ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1
MARDI
1er DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.520 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.520

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Նոյեմբեր 28 / 30)

ԹՈՒՐՔ ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀՆԵՐ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ՍՊԱՆՆԱԾ

Թուրք սահմանապահ ուժեր Հայաստան — Թուրքիա սահմանին վրայ Նոյեմբեր 19-ին սպաննած են Աշոտ Խաչատրեան անուն 22 տարեկան երիտասարդ մը: Տրըւած բացատրութիւնը այն է որ զինքը քիւրտ մարտիկ մը կարծած են. մէկը անոնցմէ որոնք ինքնասպանական արարքներ կը գործեն: Յաջորդ օրը անոր դիակը յանձնուած է հայ սահմանապահներուն: Հայաստանի Ներքին Գործերու եւ Ապահովութեան Նախարարութիւնը հետաքըննութիւն բացած է պատահարին մասին:

⁂

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ՄԷՋ

Ախալքալաքի Բարալէթ եւ Խուլգում հայկական գիւղերուն մէջ երկու նոր դըպրոց բացուած է: 220 եւ 250 աշակերտնոց այդ վարժարաններուն շինութիւնը կարելի եղած է Ջաւախքի քաղաքապետին աջակցութեամբ եւ տեղական պիւտճէին գումարներով:

⁂

ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁՔԻ ՕՐԷՆՔ

Նախագահը ստորագրած է նուազագոյն աշխատավարձքի մասին Ազգ. Ժողովին Հոկտ. 24-ի օրէնքը: Անով, Յունուար 1-էն նուազագոյն աշխատավարձքը կ'ըլլայ 5000 դրամ:

⁂

ՄԵՂՐԻ - ՔԱՋԱՐԱՆ ՃԱՄԲԱՆ ՆՈՐՈԳՈՒԱԾ

Համաշխարհային դրամատան 241 միլիոն դրամի յատկացումով նորոգուած է Մեղրի - Քաջարան ճամբուն 9 քմ.նոց հատուածը: Ան աւելի լայն է հիմա եւ զերծ կտրուկ դարձուածքներէ:

⁂

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԻ ԿԻՍԱՆԴՐԻՆ ԱԼ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ

Նոյ. 27-ին Երեւանի Թիւ 1 դպրոցին 70ամեակին առթիւ շէնքին առջեւը վերստին զետեղուած է Ս. Շահումեանի կիսանդրին որ այդտեղէն հանուած էր ութ տարի առաջ: Վերստին զետեղումին նախաձեռնարկ եղած է Համայնավար Կուսակցութիւնը: Կիսանդրին վար առնուելէ ետք պահուած է համայնավարի մը կողմէ, որուն անունը հրապարակուած չէ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

Ֆրանսայի Բաժակի զտման մրցումներու 7-րդ շրջանին Վալանսի Հայ Մարզականը ոչ-արհեստավարժներու Լիկայէն Ուայոնաքսի 5 - 0 յաղթելով իրաւունք ձեռք ձգած է իր ճամբան շարունակելու այս մրցաշարքին մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՏԵԱՆ ՄԸ Կ'ՈՒԶԵՆ ԷՕՃԱԼԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԴԷՄ Է

Գերմանիա, այլեւս վերջնապէս հրաժարած է Էօճալանի յանձնումը պահանջելէ եւ Շրէօտէր խորհրդակցելով Իտալիոյ վարչապետին՝ տ'Ալեմայի հետ, Պոնի մէջ, այլ կարգադրութեան մը շուրջ համաձայնած են՝ Էօճալանը դատել տալ միջազգային կամ եւրոպական (այսօր՝ նըման ատեան չկայ) ատեանի մը առջեւ: Մանրամասնութիւն չէ տուած նման ատեանի մը մասին որ պէտք է ստեղծուի եւ որու վճիռ„ պէտք է ընդունուի բոլոր կողմերուն, ներառեալ Թուրքիոյ կողմէ: Տ'Ալեմա կ'ըսէ թէ Էօճալան մինչեւ Դեկտեմբեր 22 կը մնայ իտալական ոստիկանութեան հսկողութեան տակ, բայց, Իտալիա չի կրնար դատել, քանի որ ոչ մէկ ոճիր գործած է Իտալիոյ մէջ: Լուծում մը պէտք է գտնուի մինչեւ այդ թուականը:

Ամէն պարագայի մէջ, Թուրքիա իր հրաժարեալ վարչապետին բերնով բացարձակապէս մերժած է Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ ներկայացուցած այդ եւրոպական նախաձեռնութիւնը: Լամպերթօ Տինի, Իտալիոյ Արտաքին Նախարարը, կը կրկնէ սակայն (Լա Սթամփա թերթին) որ Իտալիոյ գլխաւոր աշխատանքը կը կայանայ «եւրոպական դատ» մը կազմակերպելու մէջ քիւրտ պարագլուխին համար:

⁂

Կալաթասարայի մրցումը Թորինոյի Ճուվէնթուսին հետ տեղի պիտի ունենայ Դեկտ. 2-ին, Պոլսոյ մէջ, ինչպէս որոշած էր ՈՒԷՖԱ-ն, յետաձգումէն ետք:

⁂

ՓՔՔ-Ի 20-ԱՄԵԱԿԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 29-ին Երեւանի մէջ նըշուած է ՓՔՔ-ի 20-րդ տարեդարձը: Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Ա. քարտուղար Ս. Բադալեան խօսք առնելով ըսած է թէ ինք հիացում ունի քիւրտ ժողովուրդին ազգային ազատագրութեան պայքարին. ան հաւաստած է նաեւ որ Քիւրտիստան Հայաստանի ամէնէն մօտիկ բարեկամը պէտք է ըլլայ: Հայաստանի քիւրտ փոքրամասնութիւնը 60 հազար հոգիէ կը բաղկանայ: Ունի իր դպրոցները, թատրոնը, թերթը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ — ԻՐԱՔ սահմանին վրայ ՓՔՔ-ի մարտիկները վար առած են թըրքական զինեալ ուժերու «Սիքորսի» տիպի ուղղաթիռ մը: Թուրքիոյ սպայակոյտը նախ խանգարումի վերագրած է պատահարը, ապա ընդունած որ ան վար առնըւած է: Ուղղաթիռին անկումը պատճառ եղած է 17 զինուորի մահուան:

ԻՒ - ՏԷ - ԷՖ-ը որ ցարդ համադաշնակցութիւն մըն էր (Միութիւն Ֆրանսական Ժողովրդավարութեան համար) շաբաթավերջին (Նոյեմբեր 29) վերածուեցաւ կուսակցութեան Լիլ գումարած իր ժողովին ընթացքին: Նախագահը՝ Ֆր. Պայրու «պատմական անկիւնադարձ» որակեց պատահածը հակառակ անոր որ աջը դեռ հեռու է միասնական ճակատ մը պարզելէ: Արդարեւ այս նորակազմ կուսակցութենէն դուրս կը մնայ Ալէն Մատըլէնի «Տէմոքրասի լիպերալը», գալով ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ-ի այլեւս գրեթէ թշնամի եղբայր մը դարձած է, քանի եւրոպական ընտրութիւններուն միաք ունի առանձին ցանկ ներկայացնելու Ֆիլիփ Սեկէնի գըլխաւորութեամբ: Պէտք է ըսել որ պարզած ներկայ պատկերով աջը թշնամիի պէտք չունի, ինքն իրեն կը բաւէ:

ԱՆՐԻ ԷՄՄԱՆՈՒԷԼԼԻԻ հիմնած «Լա Ռեփիւպլիք» օրաթերթին 11-րդ եւ վերջին թիւը լոյս տեսաւ Նոյեմբեր 28-ին: Թերթը նախատեսուածին չափ իսկ չդիմացաւ եւ Էմմանուէլլի իր վերջին խմբագրականին մէջ կը պարզէ պատճառները, որոնց գլխաւորն է՝ ընթերցող չունենալը: Հազիւ քանի մը օր ետք, արդէն սպառումը 10 հազարէ շատ վար եղած է եւ հարկ էր առաջքն առնել բացի եւ պարտքերու: Թերթը 10 միլիոն ֆրանքի դրամագլուխով ճամբայ ելած էր, որու 3 միլիոնը ընկերվարական կուսակցութիւնը տուած է «պատուոյ փոխատուութեան» ձեւին տակ:

ԶԻՒՈՒԳԱՆՈՎ, Ռուսաստանի Համայնավար պարագլուխը իր մանիֆեստը ներկայացուցած է Ռուսաստանի Հայրենասիրական Ժողովրդական Միութեան (որու գլխաւոր բաղկացուցիչն է համայնավար կուսակցութիւնը) Բ. համագումարին: Մանիֆեստը հրատարակուած է «Սովետսկայա Ռոսիա» եւ «Զաֆտրա» թերթերուն մէջ: Զիուգանով կը պարզէ իր քաղաքական ծրագիրը եւ կը դատապարտէ նախ եւ առաջ «դաւաճաններու կողմէ գրաւումը Ռուսաստանի, որ աշխարհաքաղաքացիական իշխանութիւններու խիստ հակակշռին տակ է» եւ կը հրաւիրէ «ժողովրդական պայքարի բոլոր անոնց դէմ որոնք կ'ատեն Ռուսաստանը»: Զիուգանով դեռ կը շեշտէ. - «Ոչ մէկ ուժը, ոչ մէկ Աուշվից կրնայ բաղդատուիլ բարենորոգիչներու վարած դիակիզարանին մեր հողերուն վրայ: Այս պատերազմին անողոք բնոյթը թոյլ կուտայ մեզի խօսելու հոգեկան կանխամտածուած ցեղասպանութեան մը մասին»:

ԳՐԻՖԻ (Ֆրանսայի Հրէական Կազմակերպութեանց Ներկայացուցչական Կոմիտէ) տարեկան աւանդական ճաշին խօսք առնելով Լիոնէլ Ժոսփէն շեշտած է թէ նախ եւ առաջ հարկ է պայքարիլ ծայրայեղ աջին դէմ: Ինչ կը վերաբերի Հրեաներու գրաւման շրջանի գրաւուած ինչքերու հատուցման, Լ. Ժոսփէն որոշած է 10 միլիոն ֆրանքի յաւելեալ գումար մը յատկացնել «Մաթէոլի յանձնախումբին» (վարչապետութեան կցուած մարմին յայտնաբերելու համար Հրեաներու կրած վնասներու ծաւալը), նաեւ 50 միլիոն ալ տրամադրել Մշակոյթի նախարարութեան որպէսզի մեծցնէ Հրեայ «Անծանօթ Նահատակ»ին մեմորիալը: Ծրագիրը կ'ընդգրկէ Շոայի թանգարանի մը ստեղծումը եւ շինութիւնը պատի մը ուր կ'արձանագրուին Ֆրանսայէն տեղահանուած 76.000 Հրեաներու անունները: Տարակարծութիւն կայ Համաշխարհային Հրեայ Գոնկրէին եւ ԳՐԻՖ-ին միջեւ ինչ կը վերաբերի արուեստի 2000 գործերու որոնք Ֆրանսայի թանգարաններու մէջ են (գըրաւման շրջանին Գերմանացիները առած էին հրէապատկան այս գործերը): Արդարեւ Գոնկրէն կ'ուզէ որ անոնք աճուրդով ծախուին եւ դրամը գանձուի մինչ ԳՐԻՖը նախապատուութիւն կուտայ բարոյական հատուցման եւ կ'ուզէ որ նազիզմի եւ Շոայի շուրջ դաստիարակչական ճիգ մը թափուի: Նոյեմբեր 30-ին Ուաշինկթընի մէջ կը բացուէր միջազգային ժողովը Հրեաներու գրաւուած ինչքերու հատուցման շուրջ որու կը մասնակցին 44 երկիրներ:

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ հանրաքուէով (76%) մերժեց թմրեցուցիչի օրինականացումը:

ՓԻՆՈՇԷԻ հարցը վերջնական լուծումի մը չէ յանգած, մինչ Չիլիի Արտաքին Նախարարը Լոնտոն է եւ անգլիական իշխանութիւններէն կը պահանջէ որ նախկին մենատէրը վերադարձուի: Եթէ զոհերը եւ անոնց ընտանիքները իրենց ուրախութիւնը կ'արտայայտեն, իրաւական գետնի վրայ հարցը շատ փափուկ է: Նախ կայ այն պարագան որ մենատէրները շատ են եւ կը բաւէ որ իշխանութեան գլուխ ըլլան կամ նախընտրաբար՝ ձախ, որպէսզի չհետապնդուին: Կեղծաւորութիւնը գագաթնակէտին հասաւ Փարիզ, երբ Շիրաք մինչեւ Էլիզէի դարպասը չգնաց ողջունելու համար Քասթրօն: Կիրակի, Նոյեմբեր 29-ին ալ հեռատեսիլի Բ. կայանի Փոլէմիքին կարծիքները շատ տարբեր էին: Ոչ ոք կը ժխտէր Փինոշէի անողոք մենատէրի հանգամանքը, բայց եղած կարգադրութիւնը այնքան անարդար կը նկատուէր որ նոյնիսկ Ա. Ատլէր (Գուրիէ Էնթէրնասիոնալ) կ'ըսէր. - «Ի՞նչ է այլեւս ցեղասպանութեան զոհ Հրեաներու, Հայերու, ցիկաններու վիճակը...»:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԳՈԼԷԺ

ԺԻԼ ՎԱՅՆՇԹԱՅՆ ԸՆՏՐՈՒԵՑԱՒ 16-Ի ԴԷՄ 18 ՁԱՅՆՈՎ

Նոյեմբեր 29-ին է, ինչպէս քանիցս գըրեցինք, որ տեղի կ'ունենար Գոլէժ տը Ֆրանսի ընտրութիւնը «Թրքական եւ Օսմանեան պատմութեան» ամպիոնին կոչուելիք դասախօսին: Ծանօթ է որ ամիսներէ ի վեր, հայկական կազմակերպութիւններ, հայ թէ ֆրանսացի անձնաւորութիւններ բողոք բարձրացուցած էին այդ ամպիոնին գլուխը Ժիլ Վայնշթայնի ընտրութեան դէմ, նկատի առնելով անոր ժխտողական դիրքը (1995-ին, Հիւթուարի մէջ) Հայոց ցեղասպանութեան նկատմամբ:

Ընտրութիւնը տեղի ունեցաւ, ուրեմն, Նոյ. 29-ին եւ Ժիլ Վայնշթայն ընտրուեցաւ մեզ մխիթարելու համար — եւ այս ոչ մեզ մխիթարելու համար — որ ընտրութիւնը հեռու է փայլուն յաղթանակ մը ըլլալէ ենթակային համար: Արդարեւ, նման պարագաներու թեկնածուն կ'ընտրըւի եթէ ոչ միաձայնութեամբ առնուազն ջախջախիչ մեծամասնութեամբ եւ Ժիլ Վայնշթայն հազիւ մէկ ձայնով «փրկուած է»: Ինք, անշուշտ միակ բուն թեկնածուն էր, թէեւ ձեւակերպութեան համար եւ «երկրորդ գիծի» վրայ ինչպէս կ'ըսուի, թեկնածու էր նաեւ Ֆրանսուա Ժորժոն:

«Թուրք եւ Օսմանեան պատմութեան» ամպիոնը ստեղծուեցաւ 1997 Նոյեմբերին դասախօսներու ընդհ. ժողովին կողմէ:

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախագահի խորհրդականներէն Վ. Յովհաննիսեան որ Փարիզ կը գտնուի շարք մը հանդիպումներու համար, անոնց առաջինը յատկացուցած էր հայ գաղութին: Նոյեմբեր 24, Երեքշաբթի երեկոյեան Հայաստանի դեսպանատան սրահին մէջ մօտ հարիւր ներկաներն ու օրուան հիւրը ողջունեց յանուն Դեսպանատան, Բարեկամներու Միութեան, Պր. Վահէ Ճագմատարեան· տուաւ Վ. Յովհաննիսեանի կենսագրական համառօտ գիծերը ապա զինքը հրաւիրեց խօսք առնելու:

Վ. Յովհաննիսեան Ռ. Քոչարեանի նախագահութեան շրջանով բարեփոխումներու սկիզբ մը շեշտեց, ըսելով որ առողջացած է բարոյական մթնոլորտը, քանի որ չկան արգիլուած թերթեր կամ կուսակցութիւններ, անհետացած է ատելութեան եւ լարումի միջավայրը, եւայլն: Յետոյ կեդրոնացաւ Սփիւռքի նկատմամբ Երեւանի վերաբերումին վրայ, նախորդ իշխանութեան ցոյց տուածին հակառակ պատկերը տալու զգալի ջանքով: Ըսաւ որ պիտի չուշանայ երկքաղաքացիութեան օրէնքը եւ Սփիւռքի Հայերն ալ պիտի կարենան Հայաստանի ճակատագրին մէջ պատասխանատուութիւն ունենալ: Աւարտած էր խորհրդային շրջանին ծայր առած եւ մինչեւ Ռ. Քոչարեանի ընտրութիւնը շարունակուած պառակտումի աշխատանքը որ թիրախ ունէր Սփիւռքը: «Այնքան ատեն որ ես կ'աշխատիմ Ռ. Քոչարեանի հետ, Հայաստան Սփիւռքը պառակտելու որեւէ փորձ չի կատարեր» հաւաստեց Վ. Յովհաննիսեան, ընդունելով հանդերձ թէ ստեղծուած, արմատացած հակադրութիւնները զանցելու աշխատանքը պէտք է կատարուի:

Ռ. Քոչարեանի հետ բացուած առողջ մթնոլորտին վերագրեց դուրսէն կատարուած ներդրումներու արձանագրած աճը, ինչ որ թոյլ կուտար ըսելու որ 1999-էն կարելի է աշխատավարձերը աւելցնել եւ թէ արդէն գիւղացին աւելի հանգիստ է, ջուրի գինը աժանցած է:

Կը մնար ապօրինի կերպով հարստացածներէ հաշիւ պահանջելու հարցը· ատիկա կարեւոր էր որպէսզի ժողովուրդը կրկին կարենայ յուսալ: Քաղաքական կարեւոր հանգրուան մը կը ներկայացնէին յառաջիկայ գարնան խորհրդարանական ընտրութիւնները, որոնց արդիւնքները որեւէ քաղաքական ուժ պէտք չէ կարենար հարցականի ենթարկել:

Ռ. Քոչարեանի խորհրդականը խօսքը աւարտեց շեշտելով թէ Սփիւռքը իրենց հայրենիքը կորսնցուցած Հայերու հաւաքականութիւնն էր որ կը շարունակէր կրել ցեղասպանութեան հետեւանքները· ապա հրաւիրեց միասնական ջանքով «կարգի բերելու» կանգուն մնացած ներկայի Հայաստանը:

Երեկոյթին Բ. մասը յատկացուեցաւ ներկաներու հարցումներուն: Անոնք նիւթ ունեցան Ղարաբաղը, նախորդ շրջանի պատասխանատուներու վերագրուած իւրացումներուն բացայայտումը, խորհրդային տարիներու արխիւները բանալու խնդիրը, աղանդներու գործունէութիւնը, քաղաքական մրցակցութեան երեւոյթներ, Խորհրդարանի լուծումին ուղղուած ՀՅԴ.ի կոչերը երբ նոյն կուսակցութիւնը կը ներկայանայ նաեւ որպէս Ռ. Քոչարեանի քաղաքական յենարան, ապա ուղղագրութեան հարցը եւայլն:

Վ. Յովհաննիսեան հակառակ իր ելոյթին համոզիչ ու վստահեցնող ոճին, յատկապէս ապօրինի իւրացումները բացայայտելու, պատասխանատուները պատժելու նիւթին առընչութեամբ, հարցումներու բաժինին մէջ յաճախ մէջբերեց պարագայականը. ըսաւ օրինակ թէ ճիշդ ըլլալով հանդերձ մատնանշումը որ միայն «փոքր ձուկեր» կը բռնուին ու մեծերը կը շարունակեն անպատիժ մնալ, ջանաց բացատրել թէ կարելի չէ ստալինեան մեթոտներով շարժիլ այսօր, պէտք է փաստեր ունենալ, իրաւաբանական ձեւով ապացուցանել, եւայլն: Կրկնեց այսուհանդերձ թէ «մինչեւ ամենամեծ ձուկը» պիտի յայտնաբերուի իրականութիւնը: Նման պատճառաբանութիւններով պատասխանեց արխիւներու մասին հարցումին ալ, թէ զանոնք բանալ լուրջ անպատեհութիւններ ունէր, քանի որ յետոյ գործակալ գտնել կը դժուարանար, բացայայտումները նոր պառակտումներու պատճառ կ'ըլլային, եւայլն: Իսկ ինչ կը վերաբերէր աղանդներու գործունէութեան, առաջին յանցաւորը նկատուեցաւ օրէնքը որ անկատար էր, յետոյ կային կրօնական կազմաւորումներ որոնք կ'արձանագրուէին հանրային բնոյթով, շատեր ալ կը գործէին առանց արտօնութեան: Երեւոյթին մէջ պատասխանատուութեան բաժին վերագրուեցաւ եկեղեցիին ալ որ պէտք եղած կապը չէր ունեցած, կամ չէր կրցած ունենալ ժողովուրդին զանազան հատուածներուն հետ: Երբ դիտել տրուեցաւ թէ աղանդներու նիւթով յայտնուած մտահոգութիւններուն յարիր չէր նախագահ Ռ. Քոչարեանի ԱՄՆ գտնուելու ընթացքին մորմոններու աղանդին նախագահին տուած երկօրեայ այցը, Վ. Յովհաննիսեան փորձեց ատիկա ներկայացնել տարբեր շրջարկի մէջ. ըսաւ թէ աղանդը վտանգ է որպէս միասնութիւն, իսկ Ճ. Հանթսմանի տրուած այցը մեկնակէտ ունեցած էր երկրաշարժէն ետք անոր կատարած մեծ նուիրատուութիւնը որ առանձին ուշադրութեան արժանի կը դարձնէր անձը: Այլ խօսքով՝ հակառակ Հայաստանի մէջ աղանդներու բացայայտ վնասին, «մեծ նուիրատուութիւն» կոչուելու արժանի գումարներ կը զօրէին որ այդ աղանդներէն մէկուն գլխաւորը առանձին ուշադրութեան արժանի նկատուի ու այդ ուշադրութիւնը արտայայտուի անձամբ երկրին նախագահին կողմէ...:

Քաղաքականին առընչուած մասով Վ. Յովհաննիսեան բացատրեց թէ հակասական չէր նախագահի խորհրդականի իր դիրքը ու որպէս ընդդիմութիւն ՀՅԴ.-ի ցոյցին գլխաւոր ճառախօսի հանգամանքը որով պահանջած էր Խորհրդարանին լուծումը: Ըսաւ թէ Հ.Յ.Դ. Խորհրդարանին մէջ ներկայացուած չըլլալով խօսքի բեմ ունենալէ զրկուած էր, ուստի հանրահաւաքի դիմելէ այլ ելք չունէր ձայնը հասցնելու համար ժողովուրդին: Իսկ Խորհրդարանի լուծումի պահանջքը կը մեկնէր անոր ընտրութեան ոչ օրինաւոր պայմաններէն: Երբ հարց տրուեցաւ թէ փաստեր կայի՞ն ապօրինութիւններու մասին, Վ. Յովհաննիսեան նշեց ՀՅԴ.-ի արգիլուած ըլլալը եւ բացուած կարգ մը դատեր, ինչպէս էր Գիմ Բալայեանի պարագան:

Ինչ կը վերաբերէր վերջին օրերուն Երկրապահներու եւ Հանրապետութիւն կուսակցութեան միացումով ձեւաւորուած քաղաքական նոր ուժին որ նոյնպէս կը յաւակնէր նախագահին յենարան դառնալ, Վ. Յովհաննիսեան ըսաւ թէ ատիկա իր կուսակցութեան նկատմամբ մրցակցութեան երեւոյթ չէր նկատեր. արդէն Ռ. Քոչարեան ինք յայտնած էր թէ տարբեր յենարաններ ունէր: Իրենց եւ նոր կազմաւորուող ուժին միջեւ տարակարծութիւններ չկային, այլ աւելի պէտք էր խօսիլ համերաշխութեան, դերերու բաշխումի մը մասին:

Սփիւռքի տեսանկիւնէն հետաքրքրութեան այլ մարզ մըն էր ուղղագրութեան վերադարձի ցաւալի յապաղումը: Այս մասին ուղղուած հարցումը գրեթէ զարմանք պատճառեց օրուան հիւրին: Ըսաւ թէ ատիկա պէտք է եղած ըլլար անկախութեան վաղորդայնին, 1991-ին իսկ երբ միտքերը, տրամադրութիւնները պատրաստ էին փոփոխութիւններու: Սակայն, այսօր, առնել այդ քայլը, պիտի բախէր անյաջողութեան: Չկային որակեալ ուսուցիչներ, չկար դասագիրքերը փոխելու անհրաժեշտ միջոցներ եւ ապա նշուեցաւ անխուսափելի մանրուքը թէ ժողովուրդը անգրագէտ կը դառնայ...: Պէտք է ըսել որ Վ. Յովհաննիսեան յարմարագոյն հասցէն չէր, ապահովաբար, այդ մտահոգութեան, քանի որ արդէն այս նիւթով հրահրած վէճերու առթիւ յայտարարած էր թէ պէտք է պաշտօնազրկուի լեզուի վարչութեան նախագահ Վ. Միրզոյեան որ դասական ուղղագրութեան ջատագով մըն էր: Այս պարագային ակնարկութիւնն ալ աւելորդ էր նախագահին խորհրդականին պատասխանին առթիւ, քանի որ ան «անգրագիտութեան» իր պնդումներուն պատճառած քմծիծաղներուն վրայ հարկը տեսաւ որպէս յաւելեալ փաստ ըսելու թէ ինք ալ չի կրնար դասական ուղղագրութեամբ գրել, չգիտնալով թէ նոյնահնչին տառերէն որ մէկը երբ պէտք է գործածել...:

Հարցումներու բաժնին վերջաւորութեան կրկին նիւթ եղաւ նախորդ իշխանութեան յանցաւորները պատժելու խնդիրը. յիշուեցաւ ատոր հետամուտ գլխաւոր դատախազ Հ. Խաչատրեանի վախճանը եւ մանաւանդ անոր սպանութեան պարագաներուն ոչ համոզիչ եզրակացութիւնը: Վ. Յովհաննիսեան հաւաստեց որ կան լուրջ յայտնաբերումներ, արդէն բանտ առաջնորդուած յանցագործներ, բայց շատ խելացի բան չէ այս ուղղութեամբ զարգացումներուն լրասփիւռները տեղեակ դարձնել անպայման, առանց վերջնական արդիւնքի: Թելադրեց քիչ մը եւս սպասել, տեսնելու համար թէ իրականութիւն կը դառնան իր հաւաստումները:

Սփիւռքին առաջարկուած դերերէն ամէնէն դիւրութեամբ կատարելին էր այս մէկը, սպասելը, քանի որ բոլորս ալ կեանք մը փորձառութեան տէր էինք այդ մարզին մէջ, ներսէն ու դուրսէն շինուած պարտադրանքներով: Այս անգամուան համար գոնէ արդիւնք ունենալու խոստում կ'ըլլար պաշտօնական դէմքի մը կողմէ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ԿԱՐԻՆ-ԷՐԶՐՈՒՄԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ

Լոս-Անճըլըսի Եու-Սի-Էլ-Էյ համալսարանի Տիքըրն լսարանին մէջ, Նոյեմբեր 14-ին եւ 15-ին, տեղի ունեցած է Պատմական Հայաստանի նահանգներուն եւ քաղաքներուն նուիրուած գիտաժողովներէն չորրորդը, յատկացուած՝ Կարին-Էրզրումին: Գիտաժողովը կազմակերպած է փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան, հովանաւորութեամբ Հայ Կրթական Հիմնարկութեան Հայոց արդի պատմութեան ամպիոնին եւ գործակցութեամբ հայ լեզուի ու գրականութեան «Նարեկացի» ամպիոնին: Գիտաժողովին իրենց մասնակցութիւնը բերած են Հայաստանէն, Եւրոպայէն եւ Միացեալ Նահանգներէն 17 մասնագէտներ, որոնք երկու օրերու ընթացքին, 400 ունկնդիրներու ներկայութեան, խօսած են Կարին-Էրզրումի շրջանի մասին, անդրադառնալով անոր պատմական աշխարհագրութեան, պատմութեան, ազգագրական վիճակին, աւանդութիւններուն, յեղափոխութեան, տնտեսական եւ քաղաքական զարգացումին՝ հնագոյն դարերէն մինչեւ Ի. դար:

Առաջին օրը բացումը կատարած է փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան, որմէ ետք յաջորդաբար զեկուցումով հանդէս եկած են մասնագէտները: Այսպէս, Ռապըրթ Հիւսըն (Նիւ-Ճըրզիի Ռութըրն համալսարանէն) ներկայացուցած է Կարնոյ շրջանի պատմական աշխարհագրութիւնը, Դ. դարէն մինչեւ ԺԹ. դար: Նինա Կարապետեանի (Գոլոմպիա համալսարանէն), որ բացակայ եղած է, զեկուցումը՝ «Կարնոյ ծագումն ու կրօնական դերը» նիւթին շուրջ, ներկայացուցած է փրոֆ. Յովհաննէսեան: Ռապըրթ Թամսըն (Օքսֆորտի համալսարանէն) անդրադարձած է «Հայկական տեսակէտները բիւզանդական եւ թրքական աղբիւրներու առընչութեամբ» նիւթին: Լիւսի Տէր-Մանուէլեան (Թաֆթս համալսարանէն) լուսապատկերներու միջոցով ներկայացուցած է «Միջնադարեան Կարին-Էրզրումը», իր եկեղեցիներով, գործերով, դամբարաններով եւ առեւտրական ուղիներով:

Տիգրան Գույումճեանի (Ֆրեզնոյի համալսարանէն) զեկուցման նիւթը եղած է «Կարնոյ անկումն ու վերականգնումը ԺԶ.-ԺԸ. դարերուն»: Աշոտ Մելքոնեան (Երեւանի պատմութեան հիմնարկէն) ներկայացուցած է «Կարին-Էրզրումի ժողովրդագրական պատկերը Օսմանեան կայսրութեան շրջանին» նիւթը: Խօսելով ԺԷ. դարու առաջին կէսին Էրզրումի վիլայէթի 23 գաւառներուն մէջ տիրող ժողովրդագրական վիճակին մասին, դասախօսը ըսած է թէ ըստ բարձր Հայքի աշխարհագրութեան քաջատեղեակ Յակոբ Կարնեցիի, անոնց մեծ մասը բնակեցուած էին բացառապէս Հայերով, զայն դարձնելով Հայաստանի էթնիկապէս ամէնէն միատարր վարչական միաւորումներէն մէկը: Սակայն, այդ վիճակը երկար չէ տեւած, երբ բռնի մահմետականացումով, հարկադիր արտագաղթով, Թուրքերու եւ Քիւրտերու միտումնաւոր բնակեցման հետեւանքով Էրզրում նահանգին մէջ աճած է մահմետական բնակչութեան թիւը: Այսպէսով, մէկ դարու ընթացքին հայկ. բնակավայրերու թիւը կրճատուած է 58 առ հարիւրով, իսկ հայ բնակչութիւնը՝ 60 առ հարիւրով: Դասախօսը հայաթափման այս երեւոյթները կարեւոր նկատած է իբրեւ ցեղասպանութեան արտայայտութիւններ Օսմանեան կայսրութեան մէջ:

Ռոպէքա Մօրիս (Միչիկընի համալսարանէն) ներկայացուցած է «Հայկական արտագաղթը Էրզրումէն, (1829-1830 թուականներուն)» նիւթը: Ճէյմս Ռիտ (Սիփրոս Վըրճինիս Կեդրոնէն) խօսելով «Էրզրում նահանգի Հայերը օսմանեան տիրապետութեան տակ, 1830-1870 թուականներուն» նիւթին մասին, նշած է թէ արեւմտեան աղբիւրներ հարուստ են Էրզրումի հայութեան մասին, յատկապէս հայութեան ընկերային-տնտեսական վիճակին մասին տեղեկագրութիւններով: Փամելա Նահապետեան Եանկ (Միչիկընի համալսարանէն) ներկայացուցած է «Սանասարեան վարժարանի դերը ազգային կազմաւորման մէջ» նիւթը, նշելով որ հիմնուած իբրեւ գերմանական հաստատութիւն, Սանասարեան վարժարանը՝ շնորհիւ հիմնադիրներ Մկրտիչ Սանասարեանի, Կարապետ Եզեանցի եւ այլ վաստակաւոր մշակներու դարձած է հայ ազգային գիտակցութիւն արթնցնող, ազգային իտէալներ հետապնդող գիտութիւն ջամբող կեդրոն մը, ուր հայերէն լեզուի, պատմութեան, կրօնքի եւ գրականութեան առընթեր դասաւանդուած են նաեւ օտար լեզուներ եւ մշակոյթ: Սանասարեանի աւարտականներէն շատեր իրենց բարձրագոյն ուսումը ստացած են Եւրոպայի համալսարաններուն մէջ եւ անոնցմէ պատկառելի թիւ մը վերադարձած է Էրզրում, Սանասարեանի կամ գաւառներու դպրոցներուն մէջ դասաւանդելու համար:

Ռուբինա Փիրումեան (Եու-Սի-Էլ-Էյ համալսարանէն) «Ձայն մը հնչեց Էրզրումի Հայոց լեռներէն» թեմայով տուած է ամբողջական պատկերը Էրզրումի ազգային յեղափոխական կեանքին: Վարդիթեր Քոջոյեան-Յովհաննէսեան ներկայացուցած է «Կարնոյ հայ գիւղական կեանքը 1915-էն առաջ» նիւթը:

Երկրորդ օրը, Գրիգոր Պըլտեան (Փարիզի Արեւելեան Լեզուներու եւ Քաղաքակրթութեան Ազգային Հիմնարկէն) ներկայացուցած է «Բացակայ Երկիրը» նիւթը: Դասախօսը նշած է թէ Բարձր Հայքը մեծ բացակայ եղած է արդի հայ գրականութեան մէջ: Զարմանալի երեւոյթ՝ շրջանի մը համար, որ բաղդատմամբ այլ նահանգներու, ընդարձակ ցանց ունէր վարժարաններու եւ ուր տնտեսական բարգաւաճումը կրնար մշակութային եւ յատկապէս գրական ստեղծագործութիւններու ծնունդ տալ: Եթէ գրականութիւնը պէտք է ցոլացնէ տուեալ տեղի մը ժողովուրդը, կեանքը, կենցաղը, աւանդութիւնները, մտայնութիւնը, ապա ուրեմն Էրզրում չէ կրցած գաւառական գրականութիւն զարգացնել: Դասախօսը այս բացակայութիւնը վերագրած է շրջանի ապրած վերիվայրումներուն: Այսուհանդերձ, 1909-1914, երբ Կարնոյ մէջ Շաւարշ Միսաքեանի եւ ետքը՝ Սիմոն Վրացեանի խմբագրութեամբ «Յառաջ»ը հրատարակուեցաւ, շրջանը սկսած էր նշաններ ցոյց տալ հայ գրականութեան իր նպաստը բերելու առումով:

Ծիա Այվազեան (Եու-Սի-Էլ-Էյ համալսարանէն) ներկայացուցած է «Էրզրումի 1890-ական թուականներու առընչութեամբ Եու-Սի-Էլ-Էյ Վ. Զախլիպլընի Թուղթերը», որոնք պատահմամբ կորուստէ փրկած է: Զախլիպլըն երկու անգամ ճամբորդութիւններ կատարելով դէպի Միջին-Արեւելք, մօտէն ծանօթացած է Ալաշկերտի դաշտավայրերու հայութեան եւ ականատես եղած ջարդերուն եւ այդ բոլորին մասին օրագրութիւն, վկայութիւններ եւ մանաւանդ լուսանկարներ պահած է: Իզապէլ Գաբրիէլեան (Ֆրեզնոյի պետական համալսարանէն) ներկայացուցած է «Քղի եւ Քղիի Հայրենակցական Միութիւնները Ա. Աշխարհամարտէն առաջ» նիւթը, ընդհանուր պատկեր մը տալով շրջանի կրթական-վարչական կազմակերպուած աշխատանքներուն մասին: Հիլմար Քայզըրի (Ֆլորենսի Եւրոպական Համալսարանի Հիմնարկէն) նիւ-

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԹԱՏՐՈՆ

ՊԱՀԱՆՋՒՈՒՄ Է ՍՏԱԽՕՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). –

Հոկտեմբեր եւ Նոյեմբեր ամիսներուն, «Պոչէմ Թատրոն»ի ընկերութիւնը շրջագայութիւն մը կատարեց Ֆրանսայի զանազան հայակեդրոն քաղաքները, փարիզեան շրջանէն Լիոն, Վալանս, Մարսէյլ եւ այլուր ներկայացնելով «Պահանջւում է ստախօս» կատակերգութիւնը:

Թատերական շրջիկ այս ընկերութիւնը ստեղծուած է 1994-ին Նարեկ Տուրեանի նախաձեռնութեամբ նպատակ ունենալով թատրոնի բնագաւառէ ներս Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ մշակութային կապեր հաստատել: Անկախ ընկերութիւն մը ուր արուեստագէտներէ բաղկացած եւ մասնագիտացած երաժշտական կատակերգութիւններու ներկայացման մէջ: Արուեստագէտները, բացի Նարեկ Տուրեանէն, հայրենաբնակ դերակատարներ են, որոնց համար թատրոնէն, մշակոյթէն, կապերէն անդին օգտակարը եւս կը մնայ իրենց նախաձեռնութեան: Խումբին թատերացանկը հարուստ է: Նարեկ Տուրեան կը յաջողի սփիւռքի զանազան քաղաքներ շրջագայիլ: Մարսէյլի ներկայացումէն յետոյ, Նոյեմբեր 14, խումբը մեկնեցաւ Գանատա ելոյթներ ունենալու համար Մոնրէալ եւ Թորոնթօ:

Խումբին չորրորդ այցն էր, Մարսէյլ, Հայ Մշակոյթի Տան բեմին վրայ:

«Պահանջւում է ստախօս» ողբերգութիւնը, երկու գործողութեամբ, կը բեմադրէ Սուքրաթ Սողոյեան անունով երեսփոխան մը (Ջաւէն Աբրահամեան) որ խոստումներու եւ խոստումներու տակ մնալով շատ օգնական կը փնտռէ եւ նախընտրութեամբ ստախօս մը, քանի իր քարտուղարուհի Ալլան (Կարինէ Գարսեւանեան), ազնիւ եւ բթամիտ, գոհացում չի տար: Կինը, Լաուրա (Փիրուզա Կոզակեան), ամուսինին կ'առաջարկէ խոստումնալից երիտասարդ մը՝ Մաթոս (Արմէն Կարապետեան), որուն հանդէպ ունի «որոշ» զգացումներ: Վրայ կուգայ Վաչիկ Խաչիկեան (Նարեկ Տուրեան), տաղանդաւոր ստախօսը որ կ'ուզէ դառնալ օգնականը երեսփոխանին. մէկը որ վստահ է թէ սուտի շնորհիւ երկիրը առաջ կը սլանայ, կը զարգանայ: Խաղին մէջ կը մտնեն Օննիկ (Աշոտ Քարտաշեան), նախկին ռազմիկ մը, որուն մօրը երեսփոխանը խոստացած է տուն մը գտնել, եւ Ամալիա (Քրիստինէ Յովհաննէսեան), երիտասարդ երգչուհի, աչը բաց եւ կեանք տեսած:

Այս եօթը անձերը, բոլորն ալ աւարտած Երեւանի Թատերական Ինստիտիւտ, արհեստավարժ դերակատարներ են: Իւրաքանչիւրը ունի յատուկ տաղանդ մը: Անշուշտ Նարեկ Տուրեան բեմին կը տիրապետէ սակայն իր խաղընկերները պակաս ներկայ չեն, մանաւանդ Ջաւէն Աբրահամեան եւ Փիրուզա Կոզակեան:

Երկուքուկէս ժամ ծիծաղ: Թէպէտ աժան կատակերգութիւն մը որուն նիւթը մէկ թատերգութենէն միւսը շատ չի փոխուիր՝ երկրի իշխանութիւններու, քաղաքական կեանքի ծաղրանկարը, ժողովուրդի դժուարութիւնները, կատակներով, բառախաղեր, ծաղրական կացութիւններ եւ այլն...:

Թատրոնը, հայ թատրոնը մշակոյթի արուեստի մը արտայայտութենէ մը անդին, սփիւռքի մէջ հայ խօսքը ապրեցնող ազդակ մըն է եւ այդ տեսակէտէն նման նախաձեռնութիւններ կը սատարեն հայապահպանման գոյապայքարին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 15-ին տօնուած է Հ.Մ.Ը.Մ.-ի 80-ամեակը: Հանդիսութիւնը սկսած է Հ.Մ.Ը.Մ.-ի սկաուտական եւ մարզական խումբերու մուտքով որու յաջորդած է դրօշի արարողութիւնը: Հանդիսավար Հելէն Նաճարեանի բացման խօսքէն ետք հանդէս եկած է ատենապետ՝ Զարեհ Տէրվիշեան: Հ.Յ.Դ. Ս. Թէհլիրեան Կոմիտէի կողմէ խօսք առած է Ժան Քրէթիւն: Օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է Մարգար Շարապխանեան: Շրջանային վարչութեան խօսքն ալ փոխանցած է Արմէն Կէտիկեան: Հանդիսութիւնը փակուած է «Յառաջ նահատակ»ով:

***

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Ս. Տեղեաց նոր լուսարարապետ ընտրուած է Նուրհան Ծ. Վրդ. Մանուկեան, Նոյեմբեր 14-ին Թորգոմ պատրիարքի նախագահութեամբ գումարուած միաբանական ընդհանուր ժողովին:

***

ՖԷՐԻԳԻՒՂԻ Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը տեղի ունեցած է Նոյեմբեր 15-ին: Պատարագած է Պրազիլիոյ առաջնորդը՝ Տաթեւ Արք. Ղարիպեան: Արարողութեան յաջորդած է սիրոյ սեղան մը Ֆէրիգիւղի վարժարանին ի նպաստ: Եկեղեցւոյ Շիրինօղլու սրահը ծայրէ ծայր լեցուած է: Նախագահած է պատրիարքը: Տիգրան Կիւլմէզկիլի բարի գալուստի խօսքէն ետք, ուղերձ մը կարդացած է Վազգէն Պարըն, ապա, Թաղային Խորհուրդէն Եսայի Թըրթըր բացատրութիւններ տուած է վարժարանին մասին: Ան, այսօր 321 աշակերտ ունի, 32 ուսուցիչ, տարուան բացը 45 միլիառ թրքական ոսկի է: Օրուան հանդիսավարը՝ Պր. Նալպանտ կարդացած է նուէրներու ցանկերը եւ կարճ ժամանակի մէջ գոյացած է ակնկալուած գումարը: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք, Հուսկ Բանքը արտասանած է Տաթեւ Արք.:

***

ՊՈԼՍՈՅ Աթաթիւրք Մշակոյթի պալատին մէջ, Նոյեմբեր 13-ին տեղի ունեցած է համերգ մը, որու ընթացքին դաշնակահարուհի Սեդա Դանիէլ նուագած է Քասաւէտ Շարլէնքայի դաշնակի Գ. քոնչերթօն, մեծ յաջողութիւն արձանագրելով:

***

ՊՈԼՍՈՅ Խասեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 15-ին Միութեան եղանակի բացումը կատարած է եւ Մարալ երգի - պարի խումբի անդամներուն անդրանիկ մէկտեղումը: Իր բացման խօսքին մէջ, Գարոլին Սարը անդրադարձած է Միութեան այս տարուան ծրագիրներուն, գլխաւորաբար մշակութային: Գեղարուեստական բաժինին հանդէս եկած է «Գեղարդ» պարախումբը:

ԾՆՈՒՆԴԻ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ

Անցեալ տարուան պէս, այս տարի ալ, Կիրակի, Նոյ. 22-ին, նկատելի յաջողութիւն արձանագրեց շրջանիս Հայ Տիկնանց Ծնունդի Տօնավաճառը:

Այցելուները հաճոյքով դիտեցին վաճառքի դրուած պէսպիսուն իրերը, - ազգային մոթիֆներով եւ բնանկարներով զարդարուն Նոր Տարուան բացիկներ, Հ.Հ. դրօշ եւ զինանշան, ֆրանսերէն – հայերէն բառարաններ, երաժշտական սէտէներ, երգարաններ, ֆրանսախօս երախաներու յարմար հայերէնի ուսուցման դասագիրք, գրագէտներու դիմանկարներով ջնարակային մշակումի ենթարկուած զունաւոր բաժակներ եւ այլ կաղանդչէք:

Նկարիչ Ժան – Լօրան Մարիան (Մկրտիչեան), ծնած՝ Մարսէյլ, ցուցադրութեան դրած էր երկու տասնեակ իւղաներկ նկար, - նաթիւր մորթ, ծովանկար, կնոջ մարմիններ: Արուեստագէտը ցայսօր ապահոված է երեք մրցանակ Իմափի՝ ձեւարուեստի (Առ - փլասթիք) Միջերկրականեան Հիմնարկութիւն շրջանակին մէջ:

Տօնավաճառին նկատելի դարձեալ հայերէնը, իբրեւ տիրական - մնայուն ներկայութիւն, առաւօտէն իրիկուն, թէ՛ երկու սեռէ երիտասարդ «վաճառող»ներու եւ սպասարկողներու, թէ՛ այցելուներու շնորհիւ: Տուեալ երեւոյթը յատկանշական կը մնայ եւ, հետեւաբար, շնորհաւորելի, Տիկնանցի բոլոր ձեռնարկներուն մէջ: Շնորհիւ վարչական մարմնին բծախնդիր կեցուածքին:

Լա Մէզոն տիւ Սեմինէր ընդարձակ սրահներուն մէջ կազմակերպուած այս տօնավաճառին լման հասոյթը այս անգամ եւս կը յատկացուի մեր այստեղի Միօրեային, որուն աշակերտութեան թիւը ներկայ ուսումնական տարեշրջանին կը հասնի աւելի քան վեց տասնեակի:

ԱՅՑԵԼՈՒ ՄԸ

Նիս

...թը եղած է՝ «Էրզրում նահանգը 1915-ին – Գերմանիոյ հիւպատոսարանի տեսանկիւնէն»: Դասախօսը դիտել տուած է որ 1890-ական թուականներէն մինչեւ Ա. Աշխարհամարտ գերման պետութեան քաղաքականութիւնը օսմանեան կայսրութեան նկատմամբ որոշ փոփոխութեան ենթարկուած է: Մինչեւ Բարենորոգումներու ծրագիրը, Գերմանացիք հեռու մնացած են հայկական հարցի կապակցաբար միջամտութիւններ կատարելէ: Բարենորոգումներու հարցէն ետք անոնք մօտէն զբաղած են հայկական հարցով եւ հայ ժողովուրդին վիճակով, օսմանեան կայսրութեան մօտ իրենց ազդեցութիւնը պահպանելու համար: Այս քաղաքականութեան հետեւանքով, Էրզրումի գերմանական հիւպատոսարանը դարձած է տեղեկահաւաքի կեդրոն, գերման պետութեան հաշւոյն գործող տեղացի քիւրտ գործակալներու ցանցով:

Փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան՝ «Էրզրումը 1916-էն 1921-ին - Անդրանիկը Սեւր եւ Մուսթաֆա Քէմալ» նիւթով անդրադարձած է հայութեան եւ Հայաստանի համար ճակատագրական այդ ժամանակաշրջանին, յստակ եւ բացատրական վերլուծումով: Վերջին զեկուցաբերին՝ Տէյվիտ Քալոնի (Միչիկընի Ըն Արպըր համալսարանէն) նիւթը եղած է՝ «Ուիլեըմ Սարոյեան եւ Էրզրումը». դասախօսը ներկայացուցած է Սարոյեան ընտանիքին պատմական կապը Էրզրում քաղաքին հետ, ինչպէս նաեւ թէ գրագէտը ի՛նչ ձեւով այդ քաղաքը ներկայացուցած է իր պատմուածքներուն, թատերախաղերուն եւ յուշագրական էջերուն մէջ:

ԼՐԱՏՈՒ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Եւ հիմա, փարիզեան այդ շքեղ օթէլի պատում, Ուիլեըմ Սարոյեանի դէմ դիմաց կանգնած, ես մտքիս մէջ ակամայ զուգահեռներ էի անցկացնում նրա եւ Թումանեանի միջեւ ու զարմանալի նմանութիւններ գտնում տարբեր ժամանակների, տարբեր աշխարհների, բայց նոյն ժողովրդի ընդերքից ծնուած այդ երկու արուեստագէտների միջեւ: Մէկը Հայոց դժուար ու դաժան լեռներից, հայ կեանքի արեւոտ քարոից էր մտնում դէպի մարդկայնութեան բարձր ու ներդաշնակ ոլորտները, միւսը՝ ժողովուրդների խառնարանն ընկած արեւմբ ու հողով պիթլիսեցի այդ Հայը, այլ միջավայրից, այլ ժամանակ, արուեստի այլ միջոցներով, բայց արեան նոյն կանչով դէպի մարդկայնութեան, խղճի ու արդարութեան նոյն ներդաշնակ ոլորտներն է ուզում տանել մարդուն:

Բարեգործականի ճաշկերոյթի ժամանակ Սարոյեանը ուղիղ իմ դիմաց էր նստած: Երբ խօսքը Սարոյեանին տուեց, նա մօտեցաւ ամպիոնին եւ առանց նախաբանի մի պատմութիւն սկսեց: Ես դժուարանում եմ նոյնութեամբ վերարտադրել պիթլիսահայերէնի եւ «ամերիկահայերէն»ի իւրայատուկ շաղախով արուած այդ պատմութիւնը, բայց կ'աշխատեմ մօտաւորապէս հարազատ մնալ:

- Քսանական թուականներին էր, դեռ մանչ էի: Ազգական մի ունէինք՝ Կարապետ Սարոյեան: Ունեւոր մարդ էր: Օր մը Բարեգործականի մարդիկները անոր քով եկան, թէ՝ «Կարապետ, դրամ տուր»: «Որո՞ւն համար է», հարցուց, «Որբերուն համար է», ըսին: «Է, եթէ որբերուն համար է, կու տամ»: Մարդը տուաւ:

Անցաւ տարը, թէ աւելի տարի, չեմ յիշեր: Բարեգործականի նոյն մարդիկը դարձեալ եկան, թէ՝ «Կարապետ, դրամ տուր»: «Որո՞ւն համար է»: «Որբերուն»: «Եղբա՛յր, այդ որբերը չմեծցա՞ն»: «Այս ալ այդ որբերու որբերուն համար է», ըսին:

Ատանկ է, մենք բոլորս, բոլորս մինչեւ հիմա ալ որբ ենք:

(Իմացա՞ւ, արդեօք, Սարոյեանը, որ համարեա նոյնութեամբ կրկնեց Վահան Տէրեանի տողը.

Մենք բոլորս, բոլորս մանուկներ ենք որբ...):

Ու աւելացրեց.

- Եթէ ատանկ է, եթէ որբ ենք, ուրեմն Բարեգործականն ալ պէտք է: Ապրին Բարեգործականի մարդիկները:

Հսկայական սրահը թնդաց ծափերից:

Յետոյ խօսքը ինձ տուին: Ես կարդացի մայրենի լեզուի մասին գրած իմ անտիպ բանաստեղծութիւնը: Կարդալու ժամանակ հայեացքս դիպաւ Սարոյեանին: Նա ձեռքի ափով ականջն իմ կողմն էր պարզել, ոչ մի բառ բաց չթողնելու ակներեւ ճիգով:

Երբ ճաշկերոյթն աւարտուեց, նա մօտեցաւ, լուռ սեղմեց ձեռքս, սեղմեց շատ ամուր ու հեռացաւ:

Յաջորդ օրը հիւրանոց եկաւ Գրիգոր Աղամեանը եւ մի ծրար պարզեց ինձ.

- Ուիլեըմը ղրկեց:

Բաց եմ անում: Սարոյեանն իր լուսանկարն է ուղարկել ինձ, ուղարկել ջերմ, շատ ջերմ մակագրութեամբ:

Հիմա գրասեղանիս վրայ է այդ լուսանկարը:

Ես չգիտեմ որտե՞ղ, ո՞ւմ տանն է Սարոյեանը նկարուել. պատին Զարենցի մեծադիր նկարն է, իսկ իրեն՝ Սարոյեանի ձեռքին, Անդրանիկ զօրավարի պատկերութեան հանդէսի նկարը:

Յաջորդ անգամ Սարոյեանին հանդիպեցի Փարիզի հայկական եկեղեցում:

Պատարագ էր:

Արա Պարթեւեանի երգչախումբը մաքուր, վսեմ ու ոգեղէն երգով էր լցրել եկեղեցին:

Սարոյեան կանգնած էր դէպի երգչախմբի բեմը տանող անդունդքի գոյացած փոքրիկ պատշգամբում: Դարձեալ դերձակ Գրիգոր Աղամեանի հետ էր:

Նկատելով ինձ, նա հայեացքով եւ ձեռքով հասկացրեց, որ բարձրանամ իր մօտ:

- Մարդը հողէն, ջուրէն, օդէն, արեւէն եւ զաւակներէն կը բաղկանայ, - ասաց նա, երբ բարձրացայ պատշգամբ եւ կանգնեցի կողքին: - Զաւակներն ալ ահա այս է,- հայեացքը վերեւ յառելով, աւելացրեց նա, ասես կամենալով ցոյց տալ եկեղեցու գմբէթի տակ ծփացող ոգեղէն ու խորհրդաւոր երաժշտութիւնը:

Այնուհետեւ լռեց ու մինչեւ պատարագի աւարտը ոչինչ չխօսեց: Յենուել էր պատշգամբի բազրիքին եւ մտասոյզ լսում էր:

Երբ բակ դուրս եկանք, մեզ շրջապատեցին: Շատերն էին Սարոյեանին առաջին անգամ տեսնում, շատերն էին ուզում ծանօթանալ հետը:

Եւ ինչպէս լինում է նման պարագաներում, ոմանք աշխատում էին հարցեր տալ նշանաւոր մարդուն, խօսակցութեան բռնուել հետը, իրենց նկատառումները յայտնել:

- Պարոն Սարոյեան, - ասաց հաւաքուածներից մէկը, - ինչպէս կը նկատեմ, վերջերս քիչ կը գրէք, քիչ կ'աշխատիք, ի՞նչն է պատճառը...

Եւ դա ասւում էր մօտ երկու հազար պատմուածքի, տասնեակ վէպերի ու վիպակների, բազմաթիւ պիէսների հեղինակին:

Սարոյեանն ուզում էր անուշադրութեան մատնել հարցը: Իսկապէս, ի՞նչ պատասխանել մի մարդու, որ պատկերացում չունի գրողի աշխատանքի մասին: «Քիչ կ'աշխատիք»... Հետաքրքիր է, այդ ինչպէս է «նկատել», որ Սարոյեանը «քիչ կ'աշխատի»...:

(Շար. 4)

Me C. BOISGIRARD
COMMISSAIRE-PRISEUR
Ancien Président de la Chambre Nationale des Commissaires-Priseurs
1, rue de la Grange-Batelière — 75009 PARIS —
Tél. : 01. 47. 70. 81. 36

ART ARMENIEN

Vente aux enchères publiques — Hôtel Drouot Salle 6
Vendredi 11 Décembre à 14 heures 15

Peintures et Dessins
AIVAZOWSKI — MAHOKIAN — ATAMIAN
Bibilothèque de 94 Volumes
Provenant de la Collection d'Artachès der Khatchaturian

Légende photo :

Wartan MAHOKIAN (1869-1937)
La Pointe du Sérail à Constantinople
Dessin au fusain — 28,5 × 42,5 cm

Expositions publiques : Le jeudi 10 Décembre de 11h à 18h;
Le vendredi 11 Décembre de 11h à 12h

Catalogue sur demande à l'Etude : 80 Francs

Adresse Internet : http://www.Drouot.Com.

Experts :

Annie KEVORKIAN et **Corinne KEVORKIAN**
21, Quai Malaquais — 75006 PARIS
Tél. : **01 42 60 72 91** — Fax : **01 42 61 01 52**

ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ

Գոհունակութեամբ կը ծանուցանենք մեր ժողովուրդին, թէ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարիս ներքնամասին ամբողջական վերանորոգութեան եւ բարեզարդման աշխատանքներն կ'աւարտին :

Առ այդ,

Մայր Տաճարիս ԴՌՆԲԱՑԷՔ-*ն ու* ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ-*ը, Գոհաբանական Աղօթքներով տեղի պիտի ունենան ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.—*

ՇԱԲԱԹ օր, Դեկտեմբեր 5, *երեկոյեան ժամը ճիշդ 4-ին, Դռնբացէքի արարողութիւն եւ կիրակամուտի Նաւակատեաց ժամերգութիւն :*

ԿԻՐԱԿԻ օր, Դեկտեմբեր 6-ին, *ժամը ճիշդ 10·30-ին, հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի :*

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Հայոց Առաջնորդ Փարիզի

Ի ժամու պատարագին՝ Գոհաբանական Աղօթք եւ Արեւշատութեան Մաղթանք պիտի ըլլան Մայր Տաճարիս բոլոր բարերարներուն եւ բարեպաշտ նուիրատուներուն համար :

Նաեւ հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ Մայր Տաճարիս եկեղեցաշէն բարերար՝ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆՑԻ *եւ Մայր Տաճարիս հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն համար,*

Առ ի երախտագիտութիւն մատաղ կ'օրհնուի :

Կը հրաւիրենք մեր ժողովուրդը՝ յիշեալ երկու օրերուն բազմութեամբ փութալ մասնակցիլ երախտագիտութեան եւ յարգանքի այս արտայայտութիւններուն, «խնդութեամբ ողջունելով» առաւել պայծառացեալ մեր Հոգեւոր Տունը՝ հայցելով Աստուծոյ օրհնութիւնն :

ԴԻՒԱՆ
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը, շնորհակալութեամբ ստացած է Անանիկ Անանեանի *յիշատակին Տէր եւ Տիկին Թորիկեանէ 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տիգրան Զերչեանէ 250 Ֆր. :*

ESPOIR POUR L'ARMENIE
en collaboration avec
la Ville d'Issy-les-Moulineaux et Dante
présente
Le **Lundi 7 DECEMBRE à 20 h 30**
CONCERT
au bénéfice de la reconstruction de l'Ecole de Spitak
A L'OCCASION DE LA COMMEMORATION DU SEISME DU 7 DECEMBRE 1988
- *Sonate op I pour violon et piano* de Karen KHATCHATURIAN
- *Sonate pour violon et piano* de Arno BABADJANIAN
- *Pièces pour violon et piano extraites du ballet «Gayaneh»* de Aram KHATCHATRIAN

PATRICIA REIBAUD, Violon — IGOR KRAEVSKY, Piano
Concert présidé par
ANDRE SANTINI
Député-Maire d'Issy-les-Moulineaux
et présenté par
FLORENCE SCHAAL
Journaliste à TF1
Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
11, rue Danton
Prix unique : 100 F
Renseignements : 01. 47. 36. 02. 50

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ *Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Դեկտ. 5, առաւօտեան ժամը 10·30-ին, սովորական հաւաքատեղին : Կարեւոր օրակարգ :*

* * *

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ *Անիէռ - Պուա - Գոլոմպի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները Հինգշաբթի, Դեկտ. 3, ժամը 20·30-ին*
Centre Administratif d'Asnières:
Կարեւոր օրակարգ, բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

UGAB-Paris - IDF

LA CHORALE
'Koghtan'
dirigée par *Haïg SARKISSIAN*

Au programme :
G. Mourza — Krikor Suni — G. Zakarian — Komitas

Samedi 12 Décembre à 20 heures 30
à la Cathédrale Sainte-Croix des Arméniens Catholiques
13, rue du Perche — 75003 PARIS

Renseignements & réservations :
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Participation aux frais :
Adultes: 70 F — Enfants: 50 F.

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ
-10ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑ-

Հայաստանի հիւսիսային գօտիին մէջ պատահած ահաւոր երկրաշարժի 10-րդ տարելիցն է,

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 7-ին, առաւօտեան ժամը 8-էն մինչեւ 14, Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներն բաց կ'ըլլան, որպէս զի ամէն ոք կարողանայ ՄՈՄ մը վառել երկրաշարժի զոհերու յիշատակին :

Ժամը 12·30-ին ալ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, յատուկ հոգեհանգիստ կը կատարուի երկրաշարժի զոհերու յիշատակին :

Նոյն ատեն՝ մխիթարութեան եւ արեւշատութեան աղօթք պիտի ըլլայ՝ ողջերն վերապրողներուն համար :

Կը հրաւիրուինք բոլորս այդ օր՝ աղօթքով եւ ինքնամփոփ ներկայութեամբ վերանորոգել մեր սրտակցութիւնը՝ բոլորանուէր տրամադրուելով՝ ամոքելու տառապանքը երկրաշարժով վիրաւորուած մեր հայրենակիցներուն սրտերուն :

Notre Dame de Paris

A l'occasion du Xème anniversaire du tremblement de terre qui a dévasté l'Arménie le 7 Décembre 1988

DIVINE LITURGIE
en rite arménien

Dimanche 6 Décembre à 15 heures 30

célébrée par **Mgr G. GABROYAN**
Evêque des Arméniens Catholiques de France

avec l'assistance au trône du
Cardinal JEAN-MARIE LISTIGER
Archevêque de Paris
qui donnera l'homélie.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց բարեկամին՝ Սարգիս Պօղոսեանի *յիշատակին Ժիլպէր եւ Ժանին Փեարէ 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին :*

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXCURSION à STRASBOURG

La Section «Agnouni» d'Asnières de la Croix Bleue des Arméniens de France organise une excursion de 2 jours, les 13, 14 Décembre à **Strasbourg** (Féeries des marchés de Noël).
Renseignements et inscriptions :
Mme Danielle DANOUX : 01 47 80 0943,
Mme Hasmig HIMINIAN : 01 40 11 19 33

Derniers concerts des Petits Virtuoses

- **MARDI 1er DECEMBRE à 20h30**
Salle ROSSINI - Mairie du 9e arrdt
6, rue Drouot, 75009 PARIS
Soirée présentée par **Jacky NERCESSIAN.**
- **VENDREDI 4 DECEMBRE à 20 h 30**
Salle des Fêtes —
18, avenue de la Ceinture —
ENGHIEN-LES-BAINS.

CHENE
grande braderie de noël
Pour Vos Cadeaux de Fin d'Année
les SAMEDI et DIMANCHE 5 et 6 DECEMBRE
de 10h à 23h sans interruption
Artisanat d'Arménie :
Poterie — Objets de bois sculptés — Bijoux — Broderie — Tapisserie — Instruments de musique — Khatchkar — etc. . .
Livres, Philatélie arménienne Brocante, Antiquités, Epicerie fine arménienne, Vêtements, Cadeaux, Jouets, etc.
■ **BAR**
■ **RESTAURANT**
■ **TOMBOLA**

AINSI VOUS PARTICIPEZ A LA RECONSTRUCTION DES VILLAGES EN ARMENIE ET AU KARABAGH

AU COLLEGE SAMUEL-MOORAT
26, rue Troyon — 92310 SEVRES
Métro : Pont de Sèvres
Parking gratuit assuré
Pour tous renseignements :
TEL. : 01. 47. 50. 40. 47

L'ECOLE TARKMANTCHATZ
vous invite
à son
REVEILLON
du jour de l'an
LE 31 DECEMBRE
à partir de 20 heures 30
LA SOIREE SERA ANIMEE PAR
GRICHA
et
Orchestre KAROUN
Participation aux frais 400 F
Enfants — de 12 ans : 100 F
— Nombre de places limités —
RESERVATIONS AU :
01. 46. 45. 60. 55

19–27, SENTIER DES EPINETTES, ISSY LES MOULINEAUX

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2
MERCREDI
2 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.521 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.521

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 30 / Դեկտեմբեր 1)

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

«ԱՅՍՊԻՍԻ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻ ԿԱՐԳԱՒՈՐՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԵՐԲԵՔ ՉԻ ԵՂԵԼ»

Նոյեմբեր 30-ին, նախագահ Ռ. Քոչարեան հարցազրոյց մը տուած է հեռատեսիլի «ԱՐ» եւ «Ա1+» կայաններուն եւ ծանրացած գլխաւորաբար Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման վերաբերող Մինսկի համանախագահներու վերջին առաջարկներուն վրայ: Նախագահը կը գտնէ որ անոնք կրնան հիմք ծառայել բանակցութիւններու գործընթացը վերսկսելու համար, ինչ որ «դեռ չի նշանակում պետականօրէն ճանաչել որեւէ երկրի ամբողջականութիւնը»: Ըստ Ռ. Քոչարեանի՝ «այսպիսի փաստաթուղթ Ղարաբաղի հարցի կարգաւորման վերաբերեալ երբեք չի եղել»:

Ռ. Քոչարեան շատ խանդավառ է այս փաստաթուղթով որ «ընդհանուր պետութեան» սկզբունք մը կ'առաջադրէ եւ այն հարցերը որոնք թեքնիք նշանակութիւն ունին յետագայ բանակցութիւններու նիւթ կ'ըլլան: Այդ յետագայ բանակցութիւններուն նիւթ կ'ըլլայ նաեւ Ղարաբաղէն դուրս գտնուող 6 շրջաններու վերադարձի հարցը: Հայաստան եւ Ղարաբաղ համաձայնած են եւ հիմա, կ'ըսէ նախագահը, ձգձգող կողմը մենք չենք: Իրաց ներկայ պայմաններու մէջ, շատ կարեւոր է որ Ղարաբաղը կը նկատուի «հակամարտութեան լիարժէք կողմ»:

Նախագահ Քոչարեան կը խորհի որ համանախագահները Ազրպէյճանի մօտ փորձերը պիտի շարունակեն, դեռ յոյս ունինք որ մերժումը կրնայ վերջնական չըլլալ: Լաւատես է նաեւ Եւրոպայի Խորհուրդի անդամակցութեան նկատմամբ եւ ուշանալու պարագային ալ մեծ հարց մը չի նկատեր այդ յապաղումը: Լրագրողին այն հարցումին թէ՝ «Չէ՞ք կարծում որ Ալիեւը վախենում է, որ Տէր-Պետրոսեանի փորձը կարող է կրկնուել Ազրբեջանում», Ռ. Քոչարեան կը պատասխանէ. — «Մի գուցէ կայ նման մտահոգութիւն, բայց չեմ կարծում որ այդ մտահոգութիւնը ունի լուրջ հիմքերը, որոնք կային այստեղ Հայաստանում: Այսօր Ադրբեջանը ներկայ փաստացի վիճակից բան չի կորցնում, ընդհակառակն ինչ որ բան ստանում է: Այլ հարց որ չի ստանում այն ինչ որ ինքը կը ցանկանար»:

Նախագահը անդրադարձած է նաեւ Իրանի, Թուրքիոյ, Ռուսաստանի հետ յարաբերութիւններուն, շեշտելով թէ Հայաստան իր արտաքին քաղաքականութիւնը պէտք է հիմնէ իր սեփական շահերուն վրայ:

***

ՀՐԴԵՀ ՎԱՆԱՁՈՐԻ ՀԵՌԱՁԱՅՆԻ ԿԱՅԱՆԻՆ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 28-ին, հրդեհ ծագած է Վանաձորի հեռաձայնի կայանին մէջ, պատճառ ըլլալով որ 12 հազար բաժանորդներ առանց հեռաձայնի մնան: Հրդեհին պատճառ եղած են ելեկտրական մեծ ուժգնութեամբ հոսանքի լարերը:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՕՍԼՕ ՄԵԿՆԱԾ

Վ. Օսկանեան Նոյեմբեր 30-ին պատուիրակութեամբ մը մեկնած է Օսլօ, Դեկտեմբեր 2 — 3-ին մասնակցելու Օ — ԷՍ — ՍԷ — Ը-ի անդամ երկիրներու Արտաքին Գործերու նախարարներու խորհուրդին տարեկան ժողովին: Նախատեսուած են նաեւ շարք մը հանդիպումներ, այլ պետութիւններու պատուիրակութիւններուն հետ:

***

ՌՈՒՍ — ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Յառաջիկայ Մարտին Երեւանի մէջ կը սկսի գործել նաեւ ռուսական համալսարան մը, 150 ուսանողներով: Յաջորդա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ՆԵՐՍԻՍԵԱՆԸ ՆՇԱՆԱԿՈՒԱԾ Է ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՓՈԽԱՆՈՐԴ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Ամենայն Հայոց Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի Հայրապետական բարձր տնօրինութեամբ Կաթողիկոսական Ընդհ. Փոխանորդ նշանակուած է Այրարատեան Հայրապետական Թեմի Առաջնորդական Փոխանորդ Գերշ. Տ. Գարեգին Արք. Ներսիսեանը:

«ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ

Տրուած ըլլալով որ քաղցկեղի վիրահատութեան հետեւանքով Մենք մեր առողջութիւնը վերագտնելու համար կարիքը ունինք որոշ ժամանակի ապաքինման եւ հետեւաբար ի վիճակի պիտի չըլլանք ամբողջականօրէն կատարելու կաթողիկոսական Մեր պարտաւորութիւնները եւ հարկադրաբար բացակայ պիտի ըլլանք Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնէն զուտ բժշկական խնամատարութեան պատճառով,

Տրուած ըլլալով որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի գործունէութիւնը պէտք չէ որեւէ թուլացում, դանդաղեցում եւ թերացում արձանագրէ այդ շրջանին,

Մենք պարտք համարեցանք, ի սէր Մայր Աթոռի պայծառութեան, նշանակել Կաթողիկոսական Ընդհանուր Փոխանորդ (Vicar General of the Catholicos), որպէսզի ան վարէ վարչական գործունէութիւնը, համախորհրդակցաբար Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի:

Ուստի, ներկայիս Հայրապետական Գիրով կը նշանակենք Այրարատեան Հայրապետական Թեմի Առաջնորդական Փոխանորդ՝ Գերշ. Տ. Գարեգին Արք. Ներսիսեանը որպէսզի կատարէ Կաթողիկոսական Ընդհանուր Փոխանորդի այդ պաշտօնը լիազօր յանձնառութեամբ: Հետեւաբար, Մեր ժամանակաւոր բացակայութեան իրեն պէտք է դիմել Մայր Աթոռի հետ առնչութիւն ունեցող գործի կամ հարցի կապակցութեամբ:

Սրտանց կ'աղօթենք առ Բարձրեալն Աստուած որ զօրացնէ զինք եւ արդիւնաւէտ գործունէութիւն պարգեւէ իրեն: Կոչ կ'ուղղենք մեր Միաբանութեան բոլոր անդամներուն, եպիսկոպոսաց դասուն, Թեմակալ Առաջնորդաց, վարդապետաց, աբեղայից, սարկաւագաց, Գերագոյն Խորհուրդի յարգարժան անդամներուն եւ Մայր Աթոռոյ անձնակազմին եւ պաշտօնէութեան, լիովին գործակցիլ իրեն հետ ի սէր եւ ի բարգաւաճումն Մայր Աթոռոյ:

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ՄԱՄԼՈՅ ԴԻՒԱՆ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

1998 Նոյեմբեր 30
Նիւ — Եորք»

ԱՅՍ ԱՌԱՒՕՏ, ԱՅՍ ԵՐԵԿՈՅ

ԵՍ ՄԻ՛ՇՏ ԱԼ ԱՅՍՏԵՂ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՄ

Հայ Դատի պաշտպան տղոց

Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 26, երեկոյ, Grand Palais: Հազիւ կառաշար մտած կը ձեռնարկէի երեկոյեան թերթիս ընթերցումին: Ու կանգ կ'առնէի յանկարծ: Կանգ կ'առնէի գլխաւոր լուրին մէջ յիշատակուած անունի մը վրայ: Սալվատոր Այէնտէ: Յիշողութիւն, յուզում: Քսան երեք տարի առաջ, 1975-ին, «Բաբէլ, Հայաստան»ին մէջ ակնարկութիւն ըրած էի անոր վախճանին, պատմած, թէ համակրանքս արտայայտելու համար՝ փակցուցած էի անոր լուսանկարը սենեակիս պատին: Ան նախագահն էր Չիլիի, պետական հարուած, պաշտօնը կը բռնագրաւուէր Փինոշէ անունով զինուորականի մը կողմէ, որ տասնեօթը տարի արիւնարբու մենատէր դառնալէ ետք, կ'ընտրուէր ծերակուտական, ներկայիս ա՛ն էր որ կը մնար ձերբակալուած Լոնտոնի մէջ, թեւերուս մէջ բացուած «Le Monde»էն կ'իմանայի, թէ, հրճուանք, Լորտերու Ժողովը մերժած էր ընդունիլ անոր դիւանագիտական անձեռնմխելիութիւնը:

Կը շարունակէի ընթերցումս թրթռալով, կը կարդայի Լորտերու ժողովի որոշումին մասին վարչապետի մը եւ նախագահի մը կարծիքները: «Անակնկալ մը, ցնծութիւն է. գէշ լուր մենատէրերուն համար: Տպաւորութիւնս այն է որ դէպի միջազգային արդարութիւն ճանապարհը առաջ կ'երթայ քայլ մը եւս. եղածը թէեւ անսպասելի, այնքա՛ն խորհրդանշական է» կ'ըսէր Լիոնէլ Ժոսփէն, իսկ Ժագ Շիրաք կը գտնէր որ «անընդունելի է որ ոճիրները մնան անպատիժ», թէ «պէտք է արդարութիւն ըլլայ եւ Փինոշէի պատասխանատուութիւնները վճռուին արդարօրէն», կը կարդայի, կը շարունակէի ընթերցումս, շարունակութեան համար պէտք էր անցնէի երկրորդ էջ՝ «Օրը ուր մարդոց արդարութիւնը յաղթանակ տարաւ Պետական տրամաբանութեան, raison d'Etat-ին վրայ», «Այնուհետեւ ո՛չ մէկ մենատէր ինքզինք ապահով պիտի զգայ որեւէ տեղ: Հաշուետուութեան ժամը հնչած է», կը յիշէի Թալաթը, կ'ողեկոչէի Թեհլիրեանը, «Կտակն էր Նահատակներուն», կ'անցնէի երրորդ էջ, անդին, Չիլիի ներկայ նախագահը Ֆրէյ կը պահանջէր իր հայրենակիցներէն պաշտպանել երկրին ժողովրդավարական կայունութիւնը, անդին, Մատրիտի մէջ կը ցնծար ժողովուրդը, Այէնտէի աղջիկը Իզապէլն էր որ կը յայտարարէր՝ «Հայրս կ'ըսէր, թէ օր մը պէտք է ստեղծուի բարոյական պատիժ դժնէութեան եւ դաւաճանութեան համար: Այս պատիժը կ'ուշանար, բայց ահաւասիկ եկած է, եկած է առանց կաթիլ մը վրիժառութեան, առանց կաթիլ մը վրէժխնդրութեան: Ցետայսու, ո՛չ ոք օրէնքէն վեր է»:

Պէ՞տք էր յանձնել Փինոշէն սպանական իշխանութիւններուն՝ որպէսզի դատուէր իր մեղքերուն, սպանութիւններուն, կամայական ձերբակալութիւններուն, ձերբակալուածներու անյայտացումներուն համար:

Փինոշէ ձերբակալուած էր Լոնտոն, Լորտերու ժողովն էր որ կը մերժէր անոր անձեռնմխելիութեան հանգամանքը, ժողովին անգլիական հանգամանքն էր որ, Հայու բարդո՞յթ, պահ մը քաղցրաղառն ժպիտ մը կը բերէր դէմքիս, «անգլիական ռազմանաւերը չեն կրնար Արարատ բարձրանալ»՝ կը խորհրդածէի, կը կարդայի, թէ Թոնի Պլէր դիմացը ունէր դարուս լուծումի սպասող ամէնէն նեղացուցիչ հարցը, կատա՞կ, իսկ Փինոշէի յանձնումը կը պահանջէին, Սպանիոյ կողքին, նաեւ Զուիցերիան, Ֆրանսան եւ Պելժիան:

Ու ապշեցուցիչ բան, Փինոշէն ունէր համակիրներ, ժողովուրդին մէկ կարեւոր մասը կը պահանջէր անոր Չիլի վերադարձը: Մինչ Մարդկային Իրաւունքներու կազմակերպութիւններ կ'ողջունէին Լորտերու Ժողովին որոշումը, Միացեալ-Նահանգներու մայրաքաղաքը կը մնար լուռ: Մինչ ալ կարելի էր արդարացումներ գտնել, գտնել միջոցառումի վրէպներ, vice de forme, եւ վերջապէս ապահովել ազատ արձակումը ոճրագործի մը:

Կը շարունակէի ընթերցումս, 1973 Սեպտեմբեր 11-ին էր որ պետական հարուածով մը Փինոշէ վերջ կու տար Այէնտէի իշխանութեան, չիյնալու համար թշնամիներուն ձեռքը նոյնինքն Հանրապետութեան նախագահի իր պալատին մէջ անձնասպան կ'ըլլար Այէնտէ, այդ տարիէն սկսեալ մինչեւ վերջերս կը մենիշխէր Փինոշէ, Չիլիի վերջին 25 տարիներու պատմութեան տասնեօթը կ'անցնէր անոր մենատիրութեան տակ, կը վերադառնայի թերթիս երկրորդ էջին, կը սահմռկէի երբ կը կարդայի թէ մեղադրեալը «հանդարտ է, խղճմտանքը հանգիստ», թերթս ունէր ուրիշ էջեր ալ, «Լորտերը բացին նոր էջ մը՝ միջազգային արդարութեան պատմութեան մէջ», կը կարդայի, Հայու բարդո՞յթ, հարցը պիտի հասցնէի մե՛ր Դատին, միջազգային մե՛րն ալ, այլապէս ի՞նչ գործ ունէր Չիլիի Այէնտէն «Բաբե՛լ, Հայաստան»ին մէջ, մէկ կողմէ Մայիս 29-ին, ցեղասպանութիւնը կ'ընդունուէր Ֆրանսական Խորհրդարանին մէջ, միւս կողմէ անորոշութիւն՝ երբ կ'երթար վաւերացում գտնելու Ծերակոյտին կողմէ, հիմա ալ Ժիլ Վայնշթայնի հարց մը, կը կարդայի, «կարեւոր հանգրուան մը, սակայն հանգրուան մը պարզապէս», միայն թէ արդարադատութիւնը հասնէր անարդարութեան եւ քայլ պահէր անոր հետ, անմիջապէս որ տուն կը մտնէի, կը գտնէի «Բաբե՛լ, Հայաստան» մը, էջ 89-ին վրայ կը գտնէի Այէնտէին ակնարկութիւնը, կը կարդայի՝ «Առանձին եմ: Կրկնակի առանձնութեան մը շքեղութեան յանձնըւած՝ իսկական վայելք մը կ'ապրիմ: Լըռութեան երաժշտութիւնը ողողած է սենեակս: Դիմացս Չիլիի Այէնտէն է, որու յետմահու անաղարտ ու անաւարտ նայուածքը կը շեշտէ սենեակին խաղաղ մթնոլորտը: Թէեւ արիւն կայ անոր դէմքին վրայ, ան ձեռքը երբեք պիտի չբարձրացնէ սրբելու այդ արեան հետքերը»:

***

Հիմա, Կիրակի, Նոյեմբեր 29, կրկին երեկոյ, լուրերու ժամ, կ'իմանամ որ Փինոշէ հաւանաբար չյանձնուի Սպանիոյ, վերադառնայ Չիլի՝ պայմանաւ որ դայն դատեն այդտեղ: Նոր յուզում: Տեղեկութիւնը կը չարախառնէ լաւատեսութիւնս, պիտի մնայ Այէնտէի դէմքին վրայ այդ արիւնը այնքան ատեն որ արդարութիւնը չհասնի անարդարութեան մակարդակին ու չհակակշռէ զայն:

Մենատէրեր ամէն գոյնի, հիմա, քսաներեք կամ երկու հարիւր քսաներեք տարի ետք, նոր Այէնտէի մը երեւումին առթիւ՝ պիտի կարենամ ակնարկութիւն ընել Փինոշէին պատիժ պահանջող տա էջին, - շրջանակները մի՛շտ ալ կը փակուին, ես մի՛շտ ալ այստեղ պիտի գտնըւիմ, - կը յիշեմ որ Այէնտէի կողքին, այդ օրերուն, սենեակիս պատերուն կային նաեւ նկարները ուրիշներու, նկարները Սեւակին եւ Օշականին, Շէյքսփիրին ու Սարոյեանին, Զեխովին եւ Պէշիկթաշլեանին: Կար մանաւանդ Արարատը՝ քանդակուած պղինձի մէջ եւ ամրացուած փայտի վրայ, խաչուած պիտի ըսէի, իսկ բոլորին վերեւը, բարձր տեղ մը, կար Համբոյրը, Հայէզի «Baiser»ն:

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՍՈՒՏԱՆԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԴԵՌ ԿԸ ԳՈՅԱՏԵՒԷ՞

Մեր այս հարցադրումին տուն տուող պատճառը Լոնտոն հրատարակուող արաբերէն «Ալ – շարք Ալ – աուսաթ» օրաթերթին վերջերս լոյս ընծայած ծաւալուն մէկ յօդուածն է (1998 Հոկտեմբեր 31-ի թիւով), ուր արաբ թղթակից մը գրեթէ աննախադէպ հետաքրքրութիւն մը կը ցուցաբերէ պատմութեան գիրկը նետուած ու ըստ էութեան ի սպառ չքացած Խարթումի (Սուտան) հայ համայնքին նկատմամբ, պատկերազարդ էջի մը վրայ փորձելով ցոյց տալ՝ թէ տակաւին որքա՜ն ծաղկուն է ու կանգուն ափրիկեան այդ հայ գաղութը...:

Անսպասելի եւ ապշեցնող այս յօդուածը, լոյս տեսած ըլլալով Եւրոպա հրատարակուող կարեւոր եւ տարածուն թերթի մը մէջ (Սաուտական սեփականութիւն), ու լուսարձակ բռնած ըլլալով լիովին խամրած գաղութի մը վրայ, չէր կրնար անտարբեր ձգել մեզ: Ի՞նչ դրդապատճառներէ մղուած՝ արաբատառ թերթ մը սիննակներ կը տրամադրէ այլեւս անգոյ հայ գաղութի մը «ներկայ»ին: Եթէ «Ալ – շարք Ալ – աուսաթ»ի ըլփորթաժը նուիրուած ըլլար Սուրիոյ, Լիբանանի կամ Իրաքի հայագաղութներուն՝ հասկնալի պիտի դառնար ու ողջունելի: Բայց Սուտա՞ն. ի՞նչ հարկ:

Եւ որպէսզի մեր ընթերցողներն ալ իրազեկ դառնան «տարօրինակ բայց իրաւ» այս պատումին, նախ խօսքը տանք յօդուածագիր Մուհամմէտ Սաիտ Մուհամմէտ Ալ - Հասանին, որ «Սուտանի Հայերը կը յատկանշուին ազատ ասպարէզներով» խորագրին տակ ի միջի այլոց կը գրէ.

«Սուտանի Հայերը այս երկիրը եկան տարբեր երկրամասերէ, մասնաւորաբար՝ Փոքր Ասիոյ տարածքին գտնուող Հայաստանէն, իբրեւ հետեւանք 18-րդ դարու վերջերը (թերեւս ըսել կ'ուզէ 19-րդ դարու – Լ. Շ.) Օսմանցիներու կազմակերպած ջարդերուն: Անոնք Սուտանը ընտրեցին գործի եւ կայունութեան հեռանկարով»:

Թղթակիցը կը յիշեցնէ, թէ Օսմանցիները Սուտանի վրայ եւս իշխեցին 1821 – 1885, որմէ ետք երկիրը ենթարկուեցաւ բրիտանական գաղթատիրութեան: Անիկա շրջան մըն էր, երբ տեղւոյն Հայերը գործի կամ աշխատանքի լայն պատեհութիւն պիտի գտնէին՝ փայլելով առեւտուրի, արհեստներու եւ երկրագործութեան կալուածներուն մէջ:

Մ. Ալ – Հասան դիտել կուտայ, թէ Սուտանի Հայերը մի՛նչ ալ հաւատարիմ մնացին իրենց մայրենի լեզուին՝ հայերէնին, որպէս խօսակցական միակ բարբառ օգտագործելով զայն շարունակ, տիրապետելով հանդերձ արաբերէնին ու անգլերէնին, որոնք պաշտօնական ընդհանրացած լեզուներն էին երկրին: Ըստ իրեն, հայկական առաջին վարժարան մը Խարթումի մէջ բացուած է 1919-ին. յետոյ, եկեղեցի մը ու ազգային նախակրթարան մը կեանքի կոչուած են 1956-ին: Գաղութային պատասխանատու մը հաղորդած է իրեն՝ թէ Սուտանահայերու թիւը հասած է նոյնիսկ 10.000-ի, թէև 1983էն ետք սկըսած գաղթի ալիք մը նուազեցուցած է այդ համրանքը: Նոյն պատասխանատուն աւելցուցած է, որ Հայերը «ամէնօրեայ հանդիպումներ կ'ունենան իրենց սեփական ակումբին մէջ, կառուցուած՝ գեղակերտ ոճով, տէր՝ լողաւազանի մը, եւ ուր կը կայանան մարզական տարաբնոյթ ձեռնարկներ: Հո՛ն է որ Հայերը կը նշեն իրենց ազգային տօները՝ Ս. Ծնունդն ու Զատիկը, Աստուածածնայ վերափոխումը, խաչվերացի, Սեպտեմբեր 21-ի Հայաստանի անկախութեան օրը, ինչպէս նաեւ յիշատակը 1915-ի հայկական ջարդերուն, որոնց զոհ գացին (ո՛չ թէ մէկուկէս միլիոն, այլ... – Լ. Շ.) 200 հազար Հայեր»:

Այնուհետեւ թղթակիցը կ'անդրադառնայ գաղութին բարքերուն ու սովորութեանց ու կը վկայէ, թէ Հայերը առեւտըրական համբաւաւոր վաճառատուներ ունէին Խարթումի ամէնէն կեդրոնական փողոցին՝ «Հանրապետութեան» պողոտային վրայ, ուր կը փայլին ցուցանակները Պօղոսեան, Պարսամեան, Մարկոսեան և այլ անուններու, «որոնք շահած են յարգանքը տեղաբնակ Սուտանցիներուն, իրենց պարկեշտութեան եւ բարի վերաբերմունքին շնորհիւ»:

***

Հիմա որ մէջբերեցինք խնդրոյ առարկայ յօդուածին գլխաւոր բաժինները իրենց ծուռն ու շիտակը, առաջին ակնարկով մը թերեւս բնական թուի նման ըլփորթաժ մը ու նոյնիսկ խանդավառութիւն յառաջացնէ ոմանց մօտ՝ կորսուած գաղութ մը յիշատակութեան արժանացած տեսնելու անմիջական բաւարարութեամբ:

Բայց յօդուածին ապակողմնորոշող ընոյթը (եւ նպատակը) ի յայտ կուգայ, եթէ մտաբերենք այն պարագան, որ Սուտանի հայ գաղութը գրեթէ դադրած է գոյութիւն ունենալէ 80-ական թուականներէն ի վեր, եւ ազգային կեանքն ալ, բնականաբար, խամրած է այնտեղ վերջնապէս: Այսօր, երբ բազմադարեան եգիպտահայ գաղութն իսկ նօսրացած է տարապայմանօրէն ու կ'ապրի իր հոգեվարքի ճգնաժամային պահերը, Սուտանի Հայոց «բարգաւաճ» կեանքին մասին խօսիլ ծիծաղելիին գիրկը կը նետէ մեզ:

Արաբ թղթակիցը բացայայտօրէն փորձած է ծածկել ծանօթ իրականութիւնը եւ մեծ ճիգ թափած աշխոյժ եւ գործունեայ գաղութի մը պատկերը ցոլացնելու համար: Այս խարդաւանանքին ծառայեցուցած է ան երկու մեծ լուսանկարներ ալ, զորս կցած է իր յօդուածին, մէկուն մէջ ցոյց տալով «Խարթումի հայկական վարժարանի աշակերտներու խմբանկարը վկայականներ ի ձեռին» (թիւով՝ 16 շրջանաւարտ), միւսին մէջ ալ՝ «հայ համայնքի պատասխանատու դէմքեր»ու եօթնանդամ կազմ մը, որոնցմէ մին՝ վեղարաւոր հոգեւորական մը: Թէեւ զոյգ լուսանկարներն ալ վերցուած ըլլալ կը թուին արխիւային հին սնտուկէ մը ու յստակօրէն կը մատնեն առնուազն 25 – 35 տարուան վաղեմութիւն մը, այսուհանդերձ ատոնք ներկայացուած են որպէս ... այսօրուա՛ն պատկերներ, գրական տպաւորութիւն մը ստեղծելու ակնյայտ նպատակով: Մնաց որ Խարթումի հայկական վարժարանը պետական իշխանութեանց կողմէ փակուած է շատոնց (ըստ Հայկական Սովետական Հանրագիտարանին՝ 1977-ին) ու նոյնքան ժամանակէ ի վեր տեղւոյն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին ալ զուրկ է հոգեւոր հովիւէ: Ինչ կը վերաբերի գաղութին թուային պատկերին, արաբ թղթակիցին մատնանշած 10 հազարը վա՜ռ երեւակայութեան արդիւնք կրնայ ըլլալ միայն: Ստոյգ է, որ իր ամէնէն ծաղկուն ու կազմակերպեալ շրջանին իսկ (50-ական եւ 60-ական թուականներուն) Խարթումի Հայոց համրանքը չէ անցած հազարը: Ատոր անվրէպ փաստն ալ ի յայտ կուգայ Եգիպտահայոց նախկին Առաջնորդ Մամբրէ Արք. Սիրունեանի 1957-ին գրած մէկ տեղեկագրէն՝ ուղղուած Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա. Հայրապետին, ուր ան դիտել կուտայ թէ հովուական այցելութեամբ Սուտան այցելած է 3 շաբաթով, օծումը կատարած նորակառոյց հայաշէն գողտրիկ եկեղեցիին, այցելած հայկական վարժարանը (85 աշակերտ), գաղութին թիւն ալ ցոյց կուտայ որպէս 850 (տե՛ս «Էջմիածին» ամսագիր, 1957 Յուլիս / Օգոստոս, էջ՝ 85 – 87):

Այս բոլորին մէջ հետաքրքրական ու յատկանշական գլխաւոր պարագան այն է՝ որ նշեալ յօդուածը «Ալ – շարք Ալ – աուսաթ»ի կողմէ հիւրընկալուած է ժամանակաշրջանի մը մէջ, երբ հայ մամուլը կը տեղեկացնէր թէ Խարթումի հայկական ակումբը բռնագրաւուած է պետական հրահանգով: Այս առընչութեամբ, ձեռքի տակ ունինք Հալէպի «Գանձասար» շաբաթաթերթին Օգոստոս 8, 1998-ի թիւը, ուր արձագանգելով Գահիրէի Հայոց Ազգային Առաջնորդարանի վերջերս հրապարակած մէկ հաղորդագրութեան, կ'ըսուի թէ «Սուտանի մայրաքաղաք Խարթումի մէջ հայ գաղութին ունեցած միակ ակումբը՝ «Հրանդ» մարզաւանը պետականացուած է: Ակումբը պետութեան կողմէ գրաւուած է շէնքով, գոյքերով, լողաւազանով եւ բոլոր յարակից կառոյցներով»:

Ուրե՞մն. Բարեմիտ ու անտեղեակ արաբ թղթակիցի մը ձախաւերութեա՞ն վերագրել այս էջը, թէ հոն փնտռել պետական խորամանկ քաղաքականութեան մը ստուերը, որ մէկ կողմէ կը բռնագրաւէ ու կը փակէ փոքրամասնութեան համայնքի մը սեփական կալուածները, միւս կողմէ ալ՝ այդ նո՛յն համայնքին ազգային – կրթական «ծաղկուն» կեանքին շողարձակ բայց խաբեպատիր պատկերը կը փռէ տանիքին վրայ...:

Թերեւս, երկուքը միասին:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հալէպ

ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ

Պարզ, անպաճոյճ քնարերգական ոճ, նուրբ դիտողականութիւն, սահուն, հաճելի գրելաձեւ, դէմքերուն ու դէպքերուն ուղիղ նայելու քաջութիւն եւ բարութեամբ յորդուն սիրտ: Ահա յատկանիշներ, որոնք Վահրամ Մավեանը կ'առանձնացնեն հայ գրականութեան մէջ:

Ծնած է 1926-ին: Նախնական կրթութիւնը ստացած է Երուսաղէմի Թարգմանչաց վարժարանին մէջ, այնուհետեւ ուսումը շարունակած է տեղւոյն անգլիական Գոլէճին մէջ: Որպէս ուսուցիչ աշխատած է Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան մէջ: Բարձրագոյն կրթութիւնը ստացած է Պէլֆաստի (Հիւսիսային Իրլանտա) համալսարանին մէջ: 1963-էն սկսած է աշխատիլ Լիզպոնի մէջ՝ Գ. Կիւլպէնկեան Հիմնարկը, որպէս հայկական բաժնի վարչութեան անդամ:

Վահրամ Մավեան հայ գրականութենէն ներս մուտք գործեց «Յամեցող Վերադարձ» (1956, Երուսաղէմ) բանաստեղծութիւններու ժողովածոյով: Մինչ այդ, Սփիւռքահայ առաջադէմ գրական մամուլին ընթերցողները արդէն ծանօթ էին անոր, որպէս խորունկ ու անկեղծ ապրումներ արձանագրող բանաստեղծ: Առաջին իսկ գրքով ան յայտարարեց, որ հայ գրականութիւն եկած էր տանտիրոջ իրաւունքով, մշտական բնակութեան:

Սակայն գրականութեան հետեւորդները անոր իրաւունքները ճանչցան երկրորդ գիրքէն յետոյ միայն: «Հայու Բեկորներ» (1965, Երուսաղէմ) պատմուածքներու հաւաքածոն ապացուցանեց, որ Վահրամ Մավեան ստորագրութեան, անոր ըսելիքներուն ու խնդիրներուն համար արձակը նոյնքան հարազատ միջավայր էր: Աշխատանքին բերումով անոր թափառումները Սփիւռքի ամբողջ տարածքով, Սուրիա, Լիբանան, Թուրքիա, Իրան, Ֆրանսա, Յունաստան, Իրաք, Ամերիկա, Կիպրոս, Անգլիա եւ այլ մեծ ու փոքր հայ գաղութներ, հանդիպումները հայ մարդոց ու մարդկային տարբեր խումբերու հետ, գրողին բերին փորձառութիւն, հասունութիւն, ըսելիքի յստակութիւն, ինքնաճանաչում: Վահրամ Մավեան փորձեց ընդգրկել աշխարհի վրայ տարածուած Հայու բեկորներու կեանքը, անոնց ապրումները, վիշտերը, տառապանքները, անոնց յաղթանակներն ու պարտութիւնները: Մանաւանդ նահանջները: Պատերազմին աւարտէն յետոյ ալ դեռ երկար շարունակուող Հայու բեկորներուն, մեծ ու փոքր քաղաքներու փողոցներուն մէջ մղած անփառունակ մարտերու մասին: Արիւնաքամ եղած գինուորներու, պատնէշին վրայ մնացողներուն եւ նօսրացող շարքերու մասին:

Այդ բեկորները տարբեր գոյներ ու տարբեր երազներ ունին: Անոնց մէջ կան պատնէշին վրայ քաջաբար կռուողներ, որոնք ոչ մէկ գնով, նոյնիսկ կեանքի գնով չեն փախչիր:

– Տուն պէտք է վերադառնանք, տո՛ւն, ուրիշ ճար չկայ, կ'ըսէ «Անառակը» պատմուածքի հերոս Գէորգը:

– Տեղ մըն ալ չեմ երթար՝ մինչեւ, որ հայրենիք չերթամ, կ'ըսէ «Մոռացուած Հայեր» պատմուածքի հարիւր երկու տարեկան հերոսը:

Կան մարդիկ, որոնք զէնքերը վար ձըգած ու ձեռքերը վեր պարզած՝ յանձնուած են: Անոնք կորսնցուցած են մարդկային ամէն ինչ, եւ հետեւաբար նաեւ ազգային արժանապատուութիւն, կորսնցուցած են անցեալ, հետեւաբար եւ չունին ապագայ: Կ'ապրին միայն այս օրը, կը վայելեն առօրեայ փոքր վայելքները:

Ուրիշ խումբ մը կազմեն պարտուածները, որոնք գիտակցելով իրենց վիճակին, վերջին ճիգով մը կը դիմեն մնացողներուն.

– Մենք չկրցանք կռուիլ, շուտ մը յանձնուեցանք, գոնէ դուք շարունակեցէք «կռիւը»:

Բայց մեծ է թիւը Մավեանի այն հերոսներուն, որոնք իրենց աչքերը յառած են ուղեցոյց աստղին, որոնք կը լսեն մարտի կոչող շեփորահարը եւ հայրենիքի գոյութիւնով, վերելքով, բարգաւաճումով հպարտ ու ինքնավստահ կը շարունակեն կռիւը, պիտի շարունակեն մինչեւ յաղթանակի լուսաւոր ու կապոյտ օրը:

Վահրամ Մավեանի «Անկապ օրագիր» (1968, Երուսաղէմ) գիրքը վկայութիւնն է տաղանդի հասունութեան, հեղինակի ինքնահաստատման: Օրագրի ձեւով գըրուած այս պատմուածքները շարունակելով ու խորացնելով նախորդ հատորի հարցերը, գեղարուեստական խօսքի նոր բարձրութենէն կը ներկայանան ընթերցողներուն: Հոգեբանական վերլուծութիւնները աւելի խոր են, հերոսներու կերպարներն ու ապրումները աւելի նրբօրէն ու աւելի վարպետօրէն գծագրուած են: Այս բոլորին հաստատումն է նաեւ այն փաստը, որ Վահրամ Մավեան 1967-ին ներկայացաւ հայրենի ընթերցողներուն «Հայու բեկորներ» հատորով, ուր ի մի բերուած էին պատմուածքներու գործերը:

Ընդունուած հին խօսք է. որու, որ շատ է տրուած, անկէ շատ կը պահանջուի: Ընթերցողները, աշխարհի ամէն կողմը, իրենց օժտուած գրողէն շատ աւելին կը պահանջեն:

Վահրամ Մավեան, պարտաւոր էր տալ հայ գրականութեան, նոր, վառ, իր տաղանդին արժանի ստեղծագործութիւններ:

Կանխահասօրէն այս աշխարհէն հեռացաւ սակայն Վահրամ Մավեան, ժամանակ իսկ չունեցաւ իր տաղանդը արժեւորել նոր ստեղծագործութիւններով:

Մեղք եղաւ, շա՜տ մեղք եղաւ:

ԱՐՏԻԻ

«Մարմարա»

ԹՈՒՐԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒԱԾ ԻՐԱՔԻ ԱՌՕՐԵԱՅԷՆ

Ինչպէս միշտ երկիրներու քաղաքական հարուածները առաւելաբար կը կրեն ժողովուրդները, Իրաքն ալ բացառութիւն չէ: ԱՄՆ-ու յամառութեամբ ՄԱԿ-ի կիրարկած շրջափակումը անհանդուրժելի դարձուցած է ո՛չ թէ Ս. Հիւսէյնի, այլ ժողովուրդին կեանքը: Շատ սովորական երեւոյթ է տեսնել բազմանդամ ընտանիքներ որոնք արժէք ներկայացնող ամէն բան վաճառելէ ետք կ'ապրին պետութեան տուած սննդեղէնին շնորհիւ ու դրացիներու օժանդակութեամբ: Եւ ըսել որ այդ գանդուածը շատ անգամ, յատկապէս գիւղական շրջաններու մէջ ականատես է չէյխի մը ապարանքին պերճանքին, հոն ընթացող շռայլ կեանքին:

Մայրաքաղաքին մէջ օրը ութ ժամ ելեկտրական հոսանք չկայ. Ջուրը զտելու կայանները, խողովակները ժանգոտած են ու բնակչութեան հասած ջուրը վերջին ծայր ապականած է: Յաճախադէպ է տեսարանը ուր հինգ - վեց տարեկան մանչուկ մը խունկի ծրարիկներ կ'երկարէ փողոցէն անցնողներու, կամ տնտեսութեան, երկու դասախօսներ սեղանիկ մը դրած սոտա եւ պիսքիւի կը ծախեն:

Երկրին դրամանիշ տինարը ոչինչ կ'արժէ: Քուէյթի ներխուժումէն առաջ հաւա.

սար էր երեք տոլարի. այսօր միայն կանաչ թղթադրամի մը փոխարէն 1004 տինար կու տան։ Մարդիկ դրամը կը փոխադրեն տոպրակներով, ճամպրուկներով, նոյնիսկ ամենափոքր գնումի մը համար։

Թերսնուցում, հիւանդութիւններ, խընամքի, դեղի, բժշկական սպասարկութեան պակաս ... այս բոլորը ամիսը 6000-ի կը հասցնեն մանկական մահերը։ Բժիշկները արտագաղթելու հնարքներ կը մտածեն, հիւանդապահները կը ձգեն իրենց պաշտօնը որուն աշխատավարձքով հազիւ իրենց երթեւեկը կրնան վճարել։ Դպրոցներուն մէջ երբեմն տղաքը գետինը նստած են, կամ ծնողքները իրենք իրենց միջոցներով գրասեղաններ կը շինեն։ Մեծ մասով միակ դասագիրք մը շրջան կ'ընէ աշակերտներուն միջեւ։

Կաշառակերութիւնը համատարած է։ Սահմանէն մուտքին անցագիրները կնքող պաշտօնեան, կամ ախտայի քննութեան համար արիւն առնող բժիշկը անմիջապէս իրենց ձեռաձիրը կը խնդրեն։ Դեղ, անցագիր, վարչական փաստաթուղթ, ամէն բան կարելի է գնել։ Ամէնէն աղքատները որոնք տոլար ձեռք ձգելու միջոց չունին եւ արտասահմանի իրենց ազգականներէն ալ ոչինչ կը ստանան, արժէք ներկայացնող ամէն բան վաճառած ըլլալով, կը դիմեն մարմնավաճառութեան։ Գողութիւնը առօրեայ իրականութեան անբաժան մասն է։

Երբ հարց կը տրուի պատճառներուն մասին, կամ փորձ կ'ըլլայ ԱՄՆ-ու ռմբակոծումներուն նիւթը բանալու, մարդիկ կը մերժեն լսել։ Կ'ըսեն թէ այդ հեռանըկարը չի վախցներ զիրենք, քանի որ ո՛չ կորսնցնելիք բան ունին, ոչ ալ իրենց զաւակներուն փոխանցելիք փայլուն հեռանկար մը։

Ինչ կը վերաբերի զանգուածային բնաջնջման զէնքերու մարզին մէջ կատարուած քննութիւններուն, ՄԱԿ-ի քննիչներուն երթուդարձներուն, Պաղտատի վերջնագիրներուն ու զիջումներուն, այդ հոլովոյթը աւարտած չէ. քննիչները փաստաթուղթեր պահանջած են քիմիական զինամթերքին մասին եւ իրաքեան պաշտպանութեան դիւաններէն. Արտաքին նախարար Թ. Ազիզ մերժած է ընդառաջել։ Այս կացութեան մէջ հաւանական կը նըկատուի որ տագնապին յաջորդ փուլը արձանագրուի գարնան։ Մինչ այդ, 1998-ին Իրաք դարձած է ԱՄՆ-ու քարիւղ հայթայթող արաբական երկիրներու երկրորդը։ Փաստ մը թէ պատերազմը անպայման չի բացառեր չահաբեր առեւտուրը։ Միւս կողմէ, Ս. Հիւսէյն ժողովուրդին թշուառութիւնը օգտագործելով, հաստատօրէն կը շարունակէ իր մենատիրութիւնը։ Իսկ մեծով ու պզտիկով ամբողջ ժողովուրդ մը ամէն օր նոր մարտիրոսութիւն կ'ապրի։ Ինկայէ՛ս, որո՞ւ կը ծառայէ արդեօք կիրարկուած շրջափակումը։

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՖԻՆԼԱՆՏԱՅԻ ՄԷՋ

Ֆինլանտայի ազնիւ ժողովուրդին եւ Հելսինքիի փոքրաթիւ հայ համայնքին համար գեղեցիկ օրեր եղան Նոյեմբերի առաջին տասնօրեակը՝ երբ Հելսինքիի «Արդ էնտ տիզայն» Թանգարանի մէջ բացումը կատարուեցաւ «Հայ Եկեղեցւոյ գանձերը» ցուցահանդէսին։

Մոսկուայէն եւ Աթէնքէն յետոյ՝ահաւասիկ երրորդ քաղաքն էր, ուր կը ցուցադրուէին Հայ Եկեղեցւոյ գանձերը՝ ջահեր եւ սկիհներ, աւետարան ու խաչ, Խոտակերաց Սուրբ Նշան, Նոյեան տապանի մասունք, գգեստներ, թագեր եւ շուրջառներ..., այսինքն՝ Հայ եկեղեցւոյ ծիսական իրերը, այսինքն՝ հայ ժողովուրդի հաւատքի արտայայտութիւնը՝ ոսկիի եւ արծաթի, կանաչ եւ կարմիր թելերու մէջէն։

Ցուցահանդէսի կազմակերպութեան աշխատանքները սկսած էին այս տարուան Մարտին, պատուիրակութեանց փոխադարձ այցելութիւններով։ Նոյն Մարտ ամսուն էր նաեւ որ Ամենայն Հայոց Հայրապետը յատուկ հրամանով կ'արտօնէր ցուցահանդէսի կազմակերպումը, եւ որուն բացումն էր որ տեղի ունեցաւ Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 11-ի երեկոյեան, բազմահարիւր հիւրերու ներկայութեան։

Այս առթիւ Հայ Եկեղեցւոյ կողմէ Հելսինքի ժամանած էին Մեսրոպ Արք. Աշճեան, Ուկրանիոյ Առաջնորդ Նաթան Եպիսկոպոս Յովհաննէսեան, Մայր Աթոռի Թանգարաններու վարիչ Ներսէհ Աբեղայ Խալաթեան, ՀՀ կառավարութեան կից Մշակոյթի Խորհուրդի Նախագահ Արմէն Սմբատեան, ՀՀ Կրօնական Գործերու վարիչ՝ Լաւեր Սուճեան, ՀՀ վարչապետի սոցիալական հարցերու գծով խորհրդական Կարէն Հայրապետեան։ Ցուցահանդէսի կազմակերպութեան համար Հելսինքի եղան նաեւ պարոնայք՝ Յովիկ Թադուկեան եւ Անդրանիկ Անտոնեան։

Բացման հանդիսութեան խօսք առին Թանգարանի հիմնադրամի տնօրէն Մայա – Լիզա Նելլի, տնօրէն Մարիաննա Ալ, ՀՀ կառավարութեան կողմէ Արմէն Սմբատեան, Ֆինլանտայի Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչ Հայր Վէյզօ Բուրմօնի, Ֆինլանտայի Ազգային Եկեղեցւոյ պետ՝ Եան Վիքսթրոմ Եպիսկոպոս եւ Մեսրոպ Արք. Աշճեան։

Մեսրոպ Արք. ներկաները ողջունեց յանուն Ամենայն Հայոց Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին, եւ գնահատեց հայ – ֆինլանտական կապերն ամրացնող նախաձեռնութիւնը, յարգանքի խօսք ուղղեց կազմակերպիչ մարմնին, յատկապէս Ֆինլանտայի Մշակոյթի նախարարին, Թանգարանի տնօրէնութեան, Ռ. Հ. ընկերութեան եւ իր նախագահին՝ Հայքօ Լահերմանին եւ այլոց։ Ապա յանուն Ամենայն Հայոց Հայրապետի, յիշատակի նուէրներ, Հայկական խաչքարեր նուիրեց Պր. Լահերմային, Ֆինլանտայի Լուտերական եւ Օրթոտոքս Եկեղեցիներու Արքեպիսկոպոսներուն։

Ցուցահանդէսին սրահները բացուեցան՝ եւ ներկաները մեծ հետաքրքրութեամբ այցելեցին դահլիճները եւ իրենց հիացումը արտայայտեցին փոքրիկ բայց քաջարի եւ արուեստով մեծ ժողովուրդի մը ստեղծագործութեանց հանդէպ։

Այս առթիւ հրատարակուած էր Գանձերու Ալպոմ մը՝ ուր զետեղուած էին անհրաժեշտ տեղեկութիւններ՝ ցուցադրուած 82 ցուցանմոյշներու մասին։ Թանգարանը եւ այլ վայրեր ալ կը զարդարէին յատկապէս տպուած փօսթեռներ։

Հայաստանի եւ Հայ Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչները իրենց կեցութեան ընթացքին ունեցան բազմաթիւ հանդիպումներ, ըլլայ Թանգարանի պատասխանատու մարմիններուն, ըլլայ պետական եւ կրօնական անձնաւորութեանց հետ։ Մեսրոպ եւ Նաթան Արքեպիսկոպոսները առանձին հանդիպում մըն ալ ունեցան Ֆինլանտայի Լուտերական Եկեղեցւոյ պետին՝ Եան Վիքսթրոմ Եպիսկոպոսին, անոր աթոռակից եւ յաջորդին՝ Ճուհհա Պառմայի եւ այլոց հետ։ Ժողովին յատկապէս ներկայ էին Ֆինլանտայի մէջ – եկեղեցական օժանդակութեան դրասենեակի վարիչներ Եոհանի Ֆոգբերգ եւ Հէլէնա Մանինէն Վիզութի։

Ցուցահանդէսի վայրն է՝

gorkeavorenkatu 23
Helsinki, FINLAND
Fax : 358962205411

Վստահ ենք որ թէ Հիւսիսային Եւրոպայի, թէ Ֆրանսայի եւ այլ երկիրներու Հայեր յառաջիկայ ամիսներուն ճիգ մը պիտի ընեն այցելելու Հելսինքի եւ դիտելու իրենց եկեղեցւոյ ժառանգը։

Ցուցահանդէսը բաց է մինչեւ 1999 Յունուար 24 թուականը։ Մայր Աթոռի կողմէ մշտապէս այնտեղ ներկայ պիտի ըլլայ Ներսէհ Աբեղայ Խալաթեան։

Աւելցնենք որ ցուցահանդէսի բացման ներկայ էին խումբ մը Հայեր եւս, որոնք այդ մասին լսած էին տեղական մամուլէն եւ հեռատեսիլէն։ Այժմ շուրջ 60 Հայեր կ'ապրին Հելսինքիի մէջ եւ որոնք եկած են Պարսկաստանէն, Սուրիայէն եւ Լիբանանէն, Ներսէհ Աբեղայի առաջին պարտականութիւնը պիտի ըլլայ յառաջիկայ օրերուն կատարել հայկական մկըրտութիւն մը։

ՄԱՄԼՈՅ ԴԻՒԱՆ
1700–ԱՄԵԱԿԻ

Ս. Էջմիածին
Նոյեմբեր 16, 1998

Հ. Յ. Դ. -Ի ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ Բ. ՄԻՋԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆԻՆ

Ընկերվարական միջազգայնականի համագումարին (Ժընեւ, Նոյեմբեր 24 – 26) իր մասնակցութիւնը բերած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատուիրակութիւնը բաղկացած Բենօ Թոնթեանէ (Հ. Յ. Դ. Բիւրօ), Մարիօ Նալպանտեանէ (Հ. Յ. Դ.-ի ներկայացուցիչ ընկերվարական Միջազգայնականի մօտ) եւ Վահան Յովհաննիսեանէ (Հայաստանի Հ. Յ. Դ. Գերագոյն մարմնի անդամ)։ Ներկայ էին աւելի քան 300 պատուիրակներ որոնք կը ներկայացնէին աշխարհի 131 ընկերային – դեմոկրատ կուսակցութիւններ։

Հ. Յ. Դ.-ն Միջազգայնականի մաս կը կազմէ 1907-էն ի վեր, ցարդ միայն ըՍփիւռքի ղեկավարներով կը ներկայացուէր, ուրեմն Վ. Յովհաննիսեանի ներկայութիւնը նորութիւն մըն էր։ Երկու դաշնակցական նախարարներ ալ կան կառավարութեան մէջ, Հայաստան նախկին Խորհրդային Միութեան միակ Հանրապետութիւնն է ուր ընկերվարական կուսակցութիւն մը իշխանութեան կը մասնակցի։

Կը նախագահէր Ֆրանսայի նախկին վարչապետ՝ Փիէր Մորուա։ Մեծուած նիւթերը կը վերաբերէին գլխաւորաբար ելմտական համաշխարհային տագնապին, Միջին – Արեւելքի եւ Պալքաններու հարցերուն։ 22 եզրափակիչ բանաձեւերէն մէկը Իօճալանի մասին էր։ Փոխ - նախագահներէն՝ Էրտալ Ինէօնիւ եւ միւս Թուրք պատուիրակները ընդդիմացան ապարդիւն կերպով։ Երկխօսութեան փորձ մը, Իտալիոյ վարչապետին՝ Մասիմօ տ'Ալեմայի հետ, ձախողեցաւ։

Մերժելով հանդերձ ահաբեկչութիւնը, բանաձեւը կը դատապարտէ «Թուրք իշխանութիւններուն յարձակողական պատասխանը իտալական կառավարութեան ... որու դիրքին, հիմնուած իրաւունքի եւ ժողովրդավարութեան վրայ, իր հաւանութիւնը կու տայ Ընկերվարական Միջազգայնականը»։ Բանաձեւը կ'ըսէ նաեւ «որպէս երկիր մը որ կը ձգտի Եւրոպական Միութեան անդամ ըլլալ, անընդունելի է որ Թուրքիա կոչ ընէ իտալական ապրանքներու պոյքոթին եւ քաջալերէ հակիտալական ցոյցերը Թուրքիոյ մէջ եւ այլուր» ինչ որ կը համապատասխանէ յարձակումի մը Եւրոպական Միութեան դէմ, իր ամբողջութեան մէջ։

ԱՐՄԱՆ ԳԱՍՊԱՐ

Ժընեւ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

- Պարոն Սարոյեանը հէնց հիմա, այստեղ կանգնած պահին էլ աշխատում է, - միջամտեցի ես։

Սարոյեան ժպտաց ու մատնացոյց անելով ինձ, ասաց.

- Ան կը հասկնայ...

- Պարոն Սարոյեան, Փարիզի կեանքէ՞ն ինչու չէք գրեր, - հարցնում է մէկ ուրիշը։

- Կեանքը ամէն տեղ նոյնն է, քանի որ ինքդ նոյնն ես։ Ես Գալիֆորնիայի Հայ եմ, Փարիզի Հայ եմ, Լոնտոնի Հայ եմ, ամէն տեղ Հայ եմ եւ ամէն տեղ նոյն մարդն եմ, եւ որտեղի մասին ալ գրեմ, նոյնը պիտի գրեմ... Այն տարբերութեամբ, որ երբ Փարիզի մասին գրեմ, իդական քաղաք մը պիտի նկարագրեմ, մինչդեռ Լոնտոնի մասին եթէ գրելու ըլլամ՝ արական քաղաք մը... Տարբերութիւն ինծի համար այսքան պիտի ըլլայ...

- Պարոն Սարոյեան, ձեր քեռի Արամը ամէնուրեք կ'ըսէ, թէ այն ամէնը, ինչ դուք կը գրէք, ինքը կը պատմէ ձեզի, եւ դուք նոյնութեամբ կը գրէք, ճի՞շդ է այդ...

- Եթէ այդ լսելը իրեն հաճոյք կը պատճառէ, ինչո՞ւ չէ, ճիշդ է, թող ըսէ։ Ես կը սիրեմ քեռի Արամը։ Եթէ հաճոյք կը պատճառէ, թող ըսէ նաեւ, թէ Ուիլիըմը խենթ է, տգէտ է, անուս է, մանաւանդ որ, իրօք, անուս եմ, գրեթէ դպրոց գացած չեմ։ Թող ըսէ, ես կը սիրեմ քեռի Արամը։

Քեռի Արամը։

1966-ին Երեւան էր եկել։

Այցելեց «Հայրենիքի Ձայն»ի խմբագրութիւն եւ քիչ յետոյ մտերմացաւ բոլորիս հետ, խմբագրութիւնը լցնելով իր զուարճալի պատմութիւններով։

- Օր մը, - պատմում էր քեռի Արամը, - ճափոներէնի թարգմանիչի դեր տարի, ճափոներէն միայն երկու բառ գիտնալով։ Անշուշտ, գիտէք, որ փաստաբան եմ։ Երկու ճափոնցիի դատ պիտի պաշտպանէի, որոնք անգլերէն չէին գիտեր։ Դատաւորը ըսաւ՝ թարգմանիչ հրաւիրենք։ Ըսի՝ պէտք չէ, ես ճափոներէն գիտեմ, կը թարգմանեմ։

Դատաւորը անոնց հարց կու տայ, ես իմ իմացած ճափոներէն երկու բառը հազար ձեւի կը հոլովեմ, կը խոնարհեմ բերանիս մէջ շուռումուռ կու տամ, կ'աղաւաղեմ, մաս-մաս կ'ընեմ, նորէն իրարու կը կպցնեմ, մէկ խօսքով՝ կը խօսիմ... Ճափոնցիները ապուշ կտրած երեսիս կը նային, ինչ-որ բաներ կ'ըսեն իրարու, ես ալ անոնց «պատասխանները» տուգանքի պէս կը թարգմանեմ դատաւորին։

Դատը շահեցանք։

Այդ ձեւով ռուսերէն ալ կրնամ խօսիլ։

Ու սկսեց։ Իմացած ռուսերէն երկու բառը հազար ձեւի հոլովելով, խոնարհելով, բերանի մէջ շուռումուռ տալով, աղաւաղելով, նորից իրար կպցնելով ռուսերէն խօսելու մի այնպիսի պատրանք ստեղծեց, որն ամենայն իրաւամբ կարելի էր արուեստ համարել։

- Քեռի Արամ, - հարցրինք մենք, - Ուիլիըմ„ ինչպէ՞ս է..

- Ուիլիը՞մը... ճշմարիտ ըսած, հիմա չեմ գիտեր... Հոս գալէս քանի մը օր առաջ Ուիլիըմէն հեռագիր մը կը ստանամ. «Քեռի, յոյժ շտապ չորս հարիւր տոլար ղրկէ»։ Ամերիկայի պզտիկ քաղաքներէն մէկէն կը հեռագրէր։ Ղրկեցի։ Երկու ժամ չանցած, նորէն հեռագիր, նորէն չորս հարիւր տոլար կ'ուզէ։ Ղրկեցի։ Երրորդ հեռագիրը... Հասկըցայ, կամ թուղթ կը խաղայ, կամ ձիարշաւի մէջ կը դնէ... Այս անգամ ես հեռագիր տուի. «Ուիլիըմ, խելքդ գլուխդ ժողվէ»։ Չեմ գիտեր, ժողվե՞ց, թէ չէ...

- Չէ, քեռի Արամ, չժողվեց...

- Վերջերս ձիարշաւի մը գացի, - այս անգամ արդէն Ուիլիըմն է պատմում Փարիզի հայկական եկեղեցու բակում, - երկու հրաշալի, գեղեցիկ ձիեր... Որո՞ւն համար գումար դնեմ։ Ընտրեցի մէկը, «այո»ն, ըսի ու հինգ հարիւր տոլար դրի։ Քիչ մը չանցած, չեմ գիտեր ինչու, այդ մէկուն «ոչ» ըսի եւ միւսի վրայ դրի։ Եւ ի՞նչ... Կորսնցուցի։ Այս վերջին, առաջինին զաւակէն կպած եկաւ։ Երբեք առաջին ծագած միտքը փոխելու չէ, քանի որ մեր կեանքը «Այո»-է եւ «Ոչ»-է կը բաղկանայ... Հիմա նոր գիրք մը կը գըրեմ, վերնագիրն ալ հէնց «Այո» եւ «Ոչ» է, իմ ամէնէն լաւ գիրքս պիտի ըլլայ...

Այնպիսի սիրով ու հաւատով արտասանեց նա այս վերջին նախադասութիւնը, որ ես ոչ մի կասկած չունեցայ, որ դա, յիրաւի, Սարոյեանի «ամէնէն լաւ գիրքը պիտի ըլլայ»։

Ծանօթ ըզգացում... Այդպէս է, դեռ չգրուածը գրողի լաւագոյն գործն է։ Բայց հասցնո՞ւմ է, արդեօք, գրողը երբեւէ գրել իր լաւագոյն գործը։ Հաւանաբար՝ ոչ, քանի որ գրածդ երբեք այն չի լինում, ինչ մտայղացել ու պատկերացրել ես։ Եւ այդպէս անընդհատ, երեւի մինչեւ կեանքիդ վերջը...

- Պարոն Սարոյեան, ձեր գործերու հայերէն թարգմանութիւնները կարդացա՞ծ էք...

- Ո՛չ, թարգմանութիւններ չեմ սիրեր կարդալ։

- Քննադատներէն մէկը կ'ըսէ, թէ թարգմանութիւնը շուռ տուած գորգ է։

- Եւ ճիշդ չըսեր, շուռ տուած գորգն ալ վերջապէս գորգ է, մինչդեռ, խընդրեմ, փորձէ Զարենցին «արեւահամ» բառը շուռ տալ... Ոչ մէկ լեզուով հնարաւոր է այս «արեւահամ» բառին համը թարգմանել։

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

կան շրջաններուն այդ թիւը կը հասնի 1200-ի ։ Դատախօսներու կազմը կը բաղկանայ հայ եւ ռուս մասնագէտներէ ։ Համալսարանը կը գործէ Բրիւսօլ հիմնարկի շէնքին մէջ ։ Տեսուչ նշանակուած է Երեւանի համալսարանին ռուսական բանասիրութեան բաժնի վարիչ ակադեմիկոս Լեւոն Մկրտչեան ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԻԼ ՎԱՅՆՇԹԱՅՆԻ ընտրութեան արձագանգելով, «Լը Մոնտ» (Դեկտեմբեր 1) կը նշէր որ Գոլէժ տը Ֆրանսի Թրքական եւ օսմանեան պատմութեան ամպիոնին անոր թեկնածութիւնը բանալէճի առիթ տուած էր Հայ դատի պինուրեալներուն մօտ ։ Թերթը կը յիշէր Վայնշթայնի յօդուածը 1995-ին (Հիւթուար) եւ անոր նամակը Գոլէժի վարչական տնօրէնին՝ Տակրոնի՝ ուր ան կ'ըսէր թէ ցեղասպանութիւն որակումը կը պատշաճի Հայերուն, եթէ ան նկատի առնուի որպէս «բնակչութեան մը կրած զանգուածային բնաջնջումը» ։ Նոյն թուականով «Ֆիկառօ» ամբողջ էջ մը նուիրած է հարցին ։ Կ'անդրադառնանք մեր յաջորդ թիւով ։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Արտաքին նախարարը՝ Թէոտոր Փանկալոս, որ ծանօթ է իբրեւ մէկը որ բառերը չի ծամծմեր, Փարիզի մէջ տեսնուած է Վետրինի հետ եւ բուռն կերպով քննադատած Ֆրանսայի կիպրական քաղաքականութիւնը ։ Փանկալոս «անհասկնալի» եւ «անտանելի» կը գտնէ Ֆրանսայի դիրքը որ համախոհութիւն է Թուրքիոյ հետ ։ Պահանջել Կիպրոսի հարցին լուծումը որպէս նախապայման իր անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան անհեթեթութիւն կը յայտարարէ եւ ի վերջոյ Փանկալոս կը յուսայ որ Ֆրանսայի այդ դիրքորոշումը Թուրքիոյ զէնք ծախելու համար չէ... ։

ՓՈՑՏԱՄԻ մէջ է որ Գերմանիոյ նոր վարչապետը՝ Շրէօտէր եւ Ժագ Շիրաք, նաեւ Ժոսփէն, ֆրանքօ-գերմանական 72-րդ վեհաժողովը գումարեցին Նոյեմբեր 30-ին ։ Ընդհանուր ձեւով բաւական կէտերու շուրջ համաձայնած են, բայց տարակարծութիւններ կը մնան գլխաւորաբար դիւղատնտեսութեան ճիւղին մէջ ։

ԳՈՀՆ – ՊԷՆՏԻԹ ԵՒ ՌՈՊԷՐ ՀԻՒ գլուխ գլխի ճաշած են Նոյեմբեր 30-ին Կառ տիւ Նոռի դիմացի Թերմինիւս _ Նոռ ճաշարանը մօտերու փոխանակութիւն ունենալու համար ։ Ցարդ գիրար բաւական քննադատած էին, Հիւի համար Գոհն _ Պէնտիթ «իրական վտանգ մըն էր» իր ազատական մտայնութեամբ ։ Ճաշը առիթ տուած է որ փորձեն գիրար հասկնալ ։

Notre Dame de Paris

A l'occasion du Xème anniversaire du tremblement de terre qui a dévasté l'Arménie le 7 Décembre 1988

DIVINE LITURGIE
en rite arménien

Dimanche 6 Décembre à 15 heures 30

célébrée par *Mgr G. GABROYAN*
Evêque des Arméniens Catholiques de France

avec l'assistance au trône du
Cardinal JEAN-MARIE LUSTIGER
Archevêque de Paris
qui donnera l'homélie.

***

LYON

Basilique Notre Dame de Fourvière

A la mémoire des victimes du tremblement de terre une liturgie du souvenir sera célébrée par
Mgr NORVAN ZAKARIAN
selon le rite de l'Eglise Apostolique Arménienne
le Lundi 7 Décembre à 18h30
En présence des Eglises Catholique et Evangélique

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Փարիզեան Շրջան
փալէզօ - Իի․Ժի․Ա Ալփորվիլ 2 - 1
(*Փարիզի Բաժակ*)

Պուշ-տիւ-Ռոնի Շրջան
Հ․Մ․Ը․Մ․ Արծիւ - Պասէն Միճիէ 0 - 1
(*Փրովանսի Բաժակ*)

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ
Հ․Մ․Ը․Մ․ Ֆրանս - Մէնիլմոնթան 55 - 85

ՎՈԼԷՊՈԼ
Պարմանուհիներ
Հ․Մ․Մ․ Ֆրանս - Լը Փէրէօ 0 - 3

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile — 13001 MARSEILLE

Lundi 7 Décembre à 20 h 30

ARMENIE
10 ans après le séisme

par
BEDROS TERZIAN
Président du Fonds Arménien de France

Projection d'un film inédit sur le tremblement de terre et des réalisations du Fonds « HAIASTAN »

Présentation du livre
«ET LES MOTS POUR HERITAGE...»
(Légendes et proverbes d'Arménie)
Auteur : *Reine Cioulachtjian*
Editions : *«Un Livre pour l'Arménie»*

ENTREE LIBRE

Dernier concert des Petits Virtuoses

- **VENDREDI 4 DECEMBRE à 20 h 30**

Salle des Fêtes —
18, avenue de la Ceinture —
ENGHIEN-LES-BAINS.

CHENE

grande braderie de noël

Pour Vos Cadeaux de Fin d'Année
les SAMEDI et DIMANCHE 5 et 6 DECEMBRE
de 10h à 23h sans interruption

Artisanat d'Arménie :
Poterie — Objets de bois sculptés — Bijoux — Broderie — Tapisserie — Instruments de musique — Khatchkar — etc. . .
Livres, Philatélie arménienne
Brocante, Antiquités,
Epicerie fine arménienne,
Vêtements, Cadeaux, Jouets, etc.

- **BAR**
- **RESTAURANT**
- **TOMBOLA**

AINSI VOUS PARTICIPEZ A LA RECONSTRUCTION DES VILLAGES EN ARMENIE ET AU KARABAGH

AU COLLEGE SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 SEVRES
Métro : Pont de Sèvres
Parking gratuit assuré
Pour tous renseignements :
TEL. : 01. 47. 50. 40. 47

ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ - ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ

Գոհունակութեամբ կը ծանուցանենք մեր ժողովուրդին, թէ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարիս ներքնամասին ամբողջական վերանորոգութեան եւ բարեզարդման աշխատանքները աւարտած են ։

Առ այդ,

Մայր Տաճարիս ԴՌՆԲԱՑԷՔ-ն ու ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ-ը, Գոհաբանական Աղօթքներով տեղի պիտի ունենան ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի ․–

ՇԱԲԱԹ օր, Դեկտեմբեր 5, երեկոյեան ժամը ճիշդ 4-ին, Դռնբացէքի արարողութիւն եւ կիրակամուտի Նաւակատեաց ժամերգութիւն ։

ԿԻՐԱԿԻ օր, Դեկտեմբեր 6-ին, ժամը ճիշդ 10.30-ին, հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Հայոց Առաջնորդ Փարիզի

Ի ժամու պատարագին՝ Գոհաբանական Աղօթք եւ Արեւշատութեան Մաղթանք պիտի ըլլան Մայր Տաճարիս բոլոր բարերարներուն եւ բարեպաշտ նուիրատուներուն համար ։

Նաեւ հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ Մայր Տաճարիս եկեղեցաշէն բարերար՝ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆՑի եւ Մայր Տաճարիս հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն համար,

Առ ի երախտագիտութիւն մատաղ կ'օրհնուի ։

Կը հրաւիրենք մեր ժողովուրդը՝ յիշեալ երկու օրերուն բազմութեամբ փութալ մասնակցիլ երախտագիտութեան եւ յարգանքի այս արտայայտութիւններուն, «խնդութեամբ ողջունելով» առաւել պայծառացեալ մեր Հոգեւոր Տունը՝ հայցելով Աստուծոյ օրհնութիւնն ։

ԴԻՒԱՆ
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

ESPOIR POUR L'ARMENIE
en collaboration avec
la Ville d'Issy-les-Moulineaux et Dante
présente
Le Lundi 7 DECEMBRE à 20 h 30

CONCERT

au bénéfice de la reconstruction de l'Ecole de Spitak
A L'OCCASION DE LA COMMEMORATION DU SEISME DU 7 DECEMBRE 1988

- *Sonate op 1 pour violon et piano* de Karen KHATCHATURIAN
- *Sonate pour violon et piano* de Arno BABADJANIAN
- *Pièces pour violon et piano extraites du ballet «Gayaneh»* de Aram KHATCHATRIAN

PATRICIA REIBAUD, Violon — IGOR KRAEVSKY, Piano
Concert présidé par
ANDRE SANTINI
Député-Maire d'Issy-les-Moulineaux
et présenté par
FLORENCE SCHAAL
Journaliste à TF1
Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
11, rue Danton
Prix unique : 100 F
Renseignements : 01. 47. 36. 02. 50

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Դեկտ. 5, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, սովորական հաւաքատեղին ։ Կարեւոր օրակարգ ։

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա - Գոլոմպի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամներ ը Հինգշաբթի, Դեկտ. 3, ժամը 20.30-ին
Centre Administratif d'Asnières:
Կարեւոր օրակարգ, բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է ։

Arménie 88-98

SOUS LE PATRONAGE DE **M. Bernard KOUCHNER,**
Secrétaire d'Etat à la Santé
et de **M. Christian TER-STEPANIAN,**
Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France

GRANDE SOIREE DE COMMEMORATION DU TREMBLEMENT DE TERRE du 7 Décembre 1988

le Mardi 8 Décembre à 20 heures 30
à la Salle Gaveau
45, rue la Boétie — 75008 PARIS

organisée par :

- *Association «Arménie Village»*
- *Aznavour pour l'Arménie*
- *Croix Bleue des Arméniens de France*
- *Espoir pour l'Arménie*
- *Fonds Arménien de France*
- *Union Générale Arménienne de Bienfaisance*
- *Union Médicale Arménienne de France*

Partie artistique : Madame *Araxie DAVTIAN, Soprano*
Monsieur *Barsegh TOUMANIAN, Basse*
Madame *Zarouhi TOPTCHIAN, Pianiste*

PROJECTION DE FILMS
Interview exclusive de Charles AZNAVOUR
Témoignage du Lieutenant Bernard JANNIN

Interventions de :
— M. le Révérend Père Jean-René ARMOGATHE
— M. Patrick DEVEDJIAN, Député
— M. Christian TER-STEPANIAN, Chargé d'Affaires d'Arménie en France
— M. Bernard KOUCHNER, Secrétaire d'Etat à la Santé
et en présence de nombreuses personnalités

Réservez vite vos places, en téléphonant au : 01. 42. 88. 57. 53.

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège social 7 Place des Ursules
Saint-Etienne 04 77 33 71 37

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 3
JEUDI
3 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·522 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.522

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(1er Décembre)

UN ELU EMBARASSANT
A LA CHAIRE D'HISTOIRE TURQUE

Soupçons de négationnisme au Collège de France

GILLES VEINSTEIN, SPECIALISTE DE L'EMPIRE OTTOMAN, A ETE ELU DIMANCHE DANS LE SAINT DES SAINTS UNIVERSITAIRE. IL EST L'AUTEUR D'UN ARTICLE METTANT EN CAUSE LA NOTION DE «GENOCIDE» ARMENIEN

Ֆայրիս Նուաէ-Լանկլուա բաւական երկար եւ տարակուսական գլուէթիւն մը նուիրած է Ժիլ Վայնշթայնի ընտրութեան: Յօդուածին կ'ընկերանայ ՍԷ-ԷՌ-ՏԷ-Ա-ի (կամա) տրամադրած մէկ նկարը որ կը ներկայացնէ ցեղասպանութենէն դաժան պատկեր մը:

Յօդուածագիրը, սկիզբէն, կը յայտնէ որ Գոլէժ տը Ֆրանսը ամէն բան ըրած էր որպէսզի հարցը դուրս չելլէ, բայց կիրակի օրուան քուէարկութիւնը զայն հրապարակ նետեց: Ու կ'աւելցնէ որ Ժիլ Վայնշթայն, որ Ընկերային Գիտութեանց Բարձրագոյն Վարժարանի Ուսմանց Տնօրէն էր, ընտրուեցաւ 18 ձայնով 15-ի դէմ եւ կար երկու ճերմակ քուէ: Նման սեղմ քուէարկութիւն մը անսովոր է այս համալսարանական ժողովին մէջ եւ ցոյց կու տայ Գոլէժին անդամներուն նեղ կացութիւնը: Արդարեւ «Վայնշթայն թղթածրարը» ամիսներէ ի վեր կը շրջի դասախօսներու մօտ: Այդ թղթածրարը կազմուած եւ ցրուած Գլօտ Մութաֆեանի կողմէ, մաթեմաթիքի փրոֆէսօր, տարուած պատմութեամբ, իր աղբիւրն ունի յօդուածի մը մէջ, լոյս տեսած 1995-ին, Հիսթուար պարբերականին մէջ:

Բովանդակութիւնը ածնօթ է, հոն Վայնշթայն խնդրոյ առարկայ կ'ընէր Հայոց ջարդերուն ցեղասպանութեան հանգամանքը:

Մանրամասն պատմականէն ետք, Ֆ. Նուաէ-Լանկլուա կ'անդրադառնայ Վայնշթայնի պաշտպանողականին: Ան կը յայտարարէ Ֆիկառօ-ին որ այդ յօդուածը բոլորովին լուսանցքային էր, մինչ գիտական իր աշխատասիրութեան մէջ 2000 յօդուած գրած է Օսմանեան կայսրութեան մասին, մինչեւ 19-րդ դար: Չի ժխտեր դէպքերը, կարելի է վիճիլ, կ'ըսէ, թիւերու մասին, իր եզրակացութիւնն այն է որ արեւելեան Անատոլուի հայ բնակչութեան մօտ կէս„ բնաջնջուեցաւ զանազան ձեւերով, նաեւ ոճրային ձեւով, թրքական իշխանութիւնները խնդրոյ առարկայ էին, բայց ինչ որ որոշուած է 1915ի Թուրք կառավարութեան կողմէ, յստակ չէ, հակասական բաներ կան: Ինչո՞ւ, Վայնշթայն որ այդ շրջանի մասնագէտ մը չէ, «անխոհեմութեամբ» ընդունած է մասնակցիլ 1995-ին Հիսթուարի թղթածրարին, պարզապէս Լէուիսի դատավարութեան պատճառաւ:

Գոլէժ տը Ֆրանսի վարիչը՝ Ժ. Տակրոն Վայնշթայնի դատը կ„ պաշտպանէ:

Յօդուածը„ ունի սա շահեկան եզրակացութիւնը. - «Ժիլ Վայնշթայնի ընտրութիւնը„ հիմա պէտք է վաւերացուի Քաղաքական եւ Բարոյական Գիտութեանց Ակադեմիային, ապա՝ Գլօտ Ալէկրի եւ Հանրապետութեան Նախագահին կողմէ: Այս վաւերացումները այլեւս չեն կրնար ըստ սովորութեան, պարզ ձեւակերպութիւն մը ըլլալ»:

***

«LIBERATION»

(2 Décembre)

UN HISTORIEN CONTESTÉ AU COLLEGE DE FRANCE

SOUPCON DE NEGATIONNISME SUR GILLES VEINSTEIN, QUI REFUSE LE MOT «GENOCIDE» POUR L'ARMENIE

Թերթը կ'անդրադառնայ հարցին, հակիրճ պատմականն ընելով տարի մըն է տեւող բանավէճին: Բայց, դժուար է, կը գրէ լրագրողը, այս ընտրութիւնը կափ մը որակել: «Վայնշթայն թղթածրարը» ամիսներ ձեռքէ ձեռք անցաւ, վրդոված ելոյթի մըն ալ առիթ տուաւ Մայիս 29-ին Ազգ. Ժողովին մէջ (Փաթրիք Տէվէճեան): Ապա, կը յիշէ թղթածրարը կազմողը՝ մաթեմաթիքի փրոֆէսօր՝ Գլօտ Մութաֆեան, կ'ըսէ թէ Վայնշթայն խնդրոյ առարկայ չըներ «ջարդերու իրողութիւնը», բայց կ'առարկէ թիւերուն մասին եւ վիճելի կը գտնէ Թուրք կառավարութեան դերը, կ„ շեշտէ նաեւ մահմետական զոհերու գոյութիւնը: Իսկ Թերնոնի համար այս ամբողջը ժխտումի ամփոփում մըն է, իսկ ամերիկացի պատմաբան Ռոճըր Սմիթ կ'ըսէ թէ Վայնշթայն կ'անտեսէ փաստերու մեծ մասը:

Գոլէժ տը Ֆրանսը չընդունիր որ ճախուեր գործ մը տեսած է եւ Ժ. Տակրոն կը յայտարարէ Լիպերասիոն-ին. - «Մեզմէ ոչ մէկը նեցուկ կ'ըլլայ պատմաբանի մը, ինչ որ ալ ըլլան անոր արժանիքները, եթէ այն զգացումը ունենար որ ժխտող մըն է (սթանտար նախադասութիւն մը զոր կրկնած է հայկ. կազմակերպութեանց կամ անհատներու ղրկած իր պատասխաններուն մէջ):

Ինչպէս Ֆիկառօ, Լիպերասիոն ալ կ'ըսէ թէ հարցը փակուած չէ քանի դեռ ընտրութիւնը պէտք է վաւերացուի:

***

«LIBERATION»

(2 Décembre)

REFUSER LE CHANTAGE TURC

(GERARD CHALIAND)

Ժերար Շալեան կ„ պարզէ Քիւրտերու կացութիւնը եւ կ'անդրադառնայ Թուրքերու անզիջող դիրքին տարիներու երկայնքին: Կ'ըսէ թէ 1987-ին եւ 1992-ին Եւրոպական Խորհրդարանը դիրք ճշդած էր եւ ապարդիւն կերպով փափաք յայտնած որ Թուրք Հանրապետութեան ծոցին մէջ, Քիւրտերը ժողովրդավար նուազագոյն իրաւունքներ վայելեն:

Շալեան անընդունելի կը գտնէ Թուրքիոյ տնտեսական շանթաժի քաղաքականութիւնը, ամէն անգամ որ երկրի մը դիրքը կամ բանաձեւ մը գործին չի գար: Ու այս առընչութեամբ կը յիշէ երէկ՝ Ազգ. Ժողովի Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման բանաձեւը, այսօր՝ Իտալիոյ որոշումը Էօճալանը չյանձնելու: Կը բաւէ, կ'ըսէ, Տիյարպէքիրի նախկին քաղաքապետին չմեղուցիչ նկարագրութիւնը կարդալ 11 տարիներու բանտային իր կեանքին մասին, գիտակցելու համար թէ ի՛նչ բարքեր կը կիրարկուին հոն:

Ա. Էօճալան աշխարհի մեծագոյն ահաբեկիչը որակուած է Երլմազի կողմէ: Կարելի չէ, կ'ըսէ Շալեան, ահաբեկիչ որակել կազմակերպութեան մը ներկայացուցիչը որ 14 տարի է կը յաջողի գլուխ բռնել փառաւոր կերպով մարզուած եւ զինուած 250 հազարէ աւելի բանակի մը: Եւրոպան պարտի ընդունելի կանոնագիր մը պահանջել Քիւրտերուն համար: Կարելի չէ ազատիլ քրտական հարցէն, զայն ահաբեկչական հարցի մը վերածելով: Ու կը թուէ քանդուած եղած 3000 գիւղերը, տեղահանուած երկու միլիոնի հասնող բնակչութիւնը, այս կեռիլլային 30 հազար մեռեալներուն մեծ մասն ալ, կ'ըսէ, զոհերն էին Թուրք բանակին:

Իր եզրակացութեան մէջ Շալեան կը շեշտէ որ Եւրոպական Միութիւնը պէտք չէ որեւէ շանթաժ ընդունի Թուրք Պետութենէն, ինք կրնայ օժանդակել քրտական հարցին արդար կարգադրութեան: Եթէ Եւրոպա պէտք ունի Թուրքիոյ ընկերակցութեան, այս վերջինը ա՛լ աւելի պէտք ունի Եւրոպայի մը որ իրեն հետ գործակցի:

ՀԱՆԳԻՍՏ

ՀՄԱՅԵԱԿ ԵՊԻՍԿ. ԿԷՏԻԿԵԱՆԻ

ՆԱԽԿԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ-ՊԱՏՐԻԱՐՔ, ՆԱԽԿԻՆ ԱԲԲԱՀԱՅՐ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 28, առաւօտեան ժամը 5·30-ին Հռոմի «Թագուհի Խաղաղութեան» հանգստեան տան մէջ, խոր ծերութեան մէջ, աչքերը փակեց Հ. Հմայեակ Վրդ. Կէտիկեան, Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան տարեցագոյն անդամը, նախկին աբբահայր, Հայ Կաթողիկէ նախկին Կաթողիկոս-Պատրիարք:

Ծնած էր Տրապիզոն, 1905, Հոկտեմբեր 2-ին, աւազանի անունով Վարդ: Եղեռնին՝ բազմանդամ ընտանիքէն կը մնայ միայն ինք, շնորհիւ Թուրք ընտանիքի մը բարեացակամութեան: Զինադադարին, բազմաթիւ ուրիշներու հետ, կը մտնէ Գատըգիւղի (Պոլիս) Մխիթարեան որբանոց-վարժարանը, ուսկից 1921 Նոյեմբեր 8-ին կ'ուղարկուի Վենետիկ, փափաք յայտնած ըլլալով անդամակցելու Մխիթարեան Միաբանութեան: Բախտը կ'ունենայ Հ. Արսէն Ղազիկեանի, Հ. Վարդան Հացունիի եւ Հ. Սահակ Տէր-Մովսէսեանի նման դաստիարակներ ունենալու եւ 1923 Հոկտեմբեր 21-ին կ'ընդունի կրօնաւորական սքեմ՝ ՀՄԱՅԵԱԿ անունին հետ:

Տարի մը վերջ կը սկսի յաճախել Հռոմի Գրիգորեան Համալսարանի Իմաստասիրական բաժինը, զոր կ'աւարտէ 1927-ին, վարդապետական աստիճան ստանալով: Նոյն տարին կրօնաւորական երեք ուխտերով, մշտնջենաւորապէս կը դառնայ Մխիթարեան Միաբան, եւ կը սկսի յաճախել Հռոմի Ս. Անսէլմօ կաճառին աստուածաբանական ընթացքը, զոր կ'աւարտէ չորս տարիէն, փայլուն արդիւնքներով:

1930 Հոկտեմբեր 19-ին կը ստանայ քահանայական օծում, Ս. Ղազարի մէջ, որմէ վերջ, կը հետեւի եկեղեցական իրաւագիտութեան եւ կանոնագիտութեան ճիւղերուն, դարձեալ Հռոմ՝ Ս. Ափոլինարէ հաստատութեան մէջ:

1932 Թուականէն սկսեալ, մինչեւ 1942, կը պաշտօնավարէ որպէս Փոխ-Տեսուչ եւ Ուսումնապետ, Ս. Ղազարի, Մուրատ-Ռափայէլեան Վարժարանի եւ Հռոմի Մխիթարեան ուսանողարանին մէջ:

1942-1946 կը դառնայ Տեսուչ Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանին, պատերազմի դժուարին օրերուն, քաղաքական աննպաստ պայմաններու մէջ, միաժամանակ կը դասաւանդէ իր սիրած նիւթերը՝ Թուաբանութիւն, Իմաստասիրութիւն եւ Ջատագովական հարցեր:

1946-ին կ'ընտրուի ընդհանուր մատակարար Մխիթարեան Միաբանութեան. պաշտօն մը որ կը կատարէ 12 տարի, մեծ ձեռնհասութեամբ եւ խոհեմութեամբ:

1958-ի Ընդհանուր Ժողովը զինք կ'ընտրէ Գործակալ Հռոմի Ս. Գահին մօտ, տեսակ մը դեսպանութիւն, կանոնագիտական հմտութիւն եւ դիւանագիտական փորձառութիւն պահանջող, միաժամանակ իրեն յանձնելով Հռոմի Մխիթարեան ուսանողարանի Տեսուչ-Մեծաւորի պաշտօնը:

1964-ի Ընդհանուր Ժողովին, Հ. Հմայեակ Վրդ. կ'ընտրուի Ընդհանուր Աբբահայր Մխիթարեան Միաբանութեան, մինչեւ 1970: Այդ վեց տարիներու ընթացքին, Աբբահայր Կէտիկեան, կ'ուղղէ եւ կը ղեկավարէ նոր սահմանադրութեան կազմութեան աշխատանքները, իւրայատուկ ձեռնհասութեամբ եւ մեծ բարերար՝ Պօղոս Իսպէնեանի մեկենասութեամբ, կը կառուցանէ Ս. Ղազարի ձեռագրատունը:

1971-ին կը ստանայ եպիսկոպոսական օծում Հռոմի մէջ, եւ կը դառնայ Հայ Կաթողիկէ պատրիարքութեան տեղապահ, Պէյրութ:

1976 Յուլիս 2-ին, Պաթանեան Կաթողիկոս-Պատրիարքի վախճանումէն վերջ, Հմայեակ Եպիսկոպոս Կէտիկեան կը դառնայ Նորընտիր Կաթողիկոս-Պատրիարք Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկէ Հայոց:

1980 Հոկտեմբեր 19-ին, Հռոմի մէջ, Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ սինոտի 200 եպիսկոպոսներու առջեւ, Պապը կը յիշեցնէ ներկաներուն, Հմայեակ Պատրիարքին քահանայական ձեռնադրութեան ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, որ յաջորդ օրը, մեծ շուքով կը տօնուի Լեւոնեան վարժարանին մէջ, բազմաթիւ հիւրերու մասնակցութեամբ:

1982-ին, կանոնական տարիքի բերումով, Հմայեակ Պետրոս ԺԷ. Կաթողիկոս-Պատրիարք Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկէ Հայոց, կը հրաժարի իր աթոռէն եւ վերջնապէս կը քաշուի Հռոմ, Լեւոնեան վարժարանի մէջ բնակութիւն հաստատելով եւ իր ուժերուն ներած չափով օգնելով այդ հաստատութեան մատակարարական հաշիւները բռնելու:

Բազմազբաղ այս պաշտօններուն մէջ, Կէտիկեան մանաւոր նուիրումով լոյս ընծայած է «Կանոնագիրք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ» խորագիրը կրող շարքի մը Ա. հատորը, Առաքելական Կանոնք, որ հրատարակութիւնն է հայկական բնագրերին, շուրջ 20 ձեռագիրներու եւ տպագիրներու մանրազնին համեմատութեամբ, հանդերձ լատիներէն թարգմանութեան:

Ունի անտիպ աշխատութիւններ, նուիրուած Մխիթար Գոշի Դատաստանագիրքին եւ կանոնագիտական հայկական ուրիշ հաւաքածոներու մասին, ինչպէս նաեւ Իմաստասիրութեան եւ Ջատագովութեան դասագիրքեր:

Յաւիտենական հանգիստ իր վաստակաշատ աճիւններուն:

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ Դեկտեմբեր 1-ի գործադուլին եւ ցոյցերուն հետեւանքով, Դեկտեմբեր 2-ին բազմաթիւ օրաթերթեր չկրցան լոյս տեսնել: Անոնց կարգին էին՝ «Ֆիկառօ», «Ֆրանս - Սուար», «Լա Թրիպիւն», նաեւ գաւառի թերթեր: Լրագրողները կը բողոքէին եկամուտի իրենց յայտարարութեան մէջ ցարդ կիրարկուած 30% զեղչին ջնջումին դէմ: Յոյս կայ սակայն որ այդ որոշման կիրարկումը տարի մըն ալ յետաձգուի:

ԼԻՃԷԻ (Տիյարպէքիր) վաճառատան մը մօտ, ուր կը յաճախեն Թուրք զինուորներ, Քրտուհի մը անձնասպանական ոճրափորձ մը գործած է: 14 վիրաւոր կայ որոնց մէջ Թուրք զինուորներ եւ մանուկ մը:

ԳԱԹՐԻՆ ԹՐՕԹՄԱՆ ստիպուեցաւ ցնոր տնօրինութիւն հրաժարիլ լսատեսողական (օտիովիզիւէլ) իր ծրագրէն, ընդառաջելով Ժոսփէնի դիմումին: Այդ ծրագիրը, որ ի մէջ այլոց, կը նախատեսէր հանրային կայաններու ծանուցումներու կրճատումը, ոչ իսկ մեծամասնութեան մօտ լաւ ընդունելութիւն գտած էր:

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ տոմսերու քննիչներու գործադուլը պատճառ է որ երթեւեկը շարունակէ անկանոն ըլլալ մեծ գիծերու վրայ: Փարիզեան արուարձանները չեն տուժեր, քանի այդ գիծերու վրայ քննիչները անհրաժեշտ չեն:

ԹՈՒՐՔ ԲԱՆԱԿԸ ազդարարութիւն մը ըրած է քաղաքական ղեկավարներուն, որպէսզի հարկ եղած բծախնդրութեամբ տանին իրենց բանակցութիւնները նոր կառավարութեան կազմութեան համար: Բանակին զեկոյցը հետեւանք կը նկատուի Ռեճայի Քութանի (Առաքինութեան իսլամական կուսակցութիւն) յայտարարութեան, ուր ան կ'ըսէր թէ Երլմազէն աւելի հաւանականութիւն ունի վարչապետ նշանակուելու:

ԵՐԿՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԻԱԿ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԵՆ

Նախորդ իշխանութեան օրէն նոյն պաշտօնին վրայ մնացած նախարարներէն է Սերժ Սարգսեան։ Կը ղեկավարէ միացեալ նախարարութիւն մը. Ներքին գործերուն եւ ազգային ապահովութեանը։ Վերջերս յաճախակի նիւթ կ'ըլլայ այս երկու նախարարութիւնները անջատելու հարցը։ Ազգային Ժողովին մէջ կան այս նախընտրութիւնը ունեցողներ որոնց ելոյթներով, հարցազրոյցներով խնդիրը արձագանգ կը գտնէ մամուլին մէջ ալ։

Այս նախարարութեան գործունէութեան շրջանակին մէջ կ'իյնան, բնականաբար, յատկապէս քաղաքական բնոյթի ոճիրները որոնց լուսաբանութիւնը կ'ուշանայ ու կ'ուշանայ։ Ճիշդ է որ «պիտի»ներով, «պէտք է»ներով սկսող յանկերգներ կը լսուին պաշտօնական անձնաւորութիւններու, քաղաքական դէմքերու արտայայտութիւններով, բայց շօշափելի տուեալներու յամառ բացակայութիւնը պատճառ է որ այլեւս ատոնց տրուի միայն պարագայական արժէք։ Այդպէս եղաւ օրինակ, վերջերս երբ Նախագահի խորհրդական Վ. Յովհաննիսեան ալ Փարիզի իր ասուլիսին կրկնեց նոյն «պիտի»ները, «պէտք է»ները, մութ մնացած քաղաքական ոճիրներու առնչուած հարցումներուն. մինչ իր պատասխանները կը դառնային լուռ մնալու խոհեմութեան, կամ ոճիրի մը գործածուած զոհուած ինքնաշարժի մը գոյն բռնուած ու բանտարկուած ըլլալու «յաջողութեան» շուրջ։

Այս պարագաները ու այլ կէտեր ալ նիւթ առած է Արմէն Զաքարեան, հարցազրոյցի հրաւիրելու համար նախարար Ս. Սարգսեանը («Առաւօտ» Նոյեմբեր 13 եւ 14)։

Նախարարը նախ կ'արտայայտուի միացեալ նախարարութիւնը անջատելու նիւթին մասին։ Անդրադառնալով Ազգային Ժողովին մէջ այդ ուղղութեամբ տրամադրութիւն յայտնող երեսփոխաններու գոյութեան, կը յիշեցնէ թէ Սահմանադրութեամբ ճշդուած է որ կառավարութեան կազմը կը հաստատուի Նախագահին կողմէ, վարչապետին ներկայացումով. այսինքն՝ Նախարարութիւնը անջատելու միտումները կը պատկանին անձերու որոնք «կոպիտ փորձեր են անում մտնելու նախագահի եւ վարչապետի լիազօրութիւնների դաշտը»։ Ս. Սարգսեան այդ անձերուն կը վերագրէ մանաւանդ անտեղեակութիւն, ըսելով որ չեն գիտեր թէ ինչպէս կը գործեն խնդրոյ առարկայ մարմինները։ Կ'ենթադրէ թէ անոնց ամբողջ տեղեկութիւնը կը սահմանուի անով որ քանի մը անգամ անցած են Նալբանդեան փողոցէն (ուր կը գտնուի ապահովութեան կազմակերպութիւնը) եւ թերեւս լաւ յարաբերութիւններ ունին Թաղային տեսուչին հետ։

Շեշտելէ ետք երկու նախարարութիւններուն գործունէութեան դաշտերուն սերտ կապը, նախարարը կը ծանրանայ նիւթական միջոցներու անբաւարարութեան վրայ։ Կ'ըսէ թէ ինք ալ համոզուած է որ հետախուզութեան բաժինը առանձին ըլլայ։ Բայց խնդիրը հոն է որ կ՞այ տար նիւթական կարելիութիւնը։ Կը յիշեցնէ թէ բաժանումը, կամ անջատումը միայն պարզապէս շէնքի, տեղի խնդիր չէ։ «Եթէ այսօր հայկական հետախուզութիւնում աշխատում է մի քանի տասնեակ մարդ, ապա վաղը, անջատուելուց յետոյ պէտք է աշխատի մի քանի հարիւր մարդ։ Իսկ թէ նրանց միջոցներ որտեղի՞ց ենք տրամադրելու, յայտնի չէ»։ Ան կուտայ իր գլխաւորած մարմին առնչուած թիւեր ալ. «գաղտնիք չէ որ համակարգին յատկացուելու է 30 միլիոն տոլարին համարժէք գումար։ Բացի երկու նախարարութեան կառոյցներից, այդ փողը յատկացւում է նաեւ սահմանապահ զօրքերին եւ նախագահի անվտանգութեան ծառայութեանը»։ Որպէս համեմատութեան եզր, կուտայ Վրաստանի օրինակը. հոն 1998-ի պիւտճէով Ներքին Գործերու Նախարարութեան յատկացուած գումարը մօտ 60 միլիոն տոլար է։

Նիւթականի անբաւարարութենէն ետք Ս. Սարգսեան կը խօսի այլ պակասի մը մասին որ կուգայ օրէնսդրական դաշտէն։ Շուրջ 20 օրէնք պէտք է ընդունուի որպէսզի համակարգը աշխատանքի պէտք եղած միջոցները ունենայ։ Անոնց մեծ մասը արդէն ներկայացուած է Ազգային Ժողովին եւ կը յուսայ որ մինչեւ 2000 թուականը ընդունուած կ'ըլլայ հարկաւոր օրէնքներուն ամբողջութիւնը։ Ատիկա կարելի կը դարձնէ նոյն նախարարութեան հիմնական միւս երկու խնդիրներուն լուծումն ալ. մէկը պաշտօնատարներու պատրաստութիւնն է, միւսը թէքնիք միջոցներու տրամադրումը։ Առանց այս բնագաւառներու հարցերը լուծելու, կարելի չէ ԻՍ. դարու ոստիկանական կամ ապահովութեան համակարգ ունենալ։

Անցնելէ առաջ մութ մնացած քաղաքական ոճիրներու նիւթին, Ս. Սարգսեան կը պատասխանէ միջանկեալ հարցումին որ կը վերաբերի հեռաձայններու ունկնդրութեան։ Կ'ըսէ թէ նախարարութիւնը առաւելագոյն երկու տասնեակէն քիչ մը աւելի մարդոց հեռաձայնը մտիկ ընելու միջոցներուն տէր է միայն, ինչ որ չնչին թիւ է։ Ինչ կը վերաբերի մամուլին մէջ երբեմն յայտնուած լուրերուն թէ հեռաձայններու զանգուածային ունկնդրութիւններ կ'ըլլան, ատոնք անտեղեակներու խօսակցութիւններ են միայն։ «Հէքիաթ» կը կոչէ թերթի մը կամ թղթակիցի մը հեռաձայնին գաղտնի ունկնդրութեան լուրերը։

Հասնելով սպանութիւններու մարզին, նախ նիւթ կ'ըլլայ Արմէն Տէր-Սահակեանի խումբին մասին։ Ամբաստանուածները ընդունած են իրենց մեղքը, ամէն բան ապացուցուած է։ Մերժելով բացայայտ տեղեկութիւն տալ, կ'ըսէ միայն թէ անոնք մեղադրուած են «աղմուկ հանած մարդասպանութիւններ»ով։ Այդ շարքէն Մարիուս Եուզբաշեանի (նախկին ԲՍ. – ԿԷ – ՊԷ-ի ղեկավար) եւ Համբարձում Գալստեանի պարագաներուն մասին «հիմնարար եւ լուրջ» փաստեր տակաւին չկան։ Ակնարկութիւնը Հ. Ղանդիլեանի եւ Աշտարակի շրջանային խորհուրդի սպանութիւններուն մասին է։ Իսկ ինչ կը վերաբերի այս շարքին վերջինին՝ գլխաւոր դատախազ Հ. Խաչատրեանի սպանութեան, նախարարը կը կրկնէ թէ կասկածի առիթ տալիք ոչինչ կայ որ անոր հեղինակը Արամ Կարապետեանն է։ Մամուլին մէջ յայտնուած կասկածներ, ակնարկութիւններ «շահարկում» են պարզապէս։

Ծանր յանցանքներու եւ խորհրդարանականներէ ոմանց առնչութիւնը յիշեցնող հարցումին Ս. Սարգսեան կը պատասխանէ որ խնդրոյ առարկայ դարձած երեսփոխաններէն երկուքին հարցը փակուած էր սպաննուած դատախազին կողմէ, Նուէր Զախոյեանի պարագային խորհրդարանը համաձայն չգտնուեցաւ անձեռնմխելիութիւնը ջնջելու. «Սակայն այսօր էլ դատախազութիւնում խորհրդարան մտնելու բաւականին լուրջ հիմքեր գոյութիւն ունեն։ Բայց չեմ կարծեր որ խորհրդարանը համաձայնութիւն կը տայ» կ'եզրակացնէ նախարարը։

Ա. Զաքարեանի վարած զրոյցին նիւթ կ'ըլլան Հայաստանի եւ Ղարաբաղի իշխանութեան վերին շրջանակին վերագրուած հակասութիւններ։ Ս. Սարգսեան բացարձակ կերպով կը հերքէ նման բան։ Կ'ըսէ թէ Ռ. Քոչարեանի, Վ. Սարգսեանի ու իրեն համար Ղարաբաղէն աւելի կարեւոր խնդիր չկայ։ Ուստի հիմ չեն կրնար ունենալ հակադրութեան շշուկներ։ Կը մերժէ նաեւ իր եւ ԼՂՀ Պաշտպանութեան նախարար Սամուէլ Բաբայեանի միջեւ հարցի մը գոյութիւնը։

Այսօր, չփումի եզր չունին որպէսզի հակասութեան գետին ծառայէ, իսկ Ղարաբաղի պաշտօնավարութեան շրջանին եթէ հակադրութիւն ըլլար, ատիկա պիտի անդրադառնար իրենց բոլոր գործերուն։ «Կարծում եմ որ Արցախում մենք բոլոր խնդիրները պատուով ենք լուծել, իսկ եզրակացութիւնները պէտք է անել դրանից ելնելով» կ'ըսէ նախարարը։

Յայտնապէս, Ս. Սարգսեան որոշ ամբոխավարութիւն մը, կամ պատեհապաշտութիւն մը կը գտնէ, առանց այդ որակումները գործածած ըլլալու, նախկին իշխանութեան արժեւորումը ընելու միտումներուն, կոչերուն մէջ։ Չի ժխտեր որ ինք ալ «նախկին» խումբին մաս կը կազմէր։ 1993-էն Պաշտպանութեան, 1995-ին ալ Ազգային Ապահովութեան նախարար եղած է։ Կ'ընդունի նաեւ թէ այդ ժամանակին սխալներուն եւ թերութիւններուն մէջ մասնակցութիւն ունեցած է։ Բայց կ'աւելցնէ. «Դա ի՞նչ է նշանակում։ Ոչինչ էլ չի նշանակում»։ Իր կարծիքով, այլ բան ըսելու միտում կայ «նախկին»ներուն վերագրումներ ընելու յամառութեան տակ. սակայն, կը շեշտէ թէ այդ յամառութեան տէրերը ընդհանրապէս իրենք ալ մաս կազմողներ են նոյն իշխանութեան։ Չեն կրցած այն ատեն աշխատիլ, «բայց հիմա սովորեցնում են թէ ինչպէս պէտք է աշխատել»։

Կը ժխտէ նաեւ Հ.Յ.Դ.-ի վերջին, Հոկտեմբեր 30-ի, հանրահաւաքին իշխանութիւններու կողմէ կազմակերպուած ըլլալու պնդումը. եթէ այդպէս ըլլար «այնտեղ կը հնչէին փաստեր, որոնք նորութիւն կը լինէին ժողովրդի համար։ Իսկ հանրահաւաքում հնչել են փաստեր որոնք 1 – 1·5 տարուայ ընթացքում քանիցս հրապարակուել են մամուլում» կ'ըսէ ան։

Վերջին քննադատութիւն մըն ալ կ'ուղղուի մամուլին ուր կայ «գրուածը որքան աղմկոտ ըլլայ, այնքան լաւ» մտայնութիւնը։ Ս. Սարգսեան նախանձով կը կարդայ օտար մամուլը որ աղմկարարութեան փուլը փակած է եւ ուր լուրջ աշխատանք կը կատարուի, կան վերլուծական, հետազօտական հրապարակումներ։

«Պիտի»ներու, «պէտք է»ներու յոգնեցնող կրկնութիւններուն հետ Ս. Սարգսեանի պատասխանները աւելի իրապաշտ ոճով կը ներկայանան, եթէ նոյնիսկ տեղ կը ձգեն որոշ անորոշութիւններու, հարցականներու։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԱՇԷՆ «ՇԷՆ»Ը

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մշակութային յանձնախումբի կազմակերպութեամբ եւ հրաւէրով, Նոյեմբեր 21, Շաբաթ երեկոյեան, Շաւիլի Եկեղեցւոյ կից Սարգիս Պալապանեան սրահէն ներս «Շէն» կազմակերպութեան Ֆրանսայի մասնաճիւղը ներկայացուց իր տասնամեայ գործունէութիւնը։

Յանուն Մշակոյթի յանձնախումբի, Պր. Հրայր Հրաչեան բարի գալստեան խօսք արտասանելով գոհունակութիւն յայտնեց ի տես մեծ թիւով համակիրներուն ներկայութեան, ապա հրաւիրեց «Շէն»ի Ֆրանսայի մասնաճիւղի անդամ՝ Պր. Կի Մուսայեանը, որպէսզի ծանօթացնէ «Շէն»ը։

Պր. Մուսայեան հանգամանօրէն անդրադարձաւ «Շէն»ի տասնամեայ գործունէութեան։ 1988-ին խումբ մը համալսարանական տղաք, Երեւանի մէջ կը հիմնեն վերանշեալ հայրենաշէն կազմակերպութիւնը, նպատակ ունենալով Հայաստանի ու Արցախի սահմանամերձ շրջաններու ամայացած ու քանդուած գիւղերուն վերաշինութիւնն ու վերաբնակեցումը։ Երկու տարի ետք 1990-ին, Հայաստանի «Շէն» մայր կազմակերպութիւնը կ'ունենայ Ֆրանսայի իր մասնաճիւղը։ Ապա քարտէսի վրայ ցոյց տուաւ այն բոլոր գիւղերը, որոնց մէջ մինչեւ օրս, երբեմն հիմնովին նոր կառուցուած են բազմաթիւ բնակարաններ, իսկ երբեմն ալ վերաշինուած են կիսակործման թողլքուած տուներ, ուր այժմ կայք հաստատած են Ազրպէյճանէն գաղթած Հայ ապաստանեալներ կամ ընդհանրապէս Հայաստանի զանազան շրջաններէն եկած հայ ազգակիցներ։ «Շէն»ի գործունէութեան նիւթապէս նպաստած են հայրենական ու միջազգային կազմակերպութիւններ, ինչպէս Հայկական Ընկերային Ներդրումներու Հիմնարկը, Ֆրանսահայ Բժշկական Միութիւնը, Համաշխարհային դրամատունը, Դանիոյ Էքիւմէնիք Առաքելութիւնը եւայլն։ Ուրախութեամբ իմացանք որ 1998 Սեպտեմբեր 10-ին, միջազգային մրցոյթի մը առիթով, «Շէն»ը որպէս Հայաստանի ներկայացուցիչ, շահած է մրցանակ մը 1·320·000 ամերիկեան տոլար «I F A D»ի (International Fund for Agricultural Development) կողմէ։ Այս գումարը պիտի յատկացուի ի նպաստ Շիրակի, Լոռիի եւ Արագածոտնի շրջաններու 100 գիւղերու դպրոցներուն, ըմպելի ջուրի մատակարարման, ճանապարհաշինութեան եւ գիւղատնտեսութեան։

Յայտագրի երկրորդ բաժնով «Շէն»ի Ֆրանսայի մասնաճիւղի նախագահ՝ Պր. Յովհաննէս Քիլլէճեան, սահիկներու եւ տեսերիզի վրայ ներկայացուց իրենց վերջին տարիներու ժրաջան գործունէութիւնը։ Հայատրոփ սիրտ մը անտարբերութեամբ չի կրնար դիտել այդ այնքա՜ն խօսուն սահող պատկերները։ «Շէն»ի ջանքով ու դժուարին միջոցներով, այստեղ ... քանդարար թշնամիին ձեռքով աւերակուած, պապենական հայակերտ տուները կը վերակերտուին. այդտեղ ... դալուկ ցրտամարմին երախաներ, դպրոցի վերածուած խոնաւ խուցերու մէջ կ'արտասանեն մեսրոպահունչ Մայրենին, կ'երգեն լիաթոք, հպարտաձայն կշռոյթով «Մեր հայրենիք ազատ անկախ» Հայոց քայլերգը։ Ահաւասիկ ... հիւսքի գործատեղիներ, որոնք իրենց բուրդէ տաքուկ արտադրութիւններով կուգան պայքարիլ Արցախի դաժան ցուրտ եղանակին դէմ։ Տակաւի՜ն ... պաղաչորանոցներ, մսատուներ, յագեցնելու համար քաղցը երբեմնի հիւրամեծար ու միշտ սեղանաբաց Հայուն։ Անծայրածիր այգիներ ու խոպան կամ մասամբ մշակուած դաշտեր..., որոնք յաւէտ ծարաւի են Հայաթոր քրտինքին։ Ղարաբաղը մարտահրաւէր մը ունի նուիրական։ Վերակերտել Հայոց անկրճատելի Պատմական Արցախը։ Այս կարգախօսով կը գոյատեւեն եւ պիտի ապրին յաւիտեան։ Իսկ Հայրենաշէն «Շէն»ը, իր կոչումով ու նշանաբանով շինական, սիրտն ու քսակը բաց իր հայրենակիցին, կը գործէ հաւատքով, անձնդիր ու անշեղ, լոյսն ու յոյսը աչքերուն, տեսնելու Եռագոյնը մշտածածան իր Խորհրդարանի կատարին։

Յայտագրի վերջին բաժնով Շէնական անդամ մը Պր. Կարպիս Մկրտիչեան, որ «Շէն»ի Արցախի վերջին ուղեւորութեան մասնակցած էր, իր սրտի խօսքն ու անձնական տպաւորութիւնները հարազատ ապրումներով փոխանցեց ներկաներուն։ Ան շեշտեց թէ անհրաժեշտ հրամայական աջակցութիւն պէտք է Հայրենիքին. կոչ ուղղեց որ յառաջիկայ Դեկտեմբերի 5 եւ 6-ին այցելենք «Շէն»ի տարեկան ցուցահանդէսին, Սեւրի Մխիթարեան վարժարանի ներքեւի սրահէն ներս, մեր նիւթական ու բարոյական զօրակցութիւնը յայտնենք Արցախի մեր տարաբախտ հայրենակիցներուն։

Յայտագիրը փակեց Շաւիլի հոգեւոր հովիւ Յարութիւն Քահանայ Թաշճեան սրտի խօսքով մը։ Ան ջերմապէս շնորհաւորելով մեծապէս գնահատեց «Շէն»ի ազգանուէր գործունէութիւնը։ Մատնանշելով Արցախահայուն դիմադրողական բարձր յատկանիշը, ըսաւ. «Մի վախնաք Ղարաբաղցիէն։ Ան որ գիտէ մահը արհամարհել ու պատիւը փրկել հայ դրօշին, ան որ գիտէ Ֆիզիքական ցաւին տոկալ ու ժպիտ բաժնել սփիւռքահայ հայրենակցին, ան որ գիտէ հնամաշ տոտամաններով պարել հայանուագ երգերով, կուտայ երաշխիքը իր յաւերժութեան»։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ 20-ԱՄԵԱԿ

Մարսէյլի Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը կը տօնախմբէ իր հիմնադրութեան քսանամեակը։ Նշանակալից հանգրուան մը երբ գիտենք թէ այսօր որքան դժուար է, Սփիւռքի մէջ, հարազատ մշակոյթ պահել, երբ այդ մշակոյթը ինքնատիպութեան եւ առանձնայատկութիւններուն մէջ ընկալողները այլեւս բանակ չեն կազմեր, երբ ստեղծագործութիւնը ցամքած է։

Հիմնել, միշտ խանդավառիչ է, յարատեւելը՝ սպառիչ։ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբին եւ իր խմբավարին առաջին արժանիքը հոս է։

Թէպէտ կար նախընթաց եւ ատաղձ, հող ժառանգ մնացած երգահան Վարդան Սարգսեանի օրինակէն, վաստակէն, դա-

տխրակից չունէին: Սակայն, պէտք էր կամուրջ նետել, Նոր պայմաններուն եւ հրամայականներուն յարմարիլ եւ տեւել: Քսան տարուան ընթացքին սերունդ փոխուեցաւ: Անդամները իրարու յաջորդեցին: Սակայն, երգչախումբը մնաց իր պատուանդանին վրայ: Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ կամարներուն ներքեւ արձագանգեցին հոգեպարար շարականները, երգուեցաւ պատարագը Կոմիտասեան, կամ Եկմալեան: Բեմերուն վրայ, հայ թէ օտար հասարակութիւններու առջեւ, քիչ մը ամէն տեղ, հնչեցին երգն ու երաժշտութիւնը հայկական, ալրեցաւ խօսքը մեսրոպեան, տիրեց ոգին հայկազեան:

Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը եղաւ արտայայտիչը, մեկնաբանը հայ մշակոյթի մէկ կարեւոր գանձին ու դարձաւ գեղարուեստական վաւերական արժէք, տիրական ներկայութիւն շրջանէն ներս:

Քսանամեակի այս առիթով երախտագիտական խօսքերու արժանի են հիմնադիրներու փաղանգը, յաջորդական վարչական պատասխանատուները: Մեծ է վաստակը խմբավարին, Խաչիկ Ելմազեանին, որպէս երաժիշտ, որպէս դաստիարակիչ եւ առաջնորդ, որպէս գործիչ: Խաչիկ Ելմազեան նախանձախնդրօրէն կը հսկէ իր խումբին ներքին ներդաշնակութեան եւ միատարր կեցուածքին, կեանքին վրայ որ հիմնական ազդակն է հաւաքական աշխատանքի մը յաջողութեան եւ արդիւնաւորման:

Երգչախումբը բուրդ մըն է: Ղեկավարը կրնայ տիրապետել եւ ճառագայթել եթէ կորիզը ըլլայ ամուր: Եւ կորիզը կը կազմեն անդամ, անդամուհիները: Խառեհ առիթ է գնահատելու անոնց գիտակից մասնակցութիւնը, հայ երգին հանդէպ սէրն ու ծառայութիւնը: Երէկէն այսօր, շատեր եկան, տքնեցան ու անցան: Տուին իրենց լաւագոյնը: Բերին երանգ, ամբողջացուցին հիմքերը: Այսօր, արդարօրէն արժանի են շնորհապարտ գիրերու եւ ոմանց համար յիշատակի:

Կիրակի, Դեկտեմբեր 6-ի համերգը բացառիկ ջանքերով պատրաստուած է, մասնակցութեամբ Նիսի Սայաթ Նովա երգչախումբին եւ Մարսէյլի Օփերայի Ֆիլարմոնիք նուագախումբին եւ որուն յաջողութիւնը ակնյայտ է: Մեր մաղթանքն է որ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը շարունակէ իր երթը եւ ողջունէ նոր հանդիպումներ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՏԸՆՏԻՐ
ՀԱՅ ՀԻՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՏՈՐ Բ.

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Վենետիկ _ Ս. Ղազար 1998

ԽՍԻ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԾՆՈՂԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

1998 _ 1999 տարեշրջանի առաջին ծնողական ժողովը գումարուեցաւ Նոյեմբեր 21-ին: Տնօրէնուհի Տիկին Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեան յայտնեց ներկաներուն որ այս տարեշրջանի ամենակարեւոր նորութիւնն է նախակրթարանի առաջին դասարանի (C. P.) բացումը: Արդարեւ, հակառակ նիւթական դժուարութեան, դպրոցը յաջողեցաւ իր նպատակը իրագործել եւ բանալ նախակրթարանի առաջին դասարանը: Երկրորդ նորութիւնը այն է, որ այլեւս որոշուած է նախա - մանկապարտէզային (pré-maternelle) տարիք ունեցող փոքրերն ալ ընդունիլ, քանի որ փորձը ցոյց տուաւ որ ծանր աշխատանքի մէջ ընդգրկուած ծնողներ չեն կրնար սպասել մինչեւ երեք տարեկան: Այլ կը նախընտրեն երկու տարեկանին իսկ դպրոց առաջնորդել իրենց երախան:

Այս ընդհանուր տեղեկութիւններէն յետոյ դպրոցի չորս ուսուցչուհիները եւ տնօրէնուհին հերթով խօսեցան ու բացատրութիւններ տուին իրենց դասաւանդութիւններու բովանդակութեան եւ ժամերուն մասին: Այս առթիւ ձեռքէ ձեռք անցան չորս դասարաններու ժամանակացոյցները:

Ինչ կը վերաբերի նախակրթարանի առաջին դասարանին, ծնողներուն յայտնուեցաւ որ այս դասարանին մէջ կը գործադրուի Ֆրանսական Կրթական Նախարարութեան ծրագիրը, որուն գլխաւոր նպատակն է ֆրանսերէն լեզուի տառաճանաչութիւնը սորվեցնել առաջին տարուան ընթացքին եւ ընթերցանութեան վարժեցնել աշակերտները: Ֆրանսական բոլոր հանրային վարժարաններու առաջին տարին կը յատկացուի տառաճանաչութեան - ընթերցանութեան: Սակայն, Թարգմանչաց վարժարանի աշակերտները արդէն անցեալ տարի, մանկապարտէզի երրորդ դասարանին մէջ սորված էին ֆրանսերէնի տառերը: Արդարեւ, անցեալ տարի օգտագործուեցաւ ոչ - ֆրանսախօս աշակերտներու համար C.R.E.D.I.F.-ի կողմէ յատուկ կերպով պատրաստուած մեթոտ մը, որ մեր աշակերտներուն ֆրանսերէն հասկնալ, պատասխանել եւ տառաճանաչութիւն սորվեցուց: Անոնք արդէն անցեալ տարի ամբողջական կերպով կը կարդային: Իսկ այս տարի արդէն բաւական սահուն կերպով կը կարդան:

Իսկ նոյն դասարանի հայերէնի դասաւանդութեան մասին խօսելով Տիկին Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեան յայտնեց թէ աշակերտները անցեալ տարի, մանկապարտէզի երրորդ դասարանը, ֆրանսերէնէ բացի կը կարդային նաեւ հայերէն՝ ամբողջական գրութեան համաձայն: Իսկ ներկայիս, տարեսկիզբէն ի վեր կ'օգտագործուի իր կողմէ հեղինակուած մեթոտ մը, որ վանկարկել կը սորվեցնէ (méthode syllabique): Այս մեթոտի շնորհիւ կարելի եղած է աշակերտները դուրս հանել ամբողջական գրութենէն եւ անցնիլ վանկարկումի: Ներկայիս աշակերտները հանգիստ կերպով կը կարդան հայերէն, կը վանկարկեն եւ տողադարձի գրութիւնը գիտեն: Իսկ ամենակարեւորը՝ կը հասկնան իրենց կարդացածին իմաստը, կրնան իրենց բառերով բացատրել զայն:

Ուրեմն, ձեռք առնուած այս միջոցներուն շնորհիւ, նախակրթարանի առաջին դասարանի աշակերտները հինգուկէս — վեց տարեկանին կը կարդան արդէն երկու լեզուներն ալ, հետեւաբար բոլոր Ֆրանսական վարժարաններու բաղդատմամբ յառաջապահ վիճակ ունին:

Նախակրթարանի առաջին դասարանը ֆրանսերէն եւ հայերէն լեզուներու ուսուցումէն բացի ունի նաեւ ֆրանսերէն լեզուով տրուող թուաբանութեան, քաղաքացիական գիտելիքներու, անգլերէնի ծանօթութեան դասեր, ինչպէս նաեւ մարմնամարզի, գծագրութեան, երգի ու պարի պահեր: Իսկ հայերէնով տարւոյն ընթացքին հետզհետէ պիտի ունենան Հայոց պատմութեան եւ կրօնքի դասեր: Առ այդ, տնօրէնուհին յայտնեց թէ կրօնքի դասերը պիտի տրուին լսատեսողական մեթոտով, ինչ որ նորութիւն մըն է գաղութին մէջ եւ վստահաբար մեծ հետաքրքրութիւն պիտի ստեղծէ աշակերտներուն մօտ:

Այս բոլոր տեղեկութիւններէն յետոյ եղան հարցումներ ծնողներու կողմէ, որոնց պատասխանեցին ուսուցիչները: Եղան հարցումներ ալ՝ Թարգմանչացի Զուրեքշաբթի օրերու հայերէնի դասընթացքներու, ինչպէս նաեւ Պաքալօրէայի դասերուն մասին: Ծնողները նաեւ կը հետաքրքրուէին Դեկտեմբեր 31-ի գիշերը տեղի ունենալիք Նոր տարուան ցայգահանդէսով:

Հիւրասիրութեամբ մը վերջ գտաւ տարւոյն առաջին այս ծնողական ժողովը:

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՆՑԵԱԼԸ ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐՈՎ

Է. դարուն մահմետական դառնալէ ետք Ժ. _ ԺԳ. դարերուն ծագում կ'առնեն քրտական իշխանութիւններ: ԺԲ. դարու կէսէն մօտ դար մը քրտական Այյուպիներու տոհմին ամէնէն ծանօթ դէմքը կ'ըլլայ Սալատին որ կ'իշխէ Միջին - Արեւելքի մահմետական բնակչութիւններուն: ԺԴ. _ԺԵ. դարերուն քրտական իշխանութիւնները վերստին կը յայտնուին, Մոնղոլներու արշաւանքներէն ետք: 1514ին քիւրտ իշխաններ Պարսիկներու դէմ կը դաշնակցին Օսմանեան Սէլիմ սուլթանին հետ: Սակայն, 1639-ի Օսմանեան _ Պարսիկ հաշտութեան համաձայնագրով Քիւրտիստանը կը բաժնուի երկու պետութիւններուն միջեւ:

ԺԹ. դարուն որպէս հակազդեցութիւն օսմանեան կեդրոնաձիգ քաղաքականութեան, քիւրտ իշխանները կ'ապստամբին: 1898-ին լոյս կը տեսնէ քրտական առաջին թերթը «Քիւրտիստան»ը որ կը տարածէ ազգային ազատագրութեան գաղափարը:

1909-ին Երիտ Թուրքերը կը սկսին կիրարկել ճնշումի քաղաքականութիւն մը բոլոր ոչ - Թուրք ժողովուրդներուն հանդէպ: Քրտական ընկերակցութիւնները եւ հրատարակութիւնները կ'արգիլուին: 1920-ի Սեւրի դաշնագիրը Քիւրտիստանին համար ալ ինքնավարութիւն մը կը նախատեսէ որ ապա անկախութեան պիտի վերածուի: 1923-ին Լօզանի դաշնագիրը կը փակէ այս հեռանկարները, Քիւրտիստանի մեծագոյն մասը կցելով Թուրքիոյ: Յաջորդ տարին հրովարտակով մը կ'արգիլուին քրտական դպրոցները, ընկերակցութիւններն ու հրատարակութիւնները: Ապա, չէյխ Սայիտի ապստամբութիւնը հետեւանք կ'ունենայ քրտական զանգուածներու տարագրութիւնը դէպի Թուրքիոյ արեւմտեան շրջանները: 1930ին ապստամբութիւնը կը կրկնուի, ամէնէն խժդուժ ճնշումներուն եւ տեղահանութիւններուն պատճառ ըլլալով որոնց կ'ենթարկուի քիւրտ բնակչութիւնը: 1937-ին Թուրքիոյ, Իրաքի, Իրանի եւ Աֆղանիստանի միջեւ Սաատապատի ուխտը կը կնքուի, պայքարելու համար քիւրտ խռովարար տարրին դէմ: 1937 - 1938 տարիները կը յատկանշուին Թրքական Քիւրտիստանի 40 հազար զոհերով եւ զանգուածային տեղահանութիւններով:

1955-ին Թուրքիոյ, Իրանի, Իրաքի, Փաքիստանի կողմէ ստորագրուած դաշինքով կ'որոշուի այս պետութիւններէն որեւէ մէկուն մէջ ծագելիք ապստամբութիւնը ճնշել համակարգուած ձեւով: 1965-ին Թուրքիոյ քրտական շրջանները որոնց մուտքը արգիլուած էր օտարականներուն, կրկին կ'արտօնուին: 1969-ին ալ Թուրքիոյ մէջ կը հիմնուի քրտական առաջին օրինաւոր ընկերակցութիւնը: 1971-ին Թուրքիոյ պետական հարուածը պատրուակ կ'ըլլայ հազարաւոր Քիւրտերու ձերբակալութեան: 1973-ին միայն երկիրը կը վերադառնայ խորհրդարանական վարչաձեւին: 1977-ին քրտական շատ մը քաղաքներ քիւրտ ազգայնական քաղաքապետներ կ'ընտրեն,

1977 _ 78-ին կը հիմնուի ՓՔՔ-ն (Քիւրտիստանի բանուորական կուսակցութիւն): 1980-ի Թուրքիոյ պետական հարուածով կը նորոգուին հակաքիւրտ եւ ձախակողմեան կուսակցութիւններու ճնշումները: 1983-ին Թրքական յատուկ ուժեր Իրաք մուտք կը գործեն հալածելու համար ՓՔՔ-ի մարտիկները: Քրտերէնը պաշտօնապէս կ'արգիլուի: Յաջորդ տարին չարչարանքի տակ կը մեռնին 40 քիւրտ բանտարկեալներ որուն հակազդելու համար Տիյարպէքիրի բանտարկեալները հացադուլի կը դիմեն: 1985-ին ՓՔՔ-ի 22 անդամներու մահավճիռ կը տրուի: 301 Քիւրտեր ալ կը դատապարտուին 3 ամիսէն մինչեւ ցկեանս բանտարկութեան պատիժներու: Նոյն տարին Եւրոպայի Խորհրդարանը Թուրքիոյ կոչ կ'ուղղէ ճանչնալու իր քիւրտ փոքրամասնութիւնը: 1990-ին Թրքական Քիւրտիստանի ապստամբութեան շարժումը կը շեշտուի: Անգարա կ'արտօնէ քրտերէնին որպէս խօսակցական լեզու գործածութիւնը: 1992ին 12 քիւրտ լրագրողներ կը սպաննուին Թուրքիա: Բուռն բախումներ կ'ըլլան Թրքական զօրքին եւ ՓՔՔ-ին միջեւ: Նոյն ատեն քրտական բազմաթիւ քաղաքներ մասամբ կը քանդուին:

1992 - 1995 Մարդկային իրաւունքներու կազմակերպութիւնը ՓՔՔ-ն պատասխանատու կը նկատէ Թրքական Քիւրտիստանի գիւղերուն մէջ կատարուած շուրջ 800 սպանութիւններուն: 1993-ին Թուրքիա կը փակէ քիւրտ երեսփոխաններու բանուորական կուսակցութիւնը: Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ մէջ կ'արգիլուի ՓՔՔ-ի գործունէութիւնը: 1994-ին Անգարա փակած է նաեւ ժողովրդավարական կուսակցութիւնը (քրտական), այն պատճառաբանութեամբ որ անոր ղեկավարը արտասահմանի մէջ անջատողական նպատակ մատնող արտայայտութիւններ ունեցած է:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Ուրախ եմ, շատ ուրախ, որ 35ին. տեսայ Զարենցը: Մոսկուա տեսայ. սովետ գրողներու համագումար էր: Հոն Վահան Թոթովենցին ու Զապէլ Եսայեանին հետ տեսայ: Գուրգէն Մահարիին նոյնպէս առաջին անգամ հոն տեսայ:

Դիմեց ինծ.

- Կ'ըսէք, Գուրգէն գէշ հիւա՞նդ է...

- Ծանր է, այո...

- Վախ, եավրում, վախ... Շուտով Երեւան կ'ուզեմ գալ, չեմ գիտեր, Պարսկաստանի՞ վրայով գամ, թէ Եալթայի...

- Մեզ համար մէկ է, միայն թէ եկէք...

- Երեւանի Թատրոնին մէջ «Իմ սիրտը լեռներում է»ն տեսա՞ր...

- Այո, տեսել եմ ե՛ւ Հրաչեայի խաղը, ե՛ւ Փափազեանի, Փափազեանի վերջին խաղը եղաւ դա...

- Իրա՞ւ կ'ըսես... Հրաչեան ալ գնաց, Փափազեանն ալ... Հրաչեան... Վայ, Պաղտասար աղբար, վայ... Այդ ի՞նչ օյին բերին խեղճ մարդուն գլխուն: Երբ ներկայացումէն վերջ Հրաչեային տեսայ, շատ մեղքցայ... Վայ, Պաղտասար աղբար, բոխ, այդ ի՞նչ օյին բերին գըլխուդ...

Այո, կ'ուզեմ Երեւան գալ...

Ու կրկնեց մէկ անգամ արդէն բառը.

- Երբ առաջին անգամ Երեւան եկայ, շատ զարմացայ, որ բոլորը Հայ են, որ այդքան հայ մէկտեղ հաւաքուած են ու բոլորն ալ հայերէն կը խօսին... Աղէկ կ'ըլլայ, որ մենք ալ քիչ-քիչ հոն հաւաքուէինք:

Յետոյ մէկ-մէկ սեղմեց բոլորիս ձեռքը, սեղմեց շատ ամուր, եւ նկատել եմ, որ այդպէս ամուր են սեղմում միայն մաքուր խղճի տէր ու շիտակ մարդիկ... Սեղմեց ու գնաց իր օրօրուն քայլերով:

Ուղեգրութիւններիս այս գլուխը դեռ չէի աւարտել, երբ նամակ ստացայ Նիւ Եորքից: Գրում էր Ուիլիըմ Սարոյեանի բարեկամներից մէկը՝ լրագրող Լեւոն Քէշիշեանը, որ մի երկու տարի առաջ այցելել էր Հայաստան ու հանդիպել ինձ:

«Այս նամակը կը գրեմ յայտնելու ձեզ հետեւեալ, - գրում է Քէշիշեանը, - Ուիլիըմ Սարոյեանը օր մը մեզի հետ անցուց, կ'ուզէր լսել, տեսնել Հայաստանէն բերածներս: Շատ խօսեցանք ամէն բանի մասին, ոչ լսած էր, ոչ ալ ծանօթ Ձեր անունին, ինչպէս նաեւ Պ. Սեւակին: Շատ խօսեցայ Ձեր մասին, նկարդ ցոյց տուի եւ այլն:

Այսօր նամակ մը գրած է... Պատմած է, թէ Փարիզ ձեզի ծանօթացած է ՀԲԸՄ-ի ժողովին. կը գրէ.

«. . . . .
. . . .»

Եթէ համեստութիւնն իրենը չպահանջէր, այս բազմակէտերի փոխարէն կարող էի բերել Սարոյեանի խօսքերը մեր հանդիպման ու իմ մասին: Բայց խօսքերը չեն կարեւորը, կարեւորը վերաբերմունքն է: Ընդամէնը մէկ-երկու անգամ հանդիպած լինելով ինձ եւ ինձանից ընդամէնը մի բանաստեղծութիւն լսած լինելով, նա չէր զլացել իր կարծիքն ու տպաւորութիւնը գրել բարեկամին:

Ոչ, Սարոյեանն ամենեւին նման չէր իմ պատկերացրած այն նշանաւոր մարդկանց, որոնք քեզ տեսնում, բայց քո միջով են նայում, քեզ ունկնդրում եւ սակայն չեն լսում: Առաջին իսկ հայեացքից նա ոչ միայն տեսնում է քեզ, այլեւ հիմնաւորապէս ճանաչում, ոչ միայն լսում է, այլեւ հիանալիօրէն հասկանում:

Նաեւ մի այլ զարմանալի յատկութիւն ունի Սարոյեանը:

Ծանօթութեան հէնց առաջին պահերից նա դիմացինին (եթէ, ի հարկէ, այդ դիմացինը դուր է գալիս իրեն) աննկատելիօրէն բարձրացնում, դարձնում է իրեն հաւասար ու այնուհետեւ նրան յարաբերում ինչպէս հաւասարը հաւասարին:

Այդպէս էր նաեւ Աւետիք Իսահակեանը:

Հաւանաբար մեծերին բնորոշ յատկութիւն է դա:

Զարմանալի, զարմանալի պայծառ է Սարոյեանը, բարի հսկան, մեծ Թափառաշրջիկը, մեծ չառլլողը...

(Շար. 6)

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ -10ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑ-

Հայաստանի հիւսիսային գօտիին մէջ պատահած ահաւոր երկրաշարժի 10-րդ տարելիցն է ։

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 7-ին, առաւօտեան ժամը 8-էն մինչեւ 14, Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներն բաց կ'ըլլան, որպէս զի ամէն ոք կարողանայ ՄՈՄ մը վառել երկրաշարժի զոհերու յիշատակին ։

Ժամը 12·30-ին ալ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, յատուկ հոգեհանգիստ կը կատարուի երկրաշարժի զոհերու յիշատակին ։

Նոյն ատեն՝ մխիթարութեան եւ արեւշատութեան աղօթք պիտի ըլլայ՝ աղէտէն վերապրողներուն համար ։

Կը հրաւիրուինք բոլորս այդ օր՝ աղօթքով եւ ինքնամփոփ ներկայութեամբ վերանորոգել մեր սրտակցութիւնը՝ բոլորանուէր տրամադրուելով ամոքելու տառապանքը երկրաշարժով վիրաւորուած մեր հայրենակիցներուն սրտերուն ։

ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ - ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ

Գոհունակութեամբ կը ծանուցանենք մեր ժողովուրդին, թէ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարիս ներքնամասին ամբողջական վերանորոգութեան եւ բարեզարդման աշխատանքները աւարտած են ։

Առ այդ,

Մայր Տաճարիս ԴՌՆԲԱՑԷՔ-ն ու ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ-ը, Գոհաբանական Աղօթքներով տեղի պիտի ունենան ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի ·—

ՇԱԲԱԹ օր, Դեկտեմբեր 5, երեկոյեան ժամը ճիշդ 4-ին, Դռնբացէքի արարողութիւն եւ կիրակամուտի Նաւակատեաց ժամերգութիւն ։

ԿԻՐԱԿԻ օր, Դեկտեմբեր 6-ին, ժամը ճիշդ 10·30-ին, Հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Հայոց Առաջնորդ Փարիզի

Ի ժամու պատարագին՝ Գոհաբանական Աղօթք եւ Արեւշատութեան Մաղթանք պիտի ըլլան Մայր Տաճարիս բոլոր բարերարներուն եւ բարեպաշտ նուիրատուներուն համար ։

Նաեւ հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ Մայր Տաճարիս եկեղեցաշէն բարերար՝ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆՑի եւ Մայր Տաճարիս հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն համար,

Առ ի երախտագիտութիւն մատաղ կ'օրհնուի ։

Կը հրաւիրենք մեր ժողովուրդը՝ յիշեալ երկու օրերուն բազմութեամբ փութալ մասնակցիլ երախտագիտութեան եւ յարգանքի այս արտայայտութիւններուն, «խնդութեամբ ողջունելով» առաւել պայծառացեալ մեր Հոգեւոր Տունը՝ հայցելով Աստուծոյ օրհնութիւնն ։

ԴԻՒԱՆ
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ - ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

CHENE

grande braderie de noël

Pour Vos Cadeaux de Fin d'Année

les SAMEDI et DIMANCHE 5 et 6 DECEMBRE

de 10h à 23h sans interruption

Artisanat d'Arménie :
Poterie — Objets de bois sculptés — Bijoux — Broderie — Tapisserie — Instruments de musique — Khatchkar — etc...

Livres, Philatélie arménienne
Brocante, Antiquités,
Epicerie fine arménienne,
Vêtements, Cadeaux, Jouets, etc.

- **BAR**
- **RESTAURANT**
- **TOMBOLA**

AINSI VOUS PARTICIPEZ A LA RECONSTRUCTION DES VILLAGES EN ARMENIE ET AU KARABAGH

AU COLLEGE SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 SEVRES
Métro : Pont de Sèvres
Parking gratuit assuré
Pour tous renseignements :
TEL. : 01. 47. 50. 40. 47

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile — 13001 MARSEILLE

Lundi 7 Décembre à 20 h 30

ARMENIE
10 ans après le séisme

par
BEDROS TERZIAN
Président du Fonds Arménien de France

Projection d'un film inédit sur le tremblement de terre et des réalisations du Fonds « HAIASTAN »

Présentation du livre
«ET LES MOTS POUR HERITAGE...»
(Légendes et proverbes d'Arménie)
Auteur : *Reine Cioulachtjian*
Editions : *«Un Livre pour l'Arménie»*

ENTREE LIBRE

UGAB-Paris - IDF

LA CHORALE
'Koghtan'
dirigée par *Haïg SARKISSIAN*

Au programme :
G. Mourza — Krikor Suni — G. Zakarian — Komitas

Samedi 12 Décembre à 20 heures 30
à la Cathédrale Sainte-Croix des Arméniens Catholiques
13, rue du Perche — 75003 PARIS

Renseignements & réservations :
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Participation aux frais :
Adultes: 70 F — Enfants: 50 F.

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Դեկտ. 5, առաւօտեան ժամը 10·30-ին, սովորական հաւաքատեղին ։ Կարեւոր օրակարգ ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Ղազարեան ընտանիքին եւ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղին ընկերուհի՝ Ալիս Ղազարեանի մահուան առթիւ ,

ENSEMBLE INSTRUMENTAL
N A R A
(Quatuor à Cordes)

Concert

Vendredi 4 Décembre à 20h45
Cathédrale Sainte Croix des Arméniens
13, rue du Perche (angle rue Charlot)
Paris 3ème
Métro: St Sébastien-Froissart
(Eglise chauffée)

Haendel — Concerto Grosso Op 3 No 5 Passacaille;
Mozart — Divertimento No 2 en si bémol Adagio et fugue;
Komitas — Chants et danses arméniens
1er Violon : **Jean-Claude Tcheurekdjian**
2e Violon : **Cyril Garac**
Alto : **Arnaud Limonaire**
Violoncelle : **Chahan Dinanian**.

Participation aux frais : 80 F
(60 F aux adhérents d'ARANCO)
Gratuit : moins de 16 ans
Les Concerts des Premiers Vendredis de chaque mois

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի «Արաքս» մասնաճիւղը՝ իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ աւագ ընկերուհի Տիկին Թերֆիզ Կարապետեանի մահուան առթիւ իր ընտանիքին, զաւակներուն, թոռներուն եւ պարագաներուն ։ Ցաւակցութիւններ նաեւ ընկերուհի Շաքէ Աքսըլեանի, ամուսնոյն եւ զաւակներուն իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝ Վարդուհի Աֆսըլեանի մահուան առիթով ։ Այս առիթով շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Տէր եւ Տիկին Թութլեանէ 200 Ֆր. ։

ESPOIR POUR L'ARMENIE
en collaboration avec
la Ville d'Issy-les-Moulineaux et Dante
présente
Le **Lundi 7 DECEMBRE à 20 h 30**

CONCERT
au bénéfice de la reconstruction de l'Ecole de Spitak
A L'OCCASION DE LA COMMEMORATION DU SEISME DU 7 DECEMBRE 1988

- *Sonate op I pour violon et piano* de Karen KHATCHATURIAN
- *Sonate pour violon et piano* de Arno BABADJANIAN
- *Pièces pour violon et piano extraites du ballet «Gayaneh»* de Aram KHATCHATRIAN

PATRICIA REIBAUD, Violon
— *IGOR KRAEVSKY, Piano*

Concert présidé par
ANDRE SANTINI
Député-Maire d'Issy-les-Moulineaux
et présenté par
FLORENCE SCHAAL
Journaliste à TF1
Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
11, rue Danton
Prix unique : 100 F
Renseignements : 01. 47. 36. 02. 50

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

U.G.A.B. — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE

Union Générale Arménienne de Bienfaisance — MARSEILLE

Vente de Noël
SOIREE INAUGURALE
le Vendredi 11 Décembre à 18h
La vente continuera
le Samedi 12 Décembre de 10h à 19h

AU PROFIT DES ACTIONS SOCIALES DE L'UGAB

Stands divers :
• *Objets d'Arménie* • *Tableaux de Peintres d'Arménie* • *Antiquités-Brocante* • *Faïences, poteries* • *Livres* • *Produits provençaux* • *Décors de Noël* • *Jouets* • *Confiseries* • *Plats à emporter* • *Pâtisseries arméniennes*

l'Union Général Arménienne de Bienfaisance
vous invite à son grand

Loto

le Dimanche 13 Décembre à 15h

— O — O — O — O — O —
Gros lot : Voyage-Croisière
Nombreux et superbes lots à gagner
— O — O — O — O — O —

Une collation sera offerte par les Dames de l'UGAB

327, Boulevard Michelet — 13009 MARSEILLE — Tél. : 04 91 22 10 45

U.G.A.B. — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE *SAHAK-MESROP*
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ DE MARSEILLE

DIMANCHE 6 DECEMBRE à 15 heures 30

CONCERT UNIQUE

La première partie est consacrée aux victimes du tremblement de terre d'Arménie de 1988

à l'AUDITORIUM DU PHARO
58, boulevard Charles-Livon — 13007 MARSEILLE

CHORALE SAHAK—MESROP

avec la participation de :
CHORALE SAYAT NOVA DE NICE
ORCHESTRE PHILHARMONIQUE DE MARSEILLE

sous la direction de :
KHATCHIG YILMAZIAN

Solistes :
FABIENNE CHANOYAN, Soprano,
BAGHDASSAR OHANIAN, Baryton

Au programme des œuvres de :
Dikranian, Hovanessian, Bartevian, Haroutiounian...

Vente des billets :
FNAC — VIRGIN — Centre Culturel SAHAK-MESROP (Tél. : 04.91.77.84.70)
Prix : 180 F

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 4
VENDREDI
4 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : Arpik MISSAKIAN

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01.47.70.86.60 Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (սովորական առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 19.523 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.523

ԹՈՒՐՔԻԱ – ԻՏԱԼԻԱ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՄԵՂՄԱՆԱ՞Ն

ՒՕՃԱԼԱՆ ԿԸ ՁԳՏԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄԻ

Քիւրտ ղեկավար Ա. Էօճալանի պատճառով Իտալիոյ դէմ Թուրքիոյ բուռն հակազդեցութիւնները մեղմանալու նշաններ կուտան: Մամուլով, հեռատեսիլով կատարուած ամէնէն վարկաբեկիչ քարոզչութենէ մը, բողոքի ծաւալուն ցոյցերէ ետք, Թուրք հանրային կարծիքը մտած է հանդարտութեան փուլի մը մէջ: Անցքը մտածել կուտայ որ Ա. Էօճալանի յետագայ ճակատագրին մասին արդեօք որոշ խոստումներ կատարուած չե՞ն Թուրքիոյ:

Դեկտեմբեր 3-ի օրաթերթերը առաջին էջով տեղ կուտան ապահովութեան այն բացառիկ միջոցներուն, որոնք առնուած են Ծուվէնթիւսի խաղացողները որեւէ յարձակումէ, միջադէպէ հեռու պահելու համար: Իտալական խումբին դէմ օրերէ ի վեր ամէն սպառնալիք կարդալէ ետք տեսնել թէ ինչպէս անոր անդամները Պոլսոյ օդակայանին մէջ դիմաւորուած են իրենց վարդեր մատուցող երիտասարդուհիներու կողմէ, կը մղէ մտածելու թէ պարագաներու համաձայն շարժելու ի՛նչ «ճկունութեան» տէր է Թուրք հաւաքականութիւնը: Մանաւանդ որ ունի բազմակի փորձառութիւնը թէ այդ յատկանիշը միշտ շահաւոր եղած է իրեն:

Մեղմացումի նշաններէն գլխաւորը Արտաքին Գործերու Նախարարութեան մէջ գործի աշխարհին մեծագոյն անուններուն հետ կատարուած այն ժողովն է ուր յայտարարուած է թէ «Թուրքիա պաշտօնական պոյքոթ մը չի կիրարկեր Իտալիոյ դէմ»: Իսկ ինչ կը վերաբերի բողոքի ամէնօրեայ ցոյցերուն որոնք տեղի կ'ունենան բոլոր շրջաններուն մէջ, ըսուած է թէ ատիկա Թուրք ժողովուրդին ինքնեկ հակազդեցութեան արդիւնք է:

Միւս կողմէ քաղաքական մարզի մէջ կը շարունակուին Թուրքիոյ ճիգերը, որոնք նպատակ ունին Էօճալանի յանձնումը: Թուրքիոյ Արտաքին Գործերու Նախարարը Ի. Ճէմ որ Օ-Է-Ա-Ձէ-Ը-ի ժողովին մասնակցելու համար Օսլօ գացած է, հոն յայտարարած է թէ իրենք Էօճալանի թղթածրարը յանձնած են Հռոմի ու կը սպասեն տրուելիք որոշումին: Ան քիւրտ ղեկավարը դատելու համար միջազգային Ատեանի մը կազմութեան մասին ալ ըսած է թէ ատիկա կատարեալ անհեթեթութիւն է զոր Թուրքիոյ Հանրապետութեան կառավարութիւնը չի կրնար երբեք ընդունիլ: Ատիկա կը նշանակէ հարցը դնել Եւրոպայի օրակարգին վրայ, ինչ որ անիմաստ է ու իրենց համար անընդունելի: Ի. Ճէմ ըսած է. «Աշխարհի վրայ միջազգային ատեան կոչուած բան գոյութիւն չունի: Նման ատեաններ միայն չորս անգամ գումարուած են. ամէն անգամուն ալ յատուկ պատճառներով»:

***

Քրտական Էօզկիւր փոլիթիքա օրաթերթը Դեկ. 2-ի թիւով կը տեղեկացնէ թէ նախագահ Տէմիրէլ ԱՄՆ-ու Միջազգային տագնապի խումբէն պատուիրակութիւն մը ընդունելէ ետք նամակ մը յանձնած է իրենց, քրտական խնդրին մասին: Հոն ըսած է. «եթէ ցեղային անջատողականութիւնը եւ ազգայնականութիւնը քաջալերութիւն գտնեն, ցեղային մաքրագործումի սպառնալիքը պիտի շարունակէ գոյութիւն ունենալ»: Այս արտայայտութիւնը թերթը նկատած է «ցեղասպանութեան բացայայտ սպառնալիք մը» ուղղուած քիւրտ ժողովուրդին:

***

Ա. Էօճալան Դեկտեմբեր 2-ին պաշտօնապէս դիմած է Իտալիոյ կառավարութեան որպէսզի քաղաքական օրինակ-

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻՆ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՏՆՕՐԷՆԸ Վ. ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ

«Հայաստան» հիմնադրամին գործադիր վարչութեան տնօրէնի պաշտօնին որ Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հրաժարումէն ետք թափուր մնացած էր, նշանակուած է Ֆրանսայի գաղութին ծանօթ դէմք մը Վահան Տէր - Ղեւոնդեան: 1993 - 1995 ան Հայաստանի Փարիզի գործավարն էր, ապա նշանակուեցաւ Արժանթինի դեսպան: Այս ամիս կ'աւարտի այդ պաշտօնավարութեան շրջանը որմէ ետք Վ. Տէր - Ղեւոնդեան կը ստանձնէ հիմնադրամին տնօրէնութիւնը:

Ծնած է 1951-ին, աւարտած Գիտութեան ակադեմիային պատմութեան հիմնարկը ու հոն աշխատած որպէս հետազօտող: 1989-ին ներկայացուցած է տոքթորայի աւարտաճառը «Կիլիկիա, Հայաստան եւ Մերձաւոր - Արեւելքի արաբական երկիրները 1145 - 1226» նիւթով ու դասախօսութեան սկսած արեւելագիտութեան փաքիւլթէին, Ս. Էջմիածնի ճեմարանին մէջ:

1991-ին անկախութեան վաղորդային նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան զինք գործակցութեան հրաւիրած է որպէս խորհրդական. այդ շրջանին սերտ գործակցութիւն ունեցած է Մանուշակ Պետրոսեանի հետ որ ապա, 1992-ին դարձած է Հիմնադրամին գործադիր վարչութեան առաջին տնօրէնը:

Վ. Տէր - Ղեւոնդեան ամուսնացած է ունի մանչ զաւակ մը. գիտէ ռուսերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն, սպաներէն եւ արաբերէն:

ճակ մը սահմանուի իրեն: Դիմումնագրին մէջ ըսած է թէ Հռոմ կը գտնուի անհետանալու վտանգին ենթակայ Անատոլուի եւ Միջագետքի ժողովուրդներուն, մշակոյթներուն, կրօնքին ու ժողովրդավարական իրաւունքներուն մասին իրականութիւնը բացատրելու եւ եթէ կարելի ըլլայ քաղաքական լուծումի մը յանգելու համար: Աւելցուցած է թէ նպատակը դատուիլ չէ, այլ բիրտ իրականութիւնները Եւրոպայի հանրային կարծիքին տեղեկացնել եւ ստեղծել քաղաքական լուծումի մը կարելիութիւնները:

***

Ֆրանսայի դատաւորներէն՝ Ժ.-Ֆ. Ռիքար կը պահանջէ որ հարցաքննուի Էօճալանը եւ այդ առընչութեամբ «միջազգային խնդրական յանձնախումբ» մը նշանակած է որպէսզի իտալացի ոստիկաններ հարցաքննեն: Խնդիրը կը վերաբերի չորս քիւրտ Թուրքերու որոնք Ֆրանսայի մէջ սպառնալիքով շուրջ 20 միլիոն ֆրանք գանձած են Թուրքերէ, ՓՔՔ-ի համար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ Դեկտեմբեր 2-ի նիստը որ տեւած է մինչեւ Դեկտեմբեր 3-ի վաղ առաւօտը շատ փոթորկալից եղած է եւ տեղի տուած նաեւ միջադէպերու: ՓԱՔՍ-ի շուրջ վիճարկումը որ, կրկին օրակարգի նիւթ էր, բուռն ելոյթներու պատճառ եղած է, Լ. Ժոսփէն որ բաւական ջղագրգռուած է որ օրինագիծը կը ձգձգուի, առանց անուն տալու յարձակած է աջի երեսփոխանուհի՝ Քրիսթին Պութէնի վրայ (ՓԱՔՍ-ի կատաղի հակառակորդ, բայց շատ ճախող եւ մասամբ ծիծաղելի պաշտպան իր տեսակէտներուն) զայն որակելով՝ «լուսանցքային եւ ծայրայեղ»: Ենթական խորապէս վիրաւորուած, լալով հեռացած է ժողովէն, եւ Սանթինի ու Լէոթար փութացած են զինք մխիթարելու: Պէտք է ըսել որ ներկայիս Ժոսփէն բաւական նեղ կացութեան մատնուած է, լսատեսողական, ՓԱՔՍ-ի առանց - Թուղթի գաղթողներու, արդարադատութեան վիճելի եւ ձգձգուող հարցերու պատճառով: Քրիսթին Պութէն կ'ուզէ որ Ժոսփէն ներողութիւն խնդրէ իր խօսքերուն համար, ինչ որ չէր եղած մինչեւ յաջորդ առաւօտ: ՓԱՔՍ-ի հարցն ալ չէ փակուած, սրբագրութիւնները կը դիզուին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախագահ՝ Տէմիրէլ Պիւլէնթ Էճէվիթի յանձնեց նոր կառավարութիւն մը կազմելու պաշտօնը: 73 տարեկան, Էճէվիթ Կիպրոսի յարձակման եւ գրաւման (Յուլիս 1974) ռահվիրայ, պարագլուխն է Թուրքիոյ ազգայնական ձախին: Ըլլալով փոխ - վարչապետն էր, պիտի ջանայ կառավարութիւն մը կազմել որ դիմանայ մինչեւ Ապրիլի ընտրութիւնները:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետ նշանակուեցաւ Սելիմ Հոս, գրաւելով Հարիրիի տեղը, այս վերջինը մերժած ըլլալով կրկին կառավարութեան գլուխն անցնիլ նոր նախագահին ընտրութենէն ետք: Սելիմ Հոս տնտեսագէտ մըն է որ արդէն չորս անգամ այս պաշտօնը վարած է (1975 - 1989): Զօրավար Լահուտ զինք նշանակած է ստանալէ ետք 128 երեսփոխաններէն 95-ին հաւանութիւնը: Դամասկոս ալ համաձայնած է: Լահուտ եւ Հարիրի չէին ծածկեր իրենց փոխադարձ ատելութիւնը: Առաջինը կը մեղադրէ մեծահարուստ գործարարը Լիբանան տիրող կաշառակերութեան տպականած մթնոլորտին համար:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ մէջ, ուր Դեկտեմբեր 1-ին բացուեցաւ Հրեաներու ինչքերու կողոպուտին վերաբերող միջազգային ժողովը, Ֆրանսան ծանր ամբաստանութիւններու ենթարկուած է: Կը մեղադրուի որ մասնաւոր փութկոտութիւն մը ցոյց չի տար վերադարձնելու համար Ֆրանսական թանգարանները գտնուող արուեստի գործերը: Սկզբունքով, ժողովը միայն մըտ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՈՐՈՇՈՒՄՈՎ ՕՁՈՒՆԻ ԴՊՐՈՑԸ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ԱՆՈՒՆԸ ՊԻՏԻ ԿՐԷ

Ուրախութեամբ կ'արձանագրենք որ Ֆրանսայի «Հայաստան» հիմնադրամը դպրոցաշինութեան իր ծրագիրներուն շարքին որոշած է Շաւարշ Միսաքեանի անունը տալ Օձուն կառուցուելիք դպրոցին: Այս առընչութեամբ, հիմնադրամին եռամսեայ պաշտօնաթերթը՝ «Լը Գուռիէ» Դեկտեմբերի իր թիւին մէջ կուտայ հետեւեալ տեղեկութիւնները: Երկրաշարժի 10-ամեակին առթիւ, «Հայաստան» հիմնադրամը որոշած է ձեռնարկել նոր դպրոցի մը շինութեան, որ պիտի գտնուի Օձուն եւ պիտի արժէ 1,2 միլիոն ֆրանք: Պր. Թերզեան իր գրութեան մէջ կը շեշտէ որ հայ Մշակոյթի այդ վայրին մէջ, ոգեկոչման այս թուականին եւ դպրոցին համար հարկ էր խորհրդանշական անուն մը եւ Շաւարշ Միսաքեանէն զատ ոչ ոք աւելի լաւ կը համապատասխանէր այդ կրկնակ պահանջին:

— Յիշենք որ Շ. Միսաքեան ծնած է Սեբաստիոյ Զիմառայ գիւղը, 1884-ին, մեծցած է Սկիւտար, յաճախած է Կեդրոնական: 1915 Ապրիլ 24-ին հրաշքով փրկուած է մտաւորականներու զանգուածային ձերբակալութիւններէն եւ թաքստոց մնացած մինչեւ 1916 Մարտ 26: Երբ Պուլկարիա պիտի անցնէր Դիմիթրի անուն անձի մը միջոցաւ, ան մատնիչ մը ըլլալով Շ. Միսաքեան կը ձերբակալուի, մահուան կը դատապարտուի զինուորական Ատեանին կողմէ, անձնասպանութեան փորձէ մը ետք հարցաքննութեան մը ատեն, կը վիրաւորուի ոտքէն: Երկրորդ դատավարութեամբ մը մահապատիժը կը վերածուի հինգ տարուան բանտարկութեան եւ 1918-ին ազատ կ'արձակուի Համաձայնականներու Պոլիս մուտքին շնորհիւ:

1922 - 23-ին Պուլկարիա անցնելէ ետք, 1925 Օգոստոս 1-ին Փարիզի մէջ կը հրատարակէ «Յառաջ» օրաթերթը: Յանկարծամահ եղած է 1957 Յունուար 26-ին:

Օձուն Թումանեանի շրջանի միջնադարեան վայր մըն է որ կարեւոր դեր խաղացած է երկրին մտաւորական զարգացման մէջ: Կը գտնուի Գուգարքի շրջանին ծոցը եւ մերձաւոր Սանահինի եւ Հաղպատի վանքերուն հետ կը կազմէ Հայաստանի միջնադարեան մշակոյթի բարձր կեդրոններէն մէկը: Ունի գմբէթաւոր Մայր տաճար մը կառուցուած Զ. դարու վերջերը որ համբաւաւոր է, նաեւ Հայաստանի ամէնէն հին վանքերէն մէկը՝ Հոռոմայր: Օձունի դպրոցի ամէնէն յայտնի դէմքն է Յովհան Օձնեցի Կաթողիկոսը (717-էն 728):

Հիմնադրամի պաշտօնաթերթը կը տեղեկացնէ նաեւ թէ Շաւարշ Միսաքեան դպրոցի շինութիւնը պիտի ըլլայ ամբողջ Ֆրանսահայ գաղութի հաւաքական ձեռնարկը, Տիկին Անահիտ Զէօկիւրեան (Հիէռէն, Վառի նահանգէն) արդէն իսկ 100 հազար ֆրանքի յատկացումով առաջին քարը դրած է: Թերթը կ'աւելցնէ որ բոլոր անոնք որոնք կ'ուզեն մասնակցիլ այս ծրագրի իրագործման կրնան դիմել (*):

(*) FONDS ARMENIEN EN FRANCE
B.P. 12, 75660 Paris Cedex 14
Tél. : 01. 43. 68. 29. 29.

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO» (3 Décembre)

ՎԱՅՆՇԹԱՅՆԻ ՀԱՐՑԻՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Տակրոնի «Պատասխանի իրաւունք»ը «ՖԻԿԱՌՕ»ին

Ֆիկառօ-ի Դեկտ. 1-ի թիւին մէջ լոյս տեսած գրութեան առթիւ («Յառաջ», Դեկտ. 2 եւ 3) Գոլէժ տը Ֆրանսի վարիչը՝ Ժիլպէր Տակրոն հարկ տեսած է օգտագործել «պատասխանի իրաւունքը», խմբագրութեան ղրկելով երկու գրութիւններ: Առաջինը այն պատասխանն է զոր ղրկած է բոլոր անոնց որոնք բողոքած էին Վայնշթայնի թեկնածութեան դէմ: Տակրոն հոն կը կրկնէ որ այդ ամպիոնին թեկնածուներու դիրքը 1915-ի ցեղասպանութեան շուրջ պէտք է խղճամիտ ուշադրութեամբ քննուի, առանց որ վերնայ պատմական առարկայականութեան պահանջը: Վիճարկում եղած է, կարծիքներ փոխանակուած են, լուսաբանութիւններ ուզուած: Երկրորդ գրութիւնը հատուած մըն է այն նամակէն զոր Վայնշթայն ղրկած է Տակրոնի Յուլիս 17-ին, ուր ան բաւական մանուածապատ դարձուածքներով բան մը կ'ըսէ բան մը չըսելու համար: Այսինքն կ'անդրադառնայ ցեղասպանութիւն բառին գործածութեան: Եթէ, կ'ըսէ, ցեղասպանութիւնը կը մեկնաբանուի որպէս հետեւանքը պատճառներու եւ պարունակերպերու կուտակումին, չեմ վարանիր կրկին բառը գործածելու Հայերու պարագային: Հակառակ պարագային, եթէ բառը գործածուի կառավարութեան մը կողմէ տրուած բնաջնջումի որոշումին (...) իմաստով կը թուի որ նման որոշում մը չի բացառուիր, բայց, ցարդ հաստատուած չէ հարկ եղած ճշգրտութեամբ...:

Թերթը իր կողմէ քանի մը տող կ'աւելցնէ ըսելու համար որ Վայնշթայնի գրութիւնները պղտորած էին բազմաթիւ փրոֆէսէօրներու միտքերը, որոնք իրեն դէմ քուէարկած են:

ԼՈՒՍԱՆՑՔԻ ՎՐԱՅ

«ՌԱԲԻՍ»Ը ԵՒ ԻՐ ԵՐԿԻՐԸ

1980-ական թուականներուն, առաջին անգամ ըլլալով կարդացինք այսպէս կոչուած «ռաբիսային երաժշտութեան» տարածումին մասին, երբեմնի «Սովետական Արուեստ» ամսագրի էջերէն, երգահաններու եւ երաժիշտներու կլոր սեղանի մը ընթացքին: Կարելի չէր դատել անոր էութեան մասին, քանի որ ձայնագրութիւններ չկային: Յետոյ անդրադարձանք, որ այդ երեւոյթը՝ ռաբիս *յապաւումն է ռուսերէն* ռաբոչնի իսկուստվօ *(«բանուորական արուեստ») արտայայտութեան, որ* 1930-*ական թուականներուն ծագում առած էր աշխատաւոր դասակարգի գեղարուեստական ըմբռնումները արտայայտելու նպատակով:*

Ռաբիսը նախորդ տասնամեակին հայկական «լուրջ» երաժշտութեան խաթարումին սատարող ազդակ մը կը նկատուէր եւ հաւանաբար ծնած էր որպէս խորհրդային պաշտօնական գեղագիտութեան լուսանցքային հակազդեցութիւն: Յիշենք, որ 1960-*ական թուականներուն Երեւանի մէջ մարդիկ Բի-Բի-Սի-ի կարճ ալիքի հաղորդումներուն կը հետեւէին՝ ջազ ունկնդրելու համար: Հայաստանի անկախութենէն ետք «ընդդիմադիր» ռաբիսը ապրեցաւ իր փառքը, կ'ապրի՛ իր փառքը: Թերեւս կարելի է զայն համարել «պաշտօնական» կամ «կիսապաշտօնական»: Կրնանք ընդունիլ զայն իբրեւ հայկական համարժէքը ամերիկեան «տիսքօ» երաժշտութեան, որ* 1970-*ական թուականներու վերջերը իր աստեղային պահը ունեցաւ, բայց ի տարբերութիւն անոր, որ անցողիկ նորոյթ մըն էր (այսօր՝ կարօտախտի շուկայ միայն), ռաբիսը կը թուի եկած ըլլալ մնալու նպատակով: Երբ ոտք կոխէք Երեւան, պիտի զարմանաք նկատելով որ հայրենի երաժշտութեան տիրական կաղապարը, որուն վարժուած էք (ազգագրական երգ, աշուղական-ժողովրդական երգ, «էսդրատային») գոյութիւն չունի: Սրճարան նստիք թէ երաժշտական խանութ երթաք, ճաշի ժամուն թէ վարձակառքի մէջ, գրեթէ ամէնուրեք պիտի հանդիպիք ռաբիսային երաժշտութեան (կամ արեւմտեան թէ ռուսական* փոփ *երգերու) տիրապետութեան: Հարիւրաւոր ձայներիզներու (ապօրինի՝ «ծովահէնային» ձայնագրութեամբ) թէ սեղմասալերու* (disque compact) *շարքին, մեծագոյն տուփը կ'երթայ անոր՝ միլիոնատէր Արամ Ասատրեանէն մինչեւ Թաթա, Շաւոյէն մինչեւ Թաթուլ, եւ այսպէս կ'երկարի պէսպիսուն անուններու շարքը: Միօրինակ խօսքերու թէ եղանակներու, նրբասրինգ-ձեռնադաշնակ զոյգի առաջնորդութեամբ, արդէն օրուան ճաշակը լրիւ ձեւաւորուած է:*

Վերջերս, իմակով (e-mail) *մեզի հասած լուր մը կը տեղեկացնէր ռաբիսի մասին նիւթերու գոյութեան համացանցին մէջ: Գացինք մատնանշուած կայքը*

www.armenians.com/rabiz

եւ հանդիպեցանք այլազան արխիւներու:

Անհրաժեշտ է նշել, որ ռաբիսը իր կարգին ծնունդ տուած է ենթալեզուի մը, ռուսերէնէ առնուած բառերու եւ իմաստներու պատճէնումով կամ ընդլայնումով, որոնց դուք քիչ պիտի հանդիպիք երեւանեան յարկերու տակ, քանի որ այդ լեզուն խօսողները, բնականաբար, քիչ բացառութեամբ, ձեզի հետ պիտի խօսին գրական լեզուով, տրուած ըլլալով որ անվարժ էք այդ լեզուին: Ռաբիսը ունի նաեւ իր «պաշտամունքային» ժապաւէնները («Մեր բակը 1»*, «Մեր բակը* 2»*, «Հարսնացուն Ջերմուկից», «Խաթաբալայա», եւայլն), ինքնաշարժը (մեծ, սեւ Մերսեդէս մը, ինչպէս որ կը տեսնուի Երեւանի փողոցներէն «չըջելիս») կառակները (Վարդանիկ, ապարանցիներ, եւայլն):*

Ու նաեւ ունի իր «օրէնքները», ինչպէս իմացանք վերոյիշեալ կայքէն: Որոշեցինք այդ կանոնագրութիւնը ընդօրինակել (գրուած է լատինական հայերէնով, առանց կէտադրութեան) ու ընթերցողին նոյնութեամբ ներկայացնել առ ի հետաքրքրութիւն. —

«Rabizland Rules— Our Constitution

Հայաստանում ձեւաւորուած ռաբիսութեան կենսութաձեւի պայմաններում ռաբիս անձանց, այսինքն բնակչութեան 97% յետագայ գործելակերպի համար արմատական բարեփոխումների ծրագիր կազմելու նպատակով անհրաժեշտ է հաշուի առնել հասարակութեան առաւել նեղ խաւերի մօտեցումը եւ ընդհանուր մտածելակերպը: Հ. Հ. Ռ. Մ. (*Հայաստանի Հանրապետութեան Ռաբիզների Խորհուրդ*) [sic] ցանկութիւն ունի հաշուի առնել հասարակութեան կարծիքը եւ մշակուող ծրագրերում ներգրաւել բոլոր այն կարծիքը [sic]ում համար թանկ է կառավարութեան կարծիքը աշխատաւորութեան հաւասարակշռուած եւ համընդհանուր հնազանդութեան ռաբիսութեան նկատմամբ:

Ջոկի՞ր, ջիգեա՞ր:

. . . .

Ռաբիսութիւնը դա մենակ երգի մէջ չի, մուզիքա չի նշանակում: *Դա՛ ապրելակե՛րպ է:*

. . . .

Ռաբիսը պէտք է լինի կայֆարիտ (կայֆոտ տղայ), պաշտօններ պէտք է զբաղեցնի:

. . . .

Մամուլի տարբեր մասերում (կապեր) պէտք է ունենայ եւ դրամով խաղեր տայ:

. . . .

Իրեն յարգող ռաբիսը պէտք ա ջազ բար գնայ: Գնա՛յ: Ջազ բար՝ ակուարիումի մօտ նստի եւ Սեւ Սեւ Աչքեր լսի: Ակուարիումը պարտադիր փակտոր է: Որտեւ [sic] եթէ ակուարիում չլինի, ուրեմն էդ բարում կայֆարիտութեան սկզբունքների դէմ ա: Վապշէ ներս մտնել չի կարելի զակոննի ռաբիսի համար: Իսկ ակուարիումը դա կեանք ա: Մարդ կայ ձուկ ա, մարդ կայ խխունջ ա, մարդ կայ արծիւ ա: Ամէն մարդ պէտք ա նստի էդ ակուարիումի մօտ ու ջոկի իրա կեանքի ջանջը: Քանդի ու հաւաքի իրա կեանքի թելի կծիկը:

. . . .

Անկեղծ ռաբիսը պէտք ա ճիշդ շարժուել իմանայ, ճիշդ *խօսալ:*

. . . .

Ճիշդ մեքենայ քշի: Ջեռքը սիգնալի (բոշ) վրուց չզցի: Հաստ բակրիշկէք ունենայ: Կլիչկէք ունենայ: Բարձր մուզիկա լսի (Թաթուլիկ եւ Արամ Ասատրեան), Մուզիկա, մուզիկա ամէն վախտ: Որտեւ մենք ենք էս ժողովրդի աղը եւ հացը, որտեւ մենք ենք էս ժողովրդի ջանը եւ ջիգեարը»:

Քանի մը բառերու (ընդհանրապէս՝ ռուսական ծագումով) բացատրութիւն. —

կայֆ. — *հաճոյք*
Սիգնալ. — *ճչակ*
Բակրիշկա. — *անուադող*
Ջազ բար ակուարիում. — *Երեւանի «Ալպաստ» սրճարանը՝ լճին մօտ:*
Վապշէ. — *առհասարակ*
Ջիգար. — *ռաբիս սիրող*
Բոշ. — *կայֆոտ:*
Զակոննի. — *օրինաւոր:*
Ջանջ. — *նպատակ* (՞՞):

Երբ խօսք բացուի «մէկ ազգ, մէկ մշակոյթ»ի մասին, նկատի ունենանք նաեւ այս պարագան...

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Պուէնոս — Այրէս

ԵՐԿԼԵԶՈՒՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՒԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երկլեզուութիւնը մեծ հետաքրքրութիւն կը ստեղծէ Ֆրանսայի մէջ քանի մը տարիներէ ի վեր: Այս երեւոյթը նորութիւն մը չի կազմեր Հայերուն եւ կարգ մը ուրիշ «փոքր» ժողովուրդներուն համար. Պատմութիւնը յաճախ պարտադրած է համակեցութիւններ որոնք մեզ կը ստիպէին հայերէնին հետ զուգահեռ օտար բարբառներով արտայայտուիլ՝ թաճկերէն, պարսկերէն, ռուսերէն եւ աւելի ուշ արաբերէն, ֆրանսերէն եւ զանազան այլ լեզուներով:

Այս «բազմալեզուութեան» աւանդութիւնը խորապէս արմատացած կը մնայ մինչեւ այսօր Հայոց մէջ՝ յատկապէս Հայաստանի եւ Միջին-Արեւելքի մէջ ուր մեր հայրենակիցները հայերէնէն բացի գրեթէ միշտ երկու կամ երեք լեզուներու եւս կը տիրապետեն: Պատկերը նոյնը չէ սակայն արեւմտեան սփիւռքին մէջ, մանաւանդ Ամերիկայի կամ Ֆրանսայի մէջ, ուր երկրին ընդհանուր մթնոլորտը բացասական ձեւով կ'ազդէ այդ աւանդութեան վրայ: Հասկնալի պատճառներով, անգլիախօս եւ ֆրանսախօս զանգուածները չունին այնքան ծաղկուն լեզուական աւանդոյթ մը որովհետեւ տնտեսապէս եւ քաղաքականօրէն հզօր այս պետութիւնները, ինքնաբերաբար, տիրապետող են մշակութային ասպարէզին մէջ եւս: Գաղտնիք մը չէ սակայն որ «Համաշխարհայնացում»ի (mondialisation) *ներկայ ընթացքը զգալիօրէն եւ շարունակաբար կը վտանգէ ֆրանսախօսութեան դիրքերը, Ֆրանսայի մէջ անգամ: Այսօր, աշխարհի չորս կողմը, մարդիկ անգլերէն կը սորվին, Պէնկլատէշէն մինչեւ Անատոլու եւ Չիլի, «Սանթա — Պարպարա»յի նման նոյն* «sitcom»*երը կը դիտուին: Աշխարհը, իրօք, անգլիախօս-կամ աւելի ճիշդ ամերիկախօս-«գիւղի» մը վերածուած է: Պատահական չէ ուրեմն եթէ այսօր, օտար լեզուներ սորվելու անընդունակ համբաւ վայելող Ֆրանսացիները «երկլեզուութեան» այդքան կարեւորութիւն կուտան: Բնականաբար, նոյն հետաքրքրութեան կը հանդիպինք նաեւ ֆրանսահայ մեր համայնքին մէջ. այսօր, մեր երկրին մէջ գոյութիւն ունին հայկական ամէնօրեայ վեց վարժարաններ, Փարիզի, Լիոնի եւ Մարսէյլի պետական եւ կաթոլիկէ համալսարաններուն մէջ կազմակերպուած դասընթացքները ուսանողներուն կարելիութիւնը կ'ընծայեն հայերէնի երկու ճիւղերուն եւ գրաբարին հետ ընտանենալու: Վերջապէս,* 1988-*ի երկրաշարժը եւ Հայաստանի անկախացումը թերահաւատ Սփիւռքահայերը համոզեցին որ հայերէն լեզուն միայն անցեալ չէ այլեւ ներկայ մը, կենդանի բարբառ մը, ողջ ժողովուրդի մը հաղորդակցութեան լեզուն: Քիչեր այլեւս կը համարձակին ըսել թէ «առանց հայերէն գիտնալու ալ կարելի է հայ ըլլալ», ինչպէս որ յաճախ լսած ենք: Գրեթէ ամէն մարդ «երկլեզուութեան» առաւելութիւնները — չըսելու համար առաքինութիւնները — կը գովէ* (*):

Անցեալ տարուան Նոյեմբերին, այս նիւթին շուրջ, Լիոնի մէջ, Եկեղեցւոյ մշակութային յանձնախումբին նախաձեռնութեամբ, տեղի կ'ունենար հաւաքոյթ մը որուն կը մասնակցէին լեզուաբաններ, մանկավարժներ, աստուածաբաններ եւ հարիւրէն աւելի ունկնդիրներ: Ասկէ քանի մը շաբաթներ առաջ, նոյն քաղաքին մէջ, լոյս կը տեսնէր այս հաւաքոյթին ժամանակ ներկայացուած զեկուցումներուն հաւաքածոն՝ «La langue arménienne» *ընդհանուր վերնագիրով: Յիսուն էջնոց այս գրքոյկին մէջ կարելի է կարդալ հետեւեալ զեկուցումները:*

— Հաւատքին եւ լեզուին կապը՝ Սաթենիկ Կոստանեան — Լիոն:

— Հայերէնին քանի մը եղերու մասին Ռուպէր Տէր — Մերկերեան — Էքս-ան-Փրովանս:

— Երկու լեզուներու դասաւանդումը դպրոցին մէջ՝ Ժիլպէռ Տալկալեան — Փարիզ:

— Երկլեզու դառնալ, պերճա՞նք կամ անհրաժեշտութիւն՝ Սիլվիա Թոփուզխանեան — Վիլէօրպան:

— Ինչպէ՞ս եւ ինչո՞ւ հայերէն սորվիլ՝ Անահիտ Տօնապետեան — Փարիզ:

— Հայերէնը եւ լրատուական նոր միջոցները՝ Արի Թոփուզխանեան — Վիլէօրպան:

Գրքոյկը ստանալու համար, դիմել հետեւեալ հասցէին՝

ADCARLY,
295, rue André Philip, 69003 Lyon

(*) Տես՝ «Յառաջ», 1988 Նոյեմբեր 7/8, էջ՝ 2 եւ 3:

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(ՅԱՊԱՒՈՒՄՆԵՐՈՎ)

Նոյեմբեր 10-*ին Առաջնորդը Պրաունշվայկի Ս. Հոգի կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ դասախօսութիւն մը տուաւ «Հայ Եկեղեցւոյ անցեալն ու ներկան» նիւթով: Գարեգին Արք. ընդարձակ կերպով ներկայացուց Հայ եկեղեցւոյ պատմութիւնն ու դաւանանքը, անդրադառնալով միեւնոյն ժամանակ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութեան կազմութեան եւ գաղութի կազմակերպութիւններուն: Դասախօսութիւնը կազմակերպուած էր կաթողիկէ գործարարներու միութեան կողմէ, եւ որուն մասնակցեցան աւելի քան* 160 *հոգիներ: Առաջնորդը ներկաներուն բաժնեց նախապէս պատրաստուած գրքոյկներ, որոնք կը պարունակէին Հայ Եկեղեցւոյ ամփոփ պատմութիւնը:*

Նոյեմբեր 21 *եւ* 22, *Քէօլնի Առաջնորդանիստ Ս. Սահակ-Մեսրոպ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ աննախընթաց բազմութեան մը ներկայութեան, տեղի ունեցաւ Յակոբ Սարկաւագ Նալպանտեանի կուսակրօն քահանայութեան ձեռնադրութիւնը ձեռամբ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Արքեպիսկոպոս Պեքճեանի:*

Արարողութիւնները սկսան Նոյեմբեր 21-*ին երեկոյեան ժամերգութեամբ: Կոչման արարողութենէն, յետոյ յաջորդ օրը Նոյեմբեր* 22-*ին Առաջնորդը մատոյց պատարագը տէրնթերականութեամբ Անուշաւան Աբեղայ Ժամկոչեանի եւ Միոն Քահանայ Սարգիսեանի:*

Ընթացս պատարագի կատարուեցաւ ձեռնադրութիւնն ու օծման արարողութիւնը եւ Յակոբ Սարկաւագ Նալպանտեան վերանուանուեցաւ Արմաշ Աբեղայ: Խորտավիլակի պաշտօնը ստանձնած էր Սերովբէ Վրդ. Իսախանեան, Հիւսիսային Գերմանիոյ Հայ Համայնքներու Հոգեւոր Հովիւը:

Այս հոգեպարար արարողութեան իրենց մասնակցութիւնը բերին սարկաւագներ եւ հրաւիրեալ դպիրներ եւ պատարագը քառաձայն երգեց տեղւոյն Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ ղեկավար Արէթ Պեքճեանի:

Յաւուր պատշաճի քարոզեց պատարագիչ Գարեգին Արք.: Առաջնորդը անդրադարձաւ որ նոյն օրը Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքարանի Մայր Տաճարին մէջ իր անդրանիկ պատարագը կը մատուցանէ նորընտիր Պատրիարք Մեսրոպ Արքեպսկ. Մութաֆեան, իսկ Գերմանիոյ Թեմի Մայր Տաճարին մէջ տեղի կ'ունենայ ձեռնադրութիւնը նախկին Յակոբ Սարկաւագի, ներկայ Արմաշ Աբեղայի: Ան նշեց թէ այս երկու արարողութիւններու մէջ սերտ կապակցութիւն մը կայ: Արմաշ՝ Թուրքիոյ մէջ գտնուող Իզմիթ քաղաքին մօտակայքի, ներկայ Աքմէշէ կոչուող գիւղի նախկին հայկական անունն է: Այդ գիւղին մէջ կար յայտնի Արմաշու վանքը որ Հայ Եկեղեցիին տուաւ շնորհալի եւ ուսեալ կուսակրօն հոգեւորականներ ինչպէս՝ Բաբգէն Կաթողիկոս Կիւլէսէրեան, Թորգոմ Արքեպիսկ. Գուշակեան, Գարեգին Արքեպիսկ. Խաչատուրեան, եւ տակաւին 25-*է աւելի զարգացած ու մեծանուն եկեղեցականներու փաղանգ մը, որ թրծուեցաւ Մաղաքիա Արք. Օրմանեանի եւ Եղիշէ Արք. Դուրեանի շունչով: Այսօր գոյութիւն չունի Արմաշու վանքը, սակայն պատմութիւնը կը վկայէ թէ ինչպիսի հոգեւորականներ տուած է մեզի այս վանքը: Մեր եկեղեցին պէտք ունի այսօր Արմաշու վանքէն շրջանաւարտ հոգեւորականներու նման կուսակրօն հոգեւորականութեան: Աստուածային մեծագոյն շնորհք մը կար անոնց մէջ, եւ այդ Արմաշեան շնորհքը տեսնելով վերջին հինգ տարիներու ընթացքին մեր նորօծ Աբեղային մէջ Գարեգին Արք. զայն անուանեց Արմաշ, հաւատալով որ իրմով պիտի վերա-*

ծնի Արմաշեան ոգին մեր եկեղեցիներէն ներս։ Թող Աստուած օգնական ըլլայ մեր Աբեղային հովուելու իրեն յանձնուած հօտը։ Շնորհաւորելով Գերմանահայոց Թեմի ժողովուրդն ու համայնքները, տիրամայրն ու նորօծ Աբեղան, վերյիշեցուց օծեալ Աբեղային կուսակրօն քահանայի մը ժողովուրդին ծառայելու պարտականութիւնները, հաւատարիմ մնալով հոգեւոր կանոններուն ի պայծառութիւն Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցւոյ։

Արմաշ Աբեղայ Նալպանտեան հինգ տարիներ առաջ եկած էր Գերմանիա իբրեւ ուսանող Առաջնորդին հրաւէրով Սուրբ Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանը աւարտելէ յետոյ։ Ան թէեւ պիտի շարունակէ աստուածաբանական իր ուսումը, սակայն պիտի ծառայէ նաեւ Թեմին մէջ իբրեւ շրջուն հովիւ մինչեւ իր ուսման վերջնական աւարտը։ Այս ան պաշտօնապէս պիտի կոչուի հովուական ծառայութեան։

Պատարագի աւարտին նորընծայ Արմաշ Աբեղային ի պատիւ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ընդունելութիւն մը, Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան կազմակերպութեամբ։ Տիկնանց ու երիտասարդաց յանձնախումբերու անթերի սպասարկութեամբ հիւրասիրուեցան ներկաները, այս ընթացքին շնորհաւորական խօսք առին Թեմական Խորհուրդի անունով ատենապետ տոքթոր՝ Սարգիս Քէհեաեան, Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան ատենապետ Պր. Գրիգոր Սագլամէր, օրւան առթիւ նորընծային մայրը Նուարդ Նալպանտեան արտասանեց Վահան Թէքէեանի «Եկեղեցին Հայկական»ը, ապա ներկաները անձամբ շնորհաւորելով իրենց նուէրները յանձնեցին Արմաշ Աբեղային։

Նոյն օրը երեկոյեան ժամերգութենէն ետք կատարուեցաւ Վեղարի տուչութեան արարողութիւնը ձեռամբ Առաջնորդին։

Գերմանիոյ գաղութին մէջ մինչեւ այսօր կատարուած առաջին քահանայական ձեռնադրութիւնն էր այս, որ տեղի ունեցաւ աննախընթաց բազմութեան մը ներկայութեան։ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութիւնը տակաւին ունի ուրիշ թեկնածուներ ալ, որոնք կը պատրաստուին յաջորդաբար ձեռնադրուելու եւ ստանձնելու հայ համայնքներու հովուական ծառայութիւնը։ Առաջնորդութիւնը այս ձեռնադրութիւններով կը միտի հարստացնել Թեմի հոգեւոր կեանքը եւ աւելի կանոնաւորել եկեղեցական գործունէութիւնը պատրաստուած, ուսեալ ու զարգացած հոգեւորականներով։

Նորընծայ Արմաշ Աբեղայ իր քառասնօրեայ ապաշխարհութիւնը պիտի անցընէ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Մայրավանքը, ուրկէ ստացած էր իր հոգեւոր առաջին անունը։

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ
Նոյեմբեր 23, 1998

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 50-ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի Հանրային գրադարանի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 13-ին, նշուած է Յակոբ Օշականի մահուան 50-ամեակը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Շրջանային Վարչութեան։ Բացումը կատարած է հանդիսավարուհի Էլիզապէթ Գրիգորեան։ «Յակոբ Օշական 20-րդ դարու վիպասանը» նիւթին շուրջ բանախօսած է Գրիգոր Պըլտեան (Փարիզէն), նշելով թէ «պէտք է ընդունինք որ Օշական Ի. դարու հայ մեծագոյն վիպասանն է։ Իրմէ առաջ արեւմտահայ վէպ մը հազիւ գոյութիւն ունի, եւ կրնանք ըսել որ իրմով արեւմտահայ վէպը կը փակէ իր շրջանը»։ Ապա, բանախօսը անդրադարձած է այն յարաբերութիւններուն, զորս Օշական ունեցած էր իր ժամանակի միջազգային գրողներուն հետ, իբրեւ վարպետներ որոնց նմանը չունի ոչ մէկ հայ վիպասան։

Երկրորդ բանախօսը՝ Մարկ. Նշանեան (Նիւ-Եորքէն) ներկայացուցած է «Յակոբ Օշական, ինչպէ՞ս սկսիլ» նիւթը։ Ան նշելով որ «Ոչ միայն չունինք մինչեւ այսօր ընդհանուր որեւէ փորձ օշականեան գործի մեկնաբանութեան, այլ չունինք մինչեւ իսկ կարելի հասկացողութեան մը սկզբնաւորութիւնը», Օշականի մասին գրողներէն լաւագոյնը համարած է «Մկրտիչ Պարսամեանը, որ գոնէ կարդացած էր ու կը պատմէր վէպերը»։

Վերջին խօսք առնողը՝ Վահէ Օշական, իր հօր մուտքը մեր գրականութեան մէջ բաղդատած է գերբնական երեւոյթի հետ, նշելով. «իր ծլարձակումի առաջին նշանները Ի. դարու դարձուածքին, շրջանն է նաեւ արեւմտահայ գրական գգայրանքին ընդյատակեայ խմորումներուն, իբրեւ արդիւնք արտաքին ազդակներու՝ թրքական ճնշում, եւրոպական մշակոյթի ազդեցութիւն»։ Վահէ Օշական իր հօր մեծութիւնը գտնելով անոր վէպին մէջ, ըսած է թէ «կարելի է հատորներ գրել անոր գրականութեան մասին, որ հսկայական, քաոսային աշխարհ մըն է եւ թէ անոր անձն ու գործը դուրս կը մնան մեր հասկացողութենէն։ Եւ որքան տարիները բարդուին անոր մահուան թուականին վրայ, այնքա՛ն պիտի բարդանայ այդ աշխարհին ճանաչումը»։

Գեղարուեստական բաժնին Արա Օշականի պատրաստած լուսապատկերներու ցուցադրութեան առընթեր Յակոբ Օշականի կեանքն ու գործը ներկայացուցած են Հրաչ եւ Սեդա Սիմոնեան։ Արամ Գուլումճեան ներկայացուցած է «Շահպազ» վիպակէն երկու տեսարաններ, իսկ Գարմէն Տէր-Կարապետեան կարդացած է հատուած մը «Մնացորդաց»էն։

LIVRES REÇUS

□

IL VENAIT DE LA VILLE NOIRE
Souvenirs d'un Arménien du Caucase

NIKITA DASTAKIAN
Préface : *Anahide Ter-Minassian*

Ed. L'Inventaire/CRES, Paris, 1998

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՆԻԿՈՍԻԱ (Կիպրոս) Ազգային Առաջնորդարանի «Վահրամ Ութիւճեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 23-ին բացումը կատարուած է Հայ գիրքի Բ. ցուցահանդէսին կազմակերպութեամբ Կիպրոսի Թեմի 1700-ամեակի յանձնախումբին, հովանաւորութեամբ Կաթողիկոսական Փոխանորդ Վարուժան Եպիսկոպոսի։ Խօսք առած է Յունաստանի Հայոց Առաջնորդը՝ Սահակ Արք. Այվազեան։ Ցուցահանդէսը փակուած է Հոկտեմբեր 30-ին։

***

ԹԵՀՐԱՆԻ «Նայիրի» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 11-ին եւ 12-ին Երեւանի Էլրակեան Թատերախումբը ներկայացուցած է Արման Վարդանեանի «Կանկառուկ կամ անցուդարձ չունեցող փողոց մը» թատերգութիւնը։ Ներկայացումներ տուած է նաեւ Նոր Ջուղայ, իսկ Նոյեմբեր 15-էն յետոյ բեմադրուած է «Շունն ու կատուն»։

***

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Ակումբին մէջ, Նոյ. 12-ին տօնուած է Հայոց Հասարակական Միութեան (Հայ Ակումբ) հիմնադրութեան 80-ամեակը մեծ թիւով հրաւիրեալներու ներկայութեան։ Բացման խօսքով հանդէս եկած է Միութեան վարչութեան նախագահ՝ Վիգէն Գէորգեան։ Ապա, Թեմին Առաջնորդը կարդացած է 80-ամեակին նուիրուած Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին կոնդակը։ Բանախօսած է իրաւաբան՝ Ալպէր Բեռնարտի կատարելով Թ. Հ. Հ. Միութեան 50-ամեայ գործունէութեան պատմականը։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը եւ կարդացուած են շնորհաւորական բազմաթիւ ուղերձներ։

***

ԼԱԽԱԼԻ (Գանատա) Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ խորանին օծումն ու Հայ Կեդրոնի բացումը կատարուած են Նոյեմբեր 22-ին, աւելի քան 1000 հոգիի ներկայութեան։ Եկեղեցական արարողութենէն ետք, բազմութիւնը շրջած է համալիրին զանազան բաժինները։ Օրուան հանդիսավարը եղած է Գարոլին Ջերչեան։ Յաջորդաբար խօսք առած են գանատացի եւ հայ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ։

***

ՇԱՐԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐ ՀՄԱՅԱԾ Է ԻՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԸ

Լոս-Անճըլըսի Ուիլշըր Թատերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 18-22, տեղի ունեցած են Շարլ Ազնաւուրի երգահանդէսները, հոծ բազմութեան ներկայութեան։ Արուեստագէտը իր բացառիկ ելոյթներով հմայած է ունկնդիրները։ Ան խորապէս յուզած է հայ հանդիսականները, երբ երգած է «Անոնք Ինկան»ը, յայտարարելով որ որոշած է չէշտել հայկական ցեղասպանութիւնը այնքան ատեն, որ ան ճանաչում չէ ստացած եւ յաճախ ուրացումի ենթարկուած է։

***

Ս. ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ 35-ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Էնսինոյի Ֆերահեան Ազգային Վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 7-ի երեկոյեան, նշուած է Ս. Նահատակաց Եկեղեցւոյ օծման 35-ամեակը։ Ներկայ եղած են 600 հոգի։ Հանդիսութիւնը վարած է Սեպուհ Պօյաճեան։ Խօսք առած են Գոնկրէսմէն Պրատ Շըրմըն, Առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան եւ հոգաբարձութեան ատենապետ Վարդան Մինասեան։ Այս առթիւ, Եկեղեցւոյ բարեզարդման ֆոնտին համար հանգանակուած է 90 հազար տոլար։

ԼՐԱՏՈՒ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Թափառում է նա աշխարհում ու շուրջը հէնց այնպէս, ի միջի այլոց իմաստութիւններ, հումորի կտորներ, սրամտութիւններ թափթփում, թափթփում անփոյթ, մեծ մսխողի շռայլութեամբ։

Չէ, ուրիշ, բոլորովին ուրիշ է Սարոյեանը, զարմանալիօրէն ամբողջական ու բնական է նա, մի մեծ մանուկ, որ պատրաստ է հիանալ ու զարմանալ ամէն ինչով։

Դա է, երեւի, նրա պարզ, հասարակ ու մեծ արուեստի գաղտնիքներից մէկը։

Եւ ես անհամբերութեամբ սպասում եմ, թէ երբ նորից բախտ կ'ունենամ հանդիպելու նրան։ Իսկ նրան հանդիպելը, հաւատացէք, մեծագոյն վայելք է, տօն։

1974, ՖՐԷԶՆՕ

Մեր փոքրիկ խումբը Լոս-Անճըլըսից թռչում է Ֆրէզնօ։

Առաւօտ է։ Նոր ենք օդ բարձրացել, ու յանկարծ՝ ինձ համար անսովոր մի տեսարան. քաղաքի վրայ պտոյտ է անում մի այլ ինքնաթիռ, եւեւից քարշ տալով հսկայական տառերի մի երկայն շարան՝ ամբողջ մի նախադասութիւն։

- Ի՞նչ է սա, - հարցնում եմ մեզ ուղեկցող Սիրակ Յովհաննիսեանին։

- Հէչ, ճանըմ, ինչ-որ ֆիրմայի սովորական ռեկլամ։ Դեռ սա ի՛նչ է որ, - շարունակում է նա, - կայ մի ուրիշ ֆիրմա, որ իր ռեկլամները կարմիր տառերով գրում է հէնց երկնքի վրայ։

- Ինչպէ՞ս...

- Դարձեալ ինքնաթիռի միջոցով...

Ու նա բացատրում է, որ այդ ֆիրմայի ինքնաթիռը, բարձրանալով օդ, վարպետօրէն պտոյտնե՛ր է գործում ու ծխի միջոցով գրում է բառեր՝ ամբողջ մի ռեկլամ, իսկ ծուխը քիմիական ինչ-որ խառնուրդի շնորհիւ փոխում է գոյնը եւ դառնում կարմիր...

Ես չհարցրի, թէ այդ հրեղէն տառերը վերին ոլորտներից ինչ են ռեկլամում, ծամո՞ն, Կոկա-Կոլա՞, Փեփսի-Կոլա՞, թէ նման այլ մի բան, բայց պատկերացրի երկնքի կապոյտին գրուած այդ հրեղէն բառերը ու մտածեցի. «Խեղճ Հայնէ, երազում էր պոկել ամենահզօր կաղնին, թաթախել Էթնա լերան հրավառ կոկորդն ի վար, ապա երկնքին գրել.

«Ագնեսա, ես սիրում եմ քեզ...»։

Եւ ահա կայ երկնքին գրելու հնարաւորութիւն, բայց ինչի՞ մասին են գրում։ Հաւանաբար ծամոնի, Կոկա-Կոլայի, կամ նման այլ բաների։

Բայց մենք թռչում ենք Ֆրէզնօ, ու ես հաճոյքով եմ թռչում դէպի այդ քաղաքը, քանի որ գիտեմ՝ այդ քաղաքի իր փոքրիկ առանձնատանը, ապրում է մի մարդ, Ուիլյըմ Սարոյեանը, որը եթէ ունենար վերոյիշեալ ֆիրմայի հնարաւորութիւնը, ապա հրեղէն տառերով հաւանաբար գրէր երկնքին.

«Մարդիկ, բարի եղէք, ես սիրում եմ ձեզ»...

Բայց կը հանդիպե՞մ, արդեօք, Սարոյեանին...

Ասում են՝ թափառող աստղի բնաւորութիւն ունի, այսօր այստեղ է, վաղը՝ այլ մի տեղ։ Դժուար է նրան գտնելը, դժուար է հանդիպելը։

Այդ մտքերով տարուած, չեմ էլ նկատում, թէ ինչպէս վայրէջք ենք կատարում Ֆրէզնոյի օդանաւակայանում։ Մեզ դիմաւորողների մէջ է նաեւ նկարիչ-քանդակագործ Սամուէլ Վարազը։ Գիտեմ՝ Սարոյեանի բարեկամներից է, ու առաջին հարցս նրան եմ ուղղում.

- Սարոյեանը քաղաքո՞ւմ է...

- Այո՛, այո՛, ու խնդրել է, որ ձեզ ու Յովհաննէս Բադալեանին տանեմ ուղիղ իր տուն... Երէկ Փարիզ պիտի թռչէր, բայց տոքթ. Քելեկեանը զանգահարել, ասել էր, որ պիտի գաք, ու նա յետաձգեց թռիչքը...

Ճիշդն ասած, դա շոյում է ե՛ւ ինձ, եւ Յովհաննէսին։

Ուրեմն, առաջ, նախ հիւրանոց եւ ապա իսկոյն դէպի Սարոյեանը...

Պիտի խոստովանեմ, որ ես չէի կարծում, թէ մետաղի ու ռեկլամի, մեքենաների ու երկնաքերների այդ վիթխարի աշխարհում, ուր այնքան ահաւոր է կեանքի ռիթմը, դեռ կարող են գտնուել խաղաղ ու հովուերգական անկիւններ։ Բայց, ահա, դուրս գալով հիւրանոցից, մենք սլանում էինք փողոցներով, որ խաղաղ էին ու հովուերգական։ Աւտոմեքենաները համեմատաբար քիչ էին։ Գուցէ դա հետեւանք էր այն բանի, որ այդ օրերին ամբողջ Ամերիկայում վառելանիւթի խիստ պակաս էր զգացւում, եւ բոլորը չէ, որ կարող էին գործի դնել իրենց մեքենաները։ Բայց հետիոտներն էլ էին քիչ։ Մի խօսքով, ամերիկեան վիթխարի մասշտաբներից, ահաւոր ռիթմից ինչ-որ հրաշքով փրկուած խաղաղ մի անկիւն է Ֆրէզնոյի այն թաղամասը, ուր Սարոյեանն է ապրում եւ ուր ապրում են նրա պատմուածքների, պիէսների, վէպերի ու վիպակների հերոսները՝ այգեգործներ, հողագործներ, խանութպաններ, արհեստաւորներ, տարբեր-տարբեր ազգութիւնների բեկորներ ու նաեւ՝ հայեր։

Վերջապէս աւտոմեքենան կանգ է առնում այդ խաղաղ փողոցներից մէկի վրայ գտնուող մի փոքրիկ մենատան մօտ։

Դրան առաջ՝ երկու ծաղկած դեղձենի...

Ասես Արարատեան դաշտերից հէնց նոր են տեղահանել ու տնկել այստեղ։

Զանգի կոճակն ենք սեղմում, եւ դրան ետեւից իսկոյն լսում Սարոյեանի հուժկու ձայնը.

- Իմ հիւրերս են ասոնք, - բացատրում է ինչ-որ մէկին։

Երբ բացւում է դուռը, մեր ականջին է հասնում նաեւ «Հորովել»ը Յովհաննէս Բադալեանի կատարմամբ։

Եւ մեր ողջագուրանքի ջերմութեանը շաղախւում են «Հորովել»ի ելեւէջները։

- Յատուկ ձեզի համար չէ, որ դրած եմ այդ երգը, միշտ, երբ կ'աշխատիմ, այդ երգը կը դնեմ։ Հսկայ մելամաղձութիւն մը կայ այդ երգին մէջ։

Հսկայ մելամաղձութիւն...

(Շար. 7)

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Եկեղեցականաց Ժողովը

նախագահութեամբ՝

Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ

Կը հրաւիրէ հաւատացեալ ժողովուրդը ներկայ գտնուելու 1988 Դեկտեմբեր 7-ին Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած երկրաշարժի 10-րդ տարելիցին առիթով կատարուելիք հոգեհանգստեան մասնաւոր արարողութեան.

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7
Առաւօտեան ժամը 11-էն 11·38

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — *Տիկին Պերճուհի Սիւրմէնեան* 1500 *Ֆր.*:

(Շար. Ա. էջէն)

քերու փոխանակութեան հանդիպում մը պիտի ըլլար, առանց որոշումներ տալու, բայց կարելի չէ եղած եւ բուռն ամբաստանութիւններ զայն փորձի մը վերածած են: Համաշխարհային Հրեայ Գոնկրէն 230-էն 320 միլիառ տոլար կը գնահատէ Հրեաներու կրած վնասը Բ. աշխարհամարտին. 1945-էն ի վեր եղած հատուցումները մէկ քառորդին չեն հասնիր: Ժողովին բացումը կատարած է Արտաքին նախարարուհի՝ Մատլէն Օլպրայթ յայտարարելով. — «Կը խորհիմ այն արիւնին որ կը հոսի ընտանիքիս երակներուն մէջ: Իր ծագումը կարեւորութիւն ունի՞: Բայց, ահա, Հիթլէրի համար ունէր եւ ուրեմն նաեւ մեզ բոլորիս, այդ պատճառով էր որ 6 միլիոն Հրեաներ մեռան»:

ԿԱԼԱԹԱՍԱՐԱՅ - ՃՈՒՎԷՆԹՈՒՍ *ֆութպոլի հանդիպումը (Պոլիս, Դեկ. 2) վերջ գտաւ, ինչպէս կը սպասուէր 1 — 1 հաւասար արդիւնքով: 22 հազար ոստիկան կազմուպատրաստ էին որպէսզի որեւէ միջադէպ չպատահի: Ծանօթ է որ մթնոլորտը լարուած էր Թուրքիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ Էօճալանի պատճառաւ եւ մրցումը մէկ շաբաթով յետաձգուած էր:*

ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ

Գոհունակութեամբ կը ծանուցանենք մեր ժողովուրդին, թէ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարիս ներքնամասին ամբողջական վերանորոգութեան եւ բարեզարդման աշխատանքները աւարտած են:

Առ այդ,

Մայր Տաճարիս ԴՌՆԲԱՑԷՔ-*ն ու* ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ-*ը, Գոհաբանական Աղօթքներով տեղի պիտի ունենան ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.—*

ՇԱԲԱԹ օր, Դեկտեմբեր 5, *երեկոյեան ժամը ճիշդ 4-ին, Դռնբացէքի արարողութիւն եւ կիրակամուտի Նաւակատեաց ժամերգութիւն:*

ԿԻՐԱԿԻ օր, Դեկտեմբեր 6-ին, *ժամը ճիշդ* 10·30-*ին, Հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի:*

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Հայոց Առաջնորդ Փարիզի

Ի ժամու պատարագին՝ Գոհաբանական Աղօթք եւ Արեւշատութեան Մաղթանք պիտի ըլլան Մայր Տաճարիս բոլոր բարերարներուն եւ բարեպաշտ նուիրատուներուն համար:

Նաեւ հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ Մայր Տաճարիս եկեղեցաշէն բարերար՝ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆՑԻ *եւ Մայր Տաճարիս հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն համար,*

Առ ի երախտագիտութիւն մատաղ կ'օրհնուի:

Կը հրաւիրենք մեր ժողովուրդը՝ յիշեալ երկու օրերուն բազմութեամբ փութալ մասնակցիլ երախտագիտութեան եւ յարգանքի այս արտայայտութիւններուն, «խնդութեամբ ողջունելով» առաւել պայծառացեալ մեր Հոգեւոր Տունը՝ հայցելով Աստուծոյ օրհնութիւնն:

ԴԻՒԱՆ
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ — ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Կարապետեանի եւ զաւակներուն իրենց ամուսնոյն եւ հօր մահուան առթիւ:

Notre Dame de Paris

A l'occasion du Xème anniversaire du tremblement de terre qui a dévasté l'Arménie le 7 Décembre 1988

DIVINE LITURGIE
en rite arménien

Dimanche 6 Décembre à 15 heures 30

célébrée par *Mgr G. GABROYAN*
Evêque des Arméniens Catholiques de France

avec l'assistance au trône du *Cardinal JEAN-MARIE LUSTIGER*
Archevêque de Paris
qui donnera l'homélie.

***

LYON

Basilique Notre Dame de Fourvière

A la mémoire des victimes du tremblement de terre une liturgie du souvenir sera célébrée par
Mgr NORVAN ZAKARIAN
selon le rite de l'Eglise Apostolique Arménienne
le Lundi 7 Décembre à 18h30
En présence des Eglises Catholique et Evangélique

Կ.Ս.Մ.

ՀՐԱՒԷՐ

Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի աւանդական օրուան ճաշին հաճոյքն ունինք հրաւիրելու Կեդրոնականի համակիրներն ու Կեդրոնականցիները

Gare d'Austerlitz
Restaurant «LE GRENADIER»
Buffet de la Gare d'Austerlitz

Կիրակի, Դեկտեմբեր 13
ժամը 12·30-ին

Ծախքերու մասնակցութիւն 200 *ֆրանք,*

Սեղաններու կարգադրութեան ի խնդիր հեռաձայնել՝
01 - 42 - 24 - 79 - 03
մինչեւ Դեկտեմբեր 8, Երեքշաբթի իրիկուն:

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
Կ. Ս. Մ. Ի ՖՐԱՆՍԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ *Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Դեկտ. 5, առաւօտեան ժամը* 10·30-*ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:*

ESPOIR POUR L'ARMENIE
en collaboration avec
la Ville d'Issy-les-Moulineaux et Dante
présente
Le Lundi 7 DECEMBRE à 20 h 30

CONCERT

au bénéfice de la reconstruction de l'Ecole de Spitak
A L'OCCASION DE LA COMMEMORATION DU SEISME DU 7 DECEMBRE 1988

- *Sonate op I pour violon et piano* de Karen KHATCHATURIAN
- *Sonate pour violon et piano* de Arno BABADJANIAN
- *Pièces pour violon et piano extraites du ballet «Gayaneh»* de Aram KHATCHATRIAN

PATRICIA REIBAUD, Violon — IGOR KRAEVSKY, Piano

Concert présidé par
ANDRE SANTINI
Député-Maire d'Issy-les-Moulineaux
et présenté par
FLORENCE SCHAAL
Journaliste à TF1
Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
11, rue Danton
Prix unique : 100 F
Renseignements : 01. 47. 36. 02. 50

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ջութակ՝ ԱՐԱ ՄԱԼԻՔԵԱՆ
Դաշնակ՝ ՔԱԹՐԻՆ ՕՐՏՐՈՆՕ

կը ներկայացնեն՝
Շուպէրթ, Ռախմանինով, Զիմանովսքի, Ռամոն

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14, *ժամը* 20·30-*ին՝*

Salle Chopin-Pleyel
252, rue du Fbg St-Honoré

Տեղերը ապահովել՝
FNAC
ՓԼԷՅԷԼ Սրահ
01 — 45 — 61 — 53 — 22
եւ նաեւ հետեւեալ թիւերուն. —
01 — 42 — 29 — 10 — 24
01 — 42 — 78 — 41 — 70

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — 13001 MARSEILLE

Lundi 7 Décembre à 20 h 30

ARMENIE
10 ans après le séisme

par
BEDROS TERZIAN
Président du Fonds Arménien de France

Projection d'un film inédit sur le tremblement de terre et des réalisations du Fonds « HAIASTAN »

Présentation du livre
«ET LES MOTS POUR HERITAGE...»
(Légendes et proverbes d'Arménie)
Auteur : *Reine Cioulachtjian*
Editions : *«Un Livre pour l'Arménie»*

ENTREE LIBRE

Arménie 88-98

SOUS LE PATRONAGE DE **M. Bernard KOUCHNER,**
Secrétaire d'Etat à la Santé
et de **M. Christian** TER-STEPANIAN,
Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France

GRANDE SOIREE DE COMMEMORATION DU TREMBLEMENT DE TERRE du 7 Décembre 1988

le Mardi 8 Décembre à 20 heures 30
à la Salle Gaveau
45, rue la Boétie — 75008 PARIS

organisée par :
- *Association «Arménie Village»*
- *Aznavour pour l'Arménie*
- *Croix Bleue des Arméniens de France*
- *Espoir pour l'Arménie*
- *Fonds Arménien de France*
- *Union Générale Arménienne de Bienfaisance*
- *Union Médicale Arménienne de France*

Partie artistique : Madame *Araxie DAVTIAN, Soprano*
Madame *Zarouhi TOPTCHIAN, Pianiste*
Les Petits Virtuoses d'ARMENIE

PROJECTION DE FILMS
Interview exclusive de Charles AZNAVOUR
Témoignage du Lieutenant Bernard JANNIN

Interventions de :
— M. le Révérend Père Jean-René ARMOGATHE
— M. Patrick DEVEDJIAN, Député
— M. Christian TER-STEPANIAN, Chargé d'Affaires d'Arménie en France
— M. Bernard KOUCHNER, Secrétaire d'Etat à la Santé et en présence de nombreuses personnalités

Réservez vite vos places, en téléphonant au : 01. 42. 88. 57. 53.

CHENE

grande braderie de noël

Pour Vos Cadeaux de Fin d'Année

les SAMEDI et DIMANCHE
5 et 6 DECEMBRE
de 10h à 23h sans interruption

Artisanat d'Arménie :
Poterie — Objets de bois sculptés — Bijoux — Broderie — Tapisserie — Instruments de musique — Khatchkar — etc. .
Livres, Philatélie arménienne
Brocante, Antiquités,
Epicerie fine arménienne,
Vêtements, Cadeaux, Jouets, etc.

- **BAR**
- **RESTAURANT**
- **TOMBOLA**

AINSI VOUS PARTICIPEZ A LA RECONSTRUCTION DES VILLAGES EN ARMENIE ET AU KARABAGH

AU COLLEGE SAMUEL-MOORAT
26, rue Troyon — 92310 SEVRES
Métro : Pont de Sèvres
Parking gratuit assuré
Pour tous renseignements :
TEL. : 01. 47. 50. 40. 47

ՇԱԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 5
SAMEDI
5 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·524 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.524

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 3 / 4)

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԺՈՂՈՎԸ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ԿԱՄ ՈՉ

Նոյ. 27-ին Փէշտա տեղի ունեցած Եւրոպայի Խորհուրդի քաղաքական յանձնաժողովի հանդիպումին որոշուած է, որ ղարաբաղեան հարցին շուրջ յիշեալ յանձնաժողովին Դեկտ. 16-ին նախատեսուած ունկնդրութիւնները տեղի ունենան, անկախ այն հանգամանքէն, թէ Ազրպէյճան կը մասնակցի թէ ոչ: Այս վերջինը արդէն չէ մասնակցած Հունգարիոյ այս ժողովին ալ: Ըստ Ազգ. ժողովի նախագահի խորհրդական Անահիտ Միրզոյեանի, ազրպէյճանական կողմին գլխաւոր պահանջն է այս ժողովին հրաւիրել ղարաբաղեան պատուիրակութեան մէջ Լեռնային Ղարաբաղի ազրպէյճանական համայնքին ալ ներկայութիւնը:

***

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ԵՒ ԵԼՈՅԹԸ ՕՍԼՕՅԻ ՄԷՋ

Օսլօ, ուր մեկնած էր Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեան մասնակցելու համար Օ.ԷՍ.ՍԷ.Ը.ի արտաքին նախարարներու 7-րդ համագումարին, հանդիպումներ ունեցած է ԱՄՆ-ու, Իտալիոյ եւ Սպանիոյ պատուիրակութիւններուն ղեկավարներուն հետ: Այս տեսակցութիւնները առիթ ընծայած են քննարկելու Ղարաբաղի հարցը, յիշեալ երկիրներու հետ Հայաստանի յարաբերութիւններուն զարգացման խնդիրները, Հայաստանի եւրոպական քաղաքականութիւնը եւլն.:

Ժողովին առջեւ Դեկտ. 3-ին ելոյթ ունենալով, Վ. Օսկանեան նախ անդրադարձած է Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի անցեալի եւ ներկայի դերին, մատնանշելով թէ կացութիւնը նոյնը չէ Եւրոպայի մէջ: Աւելի ծանրացած է, անշուշտ, Ղարաբաղի հարցին վրայ եւ այդ առթիւ նկատել տուած է որ 1992-էն ի վեր Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ն գործօն դեր ստանձնած էր այդ ուղղութեամբ Մինսկի խումբի միջոցաւ: Հայաստան համոզուած է, կ'ըսէ նախարարը, որ Լ. Ղարաբաղի հակամարտութիւնը ինքնայատուկ մարտահրաւէր է, քանի որ հակամարտութեան կողմերը՝ Լ. Ղարաբաղի եւ Ազրպէյճանի ժողովուրդները օրինական պահանջներ կը ներկայացնեն վկայակոչելով Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի հիմնական սկզբունքները: Հայաստան կողմնակից եղած է միշտ Մինսկի խումբի համանախագահներու միջոցով Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի աւելի ճկուն դիրքորոշման սկզբունքներն ու պահանջները հաշտեցնել փորձելու: Նախարարը կը բացատրէ թէ ինչու Հայաստան եւ Ղարաբաղ չէին կրնար ընդունիլ Մինսկի խումբի նախկին բանաձեւերը ու կը նշէ որ այսօր Ազրպէյճան մերժելով վերջին առաջարկները քայլ անգամ չըրաւ դէպի փոխզիջում ու քաղաքական կամք չցուցաբերեց խաղաղութեան հաստատման համար պատասխանատուութիւն ստանձնելու: Ազրպէյճան կը խորհի թերեւս որ հակամարտութիւնը պէտք է կարգաւորուի իր պայմաններով: Վ. Օսկանեան անտարբերութեան նշաններ կը տեսնէ Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի ծոցը Ազրպէյճանի վերջին մերժումին առթիւ եւ եթէ այդպէս մնայ, կ'ըսէ, կացութիւնը կը վատթարանայ: Պէտք է յստակ տարբերութիւն դնել Հայաստանի նախորդ մերժումին եւ Ազրպէյճանի ներկայ մերժումին միջեւ: Ինչ որ կ'առաջարկուէր անցեալին Հայաստանի եւ Լ. Ղարաբաղի, Ազրպէյճանի կազմին մէջ մնալ էր:

Օսլօ գումարուած Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի արտաքին նախարարներու ժողովը փակուեցաւ Դեկտ. 3-ին:

***

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ.Ի ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԷՆ

Կաթողիկոսական ընդհ. փոխանորդ Գարեգին Արք. Ներսիսեան Դեկտեմբեր 3-ի մամուլի ասուլիսին յայտնած է թէ Կաթողիկոսին փոխանորդ նշանակելու քայլը պայմանաւորուած է առնուազն երկու ամիս եւս տեւելիք բացակայութեամբ: Պատասխանելով պաշտօնները համատեղելու մասին հարցումին, Գարեգին Արք. որ նաեւ Արարատեան թեմին փոխ առաջնորդն է, ըսած է թէ մինչեւ կէսօր Էջմիածին կը գտնուի, յետոյ իր առաջնորդարանը: Ինչ կը վերաբերի աթոռակից ընտրելու նիւթին, ան պատասխանած է որ նման անհրաժեշտութիւն չկայ, քանի որ Հոգեւոր խորհուրդը նման ընտրութիւն կը կատարէ միայն այն պարագային երբ Կաթողիկոսը ի վիճակի չըլլայ իր պարտականութիւնները կատարելու: Խօսելով աղանդաւորական շարժումներու մասին, Գարեգին Արք. յայտնած է թէ եկեղեցին եւ ժողովուրդը մտահոգ են այդ մասին, «սակայն Հայ Առաքելական Եկեղեցին չի պայքարում որեւէ կրօնական կազմակերպութեան դէմ, այն ունի իր առաքելութիւնը» ըսած է ան:

***

ՊԱՅԹՈՒՄԻ ՀԵՏԵՒԱՆՔՈՎ ՉՈՐՍ ՄԵՌԵԱԼ

Դեկտեմբեր 3-ին, կէսօրէն քիչ ետք, պայթում մը չորս հոգիի մահուան պատճառ եղած է Ջերմուկի «Մոր եւ մանկան» առողջարանին մէջ: Ստուգուած է որ կազի կուտակում մըն է պատճառը: Կան աւելի քան տասը վիրաւորներ, մէկ մասը ծանր վիճակի մէջ: Նախագահ Ռ. Քոչարեան ցաւակցական հեռագիր ղրկած է զոհերու ընտանիքներուն:

***

ԱՐԹԻԿԻ ԴԱՏԱԽԱԶԸ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Դեկտեմբեր 2-ի հրամանագրով Գուրգէն Փահլեւանեանի պաշտօնին վերջ տրուած է որպէս Շիրակի մարզի Արթիկ քաղաքի դատախազ:

***

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ

Կառավարութեան որոշումով, Դեկտեմբեր 7 այս տարի ոչ աշխատանքային օր պիտի ըլլայ, տօր փոխարէն Դեկտեմբեր 12 Շաբաթ աշխատանքի: Նոյն որոշումով ամբողջ Հայաստանի տարածքին Դեկտեմբեր 7-ին ժամը 11·41 – 11·42 յայտարարուած է լռութեան վայրկեան: ԼՂՀ եւս նոյն որոշումը տուած է:

***

ՄԱՀ ԴԵՐԱՍԱՆ ԿԱՐՊ ԽԱՋՎԱՆՔԵԱՆԻ

Դեկտեմբեր 2-ին Յակոբ Պարոնեան թատրոնին մէջ սգահանդէս կատարուած է երգիծական դերերու ծանօթ ու սիրուած դերասան Կարպ Խաչվանքեանի մահուան առթիւ: Ցարգանքի տուրք մատուցած են վարչապետ Ա. Դարբինեան, Մշակոյթի նախարար Ռ. Շառոյեան, Երեւանի քաղաքապետ Ս. Աբրահամեան եւ այլ պաշտօնական դէմքեր: Արուեստագէտին աճիւնը հողին յանձնուած է Երեւանի քաղաքային պանթէոնին մէջ:

***

ԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՊՂԾՈՒՄ

Դեկտ. 2-ի առաջին ժամերուն անյայտ անձեր ներկ թափած են Ս. Շահումեանի եւ Ալ. Միասնիկեանի արձաններուն վրայ: Նոյն օր Համայնավար կուսակցութիւնը, Ս. Շահումեանի արձանին մօտ բողոքի ցոյց մը կատարած է, եղածը բարբարոսութիւն կոչելով, քննադատական խօսքեր ուղղելով նախկին ու ներկայ իշխանութիւններուն:

***

ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻՆ 10 ՏԱՐԻ ԵՏՔ

Երկրաշարժին տասնամեակին առթիւ Կանանց Խորհուրդը Սպիտակի, Գիւմրիի մասնաճիւղերուն եւ Յուսոյ Փարոս հոգեբանական կեդրոնին նախագահներուն մասնակցութեամբ մամուլի ասուլիսով մը ներկայացուցած է աղէտի գօտիին կացութեան մասին ոչ կառավարական տեսակէտը: Եզրակացութիւնը այն եղած է որ այդ գօտիին մէջ որակական լուրջ փոփոխութիւն տեղի ունեցած չէ: Գիւմրիի 25·000 անօթեւան ընտանիքներէն միայն ութ հազարը բնակարան ունեցած է, մնացածը կ'ապրի ժամանակաւոր կացարաններու մէջ: Մտահոգիչ գտնուած է Գիւմրիէն 130 թափառական երախաներու Երեւանի Վարդաշէնի յատուկ դպրոցը փոխադրութիւնը, քանի որ անոնք կտրուած են իրենց ծննդավայրէն, շրջանակէն. աւելի նպատակայարմար գտնուած է նման հաստատութիւններու Գիւմրիի մէջ եւս բացումը:

Սպիտակի 6·300 անտուն մնացած ընտանիքներէն ալ միայն 1240-ը տուն ունեցած են, իսկ այդ տուները յաճախ շատ ցածորակի են:

***

ՀՀԿ-Ի ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ ՏԱՒՈՒՇԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Հանրապետական Կուսակցութեան Տաւուշի մարզի ժողովները վերջ գտած են: Իջեւանի, Բերդի, Նոյեմբերեանի, Դիլիջանի ժողովներուն ընտրուած են ՀԿԿ-ի 5-րդ արտակարգ համագումարի պատուիրակները: Ընդհանուր առմամբ, այս ժողովներուն մասնակցած են Կուսակցութեան 350 անդամներ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ԻՒՆԷՍՔՕՅԻ շէնքին մէջ, Դեկտեմբեր 7-էն կը բացուի Մարդկային Իրաւանց Համաշխարհային Յայտարարութեան յիսնամեակին նուիրուած հանդիսութիւնը որու կը նախագահէ Ռոպէր Պատէնթէր: Այս առթիւ, քանի մը օր առաջ անախորժ կացութիւն մը ստեղծուած էր, որովհետեւ Տալայ-Լաման, Նոպէլեան մրցանակաւոր, չէր հրաւիրուած Դեկտեմբեր 8-ի Էլիզէի ճաշին, հաճոյք պատճառելու համար Չինաստանի: Տալայ-Լաման Թիպէթի աքսորեալ կառավարութեան պետն է իր երկրին գրաւումէն ի վեր (1959): Ընդհանուր ձեւով արդէն չինացի այլախոհներ ալ չեն հրաւիրուիր որեւէ տեղ, տեղի տալով Փեքինի ճնշումներուն: Եւ այս ամբողջը մարդկային իրաւանց շրջագօտիին մէջ...: Անկարելի չէր նկատուեր, Դեկտեմբեր 4-ին, որ կարգ մը նոպէլեան դափնեկիրներ չմասնակցին Էլիզէի ճաշին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ խալամապաշտներու պարագլուխը՝ Ռեճայի Քութան, «Հակաժողովրդավար» որակած է Էճէվիթի նշանակումը որպէս վարչապետ: Այս առարկութիւնը կ'ըլլայ որովհետեւ ըստ սովորութեան Տէմիրէլ պէտք է այդ պաշտօնը յանձնէր անոր որ Ազգային Ժողովին մէջ ամէնէն բազմանդամ հոսանքը կը ներկայացնէ, այս պարագային՝ իսլամապաշտները, մինչ Էճէվիթի ժողովրդավար ձախը չորրորդ դիրքի վրայ է: Նոր վարչապետը միշտ կասկածամիտ եղած է արեւմուտքի նկատմամբ: Էճէվիթ դիւրութեամբ պիտի չկարենայ կառավարութիւն մը կազմել, սկզբունքով պէտք է գինակցի ձախի միւս կուսակցութեան հետ, բայց Էճէվիթ եւ Տէնիզ Պայքալ բուռն հակառակորդներ են, ուրեմն աւելի դէպի աջ կը նայի:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Դուման 69-ի դէմ 237 ձայնով պահանջեց որ Լուբիանկա հրապարակին վրայ կրկին բարձրանայ արձանը Ջերժինսկիի, երբեմնի Չեկայի պետը որ միլիոնաւոր մեռեալներու պատասխանատուն է: Ըստ համայնավարամէտ Խարիտոնովի, ան «խորհրդանիշը պիտի ըլլայ կարգուկանոնի վերահաստատման պայքարին»:

ԷՔՍ ԱՆ ՓՐՈՎԱՆՍԻ դատարանը պայմանաւոր յանձնումի վճիռ արձակած է Թրքական մաֆիայի պետերէն Ա. Չաքըճըի դէմ որ ձերբակալուած էր Նիսի մէջ: Ան Թուրքիոյ պիտի յանձնուի եթէ Անգարա ապահովութիւն տայ որ մահուան պիտի չդատապարտուի: Այսուհանդերձ, իրաւունք ունի բեկանիչ Ատեանին դիմելու: Թուրք մամուլը լուրը տալով, Չաքըճըի պարագան օրինակելի կը նկատէ Իտալիոյ համար որ նոյն ձեւով պէտք է վարուի ու որոշէ Ա. Օճալանը յանձնել Թուրքիոյ:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ - Միտք և Արուեստ»ի նոր (243) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Պոլիսը եւ Կոստան Զարեանը «Մեհեան»էն առաջ — Վ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

L'aventure arménienne en Asie du XVIe au XVIIIe siècle — A. TER-MINASSIAN

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ՅԱՂԹԱՆԱԿԷ «ՊԱՐՈՆ ՈՉ ՈՔ»Ը

Հայաստանի Ազգային Ժողովի օրակարգի կարեւոր նիւթերէն է ընտրական օրէնսգրքի փոփոխութիւնը: Երկարատեւ եւ երբեմն բուռն վէճեր կ'ըլլան մեծամասնութեամբ եւ համամասնական սկզբունքով ընտրելի երեսփոխաններու թիւին, համեմատութիւններու մասին: Բնականաբար, երկրին ժողովրդավարացման ընթացքին զարկ տալու, զայն կատարելագործելու նպատակը կը հետապնդեն այդ վէճերը, որքան ալ երբեմն այն տպաւորութիւնը ստեղծուի որ ամէն խմբաւորում ու երեսփոխան կը շարժի նախ իր աթոռներուն կամ աթոռին չորս ոտքերը անխախտ պահելու մտահոգութեամբ:

Այս տպաւորութիւնը չատ անարմատ բան պէտք չէ ըլլայ, քանի որ փողոցի մարդը համոզուած է որ Խորհրդարանին գործունէութիւնը իր ապրած իրականութեան հետ շատ մեծ կապեր չունի, կ'ապրի «իրա համար» ինչպէս կ'ըսուի: Այդ համոզումը արտայայտուած է թիւերով ալ որոնցմով մարդիկ «պատասխանած են» իրենց ներկայացուցիչներուն կողմէ իրենց բաժին հանուած անտարբերութեան:

Այդ «պատասխան»ին գետին պատրաստած է հարցախոյզ մը որ կատարուած է Երեւանի ու միւս շրջաններուն մէջ, «եթէ երեսփոխանական ընտրութիւնները տեղի ունենային այսօր» նիւթով: Ուշագրաւ է տեսնել ալ թէ ան կարելի եղած է ԱՄՆ-ու Միջազգային զարգացման գործակալութեան տրամադրած միջոցներով եւ «Եւրազիա» հիմնադրամին աջակցութեամբ, ինչպէս կը տեղեկացնէ «ԱրմԷնփրէս» (Նոյեմբեր 30): Նոյն թուակիր հաղորդումով տրուած են մայրաքաղաքին արդիւնքները, 565 հարցարանի հիման վրայ: Թիւ մը որ աւելի քան միլիոն մը բնակչութեան համար ներկայացուցչական շատ ամուր չափանիշ չէ, այսուհանդերձ, տարիքի, սեռի, կրթութեան աստիճանի, ընկերային մակարդակի յատկանիշները նկատի առած ըլլալով, կը զօրէ որոշ գաղափար մը տալու, մինչեւ հասնին ու հրապարակուին միւս շրջաններու արդիւնքներն ալ:

Առաջին հարցումը որ նախընտրելի կուսակցութեան մասին է, իր ջախջախիչ պատասխանով արդէն կը բաւէ չափելու երկրին քաղաքական բաղկացուցիչներուն բացայայտ ձախողութիւնը: Մասնակիցներու 52%-էն աւելին կ'ըսէ թէ ոչ մէկ կուսակցութիւն կ'արտայայտէ իր շահերը. իսկ մօտ 27·5%-ն ալ թեթեւ տարբերակումով մը կը դառնայ այս խումբէն, քանի որ ան ալ կը դժուարանայ պատասխանելու թէ ո՛րն է նախընտրած կուսակցութիւնը: Այլ խօսքով՝ այդ որակումով հրապարակ իջած աւելի քան 60 կազմակերպութիւնները գոյութիւն չունին ժողովուրդին 80%-ին համար: Մնացած մէկ հինգերորդը կուտայ անուններ. բոլորն ալ միւսոր թիւերով վարկանիշ ստացած են: Առաջին տեղը կը գրաւէ Համայնավար կուսակցութիւնը (6%), կը յաջորդեն ԱԺՄ-ն (3·5%), ՀՅԴ-ն եւ ԱԻՄ-ը (3%), Հանրապետականը (2%), Երկրապահը (0·71%): Կէս առ հարիւրէն ալ նուազ համակրանքի տէր «եւայլն...»ներուն մէջ են ՀՀՇ-ն, Շամիրամը, ՌԱԿ-ը: Ընտրութեան նախօրեակի այս պատկերը քիչ մը աւելի մթագնող նշում մըն ալ կայ այս թուումին հետ: Կ'ըսուի որ այս հարցումով հարցախոյզի ենթարկուածներուն ներկայացուած չէ կուսակցութիւններու, կամ շարժումներու ցանկ մը: Այսինքն, պատասխանները գերծ են թելադրական որեւէ նշոյլէ:

Նոյն սկզբունքը ունեցած է յաջորդ հարցումն ալ որով քաղաքական դէմքերու վարկանիշ մը խնդրուած է: «Համակրանք» վայելելու չափանիշով հետեւեալ պատկերը տուած է այդ դէմքերուն առաջին տասնեակին դասաւորումը: Ամէնէն «համակրելի», նախընտրելի գործիչը յայտնուած է Կարէն Դեմիրճեան (14%). իրեն մօտ գրեթէ նոյն դիրքերը գրաւած են Վազգէն Մանուկեան եւ Պարոյր Հայրիկեան (11%): Միջանկեալ տեղ մը ունին Ռ. Քոչարեան եւ Արշակ Սադոյեան (7%), կը հետեւին վարչապետ Արմէն Դարբինեան, Սերգէյ Բադալեան (6%), ապա Դաւիթ Շահնազարեան, Վանօ Սիրադեղեան (4%). իսկ վերջին դիծին վրայ յայտնուած է (2·7%) Լ. Տէր – Պետրոսեան:

Մինչ կարելի է անշուշտ պատասխանել այն ընդհանուր համոզումին թէ հարցախոյզի մը ձեռնարկողներուն միտումները որոշ ազդեցութիւն մը կ'ունենան անոր արդիւնքին վրայ: Կամ չմոռնալ հայաստանեան յաճախ յիշուած մտանանշումը թէ ամէն բան սարքովի է, Սակայն, դժուար է ենթադրել որ լրատու պաշտօնական գործակալութիւնը հրապարակելու արժանի նկատէ հարցախոյզի մը արդիւնքը ուր գլխաւոր վարկ վայելողները Համայնավար կուսակցութիւնն ու անոր ամենադական պատկերը մարմնացնող Կ. Դեմիրճեանն են, հակառակ որ այսօր տարբեր անունով մկրտուած է այս վերջինին գլխաւորած կուսակցութիւնը: Մանաւանդ որ հարցախոյզն ալ կատարուած է միջոցներովը ԱՄՆ-ու մէկ գործակալութեան որ շատ հաւանօրէն տարբեր դէմք ու կուսակցութիւն պիտի ուզէր տեսնել առաջին դիրքերուն վրայ:

Նախընտրելի կուսակցութիւններու եւ անձնաւորութիւններու այս զոյգ արդիւնքները ամէն բանէ առաջ կը վերահաստատեն այն տխուր իրողութիւնը թէ ժողովուրդ ու ղեկավարութիւն իրարմէ անջատ, ոչ իսկ հաղորդակցող ամբողջութիւններ են: Առաջինը հասած է այն շատ տրամաբանական կէտին ուր նոյնութեամբ կը փոխադարձէ երկրորդէն իրեն բաժին հանուած անտարբերութեանը: Երկրորդ, նոյնքան ըմբռնելի հաստատումը անցեալի կարօտին ներկայութեան կ'ուղղուի: Այս հակումը ամէնէն չեշտուածն է, քանի որ այդ մասին կը վկայէ դէմքերու եւ կուսակցութիւններու նախընտրութեան միջեւ ինկած անտրամաբանականն ալ. մարդոց մտքին մէջ դրականի արժանին «նախկին»ն է, հոգ չէ թէ իրենց յայտնած նախընտրութիւնը ներդաշնակ հիմ մը չունի: Այլապէս նախընտրելի կուսակցութեան (Համայնավար) հետ առաջին դիրքի վրայ պէտք է գար անոր ղեկավարը – Ս. Բադալեան – եւ ոչ Կ. Դեմիրճեան. կամ, եթէ նախընտրութիւնը պիտի կեդրոնանար այս դէմքին վրայ, առաջին տեղը պէտք է գրաւէր անոր գլխաւորած կուսակցութիւնը – Ժողովրդական–:

Դէմքերու դասաւորման մէջ նշանակալից է երկրորդ, երրորդ եւ չորրորդ դիրքերու պատկերը: Կ. Դեմիրճեանին կը յաջորդեն գրեթէ նոյն համեմատութեամբ՝ Վ. Մանուկեան եւ Պ. Հայրիկեան: Նկատի առած որ երրորդին վայելած ժողովրդականութեան մէջ կարեւոր դեր կը շարունակէ ունենալ խորհրդային կարգերէ հալածեալի յատկանիշը, երկրորդը կը հանդիսանայ զարմանալի շարժումին միակ դէմքը որ հաստատ տեղ մը ունեցած է Հայաստանի քաղաքական բեմին վրայ: Դէմք որ առանց անցեալի կարօտը չահարկելու, յոյսեր կը կեդրոնացնէ: Իսկ ինչ կը վերաբերի նախագահ Ռ. Քոչարեանի ունեցած 7% համակրանքին, ուշագրաւ է նախ՝ Կ. Դեմիրճեանի ստացածին կէսին համեմատութեամբ. բան մը որ հաւանաբար շատերու յիշեցնէ նախագահական ընտրութեան յաջորդած շշուկները որոնք կը ստուերէին Ռ. Քոչարեանի յաջողութիւնը, ի նպաստ Կ. Դեմիրճեանի, ինչպէս Նոյեմբեր 11ի ԱԺՄ-ին ճեպազրոյցին («Ազգ», Նոյեմբեր 13) Շ. Քոչարեան յայտնած է թէ «Ռ. Քոչարեան օրինաւոր նախագահ չէ»: Ներկայի նախագահին ստացած արդիւնքին մէջ որոշ դեր ունեցած են անշուշտ անոր պաշտօնավարած շրջանին ժխտականներն ալ:

Ցանկին վերջին երբեակն ալ ուշագրաւ է. Դ. Շահնազարեան, Վ. Սիրադեղեան եւ Լ. Տէր - Պետրոսեան ՀՀՇ-ի ամէնէն ծանօթ անուններն են, նոյնիսկ եթէ առանձինն առաջինը քաղաքական տարբեր շրջանակով մը յայտնուելու փորձ ըրաւ, հիմնելով «ԻԱ. դար» կուսակցութիւնը: Եւ այս արժեւորումը գրեթէ ամբողջութեամբ հիմ ունի անկախութեան յաջորդած վեցամեակին տարուած ներքին քաղաքականութիւնը: Ճիշդ է որ զայն վարկաբեկելու յամառ ջանքերու հետամուտ է ՀՅԴ-ն վերջին շրջանին, բայց ակներեւ է որ այդ ջանքերը արձագանգ չեն գտներ. հակառակ պարագային, նոյն կուսակցութիւնը որպէս վստահելի հասցէ 3%-էն աւելի բարձր համակրանք մը պիտի վայելէր. յետոյ, նաեւ իր պետակը կրողներէն գոնէ մէկ անուն տեղ պիտի գրաւէր նախընտրելի քաղաքական դէմքերու դասաւորումին մէջ:

Հարցախոյզը ուզած է գիտնալ տակաւին թէ եթէ խորհրդարանական ընտրութիւնը այսօր տեղի ունենար, որո՞նք կ'ըլլային նախապատիւ կուսակցական կամ անկախ երեսփոխանները: Հոս ալ պատասխանները յարիր են առաջին մասի արդիւնքներուն. ենթականերուն մէկ քառորդը իր քուէին արժանի երեսփոխան չունի. 28 տոկոսը կը նախընտրէ անկախ թեկնածու մը, 48%-ն ալ դժուարացած է պատասխանելու:

Հետաքրքրական տուեալ մըն ալ կը վերաբերի ներկայի Խորհրդարանին արժեւորումին. պատասխանողներու միայն 2·5%-ը բաւարարուած է անոր գործունէութեամբ, իսկ 60%-ը՝ ոչ: 38%-ն ալ դժուարացած է պատասխանելու:

Կարդալէ ետք «ԱրմԷնփրէս»ի այս հաղորդումը, կարելի է որպէս մտային մարզանք, ջանալ ենթադրել թէ ԱՄՆ-ու գործակալութիւնը ի՛նչ եզրակացութեան յանգած ու մանաւանդ ի՛նչ որոշած է վերոնշեալ արդիւնքներով: Իսկ ինչ որ ստոյգ է 1999-ի խորհրդարանական ընտրութեան առնչութեամբ, այն է որ անոր յաղթականը կ'ըլլայ «Պարոն Ոչ ոք»ը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՏԵՐԵՒԱԹԱՓ

Ա.

Սեպտեմբերի այդ իրիկունը օդը տաքուկին բաւական տաք էր: Թէեւ բաւական ուժեղ հով մը կը փչէր, բայց հաճելի հով մըն էր ան, չէր մսեցներ: Գործէն նոր վերադարձած էի, յոգնած էի, գլխու թեթեւ ցաւ մըն ալ ունէի: Որոշեցի ծով մտնել, զովանալ, հանգստանալ: Թերեւս այս մէկը եղանակին վերջին ծովու լոգանքը պիտի ըլլար ինծի համար:

Հակառակ հովուն, ծովուն մակերեսը շատ հանդարտ էր: Ուրախացայ, մտեցայ, բայց ճիշդ այդ պահուն երբ ծովեզերք հասայ ու կը պատրաստուէի ծով նետուիլ, տեսայ որ ծովը բնաւ մաքուր չէր: Հարիւրաւոր, հազարաւոր պզտիկ մարմիններ կը ծփային ջուրին մակերեսին վրայ ու հոսանքին ի վար կը քշուէին ջուրերուն հետ: Ահաւոր սրտնեղութիւն մը զգացի: Այս մէկը թերեւս եղանակին վերջին լոգանքն էր ու ես պիտի չկարենայի ծով մտնել: Մե՞ղք:

Բայց ո՛չ: Այն մարմինները որոնք ծովուն մակերեսին վրայ կը ծփային, ուրիշ բան չէին, եթէ ոչ աշնանային չորցած տերեւներ: Միայն տերեւ: Ուրիշ ո՛չ մէկ աղտոտութիւն:

Ո՞ր անկիրթ ու անպարտաճանաչ աղբահաւաքն էր որ փողոցէն հաւաքուած տերեւները բերած ու այսպէս ծովուն մէջ թափած էր: Կրնայի զինքը անիծել մինչեւ տասը պորտ, որովհետեւ այդպիսի անկիրթներու պատճառաւ է որ ծովը չաբունակ կ'ապականի, կը կեղտոտի:

Բայց շուտով հասկցայ որ կը սխալէի, որովհետեւ տեսայ որ հովը չարունակ մայթին վրայ մնացած նոր տերեւներ կը քշէր դէպի ծովը, ծովուն մակերեսը կը լեցնէր նորանոր տերեւներով: Ուրեմն աղբահաւաքը մեղք չունէր: Հո՛վն էր որ ծովը լեցուցած էր մեր դրացի ծառերէն ինկած, չորցած տերեւներով:

Բայց ես ինչո՞ւ պիտի վախնայի տերեւէն: Անգամ մըն ալ նայեցայ ծովուն մակերեսը լեցնող հարիւրաւոր, հազարաւոր այդ տերեւներուն ու մտածեցի որ տերեւները չէ՛ին որ արգելք պիտի հանդիսանային ծով մտնելուս: Այսպէս մտածեցի ու նետուեցայ ծովուն մէջ:

Այսպիսի փորձառութիւն մը բնաւ չէի ապրած: Կը լողայի կարծես տերեւներու ծովու մը մէջ: Կը լողայի, ձեռքի խրախուսիչ հարուածով անդին կը շպրտէի տասնեակներով տերեւներ ու կ'անցնէի անոնց արանքէն: Պզտոտային վրայ, անցորդները կը նայէին ինծի ու անշուշտ կը զարմանային, թերեւս «Այս խենթը ո՞վ է որ այս աղտոտ ծովուն մէջ լոգանք կ'առնէ» կ'ըսէին, բայց ես մեծ ուրախութեամբ կը լողայի, երբեմն կանգ կ'առնէի, ձեռքովս կը բռնէի տերեւները, ափիս մէջ թեթեւօրէն կը սեղմէի այդ չորցած տերեւները, մտածելով որ անոնք ծով իյնալէ վերջ կարծես վերջին կեանք մը, վերջին ջուր մը ստացած էին քանի մը վայրկեանի համար: Կը նայէի այդ տերեւներուն ու կը մտածէի տակաւին որ անոնց սա վերջին ծփումը կը նոյնանար եղանակի իմ վերջին լոգանքիս հետ: Վերջակէտ, վերջակէտ, վերջակէտ:

Երբ ծովէն ելայ ու քալեցի այն քառամեթր ճամբան որ զիս ծովէն տուն կը հասցնէր, տեսայ որ գետինը չորցած տերեւներով լեցուն էր: Շատ խնդացի, որովհետեւ երթալու ատեն այդ տերեւները չէի նշմարած: Գացած էի այդ տերեւներուն վրայ կոխելով, բայց չէի տեսած զանոնք: Մինչդեռ հիմա, վերադարձին, կը տեսնէի, կը նայէի ամէն մէկուն կարծես թէ պիտի փորձէի համրել զանոնք: Հարիւրաւոր, հազարաւոր տերեւներ, որոնք թափած էին ծառերէն ու կուտակուած էին հանդիպակաց պատին տակ, քովի թափուր հողաշերտին վրայ, կամ կպրապատ ճամբուն վրայ: Անոնցմէ շատեր ալ ինկած ու մնացած էին ճամբուն եզերքը թողուած կառքերուն տանիքներուն վրայ: Ոմանք ո՛վ գիտէ քանի օրէ ի վեր հոն կը մնային, ոմանք ալ թերեւս քիչ առաջ ինկած էին: Բայց բոլորն ալ չորցած էին, դեղնած էին:

Տերեւաթա՜փ:

Եթէ ինծի հարցնէք, պիտի ըսեմ որ բնութեան տեսարաններուն մէջ շատ քիչ տեսարան միաժամանակ այնքան գեղեցիկ ու այնքան տխուր է որքան տերեւաթափը: Տարիներէ ի վեր, այս եղանակին, երկար երկար կը նայիմ տերեւաթափին, կը նայիմ գետին թափած հազարաւոր տերեւներուն ու այդ տեսարանին մէջ կը տեսնեմ չես գիտեր ինչ մը որ շատ գեղեցիկ է ու մելամաղձոտ, չես գիտեր ինչ մը որ նկարչային գեղեցկութիւն ունի, նաեւ փիլիսոփայական խորհուրդ: Բայց նաեւ տխուր չեշտ: Վերջաբանի մը տխրութիւնը: Հրաժեշտ մը: Անցեալի մէջ մնացած արեւոտ ու կանանչ օրերու վերյիշում մը: Կամ սպառնալիք մը մօտալուտ խստաշունչ եղանակին համար:

Ամէն տարի այս եղանակին աչքերս կարծես լուսանկարչական մէկմէկ ոսպնեակ կը դառնան ու կը սկսին լուսանկարել դիմացի ծառերէն դէպի վար թռչտող տերեւներուն պարերը: Տերեւները երբեմն կ'իյնան ուղղակի ծառին տակ, երբեմն ալ կը թռչտին օդին մէջ, կը դառնան իրենք իրենց վրայ, կը քշուին մէկ դէպի աջ, մէկ դէպի ձախ, յետոյ կը թառին հոն ուր բախտը զիրենք կը քշէ: Անոնցմէ մէկ երկուքը կը հասնի մինչեւ իմ բնակարանիս պատշգամբը: Քանի մը վայրկեանի համար: Որովհետեւ քանի մը վայրկեան վերջ հովը դարձեալ պիտի քշէ զանոնք, կամ մենք զանոնք պիտի աւլենք ու աղբաման պիտի նետենք:

Ամէն տարի տերեւաթափը կը հմայէ զիս: Բայց այս տարի առաջին անգամ տեսայ ծովուն վրայ տերեւաթափ մը:

Ռ. Հ.

[illegible]

Դեկտեմբեր 19-ին, ժամը 20·30-ին համերգ մը տեղի կ'ունենայ Սորպոնի Ռիշըլիէօ ամփիթատրոնին մէջ, որուն յայտագրին կը մասնակցին Փարիզի օրքէսթր տը Շամպր լիրիքը, երգի Շանթէօր տ'Նօլ խումբը ղեկավարութեամբ Հ. Դաւթեանի եւ երգիչներ՝ Հ. Երիցեանց, Ս. Շահինճանեան, Ռ. Էլպաքեան (Պախ, Մոցարթ, Շուպէրթ եւ հայկական աւանդական երգեր):

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՈՒԿՐԱՆԱԿԱՆ ԱԹՈՄԱԿԱՅԱՆՆԵՐՈՒ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Լրատուիչներու կողմէ յաճախ նիւթ կ՚ըլլայ նախկին խորհրդային երկիրներու հիւլէական ուժի կեդրոններուն ապահովութիւնը։ Ուկրանիան այս իմաստով կարեւոր տեղ կը գրաւէ։ Հոն այդ ուժանիւթին առաջին հարցը կապուած է արտադրիչներու շահագործումին ապահովութեան։ Այդ մարզին մէջ դերին 60%-ը կախում ունի անձնակազմէն։ Անձնակազմ որ վեց ամիսէ ի վեր կ՚աշխատի առանց վճարուելու։ Այս կացութեան մէջ երբ խնդրոյ առարկայ պաշտօնեաները փոխանակ ամբողջ իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացնելու իրենց գործին կը մտածեն թէ ինչպէս պիտի կշտացնեն իրենց զաւակները, կացութիւնը անհանդուրժելի կը դառնայ։ Անոնց գործադուլները, հացադուլները, ցոյցերը լուրջ սպառնալիքներու կը վերածուին հիւլէական արտադրիչներու ապահովութեան։ Հիւլէական ուժանիւթին գլխաւոր պատասխանատուներէն մէկը պրպտած ու տեսած է որ վճարումներու յապաղումին պատճառը այն է որ հիւլէակայանները դրամ բերող կառոյցներ չեն։ Ստուգուած է նաեւ որ աշխատաւորներուն իրաւունքը տալու համար դրամ կայ, բայց շատ ճախորդ ձեւով բաշխուած է ան։ Կայ նաեւ ուժանիւթի շուկայի պարզած քաոսը։

Արտադրուած ելեկտրականութեան 87%-ը պետութեան կը վաճառուի, բայց վճարումին միայն 6%-ը դրամով կ՚ըլլայ։ Մնացեալը կը փոխարինուի զանազան միջոցներով։ Օրինակ առեւտրականացումի կառոյցներ որոնք պաշտօնական գինէն աւելի աժան կը գնեն ելեկտրականութիւնը, փոխարէն հեղուկ վառելանիւթ, ծառայութիւններ եւ կազմածներ կուտան կեդրոններուն։ Այդ կեդրոնները մեծամեծ պարտքեր ունին Ռուսաստանին ուրկէ կ՚առնեն իրենց վառելանիւթը եւ ուր կը ղրկուին նաեւ թափօնները։

Իսկ Ռուսաստան որ տնտեսական փայլուն վիճակ չունի, որոշած է յաջորդ տարի այլեւս վառելանիւթ չտրամադրել, մինչեւ որ չվճարուի կուտակուած պարտքը։ Ուկրանիա տակաւին երեք-չորս ամսուան վառելանիւթ ունի։ Նաեւ պահեստներ։ Կրնայ յոյս դնել արեւմուտքի օժանդակութեան վրայ ալ։ Սակայն կը մնայ թափօնները մթերելու հարցը. Ռուսաստանի կազմակերպութիւնները այդ ծառայութիւնն ալ որոշած են չտրամադրել Ուկրանիոյ. իսկ հոն արդէն բոլոր տրամադրելի մթերանոցները լեցուած են։ Եւ ուրիշ ճար չգտնելով, երկիրը արդէն աւարտելու մօտ է թափօնները պահելու կեդրոն մը, երկրորդ մըն ալ ծրագրուած է Չեռնոպիլի շրջանին մէջ։

Ուկրանացի մասնագէտներէ շատեր բացատրութիւն մը ունին իրենց երկրին ատոմակայաններուն անմխիթար վիճակին մասին. այդ բացատրութիւնը կը հիմնուի քաղաքական նպատակներու վրայ։ Կ՚ըսուի թէ կայանները սեփականաշնորհման ապրանք կը նկատուին, այդ պատճառով յաճախ կը տրուի անգլիական օրինակը որ ատոմակայանները կը պատկանին մասնաւոր հատուածին։ Այդ պարագային, անհաւանական չէ որ ջանք թափուի կայաններու արժէքը նուազեցնելու։ Եզրակացութիւնը այն է որ ապահովութիւնը մտահոգութեան առաջին տեղը չի գրաւեր պատասխանատուներու մտքին մէջ, մինչդեռ երկրորդ Չեռնոպիլ մը անտանելի աղէտ կ՚ըլլայ ոչ միայն Ուկրանիոյ, այլ նաեւ ամբողջ աշխարհի համար։

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ կեդրոնի Ա. Ահարոնեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 17-ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի Սանահին մասնաճիւղի կերպարուեստի եւ դասընթացքներու յանձնախումբերուն կազմակերպած հաւաքոյթը։ Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է Վաչէ Շամլեան։ Ցաւուն Ֆռունճեան անդրադարձած է յանձնախումբին ծրագիրներուն, օրուան բանախօսը եղած է Անահիտ Աբրահամեան։ Դասընթացքներու յանձնախումբին կողմէ Սօսէ Մնակեան - Շամլեան ներկայացուցած է յանձնախումբին նպատակն ու ծրագիրը, յետոյ ներկայացուած է Փիքասոյի նուիրուած՝ արուեստագէտի մը դիմագիծը տեսերիզը։

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ալեք Մանուկեան վարժարանի Ա. եւ Ն. Կէօնճեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 13-ին, տեղի ունեցած է «Հայկազունք» երգի - պարի համոյթին ելոյթը կազմակերպութեամբ Գանատայի Առաջնորդարանին։ Համոյթը կը բաղկանայ հայաստանաբնակ երախաներէ 7-է 16 տարեկան, ղեկավարն է Այտա Անդրէասեան։ Մոնրէալէն ետք, խումբը ելոյթ ունեցած է նաեւ Թորոնթօ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՇԻՐԱԿԻ ՆՈՐԱԿԱՌՈՅՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Շիրակի մարզի Ախուրեան գիւղի նախկին Շրջգործկոմի շէնքը կը վերականգնուի որպէս կրթական համալիր։ Ուսումնական գալ տարեշրջանին դպրոցականները որոնք 10 տարի է փայտաշէն շինութիւններ կը յաճախէին, կը տիրանան 15 դասարաններով յարմարաւէտ շէնքի, որուն շինութեան ծախքերը հոգացած է կառավարութիւնը։ 1999-ին այլ դպրոցի մըն ալ շինութեամբ կը լուծուի այս գիւղին ուսումնական հարցը։

Այսուհանդերձ, Շիրակի մարզին մէջ, բնակարանայինին զուգահեռ, դպրոցաշինութեան հարցն ալ կը շարունակէ մնալ լուրջ խնդիր, քանի որ մարզի շուրջ եօթը տասնեակ դպրոցներու ուսանողութիւնը դեռ կը յաճախէ առժամեայ վայրեր, որոնցմէ 30-ը մարզկեդրոնին մէջ։ Մինչդեռ վերջին երկու տարիներուն մեծ ուշադրութիւն ընծայուած է այս հարցին եւ գործածութեան յանձնուած են դպրոցական նորաշէն 13 շէնքեր, իսկ 10 ուրիշներու ալ կառուցումը կը մօտենայ աւարտին։ Շիրակի մարզպետին հաղորդած ծրագրէն կը պարզուի որ նպատակադրուած է յառաջիկայ տարի 30 դպրոց եւս կառուցել եւ 2001 թուականին յանգիլ լրացած համակարգի։

***

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՍԻՏԱ-Ի ՀԱՅԿ. ԿԵԴՐՈՆԸ ԱՅՑԵԼԱԾ

Վարչապետ Ա. Դարբինեան Դեկտ. 1-ին, ՍԻՏԱ-ի դէմ պայքարի օրը այցելած է հայկ. կեդրոնը, ուր կ՚աշխատին 35 հոգի։ Վարչապետը ծանօթացած է անոնց գործունէութեան, աշխատանքի արդիւնքներուն եւ նիւթական խնդիրներուն։

Աշխարհի տարածքին, միայն 1998-ի առաջին տասը ամիսներու ընթացքին մահացած է 13.9 միլիոն մարդ։ Նոյն ժամանակահատուածին, այդ հիւանդութեան ախտէ վարակուածներու որպէս թիւ արձանագրուած է 28 միլիոն, որու 80 հազարը ՀԱՊ-ի տարածքին։ Հայաստանի մէջ 1989-էն ի վեր վարակեալներու արձանագրուած թիւն է 73։ Անոնցմէ հիւանդացած են 14-ը եւ 7-ն ալ մահացած։

***

ԳԱՅԵԱՆԷ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ «ՏԱՐՈՒԱՆ ԿԻՆԸ»

ԱՄՆ գտնուող Կենսագրական Հիմնարկի միջազգային հետազօտական յանձնաժողովը «Տարուան կին»ը ընտրած է Բրիսթոլ օտար լեզուներու պետական հիմնարկի տեսուչ Գայեանէ Գասպարեանը, որու առաջարկուած է նաեւ անդամ դառնալ յիշեալ յանձնաժողովին։ Մեծարեալին իսկ կարծիքով, դպրոց - բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններ անցումի ընդունելութեան քննութիւններուն բարեփոխման իր բերած նպաստն է որ զինք արժանի դարձուցած է այդ անուանումին։

***

ՍՊԻՏԱԿԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ ԴՈՒՄԱՅԻ ՄԷՋ

Դեկտ. 1-ին, Ռուսաստանի Դումային մէջ, Սպիտակի երկրաշարժին 10-րդ տարելիցին նուիրուած մամուլի ասուլիս մը տեղի ունեցած է։ Հայաստանի Մոսկուայի դեսպանութեան եւ Դումային գործակցութեամբ կազմակերպուած այս ասուլիսին, որուն մասնակցած են երեսփոխաններ Կենատի Պենով, Խորհ. Միութեան վերջին վարչապետ Իվան Սիլաեւ, զօր. Նիկոլա Դարականով, Հայաստանի դեսպանի Ա. քարտուղար Գագիկ Վարդանեան, Սպիտակի շրջկոմի նախկին քարտուղար Նորայր Մուրատեան, յատկապէս նիւթ եղած են տարելիցին նշման առընչուող նախաձեռնութիւնները։ Այս առթիւ Կ. Պենով իր ելոյթին մէջ ցաւ յայտնած է որ անոնց պատրաստակամօրէն կը մասնակցին բոլորը, բացի Ռուսաստանի Արտակարգ իրավիճակներու նախարարութենէն։ Այլ խօսք առնողներ շեշտը դրած են շինարարութեան եւ առօրեայ կեանքին մէջ կանխարգելիչ միջոցներու կարեւորութեան վրայ։ Իսկ զօր. Դարականով ալ նկարագրելով աղէտի օրերը եզրափակած է «Սպիտակը այդ օրերուն իսկական դժոխք էր։ Չեռնոպիլի պարագան, անհամեմատօրէն աւելի դիւրին էր»։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻՐՈՅ ԳՈՅՆԸ

ԻԳՆԱ ՍԱՐԸԱՍԼԱՆ

Իսթանպուլ, 1998

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹԻ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Ճիշդն ասած, իմ առաջին հանդիպման ժամանակ ես այն տպաւորութիւնը չէի ստացել, թէ Սարոյեանն այդքան հաղորդ է հայերէնի բառապաշարին։

- Այո, հսկայ մելամաղձութիւն մը, որ վար զարնող չէ, վեր հանող է...

Եւ ապա՝ առաջին հարցը.

- Ի՞նչ պիտի խմէք... Ուիսքի՞, քոնեա՞կ, վոտկա՞...

Յովհաննէսն իր կոկորդն է ցոյց տալիս, ես հրաժարւում եմ ձեռքի շարժումով...

- Որ այդպէս է, ձեզի համար պատուական թէյ մը պատրաստեմ, թէյը շատ լաւ բան է, աւելի լաւ, քան այդ խմիչքները։

Ես չգիտեմ, ե՞րբ է նա եկել այն եզրակացութեան, թէ «թէյ շատ լաւ բան է, աւելի լաւ, քան այդ խմիչքները», բայց պիտի ասեմ, որ հինգ տարի առաջ հանդիպած լինելով Սարոյեանին, այս անգամ նրան գտայ աւելի թարմ, աւելի առոյգ, աւելի կենսալի... Ուրեմն, թէյն իսկապէս լաւ բան է...

Ու մինչ Սարոյեանը իր «պատուական» թէյն էր պատրաստում, ես դիտում էի նրա աշխատասենեակը։

Պատին, գրասեղանի վերեւում, մի գեղեցիկ, Սարոյեանին անչափ նման տղամարդու, հաւանաբար հօր, մեծադիր լուսանկարն է, կողքին Մարտիրոս Սարեանինը՝ նոյն չափսի... Աթոռների վրայ, լուսամուտների գոգին, բազմոցներին, գրասեղանին, յատակին՝ մի խօսքով, ամէնուրեք, գրքեր են, գրքեր, թափուած անփոյթ, անկանոն... Մի կատարեալ բաբելոնեան խառնակութիւն։ Այդ խառնակութեան մէջ հազիւ ենք ազատ կըզեակներ ու ազատ աթոռներ ճարել։ Նայում եմ միւս պատերին, նկարներ են... Բայց ի՞նչ նկարներ... Լրագրերի, այո, սովորական լրագրերի վրայ արուած ինչ-որ վերացական, խառնիխուռն գծեր, խառնիխուռն, ինչպէս աշխատասենեակը։ Վարազ Սամուէլը տեսնելով, որ ես նկարներն եմ դիտում, բացատրում է.

- Իրեն՝ Սարոյեանինն գործերն են, արուեստի կատարեալ գործեր են, գիտէ՞ք...

Եւ, հաւանաբար, տարակուսանք նկատելով իմ դէմքին, աւելացնում է.

- Ո՛չ, չեմ չափազանցեր, արուեստի կատարեալ գործեր են...

Թող լինեն, մտքումս ասում եմ ես, բայց Սարոյեանն արուեստի այնքան կատարեալ գործեր ունի, որ այս «կատարեալների» կարիքն, այնուամենայնիւ չունի...

Գրասեղանին մի հին, շատ հին գրամեքենայ է։ Մօտենում եմ, զննում։

Այդ ժամանակ, երեւի թէյն արդէն կըրակին դրած, ներս է մտնում Սարոյեանը եւ տեսնելով, որ ես գրամեքենան եմ զննում, ասում է.

- Նորը, լաւն ալ ունիմ, բայց ասոր վրայ կ՚աշխատիմ։ Վարժուած եմ։ Վարժութիւն, սովորութիւն մեծ ուժ են։

Մօտենում եմ անում իրեն անչափ նման եւ իր նման գեղեցիկ տղամարդու լուսանկարն ու հարցնում.

- Ձեր հա՞յրն է...

- Այո, հայրիկս է...

- Գուրգէն Մահարին ձեր մասին գրած իր յիշողութիւններում մի այսպիսի դէպք է պատմում. 1935-ին, երբ Երեւան էք եկել ու փողոցում էշ էք տեսել, կանգնել ու ասել էք. «Այդ էշը ես եմ»։ Ու երբ Մահարին զարմացել է ու հարցրել, թէ ինչո՞ւ, պատասխանել էք. «Երբ պզտիկ էի, հայրիկս կ՚ըսէր, երբ որ մեծնաս, էշ պիտի դառնաս։ Հիմա մեծցեր եմ, հետեւաբար՝ այդ էշը ես եմ»... Ուրեմն այս փառահեղ մա՞րդն է ասել այդ խօսքերը...

- Ո՛չ, ո՛չ... Դէպքը ճիշդ է, բայց այդ խօսքերը հայրիկս ըսած չէ, հայրիկս չկար արդէն, Արամ քեռիս կ՚ըսէր... Կը սիրեմ Արամ քեռիս։

- Ես էլ եմ սիրում ձեր Արամ քեռուն, համով-հոտով մարդ է, շատ համով... Ափսոս, որ չհանդիպեցի իրեն։ Երեք քաղաք զանգ է տուել, ինձ է փնտռել ու չի գտել...

- Ափսոս, ափսոս։ Հա, մոռցայ ըսել։ Գուրգէն Մահարիին կարմիր գլուխով տղան ինծի նամակ մը գրած է, խնդրած է, որ հօր՝ ինծի գրած նամակները ղրկեմ իրեն...

- Տեղեակ եմ, բայց կարմիր գլուխով տղան չի գրել, ապա, սեւ գլուխով տղան է գրել։

- Ինչո՞ւ, Մահարին ուրիշ զաւա՞կ ալ ունի։

- Այո, առաջին կնոջից։

- Քանի՞ տարեկան է։

- Մօտ քառասուն։

- Պրաւօ՛, պրաւօ՛, չէի գիտեր... Բայց ես երթամ, թէյս պէտք է արդէն եփած ըլլայ։

Գնաց ու քիչ յետոյ սկսեց հերթով բոլորիս մատուցել իր «պատուական» թէյը, որը, ճիշդն ասած, մասնակիօրէն էր պատուական։

Ես ծխախոտ վառեցի ու սկսեցի ծխել։

- Հայաստանի՞ ծխախոտ է...

- Այո։

Մօտեցաւ։

- Տուէ, քանի մը անգամ իրարու ետեւ ծխէ...

Ու սկսեց շնչել ծուխը։

- Հայաստանի հոտ եկաւ...

Իսկ քիչ յետոյ՝

- Հրաչեայ Քոչար ինչէ՞ն մահացաւ...

- Սրտից...

- Կը հասկնամ... Բարեկամս էր, պատուական մարդ... Յակոբ Սալախեան ինչէ՞ն մահացաւ...

- Շաքարախտից...

- Վա՜խ, վա՜խ, այդքան ջահիլ... է, քու առողջութիւնդ ինչպէ՞ս է։

- Ոչինչ, վատ չէ...

- Եթէ առողջութիւնդ ստուգել կ՚ուզես, բժիշկներու չդիմես, ծնողներուդ նայէ... Ծնողներդ կա՞ն, կ՚ապրի՞ն...

- Այո։

- Մայրդ քանի՞ տարեկան է։

- Մօտ ութսուն։

- Պրաւօ, ուրեմն դուն ալ առողջ ես...

(Շար. 8)

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ

-10ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑ-

Հայաստանի հիւսիսային գօտիին մէջ պատահած ահաւոր երկրաշարժի 10-րդ տարելիցն է ։

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 7-ին, առաւօտեան ժամը 8-էն մինչեւ 14, Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիները բաց կ'ըլլան, որպէս զի ամէն ոք կարողանայ ՄՈՄ մը վառել երկրաշարժի զոհերու յիշատակին ։

Ժամը 12·30-ին ալ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, յատուկ հոգեհանգիստ կը կատարուի երկրաշարժի զոհերու յիշատակին ։

Նոյն ատեն՝ մխիթարութեան եւ արեւշատութեան աղօթք պիտի ըլլայ՝ աղէտէն վերապրողներուն համար ։

Կը հրաւիրուինք բոլորս այդ օր՝ աղօթքով եւ ինքնամփոփ ներկայութեամբ վերանորոգել մեր սրտակցութիւնը՝ բոլորանուէր տրամադրուելով ամոքելու տառապանքը երկրաշարժով վիրաւորուած մեր հայրենակիցներուն սրտերուն ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի վերանորոգութեան առթիւ՝ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ բարեսպաշտական նուէրները. -

Գ. ՑԱՆԿ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն 2·500 Ֆր. Շաւիլի Կրօնական Ընկերակցութիւն 1000 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Միհրան Եփրեմեան 20·000 ֆրանք, Տիկին Մարի - Լուիզ Լը - Բուա 5000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Րիշար Ճէզվէճի 2500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժորժ Ասատրեանց 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գէորգեան, Գրատուն Սամուէլեան, Տէր եւ Տիկին Սերժ Յովէլեան, Տէր եւ Տիկին Ժագ Ալլահվէրտեան, Պր. Ժագ Թուրսարգիսեան, Տիկին Անի Սվաճեան 1000ական Ֆր. ։

(Շար.)

ԱՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ
Հարաւային Ֆրանսայի
Եկեղեցականաց ժողովը

նախագահութեամբ՝

Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԵՐԷՃԵԱՆԻ

Կը հրաւիրէ հաւատացեալ ժողովուրդը ներկայ գտնուելու 1988 Դեկտեմբեր 7-ին Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած երկրաշարժի 10-րդ տարելիցին առիթով կատարուելիք հոգեհանգստեան մասնաւոր արարողութեան.

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7
Առաւօտեան ժամը 11-էն 11·38

COMMUNIQUE

A l'attention de la Communauté Arménienne de France

Nous avons le plaisir de vous informer de la création, le 15 octobre dernier, à Paris, du **Bureau d'Information Socio-Politique du Haut Karabagh**, chargé de représenter la République du Haut Karabagh en France. La création de ce Bureau s'accompagne, par ailleurs, de celle de **l'Association de Soutien du Karabagh** (composée de trente membres fondateurs), dans un but précis de soutien et de collaboration. Nous serions heureux de recevoir et d'informer toute personne intéressée, et vous invitons vivement à prendre contact avec nous. Veuillez trouver ci-après nos coordonnées :

Bureau d'Information Socio-Politique du Haut Karabagh
34, avenue des Champs-Elysées
75008 PARIS
Tél. : 01 53 75 17 40
Fax : 01 53 75 17 41

BUREAU D'INFORMATION
SOCIO-POLITIQUE
DU HAUT KARABAGH
M. Artak Harutyunian

Ա.Ս.Մ.

ՀՐԱՒԷՐ

Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի աւանդական օրուան ճաշին հաճոյքն ունինք հրաւիրելու Կեդրոնականի համակիրներն ու Կեդրոնականցիները

Gare d'Austerlitz
Restaurant «LE GRENADIER»
Buffet de la Gare d'Austerlitz

Կիրակի, Դեկտեմբեր 13
ժամը 12·30-ին

Ճաշերու մասնակցութիւն 200 ֆրանք ։

Սեղաններու կարգադրութեան ի խնդիր հեռաձայնել՝

01 - 42 - 24 - 79 - 03

մինչեւ Դեկտեմբեր 8, Երեքշաբթի իրիկուն ։

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
Կ. Ա. Մ. Ի ՖՐԱՆՍԱ

UGAB-Paris - IDF

LA CHORALE

'Koghtan'

dirigée par *Haïg SARKISSIAN*

Au programme :
G. Mourza — Krikor Suni —
G. Zakarian — Komitas

Samedi 12 Décembre à 20 heures 30
à la Cathédrale Sainte-Croix
des Arméniens Catholiques
13, rue du Perche — 75003 PARIS

Renseignements & réservations :
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Participation aux frais :
Adultes: 70 F — Enfants: 50 F.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -

Եկեղեցւոյ պայծառութեան. - Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր - Դաւթեան մասնաճիւղ 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժագ Փանոսեան 1000 Ֆր., Պր. Հրաչ Զուլհակեան, Պր. Փիէր Պալեան, Օր. Աննիկ Էքպէրեան 500-ական Ֆր., Պր. Սիմոն Պէրպէրեան 400 Ֆր. ։

Դպրոցին: - Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւն 3000 Ֆր., Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր - Դաւթեան մասնաճիւղ 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 500 ֆրանք իրենց թոռնիկին՝ Գրիգոր - Նիքոլայի ծննդեան ուրախ առիթով, Տիկին Ալիս Գոլար 150 Ֆր. ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — 13001 MARSEILLE

Lundi 7 Décembre à 20 h 30

ARMENIE
10 ans après le séisme

par
BEDROS TERZIAN
Président du Fonds Arménien de France

Projection d'un film inédit sur le tremblement de terre et des réalisations du Fonds « HAIASTAN »

Présentation du livre
«ET LES MOTS POUR HERITAGE...»
(Légendes et proverbes d'Arménie)
Auteur : *Reine Cioulachtjian*
Editions : *«Un Livre pour l'Arménie»*

— ENTREE LIBRE —

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 6ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Ա. ԾՐԱԳԻՐ

Արամ եւ Աշոտ Պապայեան
ԲԱԽՏԱԽՈՐԵԱՆՆԵՐԸ
եւ
Նշան Պէշիկթաշլեան
ՑՈՒՑՈՒՄԸ

1998, կիրակի, Դեկտեմբեր 13,
ժամը 16-ին ։

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro : COURCELLES

Մուտքը՝ 30 ֆրանք ։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine (Jura)

- **Directeur diplômé BAFD**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

Arménie 88-98

10 ans après la tragédie
du tremblement de terre,

La Communauté française arménienne se souvient et remercie

la **FRANCE**, son peuple, ses autorités, ses élus, et tous les représentants de la société civile pour le formidable élan de solidarité qui s'est manifesté en faveur de l'**ARMENIE** sinistrée.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ջութակ՝ ԱՐԱ ՄԱԼԻՔԵԱՆ
Դաշնակ՝ ՔԱԹՐԻՆ ՕՐՏՐՈՆՕ

կը ներկայացնեն՝
Շուպէրթ, Ռախմանինով,
Զիմանովսքի, Ռաւոն

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14, ժամը 20·30-ին՝

Salle Chopin-Pleyel
252, rue du Fbg St-Honoré

Տեղերը ապահովել՝
FNAC
ՓԼԷՅԷԼ Սրահ
01 - 45 - 61 - 53 - 22
եւ նաեւ հետեւեալ թիւերուն. -
01 - 42 - 29 - 10 - 24
01 - 42 - 78 - 41 - 70

EREVAN

2 vols directs hebdomadaires en Airbus A310 de la compagnie ARMENIAN AIRLINES

Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH

Départ Paris 1890 F

Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

U.G.A.B. — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE

Union Générale Arménienne de Bienfaisance — MARSEILLE

Vente de Noël

SOIREE INAUGURALE
le Vendredi 11 Décembre à 18h

La vente continuera le Samedi 12 Décembre de 10h à 19h

AU PROFIT DES ACTIONS SOCIALES DE L'UGAB

Stands divers :
- *Objets d'Arménie*
- *Tableaux de Peintres d'Arménie*
- *Antiquités-Brocante*
- *Faïences, poteries*
- *Livres*
- *Produits provençaux*
- *Décors de Noël*
- *Jouets*
- *Confiseries*
- *Plats à emporter*
- *Pâtisseries arméniennes*

l'Union Général Arménienne de Bienfaisance

vous invite à son grand

Loto

le Dimanche 13 Décembre à 15h

— O — O — O — O — O —

Gros lot : Voyage-Croisière
Nombreux et superbes lots à gagner

— O — O — O — O — O —

Une collation sera offerte par les Dames de l'UGAB

327, Boulevard Michelet — 13009 MARSEILLE — Tél. : 04 91 22 10 45

U.G.A.B. — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE

ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6
DIMANCHE
6 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
Թիւ 243

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.525 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.525

ՊՈԼԻՍԸ ԵՒ ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆԸ՝ «ՄԵՀԵԱՆ»ԷՆ ԱՌԱՋ

1910 Թուականին, Պրիւսէլի մէջ իր ուսումը աւարտելով ու բանաստեղծ Էմիլ Վերհառնի խորհուրդին անսալով (վերադարձ դէպի մայրենի լեզու), Կոստան Զարեան մեկնած է դէպի Պոլիս։ Ուսումնասիրողները ընդհանրապէս անտեսած են այս պարագան։ Օրինակ, Հրաչեայ Գրիգորեան գրած է, թէ «1910-13 Թուականներին ապրել է Վենետիկում, ուր առաջին անգամ ձեռնարկում է Հայոց լեզուի ուսուցմանը Մխիթարեան միաբանների մօտ»(1)։ Զարեանի ինքնակենսագրական տեղեկութիւնը նմանօրինակ անճիշդ հետեւութեան տեղի տուած է.-

«Շատ էի սիրում Վերհառնին եւ իր խօսքերը հնչեցին իմ ականջին իբրեւ մի պատգամ։

Մի քանի օրից յետոյ ես Վենետիկ էի...»(2)։

Ինչո՞ւ Զարեան իր պոլսական առաջին էջին վրայէն ցատքած է։ Պարզ յուշագրկումի պարագայ կրնայ ըլլալ կամ դիտումնաւոր նպատակ մը ունենալ. Վերհառնի դրուագը գունազարդել, անոր վերագրելով լեզուական յեղաշրջում մը յառաջացնելու ուժը։ Սակայն, աւելի կանուխ՝ «Արեւմուտք»ի մէջ, նոյնինքն Զարեան ժխտած էր Պրիւսէլ - Վենետիկ ուղղակի ճանապարհը, նշելով միջնորդ օղակը՝ Պոլիսը։ Արդարեւ, Ղալաթիոյ քարափը կանգնած, կը նկարագրէ դէպի Վենետիկ մեկնող նաւը բարձրանալու պահը.-

«Մի քանի ամիս առաջ ես եղել էի այստեղ, ծարաւ եւ յոգնած։ Ծարաւ՝ գտնելու լեզուս, տեղաւորելու հոգիս բնական այն կաղապարի մէջ, որ ստեղծել են դարերը, խմելու համար, միացրած երկու խոնարհ ձեռքերով, այն վտիտ աղբիւրից, ուր հոսում է ցեղի ինքնայատկութիւնը, մտնելու համար այն դաշտը, ուր աստուածութիւնը դէմք է առնում։

Յոգնած նաեւ։ Յոգնած բոլոր այն ճըշմարտութիւններից, որով սալայատակուած են ուրիշների փողոցները. արտաքին գործարանային այն զգեստից, որ ամէն մարդ հագնում է. հեշտ այն ըմբռնումներից, որոնք ոչ մի ճիգ չեն պահանջում. դիւրօրէն ծփացող այն մակերեսից, ուր մէջ միջին մարդը լողում է»(3)։

Արտաքին տուեալները կը ճշդեն ժամանումի ու մեկնումի թուականները։ Հասած է 1910-ի վերջին եռամսեակին։ Յայտնի է որ «Ազատամարտ» օրաթերթի գրական յաւելուածին առաջին աշխատակցութիւնը՝ «Նամակ առ պարուհին» կէս տպաւորապաշտ-կէս փորձագրական գրութիւնը, լոյս տեսած է 13 (26) Դեկտեմբերին, նշանաւոր պարուհի Արմէն Օհանեանի ելոյթի մը առիթով։ Տողատակի ծանօթութիւն մը կ'ըսէ, թէ «Պ. Քօնսթան Զարեան, կովկասահայ, Կ. Պոլիս ժամանած է Պելժիքայէն, ուր, երիտասարդ գրականութեան շրջանակներուն մէջ ծանօթ դէմք մը դարձած է՝ իր գըրուածքներով»(4)։ Ֆրանսերէն բնագիրը լոյս տեսած է «Le Jeune Turc» թերթին մէջ, 21 Դեկտեմբերին, «Պարին արուեստը» խորագրով»(5)։

Պոլսոյ մէջ, Զարեան կապ հաստատած է Գեղամ Բարսեղեանի եւ Հրանտ Նազարեանցի հետ, որոնք 1909-ին սկսած արեւմտահայ կարճատեւ գրական վերազարթօնքի մղիչ ուժերէն էին։ Իր ընկերները զինքը ներքաշած են «Ազատամարտ»ի շրջանակին մէջ, ուր նորեկ գրողին շարք մը գործեր սկսած են լոյս տեսնել մինչեւ 1911-ի վերջը, ներառնելով հետեւեալ գրութիւնները.-

ա) «Նամակ առ պարուհին» (13/26 Դեկտեմբեր 1910),

բ) «Անտառին մէջ» (1/14 Մայիս 1911),

գ) «Բանաստեղծը» (17/30 Հոկտեմբեր 1911),

դ) «Մեր արցունքներում բոցերը» (24 Հոկտեմբեր / 6 Նոյեմբեր 1911)(6),

ե) «Մահուան գիշերը» (7/20 Նոյեմբեր 1911),

զ) «Վենետիկ» (14/27 Նոյեմբեր 1911). հետեւեալ ծանօթութիւնը տանի.- «Պ. Կօնստան Զարեանի այս, ինչպէս եւ նախորդ բոլոր գրուածքները թարգմանուած են ֆրանսերէն ձեռագրէ»(7)։

է) «Պազիլիքը. Սբ. Մարկոսի եկեղեցին» (22 Դեկտեմբեր 1911), ուր նման ծանօթութիւն մը կայ(8)։

Ոճագիտական վերլուծում մը թերեւս կարենայ ճշդել թարգմանիչին ինքնութիւնը։ Ըստ Յ. Ճ. Սիրունիի, այդ գործը մեծ մասով Բարսեղեանը ըրած է(9). Գր. Պըլտեան միջնորդութիւնն ու թարգմանութիւնը վերագրած է Նազարեանցին(10)։

Զարեանի հաւանական միջամտութեամբ, պելժիական «Լա Թիրս» հանդէսի խմբագիր Ֆր. Լէոնարը աշխատակցած է յաւելուածը շարունակող «Բագին»ին, ուր ֆրանսերէնէ թարգմանուած քերթուած մը եւ թատերական հարցերու շուրջ նամակ մը լոյս տեսած են(11)։

«Ազատամարտ» օրաթերթին մէջ Զարեան քննադատական ուժեղ երանգներով յօդուած մը գրած է խորհրդապաշտութեան եւ դասականութեան մասին, ուր դատապարտուած է «ամբողջական անձնականութեան» տեսակէտը(12), օրինակ բերելով Փօլ Գլօտէլը՝ «հանճարեղ եւ եղերական ներքողութեամբ բանաստեղծ, որ ափսո՛ս (կամ բարեբախտաբար) մէկ քանի գրասէրներէ միայն ճանչցուած է»(13)։ «Կեղծ» որակած է պառնասեանները, որոնք «զուտ բանաստեղծութիւնը սպաննեցին», եւ դասական նկատած է Ժան Մորէան (1856-1910)։ Ըստ իրեն, յայտնատեսութիւնը (intuition) գեղարուեստական ստեղծագործութեան հիմը պէտք է ըլլայ, իսկ բանաստեղծը՝ կեանքին հարկատու, եւ ո՛չ դպրոցի մը.-

«Մեր արձակը, մէկդի նետելով անցած ժամանակներու միամիտ պարզութիւնը, պէտք է որ իբր հիմ ընդունի կշռական եւ երաժշտական տարրերը, որոնք լաւագոյն միջոցն են ոգեկոչելու, ա՛լ խնդիր չէ եթէ նոյնիսկ մտածումը զոհել հարկ ըլլայ։ Ուժական (dynamique) արուեստը պէտք է որ ամէնէն աւելի ուղղակի արտայայտութիւնը ըլլայ Իրականի շարժումին, պէտք է որ ոգեկոչէ հոգւոյն խորհուրդները, եւ տիեզերական համերգութիւնը, եւ զգայնացնելով ամէն ինչ, պէտք է որ յայտնատեսական միջոցով թափանցէ Ապագայի պատրանքներու վըսեմ կրկներեւոյթներուն մէջ»(14)։

13 Փետրուար 1911-ին, Զարեան եւ Նազարեանց «յանուն հայ բանաստեղծներուն» ֆրանսերէն բաց նամակ մը ստորագրած են, պաշտպանելով ապագայապաշտ ռահվիրայ Ֆ. Մարինեթթիի ազատութիւնը. իտալացի բանաստեղծը երկու ամսուան բանտարկութեան դատապարտուած էր «Մաֆարքա՝ ապագայապաշտը» վէպին համար.-

«Մենք որ կը սիրենք գեղեցիկ Իտալիան, բոլոր Արուեստներու օրրանը, խորապէս կ'ափսոսանք որ նման արարքներ գան տկարացնելու մեր գնահատանքը երկրի մը հանդէպ որ սովորաբար կը փառաբանէ արուեստագէտները եւ մանաւանդ՝ անոնք որ իր զաւակներն են։

Գիտակից եւ գեղարուեստական Իտալիան թոյլ պիտի տա՞յ որ այնքան կոյր եւ նախատական կերպով հարուած տրուի բանաստեղծութեան կերպարին, թոյլ պիտի տա՞յ որ բանտի մը պատերը խեղդեն Բանաստեղծին ձայնը։ Ժամանակն է մարդկային Օրինագիրքերու շղթաներուն եւ Բանաստեղծի հրդեհարար երեւակայութեան բոցերուն միջեւ ընտրելու»(15)։

Զարեան յատկապէս հետաքրքրուած չէր ապագայապաշտութեամբ. զայն կը գնահատէր տրպէս արդիականացումի ձըգտող շարժում մը, բայց ո՛չ աւելի։ Իր վերջին տարիներուն, «Մեհեան»ի հրատարակութեան կապակցութեամբ յայտնած է, թէ «Մարինեթթին իսկ մեզ բարեկամական նամակներ էր ուղղում եւ քաջալերական խօսքեր ասում»(16)։ Սակայն, այդ կապէն միայն յայտնի է Մարինեթթիի կողմէ ղրկուած նամակ - շըրջաբերական մը, որուն անդրադարձած է «Մեհեան»ի խմբագրութիւնը «առ ի տեղեկութիւն»(17)։

Ապրիլին, «Ազատամարտ» օրաթերթի մէջ լոյս ընծայած է արուեստագիտական յօդուած մը, անդրադառնալով Բերայի իտալական «Սոչիէթա Օփերա»յի սրահին մէջ կայացած նկարչական ցուցահանդէսին, որուն մասին քննադատական խիստ տողեր արձանագրած է.- «Արդ, նկարները այս խմբումին մէջ, ուր ամենալայն ընտրողականութիւն մը կը տիրէ, ո՛չ միայն մենք չգտանք քաւութեան այն նոխազը, լոյսի կամ գոյնի այն խաղարկութիւնը, որ միեւնոյն ատեն իբր խրտուիլակ կը ծառայէ երկիւղած մարդոց համար, եւ շուրջի գործերը ետ կը մղէ, եւ որ յաճախ իր մէջ կը խտացնէ խուզարկումներ եւ խոստումներ զորս ապագան պիտի նուիրագործէ -այլ, ի մեծ ցաւ մեզ, մենք զմեզ շրջապատուած գըտանք մթնոլորտով մը՝ թաթաւուած միօրինակ ռամկութեամբ մը եւ միջակութեամբ մը որ կը խորտակէ ամէն յոյս»(18)։

Հայ, թուրք եւ եւրոպացի նկարիչներ խմբող այս ցուցահանդէսին գրեթէ միակ գնահատական տողերը նուիրուած են Փանոս Թէրլէմէզեանին.- «Պ. Փանոս Թէրլէմէզեանին գործերը շատ լաւ ազդեցութիւն մը կը թողուն։ Շատ կը սիրեմ սա՛ կապտագոյն նկարի կտորը փարիզեան անկիւնի մը՝ խոնաւ մթնոլորտի մը մէջ ընկղմած, ուր կտուրներու կայծկըլտումները կը պայքարին մեղմօրէն մեռած լոյսին հետ լուսնկային, որ իր հոգւոյն խորը ծգած է ինքնամփոփ քաղաքին վըրայ։ Այս նկարը ինծի կը թուի թէ՝ լաւագոյն գործն է ամբողջ ցուցահանդէսին։ Մնաց որ, այս նկարիչը շատ ուշագրաւ տեղ մը կը գրաւէ։ Փորթրէները շատ լաւ գծուած են, լաւ գունաւորուած, անոնց մէջ շատ մը արժանիքներ կան, որոնք ցոյց կու տան ուշադիր եւ ճիշդ դիտողութիւն մը, առոյգ արուեստ մը»(19)։-

Պոլիս - Աթէնք - Վենետիկ ճամբորդութեան նկարագրութիւնը «Արեւմուտք»ի մէջ ցոյց կու տայ, թէ Զարեան մեկնած է ամրան. յաջորդ դրուագը աշնան կը թուագրուի։ Վերջերս կարելի եղաւ ճըշդել, որ մեկնումը տեղի ունեցած է Յունիսին։ Պահպանուած է Զարեանի հետեւեալ ֆրանսերէն ձեռագիրը, իր իսկ ստորագրութեամբ ("copie d'une lettre", աւելցուցած է իր կինը).-

"Juin 1911 Venise

J'ai aimé Venise dès le premier abord sans effort, sans recherche, tout spontanément, comme on aime un beau poème fait de reflets, d'illusions et de mirages. Je l'aime parce qu'elle ne ressemble à aucune autre ville, parce qu'elle est toute de couleur et de lumière: elle sait être mystérieusement charmeuse et rêver passionnément dans le silence plein de musique !

Sœur de la lune, fille du soleil de feu de l'Adriatique. *Venise est un rêve sculpté par des mains invisibles et finement belles.* Aussi j'ai mis mon nom au bas de la liste des 'amants de Venise'.

J'y suis, j'y reste ! (20).

Գրէ՝

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Ընդունելով Յունիսը իբրեւ մեկնումի թուական, կը ճշդուի նաեւ ժամանումի թուականը՝ Հոկտեմբեր 1910։ Արդարեւ, 13 Մայիս 1913-ին, Նազարեանց գրած է Հ. Սիմէոն Երեմեանին.-

«Դուն գիտես թէ ի՛նչ բարիքներ ըրած եմ իրեն 9 երկար ամիսներ ի Պոլիս եւ յետո՞յ...»(21)։

Պոլիսէն զինք Վենետիկ տանող «Մոնթէնեկրօ» նաւուն մէջ, Զարեան ծանօթացած է իր ապագայ կնոջ՝ Թագուհի (Ռաշէլ) Շահնազարեանին (1855-1962).-

«Երեք տարի առաջ, այդ նաւի մէջ ծանօթացանք։ Յիշո՞ւմ ես, յիշո՞ւմ ես... Երեք տարի՝ տասը վէպի նիւթ։ Մեկնել էի՝ Պոլսում անցըրած կէս անօթի օրերից յետոյ՝ Կիանտի, Միլանի կոտլետներ եւ Յոնիական ծով»(22)։

Իր վկայութիւնը կ'ամբողջացնէ Նազարեանցի հետեւեալ նկատողութիւնը Հ. Երեմեանին (21 Յունուար 1914-ի նամակ).-

«Ու ըսել թէ այդ զզուելի aventurier-ն ինը ամիս իր գոյութիւնը ինծի կը պարտի. ու այսօրուան հայհոյուածը զինքը փողոցը շա՛ն մը պէս մեռնելէ փրկած է...»(23)։

Ըստ երեւոյթին, Զարեան չէ յարմարած Պոլսոյ մթնոլորտին.- «Յիշում է, առաջին հետաքրքրութեան յաջորդող հիասթափումը եւ զզուանքը։ Ահաւոր եւ անճաշակ այդ դիմակահանդէսը»(24)։ Համիտեան տարիներու լճացումը մեքենականօրէն շարունակուած էր։ Դեռ նորոգումի շարժումը չկար, միայն՝ խանդավառութիւն, սաղմնային ծիլեր։ Զար-

եանի հայերէնի եւ հայութեան իմացութեան պակասը դեր մը խաղացած է այդ անյարմարութեան մէջ: Իր տուած բացատրութիւնը հետեւեալն է.

«Այն տարին ինչքա՜ն տխուր էր: Քամիներով ծեծուած անապատում, տէրը կորցրած, վիրաւոր ուղտի նման, ես յանձնուել էի բնազդին: Հոգուս մէջ բոլոր ուղղութիւնները փշրուել էին: Կեանքը արտացոլացւում էր տաք ծռուած հայելիների մէջ: Գաղափարներս վայր էին թափւում՝ խրճիթի պատերից հինցած կիրի նման: Դէմքս դեղնել էր, մեծ գլուխս ուսերիս վրայ ծանր էր եւ միշտ անհասկանալի:

(...) Գլխիս մէջ դառն մտածումներ էին շրջում եւ սիրտս լեցուն էր տառապանքով:

Պոմոնթիի դարեջուրը, մաստիկան, տապակած միդիան, երիտասարդ Թուրքերը, Փարիզ տեսած սափրիչների գրականութիւնը, Բերայի պոռնիկները, Սկիւտարի դիւրին հայրենասիրութիւնը, Սամաթիայի վերջալոյսները եւ փայտէ տներից դուրս խուժող մրուկի եւ տապակած ձէթի հոտը՝ ծծերը դուրս նետած մօր կրծքի նման այրուող մի երկնքի տակ՝ անհետանում էին:

(...) Օտարների մէջ՝ օտար, օտար՝ նաեւ մերինների մէջ:

Հայը, որ Հայ չէ, լաւագոյն պարագային կրթուած կապիկ է:

Ու ահա թողնում էի Պոլիսը: Պարապ հոգով եւ թաղուած աչքերով: Պայուսակիս մէջ՝ լեցուն մոխիր, սրտիս մէջ՝ բոց:

Փախչո՞ւմ էի, կամ ո՞վ է իմանում, կարելի է՝ սկսում էի մի շրջան»(25):

Սակայն, Վենետիկ մնալով մէկուկէս տարի, Պոլսոյ հետ կապերը չէ խզած: Հաւանաբար թղթակցած է Նազարեանցի հետ, որ իրեն ղրկած է իր «Խաչուած երազներ» հատորը: Այդ առիթով, «Ազատամարտ» օրաթերթին մէջ ստորագրած է յօդուած մը, որ մեծամասնութեամբ նուիրուած է բանաստեղծութեան ու բանաստեղծի շուրջ տեսութեան մը զարգացումին.

«Եւ մտածեցի. արդեօք չատե՞ր պիտի կարենան ըմբռշխնել այս էջերը, ուր կան այնքան խոշտանգուած ցայտումներ, այնքան շնորհ, եւ այնքան նշաններ ապագայ գործերու, աւելի կատարեալ, աւելի անհատական:

(...) Կ'ընեմ բոլոր այս խորհրդածութիւնները կարդալէս վերջ Նազարեանցի գիրքը, ուր անհատական եւ լաւ ըսուած բաներու քով՝ կան գործեր ուղղակի ազդուած տարբեր ազգերու բանաստեղծներէն, զորս յիշատակել շատ դիւրին է: Եւ այս իր յանցանքը չէ. հետեւած է իրմէ երէցներուն ճամբուն: Լաւ հասկընանք: Երիտասարդ մը՝ որ կը սկսի, անհրաժե՛շտ պիտի ազդուի այս կամ այն հանճարէն, ինչպէս Ուիլլըմ Մօրիս ազդուած էր Շօսըրէն. միայն պէտք է անոր գիտակցութիւնն ունենայ(...):

Բանաստեղծներուն մէջ՝ որ հայ գրական այդուն ծաղումը կ'աւետեն՝ Նազարեանց իր արժանաւոր տեղն ունի: Իր ճիգին մէջ կը ցուցնէ ամէն ինչ որ հուժկու եւ վերջնական գործ մը պէտք է ծնի: Ողջունենք այս նոր բանաստեղծը»(26):

Միւս կողմէ, Զարեան աշխատակցած է Մերուժան Պարսամեանի «Շանթ»ին, Թէոդիկի «Ամէնուն Տարեցոյցը»ին եւ «Ազատամարտ»ի տարանուններէն մէկուն՝ «Բիւթանիա»յին(27):

1912-ի ամառը, Պոլիս նոր եկած Դանիէլ Վարուժանն ու Ահարոնը, միանալով Սիրունիին, որոշած են կազմել «Մեհեան» խմբակցութիւնը, պարբերական հրատարակելու եւ գրական ասուլիսներ սարքելու նպատակով: Ոստիկանութեան դիմում եղած է միութեան կազմութեան համար եւ արտօնագիր ըստացուած՝ «Աստեղատուն» պարբերաթերթին: Սիրունի մինչեւ իսկ կարճ հաղորդում մը գրած է «Շանթ»ի մէջ, Դեկտեմբերին:

«Որոշեցինք չշատցնել մեր թիւը: Հազիւ տասնեակ մը պիտի ըլլայինք "Աստեղատուն"ին մէջ: Հոն պիտի ըլլային Զապէլ Եսայեանը, Կոմիտաս Վարդապետը, Վահան Թէքէեանը, Ռուբէն Զարդարեանը, Հրանտ Նազարեանցը, նկարիչ Թէրլէմէզեանը ու Քիւրքճեանը: Պիտի գրէինք Կոստան Զարեանին, Յակոբ Օշականին եւ Գեղամ Բարսեղեանին, որոնք Պոլիս չէին նոյն պահուն:

(...) Առաջին աշխատանքները հազիւ լրացուցած՝ որոշեցինք գումարում մը ունենալ: Շաբաթ գիշեր մը պիտի հաւաքուէինք քանի մը հոգի Հրանտ Նազարեանցի տունը՝ մեր ծրագիրը պատրաստելու համար: Չորս հոգի էինք այդ նիստին՝ Նազարեանցը, նկարիչ Քիւրքճեանը, Դանիէլը եւ ես: Հազիւ քանի մը բառ փոխանակած էինք իրարու հետ, եւ ահա Նազարեանցը հաղորդեց, թէ երկու գիշեր առաջ գումարում մը ունեցած էին խումբ մը գրողներ՝ Մերուժան Պարսամեանի եւ ժագ Սայապալեանի նախաձեռնութեամբ՝ հիմնելու համար գրական ընկերակցութիւն մը ... "Աստեղատուն" անունով»(28):

Վարուժան ապարէզը ձգած է մրցակից խմբակին, որ ի վերջոյ ոչինչ ըրած է, բացի սկզբնական ճիգը վիժեցնելէ:

Շահեկան է Զարեանի նշումը որպէս «Աստեղատուն»ի հաւանական անդամ: Իր անունը արդէն նկատելի էր, հակառակ լուսանցքի վրայ դտնուելուն եւ դեռ հայերէն չգրելուն. «Բարեբախտաբար, տեղական գրագէտները իմ անունս արդէն գիտէին: Պելժիական թերթերէց նրանք թարգմանաբար տպագրել էին իմ բանաստեղծութիւններս եւ արձակները»(29):

4 Դեկտեմբեր 1912-ին, Զարեան ամուսնացած է եւ Փետրուար 13-ին, Վենետիկէն մեկնած է Պոլիս(30): Նոյն ամիսը, Նազարեանց ամուսնացած է իտալուհիի մը հետ եւ փոխադրուած՝ Պարի: Անյայտ պարագաներու տակ տեղի ունեցած է Զարեանի եւ Նազարեանցի խզումը, որուն մասին վերջինս 13 Մայիսին գրած է Հ. Սիմոն Երեմեանին.

«Իմացա՞ր Քոնստանին ինծի ըրածը, մէկէն ի մէկ ճիտս սրդողեցաւ. որքա՜ն իրաւունք ունիս եղեր...»(31):

Բայց այս խզումէն առաջ, տեղի ունեցած է գրական շարժում մը յառաջացնելու փորձը: Այս մասին, մինչեւ վերջերս յայտնի էր Նազարեանցի իտալերէն թարգմանիչ Էնրիքօ Քարտիլէի հետեւեալ դիտողութիւնը "I Sogni Crocefissi"ի նախաբանին մէջ(1916), հաւանաբար՝ հայ բանաստեղծի ցուցմունքին հիման.

«(...) Կ. Զարեանի եւ Գ. Բարսեղեանի հետ փորձած է կազմել վերանորոգիչ եւ միջազգային արուեստի խսկական վերնատուն մը՝ "Խենթ Կամքերը"ով ("Les Volontés Folles"), 1910-ի վերջերը(...)»(32):

Այդ խմբակցութիւնը, ըստ երեւոյթին, ծրագիրէն անդին անցած չէ: Եթէ թըւագրումը սխալ չէ, կը նշանակէ, որ երկրորդ փորձ մը կատարուած է 1913-ին, այս անգամ՝ Զարեանի ու Նազարեանցի կողմէ, ինչպէս կը վկայէ հետեւեալ տպագիր ֆրանսերէն շրջաբերականը(33), որուն կը կցենք բնագրին հայերէն թարգմանութիւնը.

"Les Volontés Folles"

Recueils d'Art

Constantinople, le 1913(34)

M.

Parmi la Jeunesse Arménienne un mouvement littéraire se dessine en Orient. Voulant combattre la paresse traditionnelles des volontés mourantes, elle s'est groupée afin par un effort commun et audacieux: imposer l'Art aux esprits réfractaires à la Beauté.

Tels les fiers combats qui sont restés gravés éternellement sur les pages resplendissantes de l'Histoire littéraire de vos pays, nous aussi enfin nous voulons créer par nos volontés fortes et folles, des pyramides dont les pierres resteront comme des témoins de nos chimères diamantisées.

Etoilés d'espoirs nous jettons un défi rouge aux cadavres efféminés qui empestent les champs dorés de notre Orient. Nous voulons que le Soleil se lève chez nous ardent et jeune et qu'il lance des rayons furieux de sa Force — expression directe de nos volontés.

Sachant d'avance que vos sympathies sont avec nous puisqu'il s'agit de l'Art, nous vous prions de nous honorer de votre collaboration en nous envoyant une de vos œuvres inédites.

En vous remerciant d'avance, veuillez recevoir, M. l'assurance de nos sentiments les plus confraternels.

HRAND NAZARIANTZ

CONSTANT ZARIAN

N.B. Les œuvres seront imprimées dans leurs langues originales.

Prière d'adresser tous envois et lettres à

Constant Zarian	Hrand Nazariantz
N° 7, Rue Itir,	Boîte N° 21,
Tarlapachi	Poste Italienne
PERA	GALATA
CONSTANTINOPLE	CONSTANTINOPLE

(«"Խենթ Կամքերը"
Արուեստի հաւաքածոներ
Պոլիս, 1913
Պրն.

«Հայ երիտասարդութեան մէջ, գրական շարժում մը կ'ուրուագծուի Արեւելքի մէջ: Յանկալով պայքարիլ մեռնող կամքերու աւանդական ծուլութեան դէմ, ան վերջապէս միացած է հասարակաց եւ յանդուգն ճիգով մը. Արուեստը պարտադրել Գեղեցկութիւնը մերժող հոգիներուն:

Ինչպէս բուռն կռիւները որոնք յաւերժօրէն գրուած են ձեր երկրի գրական Պատմութեան փայլուն էջերուն վրայ, մենք ալ կ'ուզենք մեր ուժեղ ու խենթ կամքերով ստեղծել բուրգեր որոնց քարերը պիտի մնան իբրեւ մեր ադամանդակուռ ցնորքներուն վկայութիւնը:

Յոյսերով աստղազարդ, կարմիր ձեռնոց կը նետենք իգացած դիակներուն, որոնք մեր Արեւելքի ոսկեայ դաշտերը կը կեղտոտեն: Մենք կ'ուզենք որ Արեւը մեր մօտ կիզիչ ու երիտասարդ բարձանայ եւ իր Ուժին կատաղի ճառագայթները արձակէ – մեր կամքերուն ուղիղ արտայայտութիւնը:

Կանխաւ գիտնալով որ մեզի կը համակրիք որովհետեւ հարցը Արուեստն է, կը խնդրենք ձեզմէ որ մեզ պատուէք ձեր աշխատակցութեամբ, մեզի ղրկելով ձեր անտիպ գործերէն մէկը:

Կանխայայտ շնորհակալութիւններով, ընդունեցէք, Պրն. . . . ., եղբայրական մեր ամենաջերմ զգացումները:

Հրանտ Նազարեանց Կոստան Զարեան»

Ծանօթ. – Երկերը պիտի տպուին իրենց բնագրային լեզուներով»):

Կը թուի, որ երկու գրագէտներուն ծրագիրն էր միջազգային բնոյթի գրական շարժում մը ստեղծել, ինչպէս ցոյց կու տայ նամակին լեզուն եւ բովանդակութիւնը: Առայժմ, անոր ընթացքին եւ վախճանին մասին փաստեր կը պակսին:

Զարեան արդէն Պոլիս էր. շուտով պիտի կայանար աստեղային այն պահը, երբ ծնունդ պիտի առնէր «Մեհեան»ը:

Վ. Մ.

Պուէնոս-Այրէս

(1) Կոստան Զարեան, Նաւը լերան վրայ, Երեւան, 1963, IV:

(2) Կարօ Փօլատեան, Զրոյց, Բ. հատոր, Գահիրէ, 1961, 89: Տե՛ս. նաեւ Կոստան Զարեան, Տեղի, ժամանակի եւ գրողի մասին, «Սովետական գրականութիւն», 6, 1970, 105:

(3) Կոստան Զարեան, Երկեր, Անթիլիաս, 1975, 422:

(4) Քոնսթան Զարեան, Նամակ առ պարոնհին, «Ազատամարտ»ի գրական յաւելուած, 13/26 Դեկտ. 1910, 368:

(5) C. Zarian, «L'art de la danse», *Le Jeune Turc*, 21 Décembre 1910:

(6) Ըստ Թորոս Թորանեանի, Զարեանի առաջին աշխատակցութիւնը պելժիական մամուլին եղած է «La douleur des larmes» ("Արցունքներուն ցաւը") «արձակ պոէմ»ը, զոր կարդալէ ետք, Վերհառն «նամակով մը իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ հեղինակին եւ ակնարկելով անոր հայ ըլլալուն հակառակ ֆրանսերէն գրելուն, կ'աւելցնէ. "Երբ մարդ իր Աստուծոյն կ'աղօթէ, պէտք է աղօթէ մայրենի լեզուով"» (Թ. Թորանեան, Կոստան Զարեան (կեանքը եւ գործը), «Նայիրի», 1 Մարտ 1970, 4): Զարեանի անձնական արխիւի «Մեր արցունքներուն բոցերը»ի կտրօնը տարբեր բան կը վկայէ: Արդարեւ, խորագրի վերեւը գրուած է ֆրանսերէն թարգմանութիւնը՝ «Les flammes de nos larmes» իսկ ներքեւը՝ "Réponse à M. de Simhovitch qui lui demande Qui est-tu": Գրութեան տակ (էջ 1063) աւելցուած է. – "Le poète Verhæren, après avoir lu ce poème, c'exclama. 'Ce jeune poète nous apporte une note nouvelle'. 1910 à Bruxelles": Յաւելումները կատարած է գրողին առաջին կինը՝ Թագուհի Զարեան:

(7) Կոնստան Զարեան, Վենետիկ, «Բագին», 14/27 Նոյեմբեր, 1911, 6:

(8) Կոնստան Զարեան, Պազիլիքը, Սբ. Մարկոսի Եկեղեցին, «Բագին», 22 Դեկտեմբեր 1911, 8:

(9) Հմմտ. Ստեփան Կուրտիկեան, Արտասահմանի հայ գրողների հետ, Երեւան, 1984, 63:

(10) Գրիգոր Պըլտեան, «Հայկական ապագայապաշտութիւն» եւ Հրանտ Նազարեանց, «Բազմավէպ», 3-4, 1990, 386 (այսուհետեւ՝ Պըլտեան, նշ. աշխ.):

(11) Ֆր. Լէոնար, Նամակ Պրիւսէլէն, «Բագին», 13/26 Դեկտեմբեր 1911. Արձաններու շուքին տակ, «Բագին», 22 Դեկտեմբեր 1911:

(12) Հմմտ. «Մեհեան»ի հանգանակի երկրորդ կէտը՝ «Ինքնուրոյնութիւն եւ անձնականութիւն ձեւի մէջ» (Մեր հանգանակը, «Մեհեան», Յունուար 1914, 1-2):

(13) Զարեան Գլօտէլը յիշած է 1914-ին, գնահատելով անոր թատրոնը (Կոստան Զարեան, Արուեստի համար. Թատրոն, «Մեհեան», Ապրիլ 1914, 53): Հմմտ. Մարկ. Նշանեան, Կոստան Զարեան. անկարելի թատրոնը, «Բազմավէպ» բացառիկ, 1994, 181-182: Գլօտէլի "La cantate à trois voix" քնարախաղը թերեւս ամէնէն մօտն է Զարեանի «Երեք երգեր...»ուն (Գր. Պըլտեան, Մարտ, Անթիլիաս, 1997, 379):

(14) Քոնսթան Զարեան, Նորագոյն ձգտումները գրականութեան մէջ. սէնպոլիզմ եւ քլասիսիզմ, «Ազատամարտ» օրաթերթ, 2/15 Յունուար 1911, 3:

(15) Պըլտեան, նշ. աշխ., 411:

(16) Տեղի, ժամանակի..., 106:

(17) Նիշեր, «Մեհեան», Փետրուար 1914, 31:

(18) Քօնսթան Զարեան, Գեղարուեստի աշխարհէն. Նկարչական ցուցահանդէս մը Կ. Պոլսոյ մէջ, «Ազատամարտ» օրաթերթ, 17/30 Ապրիլ 1911, 1:

(19) Նոյն, 24 Ապրիլ/7 Մայիս 1911, 1:

(20) Կոստան Զարեանի անձնական արխիւ: Արձանագրուած է «Բագին»ի մէջ լոյս տեսած «Վենետիկ» գրութեան կտրօնին վրայ (ընդգծումները հեղինակայինն են):

(21) Պըլտեան, նշ. աշխ., 387:

(22) Երկեր, 542:

(23) Պըլտեան, նշ. աշխ., 395:

(24) Կոստան Զարեան, Բանկօօպը եւ մամութի ոսկորները, Անթիլիաս, 1987, 169:

(25) Երկեր, 422-423:

(26) Քոնստան Զարեան, Շրջագիծեր. Բանաստեղծական հատորի մը առթիւ, «Ազատամարտ», 31 Մայիս/13 Յունիս, 4: Նազարեանց առաջին պարբերութիւնը մէջբերած է Հ. Երեմեանին ուղղուած 21 Յունուար 1914-ի նամակին մէջ հետեւեալ կերպով. «Արդեօք պիտի կարենա՞ն ըմբռշխնել այս էջերը ուր կան այնքա՜ն ցայտումներ, այնքա՜ն շնորհ...» (Պըլտեան, նշ. աշխ., 395):

(27) Կոնստան Զարեան, Տօնը, «Շանթ», 14 Նոյեմբեր 1912. Կոնստան Զարեան, Ճառ անդր-սիրոյ, «Ամէնուն տարեցոյցը», Պոլիս, 1913: Կոնստան Զարեան, Երաժըշտութիւններ, 1/14 Յունուար 1913:

(28) Ա. Շարուրեան (խմբ.), Միսաք Մեծարենցը եւ Դանիէլ Վարուժանը ժամանակակիցների յուշերում, Երեւան, 1986, 213-214: Սուրէն Դանիէլեան, տարանց մասնաւոր հիմքի, ներառած է Սիամանթոն եւ դուրս ձգած է Օշականը, Բարսեղեանը եւ Զարեանը (Ս. Դանիէլեան, Հեթանոսական գրական շարժման պատմութիւնից, Երեւան, 1988, 76):

(29) Տեղի, ժամանակի..., 106:

(30) Մտքի յաւերժական ճամբորդը՝ հարցազրոյց Արմէն Զարեանի հետ, «Գրական Թերթ», 8 Փետրուար 1991, 1:

(31) Պըլտեան, նշ. աշխ., 387:

(32) Իտալերէն մէջբերումը տե՛ս նոյն, 386: Հոն գրուած է "sin dal 1910", ինչ որ տպագրական վրիպակ կը թուի. հաւանաբար "fin dal 1910" է:

(33) Կոստան Զարեանի անձնական արխիւ:

(34) Տպուած է «191 », «3» թուանշանը աւելցուած է մելանով:

L'aventure arménienne en Asie

du XVIème au XVIIIème siècle

par

Anahide TER-MINASSIAN

Les 8, 9 et 10 Octobre 1998, s'est tenu à Paris, à la Maison des Sciences de l'Homme (M. S. H.) un colloque sur «*Les Arméniens dans le commerce asiatique du XVI*e *au XVIII*e *siècle*». Ce colloque a été organisé par la Fondation MS.H. dans le cadre du Programme franco-indien de coopération en sciences sociales, avec l'appui, du côté indien, de l'University Grants Commission et de l'Indian Council of Social Science Research. Il a bénéficé d'une subvention de la Fondation Calouste Gulbenkian (Lisbonne) et du concours de la Société des études arméniennes (Paris). Il convient de souligner que l'initiative de ce colloque, voué à la saga des marchands arméniens, revient à la partie indienne et que Sushil Chaudhury (Université de Calcutta) et Kégham Kévonian (M.S.H. Paris) en ont conçu le programme et assumé l'organisation. Réunissant une pléiade de vrais spécialistes appartenant à des disciplines et à des cultures différentes, ce colloque fut scientifique, vivant, passionnant et neuf. Neuf, car le premier à avoir été totalement consacré à la présence, la position et la place des Arméniens dans l'œcumène économique des temps modernes. Certes, l'intérêt d'un tel sujet avait déjà été reconnu. Il avait inspiré des travaux, mais ceux-ci étaient restés souvent confidentiels, surtout les travaux des pionniers arméniens de l'histoire du commerce comme Léo, Lévon Khatchikian, Hagop Papazian ou Robert Gulbenkian.

***

On sait qu'il y eut en France aux XVIIe et XVIIIe siècles un réel intérêt pour les Arméniens(1). Celui-ci a d'abord trouvé son origine dans les milieux des missionnaires français (Capucins, Jésuites), précédés au XVIe siècle en Grande Arménie par les Dominicains et les Frères Uniteurs, et dont l'action ne pouvait se concevoir sans l'appui d'un pouvoir politique. De François Ier à Louis XIV, la France a été constamment l'amie de l'Empire ottoman. Moyennant les Capitulations, elle a pu s'adjuger le rôle de protectrice des «*chrétiens d'Orient*», ces «*chrétiens schismatiques*» voire «*hérétiques*», dont elle a encouragé la conversion au catholicisme. Mais les raisons qui ont poussé les ministres des rois de France à s'occuper des affaires arméniennes ne sont pas simplement religieuses. Elles sont économiques et intéressent le commerce extérieur de la France(2). Depuis son arrivée au pouvoir (1661), Colbert est intervenu dans tous les domaines.

Pour lutter contre la concurrence de la Hollande et de l'Angleterre, il crée la Compagnie des Indes Orientales (1664), la Compagnie du Levant (1679), accorde à Marseille un édit de port franc (1669). Il encourage les Français à engager des batailles économiques en Méditerranée, au Levant, en Perse, là où agissent les marchands arméniens.

Jean-Baptiste Tavernier, l'auteur du véritable *best-seller* que furent *Les six voyages en Turquie et en Perse* (3), publiés pour la première fois à Paris en 1676 a donné un témoignage impressionnant sur l'activité de ces marchands arméniens de Perse — appelés aussi dans les textes «*Perses*», «*Persans*» ou «*Cheffelins*», c'est-à-dire originaires de la Nouvelle Djoulfa — en qui Fernand Braudel, le célèbre historien, professeur au Collège de France, voyait récemment les pionniers de «*l'économie - monde*».

C'est, en effet, au XVIIe siècle que se structure le grand réseau des marchands arméniens. Son étendue est immense. Il s'étend de l'Occident (Amsterdam, Suède, Londres, Le Havre) à l'Extrême Orient (îles de la Sonde, Macao, Manille) et entre les deux ses ramifications passent par les ports de Cadix, Marseille, Livourne, Venise, Constantinople, Smyrne, par l'Europe continentale, la Russie, le Caucase, l'Asie Mineure, reliant ainsi l'Inde et la Perse à la façade atlantique européenne. Ce commerce arménien a un centre : c'est la Nouvelle Djoulfa dans les faubourgs d'Ispahan, la récente capitale de la Perse. Au début du XVIIe siècle, Shah Abbas Ier qui a fait transférer ou déporter les habitants (marchands, artisans, paysans) de l'Arménie orientale et de Djoulfa (sur l'Araxe) a autorisé les survivants de cette longue marche, à créer une ville. Ils les a dotés de franchises diverses. Les grands négociants arméniens — les *barons* (seigneurs) ou *khodjas* (maîtres) — forment sous l'autorité d'un «prévôt» élu, le *kalantar*, une sorte de «république marchande». Assisté par un conseil de *tanuderk* (chefs de famille, chefs de maison), il est chargé des questions administratives et civiles de la ville et de la collecte des impôts(4). Les *khodjas* de la Nouvelle Djoulfa ont construit des fortunes fabuleuses, ont été des bâtisseurs d'églises, ont joué un rôle cardinal dans la reconnaissance culturelle arménienne au XVIIe siècle, mais l'existence de cette «élite économique», engagée dans le commerce local et international, ne doit pas faire oublier qu'il s'agit d'une minorité privilégiée. La majorité de la population arménienne de Perse est pauvre et opprimée. Elle survit difficilement, y compris dans les 55 villages arméniens ceinturant la Nouvelle Djoulfa. Sous le Shah Souleyman et surtout sous le Shah Soultan Husayn, entre 1667 et 1722, les Arméniens de la Nouvelle Djoulfa subissent des pressions économiques et religieuses. Peu à peu, les marchands transfèrent leurs centres d'affaires en Inde, en Russie, en Europe. Cependant la Nouvelle Djoulfa reste active et influente jusqu'à l'occupation et la destruction d'Ispahan par les Afghans (1722) qui déclanchèrent une importante vague d'émigration arménienne. La formation d'une diaspora est un processus spatio-temporel cyclique : les *khodjas* de Perse et leurs descendants sont à l'origine des colonies arméniennes dispersées sur le territoire du sub-continent indien (Agra, Madras, Calcutta etc...) Ces marchands établis en Inde qui financeront jusqu'au milieu du XIXe siècle les institutions religieuses et culturelles arméniennes ont donné une impulsion décisive au mouvement national arménien. Il suffit de rappeler que le premier périodique arménien *Aztarar* fut publié à Madras (1794 - 1796), que dans *Azkassèr* publié à Calcutta (1845-1848), les aspirations à l'indépendance de l'Arménie se déchiffrent aisément, que le collège Moorat-Raphaëlian des Mekhitaristes de Venise fut créé grâce à un important legs de deux donateurs indiens. Sans oublier les noms des deux ardents patriotes que furent *Chahamir Chahamirian* (1723-1797) et *Hovsep Emin* (1726-1809).

Il revint à Michel Morineau (Université de Paris XII) auteur d'une étude devenue classique (5) de lancer les débats sous la forme d'un «questionnaire» susceptible à lui seul d'inspirer plusieurs colloques. Une première série de questions portait sur le petit nombre de renseignements chiffrés et l'apparition tardive des statistiques, sur la localisation des postes avancés arméniens (au Tibet, en Chine, en Malaisie, à Sumatra), sur les évolutions contrastés à la Nouvelle Djoulfa, à Constantinople, à Recht ou à Tbilissi, sur les rapports de concurrence ou d'association, avec les autres minorités (Juifs, Grecs, Indiens, Parsis). Une deuxième série de questions a découlé du constat que l'activité majeure des marchands arméniens a été le commerce de la soie de Perse. Cela incluait sa collecte auprès des producteurs (il y aurait eu ainsi des producteurs arméniens dans le nord de la Perse, dans le Gilan et le Mazandran), son transport, son échange (à Alep ou à Smyrne) ou sa vente, ce qui conduit à aborder la question primordiale des transactions en argent ou de la balance des comptes multilatérale constatée à Surate (Inde). Michel Morineau a conclu en invitant ses collègues à réexaminer les jugements qui ont été portés sur ces marchands arméniens. Ont-ils été des *pedlars* (colporteurs) ? Des grands capitaines d'entreprises ? Des auxiliaires des autorités ? Des pionniers ou des fourriers du capitalisme ?

Vahan Bahbourtian (Académie des Sciences d'Erevan) a repris un thème largement développé dans son dernier livre(6) : le rôle d'intermédiaires, entre l'Asie et l'Europe, joué au XVIIe siècle par les Arméniens de Perse. Ceux-ci ont cherché à être présents sur toutes les routes eurasiatiques. Grâce au véritable traité de commerce signé entre *khodjas* de la Nouvelle Djoulfa et le tsar de Russie, ils ont établi de nouvelles routes à travers la Russie, avec des ramifications jusqu'en Pologne, en Courlande et en Roumanie, mais sans abandonner les voies ottomanes aboutissant aux Echelles du Levant. Bahbourtian a établi une chronologie, a décrit la constitution dans l'espace et dans le temps, d'un double réseau interconnecté, oriental et occidental. Il a insisté sur l'importance du carrefour Golfe Persique - Mer Rouge - Océan Indien où les Arméniens constamment présents ont utilisé, tour à tour, les services de la flotte portugaise, hollandaise, puis anglaise. Enfin, il a affirmé que dotés de droits et de privilèges par Jalaluddin Akhbar (1556-1605) souverain de la dynastie du *Grand Mogol*, les Arméniens ont conservé avec les Hindous, le contrôle du commerce intérieur de l'Inde jusqu'à l'instauration de la domination britannique.

Ina Baghdiantz Mc Cabe, qui vient d'être nommée à la Chaire d'histoire arménienne, de la Tufts University (Boston), a contribué à mieux expliquer le rôle des marchands de la Nouvelle Djoulfa, exportateurs de soie et importateurs d'argent (le métal «silver bullion»)(7). Croisant les sources safavides, arméniennes et occidentales, elle a analysé la complexité et la force de leurs reations avec le gouvernement iranien. Les notables de la Nouvelle Djoulfa ont été, en effet, intégrés à la structure du pouvoir grâce à leurs liens avec les *ghulams*, ces esclaves du Shah, déportés du Caucase, convertis à l'Islam, et occupant des postes importants dans l'armée ou l'administration, tel l'arménien *Mohammad Beg* devenu Grand Vizir. Les Arméniens importaient l'argent provenant des mines du Mexique et de l'Allemagne pour le transférer en Inde et en Asie du sud-est, l'Iran étant dès lors un véritable «corridor». Cette double opération, sur la soie et sur l'argent, a enrichi les Arméniens et rempli les caisses de l'Etat safavide qui,par *farmans* (édits royaux), a accordé aux précédents des titres et des privilèges. Les notables de la Nouvelle Djoulfa auraient été ainsi les *Fugger* de la Perse !

Vaskèn Ghougassian (New York) et *Edmund Herzig* (University of Manchester) ont observé les relations économiques et sociales à l'intérieur de la communauté marchande de la Nouvelle Djoulfa. Le premier, auteur d'un ouvrage remarquable, publié aux Etats-Unis quelques jours après le colloque(8), a souligné les relations entre le Conseil des marchands arméniens de la Nouvelle Djoulfa et la hiérarchie écclésiastique arménienne. Il a étudié les rapports fonctionnels entre les riches *hodjas* et leurs «facteurs», leurs mandataires, délégués en Asie et lâchés sur le terrain durant de longues années. Le choix de ces hommes de confiance, recrutés souvent dans l'entourage familal, entraîne une série de nouvelles questions sur le rôle de la famille, le système d'associations (sociétés familiales ou sociétés à commandite ?), les règles de bonne conduite en l'absence d'un Etat arménien législateur. Règles que le deuxième, *E. Herzig*, a travaillé dans le registre du droit(9). Le droit est fondamental dans la vie économique et dans la vie des entreprises. Le droit commercial arménien qui renvoie à un thème plus vaste, celui du droit arménien, est mal connu. A la Nouvelle Djoulfa les conseils communautaires, les détenteurs de fonctions administratives avaient des attributs judiciaires en matière de contrats, de ventes, de liquidations. Les juristes s'appuyaient sur le *Livre des Canons* (dont le plus ancien manuscrit date de 1098), sur le *Code de Mekhitar Goch* (XIII^{e}siècle), sur le *Code d'Astrakhan* (XVIIIe siècle) et sur la tradition.

La communication du bibliothécaire *Lévon Minassian* (St. Nersès Chenorhali à la Nouvelle Djoulfa) a été lue en l'absence de son auteur. Elle a confirmé l'importance des collections d'archives déposées à la Nouvelle Djoulfa, malgré les destructions intervenues depuis 400 ans. L'inventaire des églises de la Nouvelle Djoulfa réalisée en 1994, a permis de trouver de nouveaux documents et de nouveaux matériaux intéressant l'histoire du commerce: registres de comptes, contrats, testaments, billets à ordre etc...

Projections à l'appui, l'architecte *Armen Hakhnazarian* (Aix-la-Chapelle) s'attacha à montrer les influences occidentales et orientales subies par l'architecture religieuse et civile arménienne de la Nouvelle Djoulfa, en analysant la grammaire des formes et des décorations(10). Il reste aujourd'hui à la Nouvelle Djoulfa 13 des 24 (et probablement 35!) églises construites au XVIIe siècle, selon le modèle des églises arméniennes du pays de *Գողթն* (le Nakhitchevan) : coupole (*գմբէթ*) sur plan carré, canevas complexe (niches, école, cuisine), épais mur d'enceinte. La simplicité et l'austérité extérieures des églises qui ne doivent pas concurrencer la splendeur des mosquées, contrastent avec leur richesse intérieure. Le même contraste s'observe dans les magnifiques maisons à *atrium* des riches marchands. Les éléments décoratifs (peintures, mosaïques) portent la trace de ces contacts entre l'Orient et l'Occident (Venise et Amsterdam).La même remarque vaut pour la technique de construction des ponts, art dans lequel les ingénieurs arméniens s'illustrèrent en Perse et dans l'Empire ottoman.

Les sources portugaises, les archives de l'*Estado da India*, étudiées par *Déjanirah Silva-Couto* (Paris) et *Joao Teles e Cunha* (Lisbonne) ont montré une présence arménienne significative, dès le XVIe siècle, dans l'Océan Indien, en particulier à Hormuz, l'emporium du Golfe Persique. La documentation portugaise a accordé de larges développements à l'histoire de l'Arménie et a suivi attentivement l'activité des marchands arméniens en Asie. Les communautés arméniennes, chrétiennes, éparpillées de Hormuz à Malaca, ont été utilisées dans le maillage serré de réseaux d'information économique et politique mis en place par les Portugais. Mais les relations arméno-portugaises semblent avoir été moins intenses à la fin du siècle.

Shireen Moosvi (Aligarh Muslim University) a décrit l'implantation des marchands arméniens dans l'Empire Mogol du XVIIe siècle. A travers les destins de *kwaja* (*khoja, hodja*) Minas et de son frère *kwaja* Karikos de la Nouvelle Doulfa, associés dans d'importantes opérations maritimes qui mènent leurs navires jusqu'aux Philippines (1668), elle a montré la vulnérabilité des armateurs arméniens face aux compagnies hollandaises et anglaises, mais aussi leur aptitude à s'adapter ▶▶

aux pratiques et aux réseaux mercantiles de l'Inde, à utiliser leur système de crédit et de prêt à intérêt, pour mobiliser des capitaux.

Richard Pankhurst (Addis Ababa), l'un des meilleurs spécialistes des études ethiopiennes, traita de l'implication de l'Ethiopie —royaume chrétien, isolé en Afrique orientale et ceinturé par les musulmans— dans le commerce arménien en Asie, du XVIe au XVIIIe siècles. Passant de l'ancienneté des contacts religieux et culturels entre Arméniens et Ethiopiens, à la légende du «*Prêtre Jean*» et à la recherche par les Portugais d'une voie d'accès à la Mer Rouge, *R. Pankhurst* s'étendit sur le cas de quelques Arméniens entrés au service des souverains d'Ethiopie. Ainsi, au début du XVIe siècle, Mathieu, un Arménien du Caire, lesté d'un morceau de la «Vraie Croix» fut envoyé par la reine-mère *Eleni* à Lisbonne (en passant par Goa en Inde !) pour proposer au roi *Manuel Ier* une alliance contre les Ottomans. Ainsi, *Khodja Murad*, Arménien d'Alep (1596-1701?), ambassadeur itinérant de trois empereurs d'Ethiopie, se rendit de 1673 à 1697 où il fut reçu par les gouverneurs de la Compagnie hollandaise des Indes orientales, impressionné par ses compétences et ses cadeaux. C'est à ce même *Khodja Murad*, connu dans l'Empire Mogol, sous le nom de «*Baba*» *Murad*, que *Emeri van Donzel* (Leuden), codirecteur de l'Encyclopédie de l'Islam, consacra son intervention(11). Il rappela les heurts apparus en Asie, entre les acteurs locaux arméniens et européens. *Sushil Chaudhury* (University of Calcutta) présenta aussi une autre étude de cas : celle d'un marchand arménien du Bengale. *Kwaja Wajid*. Né à Patna, dont les ancêtres s'étaient installés au Cachemire, fut à Calcutta le représentant de la communauté arménienne et l'une des figures les plus importantes de la vie commerciale et politique du Bengale, entre 1740 et 1750. Ce magnifique exemple d'ascension sociale permit aussi de montrer la prépondérance des réseaux non-européens dans l'exportation des produits locaux, à la veille de la conquête anglaise.

Niels Steensgaard (Copenhague) étudia le fonctionnement du trafic caravanier et rappela son ancienneté et son importance. Les Arméniens semblent avoir été constamment présents dans ce commerce continental (overland trade) entre le Bengale et les Echelles du Levant(12). C'est ce que confirma *Vahan Papazian*. Historien(13) devenu Ministre des Affaires Etrangères (1994-1996) d'Arménie, puis ambassadeur à Paris (1996-1998), il enseigne aujourd'hui à l'American University of Armenia, à Erevan. Son intervention fut consacrée au système de police et de sécurité des routes commerciales instauré par l'Etat safavide au XVIIe siècle. Avant même le traité de paix ottomano-persan de 1639 qui autorisa la reprise du trafic caravanier, Tabriz - Smyrne et Tabriz - Alep, à travers l'Arménie, la protection de la vie et des biens des machands était assurée grâce aux *rhadarkhane* (postes de douane et de police) installés sur les points de passage obligés comme à Erevan, et affermés à des fonctionnaires. Mais souvent ceux-ci soumettaient les marchands à des taxations abusives.

L'africaniste *Michel Aghassian* (Paris, E.H.E.S.S.) brossa, à partir d'informations parcellaires, un stupéfiant tableau de l'implication des Arméniens dans le commerce maritime. Jusqu'à la fin du XVIIIe siècle, ils furent présents dans tous les secteurs et tous les circuits maritimes en Mer de Chine et dans l'Océan Indien, leur préférence allant aux navires transportant marchandises et passagers sous pavillon arménien. En l'absence d'Etat arménien, ce pavillon était un étendard représentant l'Agnéau Pascal (une métaphore du Christ) et une Croix rouge. Les principaux ports fréquentés étaient Surate, Madras, Bombay, Calcutta et surtout Malaca, véritables bases de départ de lignes régulières assurant les liaisons avec l'Asie du sud-est et même l'Europe. Il y avait des chantiers navals où travaillaient des charpentiers arméniens, sur la côte des Malabars, à Calcutta, et chaque *hodja* se devait de posséder un, deux voire trois navires. Ce commerce maritime portait sur des produits de luxe (or, argent, soie, tissus, chevaux arabes) mais aussi sur le sucre et le tabac de Manille. En 1741, la valeur de ce trafic arménien atteignait des chiffres énormes, comparables à la valeur du trafic des galions d'Amérique. Pour atténuer les risques (naufrages, pirates, prises de guerre) insuffisamment couverts par les assurances maritimes, les armateurs arméniens s'associaient entre eux ou avec des Hindous, pour acheter une part de navire (et de son entretien). On connait un exemple où il y eut une centaine d'associés.

La seconde moitié du XVIIIe siècle n'a nullement été une période de déclin arménien et l'engagement sur mer a eu probablement son apogée au début du XIXe siècle, après s'être recentré sur Batavia.

La «culture marchande», les techniques commerciales en usage dans le monde arménien constituent un tout autre terrain d'étude et de réflexion. *Chouchanik Khatchikian* (Maténadaran, Erevan) a analysé les opérations courantes de crédit et de transfert de capitaux(14). Sans avoir fait disparaître les pratiques usuraires des siècles précédents, de nouvelles formes de crédit sont apparues au XVIIe et XVIIIe siècles. Elles abolissent les distances et les frontières. Elles compensent la rareté ou l'insuffisance des métaux précieux dans les relations entre l'Europe atlantique et l'Asie par la circulation de la monnaie. La croissance du capital marchand arménien de la Nouvelle Djoulfa est dû au commerce de l'argent fondé sur la pratique italienne des *tratta* (billets à ordre, effets de commerce, reconnaissances de dettes) portant intérêts (0,5% par mois, 6% par an, mais parfois 9 ou 12%).

On trouve dans les documents de la Nouvelle Djoulfa des quantités de billets à ordre appelés *avak*. Il existe, sous des noms différents différents types d'*avak: barat* à Astrakhan, *hndvi* en Inde. Ces billets mettent en scène 2 ou 3 personnes (ou plus) —y compris des dames arméniennes—, précisent les noms et patronymes des contractants et du bénéficiaire, la somme empruntée, le lieu de remboursement en monnaie locale, la durée de l'emprunt qui varie avec la distance, le plus courant étant un prêt de 5 mois conclu à la Nouvelle Djoulfa et remboursable dans une ville du Bengale. La majorité des *avak* dont nous disposons viennent de la Nouvelle Djoulfa mais aussi de Bassorah, Calcutta, Surate, Chamakh, Astrakhan, Moscou.

Kégham Kévonian (Paris, M.S.H.) dans un exposé brillant sur un sujet d'une effarante complexité, a présenté les techniques de numération et de comptabilité des marchands arméniens, ainsi que les données relatives aux poids, mesures et monnaies consignées dans des manuels arméniens manuscrits ou publiés au XVIIe siècle à la Nouvelle Djoulfa, à Marseille ou à Amsterdam, comme le *Trésor* de *Luc de Vanand* (1699).

Il a insisté sur le contenu extrêmement riche pour l'historien des registres, livres et états récapitulatifs de comptes de ces marchands, dont deux sont aujourd'hui accessibles: celui de *Hovhannès de Djoulfa*, publié *par Lévon Khatchikian* et *Hagop Papazian* (1984) et celui de *Sarhad*, publié par *Chouchanik Khatchikian* (1994).

S'appuyant sur 11 feuillets distribués aux participants du colloque, *K. Kévonian* a d'abord présenté l'évolution de la numération arménienne et de l'écriture de la numération en arménien à partir d'exemples de documents comptables et de manuels d'arithmétiques : alphabet numéral des chiffres et notation des fractions, lecture des nombres selon le principe additif, numération énonciative, numération de position, introduction du zéro, etc... Puis il s'est attaqué au problème des poids et mesures — et de leurs conversion — problème fondamental dans le commerce international. Enfin il a démontré que la comptabilité est une comptabilité à partie double, notant à gauche les encaissements, à droite les décaissements. Si le plus souvent la désignation des opérations se fait en arménien, elle se fait souvent au moyen d'un vocabulaire d'emprunt polyvalent, plus ou moins commun aux marchands des différentes nations ou pays fréquentés : *ghalam* (écriture en arabe), *rouznama* (persan, registre), *deftar* (arabe, cahier), *kata* (arabe, compte), *kont* (français, compte), *hndvi* (persan, lettre de change à l'indienne) etc...

***

L'affaiblissement progressif de la Nouvelle Djoulfa a coïncidé vers le milieu du XVIIIe siècle avec le renforcement à Constantinople de la position des marchands-banquiers (*amiras*), et des banquiers-prêteurs (*sarrafs*) arméniens passés à la tête des finances ottomanes. Spécialiste des *amiras*(15), *Onnik Jamgoçyan* (Nice) a montré comment les financiers arméniens ont supplanté les financiers juifs à Constantinople, ont transféré d'énormes fonds à Venise, en Perse, en Inde. Il a tenu le public en haleine en annonçant des chiffres astronomiques, en évoqant les trésors en pierres précieuses des Chahamirian et des Serpot ou le sort de Meguerditch Djézaïrlian.

Plus retenue dans ses expressions, *Araks Sahiner* (doctorante, Istanbul/Paris) a affirmé que seuls les banquiers - *sarrafs* pouvaient réaliser une accumulation du capital : une centaine de banquiers affermaient, puis versaient à l'Etat, les impôts de l'Empire ottoman.

Philippe D. Curtin, anthropologue africaniste, spécialiste du commerce des esclaves à travers l'Atlantique et des échanges interculturels, a conclu le colloque avec *Vahan Papazian* et les organisateurs, *Sushil Chaudhury* et *Kégham Kévonian*. Les uns et les autres ont souligné les aspects passionnants des recherches en cours. Longtemps ignorées, les sources arméniennes, combinées avec les travaux des historiens indiens et occidentaux, ont déjà permis de faire progresser notre connaissance de l'histoire économique et notre compréhension du rôle du commerce dans la communication entre les sociétés. Les réseaux des marchands arméniens qui ont eu un rôle substitutif de l'Etat annoncent la formation de la diaspora arménienne. La publication rapide des actes du colloque fut annoncée, mais les participants souhaitèrent aussi la création d'un groupe international de travail et une prochaine rencontre, peut-être en Arménie.

L'étude par *Susan Schopp* (Manille-Boston), spécialiste d'archéologie sous-marine et sinologue, d'un dalle funéraire arménienne (1 tonne!) de Pondichéry, retrouvée, en 1997, dans l'épave d'un navire anglais, en Mer de Chine, à 738 kms. au sud-est de Manille, fut l'occasion de montrer l'intérêt d'une documentation épigraphique complémentaire des archives commerciales. Ce fut aussi l'occasion pour le colloque de vivre un *thriller* et un grand moment d'émotion. La dalle, emportée par les Anglais qui venaient de piller, de fond en comble, Pondichéry, la française, portait une inscription en arménien. Soumise par S. Schopp à K. Kévonian, déchiffrée, la dalle était celle de *Sultan David* (1696 à la Nouvelle Djoulfa — 1754 à Pondichéry). Les insignes gravées sur cette dalle permettent de s'intérroger sur une pénétration de la franc-maçonnerie (de rite écossais chez les Arméniens des Indes). *Sultan David* fut le père de *Chahamir Chamirian* (1723 à la Nouvelle Djoulfa - 1797 à Madras) le célèbre patriote arménien. Traduisant le texte funéraire, *Kégham Kévonian* révèla alors la traduction d'une autre inscription, celle de fils de *Chahamir*, et petit-fils de *Sultan David*, *Jacob*, né en 1745 et mort en 1774 à Malaca (texte publié en arménien par F. Macler). Le voici, dans sa boulversante nostalgique de la vie et de l'Arménie, Malaca, à la fin du XVIIIe siècle.

Salut à toi, qui lis l'épitaphe
de mon tombeau.
Annonce-moi la nouvelle de la liberté
de ma nation, que j'ai vivement
désirée
S'est-il levé parmi nous quelqu'un
comme sauveur et conducteur
Ainsi que je l'avais dans ce monde
toujours tant souhaité ?
Moi, Jacques, descendant de
mes ancêtres d'Arménie Majeure,
Héritier, en tant que leur fils, du nom
de Chamirchaments,
Je naquis en pays étranger à la
Nouvelle Djoulfa, bourg de Perse,
En achevant mes 29 ans, j'ai été
précipité dans la terre, mon empire,
Dans cette Malaka, le 7 juillet,
je me suis acquité de la vie
En l'an du Sauveur 1774, j'ai reposé
dans cette fosse dont je suis
l'acquéreur.

ANAHIDE TER-MINASSIAN

(1) *Anahide Ter-Minassian — Les «Arméniens» du Roi de France* in Istanbul et les Langues Orientales (*F. Hitzel ed.*) *Paris* 1997, *pp.* 214-234.

(2) *Intérêt que l'exposition*, «Arménie entre Orient et Occident»*organisée à la Bibliothèque Nationale de France* (1996) *a souligné. Le commissaire de l'exposition, R. Kévorkian, a consacré un chapitre du catalogue au* «Négoce international des Arméniens au XVIIe siècle», *pp.* 142-151.

(3) *J.-B. Tavernier*, Les six voyages en Turquie et en Perse,*Paris, La Découverte*, 1981.

(4) *Michel Aghassian et Kégham Kévonian*, «Le commerce arménien dans l'Océan Indien au XVIIe et XVIIIe siècles» *in* Marchands et hommes d'affaires asiatiques, *Paris*, 1987, *pp.* 154-181.

(5) *Michel Morineau*, Incroyables gazettes et fabuleux métaux: les retours des trésors américains d'après les gazettes hollandaises, *Londres - New York - Paris*, 1985.

(6) *Վահան Բայբուրդեան*. Համաշխար. հային առեւտուրը եւ իրանահայութիւնը 17-րդ դարում, *Թեհրան*, 1996, էջ 139-193:

(7) *Ina Baghdiantz-Mc Cabe*, The Shah's Silk for Europe's Silver: The Merchants of New Julfa *in* Safarid Iran and India, *University of Pennsylvania*, 1998. *A paraître.*

(8) *Vazken S. Ghougassian*, The Emergence of the Armenian Diocese of New Julfa in the Seventeath Century, *Atlanta*, 1998. *Un travail fondé sur les archives du monastère de St Sauveur de la Nouvelle Djoulfa.*

(9) *Edmund Herzig*, The Armenian Merchants of New Julfa - Ispahan (*Oxford*, 1991).

(10) *Armen Haghnazarian a collaboré à la publication de* «Nor Djulfa», *n° 21, dans la série des Documents of Armenian Architecture, Milan - Venise*, 1992. *Il a contribué à la publication à Erevan de deux ouvrages d'inventaires du patrimoine arménien en Géorgie* (1998) *et en Boun Aghvank* (1997).

(11) *E. van Donzel*, Foreign Relations of Ethiopia 1642-1700. Documents relating to the Journey of Khoda Murad. *Istanbul*, 1979.

(12) *Niels Steensgoard*, Carracks, Caravans and Companies: The Structural Crisis in the European-Asien Trade of the Early Seventeeth Century, *Copenhague*, 1973.

(13) *Վ. Հ. Փափազեան*, Հայաստանի առեւտրական ուղիները միջազգային առեւտրի ոլորտում ԺԶ. - ԺԷ. դարեր, *Երեւան*, 1990:

(14) *Շուշանիկ Խաչիկեան*, Le Livre de comptes de Sarhad, fils de Shavel (*en arménien*), *Erevan*, 1994.

(15) *Onnik Jamgocyan*, Les finances de l'Empire ottoman et les financiers de Constantinople (1732-1853). *Thèse dactylographiée, Université de Paris I, Sorbonne*, 1988.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ՉՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8
MARDI
8 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.526

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

74e ANNEE — N° 19.526

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՑԱՒԻ ՈՒ ՆԱԵՒ ԱՄՕԹԻ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

10-րդ տարին բոլորեց արդէն Սպիտակի երկրաշարժը որ քանի մը տասնեակ հազար զոհ խլելէ զատ, քանդեց չէն աւաններ ու վերապրողներու մեծամասնութեան առջեւ փակեց «բնականոն» կեանքին վերադարձի մը յոյսը: Մարդկային կորուստին ողբը լաած, անհրաժեշտ նախնական օգնութեան թափը վերջ գտած է այսօր: Սակայն կը յամենայ քանդումին ծաւալուն ներկայութիւնը որ գրեթէ ոչ ոք կը վրդովէ: Արդէն նոր սերունդ մը պատանութեան սեմին հասած է եւ ան չի գիտեր թէ Գիւմրին, Սպիտակը, Վանաձորը աղէտէն առաջուան կեանք մըն ալ ունէին. քաղաքներ էին, ինչպէս՝ Երեւանը, Գորիսը. դիմագիծ ունէին, ունէին հոգի, ապրելու, ծիծաղելու եռանդ:

Այսօր խորանին ու բեմին ապիկար միասնութեամբ նշումներ կ'ըլլան. պաշտօնականն ու անպաշտօնը, արհեստավարժը եւ սիրողը ամենայն փութկոտութեամբ կը ճգնին անմասն չմնալ ուղերձներու, քարոզներու, ճառերու հեղեղին մէջ: Ցաւ, խոստում, «պիտի»ներ, «պէտք է»ներ, յոյսի տարազ, մենք - դուք ու տակաւին հազար աւելորդութիւն կը ճգնին քօղարկել ամօթ մը որուն խոստովանութեան անգամ ոչ ոք կը համարձակի:

Տեղին չէ՞ր լրջօրէն հարց տալ թէ ինչո՞ւ «աղէտի գօտի» անուանումը ճակատագրական բաղկացուցիչը եղաւ այս ոստաններուն, մինչ ամբողջ աշխարհ ձեռք երկարեց վանելու համար այդ պիտակը: Այդ ի՞նչպէս եղաւ որ դղեակներ բուսան, բազմացան քիչ մը ամէն տեղ, մինչ գիւմրեցի Աշոտը, Հերմինէն, վանաձորցի Ցաբութիւնը, սպիտակցի Շուշիկը միայն հօր մը կամ մօր մը գուրգուրանքին ու անզօրութեան, կամ միայն մեծ մօր մը անկարութեան հետ տասներորդ ձմրան շեմին են թիթեղէ, խաւաքարտէ «ժամանակաւոր» իրենց կացարաններուն մէջ: Այնքան ընդվզեցնող է անդրադարձը որ մարդ կ'ուզէ աղաղակել ի լուր այդ զանգուածին թէ քանի՞ տասնամեակի տաժանք ու անտեսում եւս պէտք է որպէսզի համակերպումը դառնայ ցասում ու պոռթկայ:

«Չափազանց շատ մաֆիա, չափազանց շատ կաշառակերութիւն, չափազանց շատ համակերպում, ենթարկում» կ'ըսէր օժանդակութեան շարժումի (*) մը վերջին տեղեկագիրը որ կ'անդրադառնար քանդումներու եւ պերճանքին հակասութեան: Հակասութիւն որ ոչ կառավարական կազմակերպութիւններու ուշադրութենէն ալ վրիպած չէր ու անոնք հարց կուտային չքեղ ինքնաշարժներով շրջողները մատնանշելով թէ «միջազգային օժանդակութիւնը արդեօք իր կոչումին ճիշդ հակառակ նպատակին չէ՞ր ծառայեր, զարկ տալով կաշառակերութեան ծաղկումին, փոխանակ երկիրը անելէն դուրս բերելու ջանքին» (*):

Սակայն, օրակարգին վրայ չեն ո՛չ աչք ու սիրտ ծակող այս հակասութիւնը, ո՛չ վերջին օրերու հասած տուեալը թէ քանդումի շրջանին անօթեւաններուն հազիւ մէկ չորրորդը այդ սահմանումին արժանի «բնակարան» ունեցած է. չէ անշուշտ նախագահ Ռ. Քոչարեանի անզօրութեան խոստովանութիւնն ալ թէ «գիտե՛մ, գիտեմ, մէկ սենեակին համար հազար տոլար»... կաշառք պէտք է տալ:

Ե՞րբ պիտի յայտնուի ան որ թեւի լայն շարժումով մը անդրին հրէ «ամեակ»ներու նշումներուն գոյնզգոյն կարկտաններով տոպրակը ու աղէտի գօտիի օրակարգին վրայ խիզախութիւնը ունենայ արձանագրելու «ցաւ» ու «ամօթ»:

Աղէտի գօտիին Աշոտներուն, Շուշանիկներուն անխիծեալ համակերպումին հաւասար համբերութեամբ կը սպասենք այդ թեւին: Ու այդ սպասումին մէջ գիւմրեցի փոքրիկ երաժիշտներուն հրաշքը լաւատեսութեան, յոյսի միակ, այլ՝ հզօր կռուան մը կ'ըլլայ, մութը ճեղքող շողի մը նման:

Հզօր, բայց տխուր նոյն ատեն:

Ա. Թ.

(*) Coopération Arménie, 30 Octobre.

ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ս. ՅՈՎՀ. - ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՆԱՒԱԿԱՏԻՔԸ

Դեկտեմբեր 5, Շաբաթ օր, ժամը 16-ին բազմութիւնը հաւաքուած էր Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ առջեւ, ուր ճիշդ ժամուն, Կաթողիկոսական Պատուիրակ Գիւտ Արք. շրջապատուած քահանայից դասով կը կատարէր Դռնբացէքի արարողութիւնը:

Մուտքին արդէն, կը պարզուէր հիմնովին վերանորոգուած եւ նոր փայլ մը ստացած եկեղեցւոյ պատկերը: Ոչինչ փոխուած էր եւ սակայն ամէն կողմէ, ձեղունէն եւ պատերէն, խորանին խորքէն ամէն ինչ նոր կը թուէր, լուսաւորուած, բարեզարդուած:

Եկեղեցին ծայրէ ծայր լեցուն էր, ներկայ էին նաեւ Փարիզի եւ Իսիի քաղաքապետերը՝ Ժան Թիպէրի եւ Անտրէ Սանթինի, ինչպէս նաեւ այլ անձնաւորութիւններ: Կիրակամուտի Նաւակատեաց ժամերգութենէն ետք, արարողութեան յաջորդեց ընդունելութիւն մը Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ:

* * *

ՆՈԹՐ - ՏԱՄԻ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

Հայաստանի երկրաշարժին տասնամեակը ոգեկոչուեցաւ Նոթր - Տամի Մայր տաճարին մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 6, ժամը 15.30-ին: Արարողութեան կը նախագահէր ծիրանաւոր Ժան - Մարի Լիւսթիժէ, Փարիզի Արքեպիսկոպոս, կը պատարագէր Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան, առաջնորդ Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ Հայոց: Կը մասնակցէին Գիւտ Արք. եւ քոյր եկեղեցւոյ ներկայացուցիչներ:

Նախքան արարողութիւնը, Գրիգոր Եպիսկոպոս անդրադարձաւ երկրաշարժի տասնամեակին, ոգեկոչելով տասնեակ հազարաւոր զոհերը, քարուքանդ քաղաքները եւ աղէտալի հաշուեկշիռը: Յիշեց նաեւ այն լայնածաւալ օժանդակութիւնը որ հասած էր Հայաստան անմիջապէս, շեշտելով մանաւանդ Ֆրանսայի մարդասիրական այնքան փութկոտ օգնութիւնը: Շնորհակալութիւն յայտնեց արքեպիսկոպոսութեան, որ ժամանակացոյցի փոփոխութեամբ, տրամադրած էր Մայր տաճարը այս ոգեկոչման համար:

Հայածէս պատարագին ընթացքին կարդինալ Լիւսթիժէ արտասանեց հոգեւոր ճառը: Շեշտեց այն մեծ դժբախտութիւնը որ հարուածեց Հայաստանի ժողովուրդը տասը տարի առաջ, ժողովուրդ մը որուն պատմութիւնը արդէն եղերական եղած է: Յիշեց թէ 2001 թուականին Հայաստան կը տօնէ իր քրիստոնէացման 1700-ամեակը, եւ կոչ ըրաւ որ ժողովուրդը չհեռանայ իր հաւատքէն, ժողովուրդի մը ինքնութիւնը, ըստ կարդինալ Լիւսթիժէ իր լեզուին մէջ չէ այլ՝ հաւատքին:

Խորապէս տպաւորիչ էր պատարագը, որուն աւարտին Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան եւ Գիւտ Արք. Նագդաշեան միասնաբար կատարեցին հոգեհանգստեան պաշտօնը: Հայ կաթողիկէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը կը ղեկավարէր Անթուան Պէչիչեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԺԱԳ ՇԻՐԱՔԻ ՆԱՄԱԿԸ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

Ֆրանսայի Հայաստանի դեսպանը՝ Միշէլ Լըկրա Էջմիածին գացած է եւ Կաթողիկոսական փոխանորդ՝ Գարեգին Արք. Ներսիսեանի յանձնած Ժագ Շիրաքի ցաւակցական նամակը ուղղուած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, երկրաշարժի տասնամեակին առթիւ: Ֆրանսայի Նախագահը կը շեշտէ թէ աղէտէն 10 տարի ետք, այսօր կեանքը յաղթած է եւ Հայաստան կը յաղթահարէ անկախութեան եւ բարգաւաճման մարտահրաւէրները եւ յստակ կերպով կը հաստատէ իր ինքնութիւնը: Այս ոգեկոչումը, կ'ըսէ Ժ. Շիրաք, հրաւէր մըն է յոյսով եւ վստահութեամբ նայելու դէպի ապագայ: Իր նամակին վերջաւորութեան, ան արագ ապաքինում կը մաղթէ Գարեգին Ա.-ի:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 5/7)

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆԸ ՄԻՆՍԿԻ ՆՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿԻՆ ՄԱՍԻՆ

Դեկտեմբեր 4-ին, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին արտաքին յարաբերութիւններու նիւթով նախագահի խորհրդական Արամ Սարգսեան ըսած է թէ Մինսկի խումբին ղարաբաղեան վերջին առաջարկով առաջին անգամ է որ լուծումը կը ձգուի հակամարտ կողմերուն, ինչ որ յարիր է Հայաստանի կեցուածքին: Ճիշդ է որ այս առաջարկով ԼՂՀ-ի լիակատար անկախութիւն ենթադրուած չէ, սակայն արժանի է ընդունելու որպէս բանակցութիւններու հիմ:

* * *

Գ. ՍՏԱՐՈՎՈՅՏՈՎԱՅԻՆ ՅՈՒՇ - ԵՐԵԿՈՅ

Դեկտեմբեր 4-ին, Երեւանի Սեւան շարժանկարի սրահին մէջ յուշ-երեկոյ մը տեղի ունեցած է, նուիրուած՝ սպաննուած ռուս երեսփոխանուհիին: Ներկայ գտնուած են քաղաքական դէմքեր, գիտնականներ, երեւանցիներ: Ռ. Ղազարեան նշած է թէ Գ. Ստարովոյտովայի մահն իսկ նպաստեց Ռուսաստանի մէջ ժողովրդավարութեան, քանի որ մարդիկ տեսան թէ ինչ վտանգ կը սպառնայ երկրին: Ընկերաբան Ա. Ադիբէկեան ալ յիշած է երեսփոխանուհիին հաւատքը՝ Ղարաբաղի անկախութեան, տակաւին 1986 - 87 տարիներէն:

* * *

ՋԵՐՄՈՒԿԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ ԹԻՒԸ ԱՒԵԼՑԱԾ

Ջերմուկի մէկ հանգստարանին մէջ կազի պայթումին զոհերուն թիւը բարձրացած է 12-ի: Անոնցմէ վեցը կիներ են, երեքը այրեր, երեք ալ երախայ: Վիրաւորներէն եօթը հոն հանգստացողներ են, 5-ը անձնակազմի անդամներ:

* * *

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՄԵՏԱԼՆԵՐ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԷՆ

Սելանիկի ծանրաբարձութեան երիտասարդական մրցաշարքին գիւմրեցի Ռուդիկ Պետրոսեան (69 քկ.) 300 քկ.ով առաջ անցած է բոլոր մրցակիցներէն ու արժանացած 700 տոլարի պարգեւի մը: Իսկ ներքին եւ ապահովութեան զօրքերու անդամ Արթիւր Ֆահլարաչեան (85 քկ.) երկամարտի մէջ 340 քկ. արդիւնքով երկրորդ հանդիսացած է, առաջին տեղը զիջելով ուկրանացի մրցակիցին: Ստացած է արծաթէ մետալ: Ռ. Պետրոսեանի մարզիչը եղած է Աշոտ Մխիթարեան, իսկ Ա. Ֆահլարաչեանինը՝ Ռ. Յովհաննիսեան: Երկու մասնակիցներն ալ իրենց միջոցներով մեկնած են Յունաստան:

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION»

(7 Décembre)

PATRICK DEVEDJIAN, 54 ANS, IL N'EN A PAS FINI AVEC LE GENOCIDE ARMENIEN ET TIENT PLUTOT BIEN, A L'ASSEMBLEE, LE ROLE DE L'INTELLIGENT DE DROITE

L'AMER RPR

Լիպերասիոն, որ շրջանէ մը ի վեր իր վերջին էջը ամբողջովին կը նուիրէ անձնաւորութեան մը, Դեկտ. 7-ին զայն յատկացուցած է Փաթրիք Տէվէճեանի վերոնշեալ կրկնակ խորագրերով: Կու տայ կենսագրական տեղեկութիւններ, նշանածին հետ հանդիպումը 1968-ին, ինք՝ զաւակը հայ գաղթականի մը որ կը պատրաստուի իր վերջին քննութիւնը անցընելու պահեստի սպայից վարժարանը: Տէվէճեան, պահպանողական չէ, աջ է, ազատական. 54 տարեկան է, ունի չորս «յաջողած» զաւակ: 30 տարի է ԷՌ-ՓԷ-ԷՌ է: Պլանտին Կրօժան, յօդուածագիրը, մանրամասն կը նկարագրէ անոր քաղաքական եւ կուսակցական տիպարը: Կը գրէ թէ ԷՌ-ՓԷ-ԷՌ-ի մէջ զինք կը պաշտեն իր վրէժխնդիր եռանդին համար, ինք կ'ըսէ. - «Այն զգացումն ունիմ որ լարախաղաց մըն եմ եւ ամէն ոք կը սպասէ որ իյնամ»: Կը յիշէ որ դպրոցը երկու Իտալացի եւ մէկ հրեայ կար, բայց իրեն «եուփէն» կ'ըսէին, զոց գիտէ նամակ մը, զոր ստացած է նախագահական ընտրապայքարի ատեն, երբ զօրավիգ էր Պալատիւրի եւ որ սապէս կը վերջանար. - «Ձեզ կրնար կոլիզմը հասկնալ, որովհետեւ 1958-ին հայկական վարժարանն էիք», ստորագրողն է մանկութեան իր մէկ ընկերը՝ օդաչու Փիէր Գլոսթերման, մտերիմ մը Շիրաքի որ նամակը ներշնչած է (Հայկ. վարժարանը Սեւրի երբեմնի Սամուէլ-Մուրատեան վարժարանն է):

Տէվէճեան զաւակն է ֆրանսացի ճարտարագէտի մը, Պոլսէն գաղթած 1919-ին: Հայկական վարժարանը, 11 տարեկանին, միակն էր որ հայերէն չէր խօսեր եւ չէր հանդուրժեր որ այդ հայը ինքզինք ցուցադրէ հայրենազուրկի ինքնութեան իր թուղթով: Ձախ փաստաբանները, որոնք իր կողքին կը պաշտպանէին հայ ահաբեկիչները, տեսած են որ կը հեկեկար, երբ Մանուշեանի այրին կ'արտայայտուէր Հայերու սիրոյն մասին Ֆրանսայի հանդէպ:

Փասքուայէն եւ Շիրաքէն ետք, Պալատիւր յաջողած է զինք պահել կօլիստ ընտանիքին ծոցը: Հինգ տարի առաջ, ապագայ վարչապետը զինք ճաշի հրաւիրած էր, իր տունը: Արեւելքի երկու քրիստոնեայ, միասին ճաշող, կառավարութեան կազմութենէն երեք օր առաջ պէտք է պատմութեան մը զգացմնակէտը ըլլար: «Ապուշի պէս, կ'ըսէ Տէվէճեան, չհամարձակեցայ հարցումը տալ»: Պալատիւր նախարար չըրաւ զինքը, բայց միշտ կը հրապուրէ հայ գաղթականի այս զաւակը. - «Շատ խելացի, զարգացած, աւելին է քան պալզաքեան քաղքենիի իր պատկերը»: Պալատիւր, աւելի ճիշդ փրուսթեան տիպար մը կ'ըլլար, Սուան, անկասկա՛ծ, ի վերջոյ յուսախաբ ընող, որովհետեւ մոռցած է Ֆրանսա իր ժամանումը հինգ տարեկանին, գաղթականներու նաւու մը վրայ: Սնոպ մը, այսինքն: Տէվէճեան, ինք որեւէ առիթ չի կորսնցներ իր ծագումը ոգեկոչելու, ցեղասպանութիւնը, հօրը աքսորը եւ ի չարս այն վէրքերուն զորս կը բանայ, կը խորհի որ զինք նախարար չըրին հայկական իր ծագումին պատճառաւ: Յօդուածագիրը կը վերջացնէ սա տողերով. - անդրանիկ զաւակը ԷՆԱ-ն կը վերջացնէ, փոքրը՝ փաստաբան է, երկու միւսները քա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Մարուշ, «Հալոց», Հալէպ, 1998, 32 էջ: Այս հատորը Մարուշի երրորդ գործն է եւ առաջինը, որ կը կրէ Հալէպի գրական միջավայրի անհասկնալի լռութիւնը: Սփիւռքի դարբնոցներէն մին եղած է ան, եւ այսօր ալ իր դպրոցներով, ազգային կեանքի ներքին ջերմութեամբ, մարդկային զգացումներու որակի տեսակէտէն, Հալէպը ոչ մէկ գաղութէ ետ կը մնայ: Որքան գիտենք, «Գանձասար» պարբերականը լոյս կը տեսնէ այլազան բովանդակութեամբ: Կա՞ն նորարոյս, սիրահար ու քնարահար բանաստեղծներ, զգայախաբ արձակագիրներ, տոկուն մտաւորական ուժեր. չենք գիտեր: Յակոբ Զոլաքեան, Գէորգ Թէմիզեան, Մարուշ, ուրիշ կա՞յ արդեօք այդ փորձառու եւ հարուստ ժառանգութեամբ բեռնաւոր գաղութին մէջ: Ստորակայութեան բարդո՞յթ մը կը կրծէ իրենց ինքնավստահութիւնը, երբ կը նային Պէյրութի եւ աւելի հեռու: Սխալ ու վրիպած կեցուածք, որ կ'արդարացնեն «տեղական պայմաններ» կոչուած անիմաստ պատճառաբանութեամբ: Գրագէտը ինքը իր պայմանները կը ստեղծէ, ամէն գրագէտ Ռոպինսընի կղզիի մը մէջ կ'ապրի, մանաւանդ բանաստեղծները, որոնք միայն առանձնութեան մէջ կը հասուննան: Եթէ մարդ ըսելիք մը ունի՝ կ'ըսէ ու շատ չի զբաղիր ուրիշներու ըսածով, կամ ըսելիքով: Ահաւոր է մարդկային հաւասարութիւնը, որ մահուան նման, մեզ զինաթափ կ'ընէ: Ոչ ոք մարդկութեան մէջ ուրիշ անձէ մը շատ աւելի բան գիտէ, կեանքի հիմնական հարցերուն մէջ:

Այնպէս որ Մարուշի այս հատորը ուրախութեամբ կը լեցնէ մարդուս սիրտը պարզ իր գոյութեամբ ու ներկայութեամբ սեղանին վրայ: Քանի՞ հոգի պիտի կարդան, քանի՞ հոգի պիտի գնահատեն ջիղերու, յոյսի եւ աշխատանքի սպառումը որ հեղինակին արժած է զայն գրելն ու հրատարակելը — յիսո՞ւն, հարի՞ւր: Բայց ի՞նչ արժէք ունին այդ թիւերը, ի՞նչ կը կշռէ մեր ընթացիկ գրողներու ողբն ու կոծը Սփիւռքի մօտալուտ քայքայումին, ձուլումին կամ անտարբերութեան մասին: Ոչ մէկ՝ երբ բանաստեղծը գլուխը ձեռքերուն մէջ առած՝ կը խոկայ իր ճակատագրին, մարդ էակի կացութեան, յաւիտեանի եւ անհունի դիմաց իր յարաբերական արժէքին մասին: Գրագէտը միայն իր խղճին, իր դատումին, իր անձին պատասխանատու է: Մարուշի համար շատ ալ կարեւոր պէտք չէ ըլլայ մարդիկ ինչ կարծիք կը յայտնեն իր գրածին մասին, որովհետեւ ինքզինքէն զատ ոչ ոքի հաշիւ տալիք ունի ան:

Իր այս հատորով ան կը թուի աւելի շեշտել բանաստեղծին աստիճանական հեռացումը թէ ընթերցող հանրութենէն եւ թէ ալ աւանդական, մեծ ու ծանր թեմաներու տիրակալութենէն: Ձգտում մըն էր իր գրականութեան մէջ, որ տակաւ աւելի զգալի կը դառնայ, նոյնիսկ իր նախորդ գիրքէն, «Տաքքերակներ»էն ի վեր: Իր ներհայեաց քերթողութիւնը, նուրբ ու մտերիմ զգայնութիւններու վէտվէտումի մը, մշուշի մը մէջէն փորձ մըն է ինքնութեան զանազան կեդրոնները զգալու, շօշափելու, պարզապէս արուեստի յենարաններ գտնելու յոյսով: Արուեստի՞ թէ կեանքի — շատ յստակ չէ: «Ես»ի տուայտանքը կը թուի արգիլել, որ մտածումը իր յստակ պարագիծը նետէ իր մտքին մէջ եւ իր շուրջ շարէ բառերը, պատկերները, զգայնութիւնները որոնց լոյս, հանդարտ ու ներդաշնակ տեղաշարժը կը սահի էջէ էջ: Մարուշին աշխարհը տպաւորապաշտ նկարի մը նման ինքզինք կը կազմակերպէ ամէն վայրկեան բոլորովին նոր ու չսպասուած ուղղութեան մը, կամ օրէնքի մը համաձայն: Բառեր՝ որոնք կը հաւաքուին իրարու քով, առանց որեւէ զօրաւոր քաշողութեան կամ բախումի, որովհետեւ կեդրոնի մը, տիրական շեշտի մը փնտռտուքը կը հալածէ զանոնք, բառերը: Բառերու տարտամ բայց ճոխ եւ այլակերպ ապրումներու հանդէս մըն է, Հալոց մը, ինչպէս ինք կը բնորոշէ: Ձեւի, կամ ոճի տագնապ մը կայ այս գործին մէջ, արդիւնք՝ բանաստեղծին մէջ աւանդական քնարերգութեան եւ արդի կամ գերարդի արուեստի միջեւ բախումին: Ահա յատկանշական քերթուած մը.

մութ
լոյսի վրայ պայթող
խիտ ու անհաբեկիչ
ալիքները բազկերակին ըլլալուն
մեր միջեւ
կը խտանան կը դառնան կէտ
տաք ու հալած յախճապակի
բիւրեղ բջիջ

այդ կէտին մէջ տեղաւորուիլ
լաստանաւի կայունութեամբ
միակ հիմը ալիքներն իսկ չեն կամ ծովը
այլ շարժը ինք

երթալ
հեռուի կանչեր ճայի ճերմակ թեւերով
կուրութեան մէջ թռիչք լոյսի
քարափին մութ
առանցքիդ մէջ
հոլովոյթ կը տեղադրեմ
կը ծնրադրեմ դէմքս աղօթք դարձուցած
կը բուրվառեմ

խունկ
մուշկ
ճենճեր

Այս բանաստեղծութիւնը դէպի փակուղի կ'ուղղուի, եթէ լեզուին արտայայտչական ամբողջ միջոցներն ու հարստութիւնը չգործածէ, եթէ հայերէնի ներզօր ուժին ներքին առաձգականութիւնը չպրկէ բառերն ու տողերը, եթէ նախադասութիւններու մէջէն չզգանք լեզուին շնչառութիւնը, գաղտնի բազկերակը: Մանաւանդ եթէ մարդկային քանի մը հիմնական տագնապներ՝ սէր ու մահ, անհեթեթն ու առանձնութիւնը, ըմբոստութիւնը, Աստուած ու ժամանակի առեղծուածը, մեղքի ու ժխտումի կրակը չբռնկեցնեն մեր ըզգայնութեանց անտառները: Թող քանի մը շաղկապներ ու բայեր սուրան, կուրին, սիրաբանին, արիւնին այս վերի տողերուն մէջ՝ եւ արդէն բանաստեղծին շառայլը կը լուսաւորէ էջը: Լեզուն, լեզուն... Բանաստեղծին թէ՛ Բեգասը եւ թէ՛ Աքիլլէսի կրունկը:

Դաւիթ Գասպարեան, «Չարենցեան Ասոյթներ», Պէյրութ, 1997, 176 էջ: Հրատարակուած է շնորհիւ Յարութիւն Սիմոնեան Մատենաշարին, որ արդէն 7 հատոր գրական բանասիրական երկ հրապարակ հանած է անցնող 25 տարիներուն: Շնորհաւորելի է այս նախաձեռնութիւնը, որ խտրութիւն չի դներ Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ եւ կարեւոր բաց մը կը գոցէ ազգային հրատարակչական կարելիութիւններուն մէջ:

Հեղինակը, որ 17 գիրքի անուն ունի արդէն իր մատենացանկին մէջ, մեր օրերու ամէնէն հմուտ չարենցագէտներէն է եւ իր խօսքը կշիռ ունի մեր այժմու բանասիրութեան մէջ: Այս հատորը կը բացուի իր կարճ խօսքով, բացատրելու թէ չարենցեան ասոյթները զգացումի եւ իմաստութեան մէկ — մէկ խուրձեր, հադոյցներ են որոնք պէտք է քաղուին՝ իրենց ամբողջ գեղեցկութիւնը նուիրելու համար մեզի:

«Եղիշէ Չարենցի պոէզիան հարուստ է թեւաւոր խօսքերով, որոնք շատ դէպքերում ձեռք են բերում ասոյթի արժէք: Դրանք որոշակի իմաստ արտայայտող պատկերաւոր սեղմ մտքեր են՝ ստեղծուած տեսիլքի բովանդակային եւ զգացմունքային լիցքերի խտացումից: Չարենցի խօսքին բնորոշ է ներքին հզօր լարուածութիւնը բառերի դիպուկ ու անվրէպ ընտրութիւնը, հոգեբանական վիճակը ներկայացնելու սեւեռուն ու թափանցող հայեացքը, պահը համակողմանիօրէն եւ խորութեամբ վերարտադրելու ընդգրկութիւնը եւ ճշգրիտ պատկերաւոր մտածողութիւնը: Այս ամէնը նրա տողերին հաղորդում են ամփոփ ու աւարտուն գերագիտակաց իմաստ, որոնց միջուկը մարդու ճակատագիրն է՝ ճակատագրական բախտորոշութեամբ:

«Յիշատակենք ու առանձին — առանձին բնութագրենք եւ դրանով իսկ աւելի ցայտուն ընդգծենք գեղարուեստական մտածողութեան անկրկնելի դրոշմը Հայոց լեզուի վրայ»:

Ու կը հետեւին 46 ասոյթներ, , զպանակուած քերթուածի մը կամ գրութեան մը առաջին կամ հանրայայտ մէկ տողէն, ինչպէս՝ «Ինչպէս անհաս փառքի ճամբայ», «Մայր իմ անոյշ ու անգին», «Դէպի արեւն էին գնում ամբոխները խելագարած», «Ժամանակիդ շունչը դարձիր», «Դէպի լեռան Մասիս», «Զանգ է ոգին Նայիրեան» եւայլն: Շատ հաւանաբար այս բոլոր տողերը ծանօթ ու սիրելի են Հայաստանի աշակերտներուն եւ մշակուած մարդոց: Գասպարեան սակայն իր հմտութիւնն ու բացառիկ սէրը կը բերէ այդ ասոյթներու ենթաշխարհային ու իմաստի ներքին ճիւղաւորումները գծելու արագ, ոգեւորուած վրձինով մը:

Բանաստեղծութիւն մը անշուշտ բնաւ մէկ մեկնաբանութիւն չունենար, մանաւանդ երբ մեծ բանաստեղծի մը գրիչէն ելած է ան, սակայն Գասպարեանի բացատրութիւնները միշտ համոզիչ ու լուսաբանիչ բնոյթ մը ունին: Չարենցի անձը այսօր կուռքի մը համեմատութիւնները առած է, ինչ որ հոգեբանական պահանջ մը կրնայ եղած ըլլալ համայնավար վարչակարգի օրերուն՝ փրկելու համար ազգային հպարտութիւնը եւ որ այս օրերուն, վտանգներով պաշարուած հայութեան համար ազգային ներշնչումի եւ ուժի աղբիւր մըն է, անտեսանելի Զօրավարանակը՝ որ մեզի միշտ օգնութեան հասած է Վարդանանքի դարերէն: Պէտք կա՞յ շեշտելու վտանգը, որ կը սպառնայ մեր իմացական ճակատին, երբ անձին պաշտամունքը կը տարածուի անոր գործին ալ վրան եւ զգացական չափանդազով մը կը պարուրէ անոնց դատողութիւնը: Անշուշտ աղէտ չէ եթէ անմեղ, դիւրընկալ դպրոցականներու, գիւղացիներու եւ բարեմիտ քաղաքացիներու հետ գործ ունինք: Հարցը կը լրջանայ, երբ գրական ընտրանին կը տարուի ժողովրդային խանդավառութենէն եւ ազատ չի զգար իր վճիռ, յաճախ դաժան խօսքը ըսելու: Պարոն Գասպարեանը եւ անթիւ չարենցագէտները ի՞նչ կը խորհին այս մասին: Ու նաեւ՝ նոր բանաստեղծները Էդոյեան, Շեկոյեան, Եսայեան եւ Ալեքսանեան:

Յարմարաժամ ու յաջող գիրք մը, որ մեծ բանաստեղծը աւելի եւս կը մօտեցնէ ժողովուրդին սրտին:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԵՐԵՒԱԹԱՓ

Բ.

Ամէն աշնան, տերեւաթափի եղանակին, կը մտածեմ թէ որքա՛ն կարճ է տերեւներու կեանքը: Հազիւ թէ քանի մը ամիս: Եւ այդ տերեւները, որոնք գարնան առաջին զօղանջներուն հետ միասին ծնունդ առած էին, այնքան ուրախ եւ կանանչ, աշնան առաջին հովերուն հետ կը սկսին հրաժեշտ առնել կեանքէն: Կ'իյնան անփառունակ անկումով, կը կոխկռտուին, կը կեղտոտին ու վերջապէս կ'երթան աղբաման: Կ'երթան դէպի կեանքի մեծ աղբամանը:

Ամէն տարի պահ մը կը սխալիմ, կը մտածեմ որ հոգ չէ, այս տերեւները դարձեալ ծնունդ պիտի առնեն յառաջիկայ եղանակին, ծառը դարձեալ պիտի շէնայ ասոնցմով, բայց յետոյ կը յիշեմ որ ո՛չ, այս տերեւները չէ՛ն որ յառաջիկայ տարի դարձեալ պիտի բացուին, յառաջիկայ տարուանները նոր տերեւներ պիտի ըլլան, տերեւի նոր սերունդի մը ներկայացուցիչները պիտի ըլլան: Իսկ ասոնք վերածնունդ չունին այլեւս:

Տխուր չէ՞ գետնէն վերցնել չորցած տերեւ մը ու զայն պահ մը բռնել մատներու միջեւ: Կը փշրուի, կտոր կտոր կը դառնայ: Կեանք չկայ այլեւս անոր մէջ, պատրաստ է փոշի դառնալու: Պէտք է նայիլ այդ չորցած տերեւին ու մտածել որ անոր անցեալը կանանչ էր: Անիկա թարմ էր ու կերպընկալ էր երբ տակաւին փակչած կը մնար իր ճիւղին: Եթէ մատներուդ միջեւ բռնէիր, կը զգայիր որ կեանքով ու ջուրով լեցուն է: Թաւշեայ մորթ մը ունէր, մատներուդ կը դիմադրէր ինչպէս կը դիմադրէ կենդանի էակի մը միսը: Այո՛, կրնամ այսպէս ըսել: Կանանչ միս մը ունէր ան, նաեւ կանաչ մայր երակ մը մարմնին ճիշդ մէջտեղէն ընթացող, որ դէպի երկու կողմ փոքրիկ մազերակներ կ'արձակէր: Այդ երակներուն մէջէն կը հոսէր տերեւին արիւնը որ ջուր է ու աւիւն, հաւանաբար նմանապէս կանանչ: Թերեւս թռչուն մը կուգար ու կը կտցահարէր այդ տերեւներէն մէկը կամ միւսը, զայն դարձնելով ծակոտկէն կանանչ մարմին: Կամ թռչուն մը կուգար ու իր ծիրտը, իր աղտոտութիւնը կը թողուր անոր վրայ: Կամ թռչուն մը կուգար ու տերեւներուն մէկ քանին կը փրցնէր կանխահասօրէն, անոնցմով իրեն համար բոյն մը, կամ բոյնին մէջ անկողին մը շինելու համար:

Բնակարանիս դիմացը քով քովի շարուած քանի մը ծառեր կան որոնք ձմեռ եղանակին, իրենց մերկացած նիհար ճիւղերով կարծես սպասումի մը խորհրդանշանը կը դառնան: Սպասո՛ւմ: Կը սպասեն որ օրը գայ ու անոնք վերագտնեն իրենց տերեւները: Այդ ծառերը անպայման գիտեն թէ ե՞րբ, ո՞ր օրը, ժամը քանի՞ին պիտի սկսին հագուիլ իրենց տերեւները: Բնութեան բոլոր ժամադրութիւններուն նման անշեղ ու ճշգրտօրէն յարգուած ժամադրութիւն մըն է այդ: Պիտի սկսին կանանչ դառնալ: Ու ծառերուն մերկ ճիւղերը, որոնց արանքէն ես ամբողջ ձմեռուան ընթացքին կը տեսնէի դիմացի տեսարանը, դիմացի ծովափը, դիմացի ափի տուները, զբօսարանները, հսկայ պանդոկը, ճաշարաններու լուսաւոր ցուցատախտակները, հետզհետէ անթափանց պիտի դառնան իրենց տերեւներով ու պատի մը նման պիտի գոցեն իմ տեսարանս: Եւ ես բնաւ պիտի չտխրիմ: Ընդհակառակն պիտի ուրախանամ: Որովհետեւ տարիներէ ի վեր այլեւս համոզուած եմ որ տերեւներուն կանանչ տեսարանը աւելի գեղեցիկ է, աւելի առինքնող ու ներշնչող, աւելի կենդանի, քան այն տեսարանը որ կը մնայ անոնց ետին ու կ'եռեւեփի մարդոցմով:

Բայց եթէ ծառերը շատ լաւ գիտեն թէ ե՞րբ, ո՞ր ժամուն պիտի սկսին հագուիլ իրենց կանանչ տերեւները, ես ալ նոյնքան լաւ գիտեմ թէ ե՞րբ, ո՞ր ժամուն իմ ծառերս տխրօրէն պիտի սկսին թափել իրենց տերեւները: Եւ որքան ալ մաղթեմ որ կարելի չափով ուշանայ տերեւաթափի այդ մելամաղձոտ արարողութիւնը, գիտեմ որ ո՛չ մէկ ուժ կրնայ քանի մը ժամ իսկ յետաձգել զայն, ուշացնել, զայն կասեցնել: Եւ երբ այդ պահը կը հասնի, սրտիս կէսը կը լեցուի տերեւաթափին մէջ անբացատրելի գեղեցկութիւն մը տեսնելու ուրախութեամբ, ու միւս կէսը կը լեցուի յուղարկաւորութեան մը ներկայ գտնուելու զգայնութեամբ:

Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ տերեւաթափին գեղեցկութիւնը: Դժուար է ճշդել: Թերեւս այն՝ որ տերեւաթափը կը խորհրդանշէ աշնան եղանակը: Աշունը գեղեցիկ եղանակ չէ՞: Գեղեցիկ եղանակ է: Այնքան գեղեցիկ՝ որքան գարունը: Աշուն եւ գարուն: Երկուքն ալ մէկմէկ անցք, մէկմէկ միջանցք են, մէկը՝ ձմեռուան եղանակէն դէպի ամառ, միւսը ամառուան եղանակէն դէպի ձմեռ: Երկուքն ալ կարծես ստեղծուած են որպէսզի մեղմացնեն երկու ծայրայեղ եղանակներուն մէկէն դէպի միւսը անցնելու ցնցումը: Մեզի կ'օգնեն որպէսզի տակաւ ու աստիճանական համակերպումով վարժուինք հինը մոռնալու ու նորը դիմաւորելու ստիպողութեան: Երկուքն ալ մեզի ապրելու երջանկութիւն կը յիշեցնեն: Հարկաւ, կ'արժէ հարցնել: Ո՞ր եղանակներն են որ մեզի ապրելու երջանկութիւն կը յիշեցնեն: Ամառն ու ձմե՞ռը, թէ գարունն ու աշունը: Անշուշտ որ գարունն ու աշունը: Երկուքն ալ մեզ կ'օրրեն ցուրտի ու սաստիկ տաքի, մութի ու լոյսի, մահուան ու վերակենդանացումի միջեւ հաւասարակշռութեան կամ չափաւորութեան զգայնութիւններով: Երկուքն ալ գեղեցիկ են, բայց բանով մը կը տարբերին իրարմէ: Գարունը ունի վերածնունդի ու երիտասարդութեան գեղեցկութիւն, իսկ աշունը ունի արեւամարի, հասունութեան ու ալեւորումի հմայք: Եթէ մարդիկ չեն վախնար հասունութենէն, իրենց տարիքէն, այն ատեն աշնան մէջ, նաեւ աշնանային տերեւաթափին մէջ կը գտնեն հանդարտ ու խաղաղ գեղեցկութիւն մը:

Բ. Հ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ «ՓՈՔՐԻԿ ՎԻՐԹԻՈԶՆԵՐ»ՈՒՆ ՄԵԾ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

«Հայաստանի փոքրիկ վիրթիւոզները» 1988-ի երկրաշարժին տասնամեակին առիթով Ֆրանսայի իրենց շրջապտոյտին պանծալի էջ մը արձանագրեցին Փարիզի հայ գաղութին գեղարուեստի տարեգրութեան մէջ: Անոնց բացառիկ նուագը վստահաբար երկար ատեն պիտի մնայ իններորդ թաղամասի քաղաքապետարանին Ռոսինի սրահը գրեթէ ամբողջութեամբ լեցուած բազմութեան յուշերուն մէջ, յատկապէս պատճառած հպարտութեան եւ ներշնչած լաւատեսութեան համար:

Երեկոյթը որ կազմակերպուած էր «Յոյս Հայաստանի համար» եւ Ֆրանսայի «Հայաստան» հիմնադրամին գործակցութեամբ, բացուեցաւ օրուան հանդիսավար, ծանօթ դերասան Ժագ Ներսէսեանի խօսքով. ան նախ բեմ հրաւիրեց առաջին կազմակերպութեան նախագահ պատուելի Ժիլպէռ Լեւոնեանը որ համառօտ կերպով ներկայացուց Հայաստանի մէջ իրենց տարած աշխատանքը, նպատակները. խօսեցաւ Սպիտակի թիւ 2 դպրոցին կառուցումին մասին որ սկսած է արդէն եւ աւարտելով պիտի կրէ պատուելի Տանիէլ Սահակեանի անունը: Բացատրեց թէ Հիմնադրամին հետ գործակցութեան մղուած էին իրենց առաւելութիւնները ի մի բերելու եւ միասնական գործ մը կատարելու նպատակով: Դպրոցին շինութեան պիւտճէն 1 միլիոն 200 հազար ֆրանք ճշդուած էր որուն 900 հազարը պիտի ապահովէ «Յոյս Հայաստանի համար»ը, մնացեալը՝ Հիմնադրամը: Աշխատանքները պիտի իրագործուէին նոյնպէս Հիմնադրամին կողմէ որ աւարտին հաշուետուութիւն (առտիթ) պիտի ներկայացնէր «Յոյս Հայաստանի համար»ին:

Երկրորդ խօսք առնողը եղաւ Հիմնադրամի Ֆրանսայի տնօրէնը Պետրոս Թերզեան: Ան Հայաստանի 1988-ի աղէտին մասին ամփոփ պատկեր մը տալու նպատակով զայն համեմատեց Լատինական Ամերիկայի վերջերս կրած հարուածին հետ. «Երեւակայեցէ՛ք որ ուրականին պատճառած քանդումները որոնք տարածուած էին 200 հազար քիլոմեթրի վրայ, Հայաստանի երկրաշարժին պարագային խտանալով գրաւած են ութ հազար քիլոմեթր», ըսաւ ան. ապա բացատրեց թէ ինչու տասնամեակը չէր բաւած դարմանելու բոլոր վէրքերը. երկրին ծանօթ վիճակը պարտադրած էր այլ առաջնահերթութիւններ, ինչպէս՝ Ղարաբաղի պատերազմը, շրջափակումը, Ղարաբաղին ջուր, ելեկտրականութիւն, ճամբայ ապահովելու հրամայականը, 1993-ի Ձմեռ ծրագիրը, եւայլն: Անոնց հետ շինարարական գործ ալ եղած էր, շինուած էր 10 դպրոց, եօթը հատ ալ կառուցման փուլին մէջ էր:

Պատուելի Ռընէ Լեւոնեան շատ կարճ ելոյթով մը մատնանշեց մետալին միւս կողմի իրականութիւնը: Ըսաւ թէ Հայաստանի սեւ պատկերին հակադրուելու համար եկած են արուեստագէտ պատանիները որոնք պիտի վկայեն երկրին կարողութիւններուն, արուեստին մասին: Իսկ քաղաքապետարանին ներկայացուցիչին կը մնար ըսել թէ յաջողութիւն մաղթելէ ուրիշ բան չէր մնացած իրեն:

Խօսքի բաժինին յաջորդեց երաժշտական խնջոյքը որուն հերոսները եղան Լուսինէ Արարեան (ջութակ), Հրաչեայ Աւանէսեան (ջութակ), Սեւան Աւանէսեան (թաւջութակ), Մարիա Մելեան (սրինգ) Լեւոն Նազարեան (դաշնակ) եւ Սուզաննա Վարդանեան (ջութակ): 9 – 14 տարեկան այս պատանիները երկու մասէ բաղկացած յայտագրով մը նուագեցին Կոմիտաս, Խաչատուրեան, Վիվալտի, Թարթինի, Կոտար, Մոցարթ, Վիէնիավսքի, Քորաքով, Ժոփլէն, Ալթունեան, Սէն – Սանս, Սայաթ Նովա, Կլիւք, Ասլամազեան: Կատարելութեան անոնց ընդհանուր պատկերին մէջ բացառիկ տպաւորութիւն գործեցին իննամեայ ջութակահար Լուսինէ Արարեան Կոմիտասի «Քելէր ցոլեր»ով, Հրաչեայ Աւանէսեան (11) Կլիւքի «Մելոտի»ով եւ սրնգահար Մարիա Մելեան (14):

Միջնարարին «Յոյս Հայաստանի համար» կազմակերպութեան բաշխած պահարաններով նուիրահաւաք մը տեղի ունեցաւ որպէս մասնակցութիւն Սպիտակի դպրոցին շինութեան: Իսկ Բ. մասին ընկերին բեմ հրաւիրուեցաւ Ֆրանսահայ Բժիշկներու Միութեան նախագահ բժիշկ Սերժ Գազանճեան որ յայտարարեց թէ 40 հազար ֆրանքով կը մասնակցին նոյն կազմակերպութեան գործունէութեան:

Խանդավառութեան, հպարտութեան զգացումներու ալեկոծութեան մը մէջ վերջ գտաւ փոքրիկ վիրթիւոզներուն մեծ համերգը որ յոտնկայս, երկարատեւ ու բուռն ծափերու արժանացաւ արդարօրէն:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԷՆ Թ՛ԷԹԻԷՆԻ ՀԱՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ 70-ԱՄԵԱԿԸ

Նոյեմբեր 22-ին, Սէն - Թ՛էթիէնի մէջ նախ կրօնական, ապա աշխարհական հանդիսութիւններով նշուեցաւ տեղւոյն Ազգային Միութեան 70-ամեակը:

1926-ի վերջերուն է որ երջանկայիշատակ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալագեան այցելած է Սէն – Թ՛էթիէն, եւ իր ջանքերով հիմը դրած է Ազգային Միութեան, որ օրէ օր բազկերակը պիտի դառնար գաղութին:

Կազմութենէն ետք, կապուելով Լիոնի եւ հոնկէ տրամադրուած հոգեւորականներով կարելի եղաւ կիրակնօրեայ ժամակատարումներ ընել:

Նոյեմբեր 22-ին, Ս. Գրիգոր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագը մատոյց Նորվան Եպիսկոպոս, որուն կը սպասարկէին Հ. Տաթեւ եւ սարկաւագներ, երգեցողութիւնը ապահովեց նորակազմ Դպրաց Դասը ղեկավարութեամբ՝ Արշամ Սվաճեանի, երգեհոնի կը նուագէր Ալիս Սարաֆեան: Իր քարոզին մէջ, Նորվան Եպիսկոպոս անդրադարձաւ Ազգային Միութեան կտրած ճամբուն, համեստ մատուռէ մը այսօրուան գեղեցիկ եկեղեցիին: Ապա, Հայր Տաթեւին յանձնեց 70-ամեակին առթիւ դրկուած Հայրապետական կոնդակը որուն ընթերցումէն ետք, տրուեցաւ վարչութեան նախագահ Պ. Օվիկեանի: Նոյն առթիւ չքանշանով մըն ալ պարգեւատրուած է դըպրապետ Արշամ Սվաճեան առ ի վարձատրութիւն իր տարիներու ծառայութեան:

Հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ ողբացեալ վարչականներու յիշատակին: Արարողութենէն յետոյ, բազմութիւնը հաւաքուեցաւ կից սրահը ճաշի մը շուրջ որուն կը նախագահէր Նորվան Եպիսկոպոս, իր կողքին ունենալով գաղութիս երիցագոյն անդամը՝ 92-ամեայ Տիկին Տիգրանուհի Յովսէփեան: Ներկայ էին քաղաքապետը՝ Միշէլ Թիոլիէռ, երեսփոխան եւ Ֆրանս – Արմէնի խմբակցութեան անդամ՝ Ֆրանսուա Ռոշըպլուան, յոյն համայնքի հոգեւոր հովիւ՝ Հ. Գոնսթանթէն Քրասաքիս: Քաղաքապետը եւ Ֆ. Ռոշըպլուան խօսք առին, վերջինս յիշեց Մայիս 29-ի Ազգային Ժողովի քուէարկութիւնը: Հուսկ, Նորվան Եպիսկ. վերցնելով կից սրահներէն մէկուն դրան քօղը, երեւցաւ պղինձէ կիսանդրին բարերարին՝ Յովսէփ Գուրումեանի որուն անունը պիտի կրէ սրահը:

Ճաշը վերջ գտաւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, 70-ամեակի կարկանդակով:

ՍՕՍ – ՓԱՐԻՍ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԿ. Ա. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ 225 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Դեկտ. 2-ին Գիտութիւններու Ազգ. Ակադեմիային մէջ, նախաձեռնութեամբ «Նախիջեւան» հայրենակցական միութեան տեղի ունեցած է հայկական առաջին Սահմանադրութեան՝ «Որոգայթ փառաց»ի ստեղծման 225-ամեակին նուիրուած գիտաժողով մը: Անոր հեղինակն է Յակոբ Շահամիրեան, որուն մահէն յետոյ՝ 1789-ին միայն հրատարակուած է: Ծանօթացնելով գործը, Հայր. միութեան նախագահ Ռ. Համբարձումեան զայն բնորոշած է որպէս ԺԸ. դարու համաշխարհային քաղաքական մտքի կարեւորագոյն նուաճումներէն մէկը: Իր կարծիքով, «Որոգայթ փառաց»ը որ հիմնուած է Աստուածաշունչի սկզբունքներուն վրայ, 70 տոկոսով կարելի կ՚ըլլար պատշաճեցնել Հայաստանի ներկայի Սահմանադրութեան: Ելոյթ ունեցողները շեշտած են որ «Որոգայթ փառաց»ը ԱՄՆ-ու Սահմանադրութենէն 16 տարի առաջ մշակուած է եւ հակառակ ատոր ան շատ քիչերու ծանօթ է ու առաջարկած են դիմել ՀՀ նախագահին ու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որպէսզի ան տպագրուի հայերէն եւ անգլերէն, ինչպէս նաեւ Մալէզիայէն հայրենիք տեղափոխուի Յ. Շահամիրեանի աճիւնը, Հայաստանի կարգ մը փողոցները կոչուին Շահամիրեան եւլն.:

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԱՀԻՆ ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Զորս անձեր կը վիճէին, թէ իրենցմէ ո՞րն է, որ կը կիրարկէ աշխարհի ամենահին մասնագիտութիւնը:

— Իմ մասնագիտութիւնս, ըսաւ բժիշկը, աշխարհի ամենահինն է: Չէ՞ որ Ադամի կողէն ոսկոր մը հանելը աշխարհի առաջին բժշկական գործողութիւնն է:

— Ամենեւի՛ն, պատասխանեց ճարտարապետը: Ստեղծագործութեան առաջին արարքն էր աշխարհը կառուցանել ու կազմակերպել:

— Կը սխալի՛ք, պարեկամներ, ըսաւ փիլիսոփան: Աշխարհը կառուցանելէ առաջ պէտք էր մտածել ու քաոսէն դուրս հանել զայն:

— Արդարեւ, վրայ բերաւ քաղաքագէտը: Եւ ո՞վ կը կարծէք, թէ ստեղծեց քաոսը:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Եւ այնպէս, ինչպէս ինքը Թափառող աստղի բնաւորութիւն ունի, այնպէս էլ միտքը, որ վայրկեանի արագութեամբ՝ նիւթից նիւթ է թռչում:

- Քանի մը տարի առաջ մեր երկիր գացի՝ Պիթլիս: Քիւրտ աշուղ մը կար հոն, վրաս երդ կապեց, երգեց... Անոնց երգին մէջ ալ մելամաղձութիւն կայ:

Յովհաննէսը սկսում է երգել քրտական տխուր մի երգ, ինչ-որ բառեր են եւ ապա՝ «լօ-լօ-լօ»...

- Մելամաղձութիւնը այդ «լօ-լօ-լօ»ին մէջ է... Բոլոր ժողովուրդներն ալ բարի են, չարիքը ուրիշ տեղէն կու գայ... Պիթլիսէն գացի Վան, Վանայ ծով տեսայ, տեսայ Ախթամար... Ախթամար աշխարքիս ամէնէն գեղեցիկ եկեղեցին է, անկէ գեղեցիկ եկեղեցի տեսած չեմ:

Գրքերի խառնակութիւնը մի կերպ յաղթահարելով, մօտենում եմ լուսամուտին: Մենատան ետեւում մի փոքրիկ հողակտոր է, կանաչ, բայց համարեա ամայի:

- Հող միայն Թարխուն կը բուսցնեմ: Կը սիրեմ Թարխունը, անկէ ալ Հայաստանի հոտ կու գայ...

Ու յանկարծ որտեղից-որտեղ.

- Դուն հոքէյ կը հասկնա՞ս...

- Այո: Եւ սիրում եմ հեռուստացոյցով նայել:

- Ես չեմ հասկնար:

Ու դարձեալ.

- Այն տղային անունն ինչ էր, որ հանելուկներ կը հանէ...

- Սարգիս:

- Երկրորդ անունն ի՞նչ էր:

- Յարութիւնեան:

- Այո, այո, Սարգիս Յարութիւնեան, պատուական տղայ է, լաւ գործ կ՚ընէ, հանելուկներ կը հանէ: Կը սիրեմ հանելուկներ:

- Ինքը չի հանում հանելուկները, ինքը հաւաքում է:

- Մէկ է, տեղէ մը կը հանէ:

Եւ ապա.

- Այն սուտ որսորդին մասին Թումանեան գրած է, այնպէս չէ՞...

- Այո, «Սուտլիկ Որսկանը»...

- Սքանչելի գործ է, շատ կը սիրեմ:

Խօսքը որ Թումանեանին հասաւ, ժպիտը պարզ ու պայծառ:

- Իր կնոջ տուած անոր մէկ պատասխանն ալ շատ սքանչելի է, ու շատ սիրած եմ:

- Այդ ո՞ր պատասխանն է:

- Կինը կ՚ըսէ Թումանեանին. «Յովհաննէս, հէչ տուն չես գար, օր ու գիշեր դուրսն ես»: Թումանեան ալ, որ տասնըմէկ զաւակ ունէր, կը պատասխանէ. «Ով կին, առնուազն տասնմէկ անգամ գիշերը եկած եմ տուն»... Աղէկ պատասխան, պատուական պատասխան:

Մեզ ուղեկցողներից մէկը, մի լուսանկարիչ, հարց է տալիս.

- Պարոն Սարոյեան, ի՞նչ կը մտածէք սիրոյ մասին:

- Զարմանալի հարց, դժուար հարց, աշխարքի ամենադժուար հարցերէն մին:

Սոյն լուսանկարիչը, որ խօսքաշատ մարդ էր եւ յաճախ էր միջամտում մեր զրոյցին, խոստովանում է.

- Է՛, շատ կը խօսիմ:

- Եթէ չխօսիս, բան մը չպիտի ունենանք լսելու: Հոգ մի ըներ, խօսէ: Արհեստդ ի՞նչ է ըսիր:

- Լուսանկարիչ եմ:

-Մենք ալ գրող ենք, քանի որ ուրիշ գործով չենք կրնար զբաղիլ: Հոգ մի ըներ, մեզի լուսանկարէ ու խօսէ:

Օրս կիրակի է, համերգը պիտի ցերեկը տեղի ունենայ:

- Համերգին պիտի գա՞ք, - հարցնում եմ Սարոյեանին:

- Անշուշտ պիտի գամ: Հիմա իմ վերջին գրքերս մակագրեմ, նուիրեմ ձեզի ու երթանք:

Եւ մակագրում, ինձ ու Յովհաննէսին է նուիրում երկուական հատոր:

- Այս մէկը ինքնակենսագրական է, թէեւ ոչ լրիւ:

Գրող Արամ Արաքսը, որ համերգի կազմակերպիչներից է եւ նոյնպէս ուղեկցում է մեզ, առաջին կարգի տոմս է առաջարկում Սարոյեանին:

- Ո՛չ, առաջին կարգ չեմ ուզեր, վերջին կարգ կ՚ուզեմ, կը սիրեմ, որ ժողովուրդը առջեւս ըլլայ, ժողովուրդը տեսնեմ:

Դրսում պարզ, կապոյտ, արեւոտ եղանակ է: Զոյգ դեղձենիների վրայ մեղուների բզզոց է ու լոյս: Նոր եմ նկատում, որ դեղձենիներից ոչ հեռու ընկած է մի մեծ քարաբեկոր... Հետաքրքիր է, այդ քարաբեկորն ինչպէ՞ս է յայտնուել այս անքար հողում:

- Լեռներէն եմ բերած, — կանխում է իմ հարցը Սարոյեանը: - Ինծի կը հարցնեն, ինչո՞ւ բերիր: Է, ես ի՞նչ գիտնամ՝ ինչու բերի: Սիրեցի ու բերի: Քարը շատ կը սիրեմ: Հապա նայէ, տիեզերքին, քաոսին պատկերը կայ այս քարին մէջ:

Նայում եմ, յիրաւի, գծեր են, քաոսային երակներ, տիեզերական պատկեր...

- Հայաստանի քարերու մասին բանաստեղծութիւն մը կայ, ո՞վ գրած է:

- Հայաստանի քարերի մասին շատերն են գրել, բայց ո՞ր բանաստեղծութիւնն է...

- Ան, որ կ՚ըսէ, Հայերը առաջ սեւ քարով կը շինէին, հիմա՝ կարմիր քարով...

- Սիլվա Կապուտիկեանինն է...

- Սիրեցի այդ բանաստեղծութիւնը... է, Հրաչեայ Օհաննէսեան ինչպէ՞ս է, Պէրլին հանդիպեցայ, առո՞ղջ է...

- Շատ առողջ...

- Պրաւօ, անոյշ տղայ է:

- Ուրեմն, դուն տուքթ. Քելեկեանին հանդիպեցա՞ր, բարեկամս է, գիտես, ըսքանչելի մարդ...

- Նոյն կարծիքին եմ: Բժիշկ է, բայց շատ գրականագէտներից աւելի լաւ է գրում գրականութեան մասին:

Դիմացի առանձնատան առջեւի կանաչներով մի մարդ է քայլում:

(Շար. 9)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՕՐ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՈՒ ՅԱՐԳԱՆՔԻ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 13, Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ յընթացս պատարագի պիտի նշուի ու յիշատակուի անունը Հայ ժողովուրդի արժանաւոր զաւկին՝

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ-Ի

անոր մահուան քառասունքին առթիւ։

Գաղութիս տաղանդաւոր զաւակին յիշատակը յարգողներէ կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ պատարագի խորհուրդին։

(Շար. Ա. էջէն)

ղաքական եւ տնտեսական գիտութիւններ կ'ուսանին։ Զօրս Տէվէճեան են, ֆրանսացի, պոլսեցի չառաւիղ։ «Զօրս, դադաղս վերցնելու համար»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՍՊԱՅԱԿՈՅՏԸ արեւմուտքին ազդարարած է որ չխարուին քիւրտ ղեկավար Ա. Էօճալանի հաշտարար կոչերէն եւ զօրակցին Անգարայի դիւանագիտական ջանքերուն։ Կատարուած յայտարարութեան մէջ ըսուած է նաեւ թէ կարելի չէ Թուրքիոյ մէջ քրտերէն ուսուցում եւ հեռատեսիլի հաղորդում կատարել, քանի որ կան զանազան բարբառներ եւ թէ «Թուրքիոյ մէջ թրքական իննութեան հետ ամբողջացած տարբեր ծագումով այլ հաւաքականութիւններու անձնաւոր է քրտական ծագում ունեցողներու համար նման յատուկ կարգադրութիւն մը որ կը հակասէ Սահմանադրութեան հաւասարութեան սկզբունքին ու կրթական միութեան օրէնքին»։

ՌԻՆՆԻ մէջ, Պրըթանըրի Շրջանային Խորհուրդին առջեւ նախագահ Շիրաք փորձեց օգտուիլ կառավարութեան դժուարութիւններէն եւ կոչ ըրաւ «նոր շունչի» մը։ Առաջարկեց նաեւ որ հանրային պաստարկութեանց (երկաթուղի, օրինակ այս միջոցին) գործադուլի պարագային, նուազագոյն միջոցներ ապահովուին։ Այս խօսքերը բուռն հակազդեցութեան առիթ տուին թէ սենտիքաներու եւ թէ Փոխադրութեան Նախարարին (Համայնավար) մօտ, այն պատճառաբանութեամբ թէ խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ գործադուլի իրաւունքը զոր Սահմանադրութիւնը կը նախատեսէ։

Շ. ՓԱՍՔՈՒԱ հեռացաւ ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ-ի քաղաքական ղեկավարութենէն, ուր խորհրդական էր, չեշտելով հանդերձ թէ կօլիստ է ու կը մնայ, բայց չի կրնար մնալ հոն քանի որ տարակարծիք է հիմնական մարզի մէջ (իմա՛ Եւրոպա),

ԵՐԿՈՒ ՀՐԴԵՀՆԵՐ ծագած են Դեկտեմբեր 6-էն 7-ի գիշերը, մէկը Փարիզի 9-րդ թաղամասը՝ Ռիւ Ռոտիէ ուր 3 մեռեալ եւ շուրջ 20 վիրաւոր կար (ոմանք ծանր վիճակի մէջ), երկրորդը՝ Լիվրի - Կարկանի ծերանոցի մը մէջ ուր 7 մեռեալ կար, 30 վիրաւոր որոնց 6-ը շատ ծանր վիճակի մէջ։

Ռ. ՏԻՒՄԱ կորսնցուց անուանարկութեան դատը զոր բացած էր «Լը Մոնտ»ի դէմ, դատարանը գտնելով թէ թերթին քննութիւնը «լուրջ եւ հաւասարակշռուած էր»։ Տիւմա մէկ միլիոն ֆրանք մնասուց հատուցում ալ ուզած էր Էլֆի կապակցութեամբ իր ունեցած դերին յօդուածին առթիւ։ «Լը Մոնտ»ի Դեկտեմբեր 6 / 7-ի թիւին նամականիի բաժնին մէջ ալ Վիգէն Արմէնեան անունով ընթերցող մը ցաւ կը յայտնէ որ թերթը այդքան տեղ տուած է Տիւմայի անձնական կեանքին։

ՍԵԶԱՐ ժամանակակից ամէնէն ծանօթ արձանագործը մեռաւ Դեկտեմբեր 7-ին, 77 տարեկանին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան։ Հեղինակն էր շարժանկարի մրցանակներուն քանդակին, եւ այդ իսկ պատճառով պարգեւատրումը իր անունը կը կրէր։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներու շարքին, Սըտան 3 - 1 յաղթեց Վալանսի Հայ Մարզականին, իր դաշտին վրայ։ Դասաւորման մէջ միշտ 18-րդ է, 19 կէտով։ Գլուխն են Սէնթ Էթիէն եւ Թուլա 42 կէտով, վերջինն է Ամիէն 16 կէտով։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Դեկտեմբեր 9

Յղութիւն Սուրբ Աստուածածնի՝ յԱննայէ։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի։

ՇԱԲԱԹ, Դեկտեմբեր 12

Տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին Մարուգէի Ճգնաւորին եւ Մելիտինոսի Եպիսկոպոսին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Դեկտեմբեր 12-ին տօն է Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետին։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

⁂

ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Աւանդական Մատաղօրհնութիւնը *այս տարի տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 13, Կիրակի, կրօնական եւ աշխարհիկ հանդիսութեամբ։*

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Ռոն - Ալփի Հայոց

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյս Կոմիտաս *երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։*

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղօրհնութիւն *եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար։*

Ժամը 12.30-ին Կարպիս Մանուկեան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ ժողովրդական ճաշ։

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին կրնան արձանագրուիլ եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30-ին։

Պատարագ ժամը 10-ին։

Քարոզ ժամը 11.15-ին։

Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ ժամը 12-ին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine (Jura)

- **Directeur diplômé BAFD**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ջութակ՝ ԱՐԱ ՄԱԼԻՔԵԱՆ
Դաշնակ՝ ՔԱԹՐԻՆ ՕՐՏՐՈՆՕ

կը ներկայացնեն՝
Շուպէրթ, Ռախմանինով,
Զիմանովսքի, Ռամոն

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14, ժամը 20.30-ին՝

Salle Chopin–Pleyel
252, rue du Fbg St–Honoré

Տեղերը ապահովել՝
F.N A C
ՓԼԷՅԷԼ Սրահ
01 – 45 – 61 – 53 – 22
եւ նաեւ հետեւեալ թիւերուն. –
01 – 42 – 29 – 10 – 24
01 – 42 – 78 – 41 – 70

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սարգիս Պօղոսեանի *մահուան քառասունքին ի յիշատակ, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջըրաշեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։*

UGAB-Paris - IDF

LA CHORALE

'Koghtan'

dirigée par *Haïg SARKISSIAN*

Au programme :
G. Mourza — Krikor Suni —
G. Zakarian — Komitas

Samedi 12 Décembre à 20 heures 30

à la Cathédrale Sainte–Croix
des Arméniens Catholiques
13, rue du Perche — 75003 PARIS

Renseignements & réservations :
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Participation aux frais :
Adultes: 70 F — Enfants: 50 F.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին։

Պուլվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդ, Տէր եւ Տիկին Ժագ Պօղոսեան 500-ական Ֆր., Պուլվար Օտտոյի երեցկին Գույումճեան 200 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Վ. Գամպէրեան, Տէր եւ Տիկին Արիս Թէճիրեան, ընկերուհի Գլէմանս Թիւթէլեան 200-ական Ֆր., ընկերուհի Մարի Քէօսէեան, ընկերուհի Բարիզ Արմաղանեան, ընկերուհի Դարբինեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գէորգեան, ընկերուհի Մարի Պէրպէրեան, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Նազարէթեան, Տէր եւ Տիկին Ռ. Սուքէսեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Առաքելեան 100-ական ֆրանք։

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջըրաշեան 1000 Ֆր. «Յառաջ Միտք եւ Արուեստ»ին։

GIIA

GROUPEMENT INTERPROFESSIONNEL INTERNATIONAL ARMENIEN

COMMUNIQUE

Le dîner de ce 10 novembre 1998 du G I I A a été l'occasion de réunir de nombreux élus d'origine arménienne de la région parisienne et même d'un peu plus loin (Valence). D'autres, pris par des engagements antérieurs, avaient aussi marqué leur vif intrêt pour cette rencontre.

Autour du sujet développé par Grégoire de la RONCIERE, Adjoint au Maire de Sèvres, «*Pourquoi et comment entrer en politique ?*», une totale unanimité est apparue sur la nécessité d'une plus grande connaissance réciproque et d'une communication véritable.

Il a aussi semblé opportun, sans nécessairement et tout de suite mettre en place une nouvelle organisation, de lancer des actions permettant l'établissement de liens entre les élus de toutes les régions. Chacun pourra mener une réflexion en ce sens et il a été suggéré que, dans un tout premier temps, le secrétariat du G I I A pourrait servir de relais aux protagonistes de ce projet.

Le mot de la fin est revenu à Alexis GOVCIYAN, Président du COMITE DU 24 AVRIL regroupant toutes les associations et organismes arméniens, lorsqu'il a évoqué l'appartenance commune et le besoin d'un soutien réciproque.

Paris, le 17 Novembre 1998

Imprimé sur les Presses du Journal "HARATCH"
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

U.G.A.B. — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE

Union Générale Arménienne de Bienfaisance — MARSEILLE

Vente de Noël

SOIREE INAUGURALE
le Vendredi 11 Décembre à 18h

La vente continuera
le Samedi 12 Décembre de 10h à 19h

AU PROFIT DES ACTIONS SOCIALES DE L'UGAB

Stands divers :
• *Objets d'Arménie* • *Tableaux de Peintres d'Arménie* • *Antiquités-Brocante* • *Faïences, poteries* • *Livres* • *Produits provençaux* • *Décors de Noël* • *Jouets* • *Confiseries* • *Plats à emporter* • *Pâtisseries arméniennes*

l'Union Général Arménienne de Bienfaisance

vous invite à son grand

Loto

le Dimanche 13 Décembre à 15h

— O — O — O — O — O — O —
Gros lot : Voyage-Croisière
Nombreux et superbes lots à gagner
— O — O — O — O — O — O —

Une collation sera offerte par les Dames de l'UGAB

327, Boulevard Michelet — 13009 MARSEILLE — Tél. : 04 91 22 10 45

U.G.A.B. — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR D'HIVER

La Croix Bleus des Arméniens de France
organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du 20 au 27 février 1999
pour les enfants de 8 ans révolus à moins de 15 ans.

Prix : 2700 F comprenant
• **transport** • **hébergement** • **location et cours de ski**
• **remontées mécaniques** • **assurance**

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. Conseil d'Administration, 17 rue Bleue 75009 Paris
tél. 01 48 24 46 57

Date limite d'inscription : 12 janvier 1999.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 9
MERCREDI
9 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·527 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.527

1988 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7 1998

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 7-ին, երկրաշարժի տասնամեակը ոգեկոչուեցաւ, ինչպէս միշտ, պատարագներով եւ հոգեհանգստեան պաշտօններով Ֆրանսայի բոլոր հայկական եկեղեցիներուն մէջ: Փարիզ, ժամը 11·30-ին, Գիւտ Արք. կատարեց հոգեհանգստեան պաշտօնը, ներկայ եղաւ Հայ կաթողիկէ առաջնորդը՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս:

Ֆրանսական հեռատեսիլի զանազան կայաններ անցեալ շաբաթ եւ Դեկտեմբեր 7-ին ալ անդրադարձան երկրաշարժի տասնամեակին: Հինգշաբթի, Դեկտ. 3-ին, Ա. կայանը ներկայացուց պատկերներ Գիւմրիէն, ֆրանսական դպրոցէն եւ հարցազրոյց մը վարժարանին տնօրէն՝ Մարթէն Փաշայեանի հետ: Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 7-ին, Բ. կայանն էր որ սիրտ ցաւցնող եւ մանաւա՛նդ ցասում պատճառող տեսարաններ ներկայացուց Գիւմրիէն, ուր դեռ - հարկ է՞ կրկնել - հազարաւորներ կը բնակին ՔՈՆԹԸՆԷՐՆԵՐՈՒ մէջ, ցուրտին ու փուքին, մինչ քիչ մը անդին, ոչ շատ հեռու, ամբարտաւան ցուցադրութեամբ մը ոմանք չեն քաշուիր «ման գալէ» իրենց մերսէտէսներուն մէջ: Տեղ մը ծուռ, շատ ծուռ բան մը կայ որ աւելի քան աներդունելի է այլեւս:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 7/8)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ՄԵՏԱԼՆԵՐ

Երկրաշարժին տասնամեակին առթիւ նախագահ Ռ. Քոչարեան Դեկտեմբեր 4-ի հրամանագրով պարգեւատրած է շարք մը օտարականներ, անոնց բերած մարդասիրական օժանդակութեան համար: Շարքը կը գլխաւորեն Ն. Ռիժկով, Վլ. Սպիւակով եւ Ժոն Հանթսմըն որոնք արժանացած են Ս. Մեսրոպ Մաշտոց շքանշանին: Մխիթար Գոշ, Մխիթար Հերացի եւ Ա. Շիրակացի մետալներով պարգեւատրեալները նախկին խորհ. հանրապետութիւններէն են որոնք երկրաշարժի վաղորդայնին օգնութեան փութացած են աղէտեալներուն:

***

Դեկտ. 7-ին ալ, Սպիտակի զուիցերական թաղամասին մէջ բացումը կատարուած է Ն. Ռիժկովի կիսանդրիին: Արարողութեան ներկայ եղած են վարչապետ Արմէն Դարբինեանի գլխաւորութեամբ կառավարութեան բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, ինչպէս նաեւ մեծարեալը եւ կինը: Կիսանդրիին հեղինակն է քանդակագործ Ֆրէտ Սողոնեան:

***

ԶՈՀ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Արագածոտնի Մաստարա գիւղին մէջ բարձունքին վրայ բացուած է երկրաշարժին զոհ երախաներուն յիշատակին նուիրուած «Վերածնունդ» համալիրը: Քանդակներուն հեղինակն է Ջաւէն Կոչոյեան, ճարտարապետը՝ Հայկ Ասատրեան: Բացման ներկայ եղած է Արագածոտնի մարզպետը:

***

Ե. ՊՐԻՄԱԿՈՎ, ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ռուսաստանի վարչապետ Պրիմակով երկրաշարժին 10-ամեակին առթիւ ուղերձ մը ղրկած է Ա. Դարբինեանին, ուր ան յարգանք մատուցանելէ ետք զոհերու յիշատակին ի մէջ այլոց կ'ըսէ թէ այս ողբերգութեամբ թափ առած յարաբերութիւնները, որոնք երկու ժողովուրդներու բազմադարեան եղբայրութեան վրայ հիմնուած են, ալ աւելի կ'ամրապնդուին:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՀՌՉԱԿԱԳՐԻՆ 50-ԱՄԵԱԿԸ

Դեկտեմբեր 7-ին, ԻՒՆԷՍՔՕ-ի Փարիզի կեդրոնին մէջ հանդիսաւոր բացումը տեղի ունեցաւ Մարդկային իրաւունքներու համաշխարհային հռչակագրին յիսնամեակին: Անդամ երկիրներէ հասած պատուիրակութիւններու, միջազգային համբաւի տէր քաղաքական դէմքերու եւ մասնագէտներու ներկայութեամբ գոյնզգոյն ու հոծ բազմութիւն մը ներկայ եղաւ բացումին որուն առաջին խօսք առնողն էր ջութակահար Ե. Մենուհին. բարի գալուստ մաղթելով ներկաներուն, յիշեց հռչակագրին ստորագրութեան օրը 1948-ին երբ որպէս երիտասարդ արուեստագէտ հրաւիրուած էր նուագելու, հընդիկ ծանօթ երաժիշտ Ռավի Շանքարի հետ: Հակիրճ իր ելոյթով չեշտեց փոխադարձ հասկացողութեան, ըմբռնումին կարեւորութիւնը, ապա ղեկավարեց իր անունը կրող երաժշտական դպրոցին պատանի սաներուն նուագախումբը որ նուագեց Պախի երկու ջութակի քոնչերթօն:

Բանալու համար խօսքի բաժինը, նախ բեմ հրաւիրուեցաւ կազմակերպութեան ընդհանուր տնօրէն Ֆ. Մայոր. ան ծանրացաւ մարդկային իրաւունքներու համաշխարհայնացումին համար կատարելի աշխատանքին վրայ, ապա կոչ ուղղեց որ այս յիսնամեակին առթիւ ազատ արձակուին աշխարհի բոլոր քաղաքական, գաղափարական բանտարկեալները:

Իրեն յաջորդեց ՄԱԿ-ի Մարդկային իրաւունքներու գլխաւոր պատասխանատուն՝ Մէրի Ռոպինսըն որ մատնանշեց այսօր եւս 1948-ի հռչակագրին նպատակներէն անիրագործելի մնացածները: Ծանրացաւ փոխադարձ յարգանքին կարեւորութեան վրայ, գոհունակութիւն յայտնեց որ օրէ օր կը մեծնայ ոչ-կառավարական կազմակերպութիւններու դերը եւ ազդեցութիւնը երբ միւս կողմէ անդրազգային կառոյցներ ինչպէս՝ Դրամական ֆոնտը, յաճախ տնտեսական ազդակով վճռական խօսքի տէր կ'ըլլան ամէն մարզի մէջ:

Բացման նիստին վերջին ելոյթը ունեցաւ Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախագահը որ ուրախութիւն յայտնեց նոր յիսնամեակի ձեռնարկին, որոշ չափով ինքնաքննադատական մօտեցումով արտայայտուեցաւ: Շեշտեց աշխարհի վրայ մարդկային իրաւունքներուն բռնաբարուած շրջաններուն գոյութիւնը, յիշեց արտայայտութեան ազատութիւններու բռնաբարումը, ճնշումի ենթակայ փոքրամասնութիւններու երեւոյթը, այլ - կին անհաւասարութեան պարագաները, բնիկ բնակչութիւններու ենթարկուած սպառնալիքները, օտարատեացութեան, ցեղապաշտութեան, սովի, մանկական աշխատանքի իրականութիւնը. այս բոլորը միշտ այժմէական բնոյթ մը կու տային մարդկային իրաւունքներու համար տարուած պայքարին: Ապա ակնարկը կեդրոնացնելով Ֆրանսայի վրայ, որուն ազգային լօզունգն էր «ազատութիւն - հաւասարութիւն - եղբայրութիւն»ը, մատնանշեց հակասական երեւոյթները. աշխատանքի իրաւունքին անհաւասարութիւնը, բռտութիւնը, անմեղութեան կանխավարկածին անտեսումը, այր-կնոջ միջեւ աշխատանք-վճարումի անարդարութիւնը, ընկերութենէն արտաքսուածները, եւլն.: Այս կացութիւնը իրեն ըսել կու տար որ բարգաւաճ ու մեծ երկիրներն ալ հակառակ ուրիշները խրատելու իրենց կեցուածքին, մարդկային իրաւունքներու կալուածին մէջ ընելիքներ ունէին:

Յիսնամեակի նշումներու ծրագիրը կ'ընդգրկէ երկօրեայ գիտաժողով մը որուն կը մասնակցին միջազգային ծանօթ բազմաթիւ դէմքեր, ինչպէս՝ Փորթուկալի նախկին նախագահը Մ. Սոարէս, Նոպելեան մրցանակաւոր Է. Վիզել, Ռ. Մինչու, Ու. Սոյինքա, Եւրոպայի յանձնաժողովի նախագահ Ժ. Սանթէր, Տալայ Լամա, եւլն.:

Երկօրեակը կը փակուի Դեկտ. 8-ին հանդիսաւոր նիստով մը ուր ելոյթ կ'ունենան ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղար Ք. Անան, յիսնամեակի նշումներու նախագահ Ռ. Պատէնթէր եւ վարչապետ Լ. Ժոսփէն:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԳՆ ԱԼ ԹՇՆԱՄԻ

Պոլսոյ զինուորական թանգարանին ու Մշակոյթի կեդրոնին մէջ երկրորդ անգամ կազմակերպուած է երաժշտական խրախճանք մը որուն ինքնատիպ յատկանիշներէն կը նկատուի տեղացի զանազան ցեղերու երգին ու նուագին ալ տեղ տալու երեւոյթը: Այսպէս, յայտագիրները կազմուած են նաեւ Հայերու, Քիւրտերու, Լազերու երաժշտութեամբ: Ծրագրուած է օրինակ որ ելոյթ ունենան հայկական «Քնար» խումբը, քիւրտ երաժիշտներ, լազ նուագածուներ, եւայլն:

Սակայն, ինչպէս կը տեղեկացնէ Դեկտեմբեր 7-ի «Հիւրրիյէթ»ը, որոշուած թուականէն քանի մը օր առաջ ջնջուած են հայկական խումբին եւ քիւրտ երգիչին ելոյթները: Պատճա՞ռը. «երկրին ներկայի փափուկ կացութիւնը»...:

«Ի՞նչպէս կարելի է նման բան» հարցնող կուտայ քովի սիւնակէն, թերթին քրոնիկագիրներէն մէկը, անդրադառնալով կատարուածին. ապա ինք կը պատասխանէ իր հարցումին. «Հոս Թուրքիա է, կ'ըլլայ...»: Գրութիւնը կ'աւարտէ նոր հարցումով մը. «Երաժշտութենէ՞ն կը վախնանք. ի՞նչ տրամաբանութիւն է այս մէկը»:

Զգելով որ թուրք լրագրողը նման երգի արգելքին մէջ տրամաբանութեան յարը փնտռելու, թերթը մէկդի դնելէ առաջ մէկ բան կը մնայ ընելիք.

«Քրտական եւ հայկական երաժշտութեան վէթօ» խորագրուած լուրը ձօնել բոլոր այն լուսամիտ մեկնաբաններուն որոնք պարագայական ամէն հոգեշահ խօսքի փշուրի մէջ թուրքեւհայ յարաբերութիւններու բնականոնացման, բարւոքումի ամուր հիմեր նշմարելու եւ մատնանշելու արքայական նպատակին լծուած են:

Այնպէս, անկեղծօրէն, առանց չափազանցելի հեռանկարի, տարուած՝ միմիայն ժողովուրդներու բարեկամութեան վսեմական փոէպլէն...:

Թ. ԱՐՓԻ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ժ. Փ. ՊՐԷԹ, Ազգ. Ժողովի Ֆրանսա - Հայաստան խումբին նախագահը մամուլի ղեկոյցով մը կը հաղորդէ որ մարդկային իրաւանց յայտարարութեան 50-ամեակին առթիւ, որոշած է զօրավիգ ըլլալ Թուրք անձնաւորութեան մը որ յանձնառու է հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման եւ ընտրած է հրատարակիչ՝ Այշէ Զարաքոլուն, որու «կնքահայրութիւնը» կը ստանձնէ: Այլ յայտարարութեամբ մըն ալ, Ժ. Փ. Պրէթ իր վրդովումը կը յայտնէր Ժիլ Վայնշթայնի ընտրութեան առթիւ, զոր «անհանդուրժելի» կ'որակէր:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏԻ պառակտումը այլեւս բացայայտ է եւ Դեկտեմբեր 5-էն ի վեր Ժ. Մ. Լը Փէնի եւ Պրինօ Մեկրէի ճակատումը հրապարակ ելած է: Ժ. Մ. Լը Փէն ղեկավարութենէն հեռացուց բոլոր անոնք զորս Մեկրէի մերձաւոր կը նկատէր, վտարեց նաեւ անձնակազմի տնօրէնը՝ Սերժ Մարթինէզ որ արտակարգ համագումար կը պահանջէր: Կը թուի որ Մեկրէ տեղի չի տար եւ շարժումին կազմալուծումը այլեւս անխուսափելի կը նկատուի:

ԱՅՍՐՅՈՐԴԱՆԱՆԻ մէջ շատ բուռն բախումներ տեղի ունեցած են Դեկտեմբեր 7-ին, Նապլուզի մէջ Ֆաթահի զինուոր-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՏԻԿԻՆ ՄԻԹԵՐԱՆ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴԵՍՊԱՆԸ

Տիկին Տ. Միթերան որ նախագահուհին է «Ֆրանս - Լիպերթէ» կազմակերպութեան, յայտնած է որ Թուրքիոյ Փարիզի դեսպանը Ս. Քէօքսալ պէտք է դատուի հակաքիւրտ իր արարքներուն համար: Ան ամբաստանուած է «հազարաւոր անմեղ քիւրտ մտաւորականներու սպանութեամբ» որպէս նախկին տնօրէն Թրքական ՄԻԹ-ին (Ազգ. լրահաւաք կազմակերպութիւն): Տ. Միթերան որ հինէն ի վեր ծանօթ է քրտական դատին բերած իր զօրակցութեամբ, ըսած է թէ վարկաբեկիչ է նման դեսպանի մը Ֆրանսա ներկայութիւնը: Իսկ Թուրքիոյ դեսպանատան բանբերներէն մէկը որպէս հակազդեցութիւն ըսած է միայն թէ «տիկին Միթերան կ'ըսէ ինչ որ իր մտքէն կ'անցնի»: Ֆրանսայի Արտաքին գործերու նախարարութիւնը ոչ մէկ մեկնաբանութիւն կատարած է այս առնչութեամբ:

Նոյն հարցին մասին «Ֆրանս - Լիպերթէ» և Մարդկային իրաւունքներու պաշտպան երկու այլ կազմակերպութիւններ կոչ մը ուղղած են ուր կը նշեն Փինոշէի նախընթացը, ապա մանրամասն կը թուեն այն ապացոյցները, որոնք կը հաստատեն ՄԻԹ-ին եւ չարագործ ու կաշառակեր շրջանակներու կապը, ըսելու համար թէ այդ կազմակերպութիւնը աւելի քան 4500 քրտամէտ մտաւորականներու, փաստաբաններու, բժիշկներու, գրողներու, լրագրողներու, քաղաքական դէմքերու եւ ուսանողներու մահուան պատասխանատուութիւնը կը կրէ. կը նկատեն թէ հարցը կը վերաբերի աշխարհի ամէնէն կեղեքուած ժողովուրդներէն մէկուն ընտանիքին ծրագրուած ձեւով անյայտացըներու արարքին: Կ'ըսեն թէ այդ զոհերուն մէկ մասին ընտանիքները Ֆրանսա ապաստանած են, բայց անզօր են Թուրք դեսպանին դէմ արդարութեան դիմելու, քանի որ ան որպէս դեսպան դիւանագիտական անձեռնմխելիութիւն կը վայելէ: Ուստի կը դիմեն Ֆրանսական իշխանութիւններուն որ վերցնեն Ս. Քէօքսալի անձեռնմխելիութիւնը որպէսզի ան կարենայ դատարանի առջեւ պատասխանել իր վարած ոստիկանութեան գործած ոճիրներուն ամբաստանութեան. կամ եթէ մերժէ ատիկա ընել, անպաշտօնելի անձնաւորութիւն համարուի եւ արտաքսուի:

ՄԻԽ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Ութսունական թուականներու վերջին տարիներուն թափ առած հրապարակայնութիւնը լռութեան մատնուած շատ ու շատ հարցեր օրակարգի բերաւ։ Թղթածրարներ բացուեցան, խնդիրներ սեղան բերուեցան եթէ նոյնիսկ լուծումի հանգրուանը յաճախ անմատչելի մնաց։ Արդէն արտօնուած հրապարակայնութիւնն ալ արտայայտութեան կապանքները վերցնելու նպատակը կը հետապնդէր առաւելապէս եւ ոչ անպայման լուծում բերելու։ Եւ գրեթէ բոլոր այն պարագաներուն ուր շփոթուեցան այս երկուքին – խօսելուն եւ գործելուն – սահմանները, անել ու խառնաշփոթ կացութիւններ ստեղծուեցան ժողովուրդներու, երկիրներու համար։ Վկայ՝ Ղարաբաղի խնդիրը։

Հրապարակայնութեան շրջանէն առաջ ալ Հայաստանեան մամուլին կողմէ ուշադրութիւն գրաւած երեւոյթ էր սահմանային շրջաններու գիւղերուն պարպումը, անտիրութիւնը։ Լրագրողներ պարբերական հրապարակումներով ահազանգ կը հնչեցնէին այս մասին, ջանալով իշխանութիւններու ուշադրութիւնը հրաւիրել որպէսզի միջոցներու ձեռնարկուի վտանգաւոր այդ կացութեան դէմ։ Յետոյ երբ Ղարաբաղեան շարժումը տիրեց Հայաստանեան առօրեային, գիւղերու պարպումի երեւոյթը մնաց որպէս մանրամասնութիւն։ Իսկ աւելի ուշ երկրին պանդուխտային արտագաղթը, անոր յայտնի եւ անյայտ պատճառներով, իր վրայ կեդրոնացուց ուշադրութիւնը, դարձեալ տեղ չձգելով սահմանային շրջաններու գիւղերուն հարցերուն։

Անկախութեան յաջորդած տարիներուն պատճառներ կային այդ մասին մտահոգութիւնները մեղմելու. պատերազմին իրականութիւնը յատուկ տեղ պէտք է տուած ըլլար սահմանամերձ բնակավայրերու, քանի որ անոնք էին հարուածներու առաջին թիրախները։ Խորհրդային Միութեան քայքայումով «սահման» կոչուածը կը թօթափէր պարագայական, նեղ իմաստը ու կը վերստանար երկու պետութիւն անջատող գիծի հանգամանք։ Իսկ յստակ է թէ Հայաստանի պարագային այդ նո՛յն եզրը քանի վէճեր, անհաշտութիւններ կը կեդրոնացնէ։ Այս կացութեան մէջ բնական բան էր շատ չմտահոգուիլ սահմանային գիւղերու վիճակով, քանի որ ստեղծուած պայմաններէն կը պարտադրուէր ուշադիր, հոգատար եւ տէր ըլլալ անոնց։

Կասկածէ վեր է որ այդ հրամայականը յարգուած է բոլոր փափուկ կէտերուն վրայ։ Այսօր, հրադադարի շրջանին իսկ չեն դադրած արեւելեան սահմանի այս կամ այն գիւղին հրետակոծութեան լուրերը որոնց մէջ անպայման կ՚ըլլայ նշումը թէ հայկական կողմի պատասխան կրակոցներէն ետք հակառակորդը լռեցուցած է իր զէնքերը։

Այսուհանդերձ, բոլոր գիւղերը տակաւին չեն արժանացած նոյն ուշադրութեան, ինչպէս կ՚ըսէ Վասակ Դարբինեան «Առաւօտ»ի (Նոյեմբեր 13) իր էջով։ Այդ էջը արդիւնքն է դէպի Նախիջեւանի սահմանը կատարուած այցի մը։ Հորատիս գիւղը կը գտնուի Վայքի շրջանին մէջ, Եղեգնաձորի մօտը։ Ունի քարքարոտ, ճաքճրքուած, փոշոտ, խորտուբորտ ճամբայ. «տեղանքը համատարած դեղին է։ Իսկի մոնղոլ–թաթարների գոյնն»։ Գիւղը 1900 մեթր բարձրութեան վրայ է. կան քանդուած տուներ, ծառ գրեթէ չկայ։ Կիսաքանդ կեցած է եկեղեցին, Ելեկտրականութիւն, հեռաձայն չկայ, ոչ ալ կուսակցական գործունէութիւն։ Այդ «աւերակներին թագաւորում է» առանձին մարդ մը որ նախկին երկրապահ եղած է. Ժորա Մարգարեան։ Ան կը պատմէ թէ գիւղը փայլուն օրերուն 270-ի չափ տնտեսութիւն ունեցած է, ելեկտրականութիւն ալ։ Սալմաստի գաւառէն եկած հոն հաստատուած են 1600-ական թուականներուն։ Վերջին տարիներուն երբ տեսած են թէ գիւղին ճամբաները չեն կապուիր մեծ ճամբաներու, սկսած են հեռանալ։ Վերջին տասը տարուան ընթացքին գրեթէ ամբողջովին պարպուած է ան։

Ժ. Մարգարեան հոն ծնած է, նախնական ուսումը հոն ստացած. կը պատմէ թէ 1988 Դեկտեմբեր 24-ին երբ լուր հասած է որ Նախիջեւանէն Թուրքեր յարձակած են, մեկնած է ճակատ. մասնակցած է ռազմական գործողութիւններուն որպէս Երկրապահ կամաւորականներու հրամանատար։ 1993-ին Նախարարին սխալ տեղեկութիւն տալով ըսած են թէ նահանջած է իր ջոկատով, ատոր վրայ զինքը հանգիստի կոչած են։ Հրադադարին եկած է Հորատիս, կնոջը եւ եղբօրը հետ։ Հինգ - վեց ուրիշներ ալ կան, կ՚ըսէ։ Կան տուներ ալ որոնց բնակիչները կուգան գարնան, աշնան կը մեկնին. ինք ու եղբայրը կ՚ուզեն ցոյց տալ որ կարելի է հոն ձմեռն ալ մնալ ու գիւղը վերականգնել։ Մանաւանդ որ քաղաքները գործազրկութեան մեծ հարց ունին, մինչդեռ Հորատիսի մէջ կարելի է անասնապահութիւն, հողագործութիւն ընել։ Իրենք գիտեն որ պետութենէն մեծ բան կարելի չէ պահանջել, բայց կան բաներ որոնք անկարելի չեն. օրինակ, մարզպետը գիւղ գացած ու տեսած է կացութիւնը. գոնէ ճամբու խնդիրը կարգադրուէր։ Նախկին երկրապահին գիւղ վերադարձը երկու դրդապատճառ ունի. նախ գիւղը իր պապերու տունն է եւ պէտք չէ անտէր մնայ. երկրորդ՝ «սահմանը հեռու չի, էն սարի գլխին է»։

Ժ. Մարգարեան 1988-էն 1993 կռուած է ֆետայի պապին քարաբինով. նոյն զէնքը նաեւ թիկունք եղած է իրեն, անպաշտպան մնացած սահմանային գիւղը անտէր չձգելու մղումին մէջ։ Իսկ վերջերս այդ զէնքը գրաւած են որպէս «ապօրինի»։ Վ. Դարբինեան կը գրէ թէ անոր կը սպառնայ դատապարտութեան հեռանկարը։ Կը յիշեցնէ նաեւ թէ «վերջնականապէս ամայի բնակավայրերը գրաւելու համար բաւական է ընդամէնը մի հովիւ՝ ոչխարի իր հօտի հետ»։ Այս նշումը անցեալին մէջ մնացած փաստ ալ ունի։ Կապանցիները, Մեղրիցիները լաւ գիտեն այդ իրականութիւնը։ Այդ շրջաններու ազերբէջանցի եկուորները որոնք կարճ ժամանակի մէջ կը բնաւորուէին ու կը բազմանային, կուգային, հետեւելով հովիւի մը քայլերուն։ Այսօր եթէ ընթացք տրուի, ի՞նչ պատճառ կը մնայ որ նոյն երեւոյթը չկրկնուի Նախիջեւանի կողմէն։ Նոյն հարցադրումով կ՚աւարտէ Վ. Դարբինեան իր էջը. «մինչ մենք կը փառաբանենք մեր իշխանաւորներին, մեր երջանկութիւնը կը գտնենք կուսակցական կեանքը համակողմանի լուսաբանելով, կը հիանանք մեր երկրի յաղթանակած, յաղթանակը չմարսած տէրերի խելքով ու աստօշարասիներով ... մի թուրք հովիւ իր ոչխարների հօտով մաս առ մաս դարձեալ կը գրաւի անպաշտպան այս երկիրը, կը բացի ճանապարհը դէպի Վայք, դէպի Դաւալու, Երեւան»։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԵՐԵՒԱԹԱՓ

Գ.

Երբ աշնան առաջին հովերը այնքան անխղճօրէն կը սկսին թափել ծառերուն տերեւները, պահ մը կրնամ կարծել որ հովն է այս տերեւաթափին պատասխանատուն։ Հովը կը փչէ, կը շարժէ, կը դողացնէ ծառին ճիւղերը եւ վար կ՚առնէ տերեւները, որոնք թերեւս տակաւին պիտի ուզէին մնալ իրենց ճիւղերուն վրայ։ Բայց ո՛չ։ Հովը չէ պատասխանատուն։ Տերեւը արդէն պիտի իյնար, որովհետեւ անոր համար հասած էր իյնալու ժամը։ Որովհետեւ փոքրիկ հպումի մը, հրումի մը կը սպասէր որպէսզի փրթէր ու դողահար՝ իյնար վար։ Եւ ան արդէն շուտով այդ հպումին ալ, այդ հովին ալ պահանջքը պիտի չզգար, որովհետեւ առանց անոր ալ պիտի իյնար։ Եթէ ժամը հասնի, ան իր ճիւղէն կը փրթի ինքնաբերաբար, առանց որ մէկը հրէ, փչէ, դպի։ Հոս տերեւաթափը կը նոյնանայ մահուան գաղափարին հետ եւ կը դառնայ տխուր։

Երբեմն կը մտածեմ։ Տերեւաթափի սա եղանակին, տերեւ մը ամէնէն շատ ո՞րքան հեռու կրնայ իյնալ իր ծառին արմատէն, ո՞րքան հեռու կրնայ քշուիլ հովերէն ու մարդոց կօշիկներէն։ Ո՛չ շատ հեռու։ Տերեւները կը թափին տխրօրէն, բայց կը թափին իրենց պատկանած ծառին տակ, իրենց պատկանած ծառէն յամեցող շուքին մէջ, եւ եթէ աղբահաւաք մը չհաւաքէր զանոնք, անոնք պիտի նոյնանային իրենց ծառին արմատը սնուցող հողին հետ, անոնք ալ հողին մէջ իրենց պատկանած ծառին համար սնունդ ու աւիշ պիտի դառնային։ Բայց աղբահաւաքը պիտի հաւաքէ զանոնք ու պիտի տանի աղբանոց։ Հոգ չէ։ Ծառը պէտք չունի անոնց։ Բայց եթէ ծառը մարդու սիրտ ունենար, ո՛վ գիտէ որքան պիտի տխրէր տեսնելով որ անշնորհ աղբահաւաք մը, յանուն մաքրութեան, կը հաւաքէ ու կը տանի այն թանկագին տերեւները, որոնք իրը եղած էին երկար ամիսներ։

Ես երբեմն երբ կը նայիմ այն աղբահաւաքին որ իրենց ծառերէն, իրենց արմատներէն փրթած այդ տերեւները կը հաւաքէ ու կը տանի աղբանոց, կը մտածեմ որ մեր ժողովուրդն ալ ունի նմանօրինակ անշնորհ աղբահաւաք մը, որ անխղճօրէն կ՚աւլէ ու անդին կը շպրտէ մեր ազնիւ ու հազարամեայ ծառէն թափած տերեւները։

Արդարեւ մեզի՝ Հայ թերթերու խմբագիրներուս համար տերեւաթափ բառը երբեմն կը հնչէ տարբեր տխուր իմաստով մըն ալ։ Շատ տխուր։ Երբ կը ստիպուինք իրերայաջորդ կերպով գուժել մահը երէց սերունդէ արժէքաւոր ու տաղանդաւոր մարդոց, սրտի ճմլումով «տերեւաթափ» կը կոչենք այդ երեւոյթը։ Իսկական տերեւաթափ։ Ազգին ծառը ահաւասիկ մէկը միւսին ետեւէն սկսած է թափել իր տերեւները։ Այդ տերեւները ամբողջ կեանքի մը ընթացքին իրենց հովանին բերին մեր վրայ, գեղեցկացուցին մեր տեսարանը, զովացուցին մեր սիրտը, կանանչ պահեցին մեր ապրումները, բայց հիմա անոնք ալ տկարացան, սկսան չորնալ, տըժգունիլ ու սկսան մի առ մի փրթիլ այն ճիւղերէն որոնց պտուղներն էին։ Կը նայինք այս տերեւաթափին ու կը զգանք որ ծառը հետզհետէ կը մերկանայ։ Ցեղը հետզհետէ տերեւազուրկ կը մնայ։ Եւ ասիկա բնութեան մէջ պատահած տեսակէն տերեւաթափ ալ չէ, առժամեայ ու եղանակային տերեւաթափ չէ, որովհետեւ կը զգանք որ մեր ծառը թերեւս յառաջիկայ տարի տերեւ պիտի չտայ այլեւս, այս տերեւները որոնք կը թափին իրարու ետեւէ, յաջորդ եղանակին իրենց յաջորդները պիտի չունենան։ Ծառը կը դատապարտուի յաւերժօրէն տերեւազուրկ մնալու։

Բայց երբ կարգը կուգայ մեր ցեղին տերեւաթափին, օ՜, ես դեռ ինչ տերեւաթափեր կը տեսնեմ մեր համատարած պարտէզին մէջ, տերեւաթափ, որ միայն աշնան հովերով չէ որ կը սկսի, այլ կը շարունակուի տարուան չորս եղանակներուն, տերեւաթափ, որ այլեւս վերազարթնումի գարուն ալ չունի։ Տերեւաթափ, որ երբեմն պէտք է կոչուի ճիւղաթափ, երբեմն մինչեւ իսկ ծառաթափ։ Կը թափին տերեւները, կը սղոցուին ճիւղերը, կը կացինահարուին ծառերը, այդ ալ չի բաւեր, իր հունէն դուրս կը հանուի արմատը, կը նետուի փոսի մը մէջ, որպէսզի մոխիր դառնայ։

Ես ի՛նչպէս չցաւիմ իմ պապերուս համար, որոնք այդ գեղեցիկ ծառերը տնկեր են մեր անծայրածիր պարտէզներուն մէջ, որպէսզի իրենց թոռներուն թոռները զովանան անոնց շուքին տակ եւ քաղեն անոնց արեւահամ պտուղները։ Այսօր ի՞նչ պիտի զգային մեր այդ պապերը, եթէ տեսնէին որ այդ ծառերը կը չորնան, անվերադարձ տերեւաթափերու կ՚ենթարկուին, կամ իրենց պտղատու ճիւղերը կ՚երկարեն դէպի դրացի պարտէզներ։ Ի՞նչ պիտի զգային եթէ անոնք տեսնէին որ անշնորհ պարտիզպան մը շարունակ օտար ճիւղերով կը պատուաստէ այդ ծառերը եւ զանոնք կը բեղմնաւորէ օտարազգի տերեւներով կամ օտարահամ պտուղներով։

***

Աշուն է։ Սեպտեմբեր։ Հովը կը փչէ։ Ծառերը կը դողան։ Կը դողան ու հոսկէ հոնկէ կը թափեն իրենց տերեւները։ Բայց տակաւին բոլորովին չեն մերկացած։ Չեմ գիտեր թէ ո՞ր ուժն է որ կը ճշդէ թէ որ տերեւը պիտի իյնայ միւսներէն առաջ։ Ո՞վ է որ կ՚որոշէ կարգը։ Չեմ գիտեր թէ տերեւներուն մէջ ալ կա՞ն վաղամեռիկներ ու երկարակեացներ։ Կա՞ն հիւանդակախներ ու առողջներ։ Ոմանք աւելի շատ կը վայելե՞ն արդեօք արեւն ու լոյսը։ Չեմ գիտեր։ Միայն թէ գիտեմ որ բոլոր այս անհաւասարութիւնները պիտի լուծուին միակ ու վերջնական հաւասարութեան մը մէջ։ Շուտով մէկ հատ իսկ տերեւ պիտի չմնայ ծառին վրայ։

Ռ. Հ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ՝

ՀԱՄԵՐԳ ԵՒ ՀԱՄԱԿԱՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). —

Երկրաշարժի տասնամեակին առթիւ «Յոյս Հայաստանի Համար» Միութիւնը շարք մը համերգներ կազմակերպեց Փարիզ եւ փարիզեան շրջանը, գաւառի հայկեդրոն քաղաքները, Ստրազպուրկ մինչեւ իսկ Լոնտոն եւ Պրիւքսէլ։

Մարսէյլի մէջ ձեռնարկը տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 27-ին, «Սաքրէ Քէօռ» Եկեղեցւոյ մէջ «Ավինիու Տիւ Փրատօ», գործակցութեամբ Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամի տեղական մարմնին եւ մասնակցութեամբ Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկին։

Համերգներու հասոյթէն գոյացած գումարներն ու նպատակային նուիրատուութիւնները կ՚երթան վերակառուցման ընթացքի մէջ եղող դպրոցի մը աշխատանքներուն, Սպիտակ։ Թիւ Երկու դպրոցը որ քաղաքապետութեան համաձայնութեամբ պիտի կոչուի «Տանիէլ Սահակեան» դպրոց, ի յիշատակ վեր. Տանիէլ Սահակեանին. գնահատուած հոգեւոր հովիւ, Մարսէյլի մէջ, ուր ութ տարի առաջ վախճանեցաւ եղերական արկածով մը։

Այս դպրոցը, որուն աշխատանքները կ՚աւարտին 1999-ի գարնան եւ բացումը նախատեսուած է 1999 - 2000 ուսումնական տարեշրջանին, պիտի ըլլայ ֆրանսական թեքումով դպրոց եւ ընդունի հինգ հարիւր աշակերտ։

«Հայաստանի փոքր "վիրթիւոզները"» կոչուած խումբը կը բաղկանայ վեց անդամներէ, իննէն տասնըչորս տարեկան՝ Լուսինէ Արարեան (ջութակ), Հրաչեայ Աւանէսեան (ջութակ), Սեւան Աւանէսեան (թաւջութակ), Մարիա Մելեան (սրինգ), Լեւոն Նազարեան (դաշնակ) եւ Սուզաննա Վարդանեան (ջութակ)։ Տեսակ մը երկրաշարժի սերունդ որ ելոյթներ ունեցած է Գիւմրի, Վանաձոր, Երեւանի Երաժըշտանոցի եւ Ֆիլարմոնիքի սրահներուն մէջ։ Մասնակցած է ազգային եւ միջազգային համերգներու։ Այժմ կը պատրաստուի երաժշտական միջազգային փառատօնի մը, Վրաստան, ուր պիտի ներկայացնէ Հայաստանը։ Հինգը Չայքովսքի երաժշտանոցի աշակերտներ են եւ վեցերորդը Տիգրան Չուխաճեան երաժշտանոցի։ Համոյթին փրոֆէսօր եւ ղեկավարներն են՝ Սամուէլ եւ Արաքսի Աւանէսեան։ Խումբը ստեղծուած է 1996-ին նախաձեռնութեամբ «Յոյս Հայաստանի Համար» Միութեան։

Համերգը բացաւ վեր. Ժոէլ Միքայէլեան՝ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ Համաշխարհային Խորհուրդի Նախագահը ողջունելով անձնաւորութիւններն ու ներկաները, բացատրելով ձեռնարկին մարդասիրական բնոյթը։

Մէկուկէս ժամուան յայտագիր մը բաժնուած երկու մասերու։ Առաջինը աւելի ընդհանրական եւ դասական՝ Մոցարթ, Վիվալտի, Ռիմսքի - Կորսաքով...։ Երկրորդը հայկական, առաւելաբար Կոմիտաս։ Փոքր բայց ձիրք, ընդունակութիւն եւ արդէն տաղանդ ունեցող, ամէն պարագայի խոստմնալից այս արուեստագէտները խանդավառեցին ունկնդիրները որ լեցուցած էին «Սաքրէ Քէօռ»ի ընդարձակ տաճարը։ Երաժշտական վայելք մը անկասկած, բայց նաեւ զօրեղ երեւոյթ մը երկրաշարժի սերունդէն եկող եւ ցոյց տուող թէ հակառակ ցուրտ եւ մութ ձմեռներուն, անձկութիւններուն, նիւթական դժուարութիւններուն եւ ոչ դիւրին պայմաններուն մշակութային, երաժշտական, հոգեկան արժէքները նորանոր հետեւորդներ ունին։

Համերգէն յետոյ, տեղի ունեցաւ ընդունելութիւն որուն ընթացքին Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկը եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը յանձնեցին երաժիշտներու նուէրներ, պահարաններ։ Այս առիթով խօսք առնողները շնորհաւորեցին փոքրիկները եւ յոյս յայտնեցին որ իրենց նորածին տաղանդը հարստանայ եւ նուիրուին երաժշտական արուեստին եւ ասպարէզին։ Վեր. Ռընէ Լեւոնեան «Յոյս

ՕՐՈՒԱՆ
ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀՐԷԱԿԱՆ ԳՈՐԾՕՆԸ ԱՅՍՕՐ ՆԱԽԿԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Դումայի համայնավար երեսփոխաններէն զօրավար Մակաշովի հակահրեայ արտայայտութիւններու արձագանգը չէ մարած մոսկովեան շրջանակներուն մէջ։ Ան Հոկտեմբերին յայտարարած էր որ Կրեմլինէն պէտք է ճամբել Հրեաները։ Պատասխանելով լրագրողներու, Թաթարիստանի ու Ինգուշիոյ նախագահները բաց են թէ այդ արտայայտութիւնը կը պատկանի ժողովուրդներու փոխադարձ յարաբերութիւններու շրջանի մը երբ ընդհանուրին բարիքին համար հարկաւոր են խաղաղութիւնն ու համերաշխութիւնը։

Լրագրողները դիմած են ինքնավար այլ հանրապետութիւններու մամուլի գրասենեակներուն ալ. Մոնղոլիոյ մօտ Բուրեաթիայի եւ Ֆինլանտիոյ սահմանակից Կարելիոյ կողմէ տրուած պատասխանները կը տարբերին առաջիններէն։ Անոնք բաց են թէ համայնավար երեսփոխանին յայտարարութիւնները չեն վրդոված զիրենք։ Իսկ Տաղստանի պետական խորհուրդի նախագահը դատապարտած է Մակաշովի խօսքերը որոնք չեն մեկնիր մարդկային իրաւունքներու եւ մարդկային յարգանքի սկզբունքներէն։ Նոյն առիթով ան կը դըժգոհի Կովկասցիներուն մասին գործածուած վարկաբեկող որակումներէն։ Կը նշէ նաեւ թէ Հրեաներու մասին չարախօսութիւն ընել ճիշդ չէ, բայց միշտ երբ անոնց վերագրում մը կ'ըլլայ ամբողջ աշխարհը ոտքի կ'ելլէ, մինչ ուրիշներ եթէ նոյնիսկ սրբով պատուին, ոչ ոք ճկոյթը կը շարժէ։ Կովկասի մէջ ալ ամէն անկիւն նոյն մտանմտչումը կ'ըլլայ։ Հրեաներուն ոչինչ ըսել կարելի է, իսկ Կովկասցիներու ամէն տեսակ բան բսուելէ զատ, անոնք Մոսկուայի ամէն անկիւնին մէջ կրնան Թուղթերու ստուգման ենթարկըւիլ ու ի հարկին ուղղակի սահման առաջնորդուիլ։ Խտրական այս ընթացքին բացատրութիւնը կը գտնուի Հրեաներուն հարուստ ու հզօր ըլլալուն եւ ԱՄՆ-ու եւ Իսրայէլի նեցուկը վայելելուն մէջ։

Այս կացութեան մէջ զարմանալի չէ որ զանազան հանրապետութիւններու ազգայնական տարրերը մեծ մասով կ'ատեն Ռուսերն ու Հրեաները։ Այդպէս է պարագան Օսէթիոյ ղեկավարներուն։ Ռուսամէտ ու պահպանողական այդ տարրին համար Հրեաները, ինչպէս միշտ, կապուած են արեւմտեան օտար ազդեցութիւններու։ Ինգուշները գրեթէ եղբայրական կապեր ունենալ կը կարծեն Հրեաներու հետ որովհետեւ անոնք ալ իրենց յոյսը կապած են ժողովրդավարական փոփոխութիւններու, ակնկալելով որ հողային իրենց պայքարը յաջողութեամբ պսակուի։ Իսկ Կովկասի մէջ հակահրեայ կեցուածքով ամէնէն ծանօթ էին Չէչէնները, 1994 – 1996-ի պատերազմին ընթացքին։

Չէչէնները մինչեւ իսկ Ռուսերու դէմ իրենց պատերազմը հրահրելու մեղքով կ'ամբաստանեն Հրեաները։ Կ'ըսեն թէ միայն անոնք կրնային հնարել այդ պատերազմը, կորստեան մատնելու համար թէ՛ Ռուսերը, թէ՛ մահմետականները։ Այս համոզումը տարածուեցաւ նաեւ Ինգուշիոյ մէջ։ Եւ պէտք է ըսել որ Թաթարները մինչեւ իսկ Հրեաները կը մեղադրէին թէ ամէն գնով կ'ուզեն արգելք ըլլալ Թաթարական պետութեան մը կազմութեան։

Մակաշովի խօսքերը եթէ ըմբռնուին «Ռուսաստանը Ռուսերուն» տարազով եւ եթէ մանաւանդ Համայնավար կուսակցութիւնն ալ համամիտ գտնուի անոր, հանրապետութիւնները լուրջ պատճառներ պիտի ունենան վախ զգալու։ Բայց անկարելի է բազմութիւններուն համար չնըշմարել որ «Հրեաներ» կոչուածները Զուգայիսի, Կայսարի նման ժողովրդավար տիպարներ են որոնք իւրացուցած են արեւմտեան արժէքները։

Մակաշովի դէմ ամէնէն խիստ դատումը ունեցողներէն մէկն է Կոմիներու հանրապետութեան նախագահը որ առաջին Ռուսն է, ընտրուած՝ ղեկավարելու ոչ-ռուսական հանրապետութիւն մը։ Ան համայնավար երեսփոխանին յայտարարութեան մէջ նշմարած է Ֆաշիզմի հետքերը ու կոչ ուղղած արթուն ըլլալու։

ՔԱՂՀԱՆ

Հայաստանի Համար» հայաստանեան ներկայացուցիչը բացատրեց թէ ինչպէս կազմուած է այս համոյթը եւ թէ ինչ պայմաններու մէջ կ'աշխատի։

Համերգին ներկայ գտնուեցան Վահան Յովհաննիսեան՝ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի խորհրդականը եւ Քրիսթիան Տէր-Ստեփանեան՝ Հայաստանի հանրապետութեան Փարիզի դեսպանատան գործավարը որոնք Մարսէյլ ժամանեցին նոյն օրը, տեղական իշխանութիւններուն հետ հանդիպումներ ունենալու։ Ներկայ եղան նոյնպէս՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան՝ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդը Հարաւային Ֆրանսայի համար, Կոմիտաս Վրդ. Պէօճէքեան՝ Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ հովուապետը, Զաւէն Վրդ. Աւետիքեան, Վեր. Ժիրայր Լեւոնեան եւ այլ անձնաւորութիւններ։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

1700-ԱՄԵԱԿԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀՈԼԱՆՏԱՅԻ ՄԷՋ

Քրիստոնէութեան Հայաստանի պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի կապակցութեամբ աշխարհի տարբեր երկիրներու մէջ եկեղեցիներ, կազմակերպութիւններ եւ անհատներ գեղեցիկ նախաձեռնութիւններով հանդէս կու գան։ Տարբեր չէ պարագան Հոլանտայի, ուր արուեստագէտ-նկարիչ Գրիգոր Մոմջեանի նախաձեռնութեամբ գեղեցիկ ծրագրեր սկսած են մարմին առնել։ Այդ գծով ալ, 1700-ամեակի եկեղեցական յանձնաժողովի վարիչ քարտուղար Մեսրոպ Արք. Աշճեան երկօրեայ այցելութեամբ եղաւ Հոլանտա, քննարկելու համար կատարուած աշխատանքները եւ նոր հունի մէջ դնելու համար նախատեսուած միջոցառումները։

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 13-ին, Մեսրոպ Արք., ընկերակցութեամբ Պր. Գրիգոր Մոմջեանի, այցելեց Ութրեխթ քաղաքի Կատարինեան կեդրոնը, որ ծանօթ է քըրիստոնէական յարուեստի իբրեւ մեծ թանգարան։ Նոյն օրը Մեսրոպ Արք. այցելեց նաեւ Լէյտէն քաղաքի Տէ Լաքենհալ թանգարանը՝ որ 19-րդ դարու ըսկիզբէն Հոլանտայի կերպարուեստի արուեստին է նուիրուած։ Աւելի ուշ, Լէյտէնի Հնագիտութեան Ազգային Թանգարանի մէջ Մեսրոպ Արք. ընդունուեցաւ նոյն թանգարանի Միջին-Արեւելքի պատասխանատու տոքթոր Փիթըր Աքէրմանի կողմէն, որ երկար տարիներէ ի վեր Ռաղգայի (Սուրիա) մէջ կը զբաղի հնագիտական պեղումներով։ Տոքթոր, Աքէրման իր հիւրերուն ներկայացուց թանգարանի տարբեր բաժինները եւ տարբեր հընարաւորութիւնները։ Երեկոյեան Արք.ի ի պատիւ ընթրիք մը տուաւ նոյն թանգարանի ցուցահանդէսներու պատասխանատու տոքթոր Թեյքէ Քուլբեոս եւ երկար զրոյց ունեցաւ յառաջիկային կազմակերպուելիք մէկէ աւելի ցուցահանդէսներու մասին։ Ընթրիքին ներկայ էին նաեւ տոքթոր Աքէրման, Պր. Մոմջեան, որ միաժամանակ նախագահն է Մոմջեան Հիմնարկութեան, եւ փիլիսոփայութեան եւ լրագրութեան դասախօս տոքթ. Հայքի Եսայեան։ Հանդիպման ընթացքին քըննարկուեցան բազմաթիւ ցուցահանդէսներու կազմակերպական այժմու պայմանները եւ ընծայուած հնարաւորութիւններ։ Յոյսով ենք որ նախաքրիստոնէական Հայաստանին նուիրուած ցուցահանդէսը 2001 Նոյեմբեր 1-էն մինչեւ 2002 Մարտ 3 տեղի կ'ունենայ Լէյտէնի Հնագիտական Թանգարանին մէջ, Քրիստոնէական մշակոյթի եւ Հայ Եկեղեցւոյ գանձերու ցուցահանդէսը՝ Ութրեխթի մէջ, Արդի Հայ Արուեստի ցուցահանդէսը Տէ Լաքենհալի մէջ, իսկ Արշիլ Կորքիի, Հայ Ֆիլմարուեստի, Աստուածաշունչի եւ առհասարակ հայ տպագրութեան ցուցահանդէսներն ալ Լա Հէյի, Ռոթերտամի եւ Ամսթերտամի մէջ։

Ընթերցողին տարօրինակ թող չթուի թէ ինչո՞ւ Հոլանտան այս մակարդակի հետաքրքրութիւն ցոյց կու տայ հայ ժողովուրդի եւ հայ արուեստի նկատմամբ։ Անշուշտ կան Պր. Գրիգոր Մոմջեանի եւ իր բարեկամներուն նախաձեռնութիւնները եւ սակայն չմոռնանք որ դեռ ԺԷ. դարէն սկսեալ հայ-հոլանտական կապերը եղած են շատ սերտ եւ Նոր Ջուղայի հայ վաճառականներուն համար ալ անծանօթ քաղաք մը չէր Ամսթերտամը։ Եւ բոլորս ալ գիտենք որ Ոսկան Երեւանցին 1666-ին նոյն քաղաքին մէջ կը տպէր առաջին հայ Աստուածաշունչը։

Հոլանտայէն դուրս ալ եւ միշտ Նոր Ջուղայի եւ Հնդկաստանի հայութեան գծով Հայեր լայն կապեր ունեցած են Հոլանտացիներուն հետ թէ Իսթ Ինտիզ ընկերութեան գծով, եւ թէ այլ ընկերութեանց միջոցաւ հասնելով մինչեւ Ինտոնէզիա եւ Մալաքքա։ Եւ կրնա՞նք մոռնալ որ Մալաքքա նաւահանգիստի անգլիքան եկեղեցւոյ պատեանին մէջ հայերէն, անգլերէն եւ հոլանտերէն լեզուներով խառնիչ արձանագրութիւն մը կայ տապանաքարի մը վրայ։ Հայրենիքի սիրով տոչորող Յակոբ Շահամիրեանինն է, որ երիտասարդ տարիքին մահացաւ եւ իր տապանաքարին վրայ գրել տուաւ հետեւեալը.

«Ողջիւն ընդ քեզ, դամբարանիս տառն ընթերցող
Տուր ինձ լուրն ազատութեան հայրենեաց իմոց որ եմ տենչող»...

Մեսրոպ Արք. Հայաստան վերադարձէն առաջ, Շաբաթ, Նոյեմբեր 14-ին հանդիպում մը ունեցաւ Լէյտէնի համալսարանի Հայագիտութեան ամպիոնի վարիչ փրոֆ. տոքթոր Վայթենբերգի հետ հայագիտական կարգ մը ժողովներու կազմակերպութեան նիւթով։

Վստահ ենք որ, յառաջիկային թէ՛ Հոլանտայի, թէ ալ Հայաստանի մշակոյթի տարբեր բնագաւառներու ներկայացուցիչներ պիտի ներգրաւուին այս ցուցահանդէսներու կազմակերպութեան մէջ եւ որոնք, վստահ ենք, պատիւ պիտի բերեն Հայոց, եւ օրինակ հանդիսանան մեր մեծ գաղութներուն, ուր տակաւին նման նախաձեռնութիւններ չեն արտայայտուած։

ՄԱՄԼՈՅ ԴԻՒԱՆ
1700-ԱՄԵԱԿ

Սուրբ Էջմիածին
Նոյեմբեր 16, 1998

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՇՆՈՐՀԱԼԻ
Երկլեզու պարբերական թերթի
Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ

Թիւ 8, Օգոստոս – Հոկտեմբեր 1998

Dr. A. Oghlukian
3, Bd James Fazy, 1201 Geneve

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

- Զարմանալի են այս մարդիկ, - ասում է Սարոյեանը, - խոտը ինչո՞ւ կը տորեն ու ծառը չեն ոչնչացներ... Խոտը պզտիկ է, ատո՞ր համար... Բայց չէ՞ որ նոյն բաներն են խոտ եւ ծառ... Խոտերուն մէջ այնքան պզտիկ ծաղիկներ կան... Բայց երթանք, չուշանանք համերգին։

Մենք նստում ենք աւտոմեքենաներն ու շարժւում դէպի հիւրանոց։ Ու երբ դուրս ենք գալիս Սարոյեանի ապրած թաղամասի խաղաղ ու հովուերգական փողոցներից, մեր դէմ յառնում է մետաղէ ու ապակէ հսկայ մի երկնաքեր։

- Այդ շինութիւնը կը տեսնա՞ք, - հարցընում է Սարոյեանը։

- Այդ շինութիւնը չտեսնելու՞ բան է, - ասում եմ ես։

- Անունը ճանճի շէնք է։

- Ինչո՞ւ։

- Պատմեմ։ Այդ շէնքը, որ նոր շինուեցաւ, մարդ մը ըսաւ, ես կրնամ անոր պատին վրայէն մինչեւ վերին յարկը բարձրանալ... Ամերիկացիք տանիկ բաներ շատ կը սիրեն։ Ըսին՝ չես կրնար։ Մարդ ըսաւ՝ կրնամ։ Շատ ժողովուրդ հաւաքուեցաւ այդ շէնքին առջեւ, ծով բազմութիւն։ Ու մարդը սկսաւ այդ մետաղներուն ու ապակիներուն վրայէն բարձրանալ։ Քանի բարձրացաւ, այնքան պզտիկցաւ, դարձաւ ճանճի չափ, բայց ճանճի պէս չարունակեց բարձրանալ։ Շատեր կը սպասէին, որ մարդը իյնայ, հետաքրքիր բան մը կը տեսնան, բայց չիյնաւ, ու ատկէ վերջ այդ շինութեան անունն մնաց ճանճի շէնք։

- Հետաքրքիր է, - ասում եմ ես, - մարդը բարձրացել է այս ահռելի շէնքի ապակէ պատերով ու չի ընկել, բայց ահա ուրիշ մի մարդ «Տըլէ եաման» երգի պատճառով ընկաւ...

- Ինչպէ՞ս, - հետաքրքրւում է Սարոյեանը, ու ես պատմում եմ։

- Երբ Շիքակոյում համերգն աւարտեցինք ու որոտալի ծափերի տակ փակեցինք վարագոյրը, յանկարծ լսեցի, որ ինչ-որ մէկը դահլիճում կրակոտ ճառ է արտասանում։ Ասացի՝ վարագոյրները բացէք։ Բացին, բոլորս նորից դուրս եկանք բեմ։ Տարեց մի մարդ էր, որ ժողովրդի մէջ կանգնած, ոտից գլուխ կրակ կտրած, ճառ էր արտասանում։ Մայր հայրենիքի մասին էր այդ ճառը, հայ ժողովրդի, հայ երգի ու իր կարօտների... Առողջութիւնից զգացի, որ վանեցի էր։ Երբ մարդը ճառն աւարտեց, դահլիճը նորից թնդաց որոտալի ծափերից։

Համերգից յետոյ մեզ հրաւիրեցին պանքէի։

Նկատեցի, որ այդ մարդը մի սեղան այն կողմ՝ ուղիղ իմ դիմաց է նստած։ Խնջոյքի դէժ պահին նա մօտեցաւ մեր դուդուկահար Ջիւանին ու խնդրեց, որ մի անգամ էլ նուագի «Տըլէ եամանը»։ Ջիւանը նուագեց։ Ու երբ նուագն աւարտեց, մարդը նորից բարձրացաւ ու նորից սկսեց ճառ ասել, այս անգամ աւելի կրակոտ, աւելի բուռն... Ճառն ասաց, նստեց տեղը, իսկ ես շարունակ նըրան էի նայում, հասկանում էի նրան, ու սիրտս ցաւում էր... Եւ յանկարծ մարդու գլուխն սկսեց թեքուել, նախ ընկաւ ուսին, յետոյ կրծքին... Նա, աթոռի վըրայ մի պահ երերաց ու փռուեց յատակին... կինը ճչաց, ժողովուրդը շրջապատեց նրան։ Բժիշկ Խթիկեանը եւ ուրիշներ սկսեցին արհեստական շնչառութիւն տալ, բայց քիչ յետոյ բժիշկը մօտեցաւ ինձ ու ականջիս շշնջաց. «Մարդն արդէն մեռած է»...

- Ու այդպէս մեռա՞ւ...

- Մեռաւ... Մեր խմբի երեք աղջիկները կանգնած, գլուխ-գլխի հեկեկում էին...

- Իրապէս տըլէ եաման... քէֆ, տղայ, քէֆ, - ասում է Սարոյեանը աւտովարորդին։

Հիւրանոցում մօտենում եմ հերթապահուհուն, որ մի երիտասարդ ամերիկուհի է, խնդրելու համարի բանալին։ Նա ձեռքիս տեսնելով Սարոյեանի գրքերը, բացականչում է.

- Օ՛, Սարոյեան...

Ես մատնացոյց եմ անում քիչ հեռու ճեմող Սարոյեանին ու ասում.

- Սարոյեան...

Երիտասարդ ամերիկուհին հիացմունքի ճիչ է արձակում։

Ես կարծում էի, թէ հիացմունքի նոյն ճիչերը կը լսեմ նաեւ Սարոյեանի հետ համերգային դահլիճ մտնելիս, բայց, դժբախտաբար, սխալուած էի հաշուել։ Ու ես չհասկացայ, այդտեղ «Մարգարէն իր գաւառում պատիւ չունի» հինաւուրց օրէ՞նքն էր գործում, թէ ամերիկահայութեան մեծ մասն այնքան է անտարբեր դարձել գրի ու գրականութեանն կատմամբ, որ կարող է այդպիսի էպիկական խաղաղութեամբ ընդունել Ուիլիըմ Սարոյեանի մուտքը դահլիճ... Ես պատկերացնում էի, թէ ինչպէս կը փոթորկուէին Հայաստանի դահլիճները, եթէ յանկարծ Ուիլիըմ Սարոյեանը երեւար այնտեղ... Չէ՞ որ այդ դահլիճները միշտ այդպէս են դիմաւորել Չարենցին ու Իսահակեանին, այդպէս են դիմաւորում Շիրազին...

Ինչ որ է, չերկարացնենք, այլապէս կարող եմ կրկնել Համօ Սահեանի տողը.

Տխրութիւնս կամաց-կամաց
փոխւում է լացի...

(Շար. 10)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զօլաքեան եւ զաւակները իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

Սաթենիկ Զօլաքեանի
(Ծնեալ՝ Գույումճեան)

մահուան 10-րդ տարելիցին,

ինչպէս նաեւ քրոջ եւ հօրաքրոջ՝
Լուիզ Զօլաքեանի

եւ հօր ու մեծ - հօր՝
Յակոբ Զօլաքեանի

յիշատակին 2000 Ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine (Jura)

- **Directeur diplômé BAFD**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

(Շար. Ա. էջէն)

եալներուն եւ պաղեստինցի ոստիկաններուն միջեւ: 38 Պաղեստինցիներ վիրաւորուած են, մէկն ալ մեռած է: Բողոքները կը վերաբերին Նեթանիահուի մերժումին 750 պաղեստինցի բանտարկեալներ ազատ արձակելու, հակառակ անոր որ նախատեսուած է Ուայ Րիվըրի համաձայնագրին մէջ:

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ բողոքի ցոյցերը չեն դադրիր Ֆրանսայի մէջ եւ բազմաթիւ գրասենեակներ փակ կը մնան առաջքն առնելու համար գրաւումներու: Շարժումը մեծ ծաւալ առած է գլխաւորաբար Մարսէյլ: Բոլորն ալ կը պահանջեն 3000 ֆրանքի պարգեւ մը Ծնունդի առթիւ: Դեկտեմբեր 8-ին, յոյս կար որ բանակցութիւններ ըլլան եւ որոշ գոհացում տրուի:

, ԵԼՑԻՆ Կրեմլին վերադարձած է եւ անմիջապէս չորս պաշտօնազրկումներ կատարած: Նախ և առաջ պաշտօնանկ ըրած է նախագահական վարչութեան պետը՝ Վալանթէն Իումաշեւ զոր կը փոխարինէ Ն. Բորդիուժա, ապա երեք ուրիշ կցորդներ: Պաշտօնազրկումներէն ետք, Ելցին հիւանդանոց դարձած է կրկին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Մարդկային իրաւանց նախարարը՝ Հիքմէթ Սամի Թիւրք յայտարարած է որ «Անգարա որեւէ հրահանգ պիտի չընդունի» Եւրոպական Միութենէն ինչ կը վերաբերի մարդկային իրաւունքներուն:

Ա. ԽՕՃԱԼԱՆ Հռոմի մօտ ուր կը մնայ հարցաքննուեցաւ ֆրանսացի դատաւոր՝ Ժ. Ֆ. Ռիքարի կողմէ: Քիւրտ ծագում ունեցող չորս Թուրքերու դէմ կասկած կայ որ սպառնալիքով դրամ շորթած են Ֆրանսա հաստատուած Թուրքերէ ՓՔՔ-ի համար:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 6-ի արդիւնքներն են. -

Փարիզեան Շրջան

Ա.Ս.Օ. Արմէնիէն Իսի - Լը Փէրէօ	2 - 2
Էօրօ Տամարի - Իւ.Ժի.Ա. Ալփորվիլ	2 - 2
Էթիւտիան Մարթինիքէ - Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս	2 - 4
Հ.Մ.Մ. Ֆրանս - Վիլժիւիֆ	3 - 3
Պօմոն - Էֆ. Սէ. Աւակս Արնուվիլ	4 - 0

Պատանիներ

Ժէօն տ'Անթոնի - Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս	1 - 9

Լիոնի Շրջան

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն Տէսին - Լը Գոթօ	0 - 0

Իզէրի Շրջան

Հ.Մ.Ը.Մ. Վիէն - Սէն Ժըրմի Լաւ.	1 - 2

Տրոմ-Արտէշի Շրջան

Մոնթուազոն - Հ.Մ.Ը.Մ. Վալանս	1 - 2

Փրովանսի Շրջան

Լա Փէն - Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ	1 - 2

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

Գլէօզ Փարի 19-րդ - Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս	60 - 71

Պատանիներ

Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս - Սէն Շարլ	61 - 66

ՎՈԼԷՊՈԼ

Պարմանուհիներ

Էս.Սէ Շուազի - Հ.Մ.Մ. Ֆրանս	ք 3 - 0

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Դեկտեմբեր 9

Յղութիւն Սուրբ Աստուածածնի՝ յԱննայէ:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

ՇԱԲԱԹ, Դեկտեմբեր 12

Տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին Մարուգէի Ճգնաւորին եւ Մելիտինոսի Եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ Առաջնորդութեան
1999-Ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Գին՝ 50 Ֆր.:

Դիմել. -

CENTRE ST-MESROB
10 bis, rue Thouin — 75005 PARIS

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 6ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Ա. ԾՐԱԳԻՐ

Արամ եւ Աշոտ Պապայեան
ԲԱԽՏԱԻՈՐԵԱՆՆԵՐԸ
եւ
Նշան Պէշիկթաշլեան
ՑՈՒԶՈՒՄԸ

1998, կիրակի, Դեկտեմբեր 13, ժամը 16-ին:

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro : COURCELLES

Մուտքը՝ 30 ֆրանք:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Իլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Նետելեան ընտանիքներուն Մարիամ Նետիլեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի վերանորոգութեան առթիւ՝ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները. -

Գ. ՑԱՆԿ

Տիկին Արսինէ Սիմոնեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան - Նոէլ Էլիզէեան 200 ֆրանք, Տիկին Յասմիկ Հալվաճեան 500 ֆրանք, Տիկին Աննիկ Վասիլեան 200 Ֆր., Տիկին Հէլէն Երէպազանեան, Պր. Նշան Մարկոսեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Չիլինկիրեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Տիլան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ճէմս Զամիչ 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժորժ Քըշիկեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Մկրտիչեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արթիւր Համբարեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիմոն Գըլըճեան 250 Ֆր., Պր. Անտրէ Թոլեան 1000 Ֆր., Տիկին Եղիսաբէթ Ալեքսեան 200, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մ. Փանոսեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Գարանֆիլեան 500 Ֆր., Օր. Տէլֆին Գարանֆիլեան 300 Ֆր., Օր. Թալին Գարանֆիլեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Գարաճեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մանուկ Քիւրտօղլեան 500 Ֆր., Պր. Գուրգէն Քէօսէեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լ. Տուրսունեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ցակոբիկ Գաւուգճեան 1000 Ֆր., Պր. Հայկազ Ֆրէնկեան 1500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կրէկուար Մատոյեան 250 ֆրանք:

(Շար.)

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Դեկտեմբեր 12-ին տօն է Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետին:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

***

ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Աւանդական Մատաղօրհնութիւնը այս տարի տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 13, Կիրակի, կրօնական եւ աշխարհիկ հանդիսութեամբ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն - Ալփի Հայոց

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար:

Ժամը 12.30-ին Կարպիս Մանուկեան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ ժողովրդական ճաշ:

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին կրնան արձանագրուիլ եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:
Քարոզ ժամը 11.15-ին:
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ ժամը 12-ին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

L'ECOLE TARKMANTCHATZ
vous invite
à son

REVEILLON
du jour de l'an

LE 31 DECEMBRE
à partir de 20 heures 30
LA SOIREE SERA ANIMEE PAR
GRICHA
et
Orchestre KAROUN

Participation aux frais 400 F
Enfants — de 12 ans : 100 F

— Nombre de places limités —

RESERVATIONS AU :
01. 46. 45. 60. 55

19–27, SENTIER DES EPINETTES,
ISSY LES MOULINEAUX

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին:

Ընկերուհի Ժիւլիա Կօթէէ Կոնոյեան, ընկերուհի Վեհանոյշ Խաչատուրեան, ընկերուհի Ժորժէթ Մազիտէ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Կոնոյեան, Տէր եւ Տիկին Ֆ. Կարսեան, Տէր եւ Տիկին Աւետիսեան 50-ական ֆրանք:

U.G.A.B. — MARSEILLE • U.G.A.B. — MARSEILLE • U.G.A.B. — MARSEILLE

Union Générale Arménienne de Bienfaisance — MARSEILLE

Vente de Noël

SOIREE INAUGURALE
le Vendredi 11 Décembre à 18h

La vente continuera
le Samedi 12 Décembre de 10h à 19h

AU PROFIT DES ACTIONS SOCIALES DE L'UGAB

Stands divers :
• *Objets d'Arménie* • *Tableaux de Peintres d'Arménie* • *Antiquités-Brocante* • *Faïences, poteries* • *Livres* • *Produits provençaux* • *Décors de Noël* • *Jouets* • *Confiseries* • *Plats à emporter* • *Pâtisseries arméniennes*

l'Union Général Arménienne de Bienfaisance

vous invite à son grand

Loto

le Dimanche 13 Décembre à 15h

— O — O — O — O — O — O —
Gros lot : Voyage-Croisière
Nombreux et superbes lots à gagner
— O — O — O — O — O — O —

Une collation sera offerte par les Dames de l'UGAB

327, Boulevard Michelet — 13009 MARSEILLE — Tél. : 04 91 22 10 45

U.G.A.B. — MARSEILLE • U.G.A.B. — MARSEILLE •U.G.A.B. — MARSEILLE

UGAB-Paris - IDF

LA CHORALE

'Koghtan'

dirigée par Haïg SARKISSIAN

Au programme :
G. Mourza — Krikor Suni —
G. Zakarian — Komitas

Samedi 12 Décembre à 20 heures 30

à la Cathédrale Sainte-Croix des Arméniens Catholiques
13, rue du Perche — 75003 PARIS

Renseignements & réservations :
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Participation aux frais :
Adultes: 70 F — Enfants: 50 F.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ջութակ՝ ԱՐԱ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ
Դաշնակ՝ ՔԱԹՐԻՆ ՕՐՏՐՈՆՕ

կը ներկայացնեն՝
Շուպէրթ, Ռախմանինով,
Զիմանովսքի, Ռամոն

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14, ժամը 20.30-ին՝

Salle Chopin–Pleyel
252, rue du Fbg St–Honoré

Տեղերը ապահովել՝
FNAC
ՓԼԷՅԷԼ Սրահ
01 - 45 - 61 - 53 - 22
եւ նաեւ հետեւեալ թիւերուն. -
01 - 42 - 29 - 10 - 24
01 - 42 - 78 - 41 - 70

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10
JEUDI
10 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·250 Ֆ· — Վեցամսեայ : 635 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·500 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·528 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.528

1988 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7 1998

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ

Կազմակերպութեամբ Արմէնի - Վիլաժի, Աղնաւուր փոր ըՙԱրմէնիի, Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի, Խախուար փոր ըՙԱրմէնիի, «Հայաստան Հիմնադրամի, Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ ԻՒՄԱՖ-ի Դեկտեմբեր 8-ին, Երեքշաբթի իրիկուն, Գավոյի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Հայաստանի երկրաշարժին ոգեկոչումը անոր տասնամեակին առթիւ։ Ներկայ էր հոծ բազմութիւն մը։ Երեկոյթը բացաւ Տանիէլ Պիլալեան, ապա Փ. Ի. Փրիոլի հանդիսավարութեամբ գործադրուեցաւ ձոխ յայտագիր մը որու ընթացքին ցուցադրուեցան ֆիլմեր, Աղնաւուրի հետ հարցազրոյց մը, հեռատեսիլի Ա. կայանի Դեկտեմբեր 3-ի սփռումը։ Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցեցան Արաքսի Դաւթեան եւ Հայաստանի փոքրիկ «վիրթուոզները», խօսք առին Պէրնար Ժանէն, փրկարար գունդի անդամ որու ականատեսի վկայութիւնը խորապէս տպաւորիչ էր, Հ. Ժան - Ռընէ Արմոկաթ, Փաթրիք Տէվէճեան, Քրիսթիան Տէր - Ստեփանեան, հուսկ՝ Առողջապահութեան ենթանախարար՝ Պերնար Գուշնէր որ երկրաշարժէն ի վեր քանիցս գացած է Հայաստան և Ղարաբաղ։ Կէս գիշերին, երեկոյթը փակուեցաւ Աղնաւուրի «Քեզի համար Հայաստան» երգին հայերէն տարբերակով (գլիփ)։

Այս երեկոյթին ներկայ էին բազմաթիւ ֆրանսացի անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաեւ, Թուրք հրատարակիչ՝ Այշէ Զարաքոլու, որ մարդկային իրաւանց յայտարարութեան 50-ամեակին առթիւ արտօնութիւն ստացած էր Փարիզ գալու։

Աւելի մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 8 / 9)

ՍՊԻՏԱԿ

Նշելու համար 1988-ի երկրաշարժին տասնամեակը, Դեկտեմբեր 6-էն սկսած են անոր վերնակեդրոն դարձած Սպիտակ քաղաքը հասնիլ փրկարարներ, շինարարական ջոկատներու ներկայացուցիչներ, օգնութեան փութացած անհատներ։ Երեկոյեան տեղւոյն մշակոյթի կեդրոնատան մէջ համերգ մը տուած է Հայաստանի Ֆիլհարմոնիկ նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Լ. Ճղնաւորեանի։

Յաջորդ առաւօտ ժամանած են նախագահ Ռ. Քոչարեան, վարչապետ Ա. Դարբինեան, Ազգային Ժողովի նախագահը, դեսպաններ, զինուորական, կրօնական ներկայացուցիչներ, երեսփոխաններ, նախարարներ։ Յիշատակի արարողութիւնը սկսած է Ջրաշէն գիւղին զոհերուն յուշարձանին, ծաղկեպսակներ դնելով, ապա բոլորը ներկայ եղած են պատարագին։ Յետոյ սուգի հանրահաւաք մը տեղի ունեցած է Սպիտակի մէկ հրապարակին վրայ։

⁂

ԳԻՒՄՐԻ

Սպիտակէն օտար հիւրերու, ներկայացուցիչներու հետ Գիւմրի գացած է Նախագահ Ռ. Քոչարեան։ Անոնք ծաղկեպսակ զետեղած են Շիրակ գերեզմանատան անյայտ զոհերու յուշարձանին ու ներկայ եղած Ս. Աստուածածին Եկեղեցին կատարուած պատարագին։ Աւարտին կարդացուած են ցաւակցական ու զօրակցութեան գիրեր, հասած՝ Պապէն, Ռուսաստանի պատրիարքէն։

Նախագահ Ռ. Քոչարեան ապա շրջած է քաղաքը այցելած Ֆրանսական դպրոցը, Զարենց դպրոցը որ շինուած է Գերմանիոյ Եկեղեցիին միջոցներով։

Օրուան առթիւ արտասանած ճառին մէջ նախագահը ջատագոված է «անընկճելի ոգին, ապրելու, նոր տուն, նոր երկիր կառուցելու վճռական կամքը, ինչ կարող էինք հակադրել բնական տարերքին»։ Ապա երախտագիտութիւն յայտնած է այն բոլորին - օտարներ, Սփիւռքահայեր - որոնք սրտցաւօրէն անշահախնդիր օգնութեան փութացին, աղէտին հարուածը մեղմացնելու համար։ Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ ճակատագրական եղաւ որ աղէտին յաջորդեց անկախութիւնը բերելով նորանոր դժուարութիւններ որոնք ծանրացուցին աղէտի գօտիի վիճակը։ Ան վստահութիւն յայտնած է սակայն որ երկիրը ի վիճակի է հարցը լուծելու. 1998-ին աւելցած են շինարարական ծաւալները, յաջորդ տարի աւելի պիտի մեծնան։

Շինարարութեան անբաւարարութեան մասին արտայայտուած է վարչապետ Ա. Դարբինեան, եւս երբ Դեկտեմբեր 5-ին այցելած է Գիւմրի։ Ան ըսած է. «մենք այսօր տասնապատիկ պակաս ենք կառուցում, քան պէտք է անենք»։ Յարգանքի արժանի նկատած է բոլոր այն Գիւմրեցիները որոնք «չնայած անմարդկային պայմաններին՝ տնակային տնտեսութիւններ, տնակային դպրոցներ, մնացին Գիւմրիում»։ Ըսելով նաեւ թէ ինք ամօթ կը զգայ որ «սերունդ մեծացրինք տնակային դպրոցում կրթութիւն տալով» բայց համոզուած է որ անոնց մէջ կայ գիւմրեցիի, սպիտակցիի յաղթական ոգին որ թոյլ չի տար տնակային հոգեբանութիւն ունենալու յետագային ալ։ Ան ըսած է. «մենք պարտաւոր ենք վանել այդ հոգեբանութիւնը, լինել յաղթանակած ազգ՝ տնտեսութիւնով, ապրելակերպով եւ սա մեր պարտքն է»։

Նոյն օրը նախագահ Ռ. Քոչարեանի յանձնարարութեամբ վերջ տրուած է տըխուր աւանդութեան մըն ալ ու իր խորհրդականներէն Կասիա Արզարեան տնական սեղաններու շուրջ հիւրասիրած է 1988 Դեկտեմբեր 7-ին ծնած 18 երախաներ որոնք տարեդարձի սեղան ու նշում չէին ունեցած, իրենց ծննդեան թուականին պատճառով։ Անոնցմէ երկուքին մըկրտութիւնն ալ կատարուած է նոյն օրը։

⁂

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

Լոռիի Լեռնապատ գիւղին մէջ Դեկտեմբեր 7-ին բացուած է երկրաշարժին զոհ 117 գիւղացիներու յիշատակին խաչքարը որուն հեղինակը նոյն գիւղէն քարտաշ Շաւարշ Յակոբջանեանն է։

⁂

ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ

Երկրաշարժին տասնամեակին նախօրէին Վանաձորի մէջ բացուած է միջնակարգ թիւ 10 դպրոցը։ 350 հոգինոց շէնքը ցնցումներէն վնասուած էր ու նորոգութիւնը կատարուած է պետական պիւտճէին միջոցներով։ Բացումին ներկայ եղած են նախագահի խորհրդականներէն Արտաշէս Թումանեան եւ Լոռիի մարզպետը Հենրիկ Քոչինեան։

⁂

ՋԵՐՄՈՒԿԻ ՊԱՅԹՈՒՄԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ, ԵՐԿՈՒ ՀՈԳԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Դեկտեմբեր 3-ին, Ջերմուկի «Մօր եւ Մանկան» («Յառաջ», Դեկտեմբեր 5 եւ 8) հանգստարանի կազի պայթումին առնչութեամբ ձերբակալուած են «Վայոց Ձորգազ» արտադրական ստորաբաժանման Ջերմուկի տեղամասի պետ՝ Կ. Մովսիսեան եւ նոյն ստորաբաժանման արկածներու վերականգնումի տեղամասի պետ՝ Կ. Եզոյեան։

Քննութիւնը պարզած է որ կազի արտահոսքը կարելի դարձած է կազատարի չհագործումը առանց փորձարկման օգտագործելու պատճառաւ։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նոր վարչապետը՝ Սալիմ Հոս կազմեց իր կառավարութիւնը 16 նախարարներով (նախկինը 30 անդամէ կը բաղկանար) իրեն վերապահելով Արտաքին եւ գաղթի նախարարութիւնները։ Նախորդէն պահեց երկու նախարար՝ Միշէլ Միւր (Ներքին) եւ Ս. Ֆրանժիէ (Գիւղատնտեսութիւն)։ Կայ նաեւ մէկ Հայ նախարար (Հ. Բ. Ը. Մ.) Արթիւր Նազարեան որու յանձնուած է Զբօսաշրջիկութիւն ու Շրջապատը։

ՉԷՉԷՆԻՈՅ մէջ գլխատուած գտնուած են արեւմտեան չորս պատանդներ որոնք առեւանգուած էին Հոկտեմբեր 3-ին։ Անոնցմէ երեքը Բրիտանացի, մէկն ալ Նոր - Զելանտացի ճարտարագէտներ էին, պաշտօնով Չէչէնիա կը գտնուէին եւ առեւանգուած էին Գրոզնի։ Եկած էին հաղորդակցութեան արբանեակային դրութիւն մը հաստատելու եւ քանի մը տասնեակ միլիոն տոլարի պայմանագիրը պատճառ եղած է, հաւանաբար, որ այս ճարտարագէտները զրկուին, հակառակ անոր որ դեսպանատուները թելադրած էին այլեւս Չէչէնիա չերթալ։ Արդարեւ, առեւանգումները տեղւոյն ճարտարարուեստը դարձած են, բայց, առաջին անգամ է որ պատանդներ կը սպաննուին։ Այսօր, դեռ շուրջ 100 հոգի պատանդ են Կովկասի մէջ, ոմանք կը սպասեն որ փրկագիններ վճարուին։ Տաղստանի մէջ ալ, Դեկտեմբեր 7-ին, ամերիկացի գործարարի մը կինը առեւանգուած է, Անճելա Կուրախմաէւա որ ամուսնոյն հետ Բաքու կ'ապրի, առեւանգուած է կառքէ մը։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Եւրոպայի ըլլալու հանգամանքը անգամ մը եւս մերժուած է երբ ան չէ հրաւիրուած Եւրոպայի Միութեան Վիէննայի վեհաժողովին ուր ներկայ պիտի ըլլան անդամակցութեան թեկնածու 11 երկիրները։ Տրուած պատճառը այն է որ Թուրքիոյ մէջ կառավարութեան մակարդակին պարապ մը գոյութիւն ունի։ Անգարա ալ որպէս հակազդեցութիւն մերժած է մասնակցիլ «Եւրոպայի համաժողով»ին, ուր ներկայ պիտի ըլլան թեկնածու բոլոր երկիրները։

Ս. ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳԻ ՄԷՋ, Դեկտեմբեր 6-ին, տեղական ժողովին ընտրութիւններուն գլուխը հասած են դեմոկրատները, շատ բրտութիւններ եւ անկանոնութիւններ ունեցող ընտրապայքարէ մը ետք։ Քուէարկութիւնը տեղի կ'ունենար Գալինա Ստարովոյտովայի սպանութենէն 15 օր ետք, մասնակցութեան համեմատութիւնը 40·5% եղած է, ինչ որ բարձր կը նկատուի տեղական ընտրութիւններու համար։ Բ. շրջանը տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 20-ին։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ հեռաձայնած է Դեկտեմբեր 8-ին Ողիմպիական Միջազգային Կոմիտէի նախագահին հաղորդելու համար որ Փարիզ թեկնածու է 2008-ի Ողիմպիական խաղերուն։ Այս թեկնածութեամբ չորսի կը հասնի թիւը այն քաղաքներուն որոնք կ'ուզեն ընդունիլ Ողիմպիականները։ Միւսներն են. - Քուալա - Լումփուր (Մալեզիա), Օսաքա եւ Փեքին։ Կրնան թեկնածու ըլլալ նաեւ՝ Սեվիլլա, Պոլիս, Թորոնթօ եւ Պուէնոս - Այրէս։

ՍԹՐՕՍ-ՔԱՀՆ, Ֆրանսայի Ելմտական եւ Տնտեսական նախարարը պէտք է հա-

ՄԱԿ-Ը ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒ ՄԸ

ՄԱԿ-ի մօտ Հայաստանի ներկայացուցիչը Մովսէս Աբէլեան կազմակերպութեան Դեկտեմբեր 2-ի ընդհանուր ժողովին ներկայացուցած է ցեղասպանութեան բանաձեւ մը. ան պատրաստուած էր Հայաստանի Արտաքին Գործերու նախարարութեան կողմէ։ Նիստը որով կը նշուէր «Ցեղասպանութեան կանխումի եւ պատիժի ուխտ»ին յիսնամեակը, միաձայնութեամբ ընդունած է բանաձեւը։

Զայն ներկայացնելու իր ելոյթին մէջ Մ. Աբէլեան խօսած է դարուն առաջին՝ Հայերու ցեղասպանութեան մասին, շեշտելով այն գաղափարը թէ անոր մինչեւ այսօր ընդհանուր ճանաչում գտած չըլլալը եւ պատասխանատուներուն անպատիժ մնալու երեւոյթը խրախուսող դեր ունեցած է յետագային, աշխարհի տարբեր երկիրներուն մէջ նոր ցեղասպանութիւններու պատասխանատուներուն մօտ։

Նիստին ելոյթ ունեցողներէն ուրիշներ ալ անդրադարձած են 1915-ին ու չնորհակալութեան խօսքեր ուղղած Հայաստանի որ կարեւոր այդ հարցը օրակարգի նիւթ ըրած ու քննարկումի արժանացած է։

մոլիչ պատճառաբանութիւններ գտնէ այն 600 հազար ֆրանքին համար զոր ստացած էր ՄՆԷՖ-էն (ուսանողական Միւթիւէլը, ընկերվարական), 1997 գարնան։ Ինք կ'ըսէ թէ որպէս փաստաբան, խորհրդականը եղած է Միւթիւէլին, բայց առաջին քննութիւն մը երեւան հանած է որ ոչ մէկ դեր խաղացած է այդ ուղղութեամբ եւ թէ Լիոն գտնուող փաստաբանական գրասենեակ մըն է որ վրադած էր Սէ - Ժէ - Է-ի (Ջուրերու Ընդհ. Ընկերութիւն) եւ Միւթիւէլին բանակցութիւններու հարցով։ Լիպերասիոնն է որ, Յուլիս 9-ին, երեւան հանած էր Սթրօս-Քահնի վարձատրութեան պատմութիւնը եւ այսօր նախարարը նեղ կացութեան մատնըւած է։

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, Քոֆի Անանի ներկայութեամբ, ՄԱԿ-ը կը պատրաստուի տօնելու «ցեղասպանութեան պայմանագրին» յիսնամեակը, բայց, նոյն ժամանակ պելժ ծերակուտական մը կը պահանջէ որ քննութիւն բացուի ՄԱԿ-ի ծոցն իսկ, ճըշդելու համար անոր դերը Ռուանտայի ցեղասպանութեան մէջ։ Ըստ երկու փաստաթուղթերու, ՄԱԿ-ը քօղարկած է ցեղասպանութիւնը եւ Պելժիացին հաւանական եւ անընդունելի կը գտնէ որ «բարոյական բարձրագոյն իշխանութիւնը չկարենայ դասեր քաղել իր սխալներէն եւ բացատրութիւն չտայ»։

ԻՐԱՔԻ փոխ-վարչապետը՝ Թարէք Ազիզ յայտարարած է Մոսկուայի մէջ, որ Ամերիկացիք պէտք է նախատեսեն որ ՄԱԿ-ի յատուկ յանձնախումբը չկարենայ իր աշխատանքները շարունակել Իրաքի մէջ, եթէ յամառին պահպանել Իրաքի դէմ պատժամիջոցները։ Դեռ շեշտած է. «Յատուկ յանձնախումբը անպարկեշտ յանձնախումբ մըն է որ Ամերիկացիներուն հրահանգները կը գործադրէ»։

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ անգամ մը եւս յետաձգեց Իսրայէլի Բ. պարպումը Այսրյորդանանէն, հակառակ Ուայ Ռիվըրի համաձայնագրին նախատեսութեան։ Ըստ իրեն պաղեստինեան իշխանութիւնը կը շարունակէ «ոտնարարել» այդ համաձայնագիրը։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋՔՆԵՐՈՒ ԳԵՏԻՆԸ ՌՈՄԱՆԹԻԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐԱՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԵՒ

Նախագահ Լ. Տէր – Պետրոսեանի հրաժարումին ու Ռ. Քոչարեանի այդ պաշտօնին տիրանալուն մէջ կարեւորագոյն դերը ունեցաւ խորհրդարանին Երկրապահ խմբաւորումը: Խորքին մէջ ոչ քաղաքական կազմակերպութիւն էր Երկրապահ կամաւորականներու միութիւնը որ այդ փոփոխութեան նախօրեային քաղաքական բնոյթ ստացաւ ու այլ կուսակցութիւններէ ալ իրեն անդամակցողներով կարեւոր ներկայութիւն դարձաւ Ազգային Ժողովին մէջ: Անոր նախագահը Ա. Բազէեան այսօր Խորհրդարանին փոխ-նախագահներէն մէկն է ու երկրին քաղաքական կեանքին մասին ելոյթները, հարցազրոյցները որպէս կարեւոր արտայայտութիւն նկատի կ'առնուին: Այդ կարեւորութեան մէջ որոշ դեր մըն ալ ունի անշուշտ նախագահ Ռ. Քոչարեանի վերջերս ըսածը թէ Խորհրդարանին մէջ իր գլխաւոր յենարանը Երկրապահներն են:

Ա. Բազէեան Նոյեմբեր 20-ին հիւրը եղած է «Օրագիր» թերթին որ կանոնաւոր հանդիպումներ կը կազմակերպէ քաղաքական դէմքերու հետ: Թերթին յաջորդ օրուան թիւին մէջ ամբողջ երկու էջ յատկացուած է նոյն հանդիպումին. տրուած են «Օրագիր»ի կողմէ ուղղուած հարցումները եւ միւս թերթերու թղթակիցներուն ուղղածները: Առաջին մասին մէջ կարեւոր տեղ գրաւած է ընտրական օրէնսգրքի փոփոխութեան, անոր վէճերուն նիւթը, ապա Հ.Յ.Դ.-ի վերջին շրջանի գործունէութեան արժեւորումը; Երկրորդ մասին մէջ ուր ամփոփուած են միւս լրագրողներուն հարցումները, բաւական լայն տեղ առած է Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան մէջ որպէս «պահանջատէր երկիր» յայտնուելու պարագան: Հետաքրքրութիւնը հիմնուած է ՄԱԿ-ի 53րդ համաժողովին նախագահ Ռ. Քոչարեանի ունեցած ելոյթով այս մասին եղած յստակ ակնարկութեան:

Հարցումը բաւական երկար պատասխանի մը արժանացած է. Ա. Բազէեան նախ կը յստակացնէ թէ իրեն համար տարբեր բաներ են պահանջատիրութիւնը եւ ցեղասպանութեան ճանաչման խնդիրը: Նախ կը խօսի 1915 - 1922 Հայ ժողովուրդին դէմ կատարուած յանցագործութեան պայմաններուն մասին. կ'ըսէ թէ յետագային անկախ պետութիւն չունենալու պատճառով չենք կրցած պետականօրէն հարցը ներկայացնել միջազգային ատեաններու: Ատով կը բացատրէ Սփիւռքի մէջ ձեւացած վրիժառու շարժումը որուն նպատակն էր նաեւ զոհերու գնով ստիպել համաշխարհային հանրութիւնը որ ընդունի ցեղասպանութեան փաստը: Այսօր, Հայաստանի անկախութեամբ վերցած է այդ անկարելիութիւնը: Հայաստան կըրնայ միջազգային ատեաններու ներկայանալ իր կամքով: Իսկ Ռ. Քոչարեանի ՄԱԿ-ի ճառը ատոր նորագոյն ապացոյցն է: Ինք ունի այն տեսակէտը որ «եւ՛ պետականի, եւ՛ բոլոր քաղաքական միջոցներով, եւ՛ Սփիւռքի կարողութիւնները օգտագործելով» պէտք է պարտադրենք աշխարհին ճանչնալ ցեղասպանութիւնը եւ դատապարտել զայն:

Ինչ կը վերաբերի պահանջատիրութեան, Ա. Բազէեան կը ճշդէ որ կը յայտնէ իր եւ իր կազմակերպութեան տեսակէտը. եւ այդ տեսակէտը կ'ամփոփէ միակ արտայայտութեամբ մը. «պէտք է իրատես լինել»: Ապա կը բացատրէ թէ որքան ալ ըսենք Թուրքիայէն մեր կորսնցուցած հայրենիքի տարածքները պահանջենք, ոչ ոք մեզի բան մը պիտի նուիրէ, ոչ մէկ պետութիւն ալ պիտի օժանդակէ: Այս խնդիրը պէտք է պետական քաղաքականութեան մէջ ներդրուել միայն այն ատեն երբ Հայաստան կարելիութիւնը կ'ունենայ զայն լուծելու: Իսկ մօտ ապագային ինք նման հեռանկար չի նշմարեր:

Այս կեցուածքը կը կապուի նախորդին մէջ տեղ գտած ուրիշ հարցումի մը պատասխանին որով Ա. Բազէեան կը բացատրէ Հ.Յ.Դ.-ի հետ գաղափարական իրենց տարբերութիւնները: Անոնք եւս կը հիմնուին իրատես ըլլալու հարկին վրայ: Երկրապահներու ղեկավարը կ'ըսէ թէ այդ կուսակցութեան հետ ճիշդ է որ ունին որոշ տարակարծութիւններ որոնք կը դեդեւին իրատես ըլլալու իրենց նախընտրութեան եւ Հ.Յ.Դ.-ի «մաքսիմալիստական, ռոմանտիկական» ծրագրերուն միջեւ: Անոնք բաներ են որոնք այսօր շատ դժուար է իրագործել: Երկրապահները չեն ընդունիր, կամ չեն կրնար ընդունիլ Դաշնակցութեան «յեղափոխականութիւնը»: Այս արտայայտութիւնը քիչ մը հեռուէն զուգահեռ մը կը կազմէ «ԻԱ. Դար» նորակազմ կուսակցութեան նախագահ Դաւիթ Շահնազարեանի նոյն կուսակցութեան _ Հ.Յ.Դ. _ մասին ըսածին («Առաւօտ», Նոյեմբեր 12). քննադատելով ներկայի քաղաքականութիւնը, ան «տիպիկ դաշնակցական» կ'որակէ զայն, աւելցնելով. «Չատ նման 1918 – 1920 թըւականներին Հայաստանի իրականացրած քաղաքականութեանը որ եթէ այսպէս շարունակուի, չի բացառւում որ հետեւանքները էլ նման լինեն»:

Ա. Բազէեանի եւ Դ. Շահնազարեանի դատումին մէջ նմանութեան այս եզրը որ թիրախ կ'առնէ գլխաւորներէն ըլլալու ձգտումին տէր Հ.Յ.Դ.-ն, խորհրդարանական ընտրութեան նախօրեակի այս շրջանին մտածել կու տայ թէ այնքան ալ անակնկալ կրնան չըլլալ այսօր անհաւանական նկատուած միասնութիւններ: Անշուշտ, այն ենթադրութեամբ որ պահանջատիրութեան մէջ Ա. Բազէեանի կողմէ մաքսիմալիստ նկատուած կեցուածքը Հ.Յ.Դ.-ի քաղաքական ծրագրին լըջօրէն մաս կը կազմէ եւ ժողովրդականութիւն շահելու ակնկալութեամբ գործածուած բան չէ:

Ա. Բազէեանի պատասխանը կը շեշտէ թէ ներկայի գլխաւոր հարցը Արցախն է. պէտք է յաջողիլ զայն լուծել մեր ժողովուրդին ինքնորոշման իրաւունքի սկըզբունքով եւ խաղաղութիւն հաստատել շըրջանին մէջ: Մանաւանդ որ այսօրուան սերունդը այնքան զրկանքներու գնով կըրած է իր բաժին զոհողութիւնը, ընդառաջելով պարտադրուած պատերազմին եւ կարելի չէ այսօր աւելի բան պահանջել ժողովուրդէն որ ընկերային, տնտեսական այնքան ծանր վիճակի մէջ կը գտնուի: Պատասխանը կ'աւարտի Ա. Բազէեանի ըրած կրկնութեամբ. «Դնել պետական քաղաքականութեան հիմքում նաեւ պահանջատիրութեան գաղափարը Թուրքիայի կամ մեր հարեւան պետութիւնների դէմ, մենք սխալ ենք համարում»:

Անկախութեան առաջին օրերէն իսկ Հայ դատի նիւթը հակադրութեան գետին պատրաստեց մեր իրականութեան մէջ: Ցեղասպանութեան Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումը քաղաքական նախապայման չըլլալու նախկին իշխանութեան կեցուածքը առաջին ճեղքեր բացաւ Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ: Այսուհանդերձ, Թուրքիա ոչ մէկ արժէք տուաւ այդ անհարկի փութկոտութեան ու սահմանը մնաց փակ, երկու երկիրներու դիւանագիտական կապերն ալ Անգարայի տրամադրութենէն առկախ: Այդ անցեալին ու Հ.Յ.Դ.-ի պահանջքին միջեւ որոշ չափաւորութիւն, իրատեսութիւն կարելի է գտնել նախագահ Ռ. Քոչարեանի ընթացքին մէջ: Հոս ալ թէեւ, մտածելու կը մղէ թէ այդ ընթացքը որքա՛նով կը բաղկանայ Լ. Տէր – Պետրոսեանի քաղաքականութեան հակոտնեայ ուղղութիւնը կիրարկելու միտումէն եւ որքա՛նով՝ Հ.Յ.Դ.-ի ազդեցութեան բաժինէն:

Կայ այլ հարցական մըն ալ որ կը թելադրուի նախագահին մօտիկ երկու շըրջանակներու կեցուածքէն. տրամաբանական թուելով հանդերձ Ա. Բազէեանի մօտեցումը, կարելի՞ է ռոմանթիկութեան վերագրումով ծրարել ու ամբողջութեամբ մէկդի ձգել պահանջքի նիւթը, անկախ՝ անոր ետին կանգնած կուսակցութեան հանդէպ համակրանքէն կամ ատոր բացակայութենէն: Ճիշդ է որ ոչ ոք մէկուն հող, հայրենիք կու տայ, իսկ Հայաստանի կարելիութեան ներկայի սահմանները ոչ մէկ հեռանկար կրնան տրամադրել այդ ուղղութեամբ: Սակայն, արդեօք Ա. Բազէեանի «ռոմանթիկութիւն, մաքսիմալիստ» որակածին եւ «իրատեսութիւն» դաւանածին միջեւ այլընտրանք չկա՞յ, խնկապէս: Պահանջքի նիւթը չի՞ կրնար, օրինակ՝ ազդակներէն մէկը ըլլալ Հայաստանի կարելիութիւնները զարգացնելու առաջադրութեան, առ նուազն Թուրքիոյ պայմաններու տեղծուած պահուն անակնկալի առջեւ չգտնուելու հեռատեսութեամբ: Ի վերջոյ, 20 – 25 տարի առաջ ռոմանթիկութիւն կարելի էր որակել ցեղասպանութեան ճանաչումի յոյսն ալ, նոյնիսկ Թուրքիայէն տարբեր երկիրներու համար: Մինչդեռ այսօր բնաւ նոյնքան անհաւանական չէ Թուրքիոյ ճանաչումի պարագան ալ, ժամանակի որոշ հեռանկարի մը մէջ:

Ամէն պարագայի, եթէ ոչ անպայման արտաքին քաղաքականութեան շրջագիծին մէջ, ցեղասպանութեան եւ անկէ բըխած պահանջքներու նիւթը համազգային այն գետինն են որուն վրայ ամէն մէկ քայլ պէտք է որոշուի ամէն պատեհապաշտութենէն զերծ բծախնդրութեամբ ու առաւելագոյն լըջութեամբ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՄՏԵՐՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

« ԱՐՄԱՆՏ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ »

(Հեղինակ՝ ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ)

ՈՒՈԹԸՐԹԱՈՒՆ _ 1998

Իրանահայ ժամանակակից քերթողներու գործերը վերլուծելու եւ զանոնք գրական հրապարակին ճանչցնելու գովելի ճիգի մը արդիւնքն է ներկայ հատորը, որ յղացումի եւ բովանդակութեան երկակի իմաստով՝ 4-րդն է նոյն հեղինակէն նմանատիպ ժողովածուներու շարքի մը, բանաստեղծներ Արտակ Արք. Մանուկեանի (Հալէպ, 1994), Գալուստ Խանենցի (Թեհրան, 1995) եւ Վարանդի (Հալէպ, 1997) նուիրուած գրա- վերլուծական գիրքերուն քովն ի վեր:

Հայ Սփիւռքի ապրող երիցագոյն բանաստեղծներէն մին է Արմանտ (բուն անունով՝ Արամ Անտոնեան), որ տարիներէ ի վեր կայք հաստատած է Պոսթըն, ծանօթ ու սիրուած անուն մը մնալով յատկապէս իրանահայ գաղութին եւ Միացեալ – Նահանգներու իրանահայ շրջանակներուն մէջ: Ծնած Թեհրան, 1915-ին, ու աւարտած տեղւոյն ամերիկեան քոլէճի գրական ու տնտեսագիտական ճիւղերը, Արմանտ գրել սկսած է 40-ական թուականներուն, ի սկզբանէ աշխատակցելով «Ալիք» օրաթերթին, բայց նաեւ պարբերաբար երեւելով Թեհրանի «Արփի» եւ «Արմենուհի» հանդէսներուն, Պոսթընի «Հայրենիք» ամսագրին, աւելի յաճախ ալ՝ Պէյրութի «Բագին»ի էջերէն: Եւ հակառակ իր ստեղծագործական աւիւնին, որ գրեթէ չէ կասած ցայսօր, բանաստեղծը «Երգ»երու իր առջինեկ հաւաքածոն լոյսին կրցած է բերել բաւական ուշ, միայն 1974-ին՝ «Շէքի Մերկութեամբ»: Անոր յաջորդած են, կարգաւ, «Դարասկիզբի Սարսուռներ» (Թեհրան, 1989), «Մատնեան Սիրոյ եւ խորհուրդի» (Թեհրան, 1990) եւ «Լինելութեան Արահետներով» (Քառեակներ _ Ուոթըրթաուն, 1992) քերթողագիրքերը:

140 էջանի սոյն ուսումնասիրութեան մէջ Թ. Թորանեան առանձին սեւեռումի ենթարկած է Արմանտի վերոնշեալ չորս տաղարանները, վեր բերելով նախ տաղերգուին բանաստեղծական դիմագիծն ու հոգեխառնութիւնը, ապա ցոյց տալով երանգը անոր ոճին ու թեմաները զորս շօշափած է ան, ընդհանրապէս «անսեթեւեթ, առանց նորարական ճամարտակութեանց ու մանաւանդ հասկնալի» մոտեցումներով: «Պեղում»ի այս աշխատանքը զգալիօրէն կատարուած է համբերատար մերձեցումով, գրեթէ էջ առ էջ ճգնելով թափանցել Արմանտի տողերուն յատակը ու բնորոշելով սիրոյ եւ հայրենական ապրումներու մարդկայնական վեհ գիծը որ առկայ է այնտեղ՝ խոհականութեան շըղարշով մը պարուրուած:

«Արմանտի մօտ պոռոտ չէ հայրենասիրութիւնը, կը գրէ հեղինակը: ... Անոր հայրենասիրական երգերը մեզի կը յիշեցնեն ոչ թէ դհոլն ու զուռնան, այլ Հայոց սարերուն վրայ բնութեան տարօրէն սիրահար հայ հովիւին սրինգին երգը» (էջ 28 / 29): Դեռ աւելին, անոր գործերուն մէջ կը նշմարուի երիտասարդական նորոգիչ շունչ մը, որ կը յաջողի յաճախ «մաշած նիւթեր»ը վերարտադրել՝ նորովի փայլք մը տալով անոնց: Ողբացեալ գրագէտ Մ. Թէօլէօլեան եւս ատենօք մատնանշած է այս երեւոյթը երբ կը գրէր. – «Իրանահայ բանաստեղծներու մեծ մասը կը շարունակէ միթիքի եւ խորհրդանըշական խարխափումներու սահմանին մէջ պահել քերթուածը՝ մինչեւ այսօր: Արմանտը այն քանի մը քիչերէն է, որոնք յաջողած են տարրականութենէ փրկել իրենց տողերը, եւ, առանց քողարկին խըզելու զգացումէն, իմաստաւորել մարդկային «է»ութիւնը՝ մեկնելով իրենց ներքին խռովքներէն, բնութեան ու շրջապատի երեւոյթներէն: Իրենց կառոյցէն անդին՝ իմաստի եւ թելադրականութեան ծիր մը ունին իր բանաստեղծութիւնները, ու ասով ալ կ'առանձնանան «ոտանաւոր»ին այն տարափէն՝ որով ողողուած են ուրիշներու գործերը» (տե՛ս «Դար մը Գրականութիւն», Բ. հատոր, էջ 343):

Թորանեան կ'ափսոսայ, որ իրանահայ գրողներ առհասարակ չեն կրցած համախումբ ապրիլ ու ցրուած են աշխարհով մէկ, ինչպէս՝ Յարութ Կոստանդեանը, «որ իր կեանքին մեծ մասը անցուց մենաւոր կղզիացմամբ Հարաւային Ֆրանսայի նկարչագեղ գողտուրումներուն մէջ», Հենրիկ Դաւիթեանը, Լուսիկ Մելիքեանը, Յակոբ Կարապենցն ու Անդրանիկ Սարեանը, բայց նաեւ՝ Արմանտը: Այս ցըրուումը հիմնական պատճառը կը նկատէ ան իրանահայ գրականութեան «փակուած»ութեան, ու յարաբերաբար՝ աննշմարելիութեան:

Ուոթըրթաունի Blue Crane Books հրատարակչատունէն լոյսին բերուած գեղատիպ այս գիրքը, եթէ մէկ կողմէ առաւելութիւնն ունի հրապարակ գալու ծերունազարդ բանաստեղծ _ հերոսին ողջութեան, միւս կողմէ կրնայ դիւրաւ կարդացուիլ միջին պատրաստութեամբ ընթերցող խաւին (եթէ նման խաւ մը դեռ մնացած է անշուշտ...) կողմէ ալ՝ շարադրուած ըլլալով պարզունակ ոճով մը, մերձ՝ «ժողովրդային» ակնկալութեանց:

Հատորին վերջաւորութեան առանձին գլուխի մը տակ ամփոփուած է 1995-ի Նոյեմբերին Լոս – Անճըլըսի մէջ կայացած Արմանտի ծննդեան 80-ամեակի երեկոյթին առընչակից «նիւթերու եւ ուղերձներու» անջատ թղթածրար մը:

ԼԻՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հալէպ

ԼՂՀ

ՀՈՂԻ ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐՀՄԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

ԼՂՀ վարչապետ Ժիրայր Պօղոսեանի հետ, կատարուած համառօտ հարցազրոյցէ մը («Յառաջ», Նոյեմբեր 21 _ 22) տեղեկացած էինք որ Հայաստանէն ետք Ղարաբաղի մէջ ալ հողը սկսած էր սեփականաշնորհուիլ, սակայն ո՛չ Հայաստանի մէջ կատարուած ձեւին ամբողջական կրկնութեամբ: Նոյեմբեր 7-ի «Ազատ Արցախ» օրաթերթին մէջ պատասխանելով Նիքոլա Պաղտասարեանի հարցումներուն, սեփականաշնորհման արդէն առաջին արդիւնքներուն մասին կը խօսի Արմօ Ծատուրեան որ Գիւղատնտեսութեան նախարարն է նաեւ փոխ - նախագահը Հողային բարեփոխումներու եւ սեփականաշնորհման կեդրոնական յանձնաժողովին:

Հոկտեմբերի սկիզբը ձեռնարկուած հողի սեփականաշնորհումը հետը բերած ըլլալով հանդերձ «ընթացիկ բարդութիւններ, դժուարութիւններ, ներկայիս մտավախութիւնների լուրջ առիթներ չկան»: Սեփականաշնորհումը կը կատարուի նախ Ասկերանի Աստղաշէն, Մարտունիի Շեխեր, Հադրութի Դրախտիկ եւ Մարտակերտի Մաղաւուզ գիւղերուն մէջ: Նախապէս անոնց բնակչութեան մօտ բացատրական աշխատանք տարուած է, իսկ Հայաստանէն երեք տասնեակ մասնագէտներ ալ կ'օգնեն չափագրութիւնները կատարելու, որպէսզի յետագային կարելի ըլլայ քարտէսագրութիւնը պատրաստել:

Ամիս մը ետք, արդէն Ասկերանի շրջանի շրջանի բնակավայրերուն կէսէն աւելին աւարտած է հողի սեփականաշնորհումը: Փափաքելի թափով առաջ կը տարուի

Մարտունիի մէջ ալ: Բայց նոյնը չէ պարագան Հադրութի եւ Մարտակերտի: Դանդաղումը մասնագէտի պակասի արդիւնք է: Եթէ Հայաստանէն գան օժանդակող ուժեր, մինչեւ տարեվերջ եթէ ոչ ամբողջովին, գոնէ 60 – 70 համեմատութեամբ կատարուած կ'ըլլայ գործը:

Նախարարը կ'ըսէ թէ գիւղերու բնակչութեան 95%-ը կը մասնակցի սեփականաշնորհման: Եթէ բացատրական աւելի լաւ աշխատանք տարուէր, աւելի բարձր կ'ըլլար տոկոսը:

Զրոյցը պատճառ կ'ըլլայ որ մատնանշուի իշխանութեան տեղական հարց մըն ալ. Ն. Պաղտասարեան կ'ըսէ թէ գիւղերու մէջ երկիշխանութեան երեւոյթ մը կայ. կան համայնքի ղեկավարներ եւ «գիւղական կոլեկտիւ տնտեսութեան» նախագահները, մնացած նախորդ շրջանէն: Նախարար Ա. Մատրեան կը պատասխանէ թէ այն գիւղերը ուր աւարտած են սեփականաշնորհումները եւ որ բնակչութիւնը չի փափաքիր պահել «կոլեկտիւ տնտեսութիւն»ները, կամ նորերը ստեղծել, անոնց նախագահները կը վերադարձնեն իրենց լիազօրութիւնները, իսկ եթէ տեղացին յարմար նկատէ միացնել ջանքերը, ատոր ինք պէտք է ձեռնարկէ, քանի որ պետութիւնը նախատեսած չէ նման ծրագիրներու յատկացում ընել. արդէն յատկացնելիք գումար ալ չկայ:

Հաւաքական սեփականութենէն մասնաւորի անցքի այս շրջանին, գիւղացիին ցոյց տրուելիք գլխաւոր աջակցութիւնը ցած տոկոսով վարկերն են: Որոշուած է ամիսը 1·25 տոկոսով վարկ տալ. առկէ զատ, Նախարարը կը վստահեցնէ որ կառավարութիւնը իր բոլոր միջոցներով կը ձգտի օգտակար ըլլալու:

Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի օրինակէն դաս առնելու խնդրին, առաջին տարբերութիւնը որ կը մատնանշուի, վարելահողերուն հետ խոտհարքերն ալ չսեփականաշնորհելու որոշումն է: Երկրորդ, Հայաստանի մէջ տրուած հողակտորը յաճախ մեծ կտրատումներով է, ինչ որ մեծապէս կը դժուարացնէ մշակումը, գործիքներու եւ թէքնիք միջոցներու օգտագործումը: Եւ վերջապէս, Հայաստանի մէջ հողին հետ սեփականաշնորհուած են գործիքները եւ անասունները որոնք «կարճ ժամանակում փոշեցրուեցին»: ԼՂՀ այդ քայլը չէ առած: Եւ վերջին, հաւանօրէն ամէնէն կարեւոր տարբերութիւնը այն է որ Հայաստանի մէջ հողը սեփականաշնորհուած է որոշակի հատուցումով, իսկ Ղարաբաղի մէջ անվճար կերպով:

Գլխաւորաբար մեկնելով Հայաստանի նախընթացէն, ԼՂՀ-ի պատասխանատուները փորձած են նուազագոյնի հասցնել թերութիւնները. այսուհանդերձ, Ա. Մատրեան ամէն բան ճիշդ ձեւով կարգադրուած ըլլալու ինքնավստահութիւնը չունի. կ'ըսէ. «Թէ որքանով ենք ճիշդ, կեանքը ցոյց կը տայ»:

ՔՈՒՐԻԼԵԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐԸ ՎԱՐՁԵԼՈՒ ՓՈՐՁ

Քամչատկայի հարաւի Քուրիլեան կղզեխումբը 1945-ին գրաւուած է խորհրդային ուժերու կողմէ. անոր հարաւային կղզիները մինչեւ այսօր վէճի նիւթ են Ճափոնի ու Ռուսաստանի միջեւ: Կռուախնձոր այդ կղզիներուն բնակիչները երկու ապարդիւն փորձէ ետք երրորդի մըն ալ ձեռնարկած են դուրս գալու համար ռուսական շրջանակէն: Հոկտեմբերի վերջաւորութեան, որպէս պատրաստութիւն Նոյեմբեր 13-ի ռուսեւճափոն վեհաժողովին, անոնք հանրագրութիւն մը ըրած են, պահանջելու համար որ իրենց կղզիները երկար ժամանակով վարձու տրուին Ճափոնի: Այդ պահանջքին հիմնաքարը կը կազմէ Սախալինի շրջանային կեդրոնին իրենց նկատմամբ անտարբերութիւնը եւ 1995 – 1996-ի երկրաշարժները որոնց հետեւանքով բնակչութիւնը հետզհետէ յոյսերը ուղղեց Ճափոնի:

Այդ ուղղութեամբ 1994-ին եւ 1996-ին ալ Քուրիլեաններու պատասխանատուները հանրագրութեան դիմած էին, որոշելու համար Ճափոնի կցումը: Դրական պատասխանները 70% համեմատութիւն ունեցած էին: Վերջին նախաձեռնութեան տէրը ուղղակի ժողովուրդը եղած է: Սննդեղէնի նեղութիւնը եւ Ճափոնի մօտիկութիւնը անխուսափելիօրէն կղզեբնակ այդ Ռուսերը կը մղեն դէպի դրացի այդ երկիրը: Ուշագրաւ երեւոյթ մըն է այն որ աշնան սկիզբէն ի վեր Ուկրանիայէն, Ղազախստանէն եւ Ռուսաստանի խորերէն մարդիկ եկած են հոն, տեղաւորուելու լքուած տուներուն մէջ: Այդ բոլորն ալ կ'երազեն ունենալ Թոքիոյի հովանաւորութիւնը:

Սակայն, հարաւային Քուրիլեան կղզիներու իշխանութիւնները այդ տարածքներուն նոյնիսկ ժամանակաւոր կորուստին համաձայն չեն: Կ'ըսեն թէ կատարուածին մէջ որոշ դեր ունի Ճափոնը ոչ միայն հայրենադարձութեան զգացումներով, այլ եւ աւելի տնտեսական հեռանկարներով: Ճիշդ է որ Քուրիլեան կղզիները ծանօթ են առատ ձուկերով լեցուն իրենց ափամերձ ջուրերով: Տարեկան ձկնորսութեան արդիւնքը կը հասնի 1 – 1·2 միլիոն թոնի որ կը նշանակէ 4 միլիառ տոլար: Մօտալուտ ձմեռը իր խիստ պայմաններով արդէն աւելի աղէտալի կը դարձնէ Ռուսիոյ ծայրագոյն արեւելքի այդ շրջանին տնտեսական վիճակը: Ու շատեր հարց կուտան թէ ո՞վ պիտի օգնէ Քուրիլեան կղզիներու բնակիչներուն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԶԻՄՊԱՊՈՒԷԻ ՄԷՋ ԿԸ ՇԵՇՏԷ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի 8-րդ համաժողովին ներկայացուցած իր տեղեկագրին մէջ, Արամ Ա. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ յատուկ տեղ էր յատկացուցած մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան հարցին:

Ինչպէս ծանօթ է, այս տարի 50-ամեակն է Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան կողմէ մարդկային իրաւունքներու յայտարարութեան: Արդարեւ, հակիրճ ակնարկ մը նետելէ ետք անցնող յիսուն տարիներուն մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան գծով կատարուած աշխատանքներուն վրայ, Հայրապետը կարեւորութեամբ ընդգծեց այն պարագան, որ շատ յաճախ տկար ժողովուրդներու մարդկային իրաւունքները բռնաբարուած են նոյնինքն այդ իրաւունքներու պաշտպանութեամբ աշխարհին ներկայացող ազգերու եւ պետութիւններու կողմէ: «Ժողովուրդներ ջարդուեցան, փորձուեցան ցեղեր բնաջնջել, քաղաքակրթութիւններ քանդել եւ նմանօրինակ անմարդկային արարքներ գործուեցան 20-րդ դարուն: Այդ արարքները գործող ոճրագործ ձեռքերը պատիժի չենթարկուեցան» ըսաւ ան: Արամ Ա. Կաթողիկոս առաջարկեց մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան ի խնդիր միաժամանակ որդեգրել երկու մօտեցում՝ կանխող եւ պատժական: «Այլապէս, - ըսաւ, – մարդկային իրաւունքները պիտի մնան թուղթի վրայ տեսական յղացքներ միայն»: Այս ուղղութեամբ Արամ Ա. նաեւ ուրուագծային կերպով պարզեց Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին դերն ու պատասխանատուութիւնը:

Աւելի քան մէկուկէս ժամ տեւող իր տեղեկագրին մէջ, Կաթողիկոսը վեր առաւ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի անցնող եօթը տարիներու կեանքին ու գործունէութեան գլխաւոր եւ յատկանշական երեսները: Պարզեց Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի դիմագրաւած տնտեսական, վարչական եւ կառուցային դժուարութիւնները եւ այդ գծով առնուած քայլերը:

Յայտնենք, որ այս տարի նաեւ 50-ամեակն է Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի հիմնադրութեան: Այս առիթով, անդրադարձաւ Խորհուրդի յիսուն տարիներու իրագործումներուն, եւ յատուկ կարեւորութեամբ ընդգծեց Խորհուրդը վերակառուցելու, վերակազմակերպելու եւ անոր առաջնահերթութիւնները յստակացնելու հրամայականը՝ յարափոփոխ աշխարհի մէջ եւ մանաւանդ երրորդ հազարամեակի սեմին:

Արամ Ա.ի զեկուցումը գնահատանքով ընդունուեցաւ: Ան պատասխանեց իրեն ուղղուած շարք մը հարցումներուն: Զեկուցումը մանրամասն քննարկումի պիտի ենթարկուի յատուկ յանձնախումբի մը կողմէ, ուրկէ բխող առաջարկներն ու մտահոգութիւնները պիտի ներկայացուին համաժողովին, առ ի վաւերացում:

Յայտնենք, որ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի 8-րդ համաժողովին բացումը տեղի ունեցաւ Հինգշաբթի առաւօտ, Դեկտեմբեր 3-ին, եկեղեցական յատուկ արարողութեամբ, որուն նախագահեց Արամ Ա. Կաթողիկոս, Ատենապետ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի: Կաթողիկոսը արտասանեց նաեւ համաժողովի բացման խօսքը, եւ զայն եզրափակեց մէջբերումներ կատարելով Ներսէս Շնորհալիի Հաւատով Խոստովանիմէն:

Համաժողովը իր պաշտօնական աշխատանքներուն սկսաւ նոյն օրը կէսօրէ ետք, Հայրապետին ատենապետութեամբ: Համաժողովին կը մասնակցին շուրջ հինգ հազար պատուիրակներ, խորհրդականներ, թղթակիցներ եւ հրաւիրեալներ՝ աշխարհի բոլոր եկեղեցիներէն, կրօններէն եւ երկիրներէն: Ինչպէս ծանօթ է, համաժողովին կը մասնակցին Ս. Էջմիածնի եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեանց պատուիրակները:

Համաժողովին աշխատանքները կը տեւեն մինչեւ Դեկտեմբեր 15, 1998:

Հարարէ, Զիմպապուէ
Դեկտեմբեր 3

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԺՊԻՏ

Երկու բժիշկ զրուցում են: Նրանցից մէկը խիստ վհատուած է:

- Ա՜խ, եղբայր, ես մարդ չեմ, ի՞նչ անեմ, ի՞նչ անեմ...

- Ինչո՞ւ:

- Որովհետեւ իմ հիւանդներից մէկին վեց ամիս շարունակ բուժո՛ւմ էի, բուժո՛ւմ էի, ստամոքսն էի բուժում, իսկ դիահերձումը պարզեց, որ թոքերի քաղցկեղ է ունեցել:

- Յետոյ ի՞նչ: Դու էլ բան ես գտել վհատուելու: Ես մէկին երեք ամիս շարունակ փորձում էի փրկել դեղնախտի ճիրաններից, վերջում պարզուեց՝ չինացի է:

***

Երկու ժամ լռութիւնից յետոյ Հայկական ռատիօն յայտարարեց, որ հաղորդումը՝ խուլ ու համրերի համար, աւարտուած է:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Դահլիճում մենք գրաւում ենք վերջին շարքերից մէկը, այնպէս, որ «ժողովուրդը մեր առջեւն ըլլայ», ու մինչ կը սկսուի համերգը, Սարոյեանն ինքն է մի փոքրիկ համերգ տալիս, իր թաւ, գեղեցիկ ձայնով երգելով «Ծիծեռնակը»: Բայց յանկարծ ընդհատում է երգն ու շուռ գալիս իմ կողմ.

- Կռունկը Հայաստանում բոյն կը դնէ՞...

- Ոչ, չի դներ...

- Արագի՞լը...

- Արարատեան դաշտի համարեա բոլոր քարտէների վրայ, երբեմն նաեւ հեռագրասիւների արագիլներ բներ են:

- Հիմա ինձի բացատրէ՝ կռունկն որն է, արագիլը՝ որը...

Ինչպէս բացատրեմ: Հանում եմ ծոցատետրս ու նրա էջին նկարում մի մօտաւոր արագիլ: Սարոյեանը վերցնում է նկարածս, մի փոքր շտկում ու աւելացնում.

- Հասկացայ...

Եւ յանկարծ...

- Ժընեւ վրացական հրեաներ տեսայ, խեղճ, խեղճ... Գացեր են Իսրայէլ, չեն սիրեր, չեն հաւներ ու հիմա կ'ուզեն նորէն հայրենիք վերադառնալ...

Սկզբում չհասկացայ, թէ ներքին ինչ զարմանալի շարժումով միտքը կռունկներից ու արագիլներից յանկարծ թռաւ մինչեւ Ժընեւ, մինչեւ վրացական հրեաները:

- Կը զարմանամ, մարդիկ ինչպէս կը քանդեն իրենց հին բոյնը, ինչպէս կը թողնեն հայրենիքը, ինչպէս կը հեռանան... Ու գիտէք, կեանքը միշտ կը պատժէ անոնց... Թռչուններ առանց բան չեն ըներ, միշտ կը շինեն, կը նորոգեն իրենց բոյնը: Եւ այդ է բնական...

- Հայրենիքից հեռացած այդպիսի մէկին էլ ես Լոս-Անճըլըսում հանդիպեցի, - ասում եմ ես: - Մօտեցել է, թէ՝ «ինձ չէ՞ք ճանաչում»... Ասում եմ. «Կը ներէք, բայց ոչ, չեմ ճանաչում»...

«Ես այսինչ այսինչեանն եմ»... «Ոչ, - ասում եմ, - չեմ ճանաչում»: «Ի՞նչպէս չէք ճանաչում, ես 1966-ին եկայ արտասահման ու այլեւս Հայաստան չվերադարձայ, պէտք է որ ճանաչէք»: «Ախր, - ասում եմ, - հայրենիքից փախչելը շատ քիչ է նշանաւոր դառնալու համար»...

- Աղէկ ըսած ես, հաւնեցայ: Յետո՞յ...

- Յետոյ ի՞նչ, այդ որ ասացի, թողեց, հեռացաւ:

Համերգն սկսուեց «Ես իմ անոյշ Հայաստանի» երգով:

- Չարենցին բանաստեղծութիւնն է, զարմանալի, զարմանալի բանաստեղծութիւն:

Յովհաննէս Բադալեանը բեմի վրայ նոր, շքեղ քօստիւմով էր:

- Յովհաննէսին առաւօտեան զգեստն աւելի գեղեցիկ էր, - նկատում է Սարոյեանը:

Յովհաննէսն առաւօտեան ճամբորդական զգեստով էր:

Երբ բացարձակ լռութեան մէջ Մելանիա Աբովեանի կատարմամբ հնչեց «Օրօրոցայինը», ես անքնութիւնից, անվերջ ճանապարհների յոգնութիւնից եւ այդ երգի օրօրող քնքշութիւնից ակամայ ննջել էի: Ննջել էի ու յանկարծ վեր թռայ հէնց ականջիս մէջ որոտացող «պրաւօյից»: Ուիլիըմ Սարոյեանի «պրաւօն» էր:

- Այս աղջկան ձայն Երեւանի ջուրին պէս մաքուր է, - ընդհատելով իր «պրաւօները», ասաց Սարոյեանը: - Շատ աղուոր երգ է, ինչպէ՞ս էր հեղինակի անունը:

- Բարսեղ Կանաչեան:

- Արամ Օհաննէսը կը ճանչնա՞ս...

- Անձնապէս՝ ոչ:

- Խեղճ տղայ, քառասուն տարի է թոքերի տկարութիւն ունի ու միշտ կը դոցէ: Մայրը շոտլանդուհի է: Ինքը մէկ բառ հայերէն չի գիտեր, բայց ամբողջ հոգիով հայ է...

Համերգի առաջին բաժնի վերջում, հանդիսականների պահանջով, Յովհաննէս Բադալեանը երգեց «Զարթիր, լաօ»: Դահլիճը թնդում էր որոտընդոստ ծափերից, իսկ ամէնից բարձր Ուիլիըմ Սարոյեանի «պրաւօ» էր հնչում:

- Ինչ զարմանալի երգ է, ինչ զօրաւոր, լսած չէի: Բայց բառեր լաւ չհասկցայ, դուն գիտե՞ս բառեր...

- Գիտեմ, - ու արտասանեցի երգի թեքստը:

- Ի՜նչ զարմանալի երգ, ի՜նչ զարմանալի...

Այդպէս է Սարոյեանը, ամէն լաւ բան նրա համար կամ պատուական է, կամ զարմանալի, աւելի շատ՝ զարմանալի: Վաթսունհինգն անց է արդէն, բայց դեռ աշխարհի, ամենայն կենդանի արարածի, ամէն գեղեցիկ բանի նկատմամբ զարմանքով է լի:

Ընդմիջումին Սարոյեանի հետ քայլում ենք նախասրահում: Դեռ մինչեւ Ֆրէզնօ գալս մի շարք պատմութիւններ էի լսել կապուած նրա հետ: Ուզում եմ ստուգել՝ մեծ մարդու անուան շուրջ ստեղծուած լեգենդներ են, թէ իրողութիւն: Լսել էի, օրինակ, որ ձիարշաւներին խաղադրումներ դնելով, նա մինչեւ հիմա տանուլ է տուել մէկ միլիոն երկու հարիւր հազար տոլար: Ու թէեւ Սարոյեանը մատչելի, շատ մատչելի անձնաւորութիւն է, այնուամենայնիւ, նրբանկատօրէն չեմ համարձակւում այդ մասին հարց տալ իրեն: Լսել էի նաեւ այսպիսի մի պատմութիւն. Սարոյեանի պիէսներից մէկը մեծ յաջողութիւն է ունենում Ամերիկայում: Պիէսի մէջ կայ մի տեղ, ուր հերոսներից մէկն առաջարկում է ուիսքի խմել, ու ուիսքի են խմում: Բայց ահա գալիս է վոտկա արտադրող ֆիրմայի ներկայացուցիչը եւ առաջարկում է Սարոյեանին ուիսքին փոխել վոտկայով, փոխարէնը խոստանալով ամէն ամիս, մինչեւ գրողի կեանքի վերջը, մի-մի արկղ ձրի վոտկա ուղարկել նրան: Բայց Սարոյեանը չի համաձայնւում ու չի կնքում այդ գործարքը:

(Շար. 11)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՕՐ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՈՒ ՅԱՐԳԱՆՔԻ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 13, Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ յընթացս պատարագի պիտի նշուի ու յիշատակուի անունը հայ ժողովուրդի արժանաւոր զաւկին՝

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ-ի

անոր մահուան քառասունքին առթիւ:

Գաղութիս տաղանդաւոր զաւակին յիշատակը յարգողներէ կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ պատարագի խորհուրդին:

ԱՐՑԱԽԻ ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ

Արցախի Վիճակախաղի (1998 Մայիս 9) շահող տոմսերու ցանկը, ինչպէս նաեւ չահուած պարգեւներու ստացման վերաբերեալ մանրամասնութիւնները կարելի է տեսնել դիմելով Փարիզի Արցախի Տեղեկատուական Կեդրոնը. —

34, avenue des Champs-Elysées
75008 Paris
Tél. : 01 53 75 17 40

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի վերանորոգութեան առթիւ՝ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները. -

Գ. ՑԱՆԿ

Օր. Ժանին Փրիկեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Կիւմիւշեար 150 Ֆր., Տիկին Վալանթին 300 Ֆր., Տիկին Շնորհիկ Քըրմըզեան, Պր. Գաբրիէլ Խաչիկեան, Տիկին Նորա Գալանթարեան 500-ական ֆրանք, Օրիորդներ՝ Մուշէեան 1000 Ֆր., Տիկին Վերգին Պօղոսեան 200 Ֆր., Պր. Պէնիար Փափազեան 150 Ֆր., Պր. Ռոժէ Թոփալեան 700 Ֆր., Բժիշկ եւ Տիկին Հրայր Գորիւեան 1000 Ֆր., Տիկին Վարդուհի Պաղտասարեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մ. Մարտիրոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Քէաթիպեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Տատեան 500-ական Ֆր., Տիկին Անայիս Պալտոյեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սթէփան Տամլամեան 1500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հանրի Գանճեան, Տէր եւ Տիկին Լուսար Պալեան 1000-ական Ֆր., Օր. Օֆէլիա Գոմպաճեան 100 Ֆր., Օր. Սոնա Բաբէլեան, Տիկին Մարի Տիւզեան 500-ական Ֆր., Օր. Վիրժինի Աստուրեան 200 Ֆր., Տիկին Գրիգոր Թեւանեան 500 ֆրանք, Տիկին Այտա Թորոսեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիլպէռ Գորտոնեան 500 ֆրանք, Պր. Կ. Մաղաղաճեան 100 Ֆր., Պր. Սիմոն Սէմէրճեան 400 Ֆր., Տիկին Անիկութա Պէյազճեան 100 Ֆր., Տիկին Թէրէզ Աբէլեան 200 Ֆր., Տիկին Հ. Աբրահամ 300 Ֆր., Տիկին Լորանս Ֆուրզատիէ 2000 Ֆր., Տիկին Անժէլիք Հանըմեան 500 Ֆր., Օր. Անահիտ Դարբինեան 300 ֆրանք, Տիկին Վերժին Տէմիրճեան 2000 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Մանուէլ Հէլվաճեան 250 Ֆր., Օր. Իզապէլ Պալճեան 200 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Մարտիրոսեան 500 Ֆր., Տիկին Տանիէլ Ֆալք 150 Ֆր., Տիկին Տալիթա Պոյաճեան 100 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Սանոսեան 200 Ֆր., Պր. Միհրան Էմմայեան 500 Ֆր., Տիկին Հոխսիմէ Մարկոսեան 100 Ֆր.:

***

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութեան առթիւ:

Տօքթոր Սեդա Թիրեաքեան 5000 Ֆր., Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն 1000 Ֆր., Առնուվիլ - Լէ - Կօնէսի Վարագայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն 1000 Ֆր., Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն 500 Ֆր., Փարիզի Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն 1000 Ֆր., Գէորգ Տէզիրմէնթաշ 500 Ֆր., Տիկին Ալթունեան 150 Ֆր., Անի Օղեան, Աղաւնի Օղեան 200-ական Ֆր., Սիլվի Գարուն 500 Ֆր., Արտէմիս Աշըք 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէմիր 1000 Ֆր., Տիկին Գորթանեան 100 Ֆր., Տիկին Գասպար 200 Ֆր., Գալայճեան 100 Ֆր., Զաքար Հաղալմազ 500 Ֆր., Նազարէթ Ասպրեան, Անդրանիկ Պարտազ, Ագատուհի Տալպասթրան, Կարսիս Թորոսեան 200-ական Ֆր., Կարապետ Սանկօսեան 500 ֆրանք, Թաճըր Կէրէկ 100 Ֆր., Սոնա Թուրեան 250 Ֆր.:

(Շար.)

TELEVISION
FRANCE 2

Dimanche 13 Décembre à 19 heures 15 (émission de Michel Drucker) : **«Les Petits Virtuoses d'Arménie».**

FRANCE - CULTURE
mercredi 16 Décembre
de 10h30 à 12h

CINE-CLUB
Rouben Mamoulian

par
Patrick Cazals
chargée de réalisation :
Marie-Christine Clauzet

On le présente comme un styliste, un éclectique, un maître du rythme et de la dramatisation musicale, l'un des défricheurs les plus inventifs des formes cinématographiques mais c'est pourtant l'éternel oublié des histoires du cinéma... Si 1998 est (comme pour Gershwin, son complice de **Porgy and Bess** à Broadway) l'année du centenaire de la naissance de Rouben Mamoulian, aucun hommage d'envergure ne lui a été consacré. Mais en évoquant **La Reine Christine** et Greta Garbo, **La Belle de Moscou** et Cyd Charisse, **Les Arènes sanglantes** et Rita Hayworth, Maurice Chevalier dans **Love me tonight**, Tyrone Power dans Zorro, chaque cinéphile a des séquences entières gravées dans sa mémoire. Le talent de Rouben Mamoulian, fasciné par la dualité des êtres et des chats, surnommé par les studios d'Hollywood «l'Arménien fou» ou «Napoléon», est d'avoir offert au cinéma naissant la sensibilité romantique et la fantaisie d'une de ces personnalités fortes venues d'Europe centrale et orientale. En dressant un catalogue raisonné des trouvailles techniques de Mamoulian : une caméra très mobile et une double piste sonore pour son premier film, **Applause** (1929), le monologue intérieur des **Carrefours de la ville** (1931), le son synthétique de **Docteur Jeckyll et Mister Hyde** (1932), le premier film en Technicolor, **Beky Sharp**, on s'étonne d'une invention si féconde pour un metteur en scène de théâtre venu aux **talkies** à la demande des studios.

Né à Tiflis (Géorgie) le 8 Octobre 1898, Rouben Mamoulian passe une partie de son enfance à Paris. Il fait ses études au Lycée Montaigne (dans la même classe que René Clair) puis retourne en Russie. Etudiant en criminologie à l'Université de Moscou, il suit aussi les cours de théâtre de Vakhtangov. C'est à Londres, en 1922, qu'il fait ses premières mises en scène et reçoit aussitôt des propositions pour le théâtre des Champs-Elysées à Paris et le théâtre de George Eastman à Rochester. Il choisit les Etats-Unis.

Dès 1926, il est un des artistes en vogue à Broadway. Deux ans plus tard Paramount lui demande de diriger son premier film, **Applause.** Il se forme à la technique en observant quelques semaines les tournages en cours dans le studio, connaît son âge d'or entre 1930 et 1935 et tournera jusqu'en 1957 seize longs métrages, pratiquant tous les grands genres mais retournera aussi au théâtre pour diriger quelques-uns des succès majeurs de Broadway.

Ce «Ciné-Club» consacré à Rouben Mamoulian, tente d'éclairer la carrière riche et déroutante d'un de ces pionniers d'Hollywood, sans doute méconnu du grand public, mais qui fut un repère pour toute une génération d'artistes.

Avec **Pierre Berthomieu**, écrivain collaborateur à **«Positif»**, auteur de **Rouben Mamoulian, la galerie des doubles** (Ed. du Céfal); **Arby Ovanessian,** cinéaste; **Christian Viviani**, critique, professeur, spécialiste du film musical; **Henri Verneuil,** cinéaste; **Dickran Kouymjian,** professeur à l'Université de Fresno.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ
Առաջնորդութեան
1999-ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Գին՝ 50 Ֆր.:

Դիմել. —

Centre St-Mesrob
10 bis, rue Thouin — 75005 Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Դեկտեմբեր 12

Տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին Մարուգէի Ծգնաւորին եւ Մելիտինոսի Եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

L'ECOLE TARKMANTCHATZ
vous invite
à son

REVEILLON
du jour de l'an

LE 31 DECEMBRE
à partir de 20 heures 30
LA SOIREE SERA ANIMEE PAR
GRICHA
et
Orchestre KAROUN

Participation aux frais 400 F
Enfants — de 12 ans : 100 F

— Nombre de places limités —

RESERVATIONS AU :
01. 46. 45. 60. 55

19–27, SENTIER DES EPINETTES,
ISSY LES MOULINEAUX

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ջութակ՝ ԱՐԱ ՄԱԼԻՔԵԱՆ
Դաշնակ՝ ՔԱԹՐԻՆ ՕՐՏՐՈՆՕ

կը ներկայացնեն՝
Շուպէրթ, Ռախմանինով,
Զիմանովսքի, Ռաւոն

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14, ժամը 20.30-ին՝

Salle Chopin–Pleyel
252, rue du Fbg St–Honoré

Տեղերը ապահովել՝
FNAC
ՓԼԷՅԷԼ Սրահ
01 – 45 – 61 – 53 – 22
եւ նաեւ հետեւեալ թիւերուն. —

01 – 42 – 29 – 10 – 24
01 – 42 – 78 – 41 – 70

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Դեկտեմբեր 12-ին տօն է Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետին:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

***

ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Աւանդական Մատաղօրհնութիւնը այս տարի տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 13, Կիրակի, կրօնական եւ աշխարհիկ հանդիսութեամբ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն - Ալփի Հայոց

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար:

Ժամը 12.30-ին Կարպիս Մանուկեան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ ժողովրդական ճաշ:

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին կրնան արձանագրուիլ եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Սկիզբ Ժամերգութեան ժամը 8.30-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:
Քարոզ ժամը 11.15-ին:
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ ժամը 12-ին:

UGAB-Paris - IDF

LA CHORALE
'Koghtan'
dirigée par *Haïg SARKISSIAN*

Au programme :
G. Mourza — Krikor Suni —
G. Zakarian — Komitas

Samedi 12 Décembre à 20 heures 30
à la Cathédrale Sainte-Croix
des Arméniens Catholiques
13, rue du Perche — 75003 PARIS

Renseignements & réservations :
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Participation aux frais :
Adultes: 70 F — Enfants: 50 F.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

U.G.A.B. — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE

Union Générale Arménienne de Bienfaisance — MARSEILLE

Vente de Noël
SOIRÉE INAUGURALE
le Vendredi 11 Décembre à 18h
La vente continuera
le Samedi 12 Décembre de 10h à 19h

AU PROFIT DES ACTIONS SOCIALES
DE L'UGAB

Stands divers :
- *Objets d'Arménie*
- *Tableaux de Peintres d'Arménie*
- *Antiquités-Brocante*
- *Faïances, poteries*
- *Livres*
- *Produits provençaux*
- *Décors de Noël*
- *Jouets*
- *Confiseries*
- *Plats à emporter*
- *Pâtisseries arméniennes*

l'Union Général Arménienne de Bienfaisance

vous invite à son grand

Loto

le Dimanche 13 Décembre à 15h

— O — O — O — O — O — O —
Gros lot : Voyage-Croisière
Nombreux et superbes lots à gagner
— O — O — O — O — O — O —

Une collation sera offerte
par les Dames de l'UGAB

327, Boulevard Michelet — 13009 MARSEILLE — Tél. : 04 91 22 10 45

U.G.A.B. — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE • *U.G.A.B.* — MARSEILLE

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 11
VENDREDI
11 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice: Arpik MISSAKIAN

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 01.47.70.86.60 Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամենօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.529 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.529

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽ-ՆԱԽԱՐԱՐ Վ. ԽՈՐԽՈՌՈՒՆԻ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Դեկ. 10-ին, առաւօտեան կանուխ ժամերուն Զարենց փողոցի իր բնակարանին դիմաց առջեւ ատրճանակի կրակոցներով սպաննուած է Պաշտպանութեան փոխ-նախարար Վահրամ Խորխոռունի: Լուրը հաղորդելով ԹԱՍ գործակալութիւնը կ՚աւելցնէր թէ անոր տնօրինութեան տակ կը գտնուէր զինամթերքներու Թղթածրարը:

Խորապէս մտահոգիչ արարք մըն է կատարուածը. ան կուգայ աւելնալու պատասխանատու բարձրաստիճան դէմքերու սպանութեան շարքին որուն կը յուսայինք որ վերջինն էր դատախազ Հ. Խաչատրեանի պարագան:

«ԱՐՄԵՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 9/10)

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՈՒՂԵՐՁԸ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ՀՌՉԱԿԱԳՐԻՆ 50-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Մարդկային իրաւունքներու հռչակագրին 50-ամեակին առթիւ նախագահ Ռ. Քոչարեան ուղերձով մը դիմած է ժողովուրդին. հոն ըսուած է.-

«Սիրելի հայրենակիցներ,

50 տարի առաջ ՄԱԿ-ի Գլխաւոր ասամբլեան հռչակեց մի փաստաթուղթ, որ պատմական նշանակութիւն ունեցաւ ողջ մարդկութեան համար: "Մարդու իրաւունքների համընդհանուր հռչակագրի" ընդունումից անցել է կէս դար, սակայն այն ոչ միայն չի կորցրել իր արդիականութիւնը, այլեւ դարձել է մոլորակի ամենատարբեր անկիւններում ապրող մարդկանց արժանապատուութիւնն ու իրաւունքները պաշտպանող հզօր բարոյական զէնք:

Հայաստանի Հանրապետութիւնը որդեգրել է մարդու իրաւունքների յարգման, ժողովրդավարութեան, խօսքի ազատութեան գաղափարները: Այս ճանապարհին մենք ունենք նուաճումներ, բայց անելիքները դեռ շատ են: Այսօր մեր երկրում մարդու իրաւունքների պաշտպանութեան լաւագոյն երաշխիքը կարող է եւ պէտք է լինի ժողովրդավարութեան արմատական խորացումը: Դա բխում է մեր ողջ հասարակութեան եւ իւրաքանչիւր անհատի շահերից: Միեւնոյն ժամանակ, Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքակիրթ եւ ներկայանալի կերպարը մեր երկրի առջեւ կը բացի զարգացման եւ միջազգային համագործակցութեան նոր, բազմախոստում հեռանկարներ:

Սիրելի հայրենակիցներ,

Յանուն իր մարդկային եւ ազգային իրաւունքների, հայ ժողովրդի բազմաթիւ սերունդներ, ընդհուպ մինչեւ մեր սերունդը, մղել են հերոսական պայքար, եւ մենք այսօր նշում ենք "Մարդու իրաւունքների համընդհանուր հռչակագրի" կէսդարեայ յոբելեանը՝ այն համոզուածութեամբ, որ մարդու արժանապատուութիւնը, իրաւունքները եւ ազատութիւնը այլընտրանք չունեն:

Մենք քայլում ենք ազատութեան ճանապարհով»:

ՀՅԴ-Ն ԴԺԳՈՀ Է ՊԻՒՏՃԷԻ ՆԱԽԱԳԻԾԷՆ

ՀՅԴ Հայաստանի Գերագոյն Մարմինը կը գտնէ որ կառավարութեան ներկայացուցած 1999-ի պիւտճէի նախագիծը չունի ընկերային յստակ ուղղութիւն, քիչ կը նպաստէ արդիւնաբերութեան վերականգման. Գերագոյն Մարմնին կարծիքով չընծայուիր նաեւ հարկ եղած ուշադրութիւն պիւտճէի մուտքերը ապահովող ներքին աղբիւրներուն: Այս ընդհանուր տեսակէտը կատարած են ՀՅԴ Գերագոյն Մարմնի փոխ-ներկայացուցիչ Ա. Ռուստամեան, երեսփոխան Ռ. Յակոբեան, տնտեսագիտութեան տոքթ. Թ. Մանասերեան, Դեկտեմբեր 9-ի մամուլի ասուլիսին: Անոնք յայտնած են թէ ՀՅԴ-ն Խորհրդարանին մէջ խմբակցութիւն չունենալով իր տեսակէտները կը յայտնէ մամուլի միջոցներով: Ապա Ռ. Յակոբեան շեշտած է տնտեսական ու քաղաքական համակարգերու միջեւ առկայ հակասութիւնը ու աւելցուցած թէ քաղաքականը կը խոչընդոտէ կառավարութեան ազատ շուկայի ուղղուած ծրագիրներուն իրագործումը. առ որպէս պատճառ ալ ան ցոյց տուած է «իշխանութեան մոնոպոլիան»: Մամլոյ ասուլիսին հեղինակները դեռ քննադատութիւններ ուղղած են իշխանութիւններուն, որ իր իրաւունքներէն ամբողջութեամբ օգտուելով կը թերանայ պարտականութիւնները կատարելու, օրինակ հարկերը հաւաքելու հարցին մէջ, երկրին մէջ մեծ քանակով վերահսկողութենէն դուրս տարադրամ կայ, չափազանց մեծ է ստուերային տնտեսութեան ծաւալը եւլն.: Ու ըստ ՀՅԴ-ի, այս ամբողջը իր բացասական դերը կը խաղայ պիւտճէին ձեւաւորման մէջ, արգելք կ՚ըլլայ զարգացման կարելիութիւններուն: «Սա այն պիւտճէն չէ, որը կարող է երկիրը ռէալ զարգացման տանել» եզրակացնելէ ետք անոնք ներկայացուցած են քաղաքական հարցերու մասին իրենց կուսակցութեան մօտեցումները: Ա. Ռուստամեան ընդգծած է թէ նախագահի նախընտրական ծրագրին դանդաղ իրագործման պատճառով «ժողովուրդը սոցիալական բարեկարգում չի զգում եւ ժողովուրդի համբերութիւնը սպառւում է, ինչը պէտք է լուրջ մտահոգութեան առիթ դառնայ ինչպէս Ռ. Քոչարեանի, այնպէս էլ կառավարութեան համար»: Վերջաւորութեան ՀՅԴ-ի անդամները յայտնած են թէ պիւտճէի նախագիծի կէտերէն մեծ մասին վերաբերեալ իրենց կուսակցութիւնը ունի չօշափելի առաջարկներ, որոնք հաշուի առնուելու պարագային կը բարելաւուի օրէնքը:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-Ի ԺՈՂՈՎԻՆ

Դեկտ. 8-ին Պրիւսէլ գումարուած Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի Արտաքին նախարարներու ժողովին մասնակցած եւ ելոյթ ունեցած է Վ. Օսկանեան: Ան իր խօսքին մէջ անդրադարձած է վերջին տասնամեակին Եւրոպայի ապահովութեան ասպարէզին մէջ տեղի ունեցած արմատական փոփոխութիւններուն եւ պարզած Հայաստանի դիրքորոշումը այդ հարցերուն նկատմամբ: Ապա Վ. Օսկանեան խօսած է Կովկասի ապահովութեան, քաղաքական եւ տնտեսական հարցերուն, ինչպէս նաեւ բնականաբար Արցախի կնճիռին մասին, որու առընչութեամբ ողջունած է եղած վերջին առաջարկները՝ հիմնուած «ընդհանուր պետութեան» գաղափարին վրայ:

***

ՍՈՒՐԻԱՑԻ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԸ

Դեկտ. 9-ին նախագահ Ռ. Քոչարեան ընդունած է Սուրիոյ Տնտեսութեան եւ Արտաքին առեւտուրի նախարարն ու Մթերումներու եւ Ներքին առեւտուրի նախարարը, որոնք Հայաստան ժամանած էին մասնակցելու հայ-սուրիական տնտեսական միջկառավարական յանձնաժողովի նիստին: Նոյն օրը հիւր նախարարները ընդունուած են նաեւ վարչապետ Ա. Դարբինեանի կողմէ: Երկու հանդիպումներուն ալ շօշափուած են տնտեսութեան, արտադրութեան եւ արտածումի հարցեր եւ այդ մարզերէն ներս գործակցութեան սերտացման կարելիութիւնները:

Պ. ՀԱՅՐԻԿԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Հայաստանի քաղաքական մարզին ծանօթ դէմք, ԻՄ կուսակցութեան նախագահ եւ նախագահ Ռ. Քոչարեանի խորհրդական Պարոյր Հայրիկեան քանի մը օրուան համար Փարիզ կը գտնուէր ներկայ ըլլալու Մարդկային իրաւունքներու Հռչակագրին յիսնամեակի նշումներուն: Դեկտեմբեր 9-ին ան հանդիպում մը ունեցաւ Փարիզի հայ մամուլի քանի մը ներկայացուցիչներուն հետ, Հայաստանի դեսպանատան մէջ:

Պ. Հայրիկեան նախ ամփոփ ձեւով ներկայացուց Փարիզ գտնուելու պատճառները, ունեցած հանդիպումները, ապա խօսեցաւ Սահմանադրութեան մէջ փոփոխութիւններ կատարելու աշխատանքին մասին: Ծանրացաւ այդ փոփոխութիւններու երկու գլխաւոր ուղղութեան՝ մարդկային իրաւունքներու եւ երկքաղաքացիութեան հարցին վրայ: Ինք կը յուսայ որ մինչեւ աշուն վերջնական ձեւ առած կ՚ըլլան երկքաղաքացիութեան եւ ընտրութեան օրէնքները եւ մարդկային իրաւունքներու հարցը կը քուէարկուի:

Հարցումներու բաժինին մէջ նիւթ եղաւ Վարդենիսի հոգեբուժարանին կացութիւնը որուն մասին առհասարակ հնչեցուած էր «Առանց Սահմանի Բժիշկներ»ու 1996 Հոկտեմբերի տեղեկագիրը, «Վարդենիսի մահարանը» խորագիրով («Յառաջ» 1996 Նոյեմբեր 21): Պ. Հայրիկեան խոստովանեցաւ որ տեղեակ չէր այդ հաստատութեան կացութեան եւ խոստացաւ հետաքրքրուիլ:

Մարդկային իրաւունքներու տեսանկիւնէն բաւական լուրջ հարցերու շրջանակ մըն էր նաեւ բանակը ուրկէ այս մարզին բռնաբարումներու, ոտնձգութիւններու, մինչեւ իսկ սպանութիւններու լուրեր կը հասնէին մեծ մասով տեղական մամուլին միջոցով: Պ. Հայրիկեան այդ մասին ըսաւ թէ միշտ չէր որ դիւրին կ՚ըլլար իրականութիւնը պարզել, քանի որ զինուորական ծառայութենէն փախուստ տուողներ ամէն գնով կը ջանային արդարացնել իրենց արարքը: Այսուհանդերձ, չհերքեց ժխտականներու գոյութիւնը:

Ս. ԲԱԴԱԼԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Նոյն օրը առաւօտեան մամուլի ասուլիս մը տուաւ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան նախագահ Սերգէյ Բադալեան եւս որ Սպանիոյ Համայնավար կուսակցութեան համագումարին մասնակցելէ ետք Երեւան վերադարձի ճամբուն վրայ քանի մը օրուան կայք մը ունեցած էր Փարիզ, Յառաջդիմական Միութեան հրաւէրով:

Այս հետաքրքրական ասուլիսին մանրամասնութիւնները կու տանք մեր յառաջիկայ թիւերով:

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ՀԱՅԿ. ՀԻՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ ԿԸ ՔԱՆԴՈՒԻ

Հայաստանէն եւ Էջմիածնէն կը տեղեկացնեն որ Նախիջեւանի Հին Ջուղայի պատմական գերեզմանատունը, որ կը գտնուի Արաքսի հիւսիսային ափին, Ս. Ստեփանոս Նախավկայի վանքին կալուածներու դիմաց, քանդելու վրայ են:

Այս առընչութեամբ բողոքի բազմաթիւ նամակներ ղրկուած են ԻՒՆԷՍՔՕ-ի ընդհանուր քարտուղար՝ Ֆ. Մայորի: Առաջինը իր վրդովումը յայտնած է Ամենայն Հայոց Գարեգին Ա. Կաթողիկոսը:

Նամակներ ղրկած են նաեւ Երկիր եւ Մշակոյթ Համազգային կազմակերպութիւնը, «Հայկական յուշարձաններու պահպանման հիմնարկը» (Ժընեւ) եւ ուրիշներ: Հոն նախ կը նկարագրուի ինչ որ պատահած է: Նոյեմբեր 20-էն ի վեր, ըստ դէտերու եւ լուսանկարներու, պուլտոզէր մը կը տապալէ գերեզմանատան շիրիմները եւ քարերը կը հաւաքուին ու այլ վայրեր կը փոխադրուին: Կը նկարագրուի նաեւ շիրիմներու իւրայատուկ եւ պատմական բնոյթը եւ կոչ կ՚ըլլայ որ առաջքն առնուի աւելի ծաւալուն աղէտի մը:

ԱՅՇԷ ՋԱՐԱՔՈԼՈՒԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԻՎ ԹԵՐՆՈՆԻ ՀԵՏ

Նախաձեռնութեամբ Ազգային Ժողովի Ֆրանսա - Հայաստան բարեկամութեան խումբի նախագահ - երեսփոխան եւ Վիլժօրպանի փոխ-քաղաքապետ՝ Ժան-Փօլ Պրէթի, Զորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 9-ին, ժամը 18.30-ի շուրջ Ազգային Ժողովի Ռոտէն սրահին մէջ, հանդիպում մը տեղի ունեցաւ Այշէ Զարաքօլուի եւ իր ամուսնոյն Ռակըփ Զարաքօլուի հետ: Այս հանդիպումը եզակի բնոյթ մըն ալ ունէր քանի առաջին անգամն էր, որ Այշէ Զարաքօլու՝ հրատարակիչը Իվ Թերնոնի Հայոց ցեղասպանութեան նուիրած հատորին (Էրմէնի թապուսու) որուն համար դատապարտուած ու բանտարկուած էր, կը հանդիպէր հեղինակին:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ Ժ. Փ. Պրէթ որ, ինչպէս գրեցինք, ստանձնած էր Այշէ Զարաքօլուի հովանաւորութիւնը (փարէնած). բացատրեց իր ընտրութեան դրդապատճառները, ինչ որ ըրած էր արդէն մամուլի հաղորդագրութեամբ մը: Ապա, Թրքերէն արտայայտուեցաւ Այշէ Զարաքօլու որ ինքզինք ներկայացուց որպէս յեղափոխական զինուորեալ մը եւ ծանրացաւ գլխաւորաբար Քիւրտերու ներկայի վիճակին վրայ, շեշտելով թէ անոնց կը սպառնայ նոր ցեղասպանութիւն մը, նման Հայոց ցեղասպանութեան եւ պէտք է բան մը ընել անոնց համար: Քանի մը խօսքով արտայայտուեցաւ նաեւ Հայաստանի դեսպանատան գործավար՝ Քրիսթիան Տէր-Ստեփանեան, ապա խօսք առաւ Իվ Թերնոն: Ան նախ անդրադարձաւ կարեւոր կէտի մը, որ թուականի մը զուգադիպութիւնն էր: Արդարեւ, հանդիպումը տեղի կ՚ունենար Դեկտեմբեր 9-ին եւ ճիշդ 50 տարի առաջ էր որ կը ստորագրուէր ցեղասպանութեան վերաբերող միջազգային Պայմանագրութիւնը: Ըսաւ թէ ծանօթ էինք Հայոց ցեղասպանութեան, գիտէինք եւ Ռուանտացիներու ցեղասպանութիւնը, այսօր՝ գիտենք Քիւրտերունը: Յիշեց սակայն թէ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ

ՄԱՀՈՒԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿ

ՆԵՐՍԷՍ ԳԱՍԱՊԵԱՆԻ

(1904-1978)

Քսան տարուան յապաղումով ահա պէտք է անդրադառնանք պուլկարահայ հանրային – մշակութային կեանքէն հեռացած Ներսէս Գասապեանի մահուան, որ ժամանակին մեծ արձագանգ մը չունեցաւ։ Անխոնջ հետազօտող եւ ուսումնասիրող մը պուլկարահայ գաղութին բազմակողմանի դրսեւորումներով պատմութեան։ Անոր կեանքը՝ ժրաջանութեամբ, առասպելական աշխատասիրութեամբ ու համեստութեամբ, նուիրում մը եղաւ հանդէպ այն բոլորին, որ հայկականութեան դրոշմն ու կնիքը կը կրէին և իր նախասիրութիւնները պուլկարահայ շրջանէն դուրս կ՚ելլէին, ընդգրկելով հայ լրագրութիւնը, հայկական վաճառականութիւնը, հայկական ճարտարապետութիւնը՝ պատմութեան ոլորտին մէջ դիտուած եւայլն։

Ներսէս Գասապեանի մշակութային – հանրային գործունէութիւնը փոքրիկ երկրի մը սահմաններուն մէջ ընթացաւ, սակայն անոր կատարած աշխատանքը նշանակութիւն ունեցաւ ո՛չ միայն մեր գաղութին համար, այլեւ հայ բանասիրութեան համար։ Եւ եթէ սփիւռքահայութեան մտաւորական շրջանակներուն մէջ հանրածանօթ անուն մը չդարձաւ, պատճառը այն էր, որ իր աշխատանքի թեմաները չափազանց իւրայատուկ էին եւ իր շուրջ աղմուկ բարձրացնել չէր փափաքեր, միւս կողմէ հազուադէպ գրութիւններով չէր սիրեր հայ մամուլի էջերուն վրայ երեւան գալ։

Ծնած Կ. Պոլիս 1904-ին եւ աւարտած այնտեղ Կեդրոնական վարժարանը, քաղաքական իրադարձութիւններու բերումով 1923-ին կը հանդրուանէ Պուլկարիոյ հիւրընկալ ափը՝ հաստատուելով Փլովտիվ։ Թէեւ նոր միջավայրի մը մէջ, առօրեայի ապրուստի հոգերուն տակ իսկ, ան չընկրկիր եւ անվհատօրէն կ՚ընթանայ իր ներքին մղումին ուղին, կամաւոր գինուորագրեալը հայ մշակոյթին։ Մեծ սիրով եւ մտային օժտուածութեամբ ան իր գիտակից կեանքին առօրեայ աշխատանքէն դուրս ազատ եւ հանգիստ ժամերէն պիտի նուիրէր պրպտումներու եւ հաւաքելու մասունք առ մասունք, խճաքար առ խճաքար բոլոր այն նիւթերը, որոնք իր նախասիրութիւններուն ու հետաքրքրութեան ոլորտին մէջ կը գտնուէին։ Անոնք յետագային ճշդումի ու դասաւորութեան բովէն անցնելով՝ յօդուածներու, ուսումնագիծերու, գիրքերու պիտի վերածուէին։ Հետամուտ ըլլալով սփիւռքի ու հայրենի բանասիրական ու պատմագրական պարբերականներուն եւ թերթերուն, ան իրազեկ էր հայկական բանասիրական ու պատմական մտքի արտացոլումներուն եւ հարկ եղած ժամանակ, արձագանգած անոնց՝ քննական - քննադատական յօդուածներով։

Իր երկարամեայ պրպտումներուն շնորհիւ, զորս կատարած էր նաեւ պուլկարական պատմական - բանասիրական մամուլին մէջ եւ տարբեր օտար հեղինակներու պատմական երկերուն մէջ, լեռնացած կը տեսնենք անոր մօտ նիւթեր, տարբեր թեմաներու կապակցութեամբ։ Հաւաքուած տարիներու տեւողութեան իր հիմնական աշխատանքի կողքին անոնք պահուած մնացին թղթապանակներու մէջ՝ նախատեսուած մշակման ու հրատարակութեան համար։ Ցաւով պէտք է նշել, որ Ն. Գասապեան իր ողջութեան այդ նիւթերը միայն մաս մը մշակումի ենթարկելով կարողացաւ որպէս տպագիր գործ հրատարակել, մեծ մասամբ յօդուածներ պուլկարահայ գաղութի պատմութեան եւ նիւթեղէն գանձերու մասին եւ աւելի քիչ որպէս առանձին ուսումնասիրութիւններ։ Անոր ձգտումը եղած էր կատարելագին հասցնել իր ամէն մէկ գործը՝ իրեն յատուկ գիտական ճշգրտութեամբ, բծախնդրութեամբ, համեղ ոճով մը մատուցուած։ Գործին հանդէպ այդ վերաբերումը, թեմաներու եւ անոնց շուրջ հաւաքուած մեծաքանակ նիւթերը եւ ժամանակի պակասը պատճառ եղան, որ անոնք անաւարտ մնան, ինչպէս պուլկարահայ գաղութի պատմութիւնը, Եուկոսլաւիոյ հայ գաղութի պատմութիւնը, Հայ վաճառականութեան պատմութիւն եւ այլն։ Լոյս աշխարհ չտեսաւ անոր ծածկանուններու բառարանը, որ եզակի աշխատութեան մը կնիքը պիտի կրէր եւ ան կանխուեցաւ ժամանակին Խորհրդային Հայաստանի մէջ՝ Բախտիար Յովակիմեանի հեղինակութեամբ։ Գիրքէն այս վերջին գիրքի մասին եթէ Ն. Գասապեանի ներդրում նկատենք, ատիկա անոր բազմաթիւ ճշդումներն ու լրացումներն են։ Նման ճշդումներով ու յաւելումներով ան երեւան կուգայ քննական - քննադատական յօդուածով մը՝ Գարեգին Լեւոնեանի ու Յովհաննէս Պետրոսեանի «Հայ մամուլի մատենագիտութիւն» գիրքի հրատարակման կապակցութեամբ։ Այս երկու պարագաներն ալ ապացոյց են Ն. Գասապեանի իրազեկութեան ու հմտութեան՝ բանասիրական այդ երկու բնագաւառներէն ներս։

Որպէս արդիւնք անոր բազմակողմանի ուսումնասիրութիւններուն, տարբեր հայկական թերթերու եւ պարբերականներու մէջ հրապարակուած կը տեսնենք յօդուածներ եւ այլ գրութիւններ իր ստորագրութեամբ՝ 1930 - 1940 «Արեւելք»ի մէջ՝ Կ. Պոլիս, «Պալքանեան Մամուլ»՝ Սոֆիա, «Բազմավէպ» – Վենետիկ, «Հանդէս Ամսօրեայ» - Վիէննա, «Պատմա - բանասիրական հանդէս» - Երեւան եւ այլն։ Անոր անունին կը հանդիպինք պուլկարահայութեան անցեալի եւ անկէ ժառանգ մնացած արժէքներու վերաբերեալ նիւթերով՝ Սոֆիա հրատարակուած «Մասիս» տարեգիրքի 1934 ու 1935 թուականներու հրատարակութեան մէջ, Փլովտիվ լոյս տեսած 1935 թուականի «Վիթոշ - Արարատ» տարեգիրքին մէջ, ինչպէս եւ Յակոբ Մարաշլեանի հետ 1938 թուականին միասին պատրաստած ու հրատարակած «Հայրենի տարեցոյց»ին մէջ։ Նուազ չէ եղած անոր աշխատակցութիւնը Հ. Մկրտիչ Վրդ. Պոտուրեանի «Գաղութահայ տարեգիրք» 1939, 1940, 1941 համարներուն, ինչպէս նաեւ նոյն հեղինակի «Հայ Համրագիտակ»ին 1938 թուականին Պուքրէշ։

Ն. Գասապեան բարի կամեցողութիւնը ունեցած է հայկականութեան քարոզչութիւնը ընելու պուլկարահայ մամուլի մէջ ցոյց տալով հայ երեւելի անձերու եւ պուլկարահայութեան նպաստը յօդուտ Պուլկարիոյ։ Այդ առընչութեամբ պուլկար հասարակութիւնը հնարաւորութիւն ունեցած է կարդալու անոր գրութիւնները Սոֆիա հրատարակուած «Սլովօ» օրաթերթին մէջ 1939՝ թիւ 4985 - 4986 ու «Փոհոտ» 1941, թիւ 55 - 56 եւ Սլիվէն քաղաքի մէջ լոյս տեսնող «Փրավդա» 1942, թիւ 1015 - 1017։

Պուլկարիոյ մէջ «սոցիալիստական» - համայնավարական իշխանութեան ժամանակաշրջանին Սեպտեմբեր 1944 թուականէն մինչեւ 1986 Նոյեմբեր 10 թուականը նախքան իր մահը, Ն. Գասապեան հանդէս կուգայ պուլկարահայ գաղթօճախի պատմութեան վերաբերեալ տարբեր նիւթերով՝ Սոֆիա հրատարակուող միակ հայկական համայնավարամէտ «Երեւան» շաբաթաթերթին էջերուն վրայ, ի յայտ բերելով քննադատական ոգի եւ պարկեշտ ընթացք բանավէճի ժամանակ իր ընդդիմախօսներուն հետ։ Այդ շրջանին վարչակարգի տարբեր սեղմումներու պատճառով անոր կապերը հայ Սփիւռքի հետ նուազեցան եւ աւելի սերտացան յարաբերութիւնները նախկին Խորհրդային Հայաստանի պատմա - բանասիրական շրջանակներու, Մատենադարանի եւ Հայաստանի գիտութիւններու ակադեմիայի հետ։ Ատոր վկայութիւնն է անոր արխիվին մէջ պահուած նամակագրութիւնը՝ հանրածանօթ հայ գիտնականներու հետ։

Առիթը ունեցած ըլլալով ծանօթանալու եւ ցուցակագրելու յետ - մահու Ն. Գասապեանի արխիւը, անտիպ զանազան նիւթերու կողքին առանձին թղթապանակի մէջ հանդիպեցայ հետեւեալ կարեւոր աշխատութիւններու, անաւարտ վիճակով.

1. _ Պուլկարահայ լրագրութեան ընդարձակ պատմութիւնը, սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը։

2. _ Պուլկարահայ գաղութի պատմութիւն անոր անցեալն ու ներկան այլազան բնագաւառներով

3. _ Պատմութիւն հայ վաճառականութեան – պատմական շրջանէն մինչեւ մեր օրերը, ներառեալ եւ գաղթաշխարհը

4. _ Պատմութիւն պուլկարահայ տպագրութեան

Այս հիմնական թեմաներէն եւ ոչ մէկը հայերէն լեզուով հրատարակուած է, ինչպէս արդէն յիշեցինք, անոնք ամբողջացուած վիճակ մը չեն ստացած Ն. Գասապեանի կողմէ։ Բարեբախտութիւն մըն է սակայն, որ վերոյիշեալ թիւ 1 ու թիւ 4 թեմաները ան յաջողած է պատշաճ կերպով ձեւաւորել պուլկարերէն լեզուով եւ մասնագիտական մամուլի մէջ տպագրուեցան։ Առաջին հայերէն սա վերնագիրը ունի՝ ըստ հրատարակչութեան. «Օտար լեզուով պարբերական հրատարակութիւններ _ հայերէն» (1)։ Միւսը՝ «Ակնարկ Պուլկարիոյ մէջ հայկ. պարբերական տպագրութեան սկզբնաւորութեան ու զարգացումի վերաբերեալ» (2), Ցետմահու, Պուլկարական Մատենագիտութեան 6–րդ հատորին մէջ» (3), լոյս տեսաւ Ն. Գասապեանի պուլկարահայ տպագիր գիրքերու մատենագրութիւնը՝ լատինատառ, հիմք ունենալով իր կազմած նոյնօրինակ մատենագիտութիւնը հայերէն եւ պուլկարերէն։

Երկարատեւ աշխատանքի արդասիք կը հանդիսանայ Պուլկարիոյ մէջ գտնուած եւ անհետացած հայկական ձեռագիրներու ուսումնասիրութիւնը, որ գիրքի ձեւով լոյս տեսաւ որպէս Կիւլպէնկեան Փոնտի հրատարակութիւն (4)։ Անոր այդ ուսումնասիրութիւնները նախապէս յօդուած առ յօդուած տպուած են «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ, Վիէննա, 1938 _ 1947 թուականներու միջեւ։

Լուրջ ուսումնասիրութիւն մը կը ներկայանայ անոր մէկ գործը՝ «Փլովտիվ»ի «Սուրբ Գէորգ» Եկեղեցւոյ պատմութիւնը, որ անտիպ կը մնայ։ Իր բանասիրական աշխատանքներու կապակցութեամբ, Ն. Գասապեան նամակագրութիւն վարած է սփիւռքահայ եւ նախկին խորհրդահայ բանասէրներու եւ պատմաբաններու հետ, ինչպէս եւ պուլկարահայ մտաւորականներու եւ գործիչներու հետ։ Պատահական չէ, որ նամակագրական թղթապանակին մէջ կարելի է հանդիպիլ երեւելի հայ անձերու անուններուն՝ Յակոբ Սիրունի, Արշակ Ալպօյաճեան, Հայր Ակինեան, Հրանդ Հրահան, Արա Մարկոս, Սուրէն Քոլանճեան, Վարդան Գրիգորեան, Կարօ Ծինկէօզեան, փրոֆ. Դոդոմեանց եւ այլն։ շուրջ 54 անձերու եւ հաստատութիւններու անուններ։ Նամակներու հարուստ շտեմարան մը, որ մէկ կողմէ լոյս կը սփռէ անոր ձեռնարկած գործերուն ներքին աշխատանոցին, միւս կողմէ երեւան կը հանէ պարկեշտ, ուղղամիտ անաչառ է էթիկ անձի մը դիմագիծը, որոնք կուգան իր արժանիքները բարձրացնելու։

Ն. Գասապեան ունեցած է նաեւ բեղուն հանրային – գործունէութիւն քաղաքիս մէջ գործող հայ որոշ մշակութային, մարզական ու հանրային օղակներու մէջ։ Զինք պիտի գտնենք հայրենասիրական ու հայապահպանման բոլոր օղակներուն մէջ՝ Հ.Մ.Ը.Մ., «Վահան Մանուէլեան - Գեղարուեստասիրաց»ի սիրող դերասան ու թատերական կեանքին սատարող, «Գրասիրաց» անդամ, Հ.Յ.Դ. համակիր։ Երկար տարիներ զգալի եղած է անոր ներկայութիւնը այդ միութիւններու գործունէութեան շրջագծին մէջ։ Իր հայանպաստ գործերէն մէկը կը հանդիսանայ այն գիտական միջամտութիւնը, երբ սեւծովեայ Պուրկաս քաղաքի մեծ պանդոկի մը շինութեան առթիւ վտանգուած էր անոր մօտերը գտնուող հայկական «Սուրբ Խաչ» Եկեղեցւոյ գոյութիւնը։ Շնորհիւ իր պրպտումներուն, ցոյց տրուած եղաւ որ հայկական այդ եկեղեցին 19-րդ դարու կէսերուն շինուած է եւ պատմական տեսակէտէ հնագիտական արժէք կը ներկայացնէ։ Այդ ձեւով ան քանդումէ զերծ մնաց եւ յետագային պետական կարգադրութեամբ հնագիտական պատմական յուշարձան յայտարարուեցաւ։ Եղելութիւն մը, որ քիչերու ծանօթ է։

Անտեսելու չէ եւ այն պարագան որ Ն. Գասապեան բանասիրական ու պատմական տարբեր հարցերու շուրջ օժանդակութիւն հայցած անձերու միշտ ալ գոհացում տուած է, ինչպէս օրինակ Մալկարայի հայկական գաղութի պատմութեան հեղինակ՝ Վարդան Խոշիկեանին (5)։ Ան իր գիտելիքներէն ու ամբարած նիւթերէն որոշ բաժին մը տրամադրած է իրեն դիմող անձերու՝ Հայաստանէն ու Պուլկարիայէն։ Եւ վստահօրէն այդ անձերէն շատերուն ողջ եղողները իրենց սրտերուն մէջ կը պահեն լաւ յիշատակներ ու երախտագիտութեան զգացում իրեն հանդէպ։

Տարիները կ՚անցնին անդադարար, ժամանակի հոլովոյթին մէջ կը պղտորին անցքեր, դէպքեր ու դէմքեր, բայց մեր գաղութին մէջ գործած, մեր կողքին ապրած անձնուէր այս հայ մշակին թողած հետքերը անջնջելի պիտի մնան, քանի որ անոր մշակութային ժառանգութիւնը արձանագրուած ձեւով հայերէն ու պուլկարերէն իր ամուր տեղը ապահոված է մատենագիտութեան մէջ։ Ն. Գասապեան իր գործով եւ հրապարակումներով անքակտելի կերպով կապուած է մեր գաղութին հետ, որուն անխոնջ խուզակն ու արձանագրողն էր։ Անոր արդասիքը բանասիրական ու պատմագրական բնագաւառներու մէջ հակառակ եւ սահմանափակ շրջագծով, ստոյգ երաշխիք մըն է, որ ան իր տեւական տեղը պիտի ունենայ Պուլկարահայութեան պատմութեան մէջ եւ միշտ յիշատակման արժանի անոնց կողմէ, որ պիտի ուզեն մօտենալ մեր գաղութի անցեալին ու ներկային, հասարակական - մշակութային կեանքին, հայ լրագրութեան ու տպագրութեան հարցերուն, պուլկարահայ արժանաւոր անձերու եւ այլ խնդիրներու առընչութեամբ։ Անոր անտիպ ձեռագիր ժառանգութիւնը, որ ներկայիս Նիւ - Ճըրզի ԱՄՆ կը գտնուի Պր. Անդրանիկ Տէր - Յովհաննէսեանի մօտ, հաւանաբար մշակման արժանի դառնայ եւ որպէս առանձին գիրք տպագրութեան յանձնուի, որով հարստացած ըլլայ հայկական մշակութային ընտրանին։

ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Նոյեմբեր 15 / 22, 1998
Փլովտիվ

---

(1) Հայերէն պարբերականներու անունները Կիւրեղեան գիրերով։

(2) Լատինատառ վերնագրեր։ Թէքստը պուլկարերէն։

(3) Ամէն մէկ հայերէն գիրքի եւ անոր յարակից տուեալները լատինատառ։ Հրատարակութիւնը հայկական գիրքերուն Պուլկարիոյ մէջ առաջին մատենագիտութիւնն է, որ անձիս հիմք ծառայեց վերամշակելու, յաւելումներ եւ աղիւսակներ մտցնելու։ Հայերէն լեզուով պատրաստած իմ Մատենագիտութիւնս շուրջ 70 էջ է։ Ներկայացուած է ժամանակին «Էջմիածին» ամսագրի խմբագրութեան, առանց հետեւանքի, իսկ երեք տարի առաջ Անթիլիաս։

(4) Ներսէս Գասապեան, Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց ի Պուլկարիա, Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1981, 202 էջ։

(5) Վարդան Խոշիկեան, Մալկարայի Հայ Գաղութը (1610 _ 1922), Փլովտիվ, տպ. Փարոս, 1943, 164 էջ.

ԾԱՆՕԹ. _ Ն. Գասապեանի ծննդեան թուականը ճշդումի կը կարօտի։ Հանդիպած եմ 1904, 1905 թուականներուն, իսկ մահաքարին վրայ նշուած է 1906 թուականը։ Անհրաժեշտ է փաստերու հիման վրայ ցոյց տալ անոր ծննդեան ճիշդ թուականը։

Յ. Կ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՆՈՐ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ–ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Հրատարակութիւն Գէորգ Մելիտինեցի գրական մրցանակի (Թիւ 31)

Անթիլիաս, 1998

ԱՄԵՐԻԿԱ՛, ԱՄԵՐԻԿԱ՛...

ԿԱՐՊԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Յառաջդիմութեան խելագար արագութիւնը յեղաշրջում, կարճացնում է հեռաւորութիւնները, երկրագունդը կարծես փոքրանում է: Մի դար առաջ, Լը Հավրից Նիւ-Եորք, նաւով ճամբորդութիւնը տեւում էր մօտ 5 շաբաթ: Ուղեւորները 2 դասակարգի էին բաժանուած՝ ունեւոր Ողիսեւսները, որոնք Եւրոպայից կշտացած որոնում էին այլ հրճուանքներ, այլ զգացողութիւններ: Այդպիսիները ճամբորդում էին վերջին նորաձեւութեան յարմարութիւններով օժտուած խցիկներում ուր խրախճանքին մասնակից էին, շռայլ առատութեամբ, ձկնկիթը եւ շամփանը: Իսկ միւս խաւին պատկանող ուղեւորները խեղճուկրակ գաղթականներ էին, որոնք այլեւս չէին կարող շարունակել կիսասոված ապրել իրենց հարազատ հայրենիքում: Ստիպուած՝ նրանք չւում էին դէպի երազային ու փրկարար Ամերիկա: Նրանք դատապարտուած էին ճամբորդել նաւի ամբարներում ուր առաջին ծանօթները նաւի այլազգ մկներն էին: Յաճախ այդ պայմաններում էին ճամբորդում նաեւ պանդուխտ Հայերը, որոնք, տուն-տեղ թողած, ծանր ու տաժանակիր աշխատանքներ էին ստանձնում Քեռի Սամի դրախտում, որպէսզի երկրում մնացող ընտանիքը դիմանայ, ապրի: Հարկ է նոյնիսկ յիշել որ բազմաթիւ էին Ամերիկայում այդ հայ պանդուխտները, որոնք 1914 – 1918 Մեծ պատերազմին, Անդրանիկի խմբին միանալով ... կամաւոր ... [1] ... եւ ... Ֆրանսացի զինուորների կողքին: Չէ՞ որ դաշնակիցները եւ մանաւանդ ապետական Ֆրանսայի պետութիւնը, խոստացել էին Եղեռնից ազատած հայ ժողովուրդի թէշտառ բեկորներին, ապահովել մի ապաստան հայրենիք, Արարատի եւ Սիփանայ սարերի շուքին: Մեզ խաբեցին, մի անգամ եւս: Լօզանի խայտառակ դաշնագիրը մեծ պետութիւնների խաբեբայութեան խորհրդանիշն է...

⁂

Այսօր, 20-րդ դարի մայրամուտին, Փարիզից մի քանի ժամից յետոյ Էռ-Ֆրանսի օդանաւի զօրաւոր թեւերը քեզ իջեցնում են Նիւ-Եորք, այսինքն մի ուրիշ մոլորակի վրայ ուր դառնում ես աննշան, ճզմուած մի լիլիպուտ: Արդէն Քէնըտի օդակայանում հասնելիս, առիթ ունես զարմանալ եւ ժպտել, երբ կարդում ես հարցաթղթիկի հարցումները՝ «զէնք եւ թմրեցուցիչ ունէ՞ք» կամ էլ՝ «արդեօք մտադի՞ր էք սպանել Միացեալ-Նահանգների նախագահը»: Հետաքրքրական է պրպտել-տուգել եթէ պատահել մի անգամ, որ Ամերիկա մուտք գործող երանելի մի «համեստ», խոստովանած լինի իր թաքուն «առաքինութիւնը»...

Առաջի ծանօթութիւնս, օդակայանից Նիւ-Եորք տանող թաքսի-վարորդն է: Մի հնդիկ՝ որ խելագար արագութեամբ է քշում՝

- Բարեկամ, մի քիչ հանդարտ քշէր, աճապարուած չեմ:

– Օ. Քէ՛, ծիծաղելով պատասխանում է վարորդը, բայց դուք իմ վերջի յաճախորդն էք, արդէն 11 ժամից աւել է որ այս չարժուն բանտի մէջ եմ: Կ՚ուզեմ շուտ տուն հասնել, կինս եւ երեխաները ինձ են սպասում:

Ես էլ ճիշդ ասած՝ փորձում եմ անգլերէնիս ժանգը սրբել, նրան այլ հարցեր տալով: Պարզւում է ուրեմն որ այս հնդիկը գաղթել է 9 տարի առաջ: Օրական 10 – 12 ժամ է քշում եւ շաբաթի մի օր միայն հանգստանում: Ամսական մօտ 1800 տոլար է վաստկում, ընտանիքը հազիւ ապրում է:

– Քանի՞ շաբաթ արձակուրդ ունես տարեկան:

– Արձակո՞ւրդ, երեւի ձեր առաջի այցն է Միացեալ-Նահանգները: Արձակո՛ւրդս՝ երբ լուրջ հիւանդ եմ...

– Իսկ ինչո՞ւ գաղթեցիր:

- Որովհետեւ այլեւս չէի կարող ապրել իմ երկա՛ր տարիների ամենամտերիմ բարեկամիս հետ, որ սովն էր...

Նիւ-Եորք հասած պահին մի տեսակ յափշտակուած ես քեզ զգում: Վիթխարի ու եզակի այդ քաղաքը գիշեր-ցերեկ հեւալով է շնչում, եռում, բաբախում: Նիւ-Եորք քուն չունի, շարունակ մի թատերախաղ է ուր միշտ քեզ արթուն է պահում:

Լիլիփիւթ վիճակդ մի քիչ փոխւում է երբ մուտք ես գործում լաւագոյն մի ճաշարան, ուր խոկոյն արժանի ես մէթր տ՚օթէլի ժպիտին, դասական ուելքըմ (բարի գալուստ) եւ այլ ջերմ ուշադրութեան: Այսպիսի վերաբերմունք չկայ, բնականաբար, համբաւաւոր Մաք-Տոնալտ՚ս կերուխումի «կայաններում», ուր ամբոխը չի ճաշում, այլ էժան գընով եւ արագութեամբ լեցնում է իր ըստամոքսի աղքատ բողոքը... Այսուհանդերձ ուր էլ ուտես-խմես, չպիտի մոռանաս թիփը (փուրպուար): Դա արդէն մի-ջազգային մի սովորութիւն է: Կարելի է նոյնիսկ ասել որ այն աղբիւ բանալին է որ յաճախ կողպ դռներ է բաց անում...

Նիւ-Եորքաբնակ, պոլսածնունդ բարեկամս, ինձ առաջնորդեց հանրածանօթ իտալական մի ճաշարան: Հէնց որ ներս մտանք, մեզ դիմաւորեց հաստակազմ, լայն ժպիտով զարդարուած մի մարդ (հաւանաբար ճաշարանի տէրն էր) որ բամբ ձայնով մեզ ողջունեց, երկու ձեռքերը պարզելով «Commendatore Hagop, benvenuto a la vostra casa», (Ասպետ Յակոբ, բարի գալուստ ձեր տուն), ես էլ արժանացայ ունելքըմի, բիրտ ձեռասեղմութեամբ:

- Պրն. Յակոբ, այս ճաշարան ձե՞զ է պատկանում:

- Ո՛չ, սիրելիս, բայց յաճախ հոս կը բերեմ բարեկամներս եւ յաճախորդներս:

Ճաշը խնամուած էր եւ ընտիր: Վերակացուն եւ մատուցողները ճկուն թիթեռնիկների նման մեր շուրջն էին պտըտւում: Դուրս եկած պահին Ասպետ Յակոբի տուած թիփը արդարացրեց մեր հանդէպ ցուցաբերուած ջե՛րմ ուշադրութիւնը:

Այդ օրուան մեր կերած-խմածը շատ համեղ էր, բայց չեմ յիշում: Ինչ որ միտքս ծակծկում է, մեր զրոյցն էր, այդ ճաշի պահին.

- Պրն. Յակոբ, ուրեմն երէկ, նախագահ Քոչարեան եղոյթ է ունեցել, ինչպէ՞ս անցաւ, գոհ մնացի՞ք:

- Չիտեմ, որովհետեւ չգացի:

- Ափսո՛ս, կ՚ուզէի լսել ձեր տպաւորութիւնները:

- Չգացի, այդ մարդը չեմ սիրեր:

- Ինչո՞ւ, բայց այդ մարդը Հայաստանի նախագահն է ի վերջոյ: Ժողովուրդը զինք ընտրել է:

- Այո՛, խարդախ քուէներով:

- Միթէ՞, ուրեմն ասել է որ դուք քուէարկութեան օրերին Երեւանում էիք:

- Ո՛չ, հոս էի, բայց գիտեմ որ ան խարդախ քուէներով ընտրուած է:

- Բայց Պրն. Յակոբ, չէ որ օտար պետութիւնները զինք ընդունել-ճանաչել են՝ Ռոպէր Քոչարեան, Հայաստանի օրինաւոր նախագահ: Ի՞նչպէս դուք կարող էք չընդունել այդ իրողութիւնը:

- Ես չեմ ընդունիր, աստանկ եմ:

Իրականում Պրն. Յակոբ պարզ մի մահկանացու չէ: Նա պատկանում է մըտաւորական դասակարգին եւ Սփիւռքի հանրածանօթ ու կարող գործիչ է: Զուգահեռօրէն հրատարակչական մի մեծ ընկերութեան ներկայացուցիչն է: Թէ ի՞նչպէս կարելի է արհամարհել Հայաստանի նախագահի այցը եւ նրա ելոյթը, տարօրինակ եւ անընդունելի մի մտայնութիւն է:

«Այդ մարդը չեմ սիրեր»: Պատճա՞ռ...

⁂

Պայծառ աւեւ է չողում Նիւ-Եորքի վրայ, գարնանային շատ հաճելի մի եղանակ որ քեզ մղում է, փողոցում քայլել – թափառել, աննպատակ, որսորդի դիտող աչքերով, թէկուզ քեզ զգաս ճզմուած, երկինք սլացող աշտարակների շուքին:

Ահա 6-րդ պողոտան, ինքնաշարժերի հոսող մի գետ, թթուածինի կարօտ մի ծանր մթնոլորտ ուր ամբոխը աճապարած վազում է: Բացի պատին կռթնած մուրացկանները: Մի լայն ցուցափեղկի առջեւ կանգ է առել խայտաբղէտ մի բազմութիւն, որ ապշած աչքերով դիտում է ներսում պարող զոյգերին: Պարում են իրար կպած, «պռուկ – պռկի» (շրթունք շրթունքի կպած): Իսկ ցուցափեղկի վերեւի մասում, հաստ ու շողշողուն տառերով կարդում եմ «The longest kiss» (ամէնից երկարատեւ համբոյրը): Մեծ – մայրս որ հանդիպէր այսպիսի տեսարանի պիտի «պտպտար» քթի տակ՝ «Աւա՛ղ, մեղայ Աստուած, մեղայ, էս ի՛նչ միլաթ ի, էս ի՛նչ երկիր է»:

Երկու ժամից յետոյ, նորից եմ անցնում այդ ինքնատիպ ախոյենական մրցավայրից ուր նոյն զոյգերը շարունակում էին պարել, նոյն «ձուլուած» վիճակում:

Հարց է թէ այդ զոյգերը, մրցումից սպառելուց յետոյ, քանի տարի պիտի անցկացնեն առանց համբուրուելու...

Ամերիկա՛, Ամերիկա՛, զարմանքի երկիր:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԵԼԱՆԻԿԻ Անեթոն հանդիսասրահին մէջ, Նոյեմբեր 18-ին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղին եւ Սողոմոն Թեհլիրեան Երիտասարդականին, երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած հայկական բանաստեղծութեան, յունարէն լեզուով: Բացման խօսքը արտասանած է Սեդա Ղազէրեան, ապա ելոյթ ունեցած են բազմաթիւ երիտասարդներ արտասանելով Գամար Գաթիպայէ, Խաչատուր Աբովեանէ, Րաֆֆիէ, Վարուժանէ, Սիամանթոյէ, Թումանեանէ, Պարոյր Սեւակէ, Զարենցէ, Սիլվէ, Սրբուհի Տիւսաբէ գործեր:

⁂

ԳՈՒՄԳԱՓՈՒԻ (Պոլիս) Պէզճեան Ամիրա սրահին մէջ, Նոյեմբեր 25-ին, նախաձեռնութեամբ տեղւոյն Թաղային Խորհուրդին եւ Օրթագիւղի, Եշիլգիւղի, Գումգափուի, Ալթըմէրմէրի, Սամաթիոյ եւ Նարլըգափուի Տիկնանց յանձնախումբերու միասնական գործակցութեամբ, ճաշ մը տրուած է գահակալութեան առթիւ ի պատիւ այն մարմիններուն որոնք վառ կը պահեն մեր եկեղեցական եւ կրթական կեանքը: Մասնակցած են աւելի քան 400 հրաւիրեալներ որոնք յոտնկայս ողջունած են նորընտիր Պատրիարքին եւ հիւր հոգեւորականներուն մուտքը: Բացման խօսքը արտասանած է Պ. Նալպանտ, հանդիսավարը՝ եղած է Բագրատ Էսթուքեան, պատրաստուած էր ճոխ յայտագիր մը, որ մեծ յաջողութիւն գտած է: Խօսք առած է Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ թեմի առաջնորդ՝ Տիրայր Արք. Մարտիկեան: Հուսկ բանքը արտասանած է Մեսրոպ Պատրիարք:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

- Ճշմարի՞տ է այս պատմութիւնը, - հարցնում եմ Սարոյեանին:

- Ճշմարիտ է, այո, չփոխեցի... Գործ չունիս, աշխարհքի ամենալաւ խմիչքը թէյն է:

- Միայն ա՞յդ պատճառով...

- Ոչ, անշուշտ ոչ... Զուգեցի ուրիշի թելադրանքով բառ իսկ փոխել պիէսիս մէջ:

Լսել էի նաեւ այսպիսի մի պատմութիւն. Սարոյեանն ինչ-որ քաղաքում ձիարշաւների է մասնակցելիս եղել: Հոլիվուտից զանգահարել են, խնդրել, որ գայ, ինչ-որ կինոնկարի համար մի քանի երկխօսութիւն գրի, դիմացն առաջարկելով քսանհինգ հազար տոլար: Բայց Սարոյեանը հրաժարուել է:

- Այս պատմութիւնն ալ ճշմարիտ է, - ասում է Սարոյեանը: - Դէ, դուն ըսէ, եթէ թողնէի ու Հոլիվուտ երթայի, ինչպէ՞ս կրնայի ձիարշաւին մասնակցիլ... Չէի կրնար, չէ՞...

- Անշուշտ, չէիք կրնար:

- Դէ, ուրեմն, պիտի հրաժարէի..

Համերգի երկրորդ բաժինն ուշանում էր, հաւանաբար բեմի վրայ ինչ-որ բան սարքին չէր: Հանդիսականներն արդէն սկսել էին ձանձրանալ, ծափահարել: Համերգի կազմակերպիչներից մէկը դուրս եկաւ նախարեմ ու յայտարարեց.

- Եօթը վայրկեանէն պիտի սկսինք:

Սարոյեանը բարձր, ամբողջ դահլիճով մէկ քահ-քահ ծիծաղեց.

- Ինչպէ՞ս հաշիւ ըրաւ այդ տղան...

Յանկարծ, ասես ամէն ինչ մոռացած, շուռ եկաւ իմ կողմն ու հպարտօրէն պ-սաց.

- Գիտե՞ս, Ամերիկայի մէջ ամենալաւ ծերանոցները Հայերունն են, Հայեր ծերունիներ կը յարգեն, ու ես շատ կ՚ուրախանամ, շատ:

Բայց այս անգամ ոչ մի կերպ չկարողացայ գլխի ընկնել, թէ նրա մէջ ինչ շարժում կատարուեց, ինչու յանկարծ միտքը այն տղայի «եօթը վայրկեանից» գնաց դէպի ծերանոցները: Ո՞վ գիտէ, գուցէ դահլիճում շատ ծերունիներ էր տեսել:

Վերջապէս սկսուեց համերգի երկրորդ բաժինը:

Այս բաժնում հայկական ժողովրդական երգեր ու պարեր էին, եւ ամբողջ խումբը ազգային տարազով էր: Դա շատ դուր եկաւ Սարոյեանին: Երբ Յովհաննէս Բադալեանը կատարեց Իսահակեանի երգերից մէկը, ես Սարոյեանին ասացի.

- Իսահակեանի հետ պատահած մի հետաքրքիր դէպք պատմեմ, գուցէ չէք լսել...

- Պատմէ, պատմէ, պատմութիւններ շատ կը սիրեմ:

Ու մի ականջը համերգին, մի ականջը ինձ, Սարոյեանը լսում էր:

- 1926-ին Իսահակեանը Փարիզից գալիս է հայրենիք ու գնում իր հայրենի քաղաքը՝ Լենինական: Եւրոպացու տարազը հագին, լայնեզր գլխարկը գլխին, ձեռնափայտը ձեռքին՝ քայլում է նա Լենինականի հին թաղերից մէկում ու յանկարծ լսում է, որ ինչ-որ տեղ իր երգերից մէկն են երգում, կարծեմ՝ «Որսկան ախպերը»: Գնում է երգի ուղղութեամբ ու տեսնում, որ մի մարդ նստած քար է տաշում ու հետն էլ երգում է: Իսահակեանը մօտենում է քարտաշին ու հարցընում.

«Վարպետ, էդ ի՞նչ երգ կ՚երգես»... Քարտաշը ոտքից գլուխ չափում է Իսահակեանին ու ասում. «Գնա, եխպայր, գնա գործիդ, խիկ մեր երգն է, դուն բան չես հասկնայ»:

Իսահակեանը քթի տակ ժպտում է ու հեռանում:

- Օ՛խ, ինչ աղուոր պատմութիւն, ինչ աղուոր: Լաւ չէի, չէ... Շատ հաւնեցայ, սիրեցի այդ պատմութիւն...

Համերգը շարունակւում էր, ու նկատեցի, որ Սարոյեանին յատկապէս դուր են գալիս երգիծական համարները: Երբ Մելանիա Կարապետեանն ու Լեւոն Գասոյեանը կատարում էին «Կատակ պարը», ծիծաղում էր առողջ ու լիաթոք, իսկ երբ Մելանիա Աբովեանն ու Յովհաննէս Բադալեանը կատարեցին «Ջուրն անցուր» երգիծական զուգերգը, ոտից գլուխ հրճուանք էր դարձել... Ուրախանում էր երեւի, որ հայ ժողովուրդը իր դարաւոր «հպարտ մելամաղձութեան» մէջ չի կորցրել նաեւ կատակելու, սրամտելու հրճուանքը:

Եւ այդպէս, ամբողջ համերգի ընթացքում Սարոյեանը մերթ տխրում էր ու մերթ զարմանում, մերթ հրճւում էր, ծիծաղում լիաբուռն ու մերթ վեր կենալով տեղից, ամբողջ դահլիճով մէկ բղաւում էր իր «պրաւօ»:

Համերգը վերջանում էր, ու դժբախտաբար, համերգի հետ վերջանալու է նաեւ իմ տօնական օրը: Վաղն առաւօտեան Սարոյեանը թռչելու է Փարիզ, իսկ մենք պիտի շարունակէինք մեր յոգնեցուցիչ, լարուած շրջագայութիւնը:

Դուրս ենք գալիս դահլիճից: Համերգն սկսուեց ցերեկը, իսկ հիմա արդէն գիշեր է, գարնանային ջինջ, կապոյտ գիշեր՝ հրավառուած լուսազդերով:

Մուտքի մօտ հրաժեշտ ենք տալիս իրար.

- Շնորհակալութիւն ձեզ, - ասում եմ Սարոյեանին:

- Է, ինչո՞ւ համար...

- Այսօրուայ համար...

(Շար. 12)

(Շար. Ա. էջէն)

Քիւրտերը մասնակցած են Հայոց ցեղասպանութեան։ Թելադրեց Ալյէ Զարաքոլուի որ գրէ ինչ փաստաթուղթ որ կը մնայ Քիւրտերու սպանացող վտանգին մասին, որպէսզի կարելի ըլլայ Քիւրտերու ենթարկուած ճնշումներուն նուիրուած «Սեւ գիրք»ի մը պատրաստութիւնը, որուն ներածականը կրնան գրել հայ մտաւորականներ եւ ինչ որ պետին կրնայ արդարացնել հայեւքիւրտ հաշտութեան։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏԻ պառակտումը օրէ օր աւելի սուր բնոյթ կը ստանայ եւ Լը Փէն _ Մէկրէ ճակատումն ալ հրապարակ իջած է։ Լը Փէն պաշտօնազրկեց Մէկրէն որ Դեկտեմբեր 9–էն դադրեցաւ Ազգային Ճակատի պատուիրակն ըլլալէ։ Լը Փէնի համար ինչ որ կը պատահի փուջ մըն է, ապստամբութիւն մը, կանխամտածուած եւ պատրաստուած դաւադրութիւն մը։ Մէկրէ եւ իր կողմնակիցները, որոնց մէջ է Լը Փէնի երեք աղջիկներէն մէկը՝ Մարի _ Գարոլին, արտակարգ համագումար մը կը պահանջեն եւ հաւանական է որ ի վերջոյ Լը Փէն ստիպուի տեղի տալ։ Թէեւ ըստ իրեն համագումար մը պահանջել եւրոպական ընտրապայքարի առեն ոճիր մըն է Ազգային Ճակատին եւ մանաւանդ Ֆրանսայի դէմ։ Ինչ կը վերաբերի աղջկանը դաւաճանութեան, Լը Փէն բնական օրէնք կը գտնէ որ աղջիկները աւելի իրենց ամուսնոյն կամ սիրահարին կողմն ըլլան քան իրենց հօր (Մարի _ Գարոլին կապ մը ունի մէկրէթիսթի մը հետ)։Ցարդ 53 մասնաճիւղեր արդէն ստորագրած են համագումար պահանջող կոչը։ 22-ի վրայ 11 շրջաններ Մէկրէի կողմն անցած էին։ Մէկրէի համար իր պաշտօնազրկումը ոչ մէկ նշանակութիւն ունի որովհետեւ նշանակուած է Կեդրոնական Կոմիտէին կողմէ եւ միայն Կեդր. Կոմիտէն կրնայ զինք պաշտօնազրկել։ Միւս կողմէ, Ազգ. Ժողովը քննիչ յանձնախումբի մը ստեղծումը քուէարկած է որ քննութիւն մը պիտի կատարէ Ազգային Ճակատի կարգապահութեան սպասարկութեան վրայ (Տէփարթըմաճ, Փրոթէքսիոճ, Սեքիւրիթէ)։

ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ջնջեց Շարլ Միյոնի ընտրութիւնը որպէս նախագահ Ռոն - Ալփի Շրջանային Խորհուրդի։ Տրուած պատճառաբանութիւնն այն է որ 1998 Մարտ 7-ի օրէնքին համաձայն շրջանային խորհուրդներու նախագահներուն ընտրութիւնը որեւէ վիճարկումի առիթ պէտք չէ տայ թեկնածուներուն միջեւ։ Այս ձեւով կը դատապարտուի այն համաձայնութիւնը որ գոյացած էր, Բ. շրջանէն առաջ, Միյոնի եւ Ազգային Ճակատի նախագահ՝ Պրիւնօ Կոլնիշի միջեւ։ Նոր ընտրութիւններ պէտք է ըլլան եւ Միյոն կրնայ նորէն թեկնածու ըլլալ։ Ընկերվարականները տրամադիր են աջ թեկնածուի մը ի նպաստ քուէարկելու (փոքրամասնութիւն են) որպէսզի Ազգային Ճակատի ձայներուն պէտք չըլլայ։

ՄԵԾՆ _ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ Ներքին նախարարը 24 ժամ առաջ խել տուաւ իր որոշումը, Փինոշէի հարցը փոխանցելով Արդարադատութեան. հաստատեց թէ ան կրնայ յանձնուիլ Սպանիոյ որպէսզի հոն դատուի։ Անշուշտ, հարցը մէկ օրէն միւսը չի կարգադրուիր եւ կրնայ ամիսներ տեւել, բայց եւ այնպէս Փինոշէի գոհերը գոհ են, մինչ Զիլի փոխադարձութեան դիմելու մասին կը խորհի։

ՓԱՔՍԻ (Քաղաքային Զօրակցութեան Ուխտ) օրինագիծը, ի վերջոյ, քուէարկուեցաւ Դեկտեմբեր 9-ին Ազգային Ժողովին կողմէ 247-ի դէմ 315 ձայնով (մեծամասնութեան միացաւ Էռ - Փէ - Էռ Ռոզլին Պաշըլօ)։ Հարցը, անշուշտ, չէ փակուած, պէտք է Ծերակոյտն ալ քննէ եւ օրինագիծին երթուդարձերը բաւական կրնան տեւել, Փաթրիք Տէվէճեան կ'ըսէ թէ «Շատ բան չի մնար փաքսէն, երբ Սահմանադրական Խորհուրդն ալ վճիռ տայ»։

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ Համադաշնակցութեան նախագահ ընտրուեցաւ 246-ի վրայ 158 ձայնով կին մը՝ Ռութ Տրէյֆիւս, հրեայ, ընկերվարական եւ Եւրոպական Միութեան կողմնակից։ Առաջին անգամն է որ կին մը կը կոչուի Զուիցերիոյ պետութեան գլուխը, տարուան մը համար։

ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ, ռամազանի նախօրեակին, ջարդերը կը շարունակուին անխընայ։ Վերջին օրերուն 45 հոգի եւս ջարդուած են։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Le Jeudi 17 Décembre à 20 h 45
au Centre Culturel
SAINT MESROB
WOJTEK BUSS et MARIE ANCENAY
présentent leur livre
ARMENIE
Splendeur d'un pays secret
Préface de CHARLES AZNAVOUR
DIAPORAMA COMMENTE
Vente du livre et signature
par les auteurs
Centre Culturel St Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris Vème
M° Luxembourg, Monge,
Cardinal Lemoine *Entrée libre*

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը կ'ողբայ վերթերան ընկերուհի՝ Վարդուհի Խօքսիւզեանի մահը։

Ան միութեանս կ'անդամակցէր 1928-էն ի վեր։

Այս տխուր առթիւ Սեւան մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ հանգուցեալին զաւակներուն, ընտանեկան բոլոր պարագաներուն եւ փոխան ծաղիկի 300 Ֆր. կը նուիրէ Նոր - Սերունդին։

Վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է ի նպաստ դպրոցին. - Ընկերուհի Խօքսիւզեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Շաքէ եւ Յովակիմ Խօքսիւզեանէ 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Համբարձում Ուլուսոյեանէ 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիմոն Մուրատեանէ 150 Ֆր.։ Նոյնպէս դըպրոցին համար ստացած է. - Տիկին Շնորհք Քէշիշեանէ 300 Ֆր., Տիկին Վարդուհի Արդարեանէ 200 Ֆր.,

EREVAN
2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES
Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH
Départ Paris 1890 F
Renseignements & inscriptions :
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.
SABERATOURS
19, rue Saint-Roch — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Դեկտեմբեր 12-ին տօն է Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետին։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

***

ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Աւանդական Մատաղօրհնութիւնը այս տարի տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 13, Կիրակի, կրօնական եւ աշխարհիկ հանդիսութեամբ։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն - Ալփի Հայոց

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ ստարողներու հոգիներուն համար։

Ժամը 12·30-ին Կարպիս Մանուկեան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ ժողովրդական ճաշ։

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին կրնան արձանագրուիլ եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Սկիզբ Ժամերգութեան ժամը 8·30-ին։
Պատարագ ժամը 10-ին։
Քարոզ ժամը 11·15-ին։
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ ժամը 12-ին։

TELEVISION
FRANCE 2

Dimanche 13 Décembre à 19 heures 15 (émission de Michel Drucker) : **«Les Petits Virtuoses d'Arménie».**

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
ՓԱՐԻԶ
ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ
Ջութակ՝ ԱՐԱ ՄԱԼԻՔԵԱՆ
Դաշնակ՝ ՔԱԹՐԻՆ ՕՐՏՐՈՆՕ
կը ներկայացնեն՝
Շուպէրթ, Ռախմանինով,
Զիմանովսքի, Ռաւոն
Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14, ժամը 20·30-ին՝
Salle Chopin–Pleyel
252, rue du Fbg St–Honoré
Տեղերը ապահովել՝
FNAC
ՓԼԷՅԷԼ Սրահ
01 – 45 – 61 – 53 – 22
եւ նաեւ հետեւեալ թիւերուն. –
01 – 42 – 29 – 10 – 24
01 – 42 – 78 – 41 – 70

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Դեկտեմբեր 12

Տօն է Սրբոց Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին Մարուգէի Ձգնաւորին եւ Մելիտոսի Եպիսկոպոսին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի։

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 6րդ ՇԱՐՔ
կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
Ա. ԾՐԱԳԻՐ
Արամ եւ Աշոտ Պապայեան
ԲԱԽՏԱՒՈՐԵԱՆՆԵՐԸ
եւ
Նշան Պէշիկթաշլեան
ՅՈՒԶՈՒՄԸ
1998, կիրակի, Դեկտեմբեր 13, ժամը 16–ին։
ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro : Courcelles
Մուտքը՝ 30 Ֆրանք։

UGAB-Paris - IDF

LA CHORALE
'Koghtan'
dirigée par *Haïg SARKISSIAN*

Au programme :
G. Mourza — Krikor Suni —
G. Zakarian — Komitas

Samedi 12 Décembre à 20 heures 30
à la Cathédrale Sainte–Croix
des Arméniens Catholiques
13, rue du Perche — 75003 PARIS

Renseignements & réservations :
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Participation aux frais :
Adultes: 70 F — Enfants: 50 F.

U.G.A.B. — MARSEILLE • U.G.A.B. — MARSEILLE • U.G.A.B. — MARSEILLE

Union Générale Arménienne de Bienfaisance — MARSEILLE

Vente de Noël

SOIREE INAUGURALE
le Vendredi 11 Décembre à 18h

La vente continuera
le Samedi 12 Décembre de 10h à 19h

AU PROFIT DES ACTIONS SOCIALES DE L'UGAB

Stands divers :
- *Objets d'Arménie*
- *Tableaux de Peintres d'Arménie*
- *Antiquités-Brocante*
- *Livres*
- *Faïences, poteries*
- *Produits provençaux*
- *Décors de Noël*
- *Jouets*
- *Confiseries*
- *Plats à emporter*
- *Pâtisseries arméniennes*

l'Union Général Arménienne de Bienfaisance

vous invite à son grand

Loto

le Dimanche 13 Décembre à 15h

— O — O — O — O — O — O —
Gros lot : Voyage-Croisière
Nombreux et superbes lots à gagner
— O — O — O — O — O — O —

Une collation sera offerte par les Dames de l'UGAB

327, Boulevard Michelet — 13009 MARSEILLE — Tél. : 04 91 22 10 45

U.G.A.B. — MARSEILLE • U.G.A.B. — MARSEILLE • U.G.A.B. — MARSEILLE

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐԹՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

LE LIVRE POUR LES FETES !

La M.C.A. a le plaisir de recevoir
REINE CIOULACHTJIAN
venant tout spécialement de Marseille
à l'occasion de la parution de son livre
«Et les mots pour héritage...»
Illustrations de
Armen KIOUKTCHIAN,
Maître enlumineur de Erevan
Plus de **300 pages** hautes en couleurs
Des dizaines de **contes arméniens** inédits
Plus de **400 proverbes**
en traduction française
le **VENDREDI 18 DECEMBRE**
à 20 heures 45
Présentation
Projection diapositives des illustrations
Dédicaces

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél.: 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 12-13
SAMEDI - DIMANCHE
12-13 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.530 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.530

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱԿ-ի (Պաղեստինեան Ազատագրութեան Կազմակերպութիւն) Կեդրոնական Խորհուրդը հաստատեց թէ ՊԱԿ-ի Ուխտէն պիտի ջնջէ այն յօդուածները որոնք կը վերաբերին Իսրայէլի բնաջնջման կոչերուն, ըստ Օսլօ Փլանթէշըրնի համաձայնագրին: Խորհուրդը որ 125 անդամ ունի ջնջումը քուէարկեց 7-ի դէմ 81 ձայնով եւ 7 ձեռնպահութեամբ:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ մէջ մտաւորականներու հալածանք մը ծայր տուած է եւ մինչ գրագէտ՝ Մ. Փույանդեհ անհետացած է Դեկտեմբեր 9-էն ի վեր, նախորդ օրը անհետացած ուրիշ գրողի մը՝ Մ. Մոխթարիի դիակը գտնուած է: Գրողներու Միութիւնը թշնամական աչքով կը դիտուի իրանեան վարչակարգի ամէնէն պահպանողական թեւին կողմէ: Ուրիշ երկու դիակներ ալ գտնուած էին շաբաթ մը առաջ: Առաջին երկու անձերը մաս կը կազմէին «Ընդհ. ժողովի պատրաստութեան Կոմիտէին» որուն նպատակն էր կրկին կեանքի կոչել Գրողներու Միութիւնը որ արգիլուած է եւ 20 տարի է արտայայտութեան ազատութեան համար ջանք կը թափէ: Փարիզի պարսիկ պատասխանատուի մը համաձայն, այս սպանութիւնները մաս կը կազմեն կանխամտածուած ծրագրի մը, հրահանգուած իշխանութեան վերին խաւերուն կողմէ: Վախ կը տիրէ այլեւս մտաւորական շրջանակներուն մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ Կարսոն դատաւորը մեղադրանքի տակ առաւ զօրավար Փինոշէն 3051 անհետացումներու եւ սպանութիւններու համար: Դատաւորը իր մեղադրանքները համախմբած է 285 էջնոց թղթածրարի մը մէջ: Փինոշէ ամբաստանուած է «ցեղասպանութեան, ահաբեկչութեան եւ չարչարանքի համար»: Եւ դեռ իր երկրէն դուրս ալ, գործակցաբար լատին Ամերիկայի այլ երկիրներու, ձեռնարկած էր տեսակ մը «ահաբեկչական միջազգային դրութեան» մը մկրտուած «Գոնտոր գործողութիւն»: Միւս կողմէ սակայն, Մերկոսուրի երկիրները (Արժանթին, Ուրուկուայ, Փարակուէ, Պրազիլ) եւ Պոլիվիա զօրավիգ են Չիլիի եւ կը դատապարտեն «որեւէ միջամտութիւն, երկրի մը ներքին գործերուն»:

ՌՈՒՍԻԱՍՏԱՆ կը յուսայ որ Թուրքիա միակողմանի ձեւով պիտի չփոխէ նաւերու երթեւեկը Նեղուցներուն մէջ եւ թէ այս առնչութեամբ բոլոր հարցերը կրնան կարգադրուիլ Ծովային Միջազգային Կազմակերպութեան (ՕՄԻ) կողմէ: Անգարա կը սպառնար դժուարացնել քարիւղատար նաւերու անցքը Վոսփորէն եւ Տարտանէլէն:

Շ. ՄԻՅՈՆ որոշեց թեկնածու ըլլալ իր իսկ յաջորդութեան Ռոն - Ալփի Շրջանային Խորհուրդի նախագահութեան: Ըստ որ ով որ համաձայն է իր ծրագրին կրնայ իրեն քուէարկել եւ արգելք ըլլալ ձախի յաջողութեան: Գալով Ազգային Ճակատին, Պրիւնօ Կոլնիշ եօթը պայմաններ կը դնէ կրկին Միյոնի քուէարկելու համար: Մարտի 6 պայմաններուն վրայ (ինչպէս՝ տուրքերու յաւելումի մերժում եւ նախապատուութիւն ապահովութեան), Կոլնիշ 7-րդ մը կ'աւելցնէ. — Միյոն յանձնառու պէտք է ըլլայ այլեւս երբեք յարձակում չընելու Ազգային Ճակատին դէմ եւ այդ յանձնառութիւնը պէտք է հրապարակային ըլլայ:

ՔԱՐԻՒՂԻ ԳԻՆԻՆ օրէ օր նուազումը կը մտահոգէ բոլոր շրջանակները: Ռուսաստանէն Ալժերիա, Նորվեկիայէն Վենեզուելա, Ինտոնեզիայէն Ծոցի երկիրները այս իրավիճակը աւեր կը գործէ: «Լիպերասիոն» (Դեկտեմբեր 11) չորս էջ նուիրած է այս եւ յարակից հարցերու: Կասպից ծովու նուիրուած յօդուածին մէջ, Վերոնիք Սուլէ կը մատնանշէ նաւթուղիներու պարագան: Ներկայիս միայն մէկ նաւթուղի կայ որ քարիւղ կը փոխադրէ դէպի արեւմտեան շուկաները: Ան ճամբայ կ'ելլէ Բաքուէն, կ'անցնի Ռուսաստանէն եւ Չէչէնիայէն հասնելու համար Սեւ ծովու ռուսական Նովորոսիսկ նաւահանգիստը: Ուրիշ մը որ վերջանալու վրայ է Բաքուէն կ'երթայ վրացական Սուփսա նաւահանգիստը: Բայց ասոնց տարողութիւնը սահմանափակ է: Քաղաքական նպատակներով, Ամերիկա, Ադրբեջան եւ Թուրքիա կ'ուզէին պարտադրել Բաքու - Ճէյհան գիծը: Թուրք եւ ազերի զօրավիգ են իրարու: Թուրքիա առաջին երկիրն եղաւ զօրակցելու Ադրբեջանի, Հայաստանի հետ անոր ճակատումին մէջ: Բաքու այն տեսակէտը կը յայտնէ նաեւ թէ նման նաւթուղի մը որ քանի մը քիլոմեթրի վրայ կրնայ Հայաստանէն անցնիլ, կը մօտեցնէ թշնամի եղբայրները: Ցուցածագիրը կը շեշտէ որ գիներու անկումը վճռական դեր խաղացած է Բաքու - Ճէյհան նաւթուղիի ձախողութեան մէջ, քանի շինութիւնը պիտի արժէր 2.5-էն 4 միլիառ տոլար եւ քարիւղի ընկերութիւնները կ'առարկեն որ միջոցները չունին:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ ջարդը անխնայ կը շարունակուի եւ վերջին օրերու հաշուեկշիռը մօտ 80 մեռեալի կը վերաբերի: Ամէն տարի արդէն, Ռամազանի նախօրեակին (Դեկտ. 20-ի շուրջ) բրտութիւնը կը սաստկանայ:

ՉԷՉԷՆԻՈՅ նախագահը՝ Ասլան Մասխադով յայտարարած է թէ գլխատուած գտնուած երեք Անգլիացիներն ու Նոր-Զելանտացին սպաննուած են գործողութեան մը ընթացքին որուն նպատակն էր իրենց ազատագրումը եւ որ ձախողած է Դեկտ. 4-էն 5-ի գիշերը: Կը թուի սակայն թէ առեւանգողները փոխճափի հետեւանքով չէ որ սպաննած են պատանդները, իրենք կամ ուրիշ խմբակ մը որ իրենցմէ գնած էր պատանդները, ցուցադրած են կտրուած գլուխները ճամբու մը եզերքը: Մարդասպանները, որոնք տեղ մը պահած են մարմինները եւ չէչէն ոստիկաններն ալ կը փնտռեն, թերեւս այլ նպատակով շարժած են, այսինքն ոչ փրկագինի համար այլ ցոյց տալու աշխարհին Չէչէնիոյ նախագահին անզօրութիւնը: Իսկ ռուս դրամատիրոջ՝ Բորիս Բերեզովսկի, որ կապ կը պահէ Մասխադովի ընդդիմադիրներուն եւ իսլամապաշտներուն հետ, յայտարարած է որ վերջնական խաչ մը քաշած է Չէչէնիոյ նախագահին վրայ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ, գործազուրկներու Դեկտեմբեր 10-ի ցոյցը ձախողութիւն մը կը նկատուի, մասնակցողներու թիւը շատ ցած ըլլալով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ԺԱՄԱՆԷ

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14-ին Փարիզ կը ժամանէ Հայաստանի Ազգային Ժողովի պատուիրակութիւնը գլխաւորութեամբ Նախագահ Խաչիկ Ցարութիւնեանի, մասնակցելու համար Եւրոպայի Խորհուրդի շրջանակին մէջ Ղարաբաղի հարցի կարգաւորման նուիրուած մաքերու փոխանակութեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 10 / 11)

Ո՞Վ ԷՐ ՍՊԱՆԵԱԼ ՓՈԽ-ՆԱԽԱՐԱՐԸ

Գնդապետ Վ. Խորխոռունի ծնած էր 1951-ին, Երեւան: 1971 - 1973 ծառայած է Խորհրդային Միութեան ներքին գործերու զօրքերուն մէջ. 1978-էն աւարտելէ ետք Գորկիի ոստիկանութեան բարձրագոյն դպրոցը սկսած է աշխատիլ Հայաստանի Ներքին նախարարութեան մէջ: 1992 - 1993 եղած է նոյն նախարարութեան փոխադրութեան ոստիկանութեան վարչութեան պետ, 6-րդ վարչութեան պետ, կազմակերպուած յանցագործութեան դէմ պայքարի վարչութեան պետ եւ իր անձնական կամքով կարեւոր յանցագործութիւններ բացայայտած: 1993 - 1994 վարած է ԼՂՀ Ներքին նախարարի տեղակալի պաշտօն, նպաստելով ներքին գործերու համակարգին կազմակերպումին:

1994 Յունուարէն ղեկավարած է Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան զինուորական ոստիկանութիւնը: Շնորհիւ իր փորձառութեան, կարճ ժամանակէն նպաստած է չարագործութիւններու թէ՛ կանխումին, թէ՛ կատարուածներու բացայայտումին. նաեւ չէզոքացուցած է բանակին կազմակերպումին խոչընդոտ չարաշահումները:

Փոխ - նախարար նշանակուած էր 1997 Մայիսին, ստանձնելով սպառազինումի գործը: Օրինակելի ընթացքին համար պարգեւատրուած է բազմաթիւ պատուոյ գիրերով, մետալներով: 1994ին եւ 1997ին Հայաստանի զինեալ ուժերու կազմաւորման գործին բերած կարեւոր նպաստին ու սահմաններու պաշտպանութեան, մարտական գործողութիւններու գործօն մասնակցութեան համար Պաշտպանութեան նախարարին հրամանով պարգեւատրուած է անձնական զէնքով:

Բարեխիղճ ու սկզբունքի տէր, խստապահանջ ղեկավարի յատկանիշով Վ. Խորխոռունի կը վայելէր բոլորին սէրն ու յարգանքը:

Թաղումը տեղի կ'ունենար Դեկտեմբեր 12-ին Եռաբլուրի պանթէոնը:

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Դեկտեմբեր 10-ին ընդունելով գլխաւոր դատախազ Ա. Յովսէփեանն ու Ներքին փոխ - նախարարներ Գ. Յակոբեանը եւ Ռ. Յովակիմեանը, յանձնարարած է որ բոլոր միջոցներուն ձեռնարկուի բացայայտելու համար Վ. Խորխոռունիի սպանութիւնը:

***

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ

Նախագահին առընթեր Քաղաքական Խորհուրդին Դեկտեմբեր 10-ի նիստին, որուն մասնակցած է նաեւ Ռ. Քոչարեան, նոր գործադիր քարտուղար ընտրուած է Ընկերվարական ուժերու միութեան ներկայացուցիչ Ռ. Խուրշուդեան: Նոյն նիստին քննարկուած է նախորդ իշխանութեան ընթացքը արժեւորելու հարցը: Հաւանական կը նկատուի որ նախագահ Ռ. Քոչարեան մօտ ատենէն յատուկ ուղերձով հանդէս գայ այս մասին:

***

ՍՐԱՀ ՇԱՀԱՄԻՐԵԱՆՆԵՐՈՒ ԱՆՈՒՆՈՎ

Սահմանադրական Ատեանի փոքր սրահը կոչուած է հայկական առաջին սահմանադրութեան «Որոգայթ փառաց»ի հեղինակներուն՝ Շահամիր եւ Յակոբ Շահամիրեանի անունով: Արարողութեան խօսք առնելով Սահմանադրական դատարանի նախագահ Գ. Յարութիւնեան շեշտած է Շահամիրեաններու աւանդին կարեւորութիւնը հայ իրաւական մտքի զարգացման մէջ:

***

ԵՐԵՒԱՆԻ ՍՈՒՐԻՈՅ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ

Դեկտեմբեր 10-ին Երեւանի մէջ բացումը կատարուած է Սուրիոյ դեսպանատան շէնքին: Բացումին ներկայ եղած է վարչապետ Ա. Դարբինեան ու ողջոյնի, գոհունակութեան խօսք արտասանած:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Օ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-Ի ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Դեկտեմբեր 10-ին, Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեան ընդունած է Օ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի պատուիրակութիւնը զոր կը գլխաւորէր տնտեսական հարցերու պատասխանատու Թոմ Փրայս: Հանդիպումին հիմնական նպատակը եղած է շրջակայ միջավայրի հարցերու տեղեկատուութեան, որոշումներ ընդունելու գործընթացին հանրութեան մասնակցութեան եւ արդարադատութեան մասին եւրոպական համաձայնագրի քննարկումը: Շօշափուած են նաեւ Երեւանի մէջ Օ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի գրասենեակ բանալու հեռանկարները:

***

ԱՐԱՐԱՏ ԵՒ ԿՐԱՍՆՈՅԱՐՍԿ ԿԸ ԳՈՐԾԱԿՑԻՆ

Դեկտեմբեր 9-ին Ռուսաստանի Կրասնոյարսկ շրջանը ժամանած է Հայաստանի կառավարական պատուիրակութիւնը, որ կը բաղկանար Տարածքային կառավարման եւ Օպերատիւ հարցերու նախարար Դաւիթ Զադոյեանէ, դեսպան Գագիկ Շահպազեանէ, Արարատի մարզպետ Յովիկ Աբրահամեանէ եւ յատուկ ծրագիրներու վարչութեան պետ Էրնէսթ Ղեւոնդեանէ: Անոնք հանդիպումներ ունեցած են շրջանի վարչակազմին եւ գործարար շրջանակներուն հետ: Քննարկուած են գործարար կապերու զարգացման ու սերտացման հարցեր, յատուկ հետաքրքրութեան արժանացած է Հայաստանէն գիւղատնտեսական մթերքներ արտածելու կարելիութիւնը: Դեկտ. 10-ին, մարզպետ Յովիկ Աբրահամեան տեսակցութիւն մը ունեցած է նահանգապետ Ալ. Լեբէդի հետ ու ստորագրուած է Արարատի մարզի ու Կրասնոյարսկի շրջանի համագործակցութեան մասին համաձայնագիր մը: Դեկտ. 11-ին պատուիրակութիւնը Մոսկուա կ'անցնէր:

***

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ Կ'ԱԿՆԿԱԼԷ

Դեկտեմբեր 7 - 8-ին Ս. Պետերբուրգի մէջ տեղի ունեցած է ՀԱՊ-ի երկիրներու միջխորհրդարանական վեհաժողովին խորհուրդին նիստը. հոն այլ հարցերու կարգին քննարկուած է Հայաստանի երկրաշարժին տասնամեակին առնչուած յայտարարութիւն մը որ սակայն որոշումի հանգրուանին չէ հասած: Պատճառը Ադրբեջանի պատուիրակութեան առաջարկը եղած է որպէսզի յատուկ կէտով մը նշուի երկրաշարժին հետեւանքները անհետացնելու գործին մէջ Բաքուի ցոյց տուած աջակցութիւնը...:

ԱՊՐԻԼ 24-Ի ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՀԵՏ

Ապրիլ 24-ի կոմիտէն որ կը խմբէ Ֆրանսայի ազգային կազմակերպութիւններու կարեւոր թիւ մը, Դեկտեմբեր 5, Շաբաթ օր Եան'ց ակումբին մէջ ճաշի սեղանի մը շուրջ հանդիպումի մը հրաւիրած էր հայ մամուլը: Այս մարզին մօտ տասնեակ մը ներկայացուցիչները պատասխանած էին հրաւէրին: Հանդիպումը տեւեց շուրջ երեք ժամ, գաղութին օրակարգին վրայ տեղ գտած զանազան նիւթերու մասին: Կոմիտէին նախագահ Ա. Կէօվճեան եւ վարչական ներկայ անդամներ նախ տեղեկատուութեան բաժինով մը ամփոփեցին վերջին շրջանի իրենց գործունէութիւնը որ կեդրոնացած էր առաւելաբար Գոլէժ տը Ֆրանսի Թրքական պատմութեան ամպիոնին Ժիլ Վայնշթայնի ընտրութեան ծանօթ խնդրին, ցեղասպանութեան ճանաչման բանաձեւին Ծերակոյտի օրակարգին վրայ արձանագրութեան ջանքին ու Փարիզի մէջ 1915-ի զոհերուն նուիրուած յուշարձանի մը կառուցման ծրագրին վրայ:

Ժ. Վայնշթայնի խնդրայարոյց ընտրութենէն ետք Կոմիտէն զանազան նամակ եւ դիմումներով հետամուտ է ներկայիս արգելակելու այդ ընտրութեան վաւերացումը նախ Բարոյական Գիտութեանց Ակադեմիային, ապա Կրթութեան Նախարար Գ. Ալլէկրի, հուսկ Հանրապետութեան Նախագահին մօտ:

Ժխտողականութեան անցք չտալու վճռակամութեամբ առնուած քայլերէն է Ֆրանսայի Գրականութեան ակադեմիային ազատ անդամ, պատմաբան Ռոպէր Մանթրանի արտայայտութիւններուն դէմ կատարուած բողոքը: Այս պատմաբանը Հայերու ցեղասպանութեան, Ֆրանսայի Ազգ. Ժողովին կողմէ ճանաչումէն ետք, պատասխանելով իտալական «Թէմփօ» թերթին հարցումներուն բաւած էր թէ իր կարծիքով կարելի չէ ցեղասպանութիւն որակել 1915-ի Հայերու կոտորածները:

Կարեւոր Բ. ճակատ մը որ կոմիտէին ուշադրութեան շրջանակին մէջ է ներկայիս բնականաբար, ցեղասպանութեան Ծերակոյտէն եւս ճանաչումի խնդիրն է: Հայ դատի յանձնախումբին հետ այս ուղղութեամբ միասնական դիմումներ կատարուած են Քրիսթիան Փոնսըլէի աշխատակազմի տնօրէն Ա. Մէհարի, Ծերակոյտի Ֆրանսա - Հայաստան խումբին նախագահ Ժ. Ռուէնի եւ Փարիզի ծերակուտական Մ. Շարզայի մօտ, որպէսզի նիւթը օրակարգի գայ կարելի չափով շուտ: Հետաքրքրական է Ա. Մէհարի հաւաստումը թէ Ծերակոյտին նախագահը Պր. Փոնսըլէ մտադիր է յառաջիկայ օրերուն դիմելու վարչապետին, գիտնալու համար թէ ե՛րբ մտադիր է բանաձեւը յղելու Ծերակոյտի օրակարգին: Ան այսուհանդերձ, բաւած է Ա. Կէօվճեանէ, Ա. Գրիգորեանէ եւ Ի. Թէրնոնէ բաղկացած պատուիրակութեան թէ ոչ մէկ բանի կարելի է ձեռնարկել Յունուար 17-էն առաջ:

Վերստին արծարծուած է յուշարձանի մը կառուցումի խնդիրը որուն մասին թղթածրար մը պիտի ներկայացուի Փարիզի քաղաքապետին:

Այս բոլորին զուգահեռ կը շարունակուի հանրագրութեան արշաւն ալ, նպատակ ունենալով արագացնել ցեղասպանութեան Ծերակոյտէն ճանաչումը: Թիրախը հասնիլ է 15 հազար ստորագրութեան. իսկ մինչեւ այսօր աւելի քան չորս հազար հաւաքուած է:

Տեղեկատուութեան այս բաժինէն ետք հանդիպումին նիւթ եղան ուղղակի մամուլին, ապա Կոմիտէին աշխատանքին առնչուած պարագաներ:

Ինչ կը վերաբերէր մամուլին, Կոմիտէն յստակ փափաք յայտնեց ամուր գործակցութեան մը, յատկապէս իր գործունէութիւնը հասցնելու համար ֆրանսական մամուլին, կամ ի հարկին օգտուելու համար այդ մեծ դաշտին կարելիութիւններէն: Երկրորդ կէտը մամուլի բջիջ մը ունենալու հեռանկարն էր որ կը հիմնուէր ազատ ժամանակ ու զայն տրամադրելու կամք ունեցողներու գոյութեան վրայ: Մինչդեռ, ինչպէս գիտել տուին ներկաներէն ոմանք, հայ մամուլ կոչուածը ամէն տեղ եւ միշտ տարուելիք գործին համեմատութեամբ շատ անբաւարար թիւով մարդուժերու տէր մարզ. էր: Ամէն մարդ արդէն ժամանակի անբաւարարութենէն կը գանգատէր ամէն առիթով: Այս իրականութեան մէջ, հակառակ դրական տրամադրութիւններու, դիւրին չթուեցաւ մամուլի բջիջ մը ունենալու հեռանկարը: Տեղին էր նշումն ալ թէ կարեւոր էր իրաւագէտներու կորիզ մըն ալ ունենալ, օրէնքի մարզին մէջ որեւէ անորոշութեան պարագային յստակ կարծիք ունենալու համար: Առաջարկուեցաւ նոյնիսկ հանդըստեան կոչուած հայ իրաւաբաններու օժանդակութեան դիմել:

Ապրիլ 24-ի Կոմիտէին յետագայ գործունէութեան արդիւնաւորութիւնը եւ ազդեցութեան շրջանակը սերտօրէն կ'առընչուի անոր ներկայացուցչական հանգամանքին: Նոյնիսկ երբ ան կը խմբէ կարեւոր թիւով կազմակերպութիւններ, կարելի՞ է տակաւին բաւարար նկատել մինչեւ 400 հազար նկատուած գաղութի մը ներկայացուցչական մարմին համարելու համար: Գաղտնիք չէ որ տպաւորիչ թիւի տէր Ֆրանսահայութիւնը դժուար է չոչափելի ամբողջութիւն մը նկատել, քանի որ կը բացակայի տարրերը միացնող լարերու ցանցը: Կայ անշուշտ կորիզ մը, կամ կորիզներ որոնք հետաքրքրութիւն կը պահեն հայկական իրականութեան հետ, բայց ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կը մնայ ցրումի ամէնէն կատարեալ վիճակին մէջ: Կարելի է հանիլ օրինակ այն զանգուածին որ ընթերցող է հայկական թերթի մը — հայերէն կամ ֆրանսերէն, — բայց տակա, ինչպէս ըսուեցաւ, կը նշանակէր ո՛չ աւելի քան՝ ամբողջութեան 5%-ի շուրջ քանակութիւն մը: Ուրեմն, տանելի հսկայական աշխատանք մը կը մնայ ընդլայնելու համար այդ սահմանը, եթէ նոյնիսկ ոչ ոք կրնայ այնքան լաւատես ըլլալ որ յուսայ օր մը հանիլ մեծամեծ համեմատութիւններու: Հայկական կեանքին գործօն մասնակցութեան տրամադրութիւն արթնցնելու ուղղութեամբ կարեւոր ազդակ են վստահաբար Կոմիտէին արձանագրելիք յաջողութիւնները: Այսուհանդերձ, յուսադրող էր լսել որ ֆրանսական պաշտօնական դէմքեր զգալի կերպով աւելի լուրջ վերաբերում ցոյց կուտային միասնական հանգամանքով ներկայացող կոմիտէին, քան՝ որեւէ կազմակերպութեան որ կը փորձէր առանձին նախաձեռնութիւն ունենալ:

Ամէն պարագայի, նոյնիսկ ներկայի մեծ անբաւարարութիւններով, գլխաւոր դրականը այն էր որ միասնութեամբ գործելու կորիզ մը կազմուած էր Ֆրանսայի հայ գաղութին մէջ, ինչպէս ըսուեցաւ՝ իրականացնելով խօսքի միջոց մը ունենալու նպատակը, երկխօսութեան առիթ տալու ճակատ մը: Անոնք հիմնական պայմաններն էին դէպի ներկայացուցչական աւելի լայն հանգամանքի տէր մարմին մը որուն խօսքը աւելի դիւրաւ տեղ կը հասնէր ու ազդեցիկ կ'ըլլար:

Վերջին մարզ մը որ նիւթ եղաւ հանդիպումին, Սփիւռք — Հայաստան յարաբերութիւններն էին: Դժուարութիւնը հոն էր որ Հայաստան պետութիւն մը ըլլալով, կրնար վարած քաղաքականութիւնը յարիր չըլլալ Սփիւռքին տեղական տուեալներէ բխած գործելակերպին, նախընտրութիւններուն, նպատակներուն: Իսկ սուր հակասութիւններու պարագային, տակա կրնար ժխտական ազդեցութիւն ունենալ օրինակ Ապրիլ 24-ի Կոմիտէին որոշած ընթացքին:

Ո՛չ որոշակի օրակարգով մը, սակայն բազմակողմանի հարցերու արծարծումին առիթ տուած հանդիպումին գլխաւոր եզրակացութիւնը Կոմիտէին ամրացումի անհրաժեշտութիւնն է որպէսզի վայելէ, առաւել վարկ: Ատոր կապուած են թէ՛ մեր ցրումին սահմանները առաւելագոյնս նեղցնելու գործը եւ թէ որպէս ներկայացուցչական մարմին ճանաչումը: Մնացեալը՝ գործակցութեան ձեւեր, հաղորդակցութեան միջոցներ, նոյնիսկ Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները կարգաւորելու խնդիրը, թէքնիք բնոյթի բաներ են որոնք անպայման կը հարթուին ժամանակի ընթացքին:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱ՛, ԱՄԵՐԻԿԱ՛...

ԿԱՐՊԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մի երեկոյ բարեկամիս հետ հիւր ենք հայ ընտանիքի տան: Բարեկեցիկ մի բնակարան՝ ուր պատերը խօսում են միայն ժամանակակից հայ նկարիչների կըտաւներով: Ամէն մի անկիւն զարդարուած է Հայաստանի այլ պիպլօներով: Իսկ գրադարանում մեծամասնութիւնը հայկական գրքեր են: Մօտ երկու տարի է որ այս երիտասարդ զոյգը հեռացել է Պէյրութից եւ ապաստան գտել Նիւ - Եորքի մի հեռաւոր արուարձանում: Ամուսինը մի մեծ ընկերութեան հաշուապահ է: Գործի գնալ - գալ տեւում է մօտ 3 ժամ: Իսկ իր համակրելի կինը, հայ դիցուհու սեւ աչքերով, երկու անուշիկ զաւակների մայր է: Այնպէս որ հայկական բուրմունք եւ ուրախութիւն է շնչում այս տունը: Ներկայ հիւրերի կատակները, զրոյցները հաճելի մթնոլորտ են ստեղծում: Իսկ սեղանին շարուած հազար ու մէկ բարիքները, վկայում են որ արեւելքի կենցաղը, համն ու հոտը դեռ մնում են այս օճախում: Կապտուրիչ մի երեւոյթ, եթէ, ինչպէս զուրեկան մի մեղեդի լսելիս ականջդ ճանկէր մի սխալ խազ՝ «Հա՛նի, ըսի վար իջիր այդ աթոռէն, պիտի իյնաս, հոս եկուր Հանի» մօր դիտողութիւնն էր երկու տարեկան զաւակին: Բալիկը արդէն դառել էր «Հանի» «Պատահում է որ մեզըն էլ դառն համ ունենայ...

Եթէ, ինչպէս ասում է Ֆրանսացին՝ «Կինը մարդու ապագան է» իսկ Հայուն էլ՝ Հայ մայրը չի՞...

***

Հիւրանոցիս սպասման սրահում, մօտ մի ժամ է որ բարեկամիս եմ սպասում: Պարզուեց որ այդ ուշացման պատճառը ինչ որ ՄԱԿ-ի միջազգային մի ժողովն է: Համբաւաւոր ներկայացուցիչների հիւրանոցները ոստիկանները պաշարել են: Ուստի փողոցներում անխուսափելի խցաններ են: Անհամբեր սպասում չեմ, որովհետեւ մի ականջով հետեւում եմ կողքիս երեք Ամերիկացիների զրոյցին: Խօսում են, կատակում ու բարձրաձայն ծիծաղում, զանազան նիւթերի շուրջ, որոնք վաճառականական կամ ֆինանսական հարցերի հետ կապ չունեն: Բայց նօթագրեցի որ մի ժամուայ ընթացքում մօտ 50 անգամ տոլար բառը դիպաւ ականջիս:

Միացեալ - Նահանգները կատարեալ մի խճանկար է ուր լսւում են բազմաթիւ լեզուներ, ուր ներկայ են ամէն տեսակի դաւանանքներ, որոնց Աստուածը տարբեր անուններով են մկրտուած: Բայց բոլորի պաշտամունքը՝ վսեմափայլ տոլարն է: Զարմանալու, զայրանալու հարց չկայ: Անվիճելի իրողութիւն է որ աշխարհի չքաւորների, թշուառների երազանքը, Աւետեաց երկիրը՝ Ամերիկան է: Թէ Միացեալ - Նահանգների իսկական արմատը, հարազատ բնիկ - ազգը կարմրամորթերն են, դա էլ նաեւ անվիճելի իրողութիւն է: Իսկ եթէ 200 տարի առաջ Եւրոպայի Խաչակիր - Առաքեալները բուական «կրճատել» են այդ ազգի կեանքը, ի՛նչ փոյթ, տոլարակարօտ գաղթականի համար...

Այնուամենայնիւ մոռանալու չենք որ տոլարի անփոխարինելի զօրութիւնը, մեծապէս նպաստեց աշխարհիս այլ ազնիւ ու մարդասիրական ծրագիրների իրագործմանը: Հայերս այդ նկատմամբ լաւ յիշողութիւն ունենք, ընդունակ ենք խոնարհուել նրա առջեւ, մասնաւորապէս այսօրուայ անկախ ու ներքեւուած (atrophié) Հայաստանը, որ մնում է «կանաչի» ջերմ համակիր...

Ամե՛րիկա, Ամե՛րիկա, շատեր կորան - մեռան քո պատճառով, շատ - շատերն էլ ազատուեցին ու ապրեցին քո շնորհիւ:

Միացեալ - Նահանգների կնճռոտ հարցերից մէկը սեւերի խնդիրն է: Սաքրամէնթոյի զարմիկս ինձ պատմեց որ լաւագոյն մի թաղամասի առանձնատունը կամ բնակարանը կարող է մի օրից միւս արժեզրկուել մինչեւ 50%, երբ յանկարծ յայտնուի որ այդ շրջանում պիտի հաստատուի մի սեւամորթ ընտանիք:

— Իսկ ի՞նչ է արւում, հարցրի, այդ խնդրի նկատմամբ:

— Ոչի՛նչ, պատասխանեց զարմիկս, քանի որ մեր քոնսթիթիւշնի համաձայն, սեւերը, ճերմակները, դեղինները եւ կարմիրները, բոլորն ալ հաւասար ամերիկացի սիթիզըններ են:

— Բայց Սիրանոյշ, այսուհանդերձ դեռ տիրում է ցեղային մի որոշ խտրականութիւն, որի նկատմամբ ձեր քոնսթիթիւշնը մնում է անզօր: Արդեօք ցանկալի չէ՞ որ այս երկրի անսահման տարածութեան վրայ, մի կարեւոր նահանգ յատկացուի սեւամորթներին: Պայմանով որ ձեր նման «վիզաժ - փալ»երը (գունատ դէմքերը) ամենայն գերազանց տեսակի օժանդակութիւն ապահովեն այդ տեղահանուածներին ապրելակերպին: Կարծում եմ այդպիսով նրանց թշուառութեան տոկոսը զգալիօրէն պիտի նուազի:

- No, my dear, no! Մեր քոնսթիթիւշընը տանիկ բան թոյլ չի տար, հասկցիր:

— Ուրեմն ի՞նչ էք անելու որ սեւերը տնտեսապէս հաւասարուեն սպիտակներին:

— Ի՞նչ կրնանք ընել, պարզապէս պիտի խառնուենք:

— Պիտի խառնուէ՞ք ... Իսկ եթէ վաղ, քո աչքի լոյս աղջիկը Քաթին ուզի սիթիզն մի սեւի հետ ամուսնանալ, ի՞նչ ես անելու:

— Ատանկ բանի մասին բնաւ չեմ ուզեր խորհիլ:

— Այլ խօսքով Ամերիկայի ժողովուրդը ծնուել է Քոնսթիթիւշնի համար:

- One minute, one minute my boy, - միջամտեց Սիրանոյշի ամուսինը, 60-ը անց «բերքի» պատկանող, բարեձեւ եւ համակրելի մի անձ, որի հայերէնը բաւականի կաղ էր ... Ինծի մտիկ ըրէ, դու պիտի հասկնաս մեր Քոնսթիթիւշնի մարդօգուտ կոչումը: Սեւերին քշել ուրիշ տարածութեան վրայ, տակա անմարդկային եւ ամօթալի վերաբերմունքն է: Չի՛ կարելի, կը հասկնա՞ս:

— Փիթր, Փիթր, շարունակեց սպիտակահեր գլխով մէկը, աւելի շիտակ կ'ըլլայ որ ըսես՝ մեր Քոնսթիթիւշնի շնորհիւ Ամերիկան բազմազգոյն մի ժողովուրդ է, նման բազմերանգ ու հարուստ մի թանկագին գորգի եւ ոչ թէ հասարակ եւ միագոյն «մոքէթ»ի: Ասանկ ըսէ սիրելի Փիթր, որ Ֆրանսայի մեր հայրենակիցը շիտակ հասկնայ մեր երկիրը:

Ներկայ հիւրերը ծիծաղով վաւերացրին ամերիկեան սահմանադրութեան այս ինքնատիպ բացատրութիւնը: Ինձ էլ մնում էր փորձել ջրի երեսը մնալ...

— Ֆրանսայի հայրենակիցը չափազանց հետաքրքրական է գտնում գորգի ձեր օրինակը, բայց ոչ համոզիչ: Որովհետեւ մի մոռանաք որ իսկական գորգի հիւսուած գոյնզգոյն թելերը ներդաշնակ ներձուլում են: Մինչդեռ Միացեալ - Նահանգների ձեր ակնարկած գորգը դեռ հեռու է ... Այս կապակցութեամբ Ֆրանսացին սիրում ասել «Je veux bien que le noir soit mon frère, mais j'ai le droit aussi de ne pas vouloir qu'il soit mon beau-frère» (Կ'ընդունեմ որ սեւը լինի եղբայրս, բայց իրաւունք էլ ունեմ նաեւ չընդունել որ նա լինի քեռայրս):

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ պատճառով, բացագանչեցին մի քանիսներ:

Դու շիտակ քրիստոնեայ չես:

Թւում է որ ինձ չհասկացան, կամ չուզեցին հասկանալ ... բայց այս էլ առիթ էր որ զարմանքս յայտնէի, ֆրանսահայի վայել ոճով՝

— Ինչ որ է, սիրելի հայրենակիցներ, երբ ովկիանոսն է մեզ բաժանում, բնական է որ նոյն ժամին չենք ապրում եւ մեր մտածումները, ճաշակները, տեսակէտները նոյն ալիքի վրայ չլինեն: Ուստի թոյլ տուէք որ յայտնեմ զարմանքս, ցաւս, թէ՛ իբր մարդ, թէ՛ իբր հայ, Փիթրի ակնարկած «մարդօգուտ կոչումը», ձեր սահմանադրութեան առնչութեամբ: Որովհետեւ վերջերս Միացեալ - Նահանգների Արտաքին նախարարութիւնը պաշտօնապէս հաստատել է խոստովանելու պէս (Լը Մոնտ, Հոկտ. 1, 1998), որ Եւրոպայում վաճառուած «հերոյին»ի 75%-ը թրքական արտադրութիւն է: Իսկ «Հիւրրիյէթ» օրաթերթն էլ չի վախնում նաեւ յայտնել որ այդ վաճառքից գոյացել է մօտ 25 միլիառ տոլարի շահ: Ուրեմն ինձ ասացէք թէ ի՞նչպէս կարելի է ընդունել որ այս ոճրագործ Թուրք պետութեան հաւատարի՛մ պահապան հրեշտակը Ուաշինկթընի իշխանութիւնն է: Այս է՞

ամենազօրաւոր պետութեան մարզօդուտ գիրքաւորումը:

Ծաշակեցի ներկաների ջերմ ... լռութիւնը եւ «քիթմութ»ը, մինչեւ որ մէկի հայը վերջ տուաւ պայմանաձած չրթերին եւ մեզ չէտող կողքիս հարեւանը ասած՝

. O.K. boy, O.K., don't speak about politics, please, please.

. I understand you, - քաղաքավարօրէն գլխեցի:

Չինական առածը ասում է՝ «Ճշմարտութիւնը յաճախ աղղում է ականջների վրայ, ինչպէս քացախը կոկորդի կամ ծուխը աչքերի»:

***

Հիւրանոցի սրճարանում, բարեկամս ինձ ծանօթացնում է մի քանի ամերիկացի «պիզնեսմէն»ների: Բոլորն էլ, բարձր տրամադրութեամբ, խօսում են, խմում, կատակում եւ թնդացնող ձայնով ծիծաղում: Ուխտքի բարեացակամ մանկացութեամբ, անչուշտ: Այլ նիւթերից զատ, կանգ առին նախագահ Գլինթընի եւ եղնիկ Մոնիքայի հանրածանօթ ու ադմկալի յարաբերութիւնների վրայ: Զրոյցը համեմուած էր ծաղրական, քննադատական ու կծու անդրադարձումներով: Իրաւ է որ այդ դէպքը արժանացաւ հեռատեսիլի չորս ու կէս ժամ տեւող մի յայտագրի՝ պատմական ու եզակի մի սթրիփ - թիզ··· իսկ զանազան ու այլազան վաւերաթըղթերը լեցրին 36 սնտուկ: Անհաւա՛տալի, բայց իրաւ:

«Պիզնեսմէններ»ից մի քանիսը կողմնակից էին որ Գլինթըն տայ իր հրաժարականը: Ուրիշներ, ընդհակառակն, համարում էին որ նախագահը, իր ընտրութիւնից ի վեր, մեծապէս նպաստել է երկրի տնտեսութեան եւ լաւագոյն նախագահներից մէկը եղաւ: Ուստի նա պէտք է որ շարունակի մնալ Միացեալ - Նահանգների գլխին: Մի երիտասարդ կին էլ, անխօս - անբարեխօս, միջամուխ եղաւ խօսակցութեան, յայտնելով որ ինք քուէարկել է Գլինթընին եւ բնաւ չի զղջայ, քանի որ իբր նախագահ նա փաստեց իր կարող ու ձեռնհաս գործունէութիւնը: Իսկ թէ ինչ է անում կանանց հետ, նստած, պառկած կամ կանգնած՝ I don't care...

Ուխտքին շարունակում էր հոսել եւ... ներշնչել: Ես էլ, ճիշդն ասած, զուսպօրէն էի ճաշակում ամերիկեան այս փաստիը, բայց նոյն ժամանակ փորձեցի ստեղծուած զրոյցի մասնակից լինել, «քուրս»ի մէջ մնալ: Ու Շէյքսփիրի իմ համեստ լեզուով յայտնեցի որ վերջերս լրագրողներ յաջողել են մի հարցազրոյց ձեռք բերել Տիկին Հիլարիի հետ:

- Ի՜հ, պատմիր պատմիր, իրաւ է՞, ինչպէս է անցել, անհամբեր հարցրեց մէկը:

- Շատ յաջող, հակառակ որ այդ անեբս լրագրողների տուած հարցերը, սուր, յանդուգն եւ յաճախ անպատկառ հարցեր էին: Ինձ պատմեցին որ դրանցից մի երիտասարդի հարցումը եղել է՝ «Տիկին Հիլարի, դուք արդեօ՞ք տեղեակ էիք ձեր ամուսինի, այսպէս ասած սայթաքումներին եւ այդ նկատմամբ ի՞նչ եղաւ ձեր վարմունքը երբ իմացաք որ նա ձեզ դաւաճանում է»: Տիկին Հիլարին հեզնող ժպիտով ու հանդարտ շեշտով - ինչպէս վայել է իր հանգամանքին - պատասխանում է՝ «Գիտէք ինչ՝ երբ ամուսինը այլ սայթաքումներից յետոյ, գլուխն կախ, վերադառնում է իր օրինաւոր կնոջ մօտ, դա այլեւս դաւաճանութիւն չի կարելի համարել, այլ պարզապէս մի միջադէպ որի ճիշդ որակումը՝ բաղդատութիւն է»:

Շունչ կտրող մի պատասխան, որից թնդած ծիծաղի մի փոթորիկ ու մէկն էլ իսկոյն բացագանչեց՝ «What? Repeat again, repeat that again» (ի՞նչ, նորից կրկնիր):

Ամե՛րիկա, Ամե՛րիկա··· «Էս արեւը վըկայ, էն քանդար քէ պիտի սիրեմ, եթէ քեախ - քյախ (երբեմն) գիք առիթ տաս որ կուշտ - կուշտ ծծամ»···.

Փարիզ, Նոյեմբեր 13, 1998
Հ. Մ.-ի յիշատակին.

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը, որուն գլխաւոր առաքելութեան մաս կը կազմէ Սուրբ Երկրի մէջ սրբատեղեաց պահպանումն ու պայծառացումը, ինչպէս նաեւ նոր սերունդներու հոգեւոր եւ կրթական դաստիարակութիւնը, հայ ազգային եւ մշակութային ժառանգութեանց տարածումը, գումարեց իր Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը Նոյեմբեր 10 - 12 օրերուն, Նախագահութեամբ Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօր՝ Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանի:

Դիւանագիտական գործողութիւններէ ետք, ներկայ գտնուող 33 միաբաններ կատարեցին Լուսարարապետի ընտրութիւնը: Քուէներու բացարձակ մեծամասնութեամբ, Լուսարարապետ ընտրուեցաւ Հիւսթընի (Թեքսաս) Սուրբ Գէորգ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Հոգշ. Տ. Նուրհան Ծ. Վրդ. Մանուկեան: Հայր Նուրհան Սրբոց Յակոբեանց Միաբանական Ուխտին երկարամեայ անդամ եղած է, շրջանաւարտ՝ Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի, ձեռնադրուած աբեղայ 1971-ին, եւ վարած է այլ եւ այլ կարեւոր պաշտօններ Սուրբ Աթոռէն ներս: Ապա անցած արտասահման ուսանելու նպատակով: Ծառայած է այլ եւ այլ թեմերու մէջ, թէ Եւրոպա, թէ Ամերիկա որպէս հոգեւոր հովիւ: Հայր Նուրհան միաբանութեան միջէն սերունդի ներկայացուցիչներէն է:

Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը ընտրեց նաեւ Տնօրէն Ժողովի դադարեալ մէկ անդամի փոխարէն Գերշ. Տ. Արիս Եպիսկոպոս Շիրվանեանը: Արիս Սրբազան, որ երկար տարիներ վարած է հովուական եւ վարչական պաշտօններ Հիւսիսային - Ամերիկայի երեք թեմերէն ներս, վեց ամիսներէ ի վեր Սուրբ Աթոռ վերադարձած է:

Ժողովի ընթացքին ներկայացուեցան պաշտօնական գրաւոր տեղեկագրեր Պատրիարքութեան, միաբանութեան նիւթական եւ բարոյական գործունէութեան մասին: Միաբաններ առիթ ունեցան մօտէն ծանօթանալու Վանական զանազան հարցերու հետ եւ մանաւանդ տեղեկանալու կալուածներու ներկայ կացութեան մասին:

Ժողովականները գոհունակութեամբ իմացան, թէ խնդրոյ առարկայ դարձած կալուածները կարելի եղած է իրաւական գետնի վրայ հաստատուն պայմաններով պահպանել:

Տեղեկութիւններ տրուեցան Հայոց Քրիստոնէութեան պետականացման 1700-ամեակի առիթով դէպի Երուսաղէմ եւ Հայաստան ծրագրուած Ուխտագնացութեան մասին եւ երկարօրէն խօսուեցաւ Քրիստոսի Ծննդեան 2000-ամեակի հետ կապուած տօնակատարութեանց եւ Հայոց մասնակցութեան մասին:

Միաբանական Ժողովը, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին, առաքեց բարի մաղթանքներ ցանկանալով «կատարեալ առողջութիւն եւ չուտափոյթ ապաքինում»:

Միաբանական Ժողովը իր շնորհակալութիւնը յայտնեց Պատրիարքարանի հաշուապահութեան եւ կալուածոց Մատակարարման Մարմնի կողմէ տրուած տեղեկութեանց համար, նաեւ Միաբանական Ժողովի Դիւանին, կանոնական ժողովավարութեան համար:

Աշխարհի զանազան կողմերէն Երուսաղէմ եկած միաբան հայրեր ունեցան անգամ մը եւս առիթը վերադառնալու իրենց տունը եւ վերանորոգելու իրենց եղբայրական կապը վանաբնակ միաբաններուն հետ:

ԴԻՒԱՆ ՍՈՒՐԲ ԱԹՈՌՈՅ

[illegible]

ԳԱԳԻԿ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ
KAMANTCHA SOLA

խտացեալ սալը արժանացած է Թելերամայի 4 էֆ-ին որ թերթին բարձրագոյն գնահատանքն է «Աշխարհի երաժշտութիւններ» գլուխին մէջ: Նոյն սալը գնահատական յօդուածի մըն ալ արժանացած է Դեկտեմբերի Լը մոնտ տը լա միւզիք-ի մէջ:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈՒՔՐԷՇԻ Ռումանիոյ ազգային պատմութեան թանգարանին մէջ, Հոկտեմբեր 12-ին, բացումը կատարուած է Ռումանահայ անուանի անձնաւորութեանց նըւիրուած ցուցահանդէսին: Ներկայացուած են լուսանկարներ, փաստաթուղթեր, ձեռագրեր ռումանահայ քսան անձնաւորութիւններու մասին, անոնց կարգին՝ Կէորգէ Ասաքի, Կրիկորէ Թրանքու - Եաշ, Վազգէն Ա. Կաթողիկոս, Յակոբ Ճ. Սիրունի, Անա Ասլան, Սփիրու Հարէթ, Ձոնքան Քրոստոֆ, Աքթէրեան ընտանիք եւ ուրիշներ: Բացման առթիւ, խօսք առած են Հայոց Միութեան նախագահը, ծերակուտական Վարուժան Ոսկանեան, Թանգարանին տնօրէնը, Մշակոյթի Նախարարութեան ներկայացուցիչը եւ ուրիշներ: Ցուցահանդէսը կազմակերպուած էր «Արարատ» եւ «Նոր Կեանք» խմբագրատան աշխատակիցներու եւ օժանդակութեամբ Ռումանիոյ ազգային պատմութեան թանգարանին: Տեւած է երկու շաբաթ:

***

ՊՈԼՍՈՅ Խասեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 29-ին Միութիւնը գեղարուեստական եղանակին բացումը կատարած է, ներկայացնելով Հայաստանէն ժամանած Գեղարդ պարախումբը որ կը բաղկանայ ութ պարողներէ եւ երեք նուագածուներէ: Անոնք հանրութեան հրամցուցած են ժողովրդական պարերու եւ նուագի խնջոյք մը:

***

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան նախաձեռնութեամբ, Միութեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 28-ին, Քնար նըւագախումբի անդամները յաջող համերգ մը տուած են:

***

ՖԵՐԻԳԻՒՂԻ Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ Շիրինօղլու սրահին մէջ, Նոյեմբեր 28-ին, Շարաթ ցերէկ ճաշ մը տրուած է վարժարանին հին եւ նոր ուսուցիչներուն ի պատիւ Ուսուցիչներու օրուան առթիւ: Նախագահած է Շահան Արք., որ եղած է վարժարանի ուսուցիչներէն մէկը: Վարժարանին նորընտիր տնօրէնուհին Տիկին Արփի Մանուկեան հայերէն եւ թրքերէն ուղերձներով ողջունած է իր պաշտօնակիցները: Վարժարանը ներկայիս 320 աշակերտ ունի: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը եւ Հուսկ Բանքը արտասանած է Շահան Արք.:

***

ՊՈԼՍՈՅ Ենիգաբուի Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս, Եկեղեցւոյ մէջ, Նոյեմբեր 29-ին, մեծ հանդիսութեամբ կատարուած է նոյն եկեղեցւոյ շինութեան 150-ամեակը եւ այս առթիւ տեղի ունեցած է պատարագ եւ Մատաղօրհնութիւն:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻՐՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

- Կ'արժէ՞ր···

Կ'արժէր, այն էլ ինչպէս: Այսօր տօն եղաւ ինձ համար, ու հաւատացած եմ, որ այդ տօնը կը կրկնուի եւ այս անգամ արդէն Հայաստանում: Ուրեմն, ցտեսութիւն քեզ, զարմանքով, հիացմունքով, իմաստութեամբ ու պարզութեամբ շաղախուած մեծ, բարի գրող, անարծաթ մարդ, ցտեսութիւն քեզ, բարի հսկայ···

1976, ԵՐԵՒԱՆ

Գիշերուայ կէսին հեռախօսի երկար զրնգոցից արթնացայ:

- Լենինգրադի հետ խօսէք, - ասաց հեռախօսավարուհին:

- Վահագն, - լսափողի մէջ որոտաց մի բամբ ձայն, - ամերիկեան թերթի մը մէջ բանաստեղծութիւնդ տպուած է, կարդացա՞ծ ես···

Քնաթաթախ էի, անակնկալի եկայ, բայց եւ իսկոյն գլխի ընկայ, թէ ով է ու մրմնջացի.

- Ոչ:

- Դուն անգլերէն կը հասկնա՞ս···

- Ոչ:

- Դէ, կարդամ լսէ:

Կարդաց:

- Հասկցա՞ր որ բանաստեղծութիւնդ է:

- Ոչ:

- Թարգմանեմ, լսէ···

Ու թարգմանեց իր պիթլիսահայերէնով:

- Հիմա հասկցա՞ր···

- Հասկացայ···

Այդպէս՝ միանգամից, առանց բարեւի, առանց նախաբանի, առանց որպիսութիւն հարցնելու···.

Սարոյեանը···

Ինքը, տիպիկը:

Երկու օր առաջ հեռագրել էր, որ գալիս է:

Հելսինքիի վրայով նախ գալու է Լենինգրադ, երկու օր մնալու է այնտեղ, յետոյ երկու օր Մոսկուայում է մնալու ու գալու է Երեւան:

Բախտս չէր բերել: Այնպէս կ'ուզէի Լենինգրադում դիմաւորել նրան, ուղեկցել Երեւան, բայց չէի կարող: Հէնց այդ օրերին պիտի Սուրխա մեկնէի ու չէի կարող···

Շատ էի սպասել, որ գայ Հայաստան:

Փարիզի ու Ֆրէզնոյի կարճ, հպանցիկ հանդիպումներից յետոյ, շատ էի ուզում նորից հանդիպել նրան, հանդիպել հայրենի հողի վրայ, նորից զգալ նրա հետ չփուելու վայելքը, որ սքանչելի է, գերագոյն ու այնքան նման արուեստի բարձր ոլորտների հետ չփուելու վայելքին:

Եւ ահա, գալիս է նա, ու ես ստիպուած պիտի մեկնեմ:

Բախտս չէր բերել, այո՛: Բայց եւ յոյս ունէի, որ Մոսկուայում, Սուրխա մեկնելու ճանապարհին, կը հանդիպեմ ու մէկ-երկու օր միասին կը լինենք: Ստիպուած պիտի բաւարարուել այդքանով: Ափսո՜ս··· Ու որոշուեց, որ նրան դիմաւորելու համար Լենինգրադ մեկնեն փրոֆ. Լեւոն Մկրտչեանն ու բանաստեղծ Ռազմիկ Դաւոյեան:

Մեկնելուց առաջ տարակուսանքի մէջ էին.

- Երկուս էլ անծանօթ ենք իրեն, ինչպէս կ'ընդունի, ասում են՝ մի քիչ քմահաճ է, տարօրինակ···

Հանգստացրի.

- Հանդիպելուց երեք րոպէ յետոյ այնպէս կը մտերմանայ հետներդ, որ կը թըւայ, թէ հին ու մտերիմ բարեկամներ էք···

- Բայց եւ այնպէս մի երկտող գրիր···

Երկտողը գրեցի, բացատրեցի, թէ ինչու չեմ դիմաւորում իրեն, եւ ովքեր են իրեն դիմաւորողները:

Եւ ահա՝ կէսգիշերային զանգ Լենինգրադից···

Սարոյեանի ձայնից անմիջապէս զգացի, որ տրամադրութիւնը բարձր է, ինչպէս ինքը կ'ասէր՝ հի-ա-նա-լի, սը-քան-չե-լի···

Իսկ երբ Ռազմիկը վերցրեց լսափողը, առաջին խօսքը եղաւ.

- Ինչ լա՛ւ էր որ եկանք··· զարմանալի՜, զարմանալի՜ մարդ է···

Լեւոն Մկրտչեանը աւելացրեց.

- Դու ճիշդ էիր, երկտողի կարիքը չըզգացուեց···

Մինչ ես խօսում էի Ռազմիկի ու Լեւոնի հետ, հեռախօսափողի մէջ լսւում էր Սարոյեանի բամբը՝ երգում էր, աւելի ճիշդ, ինչպէս ինքը կ'ասէր, «պոռում»···

Իմանալով, թէ երբ են լինելու Մոսկուայում, ուրախացայ, համընկնում էին օրերը, ուրեմն Մոսկուայում կը հանդիպենք: Այդպէս էլ ասացի իրենց:

Յետոյ, Երեւանում, տղաները պատմեցին, որ Մոսկուայում առաւօտ կանուխ ձեռքին մի ծրար իրենց համարն է մտել ու ասել.

- Երթանք Վահագնի քով···

- Բայց նա չի եկել···

- Ինչպէ՞ս չի եկել, մարդ հեռաձայնով չըսա՞ւ, որ այսօր հոս պիտի ըլլայ···

- Ըսաւ, բայց չի եկել···

- Չի կրնար պատահել, որ եկած չըլլայ, այս ծրար իրեն պիտի տամ, մէջը ամերիկեան թերթն է, ուր իր բանաստեղծութիւն տպուած է:

- Չի եկել, հէնց նոր Երեւան զանգահարեցինք, իմացանք, որ Սուրխայի ուղեւորութիւնը յետաձգուել է, ու նա Երեւանում է ձեզ սպասում···

(Շար. 13)

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապոյտ Խաչի Անահիտ մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ Կիրակի, Դեկտեմբեր 20, ժամը 15-էն սկսեալ Սէն-Մորիս Տը Պէնոյի քաղաքապետարանի սրահին մէջ. Հրամմեցէ՛ք մեզի հետ վայելելու Կաղանդ պապուկին ներկայութիւնը:

L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE

d'Issy-les-Moulineaux

55, avenue Victor Cresson — 28, avenue Bourgain

organise en collaboration avec le S.E.L.

une

exposition-vente

d'objets artisanaux provenant de 10 pays différents dont l'ARMENIE

(magnifiques tapis, khatchkars, nappes brodées...)

NOMBREUSES IDEES DE CADEAUX POUR NOEL ET LES FETES DE FIN D'ANNEE

Heures d'ouverture: de 10h30 à 19h30
Le Dimanche de 12h30 à 19h30.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի վերանորոգութեան առթիւ՝ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները. -

Դ. ՑԱՆԿ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբ 5000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Յակոբեան 10.000 Ֆր., Պր. Երուանդ Պէյլէրեան 5000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արա Տանտիկեան 3000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տորք եւ Նորա Տէր - Յակոբեան 3000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Երուանդ Պալըգճեան 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Աւետիս Մինասեան, Պր. Նուպար Թէրր, Տէր եւ Տիկին Քիւրքճեան, Օր. Վերժին Նազլաշեան, Պր. Վարդգէս Տակառեան, Պր. Միշէլ Պետրոսեան 1000-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Իվ Դաւիթեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փօլ Արթինեան, Տիկին Մ. Վարդանեան - Նրանեան, Տէր եւ Տիկին Փիէր Մասսար 200-ական Ֆր., Տիկին Շաքէ Օզանեան 300 Ֆր., Պր. Ժան Ղազէրեան 500 Ֆր., Տիկին Էլիզ Գափուճեան 300 Փրանք, Տէր եւ Տիկին Արթին Սինանեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սերժ Ալթունեան 200 Ֆր., Տիկին Թագուհի Յարութիւնեան 500 Ֆր.:

(Շար.)

***

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութեան առթիւ:

Վարուժան Գիրէն, Մուրատ Սէրգիսեան 100-ական Ֆր., Հայկանոյշ Նալպար, Անոյեան 500-ական Ֆր., Անոյեան 1000 Փրանք, Էլմաս Զաղլաեան 100 Ֆր., Էլմաս Գաեան 200 Ֆր., Մաթիլտ Թաշճը, Միշէլ Սիրինեան 100-ական Ֆր., Ժան - Լուի Զատիկեան 2000 Ֆր., Կարպիս Տուզեան 500 Ֆր., Մարիցա Պետիքեան 200 Ֆր., Հաճր Օրագ 300 Ֆր., Գրիգոր Ազտէմիր 100 Ֆր., Հրաչ Գումրու 200 Ֆր., Արշալոյս Փոլատ 150 Ֆր., Արթիւր Մուրատեան, Վրէժ Նատըլեան, Արման Սիմոնեան 200-ական Ֆր., Խտի Գարտաշեան 100 Փրանք, Մինաս Աճէմեան 200 Ֆր., Շահմիրեան 100 Ֆր., Պալըսեան 200 Փրանք, Գրիսթին Էգաշ, Գաթէրին Կիւտիւմայ 100-ական Ֆր.:

(Շար.)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Le Jeudi 17 Décembre à 20 h 45
au Centre Culturel SAINT MESROB

WOJTEK BUSS et MARIE ANCENAY présentent leur livre

ARMENIE

Splendeur d'un pays secret

Préface de CHARLES AZNAVOUR

DIAPORAMA COMMENTE

Vente du livre et signature par les auteurs

Centre Culturel St Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris Vème

M° Luxembourg, Monge, Cardinal Lemoine — *Entrée libre*

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ջութակ՝ ԱՐԱ ՄԱԼԻՔԵԱՆ
Դաշնակ՝ ՔԱԹՐԻՆ ՕՐՏՐՈՆՕ

կը ներկայացնեն՝
Շուպէրթ, Ռախմանինով, Զիմանովսքի, Ռաւոն

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14, ժամը 20.30-ին՝

Salle Chopin-Pleyel
252, rue du Fbg St-Honoré

Տեղերը ապահովել՝
FNAC
ՓԼԷՅԷԼ Սրահ
01 - 45 - 61 - 53 - 22
եւ նաեւ հետեւեալ թիւերուն. -
01 - 42 - 29 - 10 - 24
01 - 42 - 78 - 41 - 70

L'ECOLE TARKMANTCHATZ

vous invite à son

REVEILLON

du jour de l'an

LE 31 DECEMBRE

à partir de 20 heures 30

LA SOIREE SERA ANIMEE PAR

GRICHA

et

Orchestre KAROUN

Participation aux frais 400 F

Enfants — de 12 ans : 100 F

— Nombre de places limités —

RESERVATIONS AU:
01. 46. 45. 60. 55

19-27, SENTIER DES EPINETTES, ISSY LES MOULINEAUX

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine (Jura)

- **Directeur diplômé BAFD**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

LE LIVRE POUR LES FETES !

La M.C.A. a le plaisir de recevoir

REINE CIOULACHTJIAN

venant tout spécialement de Marseille

à l'occasion de la parution de son livre

«Et les mots pour héritage...»

Illustrations de
Armen KIOUKTCHIAN,
Maître enlumineur de Erevan

Plus de **300 pages** hautes en couleurs
Des dizaines de **contes arméniens** inédits

Plus de **400 proverbes** en traduction française

le **VENDREDI 18 DECEMBRE** à 20 heures 45

Présentation

Projection diapositives des illustrations

Dédicaces

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél.: 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 6000 Փրանքի նուէր մը Ֆրանսայի Հայ Արիներու Միութեան կողմէ:

***

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Նոյեմբեր 22-ի հոգեճաշի առթիւ. -

Ոմն, ընկեր մը 300-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարօ Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Յարութ Գապաեան 200-ական Ֆր., Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն 1000 Ֆր.:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ Առաջնորդութեան
1999-ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Գին՝ 50 Ֆր.:

Դիմել. -

CENTRE ST-MESROB
10 bis, rue Thouin — 75005 PARIS

Le soleil, la neige, l'air pur . . . Des vacances d'hiver à la montagne, c'est unique et irremplaçable
l'*UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE*
organise un

SEJOUR DE SKI A CHAILLOL

DU 14 AU 21 FEVRIER 1999

pour les jeunes de 7 à 16 ans au prix unique de **1900 F** de Marseille à Marseille qui comprend :

- *l'hébergement en pension complète*
- *la location du matériel*
- *les forfaits remontées mécaniques + assurance*
- *les activités*
- *les cours de ski avec moniteurs*
- *le transport*

Nous vous proposons aussi en supplément :
Des cours de ski avec l'Ecole de Ski Française (ESF) pour 280 F

Renseignements & réservations :
U.G.A.B. au 04 91 22 10 45 ou 06 03 74 16 99

Coupon-réponse à renvoyer avec un chèque de **900 F.** d'acompte avant le **20 Décembre 1998**
à l'UGAB — 327, Boulevard Michelet — 13009 MARSEILLE

COUPON — REPONSE

NOM, Prénom : .... Tél : ....
Adresse : ....
.... Age : ....
Réservation cours de ski (ESF) : ☐ oui ☐ non

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR D'HIVER

La Croix Bleus des Arméniens de France
organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du 20 au 27 février 1999 pour les enfants de 8 ans révolus à moins de 15 ans.

Prix : 2700 F comprenant

- **transport**
- **hébergement**
- **location et cours de ski**
- **remontées mécaniques**
- **assurance**

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. Conseil d'Administration, 17 rue Bleue 75009 Paris
tél. 01 48 24 46 57

Date limite d'inscription : 12 janvier 1999.

«ՅԱՌԱՋ»ի

ընթացիկ ազդերու սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ

Մահազդ	800	(964,80)
Հոգեհանգիստ	700	(844,20)
Շնորհակալիք	700	(844,20)
Հարսնիք-Նշանտուք	700	(844,20)
Ծնունդ	700	(844,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 15
MARDI
15 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.531 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.531

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԸ ՓԷՆ - ՄԷԿՐԷ ճակատումը իր գագաթնակէտին հասաւ շաբաթավերջին եւ երկուքէն ոչ մէկը խնայեց միւսին: Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 11-ին Մէսի մէջ է որ Լը Փէն յարձակում գործեց Մէկրէի վրայ շուրջ 600 կուսակիցներու առջեւ: Ինչպէս Կեսար որուն կը մօտենար Բրուտոս (Մէկրէ) չի վարանիր բացագանչելու՝ «Ինչ որ զիս կը տարբերէ Կեսարէն որուն կը մօտենար Բրուտոս դաշոյն ի ձեռին եւ որ գլուխը ծածկեց, այն է որ ես սուրս կը վերցնեմ եւ Բրուտոսը կը սպաննեմ զիս չսպաննած»: Յաջորդ օրը, Լիոնի մէջ է որ Մէկրէ կուզքին ունենալով Պրինօ Կոլնիշի նման լըփէնիսթ մը, կը պատասխանէր: Յարգանքի քանի մը խօսքէ ետք, կը շեշտէր որ Լը Փէն անսխալական չէ, Հայր Աստուած չէ, Կեսար չէ: Կիրակի, Դեկտեմբեր 13-ին, ճակատումը քիչ մը աւելի սաստկացած էր: Պ. Մէկրէ Եւրոպա Մէկ կայանէն կը յայտարարէր որ հարկ եղած մեծամասնութիւնը կայ պարտադրելու համար արտակարգ ընդհանուր ժողով մը զոր Լը Փէն կը մերժէ եւ հեռատեսիլի Ա. կայանէն (Միշէլ Ֆիլտի յայտագիր) Լը Փէն՝ «Սատախոս» կը բացագանչէր: Ազգ. Ճակատի նախագահը կը շեշտէ որ 1997-ին ընտրուած է երեք տարուան համար եւ չի քաշուիր, որեւէ բացառիկ պատճառ ալ չի գտներ արտակարգ ընդհանուր ժողովի: Իրեն համար այս ամբողջը հինէն պատրաստուած դաւ մըն է, որուն ետին նոյնիսկ Ազատ Որմնադիրները կը տեսնէ:

ԳԼԻՆԹԸՆ, որ պաշտօնազրկուելու վտանգին տակ է կրկին, Իսրայէլ հասաւ Շաբաթ օր, Դեկտեմբեր 12-ին, ուր մասնաւոր խանդավառութեամբ ալ չընդունուեցաւ, հակառակ իր ջանքերուն: Ինք եւ Նեթանիահու բոլորովին հակոտնեայ դիրքերու վրայ են եւ Նեթանիահու արդէն շատ դժգոհ էր որ Դեկտեմբեր 14-ին ալ, Գլինթըն Գազա կ'երթայ, պաշտօնական այցելութիւն մը տալու Արաֆաթի, ինչ որ նախընթաց չունի:

ՖԻԼԻՓ ՍԵԿԷՆ ձայներու 95%-ով ԷՌ-Փէ-ԷՌ-ի նախագահ վերընտրուեցաւ: Առաջին անգամ ըլլալով է որ ընտրութիւնը տեղի կ'ունենար ուղղակի բոլոր անդամներուն կողմէ: Սեկէն ըսած է որ չընդունիր նախագահութիւնը, եթէ մասնակցողներու համեմատութիւնը 70%-էն վար ըլլայ: Մասնակցողներու համեմատութիւնը 82% եղաւ: Մնաց որ միակ թեկնածուն էր:

ՎԷՆՍԱՆ ԳՈՇԹԷԼ որ 317 օր է պատանդ էր Չէչէնիա, ազատագրուեցաւ ռուսական ուժերու միջամտութեան շնորհիւ եւ Ժընեւ եկաւ Դեկտ. 12-ին: Կարմիր Խաչի ներկայացուցիչին դէմ 5 միլիոն տոլարի փրկագին պահանջուած էր: Գրոզնիի մօտ, առջի օր ալ դատախազ Տագիրովը առեւանգուած է:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ անհետացած Փուտանիէհ գրագէտին դիակը գտնուած է Դեկտեմբեր 12-ին եւ տիրող վախի մթնոլորտը պատճառ եղած է որ մտաւորականները կոչ ընեն Խաթամիի:

ՊԵԼԺԻՈՅ մէջ, Դեկտեմբեր 13-ին տեղի ունեցաւ աննախընթաց քուէարկութիւն մը: Արդարեւ, շուրջ 100 թեկնածուներու առջեւ պոչ բռնած էին Մարոքցիներ, Թուրքեր կամ այլ ազգի մահմետականներ, ընտրելու համար երկրին մահմեդական համայնքին ներկայացուցիչներու Խորհուրդը: Ընտրեալ խորհուրդը քաղաքական հարցերով պիտի չզբաղի:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 11 / 14)

ՆՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Դեկտեմբեր 10-ի գիշերը Էջմիածնէն Բաղրամեան տանող ճամբուն եզերքը գտնուած է ձեռնարկութեան մը ղեկավար Արմէն Առաքելեանի դիակը: Անոր վրայ տեսնուած են խոշտանգումի ու եօթը փամփուշտի հետքեր: Էջմիածնի դատախազութիւնը քրէական գործ յարուցած է:

⁂

ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐՕՏ Է ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ

«Տաթեւ - 95» հոգեբանական կեդրոնը որ ստեղծուած է 1988-ի երկրաշարժին վաղորդայնին, տեղեկացուցած է որ աւելցած է հոգեբանական օգնութեան կարիք ունեցողներու համեմատութիւնը: Որպէս պատճառ կը նշուի երկրաշարժէն ետք Ղարաբաղի պատերազմը, գաղթականները, ընկերատնտեսական կացութիւնը: Աւելցած է վախերու, հոգեբեկումներու, ջղային խանգարումներու թիւը որոնց հետեւանք կ'ըլլան սրտի, ստամոքսի, ջիղերու հիւանդութիւններ:

⁂

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՎԱՐՁԱՏՐՈՒԱԾ

Դեկտեմբեր 11-ին, Մշակոյթի, Երիտասարդութեան փոխ - նախարար Ի. Զաքարեան կոչումներ բաշխած է յաջող մարզիկ - մարզկուհիներու որոնք նկատելի յաջողութիւններ ձեռք ձգած են միջազգային մրցաշարքերու մէջ: Այդ ընթացքին նշուած է որ Հայաստանի մարզիկները 1998-ին 88 մետալ շահած են. 29 ոսկի, 32 արծաթ եւ 27 պրոնզ: Թիւը 39 աւելի է նախորդ տարուընէ:

ՄԱՀ ԱՐԱՄԱՇՈՏ ՊԱՊԱՅԵԱՆԻ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը (Նոյեմբեր 28) կը տեղեկացնէ որ մահացած է ծանօթ թատերագիր Ա. Պապայեան: Ծնած էր 1911-ին, Բաթում, պիթլիսցի ծնողքէ: Թատերական կեանքը սկսած է դերասանութեամբ: 1951-ին աւարտած է Մոսկուայի Մ. Գորկի հիմնարկին գրական ընթացքը: Թատերգութեան սեռի առաջին գործը «Մեծ հարսանիք»ն է զոր գրած է եղբօրը հետ: Հետեւած են 36 այլ կատակերգութիւններ: Անոնք բեմադրուած են գրեթէ բոլոր թատրոններուն մէջ. ամէնէն ծանօթներէն են «Աշխարհն, այո, շուռ է եկել», «Երեւանեան վարդեր», «Արտասահմանեան փեսացու» եւայլն: «Հայֆիլմ»ը ժապաւէններ պատրաստած է անոր քանի մը թատերգութիւններէն:

Ա. Պապայեան վերջին տարիներուն փորձած է յուշագրութեան սեռն ալ. լաւ ընդունելութիւն գտած էր Ուիլեամ Սարոյեանի մասին գրի առած շարքը:

Հայ թատերգութեան բերած իր մեծ նպաստին համար ան պարգեւատրուած էր շքանշաններով եւ պատուոյ գիրերով:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներու շարքին Վալմոնի Հայ Մարզականը 2 - 0 յաղթեց Կէնկանի եւ կը պահէ իր 18-րդ տեղը 22 կէտով: Գլուխն է Սէն Թիէթիէն 43 կէտով եւ վերջին դիրքի վրայ կը մնայ Նիս 18 կէտով:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ

Ինչպէս գրած էինք, Դեկտեմբեր 14-16-ին Փարիզի մէջ տեղի կ'ունենայ Լեռ. Ղարաբաղի հարցին շուրջ մտքերու փոխանակութիւն մը Եւրոպայի Խորհուրդին շրջանակին մէջ: Այս առթիւ Փարիզ ժամանեց նաեւ Հայաստանի պատուիրակութենէն զատ, ղարաբաղեան պատուիրակութիւն մը զոր կը գլխաւորէ նախագահ Արկադի Ղուկասեան:

Այս հանդիպումին մասնակցելու համար Բաքու պայման դրած էր որ հրաւիրուին նաեւ Ղարաբաղի ազերի համայնքին ներկայացուցիչները եւ որովհետեւ ընթացք չէ տրուած այդ պահանջին, Ատրպէյճան յայտնած է որ չի մասնակցիր:

ԱՐԱՄ Ա. ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ՎԵՐԸՆՏՐՈՒԱԾ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 12-ին, Հարարէի (Զիմպապուէ) մէջ գումարուած Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի 8-րդ համագումարին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսը Խորհուրդին կեդրոնական եւ գործադիր վարչութեանց նախագահ վերընտրուած է:

ԽՕՃԱԼԱՆ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՒ ՓՔՔ-Ի ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵՆԷՆ

Ա. Խօճալան յայտարարեց Դեկտեմբեր 11-ին թէ կը հրաժարի ՓՔՔ-ի նախագահի իր պաշտօնէն, որպէսզի «անձնական դեր մը խաղայ միջազգային գետնի վրայ»: Յայտարարութիւնը ըրած է Իտալիոյ ձախ օրաթերթին՝ «Իլ Մանիֆէսթօ»ին, աւելցուցած է թէ օրակարգի վրայ է ՓՔՔ-ի վերակառուցման հարցը: Դեկտեմբեր 14ին ալ, Խօճալան հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկարօ»ի: Նախ կը պատասխանէ այն հարցումին որ կը վերաբերի Ֆրանսացի դատաւորին պատասխանելու իր մերժումին: Կ'ըսէ թէ բոլոր դատաւորին, որպէս պետ ՓՔՔ-ի պէտք է պատասխանատու նկատուի այն ամէն ինչին որ կը գործուի իր անունով: Եթէ յանցագործութիւններ կան, արդարադատութեան կը վերաբերի քննութիւն կատարել: Իտալիոյ մէջ դատուելու պատրաստ է, եթէ այդ դատավարութիւնը նկատի առնէ քրտական հարցը, այսինքն ճնշուած ժողովուրդի մը ըմբոստանալու իրաւունքը: Գերմանիոյ մէջ դատուիլը հակառակն կը նկատէ, քանի երբեք ոտք չէ դրած հոն: Ինք կողմնակից է ինքնավարութեան մը որ կը հաստատէ քիւրտ ժողովուրդին ինքնիշխանութիւնը եւ կու տայ թուրք ժողովուրդին հետ հաւասար իրաւունքներ: Բայց, Պ. Էճէվիթի վերադարձը ոչ մէկ յոյս կը ներշնչէ իրեն: Ան, կ'ըսէ, քրտական հարցը կ'ուզէ ռազմականօրէն լուծել: Եւրոպան եւ Միացեալ - Նահանգները պէտք է համոզեն Անգարան որ քրտական հարցը շրջանի խաղաղացման կեդրոնն է:

Դեկտեմբեր 22-ին, Իտալիա պէտք է վճռէ Խօճալանի պարագան: Ունի 3 լուծում. - Ա) դատարան քաշել, Բ) արտաքսել, Գ) քաղաքական ապաստան տալ:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE DIPLOMATIQUE»

(Décembre)

Un «coup» pour rien en Arménie

JEAN GUEYRAS

Ինչպէս ծանուցուած էր «Յառաջ» Նոյեմբեր 18-ի թիւին մէջ լոյս տեսած հաղորդագրութեամբ, «Լը Մոնտ Տիփլոմաթիք»ի Դեկտեմբերի թիւին մէջ լոյս տեսան երկու յօդուածներ Կովկասի վերաբերեալ: Առաջինը ստորագրած էր Ժան Կէյռաս եւ կը վերաբերէր Հայաստան եւ Արցախի, երկրորդին հեղինակն էր՝ Վիքէն Շէթէրեան եւ կը վերաբերէր Վրաստանի եւ իր փոքրամասնութիւններուն, ի շարս որոնց Հայերուն:

Ժան Կէյռաս առաւելաբար կը պարզէ Հայաստանի քաղաքական պատկերը Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հրաժարումէն ի վեր: Ծեծուած հարցերը ծանօթ են Հայերուն, բայց կրնան յստակ պատկեր մը տալ օտար ընթերցողին եւ թոյլ տալ որ ան աւելի լաւ հասկնայ կացութիւնը: Ժ. Կէյռաս առարկայական մօտեցում մը ունի, դիրք չի բռներ, կը նկարագրէ անցած - դարձածը եւ ժողովուրդին հակազդեցութիւնը որ «յուսախաբութենէ յուսախաբութիւն» կ'երթայ: Լ. Տէր - Պետրոսեան հրաժարեցաւ (Փետրուար 3) որովհետեւ Ղարաբաղի փուլ առ փուլ կարգադրութեան մը կողմնակից էր եւ այդ առընչութեամբ կը նկատուէր որպէս մէկը որ տեղի կու տայ: Ինք՝ «անիրատես» որակած էր Ղարաբաղի անկախութեան կամ Հայաստանի կցումի պահանջները, բայց, հարկ է չմոռնալ որ Լ. Տէր - Պետրոսեան քանիցս կրկնած էր որ ոչ մէկ համաձայնագիր կը ստորագրէ առանց Ղարաբաղի հաւանութեան: Երբ Լ. Տէր - Պետրոսեան Ղարաբաղի նախագահը կը բերէր Երեւան, կը խորհէր, հաւանաբար, որ ան իր գլխաւոր զինակիցը կ'ըլլայ տագնապին «իրատես լուծման» համար: Չեղաւ, ընդհակառակն: Յաջորդական դէպքերը ծանօթ են:

Այսօր, սակայն, Ռ. Քոչարեան ալ կըրնայ պարտաւորուիլ լեզու գտնել եւ հրաժարիլ անզիջողական իր դիրքէն:

1999-ի երեսփոխանական ընտրութիւնէն առաջ, կը թուի որ իշխանութեան լուռ պայքար մը կը տարուի, կը գրէ «Մոնտ»ի աշխատակիցը, կառավարութեան ծոցին մէջ իսկ: Ան դէմ առ դէմ կը հանէ Ռ. Քոչարեան - Սերժ Սարգսեան թանդէմը պատերազմական հզօրագոյն նախարարին՝ Վ. Սարգսեանի որուն զօրավիգ է Ղարաբաղի իր պաշտօնակիցը՝ Սամուէլ Բաբայեան: Երեսփոխանական ժողովին մէջ ներկայիս 190 երեսփոխանի վրայ 77 «Երկրապահ» կայ, որոնց մեծ մասը «Հանրապետական» խմբակէն հոն անցած է:

Իր շահեկան վերլուծումին վերջաւորութեան, Ժ. Կէյռաս կ'արձագանգէ Ղարաբաղցիներու տեսակէտներուն:

Սամուէլ Բաբայեանի մէկ խորհրդականը՝ Մուրատ Պետրոսեան, որ յաճախ արմունկ հանած է պատերազմական իր յայտարարութիւններով, վճռական է: Ըստ իրեն եւ բազմաթիւ Ղարաբաղցիներու Ռ. Քոչարեան պետական տկար ղեկավար մըն է, «միջակ» մը որ ի վերջոյ պիտի հետեւի իր նախորդին քաղաքականութեան: «Հիմնական տարբերութիւն չկայ, կ'ըսէ, Լ. Տէր - Պետրոսեանի ծրագրած փուլ առ փուլ եւ իր հակառակորդներուն ամբողջ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԽՈՒԱՆ ԿՐԻՍ ԵՒ ՇՈՒՔԻՆ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

Իր տարամտութիւններով եւ գլուխ-գործոցներով, սպանացի Խուան Կրիսի (1887 - 1927) արուեստը խորայատուկ երեւոյթներէն կը մնայ Ի. դարու նկարչական արուեստին մէջ, ինչ որ թէ՛ ստեղծագործական արարումի ընթացիկ գնահատականը կ'ապակայունացնէ (իր գրաւած տեղի բնորոշման գծով) եւ թէ՛ սքանչացում կը պարտադրէ: Այս տարամտութիւնները, կամ հակասութիւնները, հաւասարապէս կը կաղապարեն Կրիսի անձը եւ վարքը ու համակրելի խորհրդաւորութիւն մը կը ստեղծեն անոնց շուրջը, քանի մը այլ պարագաներու նման, գնահատանքի սովորականէն տարբեր եզրեր պահանջելով, պահ մը մոռնալու դամուրումի անխուսափելի հրամայականներն ու իր արուեստը արժեւորելու որպէս այդ:

Կրիսը յատկանշող տարամտութիւններէն մէկը յանդգնութեան կը վերաբերի, քանի որ ինք թէ՛ խիզախ է (կանուխէն որդեգրելով յառաջապահ, ուստի խնդրայարոյց խորանարդապաշտութիւնը) եւ թէ՛ երկչոտ (հետեւորդի – ապահո՞վ – ուղիին իր ընտրութեամբ): Ասոր կը համապատասխանէ ինքնութեան իր հարցը, որ ոչ միայն իր անունին փոփոխութեան մէջ կը կայանայ, այլ նաեւ իր էութեան երկփեղկումին, 1906-ին Փարիզ իր հաստատուելէն ետք:

Կրիս (բուն անունով Խոսէ Վիքթորիանո Գարմէլօ Գարլօս Կոնծալէս Փերէզ), շատերու նման անուն կը փոխէ, ընտրելով ընդունելի անուն մը՝ ընկերութեան մէջ ինքզինք հաստատելու համար (երկիմաստ անուն մը, իր սպանական եւ ֆրանսական պատկանելութիւններով) (*): Նոյն ատեն, առաւելագոյն ճիգ կը թափէ ֆրանսերէնը ֆրանսացիի նման խօսելու, առանց օտարի մը յատուկ շեշտին, ջանալով որոշակի պատկերով մը ներկայանալ, այսինքն՝ ծպտուիլ: Անիկա ապահովութեան փնտռտուքի եւ պաշտպանուելու արտայայտութիւնն է գուցէ, որ իր ստեղծագործական ոլացքը կը հանդուցէ եւ իր արուեստին եղափոխութիւնն ու ընթացքը ըստ այնմ կը հունաւորէ, կը պայմանաւորէ:

Այսպէս, 1910-ի շուրջ, Կրիս առաջիններէն է որ Ժորժ Պրաքի եւ Փապլօ Փիքասոյի խորանարդապաշտութիւնը կ'ընկալէ, որպէս հաւատարիմ հետեւորդ: Հետեւորդի այս դրոյթը տարածուն ստուեր մը կը նետէ իր արուեստին վրայ: Այսօր, իրմէ տասնամեակ ետք, այդ ստուերը տակաւին բաւական զօրաւոր կը մնայ եւ, Մարսէյլի Գանթինի Թանգարանին մէջ իրեն նուիրուած հազուագիւտ յետահայեացքը, անկէ կը տուժէ, որովհետեւ ձեռնարկին գտած արձագանգը համեստ է, անշուք:

Երբ Կրիս Սպանիան ձգելով Ֆրանսա կը հաստատուի, իր ետին ունի տոկուն կազմաւորում մը, ժամանակին յատուկ: Իսկ մամուլին մէջ լոյս տեսած իր նկարազարդումները, ընկերային բարքերու եւ քաղաքական նիւթերու նուիրուած, ցոյց կուտան իր հմտութիւնն ու իր ոճին նրբութիւնը: Սակայն, իր հայրենակիցին, Փիքասոյի հետ իր բարեկամութիւնը եւ շուրջը զարգացող գեղարուեստական արդիական գաղափարներն ու իրագործումները, անոնց ծանօթացումն ու անոնց հետ շփումը, Կրիսը դուրս կը բերեն աւանդական պատկերումներէն ու զինք կը մղեն նկարչական նոր կիրարկումներու եւ յղացքներու: Այս ձեւով, իր աշխատանքին մէջ (գլխաւորաբար դիմանկարներ եւ անշարժ բնութիւններ ներկայացնող), մուտք կը գործէ կտրատուած մակերեսներու դրոյթը՝ որպէս աւետում՝ կառուցապաշտ ոճի մը, սակայն տակաւին մնալով իրական տեսադաշտերու ներկայացման հոլովոյթին մէջ: 1912-ին Կրիս աւելի հեռու երթալով կը կիրարկէ նաեւ ձեւերու եւ տեսադաշտերու կտրտման կերպը, օրինակ ունենալով վերլուծական խորանարդապաշտութիւնը:

Սակայն Կրիս, իր տաղանդով, ցոյց կուտայ որ ինք ճարտար հետեւորդէ մը շատ աւելի է, որովհետեւ 1912-ի իր պաստառները, ապխտակ-մոխրագոյնով տիրապետուած եւ շեղակի կշռոյթով եւ բաժանումներով թափանցուած, կը յայտնեն խիստ անձնական եւ նորարար ուղղութիւն մը, դէպի վերացականութիւն, այսինքն՝ դէպի նորարարութեան աւելի յառաջացեալ եզր մը, որով Կրիս կ'արձանագրէ նուաճում մը որուն ոչ Փիքասօն, ոչ Պրաք եւ ոչ ալ Ֆերնան Լեժէ (որպէս խորանարդապաշտութեան միւս գագաթները) կը հասնին, գէթ այդ տարիներուն: Այս ընթացքով, Կրիսի նկարչական կիրարկումն ու յղացքը կը զուգահեռին նոյն շրջանին Փիէթ Մոնտրիանի ձեռք բերած արդիւնքներուն, որոնք ուղղահայեաց եւ հորիզոնական կշռոյթի ուղղութեամբ կը զարգանան: Բայց, այս կէտին, Կրիսի կը պակսին Մոնտրիանի եւ կամ մեծ նորարարի մը աւելի հեռու գացող յանդգնութիւնը, երբ կը լքէ այդ խոստմնալից հունը եւ կ'որդեգրէ խտացեալ խորանարդապաշտութեան ուղղութիւնը, ինքզինք սահմանելով ծիրի մը մէջ, որ զինք քանի մը տարի ետք անելի եւ կանոնապաշտութեան պիտի հասցնէ, առանց կարենալ խորանարդապաշտութենէն դուրս գալու, երբ ան այլեւս ապաժամ դարձած էր:

Աւելի յստակացնելու համար այս պարագան, կը բաւէ նկատի ունենալ Թէօ Վան Տէօսպուրկի 1920-ական թուականներու վերացապաշտ պաստառները, որոնք շեղակի դրոյթը կը կիրարկեն եւ «հակադրող» համազօրը կը դառնան Մոնտրիանի ուղղահայեաց-հորիզոնական կշռոյթին, ժամանակի մը ընթացքին՝ երբ հոլանտացի երկու արուեստագէտները սիւները կը նկատուին նոր կերպարապաշտութեան: Այսպէս, եթէ Կրիս շարունակէր քայլ առ քայլ բիւրեղացնել եւ զտել 1912-ի ապխտակ-մոխրագոյն նկարներու շեղակի հատուածումները, անկասկած պիտի հասնէր նոյն արդիւնքներուն ու դառնար ռահվիրայ՝ քան թէ յաւիտենական հետեւորդի կնիքը կրէր իր վրայ:

Բայց եւ այնպէս, իր կիրարկած յստակ գիծերով, կշռադատուած յղկուածութեամբ եւ լիացած ձեւաշերտերով, Կրիս խտացեալ խորանարդապաշտութիւնը, կ'օժտէ լայն ու խորունկ շունչով մը, ծայրօրէն ժուժկալ, որ դասական վեհութիւն եւ տոկունութիւն կը շնորհէ անոր, ուր ստուերները, մութ մակերեսները եւ տիրող մեղմ ու երբեմն խորհրդաւոր լոյսը, կը ստեղծեն թելադրական եւ թովիչ մթնոլորտ մը ու անոնց կուտան գիշերային, ներքնասենեակային լռութիւն, ոգեկանութիւն: Կրիս համակուած է ստուերով, թէ՛ որպէս մակերես եւ թէ՛ որպէս ծածկող ու մութ տարր, իբրեւ թէ ստուերումի, ծածկումի այս դրոյթը համազօր ըլլայ իր վրայ տարածուած Պրաքի եւ Փիքասոյի հովանիին, շուքին:

«Կը սիրեմ կանոնը որ կը սրբագրէ յուզմունքը», կ'ըսէ Պրաք: «Կը սիրեմ յուզմունքը որ կը սրբագրէ կանոնը», կը պատասխանէ Կրիս: Այս մօտեցումով, 1913 – 1918-ի միջեւ Կրիս կ'երկնէ գլուխ գործոցներ, որոնք խտացեալ խորանարդապաշտութեան բարձրագոյն նուաճումներէն կը հանդիսանան: 1913-ի «Կիթառ»ով Կրիս կը կիրարկէ միջոցային «երկգոյն» բաժանում մը որ, իր տիրական ուղղահայեաց կշռոյթով (ուր յաջորդական «ծալք»եր վարագոյրի նման հորիզոնականօրէն մաս առ մաս կը բացուին, կապտաւուն մթնոլորտի մը մէջ, երկնային), մինչ պաստառին վերի ձախ անկիւնին կցուած տպածոյ վերարտադրութեան կտոր մը (կին մը եւ իր ուսին նստած մանուկ մը ներկայացնող), պատուհանի մը տպաւորութիւնը կը յառաջացնէ: Այսպէս, պատկերայինն ու վերացականը, իրականն ու ոչ-իրականը որպէս «հակասութիւն»ներ կը մէկտեղուին պաստառին վրայ, որպէս դաշտ մը ուր ամէն բան կրնայ տեղի ունենալ: Այս ձեւով, նկարչութիւնը կը դադրի զուտ կերպարական իրադրութիւն մը ըլլալէ եւ, իրականութեան առընչուելով, ժամանակի նոր գիտակցութիւն մը կը տածէ, դուրս գալով ատոր երկրային կամ առարկայական սահմաններէն:

Կրիսի արծարծած ժամանակին եւ իրականութեան տարանջատումները աննախընթաց հարցեր կամ գործարկումներ չէին: Ասոնք վրձնահարուածի, գոյներու եւ ձեւերու տարանջատումին կ'առընչուին, տպաւորապաշտութեամբ սկիզբ առած եւ խորանարդապաշտութեան յանգած: Կրիս, քայլ մը աւելի առաջ երթալով, իր պաստառներէն մէկուն վրայ մինչեւ իսկ հայելիի կտոր մը կը կպցնէ, որով պաստառը կը դադրի լոկ դիտուելիք էութիւն մը ըլլալէ այլ նաեւ՝ շարժուն իրականութիւնը կ'արտացոլացնէ, երբ պաստառի նկարչական կայուն եւ անշարժ դրութեան կը կցէ ապրող իրականութիւնը հայելիին մէջ երեւցող: Այսպէս, «վերացական» նկատուած պաստառը անբաժան մասնիկը կը դառնայ իրականութեան, ներկան ցոլացնող հայելիին միջոցաւ, այսինքն՝ իրականութեան անդրադարձումը անմիջականօրէն կը նոյնանայ նոյնինքն իրականութեան հետ ու երկուքը միաժամանակ կը գոյատեւեն, մէկ էութիւն կազմելով:

Ա. Մեծ Պատերազմի աւարտին մեծ թափ առած գեղարուեստական հակադրութիւնները, դասականին եւ արդիականին միջեւ, ինչպէս եւ կերպարայինին եւ վերացականին, իրենց ազդեցութիւնը կ'ունենան նաեւ Կրիսի վրայ որ, չկարենալով լիովին նոր փնտռտուքներ եւ արտայայտչական նոր ձեւեր կիրարկել, կը նկարէ գործեր որոնց մէջ համադրական հնարքներ կը փորձէ, երբեմն պիրկ շարժումի խաբկանքը ստեղծող: Սակայն խորանարդապաշտ տեսիլքով Կրիսի պայմանաւորուած ըլլալը այնքան ուժգին է որ՝ իրեն թոյլ չի տար անոր սահմաններէն դուրս գալու, ինչ որ, կանոնի վերածուելով, արգելք կը հանդիսանայ վճռական քայլը առնելու դէպի անյայտը, դէպի նոր բնազաւառներ: Բայց ասիկա արգելք մը չէ որ Կրիս մեր դարու, նկարչութեան սկիզբի շրջանի առաջնակարգ ներկայացուցիչներէն մէկը չնկատուի, որ խորանարդապաշտութիւնը կիրարկեց ինչպէս ոչ մէկը իրմէ առաջ եւ իրմէ վերջ:

ՇԱՀԱՐԱԶ

(*) Gris (մոխրագոյն), նոյն իմաստն ունի եւ նոյն ձեւով կը գրուի թէ՛ ֆրանսերէնի եւ թէ՛ քասթիլլերէնի մէջ: Այսպէս, նկարիչին անունը կը կարդացուի Խուան Կրիս կամ Ժուան Կրի, ըստ առիթին:

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

ԾԻՆԸ

Հարիւրաւոր գիտնականներ, արեւմտեան աշխարհի գիտահետազօտական մօտ 50 կեդրոններու մէջ, իրենց աշխատանքը կեդրոնացուցած են մարդկային ծիներու վրայ, որոնք կեանքի բանալիները կը կազմեն:

Մարդկային մարմնի կառոյցը կը հաշուէ 70 հազար ծիներ, որոնցմէ առ այժմ միայն հինգ հազարի ինքնութիւնը ծանօթ է: Ծիները ոչ միայն կը վարեն սաղմերու աճն ու զարգացումը, այլեւ պատասխանատու են ժառանգական մահացու հիւանդութիւններու, զանազան խլիրդներու, արեան լերդացման ազդակներու, այլազան հորմոններու աշխատանքին եւ վերջապէս մարդկային մարմնի ծերութեան ու մահուան:

Ծիներու գիտահետազօտութեամբ ուրեմն, բժշկական աշխարհը կը յուսայ մարդոց կեանքը երկարել, անոնց յիշողութիւնը բարելաւել եւ զանազան հիւանդութիւններու յաղթահարել:

Բայց ի՞նչ է ծինը, որուն յունարէն genos կ'ըսեն եւ որմէ յառաջ կուգայ՝ ծնաբանութիւն _ génétique որ ժառանգականութեան գիտութիւնն է եւ ինքնուրոյն բժշկական մասնագիտութիւն մը:

Մարդկային մարմնի բջիջներու կորիզին մէջ կը գտնուին ժառանգական ազդակներ կրող 23 զոյգ քրոմոզոմներ, որոնց վրայ տեղաւորուած են ծիները: Մարդկային մարմնի 70 հազար ծիները բաժնուած են մարմնի տարբեր մասերուն մէջ. _ ուղեղ՝ 3195, սիրտ՝ 1195, արեան ճերմակ գնդիկներ՝ 2164, լեարդ՝ 2091, թոք՝ 1887, ամորձիք՝ 1232, արգանդ՝ 1059, երիկամ՝ 712, վահանագեղձ՝ 584, ձուարան՝ 504 եւայլն...:

Հարիւրաւոր գիտնականներու համար մրցանքը սկսած է արդէն եւ շատեր կը հաւատան, որ 3 տարիէն ծիներու 90 առ հարիւրը, իսկ 2005 թուականին բոլոր ծիներու ինքնութիւնը կարելի պիտի ըլլայ բնորոշել: Այս մարզին մէջ, գիտական առաջնակարգ տեղ կը գրաւեն Ամերիկայի Միացեալ _ Նահանգները (ծիներու 38%) եւ Մեծն _ Բրիտանիան (31%). ասոնց կը հետեւին Գերմանիա (5%), Ֆրանսա (1%) եւ Ճափոն (0,5%):

Վերոյիշեալ երկիրներու խորաթափանց գիտահետազօտութիւններու ետին սակայն, այժմէն արդէն, բացայայտ է՝ ծիներու արժեւորման ճարտարարուեստի վերածումը: Այլ խօսքով, ներկայ գիտական աշխարհի մէջ, միայն գիտահետազօտութեան մարմաջը բաւարար չէ յաջողութիւն ապահովելու համար, այլ արդիական գիտութիւնը, գիտահետազօտական աշխատանքներէն կը պահանջէ արտադրութեան նոր գաղափարներ, որոնցմով կարելի ըլլայ դրամ շահիլ:

Բայց կրնա՞յ գիտնական մը կամ գիտական կեդրոն մը իր գիտահետազօտած ծինը սեփականացնել եւ պետագրութեամբ (Patente) մասնաւոր մենաշնորհ ստանալ: Բժշկական աշխարհի մէջ, բժշկական բազմաթիւ միութիւններ, ինչպէս նաեւ «Աշխարհի Բժիշկներու Միութիւնը» դէմ են մարդկային ծիներու ընդհանրապէս սեփականացման եւ ճարտարարուեստականացման:

Այսուհանդերձ առ այժմ գոյութիւն ունին 1500 պետագրուած ծիներ: Այս ընթացքը կասեցնելու կամ արգելակելու համար Եւրոխորհրդարանը 1998 Մայիսին հրատարակեց նոր կանոններ, որոնց հիման վրայ ծին մը կարելի է պետագրել եթէ գիտահետազօտողը ամենայն մանրամասնութեամբ հրապարակէ նորագիւտ ծինին պաշտօնը, անոր գիտական օգտակարութիւնը եւ պատրաստութեան կերպը:

Հակառակ զանազան դժուարութիւններուն, ծնաբանութիւնը բժշկական աշխարհի մէջ տակաւին պիտի մնայ հետաքրքրութեան կեդրոնական առարկայ: Աշխարհի մեծագոյն դեղի ընկերութիւնները, իրենց դասական քիմիական նիւթերու կողքին, արդէն մեծ գումարներ կը յատկացնեն ծիներու գիտահետազօտութեան մարզին մէջ:

Ծիներու գիտահետազօտութեան արդիւնք կարգ մը դեղերով, արդէն մեծ յաջողութեամբ կը դարմանուին զանազան հիւանդութիւններ, արտադրող ընկերութիւններուն ապահովելով հսկայական գումարներ: Այդ դեղերէն կարելի է յիշել՝ շաքարախտաւորներու համար մարդկային ինսուլինը, արեան լերդացման Ը. գործօնը, արեան կազմութեան օժանդակող էրիթրոփոէթինը, խլիրդներ դարմանող ինթերֆերոնը եւայլն...:

Յառաջիկայ 3 – 5 տարիներու ընթացքին եթէ գիտնականներ իրապէս յաջողին մարդկային մարմնի 70 հազար ծիներու ինքնութիւնը որոշել, այն ատեն անոնց առջեւ պիտի բացուի նոր հանգրուան մը, որ պիտի յատկանշուի նորագիւտ ծիներու պաշտօններու գիտահետազօտութեամբ եւ այս նոր հանգրուանը կրնայ ամբողջ դար մը (կամ աւելի երկար) տեւել:

Ծիներու պաշտօններու գիտութիւնը բժշկական աշխարհի մէջ յեղափոխութիւն մը կը նկատուի. այնուհետեւ մարդկութեան համար պիտի սկսի նոր ժամանակաշրջան մը, իր բոլորովին նոր արժեւորումներով եւ աշխարհահայեացով:

ՏՈՔԹ. ՍԱՐԳԻՍ ՔԷՀԵԱԵԱՆ

Գերմանիա

PUBLICATIONS REÇUES

AVEC FOI JE TE CONFESSE
(Prière des vingt-quatre heures)
de
St Nersès Chenorhali
— 1100 - 1173 —

Traduction du Père Isaac Kechichian

«Momig», Cahier N° 2, Paris, 1998

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

«ԼԱՐՔ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

Կլենտէյլի Հայ Սքուլի հանդիսասրահին մէջ, Նոյեմբեր 21-ին, տեղի ունեցած է «Լարք» երաժշտական ընկերակցութեան զանազան երգչախումբերու համերգը: Յայտագրի առաջին բաժնին հանդէս եկած են մանկապատանեկան, սենեկային եւ կանացի խումբերը, ինչպէս նաեւ նոր կազմուած պարախումբը, որուն պարուսոյցն ու բեմադրութեան ղեկավարն է Սոնա Աւետիսեան, այրին՝ երգահան Խաչատուր Աւետիսեանի: Երկրորդ բաժնին հանդէս եկած է «Լարք»ի գլխաւոր երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Վաչէ Պարսումեանի, մեկնարաններով Բ. Կանաչեանի, Սարգիս Բալթայեանի, Լեւոն Գրիգորեանի, Սպիրիտոն Մելիքեանի, Աշոտ Սաթեանի երգերը: Զանազան խումբերու նուագներուն դաշնակով ընկերացած է Վիքթորիա Սիմոնեան:

***

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻՆԵՐՈՒ ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Փասատինայի «Ալպալբեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 7-ին, տեղի ունեցած է Համախարբերդի Հայրենակցական Միութեան 4-րդ տարեկան ճաշ - պարահանդէսը, որուն ներկայ եղած են 250 հոգի: Բացումը կատարելով վարչութեան ատենապետը՝ Գէորգ Պետիկեան, նշած է Խարբերդցիներու հայու մաքուր նկարագիրն ու աշխատասիրութիւնը, հայ լեզուին ու մշակոյթին հանդէպ անոնց ունեցած սէրն ու գուրգուրանքը: Խօսք առած է փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան: Եղած են նուէրներ Միութեան ծրագիրներուն ի նպաստ:

***

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Կլենտէյլի Զէվի Զէյս Քլապին մէջ, Նոյեմբեր 14-ին, տեղի ունեցած է Հ. Բ. Ը. Մ.ի «Հայ Կին» կազմակերպութեան դասախօսութիւնը: Ներկայ եղած են 200 հոգի: Դասախօսը՝ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի անդլիատառ պաշտօնաթերթի խմբագիր Դաւիթ Զէնեան, ներկայացուցած է Արեւելեան Եւրոպայի հայկական գաղութները, ապա անդրադարձած հիւսիսային Կովկասի եւ Ուզբեկիստանի հայութեան, ականատեսի վկայութեամբ տալով վիճակագրական տուեալներ եւ դրուագներ: Դասախօսութեան ընթացքին Դաւիթ Զէնեան խիստ շահեկան տեղեկութիւններ տուած է: Այսպէս, Մոլդաւայի մէջ Գրիգորոպոլիս քաղաքը հիմնած են Հայերը, 1790ին, Կատարինէ կայսրուհիին հրամանով: Մօտ 50 տարի քաղաքին խորհրդանիշը եղած է Արարատ լեռը, ապա փոխուած է: Այսօր, որոշուած է Արարատ լերան խորհրդանիշը վերադարձնել քաղաքին: Հունգարիոյ Վիսպրէյ քաղաքին կեդրոնական հրապարակը կը կոչուի Արարատ. հոն կառուցուած է զոյգ Մասիսներու կոթողը, վրան՝ Նոյի տապանով: Քաղաքին գերեզմանատան մէջ թաղուած են Բ. Աշխարհամարտի զոհուած հարիւրաւոր Հայեր: Վերջերս, տեղւոյն Հայերը բոլոր տապանաքարերուն արձանագրութիւնները ուսերէնէ հայերէնի վերածուած են:

***

334.180 ՏՈԼԱՐ ԳՈՅԱՑԱԾ Է ԹԵԼԵԹՈՆԷՆ

Նոյեմբեր 26-ին, Գոհաբանութեան Օրը, տեղի ունեցած է Բժշկական Օգնութիւն Հայերուն կազմակերպութեան Թելեթոնը, առաւօտեան ժամը 10-էն երեկոյեան ժամը 6-ը: 3.172 նուիրատուներու կատարած խոստումներէն գոյացած է 334.180 տոլար, որ պիտի յատկացուի Երեւանի «Թրոմա» հիւանդանոցին:

***

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝ «ԱՐՑԱԽԸ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻՆ ՄԷՋ» ՆԻՒԹԻՆ ՇՈՒՐՋ

Կլենտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, Նոյեմբեր 11-ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ «Արցախը Աստուածաշունչին մէջ» նիւթին շուրջ: Բացումը կատարած է Ռազմիկ Քհնյ. Խաչատուրեան: Դասախօսը՝ բանաստեղծ Ժագ Յակոբեան, մէջբերելով Սողոմոն Իմաստունի այն խօսքը՝ թէ «Արեւուն տակ նոր բան չկայ բնաւ. ինչ որ եղած է նոյնը պիտի ըլլայ», ըսած է թէ այս իրողութեան ապացոյցներէն մէկը Արցախի հարցն է, որ իր նախընթացը եւ նմանութիւնը ունեցած է Ն. Ք. 870 թուականներուն, Յուդայի երկրին մէջ, Յովսափատի թագաւորութեան շրջանին: Յովսափատ ունեցած է արցախեան տագնապ մը, երբ իր թշնամիները իրեն դէմ պատերազմելու եկան, գրաւելու իր հայրենական հողերը, զորս Աստուած տուած էր Հրեայ ժողովուրդին, եւ իրենց մարդկն ներս առնելով՝ Յովսափատի շնորհելու բարձրագոյն ինքնավարութիւն մը: Յովսափատ գիտակցելով իր անզօրութեան, խնդացուց ծոմապահութեան եւ աղօթքի ռազմավարութիւն մը: Ան գինամարտիկ մը ըլլալով հանդերձ հանդիսացաւ աղօթամարտիկ մը: Արդիւնքը եղաւ փառաւոր յաղթանակ մը, առանց նետ մը իսկ արձակելու: Ժագ Յակոբեան նշած է թէ սուրբ գրային ճշմարտութիւն մըն է Նէեմիայի օրինակով զէնքի արդար գործածութիւնը ի պաշտպանութիւն ընտանիքի, հայրենիքի, հաւատքի, կեանքի սրբութեան: Հուսկ՝ ան կարդացած է իր «Սարդարապատ» եւ «Արցախեան տղերք» բանաստեղծութիւնները: Դպրաց դասը հանդէս եկած է քանի մը շարականներու մեկնաբանութեամբ: Փակման իր խօսքին մէջ առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան նշած է թէ Ժագ Յակոբեան իր դասախօսութեամբ «Աստուածաշունչի ճամբաներէն մեզ առաջնորդելով եւ մեր պապերուն հաւատքը մեզի յիշեցնելով ցոյց տուաւ ճամբան յաղթանակի եւ պատերազմը շահելու»: Յաւարտ դասախօսութեան, եկեղեցւոյ սրահին մէջ տրուած է ընդունելութիւն մը:

***

ՕՐԷՆՃ ՔԱՈՒՆԹԻ ՄԷՋ ՆՈՐ ՀԱՅ ԿԵԴՐՈՆԻ ՄԸ ՀԻՄՆԱՐԿԷՔԸ

Օրէնճ Քաունթիի Ս. Քառասնից Մանկանց Եկեղեցւոյ կից հողաշերտին վրայ, Նոյեմբեր 29-ին, կատարուած է Նոր Հայ Կեդրոնի մը հիմնարկէքը, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. «Արմէն Գարօ» Կոմիտէին: Ներկայ եղած են շուրջ 400 հոգի: Առաւօտեան, եկեղեցւոյ մէջ պատարագած եւ քարոզած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան, կատարելով նաեւ 13 արի - արենոյշներու «Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանի տուչութիւնը: Յաւարտ պատարագի, տեղի ունեցած է Կեդրոնի հիմնարկէքի արարողութիւնը, որմէ ետք «Ղուկասեան» սրահին մէջ տրուած է ճաշ մը եւ գործադրուած է յայտագիր մը, զոր վարած է Կարօ Յակոբեան: Խօսք առած են Կարօ Մոմճեան, Արամ Մատէնլեան եւ Սարգիս Եկէնեան: Կեդրոնին 26 հազար քառակուսի ոտք տարածութեամբ առաջին հողաշերտը գնուած է 1981-ին եւ շէնքի շինութեան ծրագիրը կարելի դարձած է երկրորդ հողաշերտի գնումով 1997-ին, Կեդրոնի տարածքը հասցնելով 35 հազար քառակուսի ոտքի: Շինարարութեան ծախք նախատեսուած է 450 հազար տոլար: Հիմնօրհնէքի առիթով եղած նուէրներէն գոյացած է 245 տոլար հազար:

***

ՀԱՅ ԱՅՆԹԱՊՑԻՆԵՐՈՒ ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Լոս - Անճըլըսի «Արարատ» Տան «Տէօքմէճեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 7-ին, տեղի ունեցած է Հայ Այնթապցիներու Մշակութային Միութեան ճաշ - պարահանդէսը, որուն ներկայ եղած են աւելի քան 400 հոգի: Յանուն վարչութեան խօսք առնելով Մալէն Էքմէքճեան նշած է թէ Միութիւնը ամէն տարի նիւթական որոշ յատկացում կը կատարէ հայկական վարժարաններուն, ինչպէս նաեւ «Արարատ» Տան եւ պարբերաբար Հայաստանին ու Արցախին: Կատարուած է մեծարումը օրուան նախագահ Տէր եւ Տիկին Աւետիս Տէմիրճեանի: Աւետիս Տէմիրճեան ծնած է Հալէպ, ուր աւարտած է Ամերիկեան Գոլէճը: Գաղթելով Միացեալ - Նահանգներ, բարձրագոյն ուսումը տուած է հարաւային Գալիֆորնիոյ համալսարանին մէջ, մասնագիտանալով քաղուցի եւ բնական կազի խուզարկման եւ արտահանման ճարտարագիտութեան մէջ: 1988-ի երկրաշարժէն ետք բազմիցս այցելած է Հայաստան եւ ամերիկեան կառավարութեան աջակցութեամբ ուսումնասիրած քարիւղի եւ բնական կազի հանքը եւ զայն արտահանելու կարելիութիւնները: Բեղուն գործունէութիւն ունեցած է Լոս - Անճըլըսի համայնական կեանքին մէջ: Այս առթիւ Միութիւնը յուշատախտակով մը պարգեւատրած է օրուան մեծարեալը:

***

ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԳՈԼԷՃԻ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏԻՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Կլենտէյլի Պրէնտվիւ Գոլէճըն սրահին մէջ տեղի ունեցած է Պէյրութի Հայ Աւետարանական գոլէճի շրջանաւարտից Միութեան ճաշ - պարահանդէսը, դպրոցին հիմնադրութեան 75-ամեակին նուիրուած օրուան նախագահութիւնը ստանձնած է բարերար Րաֆֆի Մանուկեան (Լոնտոնէն), որ Պէյրութի մէջ իր յաճախած դպրոցին 75-ամեակի տօնակատարութեան 75 հազար տոլար նուիրելէ ետք, Լոս - Անճըլըսի մէջ եւս կատարած է պատկառելի է նուիրատուութիւն մը: Հանդիսութիւնը վարած է Թովմաս Տէօքմէճեան: Բացման խօսքը արտասանած է Անոյշ Չէօփճեան: Խօսք առած են շրջանաւարտներ, իրենց երախտագիտութիւնը յայտնելով Հայ Աւետարանական Գոլէճին: Սրտի խօսքով հանդէս եկած է նաեւ գոլէճի վաստակաւոր ուսուցիչ Արամ Պուլղուրճեան:

ԼՐԱՏՈՒ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ «ՄԱՔԱՊԻ»Ի ՑՈՅՍԸ

Հայաստանի ֆութպոլի աշխարհի ամէնէն ծանօթ անուններէն Համլէթ Մխիթարեան Իսրայէլ մեկնած է: Անոր դիմած է երկրին ազգ. ախոյենութեան մէջ հանդէս եկող Հերցլիա քաղաքի «Մաքապի»ն: Խումբը մեծ յոյսեր կապած է հայ մարզիկին, հեռանալու համար դասաւորման վտանգաւոր դիրքերէն, ուր կը գտնուի ներկայիս: Իր մեկնումէն առաջ Հ. Մխիթարեան «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին ըսած է որ ինք որոշ չափով ծանօթ է իսրայէլեան ֆութպոլին եւ վստահ է որ կը յաջողի:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Ուղեւորութիւնը, յուրախութիւն ինձ, այո, յետաձգուեց, ու սպասում էի...

Սպասում էինք...

Երեւանի օդանաւակայանում մի հոծ բազմութիւն էր հաւաքուել...

Ու սպասում էինք...

Ինքնաթիռն ուշանում էր, ուշանում երկու ժամով...

Ու սպասում էինք...

Անցաւ նաեւ այդ երկու ժամը...

Ու սպասում էինք...

Եւ ահա վերջապէս ինքնաթիռի աստիճանների վրայ ինքն է՝ Սարոյեանը...

Կանգնեց, քիթը ցցեց վեր, հոտոտեց.

- Հայաստանի օդը...

Գլխին նկարներից ծանօթ նոյն լայնեզր գլխարկն է, հագին Փարիզում եօթը տարի առաջ տեսածս նոյն անձրեւանոցը, այո՛, նոյնը, աւելի խունացած, աւելի հինցած...

Պեխը, հաստ, երկայն, փառահեղ պեխը մի քիչ աւելի է ճերմակել, մի քիչ աւելի են կնճռոտուել քունքերն ու ճակատը, բայց մի քիչ խաժ ու մի քիչ կապտաւուն աչքերը, միշտ երիտասարդ աչքերը, կարծես աւելի են երիտասարդացել...

Դեռ առաջին հանդիպումներից էի ըմբռնել, որ ինչ-որ աններդաշնակութիւն կայ նրա ճերմակած պեխերի, կնճիռների ու զարմանալի երիտասարդ աչքերի միջեւ: Բայց եւ զգացել էի, որ այդ աններդաշնակութիւնը շատ է ինքնատիպ ու գեղեցիկ...

Եւ հաւանաբար այդ աններդաշնակութեան մէջ է արդէն տարրերն առած, ճերմակած Սարոյեանի ներդաշնակ գեղեցկութեան գաղտնիքը:

Առնական ու բարի, առնական ու մեղմ, առնական ու անմեղ գեղեցկութիւն...

Եւ ահա ես բախտ ունեցայ այդ բոլորեքեան գեղեցիկ մարդու հետ մօտ երկու շաբաթ լինել մօտիկ, շատ մօտիկ, հետը սեղան նստել, ճամբորդել, անընդհատ լսել նրա զրոյցները, որ ինքը անփութօրէն «ժվժէկութիւն» էր համարում, մինչ դրանք իմաստութիւնների ու սրամտութիւնների, հիացումների ու զարմացումների անընդմէջ բռնկումներ էին, ներկայ լինել նրա տեսուր եւ ուրախ պահերին, աշխատաւորների, գրողների, գեղջուկների, ուսանողների, երեխաների հետ ունեցած նրա հանդիպումներին, հետեւել նրան ուղղուած բազմաթիւ ու բազմաբնոյթ հարցերի պատասխաններին, մի խօսքով, աւելի մօտենալ նրա էութեանը, աւելի լաւ ճանաչել նրան:

Եւ զարմանալի բան՝ աւելի լաւ ճանաչելով, դժուար, անասելի դժուար դարձաւ նրա մասին գրելը:

Եթէ առաջին հանդիպումներիս տպաւորութիւնները գրուեցին հեշտ ու թեթեւ, ապա հիմա, ինչպէս ասում են, նիւթը դիմադրում է... Եթէ առաջին երկու հանդիպումներից, որ հպանցիկ էին, կարճ ու կցկտուր, այն տպաւորութիւնն էի ստացել, թէ Սարոյեանը տարօրինակութիւններ ունեցող մի պարզ անձնաւորութիւն է, ապա այս հանդիպումից տպաւորութիւնս գլխիվայր շուռ եկաւ, զգացի, որ Սարոյեանը տարօրինակութիւններ չունեցող մի բարդ անձնաւորութիւն է, որ այն ամէնը, ինչ տարօրինակութիւններ են թւում, նրա բարդ, յաճախ անբացատրելիօրէն բարդ էութեան օրինական ու բնական արտայայտութիւններն են:

Եւ ահա այդ բարդ, յաճախ անբացատրելիօրէն բարդ նիւթն է, որ դիմադրում է:

Փարիզում ինձ ասել էր.

- Մարդը հողէն, ջուրէն, օդէն, արեւէն եւ գաղտնիքէն կը բաղկանայ...

«Գաղտնիքէն» բաղկացած Սարոյեանն է, որ դիմադրում է:

Եթէ անգամ մէկ առ մէկ սղագրած լինէի նրա բոլոր զրոյցները, բոլոր ասոյթներն ու սրամտութիւնները, մի բան, որ չեմ արել, եթէ օր օրին յուշագրած լինէի նրա բոլոր արարքները, բոլոր հանդիպումները, մի բան, որ դարձեալ չեմ արել, եւ հիմա այդ ամէնը ճշգրտութեամբ վերարտադրէի այստեղ, մէկ է, չպիտի կարողանայի լիովին բացել այդ «գաղտնիքը»...

Վերեւում ասացի, որ Սարոյեանի հետ շփուելը նման է արուեստի բարձր ոլորտների հետ շփուելու վայելքին: Կ'աւելացնէի, կամ աւելի ճիշդ՝ կ'ուղղէի, Սարոյեան մարդը նման է արուեստի, բարձր արուեստի...

Հնարաւո՞ր է արդեօք մինչեւ վերջ բացել արուեստի գաղտնիքները...

Հնարաւոր է, երեւի, բայց...

Մի անգամ Հէմինկուէյի ու Ֆոլքնէրի մասին խօսելիս, նրանց միմեանց հետ համեմատելիս, ասաց.

- Հէմինկուէյ կ'ընտրէ, Ֆոլքնէր անընդհատ է...

Յետոյ, միտքն աւելի պարզ դարձնելու համար, ձեռքը պարզեց, օդում մի ուղիղ գիծ քաշեց ու աւելացրեց.

- Հէմինկուէյ այդպէս կը գրէ, իսկ Ֆոլքնէր ահա այսպէս...

Ու սկսեց օդում անընդհատ, պարուրաձեւ շրջանակներ գծել...

- Այսպէս, կ'պտըտուի, կը պտըտուի, ամէն ինչ մէջը կ'առնէ ու յետոյ դանդաղօրէն կը բանայ...

Հաւանաբար ահա այդպիսի կարողութիւն է պէտք պտըտուելու, պտըտուելու, Սարոյեանին ամբողջութեամբ մէջն առնելու ու յետոյ դանդաղօրէն բանալու համար:

Բայց որտեղի՞ց վերցնես այդ կարողութիւնը...

(Շար. 14)

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ ԱՐԻ Միութեան 1997, Դեկտեմբեր 7-ի Ընդհանուր Ժողովին փափաքին համաձայն, որոշուեցաւ Միութեան լուծարկումէն վերջ իր դրական հաշիւը փակել նուիրատուութիւններ ընելով Իսի - Լէ - Մուլինոյի եւ Շաւիլի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներուն: Ուրախ ենք ծանուցանել թէ՝ 1998 Մայիս 7-ին 1000 ֆրանքի նուիրատուութիւն մը եղած է Իսի - Լէ - Մուլինոյի Եկեղեցիին եւ Նոյեմբեր 6-ին ալ 6000 ֆրանքի նուիրատուութիւն մը Շաւիլի Եկեղեցիին:

Միութեան 70 տարուան գոյութեան ընթացքին գոյացած դիւանը ամբողջութեամբ ի պահ դրուած է Շաւիլի Եկեղեցւոյ շէնքին մէջ: Բոլոր անոնք որոնք կը փափաքին տեղեկութիւններ քաղել, կը խնդրուի որ դիմեն Պր. Ժագ Փանոսեանին որ Եկեղեցիին հոգաբարձութեան անդամ է:

ԳԱՆՁԱՊԱՀԸ

(Շար. Ա. էջէն)

Ջաւախք կարգադրութեան միջեւ: Մեր ընտրութիւնը սա է. — Կամ կ՚ընդունինք ապրիլ Ադրբէջանի ծոցը իր օրէնքներուն շրջագծին մէջ, կամ կը պատրաստուինք պատերազմը վերսկսելու: Երրորդ ճամբայ չկայ»:

Յօդուածագիրը կ՚եզրակացնէ. — Դիւրացնելով այս ծայրայեղ տեսակէտները, Երեւանի լաւատեղեակ դէտերը, անկարելի չեն գտներ որ Քոչարեան յօժարի իրատես լուծումի մը: Ուշ կամ կանուխ պիտի ստիպուի իր նախորդին քայլերուն հետեւիլ: Այդ օրը ճակատում կ՚ունենայ թէ անոնց հետ որոնք զինք իշխանութեան գլուխ բերին եւ թէ Ղարաբաղի բագէներուն, որոնք վճռական դեր խաղացին Լ. Տէր — Պետրոսեանի պաշտօնազրկման մէջ, առանց մոռնալու Հ. Յ. Դ.ն:

LA GEORGIE FACE A SES MINORITES

Վ. Շէթէրեան կը խօսի անշուշտ զանազան փոքրամասնութիւններու մասին, բայց կ՚անդրադառնայ Հայերուն եւ Օգոստոս 13-ի միջադէպին, երբ ռազմափորձի դիմող ռուսական միաւորներ Հայերու արգելքին կը բախին, Ջաւախք («Յառաջ», Օգոստոս 18-էն): Կ՚արձագանգէ Ջաւախքի Շարժումի ղեկավարներէն՝ Երուանդ Շիրինեանի յայտարարութեան՝ «մեր գլխաւոր նպատակն է Ախալքալաքի շրջանի ինքնավարութիւնը»: Ախալքալաքի մէջ, ռուսական զինուորական կայան մը կայ ուր 3000 զինուորներուն կէսը տեղական հայ բնակչութենէն առնուած է: Ջաւախքցիներու բուն հարցը տնտեսական թերաճ կացութիւնն է:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Մատլէն Փափազեան եւ Ժոզլին Փափազեան իր կնքահօր՝ Արամ Աւետիսեանի մահուան 23-րդ տարելիցին ի յիշատակ 1500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապոյտ Խաչի Անահիտ մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ Կիրակի, Դեկտեմբեր 20, ժամը 15-էն սկսեալ Սէն - Մօրիս Տը Պէնոյի քաղաքապետարանի սրահին մէջ. հրամմեցէ՛ք մեզի հետ վայելելու կաղանդ պապուկին ներկայութիւնը:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «*Djavo Chant*»
de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN
SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30
REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey VANICK
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 MARSEILLE
Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի վերանորոգութեան առթիւ՝ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները. -

Դ. ՑԱՆԿ

Տիկին Սէլի Պապայեան 250 Ֆր., Տիկին Սոնա Կիւմիւշկէրտանեան 200 Ֆր., Օր. Ժէրմէն Վարդանեան 100 Ֆր., Պր. Լիւսիէն Լուսպարոնեան, Տիկին Սիւզան Ճանթաօղլու 300-ական Ֆր., Պր. Միշէլ Կիւմիւշեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ապրուշումեան, Տիկին Ա. Խաչատուրեան 200-ական ֆրանք, Մարկարեթա Սուրէնեան, Ժեռար Սուրէնեան, Գլօտ Դաւիթեան, Տիկին Էլմաս Գոզմանեան 100-ական ֆրանք, Պր. Էմանուէլ Ոսկերիչեան 500 Ֆր., Տիկին Մարի — Ժանն Թասումեան 200 Ֆր., Օր. Աստղիկ Քէօսէեան 500 Ֆր., Պր. Լազար Մինասեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 500 Ֆր.:

(Շար.)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Le Jeudi 17 Décembre à 20 h 45
au Centre Culturel SAINT MESROB
WOJTEK BUSS et MARIE ANCENAY
présentent leur livre
ARMENIE
Splendeur d'un pays secret
Préface de CHARLES AZNAVOUR
DIAPORAMA COMMENTE
Vente du livre et signature
par les auteurs
Centre Culturel St Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris Vème
M° Luxembourg, Monge,
Cardinal Lemoine *Entrée libre*

L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
d'Issy-les-Moulineaux
55, avenue Victor Cresson —
28, avenue Bourgain
organise en collaboration
avec le S.E.L.
une
exposition-vente
d'objets artisanaux
provenant de 10 pays différents
dont l'ARMENIE
(*magnifiques tapis, khatchkars, nappes brodées...*)
NOMBREUSES IDEES DE CADEAUX POUR NOEL ET LES FETES DE FIN D'ANNEE
Heures d'ouverture: de 10h30 à 19h30
Le Dimanche de 12h30 à 19h30.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
RECHERCHE
La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine (Jura)
- **Directeur diplômé BAFD**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
LE LIVRE POUR LES FETES !
La M.C.A. a le plaisir de recevoir
REINE CIOULACHTJIAN
venant tout spécialement
de Marseille
à l'occasion de la parution
de son livre
«Et les mots pour héritage...»
Illustrations de
Armen KIOUKTCHIAN,
Maître enlumineur de Erevan
Plus de **300 pages** hautes en couleurs
Des dizaines de **contes arméniens** inédits
Plus de **400 proverbes**
en traduction française
le **VENDREDI 18 DECEMBRE**
à 20 heures 45
Présentation
Projection diapositives
des illustrations
Dédicaces
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 01 43 76 55 89 - Fax : 01 43 78 66 64

L'ECOLE TARKMANTCHATZ
vous invite
à son
REVEILLON
du jour de l'an
LE 31 DECEMBRE
à partir de 20 heures 30
LA SOIREE SERA ANIMEE PAR
GRICHA
et
Orchestre *KAROUN*
Participation aux frais 400 F
Enfants — de 12 ans : 100 F
— Nombre de places limités —
RESERVATIONS AU :
01. 46. 45. 60. 55
19–27, SENTIER DES EPINETTES, ISSY LES MOULINEAUX

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիս տը Պէնոյի Անահիտ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Պր. Աբրահամ Զաքամեանէն 300 Ֆր. ի նպաստ միօրեայ վարժարանին:

les Coupons d'Alsace
21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10
Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93
65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

Le soleil, la neige, l'air pur . . . Des vacances d'hiver à la montagne,
c'est unique et irremplaçable
l'*UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE*
organise un
SEJOUR DE SKI A CHAILLOL
DU 14 AU 21 FEVRIER 1999
pour les jeunes de 7 à 16 ans au prix unique de **1900 F** de Marseille
à Marseille qui comprend :
- *l'hébergement en pension complète*
- *la location du matériel*
- *les forfaits remontées mécaniques + assurance*
- *les cours de ski avec moniteurs*
- *le transport*
- *les activités*

Nous vous proposons aussi en supplément :
Des cours de ski avec l'Ecole de Ski Française (ESF) pour 280 F
Renseignements & réservations :
U.G.A.B. au 04 91 22 10 45 ou 06 03 74 16 99
Coupon–réponse à renvoyer avec un chèque de **900 F.** d'acompte
avant le **20 Décembre 1998**
à l'UGAB — 327, Boulevard Michelet — 13009 MARSEILLE

COUPON — REPONSE
NOM, Prénom : .... Tél : ....
Adresse : ....
.... Age : ....
Réservation cours de ski (ESF) : ☐ oui ☐ non

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
SEJOUR D'HIVER
La Croix Bleus des Arméniens de France
organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du 20 au 27 février 1999
pour les enfants de 8 ans révolus à moins de 15 ans.
Prix : 2700 F comprenant
- **transport**
- **hébergement**
- **location et cours de ski**
- **remontées mécaniques**
- **assurance**

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. Conseil d'Administration, 17 rue Bleue 75009 Paris
tél. 01 48 24 46 57
Date limite d'inscription : 12 janvier 1999.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 16
MERCREDI
16 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.532 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19. 532

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս գրած էինք, Փարիզ ժամանեցին Հայաստանի եւ Ղարաբաղի պատուիրակութիւնները. առաջինը կը գլխաւորէ Ազգ. Ժողովի նախագահ՝ Խ. Յարութիւնեան, երկրորդը՝ նախագահ Ա. Ղուկասեան։

Ղարաբաղի պատուիրակութեան մաս կը կազմեն Արտաքին նախարարուհի՝ Նայիրա Մելքումեան, Գիւղատնտեսութեան նախարար՝ Ա. Ծատրեան եւ Ստեփանակերտի քաղաքապետ՝ Կ. Բաբայեան։

Ինչպէս ծանօթ է, պիտի մասնակցին Եւրոպայի Խորհուրդի քաղաքական յանձնաժողովի հրաւիրած մտքերու փոխանակութեան։ Այս հանդիպումը միայն խորհրդակցական բնոյթ կ'ունենայ, քանի Ազրպէյճան մերժած է մասնակցիլ։

Ղարաբաղի պատուիրակութիւնը Փարիզէն ետք պիտի այցելէ նաեւ Լիոն եւ Մարսէյլ։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆՆԵՐԸ ԲԱՆԱԼՈՒ ՎԷՃԸ

Յետհամայնավարական շրջանին յաճախ հետաքրքրութիւն շարժած նիւթ մըն է անցեալի գաղտնի թղթածրարներուն բացումը։ Շատեր առիկա բնական շարունակութիւնը կը նկատեն 1988-ին ծայր առած հրապարակայնութեան շարժումին. սակայն, ընդհանրապէս, գործի գլուխ գտնուող պատասխանատուներ չեն բաժներ այդ կարծիքը։ Վերջերս այդ մասին երբ հարցում ուղղուեցաւ Հայաստանի նախագահին խորհրդականներէն մէկուն, պատասխանեց թէ այնքան դիւրին չէր այդ գործը, ոչ ալ կարծուածին չափ նպատակայարմար։ Ընկերութիւնը արդէն տարբեր բնոյթի ծանր բեռներ ունէր տանելիք ու աւելորդ էր յաւելեալ լարում պատճառել. բան մը որ անխուսափելի կ'ըլլար խնդրոյ առարկայ դիւաններուն բացումով։

Հարցը ունին նաեւ խորհրդային հանրապետութիւններէն դուրս, այդ համակարգին արբանեակ երկիրները։ Անոնցմէ Հունգարիան ուր նոյնպէս հանրութիւնը պահանջած է որ իրականութիւնը բացայայտուի, յատկապէս ինչ կը վերաբերի այսօր գործի գլուխ գտնուողներու անցեալին։ Արդէն տասնամեակ մը անցած է ու խնդրոյ առարկայ անձնաւորութիւնները նոյնիսկ եթէ մութ կէտեր ունին իրենց անցեալին մէջ, կրնան նոր շրջանի տասնամեայ իրենց բարի վարքը այդ անցեալը ներել տալու բաւարար երաշխիք նկատել։ Հունգարացի լրագրող մը այս մասին էջի մը մէջ կ'առաջարկէ բանալ համայնավարական տարիներու մամուլը, տեսնելու համար թէ ո՛ր լրագրողները կը ծառայէին գաղտնի սպասարկութիւններու։ Նոյն անձը կարեւոր կը նկատէ թղթածրարներուն բացումի քաղաքական նպատակը. եթէ միայն կասկածները ցրուելու համար է, աւելորդ է հաշիւ պահանջելու, արդարութիւն գործադրելու կեցուածքը։ Այդ պարագային կարելի է ձեռք ձգուելիք արդիւնքները հրապարակել մամուլին մէջ ուր թէեւ շատեր պիտի չկարդան։ Կարելի է թերեւս նաեւ հանրային ծառայութենէն փարել արատաւոր անցեալի տէրերը. սակայն, անոնցմէ մասնաւոր ձեռնարկութիւններու մէջ աշխատողներու դէմ մեծ բան կարելի չէ ընել։ Կայ տակաւին հաւանականութիւնն ալ որ թեր ու դէմ վէճեր կրնան երէկուան յանցաւորները ընդհանուրին ուշադրութիւնը գրաւած դէմքերու վերածել։ Լրագրողը կը գրէ թէ այսուհանդերձ, անցեալի դիւաններուն բացումը իմաստ մը կ'ունենայ եթէ բարոյական չափանիշներ պարտադրէ։

Լեհաստան անցեալ Նոյեմբերին քուէարկած է օրէնք եւ որոշուած է մանրազնին քննութենէ անցընել պետական սպասարկութիւններու 20 հազար ծառայողներուն թղթածրարները։ Եթէ յայտնուի որ համայնավար կարգերու պետական ապահովութեան հետ գործակցութեան պարագաներ կան, արդարադատութիւնը պիտի վճռէ յետագայ քայլերը։ Հոս եւս նախաձեռնութիւնը յապաղած կը նկատուի։ Ատոր պատճառը կ'ըսուի թէ համայնավար շրջանին չկատարուած հաշուեյարդարն է։

Եւ եթէ միայն այսօր է որ դիւանները բանալ կարելի եղած է, առիկա հետեւանք է հարցին մասին չափազանց երկարատեւ վիճարկումներու. յատկապէս նախկին վարչաձեւի պաշտօնեաներուն առջեւ հանրային պաշտօնները այսօր փակել – չփակելու նիւթով։

Երկրին 1993-ի ընտրութիւններուն համայնավարներուն ժառանգորդները յաղթանակած ըլլալով, յստակ է որ անկարելի է քաղաքական կեանքին մէջ այդ կուսակցութիւնը շրջանցել։ Առիկա նաեւ կը դժուարացնէ անցեալի նոյնիսկ ամէնէն ընդվզեցնող արարքներուն դատապարտումը. այդպէս են օրինակ՝ Կտանսկի 1970-ի բանուորական ապստամբութիւնը, 1981-ի պատերազմական վիճակին ընթացքին Վիժէքի հանքին մեռեալները որոնց պատասխանատուներուն մասին ոչ մէկ վճիռ արձակուած է մինչեւ այսօր։

Ասոր հակառակն ըլլալով 1989-էն ի վեր կ'աւելնայ դիւաններու բացումը պահանջողներու համեմատութիւնը որ 30%-էն հասած է 70%-ի։ Որոշուած է որ կարգ մը թղթածրարներ բացուին, որպէսզի կարելի ըլլայ այսօր պետական ապահովութեան մարմիններու անձնակազմին կենսագրականները քննել։

Չեխիոյ մէջ այս հարցը արդէն կապուած է կաշառակերութեան երեւոյթին։ Հեռատեսիլի կայան մը յայտնած է թէ 10 հազար քուրոնի (1.800 Ֆրանք) կարելի է անտրտում անցեալի վկայագիր մը ունենալ։ Ասոր մէջ հետաքրքրական կը նկատուի պահանջուած գումարին համեստ չափը. հետեւութիւնը այն է որ մինչ մենաշնորհի ամէն տէր գինը բարձրացնելու հետամուտ է, ապօրինութիւններու, կազմակերպուած ոճիրներու հեղինակները աւելի շահաւոր գտած են նկատի առնել յաճախորդին վճարունակութիւնը։ Կ'ըսուի թէ վարձու մարդասպանի մը գործածուած ինքնաշարժի մը արժէքէն հազիւ քիչ մը աւելին պէտք է վճարել։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 14 / 15)

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ 100 ՀԱԶԱՐ ՏՈԼԱՐԻ ԽՈՍՏՈՒՄԸ

Կը շարունակուի Պաշտպանութեան փոխնախարար Վ. Խորխոռունիի սպանութեան գործին քննութիւնը։ Պաշտպանութեան նախարարութիւնը յայտարարած է թէ 100 հազար տոլար պարգեւ պիտի տրուի այն քաղաքացիին որ տեղեկութիւն տալով, կամ գործունէութեամբ կը նպաստէ ոճիրին բացայայտումին։

***

ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ՆՈՐ ՄԻՋԱԴԷՊ

Նոր միջադէպ տեղի ունեցած է հայ – ազրպէյճանական սահմանի հիւսիս – արեւելեան շրջանը։ Դեկտեմբեր 13-ին, ժամը 21.30-էն 21.50 ազերի զինեալ ուժեր կրակ բացած են Կրասնոսելսկի պաշտպանողական դիրքերուն վրայ։ Համապատասխան գործողութիւններէ ետք, հակառակորդը դադրեցուցած է կրակը։

***

ԿԱՊԱՆԻ ԶՈՀԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Դեկտ. 12-ին Շահումեան փողոցը զետեղուած խաչքարին ծաղկեպսակներ դրած են Սիւնիքի Մարզպետարանին ու Կապանի քաղաքապետարանը ի յիշատակ 6 տարի առաջ, այդ օրը ազերի օդանաւի ռումբէն զոհ գացած 11 բնակիչներուն։

***

ԱՐՄԵՆԻԱ ՊԱՆԴՈԿԻՆ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԸ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ

Արմենիա պանդոկի 625 հոգինոց աշխատակազմը երկրորդ անգամ ըլլալով բողոքի ժողով մը գումարած է Դեկտեմբեր 11-ին։ Հիմնական դժգոհութիւնն այն է որ, չորս ամիս անցած է արդէն եւ ցարդ խոստացուած 20 տոկոս բաժնետոմսերը չեն տրուած, Բողոքի Կոմիտէին նախագահը՝ Համլէթ Առաքելեան աւելցուցած է սակայն որ անոնք պիտի փոխանցուէին վեց ամիսներու ընթացքին։ Բողոքողները անդրադարձած են նաեւ նոր տիրոջ՝ «Մարիոթ Ինթէրնէշընըլ ինք» գործելակերպին։ Աշխատակազմի համար նորութիւն է աշխատելու եւրոպական ըմբռնումը եւ կ'անտեսուի ազգային մտայնութիւնը։ Աշխատանքէն հեռացուած են նաեւ ծխողներ, մինչ կ'ըսէ Առաքելեան. – «Հայ ազգը ծխող ազգ է»։

***

ՊՏՂԱՒԱՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

1948-ին Սփիւռքէն ներգաղթած Տէօվլէթեան, Քէչիչեան, Աճէմեան, Զուխուրեան ընտանիքները Դեբէդի աջ ափին հիմնած են Պտղաւան գիւղը որ հանդիսաւոր կերպով նշած է իր յիսնամեակը։ Ողջոյնի խօսք արտասանած է գիւղապետ՝ Սպարտակ Զախարեան շեշտելով թէ յիսուն տարիներու երկայնքին, գիւղի հիմնադիրները եւ յաջորդ սերունդները ամայի վայրը վերածած են ծաղկուն այգեստանի։ 1988-ին ալ Ազրպէյճանէն գաղթած 164 ընտանիքներով գիւղը ընդլայնուած է։ Համայնքի առջեւ ծառացած ընկերային եւ տնտեսական դժուարութիւններն ալ հետզհետէ կը լուծուին։ Օրինակ, Տաւուշի մարզպետարանի շնորհիւ ալ հիմնովին նորոգուած է միջնակարգ դպրոցը եւ հինգ տարուան ընդմիջումէ ետք, Ստեփանաւանի ջրատարով վերսկսած է բնակչութեան ջուրի մատակարարումը։

***

ՊԱՅԹՈՒՄ ԳԱՒԱՌԻ ՄԷՋ

Դեկտեմբեր 13-ի առաւօտեան Գաւառ քաղաքի Հացառատ թաղամասի բնակիչ Վահան Իսպիրեանի տունը կազի պայթում տեղի ունեցած է, որմէ զանազան այրուածքներ ունեցած են տան տէրը, մայրը եւ երկու զաւակները ու հիւանդանոց փոխադրուած։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԼԻՆԹԸՆ մեծ խանդավառութեամբ ընդունուեցաւ Գազա Պաղեստինցիներու կողմէ։ Այս այցելութեան առթիւ է որ պաղեստինեան Ազգ. Կոմիտէն ձեռամբարձ քուէարկեց Ուխտէն ջնջումը այն յօդուածներուն որոնք կը վերաբերէին Իսրայէլի քանդումին։ Նեթանիահու չի գոհանար սակայն, կ'ուզէ նաեւ որ Արաֆաթ հանդիսաւոր կերպով յայտարարէ որ անկախ Պետութիւն մը պիտի չհռչակէ Մայիսին։ Դեկտեմբեր 15-ին ալ նախատեսուած էր Քլինթըն, Արաֆաթ, Նեթանիահու տեսակցութիւն մը։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏԻ պառակտումը վերջնական բնոյթ ստացաւ Դեկտեմբեր 14-ին, երբ Մէկրէի կողմնակիցները չկրցան մասնակցիլ քաղաքական Բիւրոյի նիստին։ Ասոնք արտակարգ Ազգային Խորհուրդի մը ընթացքին բանաձեւով մը կը պահանջեն բոլոր արտաքսուած անդամներու վերադարձը եւ անվաւեր կը նկատեն գալիք նման որոշումներ։ Առժամեայ վարչական մը պիտի նշանակուի որպէսզի ձեռք առնէ բոլոր միջոցները Յունուարի համագումարին կազմակերպման համար։ Մէկրէթիսթ եւ Լըփէնիսթ այլեւս կոկորդ կոկորդի եկած են եւ Դեկտեմբեր 14-ին հարկ եղած է հիւիսիէի դիմել։ Լը Փէն որեւէ ձեւով տեղի չի տար եւ վճռած է «դաւադրութիւնը գլխէն հարուածել»։ Երկու կողմերն ալ ճոխ բառամթերք մը կը գործածեն եւ «Լիպերասիոն» հարկ տեսած էր բառարան մը հրատարակել Դեկտեմբեր 15-ին, բացատրելու համար Լը Փէնի եւ մէկրէթիսթներու գործածած բառերը։ Լը Փէնի կողմը՝ Բրուդոս, դաւաճիր, ցեղապաշտ, Մարն (ճակատամարտը), ազատ – որմնադիր, փուչ կամ փու - փուչ եւայլն։ Իրեն դէմ՝ մաքրագործում, պուլէ եւայլն։

Ա. ԽՕՃԱԼԱՆ դժգոհ է իր մարտիկներէն եւ շաբաթավերջի իր բազմաթիւ հարցազրոյցներուն ընթացքին չէ խնայած ոչ իր հրամանատարներուն ոչ ալ կռուողներուն։ Առաւելաբար Պելժիա հաստատուած քրտական հեռատեսիլէն է որ քննադատած է իր զօրքերը։ «Եթէ լաւ կռուած ըլլային, կ'ըսէ, յաղթանակը տարած կ'ըլլային։ 15 տարի է կը կրկնեմ այս խօսքերը։ Ըսի հրամանատարներուս որ դադրեցնեն կռիւները, մտիկ չըրին։ Քանի մը ամիս ալ կը սպասեմ, եթէ փոխուին, կը շարունակեմ իրենց հետ աշխատիլ, եթէ չըլլան՝ կը քաշուիմ»։ Միւս կողմէ Գերմանիոյ Անգարայի դեսպանը՝ Հանս Ֆերկաու յայտարարած է թէ կողմնակից է որ Օճալան Թուրքիոյ յանձնուի, պայմանաւ որ Թուրքիա ապահովութիւն տայ որ արդար դատ մը կը տեսնուի եւ ջնջէ մահապատիժը։

ՓՈՐԹՕ – ՌԻՔՕ, երրորդ անգամ ըլլալով, մերժեց Միացեալ – Նահանգներու 51-րդ նահանգն ըլլալ, հանրաքուէով մը որ տեղի ունեցաւ Դեկտեմբեր 13-ին։ ԱՄՆ-ի հողամասին կցուած 1898-ի սպանեւամերիկեան պատերազմէն ի վեր, կղզին պիտի պահէ «ընկերակից ազատ Պետութեան» իր կարգավիճակը։

ՊԱՊԸ Փարքինսոնի յառաջացած իր հիւանդութենէն կը տառապի ըստ Նիւզուիք պարբերականին եւ ձախ ձեռքին դողէն զատ, դէմքն ալ անդամալոյծ է եւ խօ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Ա.

Արեւմուտք ապրող անձի մը համար, չաբաթ մը, տասը օր, երթալ Հայաստանի բնութեան գիրկը նետուիլ, գրեթէ նախնական, գրեթէ կոյս, հեռու մտաւորական եւ քաղաքական հանդիպումներէ, իսկապէս բացառիկ հաճոյք մ'է:

Այս անգամ առիթը ինքնին ներկայացաւ. գոհացում տալ քաղաքական բարձր գիրքերու վրայ գտնուող օտար բարեկամիս եւ իր կնոջ բուռն փափաքին, ԱՐԱԳԱԾի կատարը բարձրանալու: Արագածի գագաթը երբեք չեմ բարձրացած, ոչ ալ գիտէի թէ ինչպէ՞ս կարելի էր բարձրանալ. անպատճառ ճամբայ մը կար հոն հասնելու. Օ. Բէյ: Տոմսերը առինք եւ յաջորդ օրն իսկ հաւաքուեցանք Ցիւրիխ, ուր Ֆրանսայէն եւ Իտալիայէն Հայեր եւ տեղացիներ, զանազան առաքելութիւններով ուղղուած էին Հայաստան:

Իմ հիւրերս, մի քանի անգամ աշխարհիս չրջանը կատարած, առաջին 'անգամն էր որ ոտք պիտի կոխէին Արարատի ստորոտը. ուշադիր էին բոլոր շարժումներուս եւ ծանօթութիւններուս, որ անխուսափելի են նման առիթներուն, եւ քիչ մըն ալ զարմացած, որ միայն իրենք Արագածի սիրոյն ճամբայ ելած էին...:

Հայաստան ճամբորդելը, հասարակ բան մը չէ, որ զուաթ մը ուխտքի ուղես որ կարենաս հանգիստ քուն մը քաշել. ամէնքը եռուզեռի մէջ են, գրեթէ գրգռուած միշտ պատմելիք բան մը, տեսնելիք անձ մը, կամ կարեւոր հանդիպումի մը ակընկալութիւնը, արթուն կը պահէ ճամբորդները: Իմ բազկաթոռիս ետեւ, սրամիտ Երեւանցի մը, մեծ եռանդով, չուկայի վերջին կատակը կը պատմէ իր քովինին, որ հաւանաբար, նախկին երեւանցի՝ «այցի» կ'երթայ իր ծննդավայ'րը: Ակնարկը վարչապետին այցն է Բաքու, ուր Ալիեւ կը յօժարի Հայաստանի վերադարձընել ոչ միայն Արցախն ու գրաւեալ հողերը, այլ նաեւ Նախիջեւանը ... պայմանաւ որ պատանդ տարուած իր հարազատը (Նախագահը) կրկին իրեն վերադարձընեն:

Զուարթնոց օդակայանը դարձած է ներկայանալի. ծառայութիւնները բնական. հիւրերս չատ գոհ կը թուին. կը կարծէին հաւանաբար որ պիտի դիմաւորուէին Իսթանպուլի կամ Գահիրէի օդակայաններուն ճանճերու յարձակումով... Ցեղագային միշտ պիտի կրկնէին իրենց բարեկամներուն — թէեւ աղքատ, բայց մաքուր եւ արժանապատուութիւն ունեցող ժողովուրդ է Հայը—: Հպարտ էի որ առաջին յաղթանակս տարած էի. ժամանել եւ օդակայանէն ելլել, դժուարին քընութիւն էր:

Աշուն է: Երեւանի վրայ հաճելի դեղնութիւն մը իջած է. թէեւ Սէն - Գլուի կամ Պուլոնեի անտառներուն չնաշխարհիկ գոյները, փարթամութիւնը պակաս է, կայ ջերմութիւն մը, անբացատրելի, բարտիներու, սօճիներու, եղեւիններու եւ կաղնիներու որ երեւանեան աշունին բացառիկ հմայք մը կուտան: Օդը մաքուր է, բացառաբար տաք եւ չոր: Ձմեռնային հագուստները, 12 օրուան ընթացքին, հազիւ մի քանի առիթներով պէտք պիտի ըլլան, երբ հազար եւ աւելի մեթր բարձունքներու վրայ:

Կեդրոնէն ոչ հեռու, ծառուղիի մը եզրին, բոլոր յարմարութիւններով օժտուած յարկաբաժին մը, գաղափարական բնակարանը կազմեց բարձրաստիճան հիւրերուս, որ այնքան տպաւորուած էին թաղին առօրեայ հանդարտ եւ «քաղաքավար» կեանքէն, առաջին օրերէն իսկ սկսած էին հիւրասիրել եւ հիւրասիրուիլ:

Երեւան նոյնն է իր լայն պողոտաներով, վարդագունասեւ շէնքերով, հին եւ նոր կառքերով, մարդկային եռուզեռով: Անցեալին վրայ բան մը աւելցած է, կարծես լուացուած, արդուկուած կերպարանք ունի: Հանրակառքի փրթած, վտանգաւոր կերպով կախուած թեւերը՝ չքացած են: Սպիտակ ու գեղին գիծեր՝ վերջապէս ցոյց կուտան, թէ խեղճ Երեւանցին, ուսկի՞ց կրնայ փողոցը կտրել: Զանազան գովազդներ, մայթերու եւ պարտէզներու մէջ ցանուած, նոյնիսկ հանրակառքերու եւ օթօպիւսներու վրայ, արեւմտեան ջերմութիւն մը տուած են ամէնակերտ Երեւանի: Ճամբորդական, առեւտրային ընկերութիւններու արդիական գրասենեակներ ամէն կողմ. սպառումի հանրախանութներ, ապրանքներու առատութիւն, չքեղ կառքերու տողանցք, առձեռն հեռաձայններով, կարճ թեւ չապիկներով, բայց միշտ վերջին նորոյթ վեղկայներով, կասկածելի եւ մարմնեղ երիտասարդ եւ միջին տարիքի անձեր, հարուստ երկրի մը պատրանքը կը ստեղծեն ... մինչ, վիճակագրութիւններու համաձայն, բընակչութեան 80 տոկոսը աղքատութեան եզրին կ'ապրի:

Ես մուրացիկներու չհանդիպեցայ այս անգամ, կամ հազուադէպօրէն: Շատ անգամ մեզ շրջապատեցին մանուկներ եւ չարաճճի երախաներ, ջանացին անգլերէն, ֆրանսերէն մի քանի բառեր արտասանել, իրենց սորվածներէն, բայց երբեք ձեռք չերկարեցին որեւէ բան ուզելու: Ես ուրախ էի. մինչ հիւրերս զարմացած՝ այսքան արժանապատուութեան զգացում նըշմարելով այդ պատանիներուն մէջ, մանաւանդ երբ Արագածի միւս ափին, տարի մը առաջ, նոյն տարիքի տղաքներ, տըրրուկի նման փակած էին իրենց «բան» մը փրցնելու նպատակով...: Յաղթանակ մը եւս ինծի համար:

Առաջին օրն է: Կը բարձրանանք Յաղթանակի զբօսայգի: Տարօրինակօրէն մեծ կը թուի ինծի. ծառերը աճած, աշուն է, տերեւաթափ. հայրենական պատերազմի հերոսներու նուիրուած՝ տպաւորիչ յուշարձանները, ափսո՜ս, կ'ապրին անկումի շրջան մը: Այնչափ անգործութիւն կայ... եւ պարտիզպան մը չկար այդ գեղեցիկ անտառին մէջ: Երեկոյեան դէմ, գրեթէ ամայի է զբօսայգին: Մայր ծառուղիի վերջաւորութենէն, յանկարծ, ուրուականի մը նման կը յայտնուին խումբ մը աղջիկներ եւ կիներ. գեղջուկ դէմքեր, անշըպար, երկար - երկար տարազներով, աւելի եգիպտի նման քան Հայու, ցած ձայնով իրարու հետ խօսելով, կ'անցնին մեր մօտէն, առանց ակնարկ մ'իսկ նետելու: Արդեօք Պարաճանով փի՞լմ կը դարձնէր ... քիչ վերջ, երկրորդ խումբ մը, ապա երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ ... հաւիրներով, ոչ յայտնի էր ուսկից կուգան, կամ ո՞ւր կ'երթան: Ի վերջոյ հասկցանք որ անտառին մէջ տեղի ունեցած, Աւետարանական հաւաքոյթի մը հաւատացեալներն են որ տուն կը վերադառնան: Երկու օր վերջ, Կիրակի առաւօտ, Հռիփսիմէ եւ Գայեանէ այցելեցինք. եկեղեցիները դըրեթէ պարապ էին...:

Եթէ երեւանցիի մը հարցնես, այսօր, թէ ո՞վ է Պերճ Պռոշեան ... հաւանաբար պատասխանէ — անցեալի երեւելի խոհարար, կամ խորովածի մեծ վարպետ մը... — գոնէ իմ հիւրերս այդպէս եզրակացուցին, քանի զբօսայգիէն ուղղակի իջանք Պռոշեան փողոց, ուր ամէն քայլափոխին խորովածատուն մը կը հրամցնէր իր «քաբաբներն ու գրիլ»-երը. հաճելի ծուխ մը կար օդին մէջ, ո՛ր հալած իւղերուն բուրումին խառնուելով, զուտ Միջին - արեւելեան անկիւն մը ստեղծած էր, Երեւանի կողին վրայ: Համեմատած մօտաւոր անցեալին, մաքրութիւն եւ կարգ - կանոն մտած է սպասարկութեանց մէջ. փողոցներէն դէպի ներս քաշուած, գունաւոր նէօն լոյսերով աւելի հրապուրիչ դարձուցած, յատկանշական անկիւն մը եղած է Պռոշեանը: Միսը համեղ է, մաքուր, առատ համեմներով. գիները բաւական յաւելում կրած են անցեալին վրայ, եւ հաւանաբար անմատչելի մեծամասնութեան:

Երեւանի մէջ, ինչպէս քիչ մը ամէն տաքարին քաղաք, իւրաքանչիւր թաղամասին վրայ կ'իչխէ անուն մը, կազմակերպութիւն մը, հասարակ բառով ՄԱՖԻԱ մը, որ կը պարտադրէ իր տուրքերը եւ ապրանքները խանութներուն: Տեղ մը՝ միա՛յն «Կոտայք» գարեջուր եւ «Բջնի» հանքային ջուր կը գտնես, ուրիշ տեղ մը «Կիլիկիա» եւ «Ջերմուկ» ... բնակչութինը համակերպած է. գլխիկոր կ'ընդունի այս իրողութիւնը, քանի համոզուած է թէ անոնց ետին կառավարական անձեր կան. ձայն բարձրացնելը կրնայ վտանգաւոր ըլլալ: Խորհրդաւոր սպանութիւններ անպակաս են վերջերս. լաւ է չգիտնալու գալ: Ընդհանուր դատախազին (Խաչատրեան) սպանութիւնը դեռ թարմ էր. զինք «սպանող» եւ «անձնասպան եղող» Արամին վարկածին ոչ ոք կը հաւատայ Երեւանի մէջ: Արամ բարեկամս էր. գիշեր մը այցելեցի այրի կնոջ եւ զաւակին. հոն էին երկու սպանեալներու զինուորական պարագաները, զիրար մխիթարելու: Կը թուի թէ պետական շրջանակները շատ դէչ եւ հակամարդկային վերաբերմունք ցոյց կուտան զոհերու ընտանիքներուն, եւ ոչ մէկ տրամադրութիւն՝ լուսաբանելու այդ զոյգ եւ տմարդի ոճիրները: Այս տեսանկիւնէն դիտուած ժողովրդավարութիւնը տակաւին հեռաւոր իրականութիւն մըն է Հայաստանի մէջ: Ֆոլքլորիկ անուններ դարձած են «Գրզոն», «Դոտ Գագոն» և ուրիշներ: Շատեր անոնց հովանիին տակ կ'ապրին. ուրիշներ հեռու կը մնան պարզապէս: Միջնադարեան ասպետներու կը նմանին որ «սուրբ երկիրը» ազատագրելու կ'երթային, առանց սրբութենէն հեռաւոր գաղափար ունենալու: Երբ դէպի Սեւան մայրուղին մտնէք, Աւինջի բլրան վրայ, նոր եկեղեցի մը բուսած է վերջերս, «Դոտ Գագոյի Եկեղեցին» ամբողջութեամբ իր ծախքերով կառուցուած:

Շաբաթ օր, ամէնէն հաճելի ժամանցը, «Վերնիսաժ» այցելելն է: Անպայման գըտնելու բան մը կը գտնուի: Կանուխէն կ'երթանք որ խճողումէն խուսափինք: Փորթը Գլինեանկուրի հին օրերը յիչեցնող մթնոլորտ: Բանասէրը՝ կուգայ սպառած հատոր մը փնտռելու յոյսով, հնավաճառը գանձ մը գտնելու, զբօսաշրջիկը հայկական յուշանուէրներ տանելու, արհեստաւորը գործիքի մը կտորը, Նոր գրասենեակ բացողը՝ արժէքաւոր թալոններ եւ այլն: Հիւրերուս ուրախութիւնը անբացատրելի էր: Տիկինը Նոր տարուան իր բոլոր նուէրները կ'ուզէր հայկականացընել: Ամուսինը այդ ուղղութեամբ կը քաջալերէր զինք. գիներն ալ առ հասարակ այդ կը ներչնչէին:

Մինչ ես կարմիր բանակի հին զինանըչաններ դատելով զբաղած էի, արթուն երեւանցի մը, քարին վրայ հանգչեցուցած լուսանկարի մեքենաս անհետացուց անշըչուկ: Ինքզինքս ուշադիր կարծած էի մինչ այդ. այս դէպքը գիս բաւական զուարճացուց...:

Գորգերու բաժինին մէջ աչքիս զարկաւ ազերի կամ Թուրք երիտասարդ մը որ կը գովաբանէր ««Նամազ»ի զուտ ղարաբաղեան գորգ մը. երբ դիտողութիւն ըրի թէ աւելի յարմար բան չունի՞ք Երեւանի մէջ ծախելու ... սպառնալով հեռացաւ:

«Վերնիսաժ»ը անակնկալ հանդիպումներու վայրն է: Բազմութեան մէջ նշմարեցի թէ օրիորդ մը գիս կը դիտէ. երբ նայուածքները իրարու հանդիպեցան, անկարելի էր չբարեւել. «Առաւօտ» օրաթերթի լրագրող էր, որուն հետ տեսակցութիւն մը ունեցած էի, տարի մը առաջ, հիմնովին խեղաթիւրուած, համարձակած էի Լ. Տէր — Պետրոսեանի կարգ մը հիմնական առաւելութիւնները մատնանշել. օրիորդը ներողութիւն խընդրեց անախորժ պատահարին համար, եւ վստահեցուց որ խմբագրութենէն պարտադրուած ուղղութիւն մըն էր եւ թէ ինք որեւէ ձեւով մեղսակից չէր, հակառակ պարագային, կրնար գործազուրկ դառնալ...:

Քրոնիկագիր՝ ՆԻՍԷԲԻՍ

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

«Կամօ» սրահին մէջ, մօտ երեք ժամուան յայտագրով մը նչուեցաւ Սպիտակի 1988-ի երկրաշարժին տասնամեակը, Ֆրանսայի եւ Հայաստանի քաղաքական շրջանակէն պատմական դէմքերու ներկայութեան: Ամբողջ երկիր մը, ժողովուրդ մը ու անոնց հետ միջազգային հանրութիւնը ցնցած այդ ողբերգութեան նչումին կը մասնակցէին Ենթանախարար Պ. Քուչնէր, Ալֆորվիլի քաղաքապետ Ռ. Ռուքէ, Ֆրանսա — Հայաստան բարեկամութեան խորհրդարանական խումբին նախկին նախագահ Ֆ. Ռոչպլուան, Ծերակոյտին համանուն խումբին նախագահ Ժ. Ուտէն, երեսփոխան Փ. Տէվէճեան. Հայաստանէն ներկայ եղան Համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար Ս. Բադալեան եւ նախագահի խորհրդական Պ. Հայրիկեան: Ներկան էին նաեւ կրօնական 3 պետերը՝ Գիտ Արք. Նաղաչեան, Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան եւ պատուելի Ժիլպէռ Լեւոնեան: Օրուան հրաւիրեալներուն կարգին էին Թուրք հրատարակիչ Զարաքօլու զոյգը որ մեծ յարգանքի արժանացաւ, Թուրքիոյ մէջ մեծագոյն թաբուին՝ Հայերու ցեղասպանութեան նիւթով հատորներ հրատարակած ու ատոր բոլոր հետեւանքները կրած ըլլալուն համար: Սրահը գրեթէ լեցուն էր ամբողջութեամբ:

Երեկոյթին բացումը կատարեց հեռատեսիլի ծանօթ լրագրող Տ. Պիլալեան, կարդալով օրուան առիթով Նախագահ Ժագ Շիրաքի Հայաստանի Նախագահին ուղարկած գրութիւնը ուր պատրաստակամութիւն կը յայտնուէր առաջին օգնութեան չրջանէն ետք, այսօր եւս զօրակցելու Հայաստանին որպէսզի դրապէս ընդառաջէ զարգացման մարտահրաւէրներուն:

Բծախնդրօրէն ծրագրուած երեկոյթը կը բաղկանար խօսքի, երաժշտութեան ու կարճ փաստագրական ժապաւէններու ցուցադրութեան բաժիններէ, Ամէն մէկը ունեցաւ ոչ այնքան անհրաժեշտ ու նաեւ շատ ցնցող մասեր: Այս վերջիններէն էին հայաստանցի վեց պատանի վիրթիւոզներուն բաժինը, երկրաշարժին յաջորդած ժամերուն Լ. Մինասեանի տեսագրութեան վրայ Ս. Աւետիքեանի հետ պատրաստըւած ժապաւէնը եւ Ֆրանսայի հրչէջ Պ. Ժանէնի (Վալանսէն) խորապէս տպաւորիչ վկայութիւնը այն օրերէն երբ օգնութեան առաջին փութացողներու խումբին հետ գացած էր Գիւմրի: «Երկրորդ օրն էր ու մարդիկ այլեւս չէին լար. ու իբրեւ թէ մենք գացեր էինք իրենց զօրավիգ ըլլալու, իրե՛նք մեզի ուժ տուին» ըսաւ ան, չեչտելով որ իրե՛նք հերոսներ չէին, այլ ո՛ն հերոսները հոն տեղւոյն վրայի վերապրողներն էին:

Առաջին մասին մէջ տեղ գտնեցաւ երգչուհի Արաքսիա Դաւթեանի որ երգեց Վէրտի, Մոցարթ, Կոմիտասեան, Տիգրանեան, նաեւ ցուցադրուեցան երկու ուրիշ կարճ փիլմեր. առաջինը Հիմնադրամին հանգանակութեան համար պատրաստըւած «Արմէնի 1988 — 1998»-ն էր, միւսը՝ Կօթիէ Ռիպինսկիի վաւերագրականը որ ցոյց կուտար աղէտէն 10 տարի ետք թըչուառութեան գրեթէ անփոփոխ պատկերը:

Կարճ դադարէ մը ետք օրուան հանդիսավար «Լա Գրուա» թերթէն Փ. Ի. Փրեոլ ողջունելէ ետք սրահին մէջ ներկայ հիւր անձնաւորութիւնները, խօսելու հրաւիրեց Մարսէյլէն Հայր Ժ. Ռ. Արմոկաթը որ Հայերու Ֆրանսայի ներկայութեան, երկու ժողովուրդներուն դարաւոր բարեկամութեան մասին կրկնութիւններով ծանրացած նիւթով մը անհարկի կերպով երկարեց արդէն բաւական ծանրաբեռն յայտագիրը:

Վերջին մասը յատկացուած էր Փ. Տէվէճեանի, Բ. Տէր — Ստեփանեանի եւ Պ. Քուչնէրի ելոյթներուն եւ Շ. Ազնաւուրի հետ հարցազրոյցի մը տեսագրութեան: Առաջինը չեչտուած խանդավառութեամբ ողջունեց Թուրք հրատարակիչ զոյգը, ըսելով որ Ա. Զարաքօլուի նման եթէ հազար Թուրքեր ալ ըլլային, անկարելի ըլլալէ կը դադրէր հայեւթուրք բնականոն երկխօսութիւնը: Ապա «իսկական հայկական կեանք»ի հնարաւորութիւնը միայն Հայաստանի մէջ նկատելով, ըսաւ թէ մեր ընելիքը տալն էր մեր դրամը որպէսզի «ցաւերու եւ դժուարութիւններու, բայց նաեւ տոկունութեան եւ յիշողութեան այդ հողը որ մերն է» թօթափէր թշուառութեան ներկայի պատկերը:

Տալու նոյն թելադրանքը եղաւ Շ. Ազնաւուրի կողմէ ալ որ խօսեցաւ իր կազմակերպութեան իրագործումներուն ու յետագայի ծրագիրներու մասին. ըսաւ թէ չատ անբաւարար էր Սփիւռքէն տրուածը Հայաստանի ծով կարիքներուն դէմ:

Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս ե-

եւ Հայաստանի Փարիզի գործավար Փ. Տէր-Ստեփանեան, յիշելով յատկապէս Բ. Քուշների կարեւոր դերը Ֆրանսայի բերած լայն օժանդակութեան մէջ։

Երեկոյթին վերջին ելոյթը արտասանեց Բ. Քուշներ իր կարգին ողջունելով Ջաքարեանները, ապա յիշեց Սպիտակի երկրաշարժին նախորդ օրը երբ ՄԱԿ-ի մէջ աղէտեալ շրջաններու օգնելու ազատութեան մասին բանաձեւ մը քուէարկուած էր, նաեւ Խորհրդային Միութեան կողմէ։ Եւ երբ յաջորդ օրը աղէտը միջազգային օգնութեան կարօտ կը դարձնէր Հայաստանի այդ գօտին, այդ բանաձեւին շնորհիւ կարելի կ'ըլլար անմիջապէս պատասխանել առաջին անհրաժեշտութիւններուն։ Սակայն, ըստ ան, կարեւորը եւ աւելի դժուարը օգնութիւնը յետագային ալ շարունակելու գործն է։ Ապա ակնարկելով Շ. Ազնաւուրի յայտնած փափաքին՝ Կովկասի մէջ Հայաստան — Վրաստան — Ազրպէյճանի գործակցութիւնն ու բարեկամութիւնը տեսնելու, ըսաւ թէ պէտք է ձգտիլ ըլլալ Ազրպէյճանի նկատմամբ, փոխ զիջումներ փորձել, եւայլն։

Ձեռնարկը աւարտեցաւ կէս գիշերին, Ազնաւուրի «Քեզի Համար Հայաստան» ծանօթ երգին հայերէն տարբերակով Հայաստանի մէջ պատրաստուած տեսագրութեան ցուցադրութեամբ։

* * *

Երեկոյթի մասնակից մէկէ աւելի անձնաւորութիւններու թելադրանքներէն բացայայտ կը դառնար որ նշումին գլխաւոր նպատակը կրկին զարկ տալ էր հանգանակութեան։ Այդ նպատակով ալ արդէն յատուկ պահարաններ դրուած էին սեղաններուն վրայ եւ միջնարարին կոչ եղաւ անոնց մէջ նուէր մը դնելով յանձնել կազմակերպիչ եօթը միութիւններու (տե՛ս «Յառաջ», Դեկտեմբեր 10) ներկայացուցիչներուն։ Պէտք է ըսել որ նոյնիսկ ան, որ ոչինչ գիտէր 1988 — 1998 տասնամեակին աղէտի շրջանին մէջ կատարուած կամ չկատարուածին մասին, տեսնելով վաւերագրական ժապաւէնները, կը հասկնար որ իսկական պատճառ չկայ նշելու քանդումի թուական մը որուն հետեւանքները կը շարունակէին անխեւալի կեանք ապրեցնել տասնեակ հազարաւոր Գիւմրեցիներու։

Այսուհանդերձ, ինչպէս պաշտօնական ճառերու, երբեմն թէ սրտակցութեան, խօսքի արտայայտութիւններու պարագային, Փարիզի երեկոյթին ալ հիմնական նիւթ մը մնաց լռութեան հորին խորը։ Կրկնուեցաւ թէ կատարուած օժանդակութիւնը ու Հայաստանի միջոցները շատ ու շատ անբաւարար են «կարճ ժամանակի մէջ» լրիւ վերանորոգելու համար երկրաշարժին աւերած գօտին։ Ոչ ոք սակայն հարկաւոր նկատեց խօսիլ Սփիւռքին ակնկալուած օժանդակութեան անկատարութեան պատճառներուն մասին։ Երբ ամէն մարդ ընդունած է, եթէ ոչ անձամբ տեսնելով, գոնէ կարդալով կամ լսելով, հայաստանեան եկամուտներ, աշխատավարձեր հազարապատիկ գերազանցող շքեղ դղեակներու, պերճաշուք ինքնաշարժներու մասին որոնք կը պատկանին աւագանիին սա կամ նա դէմքին, ի՞նչպէս կարելի է ակնկալել որ առաջին օրերու թափով շարունակուի նուիրատուութիւնը։ Այսօր անվստահութեան, գոնէ թերահաւատութեան բաւական տարածուն իրականութիւն մը կայ որուն անգիտացումը կը ծառայէ միայն ապարդիւն ձգելու հանգանակութեան կոչերը։

Երեկոյթին ալ ըսուեցաւ, կրկնուեցաւ թէ 30 — 35 հազար ընտանիքներ կը շարունակեն ապրիլ «առժամեայ» տնակներու մէջ որոնք խաւաքարտէ, թիթեղէ, կամ լաւագոյն պարագային փլատակներէն առնուած քարերով շինուած են։ Մինչեւ նոյն ատեն ոչ միայն Երեւանի, այլ նաեւ Գիւմրիի մէջ ալ ծաղկած են փարթամ առանձնատուներ որոնք կը պատկանին այս կամ այն մեծամեծին։

Որպէս հպարտառիթ իրագործում ցոյց տրուեցաւ ֆրանսական վարժարանի շէնքը որ շատ երկարատեւ շինութեան շրջանէ մը ետք ի վերջոյ աւարտած է եւ գործածութեան դրուած. ըսուեցաւ որ ան կարեւոր չափով արդիւնք է տիկին Մ. Փաշայեանի յամառ ջանքին որ հակառակ անձնական մեծ դժբախտութեան, գիտցած էր կեանքին փարիլ ինք իրեն եւ ուրիշներու համար։ Դպրոցէն ետք ցոյց տրուեցաւ նաեւ անոր «բնակարան»ը որ շատ չի տարբերիր 30 — 35 հազար ընտանիքներու ունեցածէն...։

Կը բաւէ՞ որպէս անկեղծ ցաւի արտայայտութիւն ընկալել վարչապետ Ա. Դարբինեանի Դեկտեմբեր 7-ի նշումներուն ունեցած ամօթի արտայայտութիւնը, կամ Շիրակի մարզպետին հաւաստումը թէ մինչեւ 2001 աղէտի գօտին պիտի վերնայ երբ այս կարգի հոգեչահ խօսքերու եւ գործին, իրականութեան միջեւ անդունդներ կան. յայտնապէս անանցանելի ու խոր։

Պէտք է ի վերջոյ անդրադառնալ ու պահ մը լրջօրէն հակիլ այս տուեալներուն եթէ առաջադրուած վերանորոգութեան անկեղծ նպատակն է։ Այլապէս, տակաւին բազմաթիւ Դեկտեմբեր 7-երու պիտի կրկնուին Սփիւռքին ուղղուած տալու կոչերը, անտարբերութեան ամբաստանութիւնները եւ հազարաւորներ իրենց կեանքը շարունակեն թիթեղին, խաւաքարտին, ցեխին, ցուրտին անմիջական մտերմութեան մէջ։ Ու նոյն ատեն աճին ու բազմանան օրհնեալ դղեակներն ու ապարանքները...։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Նոյեմբեր 28 եւ 29-ին գումարուեցաւ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութեան Թեմական Պատգամաւորական Ժողովը, ինչպէս նաեւ կրօնական ժողով։ Ամէն տարի գումարուող օրինաւոր այս ժողովներէն յետոյ, այս տարի, 1998-ին Առաջնորդարանի մէջ տեղի ունեցաւ նաեւ Առաջնորդարանի եւ ոչ եկեղեցական կազմակերպութիւններու միջեւ հանդիպում մը, ներդաշնակ նոր գործունէութեան մը խարիսխը պատրաստելու մտադրութեամբ։

Վերոյիշեալ ժողովները ընթացան հետեւեալ օրակարգով.—

Նոյեմբեր 28, Շաբաթ օր, ժամը 17-ին սկսաւ եկեղեցական համայնքներու հետ առաջին ժողովը, որուն մասնակցեցան եկեղեցական դասը, համայնքի ներկայացուցիչներն ու Թեմական Խորհուրդի անդամները։

Ժողովը բացուեցաւ Առաջնորդին աղօթքով։ Գարեգին Արք. արտասանեց նաեւ հոգւոց մը 1998-ի ընթացքին վախճանեալ Յակոբ Աւագ Քահանայ Կէօքճեանի հոգւոյն ի հանգիստ։ Ապա Թեմական Խորհուրդի ատենապետ տոքթոր Սարգիս Բէհնեան ներկայացուց օրակարգը։ Ան նախորդ ատենագրութեան ընթերցումէն ու վաւերացումէն յետոյ ներկայացուց Առաջնորդութեան 1997-ի տեղեկագրութեան իւրաքանչիւր կէտը առնելով ներկաներու կարծիքը։

Նոյն գիշերը, Թեմական Խորհուրդի փոխ-ատենապետ ու գանձապահ Պր. Հերման Օտապաշեան ներկայացուց Առաջնորդութեան 1997-ի հաշուէկշիռը տեսա-լսողական համակարգով, ինչ որ ներկաներուն առիթ ընծայեց, որպէսզի անոնք յստակ պատկերացում մը ունենան Գերմանիոյ Առաջնորդութեան հիմնումէն մինչեւ 1997 նիւթական վիճակին անցուցած ճանապարհին։

Բոլոր մասնակիցներուն հետ միասնաբար կատարուած երեկոյեան ընթրիքէն յետոյ, ժողովը շարունակուեցաւ մինչեւ կէս գիշեր, ուր իւրաքանչիւր համայնք գրաւոր կամ բանաւոր կերպով ներկայացուց իր տեղեկագրութիւնը, պարզաբանեց յառաջացած հարցերը, եւ առաւ ներկաներուն կարծիքները։

Յաջորդ օրը Նոյեմբեր 29-ին առաւօտեան ժամը 10-էն սկսեալ, շարունակուեցաւ ժողովը կրկին համայնքներու տեղեկագրութիւններով եւ նոր առաջարկներով։ Ժամը 13-ին աւարտած ժողովէն ետք կէսօրուան ճաշը կատարուեցաւ Առաջնորդարանի մէջ։

Կէսօրէ ետք, ժամը 14-էն սկսեալ Առաջնորդարանի մէջ տեղի ունեցաւ Գերմանիոյ ոչ եկեղեցական կազմակերպութիւններու հետ հանդիպում մը, Առաջնորդին նախագահութեամբ։ Գարեգին Արք. իր արտասանած աղօթքէն յետոյ ողջունեց բոլոր կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները եւ բացատրեց համագումարին նպատակը յայտնելով՝ «Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութեան հիմնումէն եօթը տարիներ յետոյ անհրաժեշտ կը տեսնենք գաղութիս բոլոր կազմակերպութիւններու ներկայացնել նախ մեր գործունէութեան արդիւնքները, առնուած քայլերը, բայց նաեւ պակաս մնացած բաժինը, որպէսզի ան ալ լրացուի ոչ եկեղեցական կազմակերպութիւններու հետ ներդաշնակ գործունէութեամբ մը։ Գաղութային կեանքի դժուարութիւնները մեր առջեւ ալ կը ցցուին ամէն օր եւ մենք համոզուած ենք, որ զանոնք յաղթահարելու միջոցը մեր ուժերը միացնելու մէջ կը կայանայ։

Եկեղեցական դաշտին մէջ Առաջնորդարանը, փառք Աստուծոյ, արձանագրած է որոշ յառաջդիմութիւն, բայց ազգային ու մշակութային դաշտին մէջ, նոր սերունդի դաստիարակութեան համար ստիպուած ենք նոր ծրագրեր մշակել եւ միասնաբար իրագործել հասնելու համար աւելի դրական արդիւնքներու»։

Առաջնորդը ապա խօսք տուաւ Թեմական Խորհուրդի ատենապետ տոքթոր Սարգիս Բէհնեանի, որ Առաջնորդութեան եօթը տարիներու գործունէութիւնը ամփոփեց եւ առաջարկեց ներկաներուն իրենց կարծիքները յայտնել։

Սոյն համագումարին իբրեւ եզրակացութիւն ներկաները համաձայնեցան խորհրդաժողովի մը սկզբունքին շուրջ, որ առաջարկուեցաւ Սփիւռք եւ Յեղասպանութեան Հետազօտութեան Կեդրոնի տնօրէն տոքթոր Միհրան Տապաղի կողմէ։ Այս առաջարկին նախագիծը պատրաստել առաջարկուեցաւ նոյնինքն Տոքթոր Տապաղին, որ 1999-ի առաջին եռամսեակին գումարելի ժողովի մը մէջ պիտի ներկայացնէ իր նախագիծը։

Նոյն գիշերը Առաջնորդին նախագահութեամբ գումարուած կրօնական ժողովը զբաղեցաւ իւրաքանչիւր հոգեւոր հովիւի տարեկան գործունէութեամբ եւ մշակեց 1999 իր գործունէութեան նախագիծը, որուն ծանրութիւնը կը կազմէ թափ տալ հովուական աշխատանքի։ Նոր տարուան սկիզբին կրօնական դասու աւելի ընդարձակ ժողովը պիտի զբաղի գործնական յստակ ծրագրերով։

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն
Դեկտեմբեր 10, 1998

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Կիրակի, Նոյեմբեր 29-ի Կրընոպլի Հայ Մշակոյթի Տան «Ժան Մարանճեան» սրահին մէջ տեղի ունեցաւ խորհրդանշական օր մը։

Սէն-Շամոնի Հայկական Մշակոյթային Կեդրոնի տարեցներու խումբը 30 հոգիով իրենց նախագահուհին Տիկին «Օտիլ Գիրիգեանի» ընկերակցութեամբ, հանդիպում ունեցան Կրընոպլի Հայկական Մշակութային Տան «Լը Թան Լիպրի»տեսացերուն հետ որոնց պատասխանատուն է Տիկին Շաքէ Մանուկեան։

Կէսօրին Մշակոյթի Տան տնօրէնը Պր. Ա. Յակոբեան, բարեգալուստի խօսքով պատուեց ներկաները, եւ խօսք տուաւ Տիկին Գիրիգեանին, ան իր կարգին, համակրանքով արտայայտուեցաւ։ Ճաշը ընթացաւ ուրախ մթնոլորտի մը մէջ, մերթ ընդ մերթ եղան երգեր եւ արտասանութիւններ։ Ճաշէն ետք «Երեւան» երգչախումբը հայրենասիրական եւ գեղջկական երգերով, իսկ «Նաղան» պարախումբը աւանդական պարերով խանդավառութիւն ստեղծեցին։

Երեկոյեան Շ. Մանուկեան հրաւիրեց Տիկին «Ջիտեմեանը» որ հիմնադիրն էր «Լը Թան Լիպրին» եւ քաղաքապետարանի խորհրդատու Տիկին Մարսէլ Մարտիրոսեանը, որոնք գոհունակութեամբ արտայայտուեցան։

Մինչեւ ուշ երեկոյ ուրախութիւնը շարունակուեցաւ։

Ներկաները մեկնեցան խոստանալով դարձեալ հանդիպիլ յաջորդ անգամ՝ Սէն-Շամոնի մէջ։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Սարոյեանն ինքը Զարենցի մասին գրած իր յօդուածում խոստովանում է, որ «Մարդկային մեծութիւնը շատ դժուար է բացատրել»...

Ուրեմն, սովորած պիտի տպաւորութիւններիս ու յուշերիս քաոսից ընտրութիւն անեմ, գտնեմ այն բեկորները, որոնցից հնարաւոր է ստեղծել նրա մօտաւոր դիմանկարը, մի թեթեւակի յոյս փայփայելով, թէ այդ դիմանկարի մէջ «հողէն, ջուրէն, արեւէն, օդէն» բաղկացած Սարոյեանից բացի, ինչ-որ չափով կարող է երեւալ նաեւ «գաղտնիքէն» բաղկացած Սարոյեանը։

Եւ «գաղտնիքէն» բաղկացած Սարոյեանին ինչ-որ չափով բռնելու համար երբեմն պիտի անդրադառնամ նաեւ իր ստեղծագործութիւններին, քանի որ գրողի «գաղտնիքը» ոչ այլ տեղ է, քան հէնց ստեղծածի մէջ։

Բայց տեղն ու տեղը պիտի մի վերապահութիւն էլ անեմ ու ասեմ, որ դա էլ այնքան հեշտ չէ, քանի որ Սարոյեանի ստեղծածը շատ է նման Սարոյեան մարդուն...

Ստեղծագործութիւնն էլ իր նման արտաքուստ պարզ է, անմիջական, անպաճոյճ, բայց այդ պարզութեան տակ այնպիսի խորքութիւններ, ծալքեր, փիլիսոփայական այնպիսի աներեւոյթ անդունդներ կան, որոնցից դժուարանում ես գաղտնիքներ կորզել։ Յիրաւի, յաճախ մնում ես զարմացած, թէ պարզ, սովորական դրոյթներից չտարբերուող պատմուածքներով, դասական ըմբռնողութեամբ սիւժէներ ու ֆաբուլաներ չունեցող վիպակներով, հետաքրքրաշարժ հանգոյցներ չունեցող պիէսներով ինչպէս է նա կարողանում հասնել այդպիսի զարմանալի արդիւնքի, փիլիսոփայական այդպիսի խորութիւնների ու ընդհանրացումների...

Ինձ համար Սարոյեան մարդու եւ Սարոյեան գրողի մէջ ամենաանբացատրելին ամէնից առաջ թերեւս այն է, թէ ինչպէս Ամերիկայում ծնուած, ազգերի այդ վիթխարի խառնարանում մեծացած, ամերիկեան գրականութեան մթնոլորտում հասունացած մարդը չի կորցրել հողերանական ու արնակցական կապը իր ակունքների հետ...

Մինչդեռ այնքան հեշտ ու բնական էր այն կորցնելը։

Չէ որ կան օրինակներ, նշանաւոր գրողների օրինակներ, Մայքլ Առլէն, Անրի Թրուայա ու դեռ ուրիշներ, որոնք այնպէս հեշտ են կորցրել այդ կապը։

— Բայց ահա Սարոյեանի հետ զրուցելիս ես յաճախ մոռանում էի, որ դէմս Ամերիկայի ժամանակակից խոշորագոյն գրողներից ու մտաւորականներից մէկն է կանգնած, թւում էր, թէ զրուցում եմ մի հայ բարբառախօս գեղջուկի հետ։

Ակունքները...

Ակունքը յատուկ իմաստ, յատուկ խորհուրդ ունի նրա համար։ Մէկի հետ ծանօթանալիս, անուն-ազգանունը իմանալուց յետոյ, անպայման հարցնում է, ուսկի՞ց կու գաս, բնիկ ո՞րտեղացի ես...

— Երբ մէջս առաջին անգամ գրելու պահանջ զգացի, ուզեցի պարզել, թէ ուսկի՞ց կու գամ, ո՞վ եմ, ի՞նչ կ'ուզեմ ըլլալ։ Դեռ այն ատեն հասկցայ. մինչեւ չիմանամ, թէ ով եմ, չեմ կրնար գրել... Ու հասկնալով, որ Հայ եմ, Պիթլիսէն կու գամ, զաւակն եմ Արմենակ ու Թագուհի Սարոյեաններու, սկսայ գրել...

Իրեն կրկնել չսիրելով հանդերձ, մի քանի անգամ կրկնեց դէպի ծնողների՝ Արմենակ ու Թագուհի Սարոյեանների ծննդավայր Պիթլիսը կատարած իր ուղեւորութեան մասին։

— Երբ Պոլիս հասայ, Թուրք գրողներ հարցուցին ինծի, ո՞ւր կ'ուզես երթալ... Ըսի՝ միայն Պիթլիս։ Դժուար է, ըսին, օտարներուն այդ կողմեր չեն թողուր, բայց բան մը կ'ընենք, որ երթաս... Բան մը ըրին, ու գացի...

Քաղաք աւերակ էր, միայն բերդ կանգուն էր։

Քիւրտ մը կար, ութսունն անց, հօրս յիշեց, ճանչցաւ։

Ան էր, որ ինծի մեր տան տեղ ցուցուց։

Տուն աւերակ էր, բայց օճախ կար...

Տիրեց, լռեց ու յանկարծ երգեց.

Ճամբորդ ախպա՛ր, մեր տուն արի
Աս ալ Հայու օճախ է...

(Շար. 15)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՓՕ. – Իր մօր՝ Սիրազարդ Պետիկեանի յիշատակին Ազաւնի Պետիկեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine (Jura)

- **Directeur diplômé BAFD**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — 13001 MARSEILLE

LOTO ANNUEL

Dimanche 20 Décembre à 15 heures 30

Nombreux lots de valeur

VENEZ NOMBREUX

(Շար. Ա. էջէն)

սելու բացայայտ դժուարութիւն ունի։ Այս ախտաճանաչումը կը ջղագրգռէ Վատիկանը, որ Օսսէրվաթոռէ Ռոմանոյի միջոցաւ յարձակած է խաղացի լրագրոդի մը վրայ որ ակնարկած էր Պապին ցուցաբերած «որոշ յոգնութեան»։ Մնաց որ կը թուէ տեսնել Պապը դիտակցելու համար թէ վիճակը լաւ չէ։ Ամերիկեան պարբերաթերթին համաձայն, ի մօտոյ պիտի չկարենայ ոչ պատարագել, ոչ ալ խօսիլ։

ԱԼԺԵՐԻՈՅ նախարարապետը՝ Ահմետ Ույահիա հրաժարեցաւ, ինչպէս կ'ակընկալուէր։ Ընդդիմութիւնը պահանջած էր իր մեկնումը եւ զինք կը մեղադրէր բազմաթիւ խարդախութիւններու համար նախորդ ընտրութիւններու առեն։

ԹԵՀՐԱՆԻ ՄԷՋ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուած են մտաւորականներու սպանութիւններուն կապակցութեամբ։

ՌՈՒՍԻԱՍՏԱՆԻ, Ատրպէջանի, Ղազախստանի եւ Թիւրքմէնիստանի համար քարիւղի գիներուն անկումը ոչ միայն ջնջած է անոնց հեռանկարները այլեւ վերջ տուած է տագնապէն դուրս ելլելու երազներուն, շնորհիւ քարիւղին։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 13-ի արդիւնքներն են. –

Փարիզեան Շրջան

Ա.Ս.Օ. Արմէնիէն (Իսի) – Սէն Տընի-Սէն Լէօ 1 – 1
Իւ. Ժի. Ա. Ալֆորվիլ – Պրէւան 1 – 1
Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս. Սուռ է Միւէ 2 – 1
Պուֆըմոն – Էփ. Սէ. Աւակս Արնուվիլ 4 – 1

Պատանիներ

Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս – Անիէր 2 – 6

Լիոնի Շրջան

Էրիէօ – Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն Տէսին 0 – 0

Իզէրի Շրջան

Ֆէյզէն – Հ.Մ.Ը.Մ. Վիէն 5 – 4

Տրոմ-Արտէշի Շրջան

Հ.Մ.Ը.Մ. Վալանս – Ալլէք 3 – 2

Փրովանսի Շրջան

Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ – Պասէն Մինիէ 4 – 0

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

Փարիզ

Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս – ԱՓՍԱՓ 74 – 88

Le Jeudi 17 Décembre à 20 h 45
au Centre Culturel SAINT MESROB

WOJTEK BUSS et MARIE ANCENAY présentent leur livre

ARMENIE
Splendeur d'un pays secret

Préface de CHARLES AZNAVOUR

DIAPORAMA COMMENTE

Vente du livre et signature par les auteurs

Centre Culturel St Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris Vème

M° Luxembourg, Monge, Cardinal Lemoine — *Entrée libre*

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «*Djavo Chant*» de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30

REPAS & AMBIANCE

Animation Disc-Jockey VANICK
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 MARSEILLE

Pour tous renseignements téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

***

Section «*Archalouys Tathéossian*» de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section «*Archalouys Tathéossian*» de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL **du dimanche 28 février au dimanche 7 mars** à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :

- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութեան առթիւ։

Շողիկ Այտընեան 300 Ֆր., Շաքէ Գէրթի 500 Ֆր., Աբրահամ Դանիէլեան 300 ֆրանք, Սիրարփի Գիրէն 100 Ֆր., Արշալոյս Գապազ 150 Ֆր., Աննա Գարաթէփէ, Լուսիա Էրսէն, Նուէր Գապազ 200-ական ֆրանք, Արեգնազ Գէպէլեան 50 Ֆր., Արման Հիլէրէզօ, Տէր եւ Տիկին Սրապեան 200-ական Ֆր., Խաչիկ Գումրու 150 Ֆր., Մաղաղաճեան 100 Ֆր.։

***

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Եկեղեցւոյս Մատաղօրհնութեան առթիւ. –

Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչը 500 ֆրանք, Պէթի եւ Վանէսա Ապա 300 Ֆր., Արսէն Գարեան 500 Ֆր., Միհրան Սահակեան 200 Ֆր., Խաչիկ Իբէդճի, Յակոբ Իբէդճի 250-ական Ֆր., Գրիգոր Բնարպաշը, Դանիէլեան ընտանիք, Արշալոյս Պատուականեան 200-ական Ֆր., Հայկանոյշ Սարգիսեան 100 Ֆր., Արմենուհի Փէհլիվան 1000 Ֆր., Ժիրայր Փէհլիվան 2500 Ֆր., Անոնեան 250 Ֆր., Գրիգոր Կոստանեան 500 Ֆր.։

L'ECOLE TARKMANTCHATZ
vous invite
à son

REVEILLON
du jour de l'an

LE 31 DECEMBRE
à partir de 20 heures 30
LA SOIREE SERA ANIMEE PAR

GRICHA
et
Orchestre KAROUN

Participation aux frais 400 F
Enfants — de 12 ans : 100 F

— *Nombre de places limités* —

RESERVATIONS AU :
01. 46. 45. 60. 55

19–27, SENTIER DES EPINETTES, ISSY LES MOULINEAUX

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի վերանորոգութեան առթիւ՝ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները. –

Դ. ՑԱՆԿ

Պր. Վահէ Տամլամեան 500 Ֆր., Տիկին Ա. Քէրթէշեան 100 Ֆր., Պր. Ժաք Պէնկեան, Ոմն (Զուիցերիայէն) 500-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գառլ Գլոզէն 250 ֆրանք, Տիկին Մաքրուհի Ղազարոսեան, Տիկին Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Սարգիսեան 200-ական Ֆր., Տիկին Ժ. Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժան - Գլօտ Լաֆօն, Տիկին Մարկարիթ Սուրեան 500-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գ. Տէյիրմէնթաշ 200 Ֆր.։

***

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է իւղագինի հետեւեալ նուէրները։

Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էտուար Ծառուկեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տարօն Սարհատեան 1000 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Փշրիկեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արամ Ֆրէնկեան 500 Ֆր., Պր. Դաւիթ Դաւիթեան 50 Ֆր., Պր. Ֆիլիփ Մամառով 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կրէկուար Օհանեան 1000 Ֆր., Պր. Յովհաննէս Դաւթեան 500 Ֆր., Պր. Աւետիք Եալըն 10.000 Ֆր., Պր. Առաքել Սերոբեան 3000 Ֆր. Պր. Ռուտոլֆ Մուրատեան 1500 Ֆր., Պր. Ժան Գարակէօզեան 1500 ֆրանք, Պր. Ժան Ֆորթունաթօ 100 Ֆր., Տիկին Ա. Խաչատուրեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովակիմ Ղարիպեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ոսկերիչեան, Տէր եւ Տիկին Լ. Ահարոնեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հիւպէր Ժամկոչեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ալթունեան 500 Ֆր.։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապոյտ Խաչի Անահիտ մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ Կիրակի, Դեկտեմբեր 20, ժամը 15-էն սկսեալ Սէն - Մօրիս Տը Պէնոյի քաղաքապետարանի սրահին մէջ. Հրամմեցէ՛ք մեզի հետ վայելելու Կաղանդ պապուկին ներկայութիւնը։

L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
d'Issy-les-Moulineaux
55, avenue Victor Cresson — 28, avenue Bourgain

organise en collaboration avec le S.E.L.

une

exposition-vente

d'objets artisanaux provenant de 10 pays différents dont l'ARMENIE
(*magnifiques tapis, khatchkars, nappes brodées...*)

NOMBREUSES IDEES DE CADEAUX POUR NOEL ET LES FETES DE FIN D'ANNEE

Heures d'ouverture: de 10h30 à 19h30
Le Dimanche de 12h30 à 19h30.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

LE LIVRE POUR LES FETES !

La M.C.A. a le plaisir de recevoir
REINE CIOULACHTJIAN
venant tout spécialement de Marseille
à l'occasion de la parution de son livre

«Et les mots pour héritage...»

Illustrations de
Armen KIOUKTCHIAN,
Maître enlumineur de Erevan

Plus de **300 pages** hautes en couleurs
Des dizaines de **contes arméniens** inédits
Plus de **400 proverbes** en traduction française

le **VENDREDI 18 DECEMBRE**
à 20 heures 45

Présentation
Projection diapositives des illustrations
Dédicaces

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél.: 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR D'HIVER

La Croix Bleus des Arméniens de France
organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du 20 au 27 février 1999 pour les enfants de 8 ans révolus à moins de 15 ans.

Prix : 2700 F comprenant

- **transport**
- **hébergement**
- **location et cours de ski**
- **remontées mécaniques**
- **assurance**

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. Conseil d'Administration, 17 rue Bleue 75009 Paris
tél. 01 48 24 46 57

Date limite d'inscription : 12 janvier 1999.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 17
JEUDI
17 DECEMBRE
1998
LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice: Arpik MISSAKIAN
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 01.47.70.86.60 Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ· — Վեցամսեայ : 635 Ֆ·
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ· (սովորական առաքում)
1·350 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·

74րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.533 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.533

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ ԱՆԶԻՋՈՂ ԿԸ ՄՆԱՅ

ԳԼԻՆԹԸՆԻ ՁԱԽՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Գլինթըն ամբողջութեամբ ձախողեցաւ եւ գլուխը կախ վերադարձաւ Ուաշինկթըն ուր իրեն ուրիշ փորձանքներ կը սպասեն: Արդարեւ, Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 17-ին է որ Ներկայացուցչական Ժողովը պիտի արտայայտուի նախագահին պաշտօնազրկման շուրջ երդմնազանցութեան համար Լեւինսկի հարցին կապակցութեամբ: Մինչ այդ, Իսրայէլ թափած բոլոր ճիգերը ի զերեւ ելան: Արդարեւ Արաֆաթ տեղի տուաւ եւ պաղեստինեան Ուխտէն ջնջեց այն յօդուածները որոնք կը վերաբերէին Իսրայէլի քանդումին, բայց, Իսրայէլի վարչապետը մերժեց գործադրել Ուայ Ռիվըրի համաձայնագրին այն հատուածը ըստ որուն պէտք է քաշուի Այսրյորդանանէն Դեկտեմբեր 18-ին, Ուրբաթ:

Նեթանիահուի համար, Արաֆաթ բոլոր յանձնառութիւնները չի յարգեր, կը պատրաստուի Պաղեստինի անկախ Պետութիւն մը հռչակել, ուրեմն ոչ հող կը պարպէ, ոչ ալ պաղեստինցի բանտարկեալներ ազատ կ'արձակէ, ոչ ալ շնորհակալ կ'ըլլայ Իսրայէլի քանդումի վերաբերող յօդուածներուն ջնջումին համար, որովհետեւ Արաֆաթ այդ քայլը պէտք է առած ըլլար հինգ տարի առաջ:

Յետոյ Նեթանիահու քաղաքութիւն չի սիրեր եւ չէ հանդուրժած որ Գլինթըն նոյնքան յուզուի եւ լայ պաղեստինցի չորս աղջնակներու համար որոնք բանտարկուած իրենց հայրը կը պահանջէին եւ հրեայ որբերու որոնց հայրերը սպաննուած էին ահաբեկչափորձերու ընթացքին: Գլինթըն արցունք թափած է երկու պարագաներուն ալ, ինչ որ «անընդունելի» է Նեթանիահուի համար: Աւելին, կը մեղադրէ Գլինթընը որ հաւասար դիրքի վրայ դրած է Պաղեստինցիք եւ Իսրայէլցիք, օրինակ, Բեթղեհէմի մէջ Կաղանդի ծառի մը մոմերը վառած է, Արաֆաթի ներկայութեան եւ անմիջապէս յետոյ հրեայ պետութեան խորհրդանիշ վայրը՝ Մասատա այցելած է: Իսրայէլցիներուն համար պաղեստինեան Պետութիւն մը ծնած է: Մնաց որ Գլինթըն ալ շատ դժգոհ չէ եւ, հաւանաբար ինքզինք մխիթարելու նպատակաւ, յայտարարած է. «Շատ լաւ, անկեղծ հանդիպում մըն էր: Խաղաղութեան գործընթացը կրկին ճամբայ ելած է»: Գլինթըն ջանացած է անտեսել Նեթանիահուի վարուելակերպը երբ նոյնիսկ ան անկրթութիւնը տարած է մինչեւ հոն՝ ուր չէ վարանած ըսելու՝ «այս այցելութիւնը գոնէ մէկ բանի ծառայած կ'ըլլայ, դրասենեակիս գործը փոխեցին»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ խորհրդարանական յանձնախումբը որուն պաշտօնն էր լուսաբանել Ֆրանսայի դերը Ռուանտայի ցեղասպանութեան մէջ, 9 ամսուան քննութենէ ետք, յանձնած է իր տեղեկագիրը: Ամէն ինչ յստակացած չէ, հաստատ է սակայն որ Ֆրանսա սխալներ գործած է: 1994-ին 800 հազար Թութսիներու ջարդին մէջ ամբողջովին պատասխանատուութիւն չունի, բայց եւ այնպէս սխալ գնահատումներ ըրած է:

ՏԻԿԻՆ ՏԱՆԻԷԼ ՄԻԹԵՐԱՆ Հռոմ գացած է ու տեսնուած Ա. Օճալանի հետ: Տարիներէ ի վեր, Ֆրանսուա Միթերանի այրին բուռն պաշտպան մըն է քրտական դատին որու նպաստած է իր «Ֆրանս-Լիպերթէ» հիմնարկին միջոցաւ:

ՉԵՉԵՆԻՈՅ անկախապաշտ Հանրապետութիւնը, մէկ ամսուան համար, արտակարգ վիճակ հռչակած է երկրին մէջ:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ նոր վարչապետ նշանակուեցաւ Սմայիլ Համտանի որու կ'իյնայ Ապրիլի նախագահական ընտրութիւնը պատրաստել:

ԻՏԱԼԻԱ չի կրնար 300 հազար «առանց թուղթի» պաղթողներ ընդունիլ: Ասոնք դիմում կատարած են այդ ուղղութեամբ, բայց իշխանութիւնները միայն 38 հազարի պարագաները պիտի կանոնաւորեն: Կեցութեան թուղթ ստանալու համար պէտք է որ դիմողը աշխատանք, բնակարան, մաքուր անցեալ ունենայ եւ Իտալիա գտնուի 1997 Մարտ 27-էն ի վեր:

ՓԻՆՈՇԷի հարցը կը շարունակէ կնճռոտ կացութիւն մը ստեղծել իրաւական գետնի վրայ: Իր փաստաբանները աննախընթաց դիմում մը ըրած են Դեկտեմբեր 15-ին Լորտերու Ժողովին իրաւագէտներուն: Կ'ուզեն որ անոնք ջնջեն իրենց վճիռը որ կը մերժէր Փինոշէի դիւանագիտական անձեռնմխելիութիւնը:

ԻՐԱՆ 19,8 միլիոն տոլարի պայմանագրութիւն մը ստորագրած է անգլեւհոլանտական Շէլ եւ անգլիական անկախ Լասմօ ընկերութեան հետ Կասպից ծովի շրջանին քարիւղային հետազօտութեան համար: Գումարը ճիշդ ու ճիշդ նուազ է 20 միլիոն տոլարի սահմանէն զոր Ուաշինկթըն ճշդած է: Այդ գումարէն սկսեալ կրնայ գործադրուիլ Ամաթօ օրէնքը որ թոյլ կուտայ Միացեալ Նահանգներուն փոխադարձ միջոցներ ձեռք առնել քարիւղային ընկերութիւններուն դէմ, որոնք ներդրումներ կ'ընեն Իրան:

ՊԱՊԻՆ առողջական վիճակը միշտ նիւթ է իտալական մամուլին, Նիւզուիքի յայտնութիւններէն ետք: Իլ Մեսաճերօ Դեկտեմբեր 14-ին հարցազրոյց մը հրատարակած է տոքթոր Մ. Ճիաքանելլիի հետ, որ մասնագէտ մըն է: Ան կը հաստատէ որ Յովհ. - Պօղոս Բ. կրնայ կարեւոր դժուարութիւններու բախիլ ճառ խօսելու, ոտքի կենալու, պատարագելու համար, բայց ապահովութիւն կուտայ որ այդ յառաջխաղացումը որեւէ ձեւով չի վնասեր իր մտային կարողութեան:

ԵԸԼՄԱԶ յայտարարած է Հիւրրիյէթ-ին, Դեկտեմբեր 15-ին, որ Իտալիա կրնայ Ա. Օճալանը երրորդ երկիր մը ղրկել, թերեւս Ալպանիա:

Պ. ՄԷԿՐԷ եւ իր կողմնակիցները կը ջանան տէր մնալ Ազգ. Ճակատին եւ Յունուար 24-ի համար հրաւիրած են համագումար մը որ տեղի պիտի ունենայ Մառինեան (Պուշ-տիւ-Ռոն), հաւանաբար եւ որմէ առաջ ալ, Յունուար 9-ին, Ազգ. նոր խորհուրդ մը պիտի գումարուի: Այս համագումարէն ծնի, անկասկած, նոր շարժում մը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՄԱՀԱՓՈ՛ՐՁ» ՊԱՏԳԱՄԵՑԻՆ ՈՒ ՄԱՀ ԵՂԱՒ

Շշմեցնող ու խորապէս մտահոգիչ էր գլխաւոր դատախազ Հ. Խաչատրեանէն հազիւ չորս ամիս ետք նաեւ Պաշտպանութեան փոխ-նախարար Վ. Խորխոռունիի սպանութիւնը: Բազմաթիւ ու բազմաբնոյթ հարցականներ կը թելադրուին զոյգ արարքներէն. հարցականներ որոնք կը կապուին նման ոճիրներ մութին մէջ ձգել տուող պատճառներէն մինչեւ երկրին կայունութեան, ապահովութեան կապուած վախերու:

Բայց ինչ որ շշմեցնողին ու մտահոգիչին յաւելեալ խորք մը բերաւ վերջին սպանութեան առընչութեամբ, մամուլի աննախընթաց հրապարակում մըն էր, կատարուած՝ փոխ-նախարարին սպանութենէն ութ օր առաջ: *«Անհրաժեշտ է շատ կերպով մահափորձ կազմակերպել կառավարութեան անդամների վրայ»* խորագիրը տեղ գտած է «Հայոց Աշխարհ» թերթին Դեկտեմբեր 2-ի թիւին Ա. էջը: «Ահաբեկչութեան բաժին» ստորագրուած գրութիւնը Ռուսաստանի, Վրաստանի ու Ադրբեջանի օրինակներէն մեկնելով դիտել կուտայ թէ *«Հայրենիքի քաղաքական գործիչներին եւ մանաւորապէս կառավարութեան անդամներին քիլերները պարզապէս արհամարհում են»*: Իսկ այս արհամարհանքը վարկանիշի անկում կը նկատուի, քանի որ վերոյիշեալ երկիրներուն մէջ սպառնալիքի ենթակայ, կամ մահափորձէ փրկուած քաղաքականի դէմք ըլլալ, փառաւորուելու չափանիշ է: Ուստի *«Հայոց աշխարհ»*ի «Ահաբեկչութեան բաժին»ը կը թելադրէ մահափորձ կազմակերպել կառավարական անդամներու վրայ, անոնց վարկը բարձրացնելու հայրենասիրական մտահոգութեամբ: Գրութեան մէջ բացատրուած են նաեւ մահափորձի երեք ձեւեր...:

Ճիշդ է որ անոնցմէ ոչ մէկն է կիրարկուածը Վ. Խորխոռունիի սպանութեան պարագային. այսուհանդերձ, խօսքին ու գործին այս աստիճան սերտ կապը անկարելի է որ անշմար մնայ նոյնիսկ որպէս սեւ կատակ:

Կրնայ անշուշտ «լրջութեան» չափանիշ մըն ալ ըլլալ թերթին համար որ յայտնի է թէ ինքնատիպ գաղափարներու սովէն չի տառապիր:

Կայ նաեւ աննախադէպ այս յստակատեսութեան արթնցուցած հետաքրքրութիւնը: Արդեօք թերթը յետագայ թիւերով ոճիրին հեղինակ կամ հեղինակներուն մասին ալ յայտնութիւններ պիտի ունենա՞յ:

Ատով՝ քաղաքական ոճիրներ մութով ծածկելու հայաստանեան մոլութեան մէջ ալ նախընթաց մը արձանագրելով: Եւ մանաւանդ արժանանալով Պաշտպանութեան նախարարութեան խոստացած 100 հազար տոլարի պարգեւին...:

Թ. ԱՐՓԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 15 / 16)

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՐԵՒԱՆ

Դեկտեմբեր 15-ին Երեւան հասած է Ռուսաստանի զինուած ուժերու պատուիրակութիւնը, օդային ուժերու գլխաւոր հրամանատար գնդապետ Գառնուկովի գլխաւորութեամբ: Այցին պատճառն է միասնական հակօդային պաշտպանութեան համաձայնագրին իրականացման հերթական փուլը: Նոյն օրը ռուսական պատուիրակութիւնը ընդունած է Պաշտպանութեան նախարար Վ. Սարգսեան:

* * *

ԼՈՌԻԵՑԻ 16 ՀԱԶԱՐ ԸՆՏԱՆԻՔ ԲՆԱԿԱՐԱՆ ՉՈՒՆԻ

Լոռիի մարզին մէջ ուր երկրաշարժէն տուժած է շուրջ 400.000 հոգի, միայն կիսով լուծուած է բնակարանի հարցը, 150 գիւղերէն 53-ը տակաւին փայտաշէն տնակներու մէջ են եւ ոչինչ եղած է Վանաձորի մշակոյթի պալատին, գիւղերու մշակոյթի տուներուն վերանորոգման ուղղութեամբ: Այս մասին տեղեկացուցած է Լոռիի մարզպետ Հ. Քոչինեան մամուլի ասուլիսի մը: Ան ըսած է նաեւ որ 16 հազար ընտանիք բնակարանի կարիք ունի: Գլխաւորապէս Սպիտակի գիւղերուն մէջ չորս հազար հոգի բնակարան չունի, իսկ Սարամէջ եւ Լեռնապատ գիւղերուն մէջ բնակարանի հարցը մասնակի կերպով լուծուած է:

* * *

«ՄԱՐԶԱԴԱՇՏ»Ը ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ

Դեկտեմբեր 15-ին լոյս տեսած է «Մարզադաշտ» մարզական թերթին առաջին թիւը, գլխաւոր խմբագիր ունենալով Արսէն Բաբայեանը: Թերթը տեղ կուտայ հայկական եւ միջազգային մարզական կեանքին մասին զանազան նիւթերու:

Պ. ԼԷՈՒԻՍ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Թուրքիոյ Հանրապետութեան 75-ամեակին առիթով Դեկտեմբեր 10 - 12 Անգարայի մէջ կազմակերպուած միջազգային համագումարի մը մասնակցած է նաեւ Պերնար Լէուիս: Դասախօսած է նիւթ ունենալով «Պատմական տեսանկիւնէն Թուրքիոյ ժողովրդավարական փորձառութիւնը»: Ան ըսած է որ ժողովրդավարութիւնը Թուրքիոյ ո՛չ ժառանգ մնացած է, ոչ ալ բռնութեամբ պարտադրուած: Ան իրենց անկախ կամքով կատարած ընտրութեան արդիւնքն էր ու վերջին 200 տարիներուն եւ յատկապէս Հանրապետութեան տասնամեակներուն զարգացաւ ու ձեւաւորուեցաւ արտաքին ուժերէ աւելի ներքին ուժականութեան ազդեցութեան տակ:

Պ. Լէուիս ըսած է նաեւ թէ թրքական ժողովրդավարութիւնը մեծ հարցեր, յետքայլեր ունենալով հանդերձ, յաջողած է երկուքն ալ յաղթահարել. եւ թերեւս այդ հարցերուն շնորհիւ է որ ան նման պատմական փորձառութեան եւ մշակոյթի աւանդութիւններու տէր երկիրներուն մէջ ամէնէն յաջողածն է այսօր: Նոյնիսկ կրնայ օրինակ հանդիսանալ ետ մնացած երկիրներու:

Պատմաբանը Թուրքիոյ ժողովրդավարական պատմութեան կարեւոր անկիւնաքարերէն կը նկատէ Թանզիմաթի բարենորոգումները, Ա. Սահմանադրութիւնը, Երիտասարդ Թուրքիոյ յեղաշրջումը եւ քեմալականութեան յաջորդած Հանրապետութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Բ.

Սքանչելի, արեւոտ, աշնանային օդ։ Հեռացանք Վերնիսաժի հրապարակէն, մօտակայ ծառաստաններուն մէջ քալելու։ Վատառողջ բան մը կայ սա դեր — մինի–ժիւփ հագուած աներկլիօրէն չպարուած, մանիշակագոյն, վարդագոյն, սպիտակ ներկերով ծեփուած աղջիկներու մօտ, որ ձեռք - ձեռքի տուած, զոյգ - զոյգ, կամ խմբովին, աննպատակ կը թափառին Երեւանի «սթրաթէժիք» կեդրոններու մէջ։ Երեւոյթ մը, որ հետզհետէ կ'աճի, ամէնէն անտարբերին ուշադրութիւնն ալ գրաւելով։ Զարենցի յուշարձանին մօտ, բացօթեայ սրճարան մը կը նստինք։ Հոն տեղ գրաւած են արդէն այդ «տարօրինակ Երեւանցիները»։ Խումբ մը երիտասարդներ, ածիլուած գանկերով, անպակաս ծըխախոտը ձեռքերնին (Աստուած իմ, այս որքա՜ն ծխող պատանիներ կան) ... աչքերու տակէն կը հետեւիմ անոնց բոլոր շարժումներուն։ Սպասարկող կնոջ մըտերմանալով, կը հասկնամ թէ Երեւանի արուարձաններէն եւ շրջակայ գիւղերէն թափած այդ պճնուած օրիորդները, իրենց «տասը տոլարնոց սերվիսներով» հասութաբեր գործի լծուած են...։ Եւ մտածել, որ նոյն ցեղին պատկանող, պարմանուհիներ, դեռ 80 տարի հազիւ եղած, հարիւրներով, հազարներով, Եփրատի յորձանքներուն յանձնուեցան կամովին, որպէսզի սրբապիղծ ձեռք մը չմօտենայ իրենց...։

Օրը մթնելու վրայ էր։ Քաղաքէն դուրս՝ ամէնէն մօտ տեսարժան վայրը, Էրեբունին էր։ Թանգարան չկրցանք մտնել, բայց մագլցեցանք բլուրն ի վեր, ուր ժամանակին այնքան խնամքով վերակառուցուած էին բերդաքաղաքին պահպան մասերը։ Ափսո՜ս, ամէն ինչ լքուած, փլատակ, պատերը երախաներու անուններով ծեփուած, եւ սակայն այնքան գրաւիչ դիրք մը ունէր մայրաքաղաքին վրայ, որուն արժէքը, բարեբախտաբար Նոր Աբէշի բնակիչները լաւ ըմբռնած, ընտանեօք բարձրացած էին՝ երեկոյեան մաքուր օդ ծծելու։ Զախապանց արթուն պատանի մըն էր Նազոն. երբեք առանձին չթողուց մեզ. հետաքրքրուեցաւ մեր երկրով. ներկայացուց ինքզինքն ալ թէ Մուսա լեռցի ծնողք ունի. պատմեց թէ 1915-ին ինչ պատահած է Մուսա լերան վրայ, եւ ի վերջոյ մեզ հրաւիրեց իրենց մօտ սուրճի մը։ Որքան համակրելի էր այդ Նազոն։

Այսօր Կիրակի է։ Վեհափառ նոր էր վերադարձած Միացեալ – Նահանգներէն. կար սարկաւագի ձեռնադրութիւն. յարմարագոյն առիթ՝ Էջմիածին մեկնելու։

Մայր տաճարին բակը միշտ աւելի «հաւատացեալ» ունեցած է քան եկեղեցին։ Կը հանդիպիմ ծանօթներու։ Պէյրութէն բարեկամ խմբագիր մը, կը յայտնէ յուսահատութեան համար իր մտահոգութիւնները, Հայաստանի քաղաքական եւ տնտեսական ցաւալի վիճակի մասին։ Փարիզահայ ընկերս, խանդավառօրէն իր նոր ծրագիրներու մասին կը խօսի։ Երկու ճարպիկ տղայներ, փորձ մը կը կատարեն խումբ մը ամերիկահայ տարեց կիներ լուսանկարի «տուրք» փրցնելու... Տաճարին կէսը գրաւած են ամէն դասակարգի հաւատացեալներ. մեծ մասով չածիլուած այր մարդիկ, լուսանկարիչներ, գիւղացական աղջնակներ, տառապած դէմքով մամիկներ։ Մնացեալ բաժինը, կը ծառայէ անդադար տեղափոխումներու։ Հիւրերս յափշտակուած են այս անսովոր, ապրուած, ջերմ մթնոլորտէն, ուր երգչախումբին բարձր կատարողութիւնը խառնուելով հաւատացեալներու խուլ աղմուկին, գեր - իրապաշտ աշխարհ մը ստեղծած են եւ ձեզ կը փոխադրեն միջոցէն եւ ժամանակէն անդին մեթաֆիզիք ապրումներու։

Դժուարաւ կը բաժնուինք Մայր տաճարէն։ Գայեանէի բակին մէջ, պատկառազդու Տէր Հայր մը, իր խաչով, կ'օրհնէ տաճար մտնող – ելլող հաւատացեալները։ Ներսը, այդ հազարամեայ եւ աւելի կամարներուն տակ, սակաւաթիւ ներկաներ կը մասնակցին պատարագին։ Հոգիս անպատում յուզումով կը լեցուի. պահ մը աչքերս կը փակեմ եւ կը փոխադրուիմ մեր բազմաչարչար պատմութեան փապուղիներուն մէջ։ Տրդատ, Եղիշէ, Կոմիտաս Կաթողիկոս, Տիրան, Արշակ, Օձնեցի Յովհաննէս Կաթողիկոս իրարու կը խառնուին. ամէ՜նքը, ամէ՜նքը գտնըւած են հոս, շուրջառակիր թափօրներով, նախարարական բանակներով, դիտած են, ինծի նման, յաւիտենական Արարատը, որ այսօր բացառիկ կերպով յստակ է, վառած են մոմ, այդ սրբատաշ քարերուն անարատութիւնը մրոտելով իրենց աղօթքներուն զօրութեամբ։ Նոյն սրբատաշ քարերը, նոյն վերամբարձ կամարները նոյն սլացիկ գմբէթը, ամրակուռ, անշարժ, յաւիտենական հայութիւնը խորհրդանըշող, մեզ կը դիտեն բարձունքէն, փոքրացած Հայերս, բաժան – բաժան եղած, աղանդներու մէջ թաղուած, բազում կոտորածներու ենթարկուած ու ցրուած աշխարհով մէկ, անբացատրելի, կենսական աւիշ մը ներարկելով, որ պայքարինք անսասան մնալու իրենց նման։

Դէպի Արմաւիր եւ Սարդարապատ ցուցանիշներ չկան, ինչպէս գրեթէ ամէն տեղ Հայաստանի մէջ նոյնիսկ Սանահինի եւ Հաղբատի նման յուշարձաններ ցուցանիշներ չունին եւ, ամէն քայլափոխին, ստիպուած էք անցորդի մը հարցնել ուղղութիւնը, որպէսզի չարչարանքը չերկարի, այդ անտանելիօրէն քանդուած մայրուղիներուն վրայ։

Արարատեան դաշտի ամէնէն ընդարձակ այդ սարահարթին վրայ, մայրուղիին եզրին, երբեմն – երբեմն կը հանդիպինք ինքնաշարժերու խճողումին, բազմութիւն մը գիւղացիներու, որոնք բանջարեղէնի առեւտուրով զբաղած են։ Յաճախ (դրամի չգոյութեան պատճառով) ապրանքը կը փոխանակեն ապրանքով։ Ձմեռը մօտ է. հարկ է չտեմարանել։

Նախկին Հոկտեմբերեանը դարձած է Արմաւիր։ Լքուած գործատուներ, թափթըփած փողոցներ, կոտրտած մայթեր, արածող կենդանիներ քաղաքին շրջանակին մէջ, աղբին - անդին նետուած, ժանգոտած թիթեղի կտորներ (կը թուի թէ Պարսիկները տակաւին չեն անցած այդ կողմերէն) շատ ողորմելի տպաւորութիւն մը կը ձգեն այցելուին վրայ։ Մեր կառքը, առանց կանգ առնելու, կը բռնէ Սարդարապատի ուղղութիւնը որ հազիւ քանի մը հազարամեթր անդին է։ Առ հասարակ, մեր բոլոր յուշակոթողները, չափերու համեմատութեան մէջ կը թերանան։ Առէք «Մայր Հայաստանը» Մաշտոցի վերջաւորութեան, կամ «Յաւերժութեան կոթողը» Թումանեանի յուշարձանին վրայ եւ դեռ ուրիշներ, որ բնութեան ներդաշնակ գիծերը կը խանգարեն, կարծես մանուկի մը գլուխին, չափահասի գլխարկ դրած ըլլան...։ Այսպէս չեն Ծիծեռնակաբերդն ու Սարդարապատը։ Առաջինը իր սլացիկ գիծերով, ամբողջ բլուրին հմայք մը տըւած է, կարծես միասին ծնած ըլլային, իսկ Սարդարապատը՝ փռուած Արարատեան դաշտի ամենալայն տարածքին, մաքուր բնութեան մէջ, իշխող բան մը ունի իր վրայ, որ անպայման կ'առինքնէ քեզ։ Հիւրերս ապշած էին պարզապէս, եւ խնդրեցին որ պահ մը լուռ մնանք։ Առաջին անգամ ըլլալով, զգացի ներքնապէս, մեռնիլ չուզող ցեղի մը հզօրութիւնը։

Ազգագրական Թանգարանը պահուած է գուրգուրանքով։ Գետնայարկը՝ համեմատաբար աղքատ է առաջին յարկէն, ուր ցուցադրուած նիւթերն ու մեթոտը, զիրար կ'ամբողջացնեն։ Վստահ եմ, որ մըշակոյթի Նախարարութիւնը հրաշքներ կրնայ գործել եթէ փորձէ ի մի բերել, անհատներու մօտ կուտակուած, ազգագրական հարստութիւնները։ Զարմանքս մեծ եղաւ, երբ Երեւանի կեդրոնը, Վերնիսաժի սեղաններուն վրայ, Մեծամօրեան, Դուինեան, բազմահազարամեայ անօթներ, սրուակներ եւ կուժեր ծախու տեսայ, ծիծաղելի գիներով...։

Եղանակը աշուն, արեւը ամառնային։ Թանգարանէն ոչ շատ հեռու, փոքրիկ սըրճարան մը կը գործէր։ Հարկ էր մի քիչ զովանալ վերադարձի ճամբան բռնելէ առաջ։ Պարոն Գագոն (այս էր տանտիրոջ անունը) սուրճին հետ մեզի առաջարկեց «Բաքաօ քափլամալը ֆնտըք քըէմալը ճիճի փասթա»... Արարատը ամչցաւ. ամպերը եկան պատեցին զինք։

Հիւրերս Աթոմակայանէն աւելի, ծանօթ էին «Մեծամօր» պատմական վայրին։ Կը յիշէի որ ան կը գտնուէր վերադարձի ճամբուն վրայ, նոյնանուն վայրին մէջ։ Մարդկութեան հնագոյն պղինձի ձուլարանը կրնայ համարուիլ։ Ես ալ, տարիներ վերջ, կը փափաքէի վերատեսնել այն տեղը, ուր մեծ գիտնական Կարօ Ղաֆադարեան, այնքան լրացուցիչ բացատրութիւններ տուած էր։ Ո՛ւր որ դիմեցինք, միշտ աթոմակայանը ցոյց տըւին... Անցեալը զիրենք չէ՞ր հետաքրքրեր, արդեօք միայն ապագայի՞ն կը նայէին. եւ այսպէս, չկրցանք գտնել «Մեծամօր» պատմաբանական վայրը եւ գոհացանք աթոմակայանին լայն խողովակները դիտելով՝ վերադառնալ Երեւան։

Այսօր Երկուշաբթի։ Երեւանի եռուզեռը չսկսած, բեռնատար կառքերու թունաւոր կազերը չարձակուած, հասած էինք Խոր Վիրապ։ Երբեք առաւօտեան 7-ին հոն չէի գտնուած. պարզապէս մեծղի էր, վսեմ, աստուածաշնչեան վեհութիւն մը շղարշի նման փռուած էր երկինքէն երկիր։ Բնութիւնն էր միայն աղմկողը։ Հեռուէ լսուող հաչոցներ, սայլակառքերու ճռնչիւններ, արօտավայր մեկնող հովիւներ, ճռուողող ճնճղուկներ եւ տարօրինակ, չնաշխարհիկ գոյներ՝ թեթեւ ամպերու եւ դաշտավայրի հետզհետէ փարատող մշուշին, արեւի առաջին ճառագայթները ողջունող։ Քարացած մնացինք երկար - երկար, կառքին աղմուկը թօթված մեր ականջներէն, բնութեան լռութեամբ կ'ուզէինք ողողուիլ։ Մեծ Մասիսի կատարը սկսած էր ընդունիլ արեւի առաջին շողերը երբ մտանք վանքի շրջափակէն ներս։ Առանց մարդու, որքա՜ն գեղեցիկ է եղեր այս սրբավայրը։ Կ'աղօթես առանց շրթունք շարժելու, բառ մը արտասանելու, հոգիիդ խորերէն, անպատում անդորրութեամբ համակուած եւ կ'ուզես գոռալ արդար գոհունակութեամբ «որքա՜ն գեղեցիկ ես Հայոց աշխարհ»։

Հրազդան քաղաքէն ժամանած դպրոցական պլուս մը, յանկարծ մեզ կրկին նետեց աղմուկի աշխարհին գիրկը, մանաւանդ սա 12 - 14-ամեայ տղաքը անախորժ, գըռեհիկ հարցումներով, արդէն եօթներորդ ծխախոտը ծխած, ութերորդն ալ դեղնած մատներու մէջ սեղմած, ստիպեցին որ փութով հեռանանք, վերջին անգամ մըն ալ դիտելով Թրքական սահմանի փշաթելերը, Արարատեան դաշտէն բարձրացող ծխանի ծուխերը։

Խոր Վիրապէն դէպի հարաւ, Նախիջեւանի սահմանը, քանի վայրկեանի հարց է։ Երասխ սահմանամերձ գիւղին մէջ ծանօթ ունէի, Գինիի գործարանին հերոս տնօրէն՝ Ռազմիկը։ Գործատան պատերը սահման կը գծեն Նախիջեւանի եւ Հայաստանի միջեւ։ Հոն է որ ատեն Ազերիները հրադադարը կը խախտէին, տակաւին մօտաւոր անցեալին, մինչեւ որ հայկական ուժերը, արշաւելով մինչեւ Սադարակ վերջ տուին ընդհարումներուն։ Հայ սահմանային պահակները, իմանալով բարի նպատակս, մեզ առաջնորդեցին տնօրէնութիւն ուր համակրելի փոխ – տընօրէն Հայկազ, հիւրասիրեց ընտիր գինիի զանազան արտադրանքներով։ Տակաւին շատ կանուխ էր բոլորը համտեսելու, նախընտրեցինք առնել եւ յաջորդ օրերուն, իրենց կենաց խմել։ Երիտասարդ եւ գեղադէմ տիկին մը, հիւրերուս ուշադրութիւնը գրաւեց։ Չեմ կարծեր որ գինիի մասնագէտ ըլլար. կորսնցուցած էր երիտասարդ ամուսինը սահմանային կռիւներուն եւ իր զոյգ որբերը պահելու համար պաշտօն ստացած հոն։

Երասխ Արարատեան դաշտի վերջին հարաւային գիւղն է. երեք սահմանային հանգոյցի կեդրոնը կը գտնուի։ Դէպի հարաւ Նախիջեւանն է, իսկ արեւմտեան կողմը իրար կպած են Պարսկաստանն ու Թուրքիան, որ 10 հազարամեթր արուեստական եւ անբնական սահման մը ունի Նախիջեւանի հետ, պարսկական հողէն փրցուած եւ ուսկից Ազերիները կը ստանան «ամէն ինչ» եւ կ'ըսուի որ այդ միեւնոյն բաց սահմանէն սկսած են գաղթել, մեծ թիւով, դէպի Թրքական հող, չդիմանալով անգործութեան...։

Երասխէն անդին, դէպի արեւելք եւ ապա հարաւ, մինչեւ Մեղրի, Մեղրիէն Ստեփանակերտ եւ Սեւանի աւազանը, աշխարհագրական այդ հսկայ եռանկիւնը, կը կազմէ պատմական Սիւնեաց աշխարհը, զանազան անցուդարձերով, ճարտարապետական յուշարձաններով, մանրանկարչական դպրոցներով, գրական արտադրութեամբ, միջին դարու ամենահարուստ նահանգներէն մին, որուն Ալիշան նուիրած է կոթողային հատոր մը՝ ՍԻՍԱԿԱՆ։ (Վենետիկ 1893)։

Այսուհետեւ մեր ճամբորդութիւնը անդադար վերելք մըն է, Արարատը ետին ձգած, Վարդենիսի լեռնաշղթայի կողերէն, կը բարձրանանք դէպի Սառնակունք, ուր պիտի գիշերենք։ Աջին՝ Հայոց Ձորի լեռնաշղթան, որ միաժամանակ Հայաստանի եւ Նախիջեւանի սահմանը կը գծէ։ Պահ մը կանգ կ'առնենք, ողբացեալ Պ. Սեւակի արկածին վայրը ուր կանգնած են սիրուն կոթող մը որպէս աղբիւր — յուշարձան. ձախին Նորակերտ գիւղ մըն է, շատ խընամքով կառուցուած, կը կրէ Սեւակի անունը, դժբախտաբար ջուրի հարցը չէ լուծուած տակաւին։

Սիւնիքը իր մերկ սարերով եւ փարթամ, պտղառատ ձորերով, բնութեան հրաշալիք մըն է։ Հոն Պեթհովէնեան եւ Վակներեան համանուագներ պէտք էին ծնանիլ եւ ոչ դուդուկով, քամանչայով մանրաթել երգեր։ Երեքէն չորս հազար մեթր սլացող լեռնագագաթները՝ այդ կը թելադրեն։ Հին աստուածեան վեհութիւն մը, անպատմելի լռութիւն մը, հոգիները կը փոթորկէ։ Պիտի ուզէի այնքան ունեւոր ըլլալ որ կարենայի երկրագունտի հզօրագոյն նուագախումբը զետեղել, Գլաձորի եկեղեցիին գմբէթին հովանիին տակ, համալսարանի աւերակներուն վրայ, Զանգեզուրեան լեռնաշղթային սրտին, դէպի արեւելք շրջապատուած Արցախի, հարաւէն՝ Բարգուշատի, հիւսիսէն՝ Վարդենիսի եւ արեւմուտքէն՝ Հայոց Ձորի լեռնաշղթաներով, հսկայական բարձրախօսներ զետեղել Գնդասարի, Արամազդի եւ Ծղուկ լերան կատարներուն, թնդացնել համանուագ մը, որ թէ չէ գրուած, եւ որ միայն հո՛ն կրնայ ստեղծագործուիլ։ Դիլիջանի իրենց տաչաններուն մէջ, չեմ կարծեր որ, մեր երգահանները, երբեւիցէ կարենան միջակէն վեր ներշնչում ունենալ։

Քրոնիկագիր՝ ՆԻՍԻԲԻՍ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Ա. ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ ՍԵՐԳԷՅ ԲԱԴԱԼԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՀԵՏ

Սպանիայէն, ուր գացած էր մասնակցելու Համայնավար կուսակցութեան համագումարին, Երեւան դարձի ճամբուն վրայ չորս օրուան փարիզեան կայք մը ունեցաւ Հայաստանի նոյն կուսակցութեան Ա. քարտուղարը Սերգէյ Բադալեան, Ֆրանսահայ Յառաջդիմական Միութեան հրաւէրով։ Այդ օրերուն ծրագիրը կազմուած էր պաշտօնական հանդիպումներով, ընդունելութիւններով – Ազգային Ժողովի Համայնավար խմբակին նախագահ Ա. Պոքէի, Պանեէօի, Վիթրիի քաղաքապետներուն, «Հիւմանիթէ»ի խմբագրութեան, հայ գաղութին, եւայլն հետ–։ Այդ ցանկին մէջ Դեկտեմբեր 9-ին մամուլի ասուլիս մըն ալ տեղ գտած էր, Փարիզի հայկական թերթերուն համար։

Դատելով ներկայ լրագրողներու թիւէն –երեք–, Փարիզի հայ մամուլը յատուկ հետաքրքրութիւն մը չունէր լսելու, կամ հարցումներ ուղղելու Ս. Բադալեանի։ Այդ նշումով ալ սկսաւ օրուան հիւրը ներկայացնելու իր ներածականը, Յառաջդիմական Միութեան ներկայացուցիչ Ն. Տուրման։

Այս երեւոյթին մատնանշումով ալ սկըսաւ զրոյցը. Ս. Բադալեան ըսաւ թէ կը նշմարէ որ Փարիզի հայ գաղութը որոշ թիւր պատկերացումներ տակաւին յաղթահարած չէր, տեսնելու համար թէ ինչեր եղած էին տնտեսական ու ընկերային փլուզումին պատճառները եւ անոնցմէ

քայլուած գաւառը: Հետաքրքրութեան նոյն բացակայութիւնը յայտնուած էր նախորդ երեկոյեան «Կամօ» սրահի ձեռնարկին ալ երբ բեմէն կը նշուէին հիւր անձնաւորութիւնները եւ ամէն անգամուն «կը մոռցուէր» Ս. Բաղալեանի ներկայութիւնը:

Ինք բաւական ըմբռնումով մօտեցաւ մատնանշումին, ըսելով որ անձնական վիրաւորանքի հարց չէր ըներ ատիկա, այլ կը նկատէր ջայլամի քաղաքականութիւն. բաւ, թէ նախորդ օրուան երեկոյթին ելոյթներէն արդէն հասկցած էր որ ինչ հակահամայնավար տրամադրութիւններ տիրական էին: Ջայլամի քաղաքականութիւն նկատելուն պատճառը այն էր որ միջազգային շրջանակներէ ամենալուրջ վերաբերումը ցոյց կը տրուէր իր գլխաւորած կուսակցութեան, որուն մասին «փաթենթաւորուած հակակամունիստ» Պարոյր Հայրիկեանն անգամ կ'ընդունէր թէ վաղուան Ազգային Ժողովին մեծ ուժն էր:

Անցնելով ուղղակի իր կուսակցութեան վերաբերող հարցումներու, Ս. Բաղալեան բացատրեց նախագահական վերջին ընտրութեամբ ստեղծուած երկակիութիւնը: Կ'ըսուէր թէ անցեալի կարօտը մեծ էր ժողովուրդին մօտ, սակայն այդ կարօտը փոխանակ կեդրոնանալու Համայնավար կուսակցութեան վրայ, կեդրոնացած էր այդ անցեալը խորհրդանշող անունի մը՝ Կ. Դեմիրճեանի վրայ որ այսօր ղեկավարն էր այլ կուսակցութեան մը: Ս. Բաղալեան լաւ թէ այդ երկակիութիւնը ծրագրուած քայլերու հետեւանք էր ու նպատակ ունէր խոչընդոտելու Համայնավար կուսակցութեան յաջողութիւնը: Կ. Դեմիրճեանի որպէս թեկնածու անակնկալ յայտնութիւնը ընտրութեանց նախօրեակին, ատեն չէր ձգած ընտրողներուն բացատրելու թէ ան հին նոմենկլատուրային պատկանող մըն էր եւ թէ այսօր ընելիք չունէր, եւայլն: Անոր դերը առաջին փուլին բաժնել էր Համայնավարներուն ապրելիք քուէները, իսկ երկրորդին չէզոք ու լուռ մնալով նպաստել Ռ. Քոչարեանի յաղթանակին. դեր որ յաջողութեամբ կատարուած էր:

Միշտ նոյն հարցումին շրջանակին մէջ, Ս. Բաղալեան լաւ նաեւ թէ թէ՛ իրեն տրուած 11% քուէները, թէ՛ Կ. Դեմիրճեանի 30%-ը իրականութեան չէին համապատասխաներ. իրականութիւնը շատ աւելին էր: Եւ նոյնիսկ հրապարակուածին սահմաններով գումարելով երկուքը, կրնար փաստօրէն յայտարարել թէ 41%-ը համայնավարներու յաջողութեանց փաստն էր: Ինք ամենայն վստահութեամբ համոզում յայտնեց նաեւ թէ նախագահական ընտրութեանց բուն յաղթականը Կ. Դեմիրճեանն էր:

Հետաքրքրական էր գիտնալ թէ Համայնավար կուսակցութիւնը որ յայտնապէս Հայաստանի քաղաքական շրջանակին կարեւոր բաղկացուցիչը կը դառնար, ի՞նչպէս իրականացուցած էր փակուած շրջանէ մը ներկայի անցքը: Ս. Բաղալեան բացատրեց թէ 1990 Սեպտեմբերին որոշուած էր սեփական անկախ ծրագիրով մը կուսակցութեան գոյութիւնը շարունակել: Ստանձնել անցեալ մը իր լաւ ու նաեւ ժխտական կողմերով: Երէկուան ու այսօրուան միջեւ տարբերութիւնը օրինավիճակին մէջ էր եւ ոչ մտայնութեան: Իրենք արդէն վերլուծած էին կուսակցութեան պարտութեան պատճառները, առանց զանոնք Գորբաչովի անձով կամ խամաճիկ իշխանութեամբ մը արդարացնելու հակումին:

Ինչ կը վերաբերէր յետագայ ընթացքին, Ս. Բաղալեան Հայաստանի ընդհանուր աղէտի դուռէ վիճակէն ելքը կը համեմատէր անցեալի բարգաւաճումին որ կարելի եղած էր Ռուսաստանի հետ սերտ կապերու շնորհիւ, քանի որ Հայաստան հարստութեան աղբիւրներէ զուրկ էր: Նոյն սերտ կապերը իրենց վարելիք քաղաքականութեան հիմը կը կազմէին: Այլ խօսքով՝ միութիւնը Ռուսաստանի հետ, բազմակուսակցական համակարգով: Հարկաւոր կը նկատէր վերականգնել խորհուրդները որպէս ժողովրդավարութեան գործօն, պէտք էր ընթացք տալ «ազգային բուրժուազիա»յին որ կը բաղկանար գործարար, աշխատանքի կարելիութիւն ընծեռողներէ եւ ոչ «քոմփրատորական բուրժուազիա»յին, որ կը բաղկանար ալանթալանով ու սեփականաշնորհումներով հարստացողներէ որոնց նպատակն էր ստեղծել 3%-նոց հարուստներու խաւ մը:

Ս. Բաղալեան ծնած է 1947-ին Երեւան: Աւարտած է Երեւանի փոլիթեքնիքը, ելեկտրոնիկ հաշուիչ մեքենաներու մասնագիտութեամբ: Կատարելագործուելէ ետք Մոսկուայի մէջ, զբաղած է գիտական հետազօտութեան աշխատանքով: Տարած է դասախօսական գործունէութիւն, զոր կը շարունակէ մինչեւ այսօր: Հեղինակ է շուրջ քառասուն գիտական յօդուածներու: 1989-ին միայն կուսակցական պաշտօն ստանձնած է, մասնակցելով Բիւրոյի եւ Կեդր. Կոմիտէի կազմութեան: 1996-ին ընտրուած է Ա. քարտուղար: Երեսփոխան է 1995-էն ի վեր:

Խօսելով Ղարաբաղի մասին, ան ըսաւ թէ Հայաստանի կարեւորագոյն հարցերէն է որուն իրենք խաղաղ լուծումին կողմնակից են: Հոս եւս ինք որպէս լուծումի գլխաւոր ազդակ, կը տեսնէ Ռուսաստանի դերը: Սխալ կը նկատէ մտածումը թէ ԱՄՆ կրնան նպաստել մեր խնդրին լուծումին, երբ շրջանին մէջ իրենց դաշնակիցները Թուրքիան ու Ազրպէջանն են: Իր կարծիքով՝ Ղարաբաղի հարցը կրնայ լուծուիլ Ռուսաստանի հետ միութեամբ կազմուելիք ամբողջութեան մը բաղկացուցիչ հանգամանքը ունենալով: Երբ դիտել տուինք որ նոյն Ռուսաստանը չէ՞ր (կամ Խորհրդային Միութիւնը) Ղարաբաղը եւ Նախիջեւանը Բաքուին յանձնողը, Ս. Բաղալեան հարկաւոր նկատեց աշխարհայական մօտեցումով արժեւորել այդ շրջանը: Շրջան մը երբ կային Թրքական գործօնը, յեղափոխական մոլորումները, «մերիններուն սխալները»:

Կարելի՞ էր հաւանական նկատել Համայնավարներու եւ այլ կուսակցութեան մը դաշնակցութիւնը երեսփոխանական ընտրութիւններէն ետք: Պատասխանը ժխտական չէր: Ս. Բաղալեան այդ շրջարկին մէջ տուաւ անունները ժողովրդական կուսակցութեան, Հանրապետական եւ Երկրապահին: Ինչ կը վերաբերէր ՀՅԴ.-ին, ան Հայաստան վերադարձած էր, բայց մինչեւ այսօր չէր յաջողած գտնել ինքզինք. որոնումներու մէջ էր: Ըսաւ թէ անոնք երկակի վիճակի մէջ են. թէ՛ կ'ուզեն իշխանութիւն ունենալ, թէ՛ կ'ուզեն ընդդիմութեան մէջ մնալ: Կ'ընդունէր որ նիւթական մեծ միջոցներու տէր էին, բայց ատիկա բաւարար չէր ժողովրդականութիւն շահելու. պէտք էր ժողովուրդը հաւատք ունենար:

Անկախ իր քաղաքական մօտեցումները բաժնել – չբաժնելու հարցէն, հետաքրքրական էր զրոյցը Ս. Բաղալեանի հետ: Մանաւանդ որ ան մաս չի կազմեր յաճախ Սփիւռքի մէջ յայտնուող դէմքերուն եւ այլեւս անժխտելի է որ կարեւոր մասնակիցներէն պիտի ըլլայ 1999-ի երեսփոխանական ընտրութեամբ բացուելիք շրջանին:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ ԼԱՒ ՀԵՌԱՆԿԱՐ ԿԱ՞Յ

Ռուսաստանի տնտեսական կեանքին ու քաղաքականին վրայ անոր այլեւս հաւանական նկատուած ժխտական հետեւանքներուն մասին էջեր յաճախ սկսած են տեղ գտնել ռուսական մամուլին մէջ: Անոնց համաձայն, պաշտօնական վիճակագրութիւններով 44% է համեմատութիւնը բնակչութեան այն խաւին, որ կ'ապրի աղքատութեան սեմէն վար: Կայ 5% մըն ալ որ ամէն եկամուտէ զուրկ, թշուառութեան ծայրագոյն սահմանին մէջ կը գտնուի: Անոնք «լուսանցքայիններ» կոչուած 7,5 միլիոնի գնդուած մըն են, մեծ մասով բանտերու, հիւանդանոցներու մէջ: Երկու վայրերուն մասին ալ պատմուածը սարսափազդու երանգներով հարուստ է:

Ռուսաստանի մէջ ամսականաւոր պաշտօնեայ մը դարմանուելու ծախք չի կրնար ընել: Իսկ հիւանդանոց մտնելու պարագային պէտք է սաւանները, անկողինը եւ դեղերը ինք ստանձնէ: Հիւանդանոցը միայն բժշկական խնամք կուտայ. ան ալ որպէսզի ընդունելի մակարդակով ըլլայ, պէտք է վճարել: Այս պայմաններով զարմանալի չէ որ ճարտարարուեստականացած երկիրներէ գրեթէ արմատախիլ հիւանդութիւններ, ինչպէս թոքախտը, ծաղկումի նոր շրջան կ'ապրին հոն: Վեներական հիւանդութիւններն ալ համատարած բնոյթ ունին, կապուած՝ մարմնավաճառութեան: Կեանքի միջին տեւողութիւնը այրերու պարագային հինգ, կիներու՝ երկու տարի կրճատուած է:

Ճիշդ է որ գուլագներ չկան, բայց բանտերու աւելի քան մէկ միլիոն բնակիչները նոյն պայմանները ունին. անօթութիւնը ընդհանուր երեւոյթ է: Պետութիւնը անկարող է բանտապահներուն աշխատավարձքը վճարելու եւ կը պահանջէ որ բանտարկեալներու ուտելիքը անոնց ընտանիքները հայթայթեն: Կ'ըսուի թէ այդ շրջանակին մէջ անձնասպանութիւններու, սնունդի պակասէն մահերու թիւերը կեղծուելով նուազ ցոյց կը տրուին, իշխանութեան պատկերը չմթագնելու համար:

Յաճախ կը խօսուի գիտական մտքին արտագաղթին, գիտնականներու անմխիթար վիճակին մասին ու ամէն անգամուն տրուած պատասխանը նոյնը կ'ըլլայ. «պետութիւնը դրամ չունի»: Մինչդեռ, անկարելի չէ տեսնել որ օրինակ Ներքին Գործերու նախարարութեան մէկ տօնակատարութեան առթիւ, տասնեակներով չքեղ ինքնաշարժեր շարուին սրահին առջեւ, հերքելով պետութեան դրամ չունենալու պնդումը:

Վերջերս վարչապետ Պրիմակով նախաձեռնողներու ընկերակցութեան հրաւէրով պարզած է իր տեսակէտը. ըսած է թէ սխալ էր ամէն բան յուսալ ազատ շուկայի տնտեսութենէն, որուն դիմեցին իր նախորդները եւ պետութիւնը հասցուցին սնանկութեան: Ինք կ'ուզէ շրջել կացութիւնը եւ ջանալ բոլորին համար արժանապատիւ կեանքի մը պայմանները ապահովել:

Թէ ինչո՞ւ այս անդրադարձը մինչեւ այսօր ուշացաւ, ռուս ընկերաբան մը կը բացատրէ թէ Խորհրդային Միութեան անկումին հետեւած երեք տարուան ընթացքին ոճրային տարրեր տեղ գրաւեցին տնտեսութեան մէջ: Սեփականաշնորհումները անոնց առիթ տուին միանալու քաղաքական մարդին ու նախկին նոմենկլատուրային: Այսօր այդ խառնուրդով որ բնակչութեան հազիւ 1%-ը կը կազմէ, կառավարական ընտրանի մը ձեւացած է որ ամէն բան իր հակակշռին տակ կը պահէ, հիմնուելով հարուստներու 6–7%-նոց խաւի մը վրայ: Ինչ կը վերաբերի միջին խաւին, 1994–1997 14-էն 21%-ի բարձրացած է անոր համեմատութիւնը, բայց վերջին տարուան ընթացքին գլխաւոր զոհը եղած է տնտեսական տագնապին: Նոյն ընկերաբանը մեծ զարմանք յայտնած է քաղաքական եւ մեծ չարագործութեանց բուն գործի շրջանակներուն սերտ կապին: Կ'ըսէ թէ Կրեմլինի յատուկ սովորական բան է տեսնել որ նախարարի մը, կամ կառավարիչի մը կինը վարիչն ըլլայ դրամատան մը, կամ շատ հասութաբեր նախաձեռնութեան մը:

Այս կապը պարարտ գետին կը տրամադրէ ամբողջովին անպատիժ կաշառակերութեան մը եւ կը մեծցնէ չարագործութիւններու ծաւալը: Ո՛չ մէկ օրէնք կայ սահման մը դնելու համար այդ բոլորին: Ուսումնասիրութեան մը համաձայն ընտանիքներու 6–7%-ի փոքրամասնութիւն մը իր մենաշնորհը ըրած է եկամուտներու 50%-ը եւ իր ձեռքը կը պահէ երկրին հարստութեան 70–80%-ը:

Հարցումին թէ այս կացութեան մէջ որքա՞ն է Պրիմակովի յաջողութեան յոյսը, ընկերաբանը կը պատասխանէ նմանութեամբ մը. կ'ըսէ թէ ներկայի կացութիւնը շատ կը նմանի արգելակները խանգարուած բեռնակառքի մը որ կը սուրայ բարձունքէ մը վար: Թերեւս կարելի է տակաւին կեցնել զայն, որոշ գիծի մը հասնելէն առաջ. սակայն, անկէ ետք ա՛լ Հերակլէս մը միայն կրնայ ընել ատիկա: Եթէ Ռուսաստանի բեռնակառքը այդ գիծին հասած չէ տակաւին, Պրիմակով յաջողելու յոյս մը կրնայ ունենալ, շնորհիւ ժողովուրդին ներշնչած իր վստահութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Այդ երկու տողը երգեց ու աւելացուց.

– Մեծ մայրս՝ Լուսնթագ Կարապետեան կ'երգէր, անորմէ սորված եմ: Հիմա որ «օճախ» ըսի, այդ երգ յիշեցի: Հաւանաբար այդ օճախի քով մեծ մայրս այդպէս երգած է... Հա, պատմէ մեր տուն, մեր օճախ: Յետոյ մարդիկ կային, Քիւրտեր, Թուրքեր, ըսի՝ դուք գացէք, կ'ուզեմ մինակ մնալ...

Ու մենակ է մնացել հայրենի տան աւերակների մէջ: Ինչքա՞ն է մնացել, ի՞նչ է խորհել, ի՞նչ է զգացել...

Ի՞նչ իմանաս...

Հայրենի աւերակուած տունը...

Այդ տան քարէ պատերի մէջ դարեր շարունակ ապրած խիղճը, բարութիւնը, առաքինութիւնը առած, ծովեր ու ովկիանոսներ կտրելով, դարասկզբին Ամերիկա է հասել գրողի հայրը՝ Արմենակ Սարոյեանը...

– Իմ հայր բանաստեղծ էր, – ասում է Ուիլիըմ Սարոյեանը: – Ես անոր չեմ յիշեր, չորս տարու մանչ էի, երբ մեռաւ: Երբ մեծցայ ու պատկերին նայեցայ՝ բանաստեղծ էր... Մայրս անոր գրութիւններ տուաւ ինծի: Հայերէն գիրեր չէի կրնար կարդալ, երկար, շատ երկար այդ գիրերուն նայեցայ՝ բանաստեղծ էր: Յետոյ ինծի թարգմանեցին այդ գրութիւններ՝ բանաստեղծ էր... Մայրս կը պատմէր. օր մը տունը ոչ ալիւր կար, ոչ բրինձ, ոչ իւղ: Վաթսունվեց սենթ դրամ կար: Հայրս կ'առնէ այդ դրամ, կ'երթայ, որ քիչ մը ալիւր, քիչ մը բրինձ, քիչ մը իւղ բերէ: Կ'երթայ, երկու ժամ կ'ըլլայ, կու գայ տուն, ոչ ալիւր է բերեր, ոչ բրինձ, ոչ իւղ...

– Ի՞նչ ըրիր դրամ, – կը հարցնէ մայրս:

– Մարդ մը տեսայ, – կ'ըսէ, – ձեռք պարզեր էր ինծի, տուի անոր...

– Է, վեց սենթ տայիր, տաս սենթ տայիր, տասնվեց սենթ տայիր, ինչո՞ւ բոլոր տուիր...

– Ի՞նչ գիտնամ, բոլոր տուի...

– Հոգ մի ընէք, կ'ըսէ մայրս, – տանը մէջ քիչ մը ալիւր, քիչ մը բրինձ, քիչ մը իւղ կը գտնեմ...

Պիթլիսի այն աւերակուած տան մէջ դարեր շարունակ ապրած այն խիղճ, բարութիւնը եւ առաքինութիւնը չէ՞ր, որ պանդխտել ու ծուարել էր ամերիկեան այդ յարկի տակ, Սարոյեանին դարձնելով իր օրինական ժառանգորդը...

Մի տեղ Սարոյեանը գրել է. «Հաճելի է տեսնել չար մարդուն, որը բաժանելու բան ունի: Իսկ երբ չար մարդը բաժանելու ոչինչ չունի, երեւի աշխարհի ամենադժբախտ մարդն է»:

Վաթսունվեց սենթը դնելով իրեն պարզուած ձեռքի մէջ, Արմենակ Սարոյեանը երեւի իրեն այդ օրը երջանիկ, շա՛տ երջանիկ է զգացել...

Եւ մանուկ Ուիլիըմն իր հերթին մօրից լսելով այդ պատմութիւնը, երեւի իրեն երջանիկ, շա՛տ երջանիկ է զգացել...

Ահա հայկական այդ յարկի տակ, հայկական նահապետական առաքինութեան այդ մթնոլորտում է ձեւաւորուել Սարոյեանը, այնտեղ են նրա փիլիսոփայութեան ակունքները:

Սարոյեանի լաւագոյն գործերից մէկում՝ «Մարդկային կատակերգութեան» մէջ, որ մեծ մասամբ ինքնակենսագրական բնոյթ ունի, մայրն ահա այսպիսի խորհուրդ է տալիս մանուկ որդուն.

«Յիշի՛ր, դու միշտ պիտի քո ամբողջ ունեցածը կիսես ուրիշների հետ: Պիտի տաս նոյնիսկ այն դէպքում, երբ վատնելն անմտութիւն է: Տաս բոլորին, ում կը հանդիպես կեանքում: Այդ դէպքում ոչ ոք չի կարող քեզ կողոպտել, որովհետեւ եթէ դու ինքդ ես տալիս գողին, նա քեզանից չի գողանայ եւ գող լինելուց կը դադարի: Եւ որքան շատ տաս, այնքան աւելի շատ կը մնայ քեզ»:

Այն վաթսունվեց սենթի գեղեցիկ պատմութիւնից, արեւելեան իմաստութիւնից եկող կենսափիլիսոփայութիւն է սա, որով ներթափանցուած է Սարոյեան մարդը:

– Մինչեւ քառասուներկու տարեկան չորս միլիոնէն աւելի դրամ շահած էի, բայց դրամ չունէի... Մայրս կ'ըսէր՝ Ուիլիըմ գդալ-գդալ կը ժողվէ, չերեփ-չերեփ կը ցփնէ... Բայց չկարծես, թէ այդ ամբողջ դրամ միայն անօգուտ ցփնած եմ: Թէեւ չեմ սիրեր այդ մասին խօսել, բայց պիտի ըսեմ, որ բարի գործերու համար շատ տուած եմ:

Այդ կենսափիլիսոփայութեամբ է ներթափանցուած Սարոյեան գրողը:

Ցիրանի, մի՞թէ, այդ վաթսունվեց սենթի պատմութիւնը չէր կարող «Իմ սիրտը լեռներում է» պիէսի տեսարաններից մէկը լինել...

Մեծ յաջողութեամբ:

(Շար. 16)

Պ. Ռոժէ Գուզիկեան,

Տէր եւ Տիկին Փաթրիք Գուզիկեան եւ զաւակները՝ Լոռի եւ Սեւան,

Տէր եւ Տիկին Ժագ Գուզիկեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Գուզիկեան եւ զաւակները,

Այրի Տիկին Ժան Գուզիկեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Արթիւր Շակալոսեան

ինչպէս նաեւ Փանոսեան, Պաղտասարեան, Շաթոյեան եւ Գազանճեան ընտանիքները

Խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, ներոջ, հօրեղբօրկնոջ, խնամիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԷԼԻԶԱՊԷԹ ԳՈՒԶԻԿԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 13-ին, 66 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 18, ժամը 14·45-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փրէ - Սէն - Ժերվէի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

19-21, rue du Fbg-Poissonnière,
75009 Paris

M. Roger Kousiguian,
son époux,

M. et Mme Patrick Kousiguian et leurs enfants, Lori et Sevan
ses enfants et petits-enfants,

M. et Mme Jacques Kousiguian et leurs enfants,

M. et Mme Michel Kousiguian et leurs enfants,

Mme Veuve Jean Kousiguian et ses enfants,
ses beaux-frères, belles-sœurs, neveux et nièces,

M. et Mme Arthur Chagalossian,
ses alliés,

Les familles Panossian, Baghdassarian, Chatoyan et Kazandjian,
ses cousins et cousines

ont la douleur de vous faire part du décès de

Mme Elisabeth KOUSIGUIAN

survenu le 13 Décembre 1998 à l'âge de 66 ans.

La cérémonie religieuse aura lieu le Vendredi 18 Décembre 1998 à 14 heures 45 en l'Eglise arménienne Saint Jean-Baptiste 15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris suivie de l'inhumation au cimetière du Pré-Saint-Gervais, dans le caveau de famille.

19-21, rue du Fbg-Poissonnière,
75009 Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄՈՆԱՔՕ. - Տէր եւ Տիկին Պերճ Գալայճեան 750 Ֆր.:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապոյտ Խաչի Անահիտ մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ Կիրակի, Դեկտեմբեր 20, ժամը 15-էն սկսեալ Սէն - Մորիս Տը Պէնոյի քաղաքապետարանի սրահին մէջ. հրամմեցէ՛ք մեզի հետ վայելելու կաղանդ պապուկին ներկայութիւնը:

Fondation Léa et Napoléon Bullukian

Subventions 1998

offre aux associations arméniennes de bienfaisance relevant de l'Eglise d'Etchmiadzine

Envoyer un dossier **avant le 15 Janvier 1999**

Le dossier doit comporter : un RIB — les statuts de l'Association, les comptes de l'exercice précédent — la composition du CA et du Bureau. Tout dossier incomplet sera refusé.

à Fondation Léa et Napoléon BULLUKIAN :
18, rue Louis Tourte, 69410 CHAMPAGNE AU MONT D'OR
FRANCE

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Անահիտ Թերզեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Ս. Պօղոսեանի յիշատակին:

RECHERCHE

l'Etude COUTOT-ROEHRIG
RECHERCHE D'HERITIERS — GENEALOGIE
Siège Social : 21 Bd St-Germain — 75005 PARIS
Tél. : 01 44 41 80 80 (Mr LEFORT)

RECHERCHE
actuellement les membres de la famille de Madame Lucie KELLEDJIAN (KELEDJIAN)
Veuve de M. Yéram ZEIBEKIAN, fille de Hanna KELLEDJIAN (KELEDJIAN) et Mariam KELLEDJIAN.

L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
d'Issy-les-Moulineaux
55, avenue Victor Cresson — 28, avenue Bourgain

organise en collaboration avec le S.E.L.

une

exposition-vente

d'objets artisanaux provenant de 10 pays différents dont l'ARMENIE
(*magnifiques tapis, khatchkars, nappes brodées...*)

Nombreuses Idees de Cadeaux pour Noel et les Fetes de Fin d'Annee

Heures d'ouverture: de 10h30 à 19h30
Le Dimanche de 12h30 à 19h30.

REPAS de NOEL

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

le Mardi 5 Janvier
à partir de 20 heures
MENU DE FETE
préparé par le chef Garo Enficiaud
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles —
M° Courcelles 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Renseignements & réservations :
U.G.A.B. —
11, square Alboni — 75016 PARIS
Tél. : 01 45 20 03 18,
du lundi au vendredi de 9h à 18h.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section *«Djavo Chant»*
de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30
REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey Vanick
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 Marseille

Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

***

Section *«Archalouys Tathéossian»*
de Paris

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

LOTO ANNUEL

Dimanche 20 Décembre à 15 heures 30

Nombreux lots de valeur

Venez Nombreux

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ Առաջնորդութեան
1999-Ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Գին՝ 50 Ֆր.:

Դիմել. -

Centre St-Mesrob
10 bis, rue Thouin — 75005 Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL
du dimanche 28 février
au dimanche 7 mars
à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :
- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

LE LIVRE POUR LES FETES !

La M.C.A. a le plaisir de recevoir

REINE CIOULACHTJIAN
venant tout spécialement de Marseille

à l'occasion de la parution de son livre

«Et les mots pour héritage...»

Illustrations de
Armen KIOUKTCHIAN,
Maître enlumineur de Erevan

Plus de **300 pages** hautes en couleurs
Des dizaines de **contes arméniens** inédits
Plus de **400 proverbes** en traduction française

le **VENDREDI 18 DECEMBRE**
à 20 heures 45

Présentation
Projection diapositives des illustrations
Dédicaces

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél.: 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

POUR LES FÊTES OFFREZ DES LIVRES

GRAND CHOIX SUR L'ARMENIE

ART
HISTOIRE
LITTERATURE

NOUVEAUTES :
- *ARMENIE, Splendeur d'un pays secret* (Album)
  Photos: *W. Buss*, Préface: *Ch. Aznavour*.
- *IL VENAIT DE LA VILLE NOIRE, Souvenir d'un Arménien du Caucase*
  Nikita Dastakian.

Une seule adresse :

Librairie Orientale
H. SAMUELIAN

51, RUE MONSIEUR-LE-PRINCE — 75006 PARIS
TEL. : 01. 43. 26. 88. 65
— C.C.P.: 1278-35G. PARIS —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine (Jura)
- **Directeur diplômé BAFD**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 18
VENDREDI
18 DECEMBRE
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.534
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
74e ANNEE — N° 19.534

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԽՈՍՐՈՎ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԵՒ ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐԿԱԴԻ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Ինչպէս յայտարարուած էր Հայաստանի ու ԼՂՀ պատուիրակութիւնները մասնակցեցան Եւրոպայի Խորհուրդի Խորհրդարանական Ժողովին Քաղաքական Հարցերու յանձնախումբին, Դեկտեմբեր 16-ի նիստին որուն օրակարգին վրայ էր Ղարաբաղեան հարցին մասին ունկնդրութիւններու եւ կարծիքի փոխանակումներու հանդիպում մը: Առաջին պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէր Ազգային Ժողովի նախագահ Խոսրով Յարութիւնեան, երկրորդը՝ Հանրապետութեան նախագահ Արկադի Ղուկասեան:

Խ. Յարութիւնեան նիստին ունեցած իր ելոյթով կրկնած է իրենց համար բանակցային հոլովոյթին կարեւորութիւնը, աւելցնելով որ «ընդհանուր պետութեան» վերջին առաջարկը կարելիութիւն կ'ընծայէր այդ հոլովոյթը զարգացնելու. եւ յուսախաբութիւն յայտնած է Ազրպէյճանի մերժումին, չնշելով թէ առկա իրենց համար մտահոգիչ է: Երկու երկիրներուն կողմէ մերժումի հերթականութեան մը մասին մտածելու հաւանականութիւնը ենթադրելով Խ. Յարութիւնեան բացատրած է որ Հայաստանի մերժածը միակողմանի զիջումներու պարտադրանքն էր, մինչ այսօր Ազրպէյճան կը մերժէ փոխադարձ զիջումներու վրայ հիմնուած առաջարկը:

Ապա ան գոհունակութեամբ խօսած է Վրաստանի հետ զարգացող իրենց յարաբերութիւններուն մասին ու շրջանային արդիւնաւէտ գործակցութեան հեռանկարներ կը բանայ. ըսած է թէ վրացի իր պաշտօնակիցին նախագահ Ժվանիայի հետ կը ծրագրեն շրջանային խորհրդարանական ժողով մը ստեղծել որ բաց պիտի ըլլայ կովկասեան երրորդ հանրապետութեան խորհրդարանականներուն ալ:

Ելոյթին Բ. մասին ան նիւթ ըրած է Եւրոպայի Խորհուրդին Հայաստանի անդամակցութեան յարմար պայմաններու գոյութիւնը որոնք ապացոյց են թէ երկիրը յառաջացած է եւրոպական ժողովրդավարութեան չափանիշները. չկայ արգիլուած կուսակցութիւն, չկան փակուած թերթեր, կամ արգելափակուած լրագրողներ:

ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան յստակ համառօտ ակնարկով մը ամփոփած է 1920-ական թուականներուն Լեռնային Ղարաբաղի վիճակած ճակատագիրը որուն մէջ կարեւոր նկատած է Բոլշեւիկներու ընդառաջելու Ազրպէյճանի փութկոտութիւնը: Ցետոյ շեշտած է թէ այսօր անցեալի ողբերգական սխալներէն խուսափելու հարկը զգալի է միջազգային հանրութեան համար: Մատնանշած է թէ «ընդհանուր պետութեան» առաջարկը ընդունելով իրենք առոր մէջ նշմարած են բանակցութեան հիմ ծառայելու տուեալը, հակառակ որ այդ փաստաթուղթը ունի նաեւ իրենց համար անընդունելի տուեալներ:

Ազրպէյճանի մերժումին մէջ նախագահը մատնանշած է Ղարաբաղին միակողմանի զիջումներ պարտադրելու եւ անպայման զայն ծունկի բերելու նպատակը: Ու այս շրջածիրին մէջ ազրպէյճանական իշխանութիւններու մերժումը խորապէս մտահոգիչ է իրենց համար:

Ա. Ղուկասեան յոյս յայտնած է որ միջազգային հանրութիւնը եւ յատկապէս Եւրոպայի Խորհուրդին Խորհրդարանական Ժողովը լրջօրէն կը քննէ Ազրպէյճանի ներկայի ընթացքը եւ «ընդհանուր պետութեան» առաջարկը ընդունելու ԼՂՀ-ի պատրաստակամութիւնը ու յստակ արժեւորում կուտայ երկու կողմին ալ կեցուածքին:

Խօսքը վերջացնելէ առաջ ան ըսած է որ եթէ այլընտրանք չմնայ, պիտի դիմեն միջազգային հանրութեան տրպէսզի ճանչնայ 1991-ին հռչակուած անկախութիւնը: Հռչակում որ յարիր էր միջազգային իրաւախոհութեան հիմնական սկզբունքներուն եւ այդ շրջանին գործող խորհրդային օրէնսդրութեան:

ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Նոյն յետմիջօրէին Խ. Յարութիւնեան եւ Ա. Ղուկասեան Հայաստանի դեսպանատան սրահին մէջ հանդիպում մը ունեցան հայ մամուլի եւ քանի մը կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն հետ: Ամփոփելէ ետք իրենց ելոյթները, պատասխանեցին ներկաներու հարցումներուն: Հանդիպումին կէսին իրենց միացաւ նաեւ ԼՂՀ Արտաքին Գործերու նախարարուհի Նայիրա Մելքումեան:

Պատասխանելով ԼՂՀ — Հայաստան յարաբերութիւններու մէջ տարակարծութիւններու գոյութեան մասին հարցումին, Ա. Ղուկասեան ըսաւ թէ Լ. Տէր - Պետրոսեանի օրով եղած են տարակարծութիւններ բայց մինչեւ անոր մամուլի ասուլիսը ջանացած են ներքին կարգով հարթել հարցերը: Բայց երբ ասուլիսէն ետք Ազրպէյճան ողջունած է Լ. Տէր - Պետրոսեանի դիրքը, բայց ոչ խել կէս քայլ ետ քաշուած, հասկցած են որ վտանգաւոր փուլի մը առջեւ կը գտնուին: Ինչ կը վերաբերի ներկային, բացառելի չեն մարտավարական (թաքթիք) հակադրութիւններ, բայց խոր, ռազմավարական տարակարծութիւններ չկան:

Այս մասին որպէս լրացուցիչ բացատրութիւն, Խ. Յարութիւնեան ալ ըսաւ որ առաջ ալ կար բանակցութիւններուն Ազրպէյճանի ու ԼՂՀ-ի միջեւ ըլլալու նախընտրութիւնը: Ըսուած էր որ Հայաստան կ'ընդունի այն լուծումը որուն համաձայն կը գտնուի Ղարաբաղ: Հայաստան այսօր ալ նոյն դիրքը ունի բայց նկատի կ'առնէ նաեւ այն պարագան ուր կրնայ Ղարաբաղի պարտադրուիլ ժխտական լուծում մը. իսկ առկա Հայաստանի համար ընդունելի պիտի չըլլայ: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի կողմէ զիջումին, ան արդէն այդ քայլը ըրած է, հրաժարելով միացումի իր որոշումէն, որպէս չինիչ կեցուածքի գլխաւոր ապացոյց:

Հարց տրուեցաւ թէ ինչո՛ւ Հայաստանի ու Ղարաբաղի կողմէ բաւարար միջոցներ չեն տրամադրուիր, միջազգային հանրութեան մօտ միշտ արթուն պահելու համար Ղարաբաղի խնդիրը, մինչ Ազրպէյճան հասկցած կը թուէր առոր կարեւորութիւնը: Խ. Յարութիւնեան ըսաւ որ կարեւորը հարցը միջտական ձեւով սեղանին վրայ պահելը չէ, այլ՝ հարկաւոր պարագային հրահրումը, ինչ որ պատրաստութիւն, ու որոշ հմտութիւն կը պահանջէ: Բան մը որ նաեւ նիւթական միջոցներ ունենալու խնդիր ալ է:

Խօսելով զիջումներու հաւանական սահմաններուն մասին, Արկադի Ղուկասեան ըսաւ թէ հարց էր ազատագրուած տարածքներու պահպանումը: Ղարաբաղ այսօր չունէր անհրաժեշտ միջոցներ. միւս կողմէ, ինք ամէն օր կը զգար հարկը բացատրելուն թէ ինչո՛ւ պատերազմեցանք, երբ դիմացը ունէր մարդիկ որոնք ամսական 10 տոլար աշխատավարձ կը ստանային:

Խ. Յարութիւնեան խօսեցաւ երկու խորհրդարաններու սերտ գործակցութեան մասին. ըսաւ որ Հայաստանի մէջ քննարկուած օրէնքի բանաձեւերը կը փոխանցուէին Ղարաբաղին, որպէսզի հոն ալ քննարկուին ու հարկաւոր պատշաճեցումները ըլլան: Խնդրոյ առարկայ էին յատկապէս իրաւական եւ տնտեսական մարզերու վերաբերող բանաձեւերը:

Այս բաժինին աւարտին, առաջ հարց տրուեցաւ Խ. Յարութիւնեանի թէ ի՞նչ կը մտածէ, կը հերքէ՞ «Ռըփորթէր սան Ֆրոնթիէռ»ի Յուլիսի տեղեկատուին մէջ առնուած իր այն յայտարարութիւնը թէ Հայաստանի մէջ անկախ մամուլի պէտք չկայ, անոնք անպատասխանատու են եւ թէ պաշտօնականը լայնօրէն բաւարար է: Արտայայտութիւն որ արտատպուած էր «Գուրիէ Ինթէրնասիոնալ» շաբաթաթերթի Օգոստոսի թիւին մէջ («Յառաջ» Օգոստոս 7): Ազգային Ժողովի նախագահը ըսաւ թէ ճիշդ է որ ունեցած է այդ արտայայտութիւնը զոր հերքելու ոչ մէկ տրամադրութիւն ունի, սակայն, աւելցուց թէ լրագրողներու տեղեկատուն իր շրջարկէն հանելով գործածած է զայն: Ինք այդ նախադասութիւնը արտասանած է որպէս պատասխան ամերիկահայ լրագրողի մը տրտունջին թէ որքա՛ն թոյնոտ մամուլ մը կայ Հայաստանի մէջ, ինչպէ՞ս կը հանդուրժեն, եւայլն: Մամուլին, իր կարծիքով՝ սանձարձակ բնոյթը հետեւանք է այդ մարզին օրէնքներու բացակայութեան:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՌՈՒՄԲԵՐ ՊԱՂՏԱՏԻ ՎՐԱՅ

ՄԵՌԵԱԼՆԵՐ ԵՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

Դեկտեմբեր 16-էն 17-ի գիշերը, Ֆրանսական ժամով 23-էն 5, ամերիկեան ռումբեր տեղացին Պաղտատի վրայ եւ առաջին, ոչ վերջնական անշուշտ, հաշուեկշիռի մը համաձայն 5 մեռեալ կար եւ աւելի քան 30 վիրաւորներ: Ուաշինկթըն այս գործողութեան — մկրտուած «անապատին աղուէսը» — ձեռնարկեց ինքնագլուխ, այսինքն առանց առնելու ՄԱԿ-ի հաւանութիւնը: Իրեն զօրավիգ է 100% Մեծն — Բրիտանիա, Ֆրանսա վերապահ է, եւ Գանատայէն ուր չորս օրուան պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ, Լ. Ժոսփէն յայտարարեց թէ Ֆրանսա միշտ կը նախընտրէ դիւանագիտական ճամբով լուծել հարցերը: Ռուսաստան բուռն բողոքներ բարձրացուց, մինչ հարիւրաւոր հրթիռներ կ'արձակուէին Պաղտատի վրայ: Գլինթընի պատրուակը ծանօթ է, նոր ալ չէ, ցորչափ Իրաք չգործակցի ՄԱԿ-ի յատուկ յանձնախումբին հետ որպէսզի ան քննէ Իրաքի զինուորական կայանները, պէտք է սպասէ որ ռումբեր տեղան գլխուն:

Զուգադիպութիւն, ալ, անշուշտ, բացայայտ է, Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 17-ին էր որ Ներկայացուցչական Ժողովը պիտի քննէր Գլինթընի պաշտօնազրկման հարցը եւ շատ հաւանական էր որ վճիռը արձակէր: Այժմ, վիճարկումը յետաձգուած կը յայտարարուէր քանի մը ժամով կամ քանի մը օրով: Բազմաթիւ Հանրապետականներ իրենց վրդովումն ալ արտայայտած են այս առթիւ: Ամէն պարագայի մէջ, Գլինթընի պատճառաբանութիւնն ալ շատ համոզիչ չէ: Ըստ Պ. Պըթլէրի որ ամերիկացի դէտ մըն է, Իրաք 130-ի վրայ քննական 3 այցելութիւններ մերժած է, ինչ որ շատ չի կշռեր նման ռմբակոծութեան մը ձեռնարկելու համար, արհամարհելով ալ ՄԱԿ-ը, որ քիչ մը աւելի տկարացած է այս առթիւ: Ճիշդ է որ Գլինթըն կը խուսափէր դիմելու Ապահովութեան Խորհուրդին ուր Չինաստան եւ Ռուսաստան կրնային գործածել իրենց վէթօն:

Ռմբակոծութիւններուն տեւողութիւնը չէ ճշդուած, բայց, հաւանական կը նըկատուի որ մինչեւ շաբաթավերջ միայն շարունակուի, քանի Ռամազանը կը սկսի:

Գլինթըն ելոյթ ունեցաւ այս առթիւ, յայտարարելով որ Միացեալ — Նահանգներու նպատակն էր հարուածել իրաքեան այն կեդրոնները ուր կը պատրաստուին հիւլէական եւ քիմիական զէնքեր, որովհետեւ կարելի չէ թոյլ տալ որ Ս. Հիւսէյն սպառնայ իր դրացիներուն եւ համայն աշխարհի: Ի դէպ, մեռեալներն ու վիրաւորները բնակիչներ են, ամբողջ ընտանիք մը, մանուկներով, զոհ գացած է քունին մէջ:

Ապահովութեան Խորհուրդը անմիջական նիստ գումարած էր եւ Բ. Անան ալ ըսած թէ «տխուր օր մըն է Միացեալ Ազգերու եւ աշխարհի համար»:

Իրաք ընդհանուր զօրակոչի դիմած է:

ՕՃԱԼԱՆ ԱԶԱՏ Է

Ա. Օճալան ազատ է այլեւս Իտալիոյ մէջ: Հռոմի Վերաքննիչ Ատեանը, Դեկտեմբեր 16-ին, ջնջեց քիւրտ պարագլուխին դէմ ձեռք առնուած միջոցը, իբրեւ հետեւանք Գերմանիոյ որոշումին որ հրաժարած էր յանձնումը պահանջելու ծրագրէն: Թէեւ Գերմանիոյ Դաշնակցային Ատեանը հերքեց նման որոշում մը տուած ըլլալը: Ցարդ, Օճալան պարտադիր բնակութեան ենթարկուած էր, հըսկողութեան տակ: Անգարա շատ դժգոհ է այս որոշումէն եւ Պաշտպանութեան նախարար՝ Իսմէթ Սէզկին յայտարարած է «ողբերգական կարգադրութիւն է»: «Այս որոշումը պիտի վնասէ Թուրքիոյ եւ Իտալիոյ յարաբերութիւններուն: Եթէ Օճալան ազատ արձակուած է առանց պայմանի, վերաքննութեան կը դիմենք աւելի բարձր ատեանի մը առջեւ» աւելցուցած է Նըլմազ, մինչ իր յաջորդը՝ Էճէվիթ աւելի չափաւոր եղած է. «Օճալան, արդէն, տէ փաքթօ ազատ մարդ էր Իտալիա, կրնար խօսիլ ուզած մարդուն հետ եւ կ'ապրէր շատ հանգստաւէտ»: Մթնոլորտը մեղմացնելու համար, վարչապետ Մասիմօ տ'Ալեմա յայտարարած է որ ապահովութեան համար, Օճալանի շուրջ ոստիկանական ուժեր պիտի ըլլան: Տիկին Տ. Միթերան որ տեսնուած էր Օճալանի հետ, յայտարարած է. «Հանրային կարծիքը անարդարութիւն պիտի նկատէր Օճալանի որեւէ դատավարութիւն: Եթէ նման բան իրականութիւն դառնայ, առկա արդարադատական միջազգային գայթակղութիւն մը կ'ըլլայ»: Ան աւելցուցած է թէ այդ պարագային հարկ է որ նախ դատուին Թուրք պետութիւնը եւ բանակը: Տ. Միթերան եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը հանդիպումներ ունեցած է Ծերակոյտի նախագահին, Խորհրդարանի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնախումբի նախագահին, կուսակցական ղեկավարներու եւ քաղաքական այլ անձնաւորութիւններու հետ: Անոր կարծիքով՝ Եւրոպայի

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Գ.

«Պարոյր Սեւակ» նորակերտ գիւղէն քիչ անդին, երբ արդէն կառքը բաւական բարձրացած է ծովու մակերեսէն, իրարու ետեւ շարուած են Հայաստանի ամենանախրուն եւ ամենահարուստ գիւղերը, Տիգրանաշէն, Ուռցալանջ, Զանգակատուն, Ելփին, Զիվա, Արենի, Արփի, Գետափ, Եղեգնաձոր, Մալիշկա, Վայք, Սարաւան, Ուղեձոր, Գորայք, Ծղուկ, Սառնակունք...:

Եղեգնաձորի եւ Վայքի շրջանները, շատ հարուստ են միջնադարեան վանքերով, եկեղեցիներով, բերդերով, կամուրջներով եւ կարաւանատուներով: Խորհրդային օրերուն, գրեթէ բոլորն ալ այցելած եմ, ազնիւ բարեկամներու մեղսակցութեամբ, արգիլուած պտուղ մը ուտողի վախով եւ հաճոյքով: Այսօր, ճամբաները այնքան գէշ վիճակի մէջ կը գտնուին, որ յաճախ պարզ կառքով անկարելի է մօտենալ անոնց, մինչ Երեւանէն պարսկական սահման տանող մայրուղին, կարգ մը տեղեր նորոգուած, այլ կտորներ կարկտուած կարելի է տանելի համարել: Հիւրերս աւելին տեսած են իրենց ճամբորդութիւններու ընթացքին եւ երբեք գանգատ չյայտնեցին, սակայն հերոս Գէորգը, իմ սիրելի վարորդ-ընկերս, որ այս բոլոր սարերը քար առ քար կը ճանչնայ, որովհետեւ իր հարիւր եւ աւելի փեթակները, եղանակի համաձայն, կը տեղափոխէ այս լեռներուն մէջ, շարունակ կը հառաչէր - «երանի Ռէնճ Ռովէր մը ունենայի»...:

Արենին, Արփա գետին զոյգ ափերուն վրայ տարածուած, գիւղի մուտքին իր խայտաբղէտ պտուղի եւ բանջարեղէնի շուկայէն պատ ուր կարմրաթուշ հարսեր եւ մամիկներ, իրենց թարմ հունձքը կ'առաջարկեն, ունի 1321 թուին կառուցուած, գողտրիկ եկեղեցի մը, վերջերս վերանորոգուած, որ կարելի է ներդաշնակութեան (գիծերու՝ եւ գոյներու) գլուխ-գործոց մը համարել: Իր բարձր սարահարթէն, կ'իշխէ մայրուղիին եւ գիւղին վրայ հաւասարապէս: Զորս կողմը, ցիր ու ցան, կան սիրուն խաչքարեր եւ առատին խորաքանդակներով տապանաքարեր, որոնք Լուվրի մէջ նոյնիսկ կրնային պատուոյ տեղ մը գրաւել: Բարեբախտաբար նոր գերեզմանատունը, իր մշտապէս կրկնուող (Հայաստանի մէկ ծայրէն միւսը) մարմարի վրայ տաշուած դիմանկարներով, խալամական ազդեցութեամբ մտած՝ սեղաններով եւ աթոռներով, յաճախ ժանգոտած, չէ խառնուած հինին հետ:

Եղեգնաձորէն փոքրիկ շեղում մը կը կատարենք Գլաձորի վանքն ու համալսարանի աւերակները այցելելու: Բանասէրները, արդարացիօրէն, կասկածներ ունին, Գլաձորի համալսարանը նոյնացնելու Վերնաշէնի այդ եկեղեցիին եւ աւերակներուն հետ. Գլաձոր կամ ոչ, տեսարանը աստուածային է: Կլոր հորիզոնին վրայ, մինչեւ Ղարաբաղ երկարող, բայցի լեռներէն, մարդկային եւ բնակութեան ոչ մէկ հետք: Բազէներ եւ արծիւներ կը սաւառնին մեր գլխուն վրայ, թեթեւ հով մը կը շոյէ մեր գլխուն վրայ թեթեւ հովնութեան նշաններ առանք են: Կը զարմանամ, թէ ինչպէ՞ս արաբ եւ սելճուք հրոսակներ, հասած են այդ անմերձենալի բարձունքները եւ հրոյ-սրոյ ճարակ դարձուցած, ինչպէս կը վկայեն մեր մատենագիրները: Կը բաւէր երկու հոգիով լեռնանցքները փակել որ մարդ չմօտենար...:

Ուրիշ հրաշալիք մըն ալ ՆՈՐԱՎԱՆՔՆ է, ուր կարելի է հասնիլ, Արենիէն քիչ հեռու, Արփա գետի փոքր կամուրջն անցնելով, քանի մը հազարամեթր մխրճուիլ Ամաղուի ուղղութեամբ, որուն, պէտք է խոստովանիմ, երբեք չեմ հանդիպած: Հոն սովետական շրջանին միայն 700 Ազերիներ կ'ապրէին եւ վանքին մօտենալն իսկ հարց էր: Այսօր գիւղը գոյութիւն չունի՞, քանի Նորավանքը զուտ անմարդաբնակ վայր մը կը գտնուի, տօլօմիթեան կիրճի մը մէջ, ուր միայն Արփա գետի աղաղընթաց, ճկնառատ ջուրերու համանուագը կը լսուի: Նորավանքը իր ճայնաւոր լռութեամբ, անմարդաբնակ կենդանութեամբ, այնքան գեղեցիկ, չնաշխարհիկ հրապոյր մը ունի, կը մտածես վրան մը լարել, եւ հոն մնալ օրերով. եւ ամէն անգամ այդ փափաքին իրականացումը յաջորդ անգամուան ձգելով, համակամ կը հեռանաս...:

Վանական համալիրը ամբողջութեամբ վերանորոգուած է, վերջապէս, Գարեգին Կաթողիկոսի ջանքերով եւ ծագումով Քէսապցի ճարտարապետ Հրաչեայ Գասպարեանի հերոսական նուիրումով: Լաւ գիտեմ, թէ ինչպէս ան, Երեւան - Նորավանք ճամբան կը կտրէր, շաբաթը մի քանի անգամ, իր վարպետ քարակոփներուն ուղղութիւններ տալու, եւ յաճախ անոնց կըտորները, հին հոգիով ստեղծագործելու, ջանալով նոյն հանքերէն քարեր օգտագործել, որոնք ժամանակի ընթացքին կը նոյնանան հիներուն հետ:

Նորավանքը, շատ հաւանաբար, հին ատեններէ դրուած պիտի ըլլայ ճգնաւորներու ուշադրութիւնը. սակայն ԺԳ. դարուն է որ կը դառնայ Սիւնիքի հոգեւոր կեդրոն:

Իններորդ դարու Ս. Կարապետ Եկեղեցիին վրայ է որ կ'աշխատի ներկայիս ճարտարապետ Հրաչեան, համալիրը ամբողջացնելու համար. 1216 — 21 թուականներուն, Իշխան Լիպարիտ Օրբէլեան եւ Սարգիս Արքեպիսկոպոս, կը կանգնեն «Ս. Ստեփանոս» գլխաւոր Եկեղեցին. որուն կցուած գաւիթը, աւարտած 1261ին, ծառայած է Օրբէլեան գերդաստանին՝ որպէս դամբարան: Հոն թաղուած է նշանաւոր պատմիչ Ստեփանոս Օրբէլեանը: Գաւիթը զարդարող խորաքանդակները, իրենց նրբութեամբ եւ ինքնատիպութեամբ, բացառիկ տեղ կը բռնեն մեր գեղարուեստի պատմութեան մէջ:

Ս. Աստուածածին, եռայարկ Եկեղեցին, 1339-ին աւարտած, քանդակն ու ճարտարապետական գիծերը այնպէս մը ներդաշնակած է որ (հաւանաբար Մոմիկի գործ) դարձած է արուեստի գլուխ-գործոց մը, որմէ շատ բան պէտք է սորվին մեր նոր ճարտարապետները, որ Սփիւռքի տարածքին, հակառակ արդի գիտարուեստի ընձեռած բոլոր դիւրութիւններուն, մէկը միւսին ետեւէն, տափակ եւ անճաշակ տաճարներ կը կառուցանեն:

Նորավանքէն կը բարձրանանք Կապոյտ, բնութեան գիրկը, թաթարական գիւղ մը, ուր ներկայիս տասնեակ մը միայն գաղթականներ կ'ապրին՝ Սումգայիթէն եւ Բաքուէն հեռացած: Մինչ Գէորգ 250 տոլարի գնած իր նոր առանձնատունն ու պարտէզը կը քննէ, ուր 50-ի մօտ փեթակներ ունի, ես եւ հիւրերս կը բարձրանանք գիւղին կողքին, ժայռապատ բարձունք մը, մեր աչքերով տեսնելու հայկական հրաշք մը — քանդակագործութեան համալսարան բնութեան գիրկին մէջ — խելքէ, միտքէ վեր աշխարհ մը, ուր միջին դարուն, Սիւնիքի վարպետները, քանդակագործութեան ընթացքներ կը կատարէին, օգտագործելով բնութիւնն ու ժայռերը որպէս աշխատանոց եւ հում նիւթ: Անցեալին՝ թաթար խաշնարածներ, բաւականին վնասած են, մասնաւորապէս խաչերու, սակայն ամբողջութիւնը կանգուն է որպէս վկայութիւն, Հայոց անցեալի հանճարին եւ հնարամտութիւններուն:

Մարդոց եւ բնութեան հրաշալիքները պահ մը մոռցնել տուած էին թէ կէսօրը շատոնց անցեր է: Գէորգ Վայքէն քիչ մը դուրս, Արփայի ափին, բացօթեայ լաւ սրճարան մը կը ճանչնայ, ուր Գոհար եւ իր ընտանիքը փառաւոր ընդունելութիւն մը ըրին մեզի: Հոն ջուրի ափին, տարօրինակ տեսարանի մը ականատես եղանք: Ջուրին մէջ տեղաւորուած բաւական մեծկակ օձ մը, մէկիկ — մէկիկ կուլ կուտար ձկնիկներ, որ չես գիտեր ինչու, հոսանքին հակառակ, ջուրէն դուրս կը ցատկըռտէին...:

Սկսած էր մթնել երբ հասանք Սառնակունք, ուր պիտի գիշերէինք. գիւղ մը, Զանգեզուրին սրտին վրայ, Հայաստանի քարտէսին ամենանեղ մասին ճիշդ կեդրոնը գրաւող, դէպի հիւսիս-արեւելք կը նայի Քելբաջարին (Ազատագրուած Արցախ), իսկ հարաւ-արեւմուտքը, կը տանի Նախիջեւանի Շահբուզ աւանը: Կարծեմ Հայաստանի ամենաբարձր գիւղն է՝ 2400 մեթրի վրայ, արդարօրէն կը կրէ իր նոր անունը (հինը ըստ Ալիշանի Քարաքիլիսէ է) քանի սառն ակունքներով շրջապատուած է: Անասնապահութիւնը պէտք է ըլլար գիւղին մեծագոյն հարստութիւնը. գիւղացիները իրաւացիօրէն կը գանգատէին լքուած ըլլալնուն համար. պետական ոչ մէկ նպաստ, ներդրում, գոյութիւն ունի անկախութենէն ի վեր. միակ պանիրի գործատունը, եթէ բնականոն աշխատէր, կրնար ամբողջ շրջանը ապրեցնել: Ես ինծի յաճախ հարց տուած եմ, թէ ինչո՞ւ մեր նոր նախարարները, փոխանակ իրենց երկիրն ու ժողովուրդը այցելելու, անոնց վէրքերը դարմանելու, մասին մտածելու, անդադար օտար երկիրներ կը թափառին, կարծես թէ Լոս - Անճըլըսի կամ Փասատինայի քաղաքացիները, Հայաստանի գիւղացիին, խոտին, կամ կաթին հարցերը կրնան լուծել: Ըստ գիւղացիներուն, երկրագործութեան նախարարը երբեք ոտք չէ կոխած իրենց շրջանը, բայց կ'ենթադրեմ, մի քանի անգամ Փարիզ կամ Մարսէյլ գացած ըլլալու է... Եթէ ամիսը մէկ, նախարար պիտի փոխուի, վստահաբար նորընտիրը կը նախընտրէ Փարիզը տեսնել (պաշտօնանկ չեղած) քան Սառնակունքը իր թրիքի դէզերով...: Երբ կարդացի Գէորգ Տէր - Վարդանեանի նման պարկեշտ, ամբասիր, նուիրուած եւ հայրենասէր անձի մը պաշտօնանկութիւնը, Ազգային Գրադարանի Տնօրէնի պաշտօնէն, (Հաստատութիւն մը որ օր մը անխընամ չմնաց) կրնամ երեւակայել թէ խընամիական, ցեղախմբային (աղբարներու, Ղարաբաղցիներու եւայլն) ինչ տեսակ մթնոլորտ մը սկսած է գործել, մեր ներկայ վարիչներու մօտ:

Գիւղին միւս ափը հարսանիք կայ: Մեր տանտէրը հոն է, պսակուողը քրոջ տղան է: Մեր գալուստը իմանալով, կուգան մեզ «առեւանգելու». մեր չուզածը չէր: Բացառիկ առիթ մը՝ գիւղական հարսանիքի մը ներկայ ըլլալու, ուր տակաւին քաղաքի թրքաբարոյ խրախճանքները տեղ չունին: Սրինգ մը, դհոլ, ջութակ մը եւ թմբուկ եւ որպէս երգչախումբ բոլոր ներկաները. պարող — պարուհի՝ գիւղը ամբողջ: Աղջիկն ալ «իրենցմէ» է, օտար չէ: Զանգեզուրեան տոհմիկ պարեր, տոհմիկ տարազներով մամիկներ, ամօթխած հարսեր, հուժկու բազուկներով գիւղացի երիտասարդներ, գրեթէ ամէնքն ալ Արցախի կռիւներուն մասնակցած, խորոված, ոչխարի եւ խոզի, տունի օղի, քանի մը շիշ քօնիաք եւ երեք օր, երեք գիշեր ուրախութիւն՝ ամբողջ գիւղին մէջ: Օրուան գործերը աւարտած, ոչխարներն ու կովերը ներս առած, մաքրուած - սրբուած, երեկոյեան կը հաւաքուին փեսային տունը, ուր յանկարծարանուած են վրաններ եւ նստարաններ եւ երաժիշտներուն նշանին վրայ, խրախճանքը կը սկսի: Այդ ամայի լեռներուն վրայ, աղքատ եւ համեստ գիւղերուն մէջ, ուր մարդիկ խիզախպէս կը պայքարին բնութեան դէմ, ծնունդ եւ հարսանիք, կը կազմեն միակ առիթը, քիչ մը կեանքը վայելելու: Հաւանաբար այդ պատճառով է որ երեք օր կը տեւեն, եւ ամէնուն նիւթական մասնակցութիւնը կ'ընդունին: Իմ հիւրերս գինովցած արտասովոր միջավայրէն, խառնուեցան հարսնեւորներուն եւ շուրջ-պարեցին ժամերով, մոռնալով ամբողջ օրուան մը յոգնութիւնը:

Մեր բնակարանը շատ հանգստաւէտ է: Գետնայարկը գրաւած է խոհանոց, ճաշարան, ախոռ, կառատուն երկրագործական մեքենաներու, ելեկտրական հոսանք ամէն տուն, բայց ոչ ճամբաներուն վրայ, առատ ջուր սառնորակ: Առաջին յարկը հիւրանոց եւ ննջասենեակներ: Ամէն ինչ մաքուր, արդուկուած, կոկիկ շարուած: Հիւրերս զարմացան, այս անյայտ լեռներու, անյայտ անկիւնին մէջ, այնքան մաքրութիւն տեսնելով: Հպարտ էի իմ հայրենակիցներովս: Գիշերը պահ մը ուզեցի քալել առանձին, հայրենի գիւղին գիշերային հմայքը վայելելու: Կրնա՞ք երեւակայել սեւ երկինք մը բիւրաւոր աստղերով եւ մոլորակներով զարդարուած Յարդգողի ճամբայ մը որ ամպեղէն մայրուղիի կը նմանէր: Նման երկինք չեմ յիշեր տեսած ըլլալ, երբեւիցէ: Գինովցած էի պարզապէս: Եթէ չըլլար անտէր շուներու հաչոցները որ կամաց - կամաց կը մօտենային, եւ ածելիի նման կտրող ցուրտը, որ առաջին անգամ կը զգայի մորթիս վրայ, դուցէ դեռ երկար թափառէի մթութեան մէջ:

Առաւօտ կանուխ ճամբայ ելանք: Նոյն օր ճոխ էր յայտագիրս: Քսան վայրկեանէն հասանք Շաքի, հրաշք գիւղ մը, ուր ամէն տունի տակէն, աղբիւր մը կը բխի, եւ կը միանայ Որոտանի յորձանքներուն: Գիւղը զուտ թրքաբնակ, այժմ ունի հայ բնակիչներ, մեծ մասով գաղթականներ: Ճամբու եզրին, բոլոր գերեզմանաքարերը շրջուած, քանդուած են, բարեբախտաբար հիւրերս չտեսան: Գէորգ կը պնդէ որ Ալիեւ հոս ծնած է: Շաքին նշանաւոր է իր ջրվէժով. չփախցնելիք տեսարժան վայր մը: Որքա՜ն մեծ եղաւ հիասթափութիւնս, երբ բոլորովին ցամքած գտանք այդ սիրուն ջրվէժը ... Քիչ անդին, փոքր ջրելեկտրակայան մը, նոր սեփականաշնորհուած, Սիսիանի «պօս»երէն մէկուն, ամբողջ ջուրը քաշած է իր ջաղացքին, եւ ցամքեցուցած չորս դին: Առանց օրէնքի սեփականաշնորհումներու բնական հետեւանք...:

Շրջանի կեդրոնը Սիսիանն է, ուր հասած էինք: Դիրքը շատ սիրուն, խորաքանդակներով եւ յուշարձաններով հարուստ, տխուր պատկեր մը կը պարզէր: Ճամբաները քանդուած, կարծես վրան յարձակած՝ եւ մուրճերով, կացիններով կատաղիօրէն քանդած ըլլան: Լքուած գործատուներ, թափթփած կառատուներ, ժանգոտած երկաթներ, նախապատերազմեան փոխադրական միջոցներ եւ կեդրոնական հրապարակին վրայ արտասովոր եռուզեռ: Առաւօտեան 10-ն է. Մեր գընումները կը կատարենք, կ'անցնինք թանգարան, որ փակ է: Սիսիանի գոհարը իր է. դարու տաճարն է, Հռիփսիմէի նման կանգուն մնացած, Հայ ճարտարապետութեան գլուխ-գործոցներէն, նուիրուած, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, կառուցուած Սիւնիքի Կոհազատ իշխանի կողմէ, Առաջնորդ Յովսէփ Ա.ի եւ Թէոդորոս վանականի օժանդակութեամբ. Քաղաքը կը գտնուի 1600 մեթր բարձրութեան վրայ, լեռներով եւ բլուրներով շրջապատուած, այնքան գեղեցիկ է որ կ'ափսոսաս ներկայ անխնամ վիճակը տեսնելով: Շրջանին մէջ բազմաթիւ հնախօսական վայրեր գոյութիւն ունին, սակայն ամէնէն ծանօթը, մեկալիթեան դամբարաններն ու բնակութիւններն են, Քրիստոսէ առաջ 2000 / 1000 թուականներուն, որոնք, զարմանալիօրէն, կանգուն մնացած են դարերով:

Ներքին ճամբաներով կ'ուզենք հասնիլ Տաթեւ, առանց Գորիս հանդիպելու: Այդ մէկը հնարաւոր է, քանի Գէորգ քաջ ծանօթ է այդ լեռներուն եւ ձորերուն:

Աղուտիի մէջ, պահ մը կանգ կ'առնենք Զ. դարու մահարձանը դիտելու, որ հիմա անմահացած է հայկական 1000 դրամին վրայ ներկայացուած ըլլալով:

Աղուտին՝ պատմական ԱՂԻՏՈՒ-ն է, այն — Որոյ երեցունք երրորդ կարգեցան յաթոռակարգէն — կը գրէ Ալիշան: (Սիսական, էջ՝ 216):

Քրոնիկագիր՝ ԽԻՍԷԲԷՈՍ

ՄԱՄՈՒԼ

«LECTURES FRANCAISES»

(Novembre)

L'ARMENIE SOUS PRESSION MONDIALISTE

Ամսաթերթը, այս խորագրին տակ, կ'անդրադառնայ Հայաստանի աշխարհագրական դիրքին, շեշտելով թէ ան կը պայքարի ներկայիս ընդհանուր անտարբերութեան մէջ իր վերապրումին համար, միաժամանակ ճնշումին տակ ըլլալով համաշխարհայնական քաղաքականութեան (Ամերիկա կամ Եւրոպական Միութիւն), ինչ որ ալ աւելի կ'երկարաձգէ իր զոդգոթան դարուս սկիզբէն ի վեր: Կը յիշէ 1915-ի ցեղասպանութիւնը, Ազրպէյճանի ոտնձգութիւնը Արցախի պատմականօրէն հայկական հողերուն վրայ Ստալինի կարգադրութեամբ եւայլն, եւայլն: Պատմական դիպուկ ակնարկէն ետք, կ'ըսէ նաեւ թէ Հայաստան կը պատրաստուի տօնելու իր քրիստոնէացման 1700-ամեակը:

ՏԻԳՐԱՆ ՄԵԾ

կամ թէ ինչպէս ան եւ իր կեանքը նիւթ եղած են արեւմտաեւրոպական օփերային մէջ

Գրեց՝ ԿՈՄԻՏԱՍ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Ներկայ գրութեան նպատակը ոչ թէ Հայոց արքայ Տիգրան Մեծին պատմականը լինելն է, այլ հակիրճ ակնարկ մը նետել 17-րդ դարու վերջէն մինչեւ 19-րդ դարու սկիզբը երկարող աւելի քան մէկ հարիւրամեայ ժամանակաշրջանի ընթացքին արեւմտաեւրոպական երաժիշտներու կողմէ յօրինուած եւ բեմադրուած՝ քանի՛ աւելի օփերաներուն, որոնց գլխաւոր հերոսը եղած է Տիգրան Մեծ:

Մեծ մասամբ իտալացի երաժիշտներու գրչին պատկանող եւ ներկայիս երաժշտասէր հանրութեան լայն խաւերուն գրեթէ անծանօթ եղող այս օփերաներէն շէթ մի քանիները իրենց ժամանակին ունեցած են մեծ յաջողութիւն եւ վայելած՝ փայլուն համբաւ: Ահա օրինակ թէ ինչ կը կարդանք երաժշտական հռչակաւոր Կրով բառարանին մէջ:

— «Tigran» was among the most successful of Scarlatti's late operas, and within a year it had been revived at Innsbruck and Livorno. Modern critics have valued it highly too, and D. J. Grout described it as «one of the greatest, if not the very greatest, of Scarlatti's operas».

Ինչպէս Պախ-երը Գերմանիոյ, այնպէս ալ Սքարլաթի-ները Իտալիոյ մէջ եղած են երաժշտական մեծ ընտանիք մը: Անոնցմէ ամենայայտնիներն են, հայր եւ որդի Ալեսանտրօ (1600 — 1725) եւ Տոմենիքօ (1685 — 1757): Հայրը՝ ծանօթ՝ իր յօրինած աւելի քան 125 օփերաներով, իսկ որդին՝ առեղնաւոր նուագարանի, նախադաշնակի համար գրած եւ այժմ, հիմնականին մէջ դաշնամուրի վրայ կատարուող իր 555 Սոնաթներով: Ուրեմն, մեզ հետաքրքրող այս օփերային հեղինակը Ալեսանտրօ, այսինքն հայր Սքարլաթին է: Անոր «Տիգրան» օփերան առաջին անգամ կը բեմադրուի 1715 Փետրուար 17-ին Նափոլի, թէաթրօ սան Պարթոլոմէօ որմէ ետք ան մեծ յաջողութեամբ կը ներկայացուի Եւրոպայի այլ մեծ քաղաքներու թատերաբեմերու վրայ:

Օփերային արուեստի հսկաներէն՝ Կլիւք (1714 — 1787), որ երաժշտութեան պատմութեան մէջ ծանօթ է որպէս օփերայի մեծ բարենորոգիչ եւ, Փիչինի (1728 — 1800), իւրաքանչիւրը՝ հեղինակ աւելի քան 100 օփերաներու, եղած են ո՛չ միայն իրարու ժամանակակից այլ, առպարէզի բերումով նաեւ հակառակորդներ: Իրարու միջեւ մրցակցութեանց եւ ստեղծագործական պայքարի շրջաններուն պատահած է որ անոնք միեւնոյն գրական նիւթը առնելով անոր հիման վրայ օփերա գրեն, ան գրեթէ միաժամանակ ասպարէզ եւ ներկայացնեն: Այս, տեսակ մը ստեղծագործական մրցոյթի ասպարէզ տեղի ունեցած՝ երաժշտասէրներու, քննադատներու զանազան տպաւորութիւններու և կարծիքներու արտայայտութեան, կարծիքներու քննարկումէն յետոյ կ'ընտրուէր լաւագոյն ստեղծագործութիւնը որու հեղինակն ալ յաղթական կը հռչակուէր: «Տիգրան»ին նիւթը նոյնպէս արժանացած է այս երկու երաժիշտներու ուշադրութեան: Տարբեր ժամանակներու անոնք յօրինած եւ բեմադրած են զայն, Կլիւք 1743-ին, իսկ Փիչինի 1761-ին: Մինչեւ այժմ մեզի ծանօթ «Տիգրան» օփերաներու շարքի ժամանակագրական կարգով առաջինին հեղինակն է Թ. Ալպինոնի (1671 — 1750): Անոր, Տիգրան, ռէ տ'Արմենիա օփերան՝ գրուած՝ Ժ. Ս. Գորատիի թատերագրքոյկին հիման վրայ, առաջին անգամ կը բեմադրուի 1697-ի գարնան, Բարեկենդանի տօնակատարութեանց օրերուն, իր ծննդավայր Վենետիկի մէջ: Իսկ վերջինին հեղինակն է Ռիկինի, որուն նոյնանուն օփերան՝ գրուած՝ Ֆիլիսթրիի թատերագրքոյկին հիման վրայ, առաջին անգամ բեմադրուած՝ Պէրլին, 1800 Յունուար 20, Քէօնիկլիխ Թէաթր:

Ծագումով գերմանացի, սակայն իր արուեստով աւելի իտալական դպրոցին հակած եւ իր կեանքին մեծ մաս Իտալիա եւ ի մասնաւորի Վենետիկ անցուցած Եոհան Ատոլֆ Հասէ (1699 — 1783) յօրինած է աւելի քան 80 օփերա: Անոնց կարգին նոյնպէս կը գտնենք Տիգրան, ռէ տ'Արմենիա օփերան, որուն առաջին բեմադրութիւնը տեղի ունեցած է 1723 Նոյեմբեր 4-ին, Նափոլի, Թէաթրօ Սան Պարթոլոմէօ:

Ցաւօք սրտի՝ «Տիգրան» օփերաներու մեծամասնութեան երաժշտագրութիւնները ձեռագիր կամ իրենց սկզբնական շրջանի հրատարակութեամբ, այսօր ցիր ու ցան են քիչ մը ամէնուրեք, ոմանք անգըտանելի են, իսկ եթէ անգամ անոնցմէ մի քանին հնարաւոր ըլլայ ձեռք անցնել հաւանական է որ անոնք թերի, ոչ ամբողջական վիճակի մը մէջ ըլլան:

Քանի մը խօսք եւս «Տիգրան» օփերաներուն հիմք ծառայած գրական նիւթին մասին: 1691-ին լոյս տեսած Աբբայ Ֆրանչեսքօ Սիլվանիի, «Լա վիրթու թրիոֆանթէ տէլ'ամոր է տէլ'օրիո» անունը կրող բանաստեղծութեան վրայ է որ պատրաստուած է Տիգրան Մեծին, նուիրուած վերոյիշեալ օփերաներէն 19-ի թատերագրքոյկը (livret): Ժամանակի ընթացքին, 1723-ին եւ 1741-ին անոր բովանդակութիւնը ենթարկուած է որոշ փոփոխութիւններու: Հեռաւոր անցեալի պատմութենէն ներշնչուած իր այս գործին մէջ, Սիլվանի կ'անդրադառնայ Տիգրան թագաւորի կեանքի զանազան երեսներուն եւ մասնաւորաբար իր սիրահարութեանը եւ ամուսնութեանը, հարեւան Պոնտոսի արքայ Միհրդատ Զ.ի դուստրը Կղէոպատրայի հետ:

Բնական է որ «Տիգրան» օփերաներու բնագրերը կը տարբերին մէկը միւսէն: Ըստ բոլոր երեւոյթներու՝ պատմական իրականութեան ամէնէն մօտը եղողը Silvani-ի տարբերակն է, թէեւ մնացեալ չորս հեղինակներուն պատումներն ալ իրականութենէ շատ հեռու չեն:

Ստորեւ ցանկը միւս չորս «Տիգրան» օփերաներուն, որոնք յօրինուած են այլ գրքոյկներու հիման վրայ.

T. Albinoni, *livret de C. Corradi*, M. A. Bononcini, *livret de Bernardoni*, A. Scarlatti, *livret de Domenico Lalli*, V. Righini, *livret de Filistri.*

Ինչպէս նշուեցաւ, այս քանի՛ աւելի օփերաներու շարքին իր կարեւորութեամբ գլխաւորը Ալեսանտրօ Սքարլաթիի «Տիգրան»ն է՝ գրուած Տոմէնիքօ Լալլիի թատերագրքոյկի հիման վրայ: Քանի ան մեծ յաջողութիւն ունեցած է ոչ թէ միայն իր ստեղծումի շրջանին՝ 1715 եւ յաջորդող տարիներուն, այլ նաեւ, աւելի ուշ՝ 19-րդ դարուն, երբ ան բեմադրուած է օրինակ Փարիզ, 1832-ին, ինչպէս նաեւ 20-րդ դարուն՝ քանի 1970-ին ան կրկին բեմադրուած է Նափոլի, այն քաղաքը, ուր 255 տարի առաջ ներկայացուած էր առաջին անգամ ըլլալով:

Ստորեւ կուտանք «Տիգրան» օփերաներուն ստեղծման ժամանակագրական ցանկը, նախ երաժիշտ-յօրինողին և թատերագրքոյկի հեղինակներուն անուններով, յետոյ՝ օփերայի առաջին կատարման վայրով, թուականով և թատրոնին անունով:

Tigran, rè d'Armenia

Albinoni T., *livret de G. C. Corradi, Venise, carn.* 1697, *teatro di San Cassiano;*
Bononcini M. A., *livret de Bernardoni, Wien,* 26/7/1710;
Scarlatti Alessandro, *livret de Domenico Lalli, Naples,* 16/2/1715, *teatro San Bartolomeo;*
Hasse Johann Adolf, *livret de Fr. Silvani, Naples,* 4/11/1723, *teatro San Bartolomeo;*
Paganelli G. A., *livret de Fr. S., Venise,* 10/2/1733, *teatro San Angelo;*
Santo Lapis, *livret de Fr. S., Prague,* 1738, *Sporck's Theatre;*
Arena G., *livret de Fr. S., Venise,* 18/12/1741, *teatro S. Gio. Grisostomo;*
Gluck C. W., *livret de Fr. S., Crema,* 9/1/1743, *teatro Pubblico;*
Palella Ant., *livret de Fr. S., Naples,* 4/11/1723, *teatro S. Carlo;*
Lampugnani G. B., *livret de Fr. S., Venise,* 10/5/1747, *teatro San Angelo;*
Garcani G., *livret de Fr. S., Mailand,* 2/1/1750, *teatro Ducale;*
Divers, *livret de Fr. S., Gênes, aut.* 1750, *teatro San Agostino;*
Divers, *livret de Fr. S., Leipzig,* 1751;
Divers, *livret de Fr. S., Hamburg,* 4/5/1752, *Oper bei Gänsemarkt;*
Divers, *livret de Fr. S., Venise,* 7/5/1755, *teatro San Samuele;*
Ing. Celoniat, *livret de Fr. S., Pesaro, carn.* 1757, *teatro del Sole;*
Piccini N., *livret de Fr. S., Turin, carn.* 1761, *teatro Regio;*
Tozzi A, *livret de Fr. S., Venise,* 19/5/1762, *teatro San Angelo;*
Colla G., *livret de Fr. S., Parme, carn.* 1767, *teatro Ducale;*
Divers, (Guglielmi, Lambugnani), *livret de Fr. S., London,* 27/10/1767, *Hay Market;*
?, *livret de Fr. S., Florence,* 26/12/1770, *teatro della Pergola;*
Divers, *livret de Fr. S., Gênes,* 1782, *teatro San Agostino;*
Righini V., *livret de Filistri, Berlin,* 20/1/1800, *Königlich Theater.*

Վերոյիշեալ ցանկին մէջ տեղ գտած Divers-ներուն նշանակութիւնը հետեւեալն է, ըստ 18-րդ դարուն գոյութիւն ունեցող գրելակերպի մը, որ իտալերէն կը կոչուէր pasticcio (pastiche), միեւնոյն օփերային վրայ համագործակցաբար կ'աշխատակցէին մէկէ աւելի երաժիշտներ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կը գրէր, օրինակ անոր մէկ արարը, երբեմն ալ նախօրօք յօրինուած օփերաներէն մէջբերումներ կը կատարուէր տուեալ օփերային մէջ: Այդպիսով, կարգ մը օփերաներ կ'ունենային մէկէ աւելի հեղինակներ:

Մեր այս գրութիւնը կ'ուզենք եզրափակել հետեւեալ միտք - հարցումով:

Եթէ 1945-ին հնարաւոր եղած էր այս ու այն կողմ ցիրուցան եղած թերթիկներէն անոր երաժշտագրութիւնը վերականգնելով Երեւանի մէջ բեմ բարձրացնել Տ. Չուհաճեանի «Արշակ Երկրորդ»ը, արդեօ՞ք անիրագործելի է, ըսենք 2005-ին, նոյն այդ թատրոնի մէջ բեմադրել վերոյիշեալ «Տիգրան» օփերաներէն մին:

Հարցում մը որ, բնականաբար, կ'երթայ թատրոնի եւ ընդհանրապէս Հայաստանի երաժիշտ պատասխանատուներուն:

Կ. Գ.

Փարիզ, Դեկտեմբեր 7

«ԳՈՂԹԱՆ»Ի ՀԱՄԵՐԳԸ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 12-ին Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Ս. Խաչ Մայր Եկեղեցին լեցուցած էր արուեստասէր հասարակութիւն մը, որ եկած էր լսելու Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Գողթան երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Հայկ Սարգիսեանի:

Նախքան համերգը, հայերէն եւ ֆրանսերէն ներկայացումներ եղան եւ շնորհակալութեան խօսքեր Եկեղեցւոյ տրամադրելուն առթիւ: Հաղորդուեցաւ որ վերջերս Հայկ Սարգիսեան Սորպոնէն վկայուած էր Երաժշտագիտութեան մէթրիզով:

Առաջին մասին մէջ, լսեցինք Կ. Մուրգայի մշակումով՝ Ո՛վ Հայոց աշխարհ, Զի՞նչ ու գինչ, Եկմալեանի «Լռեց»ը, Կոմիտասի Լուսնակն անուշ, Հով արէք, Ել, ել, Կալի երգ ու այս բաժինը փակուեցաւ Կ. Զաքարեանի Արաքսի արտասուքով:

Երկրորդ մասին մէջ, մեզի հրամցուեցան հետեւեալ խմբերգները՝ Ծիրանի ծառ (Կոմիտաս), Վուշ վուշ (Միսնի), Ալագեազ (Կ. Մուրգա), Ախ, Մարալ ջան (Կոմիտաս), Տէր Ողորմեա (Ե. Յակոբեան), Եար կը կոնտաս (Զաքարեան), Հրէս եկան սեւերը (Ռ. Մելիքեան) եւ Եւ եկայ գնացի (Մ. Մազմանեան): Մենակատարներն էին Մ. Պասմաճեան, Բ. Պալմանուկեան, Ա. Շէրիք եւ Ա. Տ. Բարսեղեան:

Կասկած չկայ որ Հ. Սարգիսեան խնամուած աշխատանք տարած էր երգչախումբին 26 անդամներուն մօտ եւ գիտենք որ դիւրին գործ չէ այսօրուան պայմաններուն մէջ: Այդ իսկ պատճառաւ գնահատելի է արդիւնքը, եթէ նոյնիսկ բոլոր երգերը նոյն յաջողութեամբ չմեկնաբանուեցան: Երգչախումբը ունի արական ձայներու ճոխութիւն մը, որ կարեւոր դեր կը կատարէ:

Ընդհանուր առմամբ յաջող համերգ մը որ գոհացուց տուեալ ներկաներուն:

Ա. Մ.

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Զգիտեմ, գուցէ Սարոյեանն այդ պատմութիւնը ինչ-որ տեղ գրել է, քանի որ նրա ստեղծագործութեան մի մասն է միայն ինձ ծանօթ, այն, ինչ թարգմանուած է ռուսերէն ու հայերէն:

Բայց կարող էր, այո, նաեւ «Իմ սիրտը լեռներում է» պիեսի տեսարաններից մէկը լինել:

Չէ որ այդ զարմանալի պարզ, բայց եւ զարմանալի բարդ ու բազմաշերտ պիէսը նաեւ ոչինչ չունեցող, բայց ամէն ինչ ունեցողների նուիրելու ձգտումով լի մարդկանց մասին է:

Սարոյեանական զտարին պիէս է դա, սարոյեանական փիլիսոփայութեան հաղերանութեան, հարցադրումների ամբողջական մի աշխարհ, որ ընդամէնը մէկուկէս ժամուայ ընթացքում ծաւալուելով, հանդիսատեսի առաջ բացում է իր բարութեան, ազնուութեան, խորունկ ցաւի ծալքերը, հնչեցնում ազնիւ բողոքի ձայնը:

Սարոյեանի այս եւ միւս պիէսները, որոնցից լաւագոյնն, անշուշտ, «Ձեր կեանքի ժամանակ»ն է, ծնունդ են առել, այսպէս ասած, պրոբլեմատիկ - ինտելեկտուալ պիէսների անմիջական հարեւանութեամբ: Բայց եթէ նման պիէսների հեղինակները իրենց նախադրած պրոբլեմների, իրենց ինտելեկտուալ կառոյցների մէջ էին փորձում պարփակել կեանքը, ապա Սարոյեանը հակառակ ծայրից է սկսում: Դաւանելով չեխովեան դրամատուրգիայի սկզբունքին, Սարոյեանը կեանքից, նրա պարզ, առօրէական թուացող պատկերներից է բխեցնում իր բարդ, համամարդկային հնչեղութիւն ունեցող հարցադրումները:

Հարցադրումների մի քանի շերտ ունի «Իմ սիրտը լեռներում է» պիէսում ծաւալուող պարզ գործողութիւնը:

Դրանցից մէկը իրենց բնական տարերքից խլուած, արմատից կտրուած, ականջից պոկուած ու անբնական միջավայր նետուած մարդկանց ողբերգութիւնն է:

Այդ մարդկանցից է Մաք-Գրեգորը, որի սիրտը սկովտական լեռներում է...

Դրանցից է Պէն Ալեքսանդրի համարեա անխօս մայրը, հայ գեղջկուհին, որի սիրտն էլ Մշոյ լեռներում է...

- Իմ հերոսի անունն Պենիամին Ալեքսանդրեան է, Ամերիկացիներու համար այդ անունն երկար է, ատոր համար դարձուցի Պէն Ալեքսանդր...

Արդեօք ի դէմս Պէն Ալեքսանդրի նկարիչ չունի՞ հօրը՝ Արմենակ Սարոյեանին, որի պատկերին նայելով, զգացել է, որ բանաստեղծ էր...

Զհարցրի: Ինչո՞ւ հարցնել, երբ ամէն ինչ պարզ է:

Պէն Ալեքսանդրը վաթսունվեց սենթ չունէր, այլապէս կը տար Մաք-Գրեգորին:

Եւ ծոնին ինքը՝ մանուկ Սարոյեանը չէ՞ արդեօք, պիէսի տատը Լուսնթագ Կարողլանեանը չէ՞...

Հօրից ու տատից ժառանգած բարութիւնը, թախիծը, հեռաւոր լեռների կարօտը չէ՞ ծոնիի հոգում...

Զհարցրի: Ինչո՞ւ հարցնել, երբ իր մի այլ գործի, աւելի ճիշդ, գլուխգործոցներից մէկի՝ «Մարդկային կատակերգութեան» մէջ այնպէս լաւ է բացատրել այդ ժառանգականութեան օրէնքը: Խանութում կանգնած Արային ու նրա որդուն նայելով, Սարոյեանը խորհրդածում է.

«Ահա նրանք այստեղ են՝ Իթաքայում, Գալիֆորնիայի նահանգում, համարեա եօթը հազար մղոն այն վայրից հեռու, որը դարերով նրանց հայրենիքն է եղել: Եւ զարմանալի չէ, որ նրանց հոգիներում թախիծ է... Ահա այստեղ, խանութում, կանգնած է նրա որդին, եւ նայելով նրան, հայրն ասես տեսնում է ինքն իրեն, տեսնում է իր աչքերը, եւ նրանց մէջ, ասուած վկայ, իր սեփական թախիծը: Իր որդին դա հէնց ինքն է, միայն թէ աւելի երիտասարդ...»

Զգում էի, որ Սարոյեանը սիրում է իր այդ պիէսը: Դեռ Ֆրէզնոյում էր ասել, որ շատ կ'ուզէր տեսնել երեւանեան բեմադրութիւնը:

(Շար. 17)

(Շար. Ա. էջէն)

Միութիւնը խօճալանի հարցով առաջին անգամն է որ քաղաքական միութիւն մը ըլլալուն ալ փաստը պիտի տայ ու դայն ազատէ ԱՄՆ-ու ստուերը ըլլալու հանգամանքէն։ Տիկին Միթերանի համաձայն, խօճալան ոչ թէ միայն Իտալիայէն, այլեւ ամբողջ Եւրոպայէն ստացած պէտք է նկատուի քաղաքական իր օրինակլի ձակը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՏՐՊԷՋԱՆԻ իշխանութիւնները բողոք բարձրացուցած են Մեծն-Բրիտանիոյ մօտ, Դեկտ. 14-ին, Շէլ եւ Լասմօ ընկերութիւններու Իրանի հետ ստորագրած պայմանագրին առթիւ։ Հարցը կը վերաբերի Կասպից Ծովու հատուածին մինելի պատկանելիութեան։

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ կը սպառնայ լուծել Խորհրդարանը (Քնէսէթ) եթէ երեսփոխանները իրեն նեցուկ չըլլան։

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 16-ին, բերանացի հարցումներու շարքին Ֆ. Ռուշըպըրուան հարց տուաւ կառավարութեան թէ ե՞րբ Հայկական ցեղասպանութեան հարցը պիտի գայ Ծերակոյտի օրակարգին։ Յանուն կառավարութեան, Վայյան պատասխանած է թէ ոչինչ կ՚արգիլէ եւ թէ կառավարութիւնը կը մնայ Ժ. Փ. Մասըրէի գիրքին վրայ։ Յիշենք որ Ժ. Փ. Մասըրէ, Նախկին Ռազմիկներու ենթանախարար, յանուն կառավարութեան խօսք առած էր Ազգային Ժողովի Մայիս 29-ի նիստին երբ կը քուէարկուէր Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման օրէնքը։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 16 / 17)

ՇԱՀԷՆ ԿԱՐԱՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ՓՈԽ – ՆԱԽԱՐԱՐ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Դեկտեմբեր 15-ի հրամանագրով, Շահէն Կարամանուկեան նշանակուած է Արտաքին նախարարի առաջին տեղակալ։

Ան ծնած է 1956-ին, աւարտած է Երեւանի պետական համալսարանի արեւելագիտութեան ճիւղը։ 1990 - 1991-ին աշխատած է Գերագոյն Խորհուրդը որպէս քարտուղարութեան փորձագէտ, նախագահի խորհրդական։ 1991 - 1997 եղած է կառավարութեան աշխատակազմի ղեկավար։ 1997 – 1998 վարած է նոյն եւ օպերատիւ հարցերու նախարարի պաշտօն։

***

ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ՆՈՐ ՄԻՋԱԴԷՊ

Դեկտեմբեր 16, ժամը 1·05-էն 3·25 հայ - ադրբեջանական սահմանի հիւսիս – արեւելեան շրջանը ադրբեջանական զինուած ուժեր ձեռնառումբերով եւ գնդացիրներով կրակած են Կրասնոսելսկի Վահան գիւղի պաշտպանական դիրքերուն վրայ։ Համարժէք պատասխան ստանալէ ետք, կրակը դադրած է։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներու շարքին, Գան եւ Վալանս 1 – 1 հաւասար արդիւնք մը արձանագրեցին։ Վալանս կը մնայ 18-րդ դիրքի վրայ 23 կէտով։ Գլուխն է Թուլուզ 46 կէտով եւ վերջին Նիս 18 կէտով։

EREVAN

2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES

Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH

Départ Paris 1890 F

Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԱՒ ՕՐԸ

Կապոյտ Խաչի Անահիտ մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ Կիրակի, Դեկտեմբեր 20, ժամը 15-էն սկսեալ Սէն - Մօրիս Տը Պէնոյի քաղաքապետարանի սրահին մէջ. հրամմեցէ՛ք մեզի հետ վայելելու Կաղանդ պապուկին ներկայութիւնը։

REPAS de NOEL

UNION
GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE

le Mardi 5 Janvier
à partir de 20 heures

MENU DE FETE
préparé par le chef Garo Enficiaud

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles —
M° Courcelles 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Renseignements & réservations :
U.G.A.B. —
11, square Alboni — 75016 PARIS
Tél. : 01 45 20 03 18
du lundi au vendredi de 9h à 18h.

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

LOTO ANNUEL

Dimanche 20 Décembre à 15 heures 30

Nombreux lots de valeur

Venez Nombreux

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances Toutes Compagnies
MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

présente ses meilleurs vœux pour l'année 1999
et souhaite une bonne fête de Noël

ԹԷՐԶԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը
լաւագոյն մաղթանքներով կը շնորհաւորէ
Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը

L'ECOLE TARKMANTCHATZ
vous invite
à son

REVEILLON
du jour de l'an

LE 31 DECEMBRE
à partir de 20 heures 30
LA SOIREE SERA ANIMEE PAR

GRICHA
et
Orchestre KAROUN

Participation aux frais 400 F
Enfants — de 12 ans : 100 F

— *Nombre de places limités* —

RESERVATIONS AU :
01. 46. 45. 60. 55

19-27, SENTIER DES EPINETTES,
ISSY LES MOULINEAUX

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine (Jura)

- **Directeur diplômé BAFD**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

LE PERE NOEL
vous attend à

L'ARBRE DE NOEL DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

le Dimanche 10 Janvier à partir de 12 heures
à la Salle des Fêtes «Thierry-le-Luron»
9, Bd du Midi — LE RAINCY 93340

SPECTACLE DES ENFANTS

ANIMATION MUSICALE
BUFFET
TOMBOLA
DISTRIBUTION des CADEAUX par le PERE NOEL

SPECTACLE SURPRISE

Renseignements à l'Ecole Tebrotzassère : 01 43 81 01 72
Accès autoroute A3: Sortie Villemomble Le Raincy
Accès SNCF : Gare de l'Est — Gare Villemomble Le Raincy
Salle à 200 mètres

— ENTREE GRATUITE —

L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
d'Issy-les-Moulineaux
55, avenue Victor Cresson —
28, avenue Bourgain

organise en collaboration
avec le S.E.L.

une

exposition-vente

d'objets artisanaux
provenant de 10 pays différents
dont l'ARMENIE
(*magnifiques tapis, khatchkars, nappes brodées...*)

Nombreuses Idees de Cadeaux pour Noel et les Fetes de Fin d'Annee

Heures d'ouverture: de 10h30 à 19h30
Le Dimanche de 12h30 à 19h30.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «*Djavo Chant*»
de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30
REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey Vanick
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 Marseille

Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

**

Section «*Archalouys Tathéossian*»
de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section «*Archalouys Tathéossian*» de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL

du dimanche 28 février
au dimanche 7 mars

à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :
- 01 39 83 71 19 (de 19h à 21h);
- 01 47 80 71 73 (de 9h à 19h);
- 01 64 03 53 05 (de 10h à 18h).

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 19-20

SAMEDI - DIMANCHE
19-20 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (սովորական առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.535 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.535

ՊԱՂՏԱՏ

25 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ 75 ՎԻՐԱՒՈՐ ԵՒՍ

ՊԸԹԼԸՐԻ ՋԱՐԱԲԱՍՏԻԿ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

Դեկտ. 17-ին, Ամերիկացիք եւ Անգլիացիք շարունակեցին ռմբակոծել Իրաքը նըպատակ ունենալով ոչնչացնել ռազմական կէտեր, նաեւ հանրապետական պահակազօրքը որմէ ոչինչ մնացած է:

Մինչ Ամերիկացիք գոհունակութիւն կ'արտայայտեն այն հիման վրայ որ զինուորական թիրախներ հարուածած են, օտար լրագրողներ ալ կ'ըսեն հաստատել որ Պաղտատի մէջ վնասները մեծ են եւ կապ չունին ռազմական կայաններու հետ: Հիւանդանոց մըն ալ վնասուած է եւ բազմաթիւ զոհեր կան: Այս երկրորդ ռմբակոծութեան հաշուեկշիռը չէր տրըւած Դեկտեմբեր 18-ին Իրաքի կողմէ, բայց, կ'ըսուէր թէ 25 մեռեալ եւ 75 վիրաւոր կայ բնակչութեան մէջ, բազմաթիւ մանուկներ:

Այս առընչութեամբ, բողոքի ամէնէն բարձր ձայնը հանողը Ռուսաստանն է որ նոյնիսկ ետ կանչեց Ուաշինկթընի իր դեսպանը: Ռուսաստանն է նաեւ որ, իր ներկայացուցիչին միջոցաւ (Ս. Լաւրով) երեւան հանեց Պըթլէրի տեղեկագրին խեղաթիւրուած բնոյթը: Արդարեւ, ծագումով աւստրալիացի, Պըթլէր ղեկավարն է ՄԱԿ-ի յատուկ յանձնախումբին, որուն դերն է քննել Իրաքի խնդրոյ առարկայ կէտերը, ուր կը պատրաստուին հիւլէական եւ քիմիական զէնքեր: Արդ, կը պարզուի որ Պըթլէր խեղաթիւրած է իր տեղեկագիրը, ուր նշած է միայն բացասական հատուածը այն կէտերը որոնք կը վնասեն Իրաքցիներուն, սեւցուցած է իր եզրակացութիւնը թոյլ տալու համար որ Գլինթըն գործի անցնի: Դիտումնաւոր կերպով չէ նշած կատարած քննութիւնները, որոնց թիւը 300-ի հասած է: Մատնանշած է, սակայն, փոքր միջադէպեր: Պըթլէրի այս դիրքն ալ կը բացատրուի իր ընդդիմութեամբ Անանի հանդէպ: ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարը կողմնակից է ամբողջական քննութեան մը ինչ կը վերաբերի Իրաքի եւ այս պատճառաւ երկուքին յարաբերութիւնները լարուած են: Պըթլէր մերժեց հրաժարիլ ինչպէս կը պահանջէր Մոսկուա:

Ռուսաստանէն զատ, վրդոված է ամբողջ արաբական աշխարհը, Ֆրանսա ալ, ուելի խոհեմ ոճ կը գործածէ, գոհ չէ ռմբակոծութիւններէն որոնք հարցեր չեն լուծեր, բայց, կ'ընդունի որ բուն պատասխանատուն Սատտամ Հիւսէյնն է:

«Ֆիկառօ» (Դեկտեմբեր 18) էջերու երկայնքին սխեմաներ յատկացուցած է Իրաքի վրայ գործուած այս յարձակման եւ անոնց մէջ, գրութիւն մըն ալ խորագրած է. - «Սատտամ եւ Մոնիքա»: Արդարեւ, այս յարձակման բազմաթիւ տըխուր եւ այպանելի կողմերէն մէկն ալ այն է որ Գլինթըն այս ռմբակոծութիւններուն ձեռնարկած է, ուրիշ փոխել ցրուել տայ ուշադրութիւնը, այն պահուն երբ Ներկայացուցչական Ժողովը Նախագահին դէմ, իմփէչմընթի (ամբաստանութիւն պետական անձնաւորութեան մը դէմ) վճիռ պիտի արձակէր: Վիճարկումը 24 ժամով յետաձգուեցաւ, բայց, Դեկտեմբեր 18-ին հարցը կը քննուէր եւ կը նախատեսուէր որ վճիռը արձակուի Շաբաթ առտու (Դեկտեմբեր 19) եւ Նախագահն ալ պարտաւորուի Ծերակոյտին առջեւ դատուիլ, փրկուելով պաշտօնազրկումէ: Ինչ որ ալ ըլլայ նուաստացուցիչ կացութիւն մը, որ, կը թուի թէ, չատ չի խանգարեր Միացեալ Նահանգներու նախագահը, որ կը գոհանայ ուժի ցուցադրութեամբ հաստատելով թէ աշխարհի «ոստիկանն է»:

Կ'ըսուի թէ ռմբակոծութիւնները կրնան դադրիլ Շաբաթ, երբ կը սկսի Ռամազանը, բայց, փոխ - նախագահ՝ Ալ Կոր յայտարարած է որ կապ չունի, կրնան շարունակուիլ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

Պաշտպանութեան նախարար Վազգէն Սարգսեան ՕԹԱՆ-ի անդամ երկիրներու Պաշտպանութեան նախարարներու տարեկան ժողովին մասնակցելու համար Դեկտեմբեր 17-ին հասած է Պրիւսէլ:

⁂

ՄԻԿ-29 ՕԴԱՆԱՒԵՐՈՒ ԱՌԱՋԻՆ ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀԱՍԱՒ

Դեկտ. 16-ին, Երեւանի «Էրեբունի» օդակայանը էջք կատարած է ՄԻԿ-29 ռազմական օդանաւերու առաջին խումբ մը: Անոնք կու գան լրացնել Հայաստան խարսխուած ռուսական զօրքերու ռազմական միջոցները: Ռուս օդաչուները դիմաւորած է Պաշտպանութեան նախարար Վազգէն Սարգսեան:

Մինչ այդ, Ազրպէյճան հակազդելով Ռուսաստանը ամբաստանած է որ զինուորական օդանաւ կու տայ Հայաստանի եւ պահանջած է որ Մոսկուա ետ կենայ որոշումէն: Ազրպէյճանի Արտաքին գործերու նախարար Ա. Ազիմովի համաձայն Ռուսաստան հինգ ՄԻԿ-29 օդանաւ տըւած է Հայաստանի մէջ խարսխած ռուսական զօրաբաժիններուն, ինչ որ կը նըկատէ Հայաստանը զինելու ձեւ մը: Ազիմով ըսած է նաեւ թէ տրուած օդանաւերը 1 միլիոն տոլար կ'արժեն: Նոյն աղբիւրին համաձայն Ղարաբաղի ալ զինամթերք տրուած է: Ռուսաստանի ընթացքը գայրոյթ կը պատճառէ անով որ ազրպէյճանական կողմին կարծիքով ան պէտք է շարունակէր կնճիռին մէջ չէզոք կողմ մնալ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻՆՈՇԷԻ հարցը ծայրէն պիտի սկսի, որովհետեւ մենատէրին փաստաբաններուն առարկութիւնը Լորտերու Ժողովին հինգ դատաւորներու որոշումին դէմ, ընդունելի գտնուեցաւ: Անոնք քննարկած էին Փինոշէի անձեռնմխելիութեան ջնջումը, արդ փաստաբանները գիտել տուին որ դատաւորներէն մէկը տնօրէնն էր բարեսիրական կազմակերպութեան մը որ կապուած է Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլի եւ այս վերջինը կողմ էր Փինոշէի դէմ, ուրեմն դատաւորը չէր կրնար անկողմնակալ ըլլալ: Հինգ դատաւորներու նոր կազմ մը պիտի նշանակուի եւ հարցը վերաքննուի Յունուար 18-ին:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(18 Décembre)

Les Zarakolu, vigies de la consience turque

Այս խորագրին տակ, ամբողջ էջ մը նըւիրուած է հրատարակիչ Թուրք զոյգին: Գրութեան կցուած է գծագրութիւն մը նուիրուած Հայկական ցեղասպանութեան: Քսան տարիէ ի վեր, գրուած է կողքին,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՅՍ ԱՌԱՒՕՏ, ԱՅՍ ԵՐԵԿՈՅ

ԱՆՈՒՆ ՄԸ, ԱՆՈՒՆՆԵՐ

(Ա.)

Տեսած էի անունս անկիւնագծային ընթերցումով մը, անունս՝ այլ մականունի մը դիմաց: Օրերուն հետ, ուղեղիս մէջ, այդ անուն - մականունը ամբողջ նիւթ մը կը կառուցէր իր շուրջ, պէտք էր գտնէի թերթին այդ թիւը, կարդայի անգամ մը եւս, ապա համակարգիչիս յանձնէի անհաւասար մտորումներս:

Կը գտնէի, Սեպտեմբեր 29-ի թիւն էր, նկարագրութիւնը Նիւ - Եորքի Արեւելեան Թեմի առաջնորդարանին մէջ տեղի ունեցած ընդունելութեան մը: Կը կարդայի անունները Ամենայն Հայոց Հայրապետին, Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահին, Հանրապետութեան Արտաքին նախարարին, Ուաշինկթընի դեսպանին, ապա ՄԱԿ-ի մօտ, Հայաստանի լիազօր դեսպանին:

Լիազօր այդ դեսպանը կը կոչուէր Մովսէս Աբէլեան:

Բայց ի՞նչ կար ասոր մէջ անսովոր: Ինչ կա՞ր...: Բայց չէ՞ որ կարդալով ինծի բոլորովին անծանօթ այդ անունը խրականացած կը տեսնէի մէկ բաժինը հին, շա՜տ հին երազիս: Չէ՞ որ, 23 տարի առաջ, «Բարե՛ւ, Հայաստան»ին մէջ կ'արձանագրէի՝

«Օր մը, ուսուցիչ մը մեզի ալ տուաւ քննէ դարձած շարադրութեան այդ նիւթը՝ «Ի՞նչ կ'ուզես ըլլալ ապագային»: Այդ օրերուն, գրասեղաններուն ետեւ նստած՝ ունէինք բացարձակ իրաւունքը երազելու, երազելու անկաշկանդօրէն: Առանց չափի գիտակցութեան: Ուրեմն ի՞նչ կ'ուզէի ըլլալ: Կա՞յսր, գպրոցի տընօրէ՞ն, նախարա՞ր, ոսկերի՞չ, ատաղձագո՞րծ: Իսկապէս ի՞նչ: Բոլոր ընկերներուս երեւակայութիւնները լարուած էին: Մէկը կ'ուզէր վարորդ ըլլալ, խոշոր ինքնաշարժներ ղեկավարելով պտըտիլ աշխարհը, ուրիշ մը կը փափաքէր ուսուցիչ ըլլալ ու կերած ծեծերուն վրէժը լուծել իր աշակերտներէն, երրորդ մը կ'որոշէր կնոջական բժիշկ ըլլալ իգական սեռին հետ առանձնանալու պատեհութիւնները բազմապատկելու ցանկութեամբ, չորրորդ մը կը տենչար օդաչու ըլլալ ու քաղաքներ ռմբակոծել: Ե՞ս: Ես կը յայտնէի տարօրինակ փափաք մը: Ապագային պիտի ուզէի ըլլալ Հայաստանի Հանրապետութեան պատուիրակը Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութենէն ներս: Այդքանով ալ չբաւականանալով՝ կը յայտնէի, թէ երազս էր ըլլալ այդ Կազմակերպութեան Ընդհանուր Քարտուղարը: Կը հաւատայի, որ տառապած ժողովուրդի մը մէկ զաւակը միայն կրնար արդարութիւն ընել եւ անիրաւուած ազգերու իրաւունքները պաշտպանել»:

Ահաւասիկ: Եթէ ես դարձած չէի ՄԱԿ-ի Հայաստանի Հանրապետութեան պատուիրակը, անուանակից մը դարձած էր: Չէ՞ որ կեանքիս ընթացքին, պատմութեան եւ մատենագիտութեան սերտողութիւններուս մէջ, ամէն անգամ որ անունիս հանդիպած էի, զգացած էի յատկանշական բաւարարութիւն մը: Այո, ուրախ էի որ անուանակից մը իրականացուցած էր երազս, օր մը կրնար գրուել նաեւ Քոփի Անանի աթոռը, սակայն երբ անգամ մը եւս կը կարդայի «կը հաւատայի, որ տառապած ժողովուրդի մը մէկ զաւակը միայն կրնայ արդարութիւն ընել եւ անիրաւուած ազգերու իրաւունքները պաշտպանել» տողերը, կանգ կ'առնէի, կը տրտմէի: Չէ՞ որ Քարլայլ սորվեցուցած էր թէ «անոր որ տունը ապակիէ շինուած է, քար չի՛ նետեր ուրիշի տան վրայ», իսկ աշխարհին արդարութիւն սորվեցնելէ առաջ պէտք չէ՞ր որ նաեւ երկիրս կիրարկէր արդարութեան սկզբունքները, մինչդեռ ամէն օր Հայաստանէն կը հասնէին բացասական լուրեր, կաշառակերութիւններու մասին քօղազերծումներ, ընտրութիւններու խարդախութիւններ, սպանութիւններ, 1988-ի երկրաշարժէն տասը տարի ետք ալ գրեթէ ոչինչ սպիացած էր այդ շրջանին մէջ, ապա, թերեւս ասոնց քով երկրորդական՝ - չէ՞ որ քիչ մը լրագրող եմ նաեւ ես -, հարց մը կամայական պաշտօնանկութեան: Անիրաւուած խմբագիր Լիզա Ճաղարեանի թերթը կը կոչուէր «Հայաստանի Հանրապետութիւն» եւ ճիշդ նո՛յն հանգամանքով է որ գործածուած էին այդ երկու բառերը, իր անկախութեան վերատիրացումէն 16 տարի առաջ, էջ 103-ի վրայ, «Բարե՛ւ, Հայաստան»ին մէջ, գործածուած էին, հիմա կրկին հարց կու տայի, թէ ի՞նչպէս պիտի յաւակնէի աշխարհի մակարդակով արդարութիւն ընել երբ անարդարութիւն կար սեփական երկրիս մէջ: Պիտի չյաէի՞ն ինծի որ նախ պէտք էր տանս առջեւ աւլէի, ապա միայն նման պաշտօն երազէի:

Ստորակէտը կրնայ չեզոքիր ունենալ, բայց ոչ՝ միջակէտը, ուղղահայեաց բաներու վրայ նուազ փուշի կը նստի քան հորիզոնական բաներու վրայ, Սեպտեմբեր 29-ի թիւին գլխաւոր լուրն էր՝ «ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՄԱԿ-Ի ԱՌՋԵՒ», - նման գիպուածներու միշտ ալ դարձած եմ բերրի հող - պատանութեանս տարիներուն ու անկէ ետք ալ, ամէն օր կարդալէ ետք ժողովուրդիս տառապանքներուն մասին, Հայաստանի անկախացումով երբ երազը կը դառնար իրականութիւն՝ կը սպասէի որ Հայրենիքս՝ առանց գիջումներու՝ բոնէր կատարեալ երկիր դառնալու ճամբան եւ ոչ թէ այդտեղ մարդկային բոլոր թերութիւններուն ներկայութիւնը նկատուէր բնական:

Մովսէս Աբէլեան:

Ու քանի մը օր առաջ, լրագրիս Դեկտեմբեր 10-ի թիւին մէջ կրկին կ'երեւէր անունը Մովսէս Աբէլեանին, այս անգամ սակայն առանձին: «ՄԱԿ-ը ընդունած Ցեղասպանութեան Հայաստանեան բանաձեւ մը», կը կարդայի եւ կ'ուրախանայի: «Ցեղասպանութեան կանխումի եւ պատիժի ուխտ»ին յիսնամեակին առթիւ, ՄԱԿ-ը ընդունած էր Հայաստանի Արտաքին Գործերու պատրաստած բանաձեւը: Պարզ էր որ եթէ ե՛ս ներկայացնէի այդ բանաձեւը, ես ալ պիտի ըսէի նոյն բաները: Ես ալ պիտի ըսէի որ դարուս առաջին՝ Հայերու ցեղասպանութեան մինչեւ այսօր ճանաչում գտած չըլլալը եւ պատասխանատուներուն անպատիժ մնալու երեւոյթը քաջալերած էր որ կատարուէին ցեղասպանութեան նոր արարքներ:

Ելոյթ ունեցած էին ՄԱԿ-ի անդամներէն ուրիշներ ալ, անդրադարձած 1915-ին եւ շնորհակալութեան խօսքեր ուղղած Հայաստանի որ կարեւոր այդ հարցը օրակարգի նիւթ ըրած ու քննարկումի արժանացած էր:

Հպարտ պիտի զգայի նման լուր մը կարդալով, նոյնիսկ եթէ Մովսէս չկոչուէի, նոյնիսկ եթէ Պատուիրակը Մովսէս չկոչուէր: Ունիմ ներհայեցողութիւն, որուն շնորհիւ ինքզինքս կը զգամ մէկ հիւլէն ամբողջ մարդկութեան, ապա նաեւ կը զգամ որ մէջս կուտակուած է ամբողջ մարդկութիւնը:

Իսկ ամէն իրականութիւն նախ եղած է երազ: Չկայ երազ որ իրականացած չըլլայ: Եթէ ես չեմ իրականացնողը, ուրիշ մըն է: Եթէ ուրիշն ալ չէ, երրորդ մըն է:

Հարց՝ ո՞րն է կարեւորը՝ ա՞նձը, թէ իրականացումը:

ՄՈՎՍԷՍ ՊՃԱՔՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Գ.

Քիչ մը դէպի աջ, դէպի Տոլորսի ջրամբար, կը գտնուի պատմական Ործ գիւղը, ուր տուած է երեւելի եկեղեցականներ, Ը. դարէն սկսեալ: Փանոս Ոյծեցի – Սիւնի վանից վանական, Ցակոբ աւագերէց Ոյծեայ: ԺԱ. դարուն յայտնի է Գէորգ Վրդ. Ոյծեցի: Ունի եկեղեցի մը Ս. Գրիգոր:

Կը յառաջանանք դէպի ձոր, Շամբի ջրամբարի ուղղութեամբ, – Ցանկեան նոյն է անուանի գիւղն ՎԱՂԱԴԻՆ _ (Սիսական, 217) Յովհաննէս Որոտնեցիի հայրենիքը:

Ստեփանոս Օրբէլեան եւ Վարդան Պատմիչ, կը յիշեն թէ ինչպէս Շահանդուխտ, Սիւնեաց առաջին թագուհին – ի 1000 թըւականին Քրիստոսի, շինէ գեղեցկայարմար եւ զվայելչադիտակ ՎԱՆՍՆ ՎԱՂԱՏՆՈՑ – ուր նախապէս գոյութիւն ունէր – կ'ըսէ, Ս. Գրիգորի նուիրուած եկեղեցի – ուխտատեղի մը, պաշտպան եւ բժիշկ զանազան թունաւորումներու դէմ: – Վասն որոյ շինեալ մեծ բարեպաշտուհւոյն ՇԱՀԱՆԴԽՏՈՅ կոփածոյ քարամբք եկեղեցի յանուն Սրբոյ Նախավկային Ստեփանոսի ի ՆԽԹ թուին Հայոց, եւ կարգէ ի նմա տուն կրօնաւորաց եւ բազմամբոխ պաշտօնէից: Շինէ եւ տուն աղօթից կրաշաղախ վիմօք ի դրան եկեղեցւոյն, եւ համբարանոցս եւ գործատունս. եւ շուրջ պարսպէ զվանքն ... եւ պայծառապէս զարդարէ զեկեղեցին զանազան զարդուք: (Սիսական 217), ապա վեց տարի վերջ, Շահանդուխտի որդի ՍԵՒԱԴԱ, եղբայր Վասակ Թագաւորին Սիւնեաց, - շինէ եւ մեծածախք աշխատութեամբ եկեղեցի մը յոյժ պայծառ եւ գեղեցկայարմար, զմբէթայարկ, յանուն Սրբոյն Կարապետին, եւ գաւիթ ի դրան նորին որք եւ կան հանդուցեալ ի դրան նորին... (Նոյն): ... Եւ մենք 1000 տարի վերջ, կը գտնուինք այս կիսաւեր վանքին մէջ, շրջապատուած զանազան չիրմաքարերով, կոյս փնութեան գիրկը, աննկարագրելի յուզումներ ապրելով: Տաթեւի մանրանկարն է կարծէք Որոտնավանքը, Տոլորսի ձորին վրայ իշխող, պարիսպները գրեթէ անաղարտ, կը մնայ Ս. Կարապետին գմբէթը եւ խորաններուն տանիքը փրկել, որպէսզի գտնէ իր Շահանդուխտեան կերպարանքը: Ոչինչ փոխուած է 1000 տարուան ընթացքին: Բացարձակ լռութիւնն ու Որոտան գետին յորձանքները վստահաբար Մեծն Գրիգոր Տաթեւացին ալ կը լսէր, իր վանական խուցէն, երբ այս տեղ կը – Ընդ հովանեաւ Սուրբ Կարապետին, ի Սիւնեաց Գաւառին, գրեաց գքաղուած մեկնութեան Եսայեայ ... յամին 1385–:

Շրջանը պէտք է շատ հարուստ ըլլայ պատմական յուշարձաններով: Ինծի յայտնի չէ թէ այսօր անոնք ինչպէս գոյութիւն ունին կամ ոչ: Դժբախտաբար, բացի Ալիշանէն, Երեւանի մէջ չգտայ ոչ մէկ քարտէս կամ գրքոյկ, որ այդ հրաշք նահանգին մէջ առաջնորդս ըլլար: ... Եւ սակայն նայեցէք թէ ինչ կը գրէ սիւնեաց պատմիչը Ստեփանոս Օրբէլեան _ Մեծն Իւանէ ... ի ՈԿԸ թուին (1219) առնու զՈրոտն եւ զմերձակայ գղեակսն, թէպէտ ոչ զբովանդակ. քանզի երբ ունէին զնա: Հայկազունքն 43 բերդք էին նշանաւորք եւ 1400 գեղք եւ 48 վանորայք_: Պարսիկ, Թուրք, Թաթար եւ սիւնեաց իշխաններու բախումները, դարեր տեւած են, եւ շրջանի վերջին անգամ անկախութիւն պարգեւողը, եղած է ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ, որ - յամի 1723, պաշարեաց եւ յաջողելով անձրեւի յորդութեան փլուզանել զմասն մի պարսպայն, հոսղան եւ ընդ այն եւ տիրացաւ ամրին, եւ ընդ սուր եհան զայլազգին... _ (Ալիշան, 218):

Ընկուզենիներու եւ զինուորի պէս շարուած բարտիներու մէջէն շարունակելով մեր վայրէջքը դէպի ձոր, հինգ / տասը վայրկեանէն կը հասնինք Որոտ, հանքային տաք ջուրի աւազանը, ուր խորհրդային վերջին տարիներուն, սկսուած եւ այժմ բոլորովին լքուած, պանդոկի մը կմախքը, ցոյց կուտայ, թէ ի՛նչ նշանակութիւն ունէր հանքային ջուրերու այս կեդրոնը, որմէ ներկայիս, շրջանի բնակիչները, եւ մեզ նման, պատահական հիւրեր կ'օգտուին: Ծծմբախառն տաք ջուրի բաղնիքը մեզ կը թարմացնէ, որմէ վերջ Որոտանի ափին, ընկուզենիի մը շուքին տակ, պանիրով եւ երշիկով լաւաշը փաթթելը, թարմ լոլիկի եւ սոխի հետ, երկար ատենէ երազուած ճաշ մըն էր:

Միակամար, յանդուգն կամուրջ մը, Որոտանի վրայ, կրնար մեզ հասցնել մինչեւ Դարբաս, Գետաթաղ, Լոր եւ Շէնաթաղ: Սիսիանի շրջանի գիւղերը պտըտելու համար, պէտք է օրեր եւ շաբաթներ տրամադրել, այնքան հարուստ է անոնց պատմութիւնը: Մենք մութը չկոխած պէտք ենք հասնիլ Կապան, անցնելով Տաթեւէն:

Տաթեւի մօտ բնութիւնը յանկարծ հիմնականօրէն կը փոխուի: Զոր ու ցամաք լեռները, հոն կը դառնան խիտ անտառու եւ ջրառատ: Օդին մէջ արծիւներ եւ բազմատեսակ այլ թռչնազգիներ՝ ամենայն խաղաղութեամբ կը սաւառնին, երբեմն յանկարծական վայրէջքներ կատարելով հեռուէն նշմարուած որսի մը վրայ: Պարզապէս հիանալի է ամէն ինչ. չես ուզեր որ ժամանակը անցնի, նոյնիսկ կարեւորութիւն չես տար երբ ան կ'անցնի: Հեռուէն վերանորոգուած գմբէթը կը նկատուի, բայց հոն հասնելու համար պէտք է իջնել մինչեւ յատակը Տաթեւի ձորին, ապա բարձրանալ, անդադար, մինչեւ Վանքին դարպասը: Նոյնանուն գիւղը սարահարթին վրայ է, մինչ վանքը, նոյն սարահարթին վերջաւորութեան, բնական ժայռաբեկորի մը եզրին կառուցուած, երեք կողմէն բնական պաշտպանութեամբ, իսկ դէպի գիւղ զօրաւոր եւ բարձր պարիսպներով շրջապատուած, մարդուն եւ բնութեան միացեալ ստեղծագործութեան հրաշք մըն է: Վ. Թէքէեան երբ կը գրէր - Եկեղեցին Հայկական բարձր բերդն է հաւատքիս - անպայման աչքին առջեւ Տաթեւի համայնապատկերը ունէր: Ե. դարէն հիմը դրուած, ժամանակի ընթացքին վանական «հանրապետութիւն» դարձած, բազմաթիւ գիւղերով եւ կալուածներով, համալսարանով, անուանի վարդապետներով, մարդկային վայրենութեամբ եւ բնութեան կատաղի շարժերէն կործանած եւ վերանորոգուած Տաթեւը, հայ վանական պատմութեան մէջ, բացառիկ տեղ կը գրաւէ: 1931-ի երկրաշարժէն գրեթէ ամբողջութեամբ տապալած Տաթեւը, այսօր լրիւ ոտքի կանգնած է: Երբ հոն հասանք, վարպետ քարակոփներ, տակաւին փլատակ զանգակատունին պլոքները կը տաշէին իրենց մուրճի հարուածներով:

Մեծ անակնկալ մը եղաւ մեզի համար, իմանալ թէ կարելի է Տաթեւէն Կապան հասնիլ, առանց Գորիսի մայրուղին առնելու: Առով գրեթէ 100 հազարամեթր ճամբայ կրնայինք կտրել: Հարկ էր Բարգուշատի լեռները կտրել, աջին ձգելով ԱՐԱՄԱԶԴ լեռը, իր 3392 մեթր բարձր կատարով, քանդուած ճամբաներով, անյայտ վայրերով, հասնիլ մեր նպատակին: Գէորգ վստահեցաւ իր սովետական շարքաշ մեքենային, իսկ մենք, նորանոր յայտնութիւններ կատարելու մարմաջէն տարուած՝ հեռացանք Տաթեւէն:

Եթէ քանդուած ճանապարհներու տեսարանը չըլլար մեր աչքին առջեւ, ինքզինքնիս շատ դիւրութեամբ Ալպեան լեռներու մէջ պիտի զգայինք: Երբեք մըտքերնէս չէինք կրնար անցընել, որ մեր Հայաստանը այդքա՛ն հքնաղ վայրեր ունի: Ամբողջ մէկ ժամ, կաղնիներու, սոճիներու, եղեւիններու անտառներէն անցնելով, մի քանի սիրուն գիւղերու հանդիպելով, մտանք ԿԱՊԱՆ եւ ուղղուեցանք քաղաքին միակ պանդոկը:

Երեւանէն 320 հազարամեթր դէպի հարաւ, ծովու մակերեսէն 705 մեթր բարձրութեան վրայ, Ողջի գետի երկու ափերուն, Մարգուշատի, Զանգեզուրի եւ Մեղրիի լեռներով պաշարուած, սիրուն քաղաք մըն է ԿԱՊԱՆ, Ատրպէյճանի սահմանակից, գրեթէ փակած՝ դէպի Զանգելան տանող ճանապարհին, ուրտեղէն կը ստանար անդադար գնդակոծումներ, մինչեւ գրաւումը շրջանին:

Կապանի պատմութիւնը հիմնականօրէն կապուած է Խամսայի Մելիքութիւններու, Դաւիթ Բէկին, որուն սլացիկ, ձիաւոր յուշարձանը զետեղուած է քաղաքին կեդրոնական հրապարակին վրայ: Խիզախ եւ պայքարող ժողովուրդ, Արտաշէսեան, Արշակունեաց շրջաններէն կռուախնձոր դրացի Պարսիկ, արաբ, սելճուք, Թուրք - Թաթար ասպատակութիւններու եւ ներկայիս՝ Ազերիներուն ախորժակը գրգռող, քաղաքն ու շրջանը, կ'ապրին մեկուսացած, աղքատութեան եզրին հասած, գաղթականներու մեծ բազմութեամբ, արդիւնաբերական հին աղբիւրները ցամքած, պղնձի հանքեր, հիւսուածեղէնի գործատուներ փակուած, եւ մեր տպաւորութիւնը այն եղաւ որ բնակիչներու ապրուստի միակ կարելիութիւնը ստեղծողը, Կապան - Քաջարան մայրուղիի երկայնքին, ազատ շուկան է, ուր թրքական «օֆուլ տէֆթէր»ներէն, մինչեւ նորվեկեան ձուկի տփեղէն կրնաք գտնել: Հոն իրար խառնուած եւ իրարու վրայ խոնուած, Բաքուի գաղթականը, քաղաքի նախկին փրոֆէսօրը, լեռներու կոշտ գիւղացին եւ պարսիկ քամիոնատէր, ունէ բան մը ծախելու, կամ գնելու եկած են, որ պատառ մը հաց ճարեն:

Քաղաքը ունի փոքր օդակայան, ուր խոտ եւ փուշ բուսած են: Ստեփանակերտ տանող Ղարաբաղցին, աւելի շուտ Հայոց Մայրաքաղաք կը հասնի, քան Կապանցին: Մեղրիէն եկող պարսկական բեռնատարները եւ Քաջարանի հանքերը փոխադրող ծանր քամիոնները, մայրուղիներու նորոգութեան ամէն ճիգ ապարդիւն կը դարձնեն: Քաղաքին աղքատութիւնը, հոս աւելի զգալի կը դարձնէ, մեր անկուշտ «միլիոնէրներու» ախորժակը, որոնցմէ զզուած են Հայաստանի եւ պարսկաստանի բոլոր վարորդները: Երեւանէն մինչեւ Կապան, մինչեւ Մեղրի, մինչեւ Բագրատաշէն, պետութեան մէջ պետութիւն կազմած ճամբու ոստիկանները, անխիղճօրէն եւ առանց դադարի կը կողոպտեն վարորդները, հազարական եւ աւելի դրամի տուգանքներ պարտադրելով: Զոյգ – զոյգ, երբեմն աւելի, անսայթաք սարսափով, լայն տապակի նմանող սովետական հին գլխարկներով, սուլիչ եւ գաւազանը ձեռքին, քաղաքային եւ գիւղային ճամբաներու այս նորատեսակ «աւազակներու» գործունէութիւնը ե՞րբ պիտի դադրի եւ կոնթրոլի ենթարկուի ... մարդ չի գիտեր: Ճիշդ է որ որոշ կարգ - կանոն մտցուցած են, բայց ոչ մի կերպ կ'արդարանան ամէն անկիւնադարձին վարորդները կեցնել տեղի - անտեղի, 1000 դրամ փրցնելու համար: Մաղթենք որ «տրանսպորտի» նախարարը, արտասահմանեան իր ճամբորդութիւններէն վերադարձին, այս հարցով զբաղի:

Ընթրելու համար, բարեբախտաբար, ճաշարանի նմանող ընտանեկան խորովածատուն մը ցոյց տուին մեզի Քաջարանի ճամբուն վրայ, ուրուն միակ յաճախորդները ըլլալով, լաւ սպասարկութիւն ունեցանք:

Հիւրանոցը, 10 / 14 յարկանի, գրեթէ պարապ էր: Բարեբախտաբար վերելակը գործօն էր եւ ունէր տաք ջուր: Ոչ մէկուն խորհուրդ կուտամ գետնայարկի բաղնիքները օգտագործելու: Շատ տարօրինակ եկաւ, անկողնիս մօտ ԻՐԱՆը ներկայացնող անգլերէն, գունաւոր պրակ մը տեսնելով: Ինչ լաւ պիտի ըլլար հատ մ'ալ Հայաստանի մասին պատրաստէին:

Յաջորդ օր, լաւ նախաճաշէ մը վերջ, հիւրանոցին մէջ, կանուխէն կ'ուղղուինք դէպի Քաջարան, Մեղրի, ծրագրելով նոյն գիշեր Երեւան վերադառնալ:

Պատմական Քաջարանց գիւղը, Կապանէն 30 հազարամեթր դէպի հարաւ - արեւմուտք, դարձած է քսան հազարնոց քաղաք մը, որ կ'ապրի պղնձի եւ մոլիպտէնի հանքերուն շնորհիւ: Քաջարանի հանքը, բարեբախտաբար, այն սակաւաթիւ արդիւնաբերութիւններէն է որ անկախացումէն վերջ, գործունէութիւնը չէ դադրեցուցած: Ամբողջ ճամբու երկայնքին, շարունակաբար մոլիպտէն փոխադրող բեռնակառքերու հանդիպեցանք, որ յաճախ իրենց թանկագին բեռէն կը ցանէին ճամբու երկայնքին...: Հանքավայրը բացօթեայ է, եւ շատ լաւ կարելի է տեսնել Մեղրիի լեռնանցքը կտրած ատեն: Կապուտջուղ գագաթը, իր 3904 մեթր բարձրութեամբ, երկրորդ տեղը կը գրաւէ Հայաստանի լեռներուն, Արագածէն վերջ: Գեղեցիկ է, շատ գեղեցիկ է ամէն ինչ: Պահ մը կանգ կ'առնենք հայեացքները ուղղած դէպի Կապան, Գուպաթլու, Հադրութ, Ֆիզուլիի ուղղութիւնը ուր Սիւնեաց լեռները կը խառնուին հարաւային Արցախի լեռներուն, ըստեղծելով լեռնային ալիքներ, անհամար, անծայրածիր, տիեզերական ովկիանոսի մը պատրանքը տալով: Ճամբուն երկու կողմերը խիտ անտառ՝ որոնց մէջերը ծածկուած 6 գիւղեր հաշուեցի. Տաշտուն, Լիճք, Մարալզամի, Այգեձոր, Վարդանիձոր, Լեհվազ: Լեհվազէն կարելի էր բարձրանալ Վահրավար, Մեղրիի մայրուղիին զուգահեռ, իջնելով Գուդեմնիս, Կուրիս, Կարճեւան, Ագարակ միանալով Արաքս գետին եւ պարսկական սահմանին: Անախորժ անակնկալներու չհանդիպելու համար, նախընտրեցինք մայր ճամբան, որ ժամէ մը մեզ հասցուց Մեղրի, դարձեալ Արաքսի ափին, ծովու մակերեսէն 390 մեթր բարձր (Հայաստանի ամենացած կէտը), Երեւանէն 265 հազարամեթր հաւրաւ, լիբանանեան օդափոխութեան լեռնային կայանի մը կը նմանի: Մեղրիի երեք եկեղեցիներն ալ (Ս. Աստուածածին, Ս. Յովհաննէս, եւ փոքր Թաղի) ԺԷ. դարու կառոյցներ են, աւելի նման մօտակայ Նախիջեւանի եկեղեցիներուն՝ քան դասական հայկական ոճին:

Այսօր Մեղրին նշանաւոր է իր Արաքսի վրայի կամուրջով: Այդ փոքրիկ, նոր կառուցուած եւ խճողուած կամուրջը, Անկախ Հայաստանի մէկ բաց ճամբան է արտասահմանի հետ: Արեւուն տակ, փոշիներու մէջ, կարգի կը սպասեն պարսիկ եւ հայ բեռնատար կառքերը եւ Արաքսը իր բոլոր շքեղութեամբ կը հոսի դէպի ծով:

Բնանկարը լուսնային է: Արաքսի երկու ափերուն ցամաք, սուր լեռները գերիրապաշտ բնութիւն մը ստեղծած են. նման բան չէի տեսած տակաւին. ցնցիչ տպաւորութիւն կը գործէ: Սահմանին միւս կողմը, փոշիներու մէջ թաղուած հողակերտ պարսկա - ազերի գիւղ մը, առաջին անգամ ըլլալով, կը զգացնէ մեզի, թէ Հայաստան, արեւմտեան փոքրիկ պարտէզ մըն է, արեւելեան երկու հզօր երկիրներու մէջ բռնուած: Շուրջ 300 հազարամեթր ճամբայ կտրելէ վերջ, թանկագին հիւրերս, այդ եզրակացութեան յանգեցան: Ես կը հրճուէի որ յաղթանակ մը եւս տարի:

Քրոնիկագիր՝ ՆԻՍԻԲԻՍ

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ

CH. AZNAVOUR : L'ULTIME CHANTEUR

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՈՔՐԻԿ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐԸ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 13-ին, ժամը 19.15-ին Միշէլ Տրիւքէրի յայտագրին գլխաւոր հիւրն էր Շառլ Ազնաւուր: Այս առթիւ, ժամուկի մէջ կրկին լոյս տեսան գրուատալից յօդուածներ իր մասին եւ մանաւանդ Նիւ - Եորքի մէջ գտած իր աննախընթաց յաջողութեան: «Ժուրնալ տիւ Տիմանշ»ի յաւելուածին մէջ վերանըշեալ խորագիրը գործածած էր ելլալէթ Փէյրին խօսելու համար Ազնաւուրի մասին՝ «Բեմի վրայ անդիմադրելի ներկայութիւն», «Ողջ առասպել» եւայլն, եւայլն, չեշտելով մանաւանդ, ամէն անգամ, որ 74 տարեկան է:

Կիրակի օր, հեռատեսիլի այդ յայտագրին կարճ մասնակցութիւն մը բերին նաեւ Հայաստանի պատանի արուեստագէտները (փիրթիոզ) նուագելով Ա. Խաչատրեանէն:

Տրիւքէր յիշեց երկրաշարժը եւ Ֆրանսայի անմիջական հակազդեցութիւնը: Ցնցուեցաւ պատուելի Ժիլպէր Լեւոնեանի խօփուար փուր լ'Արմէնիի գնահատելի օգնութիւնը:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

ԵՐԿՈՒ ՀԵՂԻՆԱԿ, ԵՐԿՈՒ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

•

1996 Ապրիլէն ի վեր Փարիզի հայ գաղութին մէջ այլեւս հաճելի աւանդութիւն մը դարձած են թատերական ընթերցումներու շարքերը: Ներկայացման այդ ձեւը՝ նուազագոյն բեմայարդարումով եւ բեմադրութեամբ մը, թէ՛ պիտաճէ, թէ՛ աշխատանքի ժամեր խնայել կուտայ, առիթ ստեղծելով որ թատերական լուրջ գործունէութեան չգոյութեան այդ սեւ սիրողներ ամբողջովին չզրկուին: Այդ թուականէն առդին, հինգ շարքով 12 հեղինակէ 17 թատերգութիւն ներկայացուեցաւ, երեւան բերելով եւ ծանօթացնելով գրականութիւն մը որ շատերու անծանօթ մնացած է եւ հետեւաբար անգիտացուած: Գրպտումի, ընտրելու, ծրագրելու աշխատանքը խումբը կը պարտի գլխաւորաբար Արբի Յովհաննիսեանի հմտութեան, բծախնդրութեան ու յաճախ նաեւ յարգելի յամառութեան:

Սկիզբէն ի վեր թատերական ընթերցումները կ՚ընթանային Հայ թատրոնի ընկերակցութեան եւ Համազգայինի միացեալ ջանքով եւ ուժերով: Սակայն, վեցերորդ շարքին առաջին ներկայացման առաջին նորութիւնը այդ գործակցութեան աւարտած ըլլալուն նշումը եղաւ: Ղեկավար Ա. Յովհաննիսեան, Դեկտեմբեր 13.ի ողջոյնի խօսքին ընթացքին բսաւ թէ ներկայի շարքը, վեցերորդը, պիտի ներկայացնէր Հայ թատրոնի ընկերակցութիւնը առանձին: Բաժանումին պատճառով էր նաեւ որ փոխանակ Հոկտեմբերին, շրջանը կը սկսէր Դեկտեմբերին:

Այս շարքին համար ընտրուած է չորս կատակերգութիւն, Սփիւռքի եւ Հայաստանի թատերագիրներէ: Վայրը ՀԲԸՄ Փարիզի Ա. Մանուկեան մշակութային կեդրոնի սրահն է: Դեկտեմբեր 13.ին ընթերցումին գործերն էին Արամ եւ Աշոտ Պապայեանի «Բախտաւորեանները» եւ Նշան Պէշիկթաշլեանի «Ցուցում»ը: Ժամանակակից (1945 եւ 1953) երկու թատերգութեններէն առաջինին վայրը Երեւանն էր, երկրորդինը՝ Փարիզը: Տարօրինակ զուգադիպութեամբ մը առաջին թատերգութիւնը կը ներկայացուէր անոր հեղինակներէն երկրորդին՝ Արամ Պապայեանի մահէն հազիւ երկու - երեք շաբաթ ետք, անոր որ եղբօրը՝ Աշոտի մահէն (1945) ետք անոր անունն ալ կցած էր իրենին ու ստորագրած՝ Արամաշոտ Պապայեան:

Ջլամարտի տարիներու Հայաստանեան իրականութիւնը նորօրէն հեգնող խաղ մըն է «Բախտաւորեանները»: Մեծ ճարպկութեամբ միաձուլած է զուարթանքն ու քննադատութիւնը որուն համար յարմարագոյն հերոս ընտրուած է ներգաղթած սփիւռքահայը: Ան որբանոցի իր ընկերոջ Փանոս Բախտաւորեանի հետքը գտնելու մտադրութեամբ կը շրջի տունէ տուն, հանդիպելով քանի մը տասնեակ նոյնանուն անձերու, որոնք սակայն իր փնտռածը չեն:

Կատակերգութեան տիպարները մարմնաւորեցին, Ժիրայր Զոլաքեան, Նայիրի Յովսէփեան, Հերմա Գէորգեան, Յարութիւն Խաչատուրեան եւ խումբին նոր մասնակից մը. Վահրամ Աժտերեան: Բեմական գործողութիւններու ընթերցումը կը կատարէր Աստղիկ Շինկիթեան:

Օրուան Բ. կատակերգութիւնը, ֆրանսահայ գաղութի ծանօթ անունի մը՝ Ն. Պէշիկթաշլեանի «Ցուցում»ը եւս իրար ճանչնալու հիմնական գիծը կը մշակէ, այս անգամ ընտանիքի մը անդամներուն միջեւ, Սադայէլին ալ մասնակցութեամբ: Վիճակախաղի մը մեծագոյն պարգեւն է որ ուրախութեան ու նաեւ խոր մտահոգութիւններու պատճառ կ՚ըլլայ Մարտիրոսեան _ Տաքթուր ընտանիքին, մինչեւ անոր չորս անդամներուն մահը: Հոս ալ դեր ստանձնած էին Յարութիւն Խաչատուրեան, Աստղիկ Շինկիթեան, Անէթ Դիլանչեան, Թորոս Գովթիկեան, Ժիրայր Զոլաքեան: Իսկ բեմական գործողութիւններու ընթերցումը յանձնուած էր Հերմա Գէորգեանի: Ինչպէս անցեալ շարքերուն, այս անգամ եւս փորձերը վարած էին Ա. Յովհաննիսեան եւ Ժ. Զոլաքեան

Յաջորդ երեկոյթին _ Յունուար 17 _ համար ընտրուած հեղինակներն են Նայիրի Զարեան եւ Հրաչ Տարօնեան:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ

ԳԻՒԱՌԵՆ

20-ԱՄԵԱԿ

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Դեկտեմբեր 6, Կիրակի, ժամը 15.30-ին Մարսէյլի Փալէ տիւ Ֆարոյի ճոխ հարիւր հոգինոց չքեղ լսարանին (օտիթորիոմ) մէջ տեղի ունեցաւ՝ Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի 20-ամեակի առթիւ պատրաստուած անզուգական համերգը:

Համերգին ներկայ էին Գերմանիոյ Հայոց առաջնորդ Գարեգին Արքեպիսկոպոս, Հարաւային Ֆրանսայի Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Տարօն Եպիսկոպոս, հոգեւորականներ, Մարսէյլի քաղաքապետի անունով՝ երեսփոխան Ռոլան Պլում, 13 - 14-րդ թաղամասի քաղաքապետ Կարօ Յովսէփեան, բազմաթիւ քաղաքական անձնաւորութիւններ հայ եւ օտար միութիւններու ներկայացուցիչներ եւ ի մասնաւորի Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի համակիրներու հոծ բազմութիւն մը:

Երբ սրահը խուռներամ լեցուած էր ոտքի թողլով մէկ քանի ունկնդիրներ, բեմին վրայ սկսան տեղ գրաւել Մարսէյլի Ֆիլհարմոնիք նուագախումբի անդամները, ապա երգիչ – երգչուհիները, ուր ոչ միայն կային Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի անդամները, այլ նաեւ Նիսի Սայաթ _ Նովա խումբը որ բերած էր իր մասնակցութիւնը այս հանդիսութեան, պատուելու համար քոյր երգչախումբի մը 20–ամեակը: Համերգին առաջին մասը յատկացուած ըլլալով Հայաստանի աւերիչ երկրաշարժի տասնամեակին, վայրկեան մը յոտնկայս՝ յարգուեցաւ հայաստանի զոհերու յիշատակը:

Համերգը սկսաւ Մ. Եկմալեանի մշակած եւ Լ. Ճգնաւորեանի նուագախումբի համար գործիքաւորումը կատարած «Հայր Մեր»ով, ապա ունկնդրեցինք՝ Սիամանթոյի «Մահուան Տեսիլք» անուն բանաստեղծութեան վրայ, Սփիւռքի վաստակաշատ յօրինողներէն՝ Արա Պարթեւեանի օրաթորիոն որ յայտնութիւն մը եղաւ մեր բոլորին համար: Այս սքանչելի եւ երկարաշունչ գործին առաջին չափաբերծէն իսկ թմրուկի հարուածները, թաւջութակ եւ գոնթրըպասերու խորհրդաւոր առանձին մուտքը ստեղծեցին չարագուշակ եւ տխպար մթնոլորտ մը, որոնք կարծէք թէ կուտային «կոտորած»ի մը առաջին ստոնաձայներու տպաւորութիւնը: Երգչախումբերու, նոյնինքն «կոտորած» բառով եւ գլխաւոր մոթիֆով մուտքը, խորացուց ստեղծուած յուզումն ու ցասումը: Բազմատեսակ կշռոյթներէ եւ բազմաթիւ բաժիններէ կազմուած այս օրաթորիոյի յատկապէս «անտանթինօ» մասը եկաւ գրաւել մեր սրտերը: Այս գործի ամբողջ տեւողութեան, մերթ մեծագոյն, մերթ հնչեղ եւ զօրագոյն, նուագախումբը մեծ յաջողութեամբ ընկերակցեցաւ երգչախումբերուն ինչպէս նաեւ մեներգիչ (պարիթօն) Պաղտասար Օհանեանին, որ այս կտորի վերջաւորութեան բէսիթաթիֆ երգեցողութեամբ եւ յաջող մեկնաբանութեամբ տուաւ մեզի վերապրողի մը ձայնի կանչը: Օրաթորիոյին յաջորդեց Ա. Յարութիւնեանի երկսեռ երգչախումբի համար մշակած եւ ներշնչելով հոգւոց ի հանգիստ գրուած «Գթա՛ Տէր» շարականը, որուն մէջ երգչախումբի մասը կը սկսի «ա»ի վրայ ստեղծուած սքանչելի եւ շատ յուզիչ մեղեդիով մը եւ կը շարունակուի Գթա՛ Տէր–ի բառերով: Բնականօրէն կը ճանչնայինք այս շարականը բայց միշտ միաձայնօրէն երգուած: Յարութիւնեանի այս մշակումով, աղօթքին բառերը ալ աւելի իմաստաւորուած կը թըւէին:

Այս երեք գործերուն մէջ Սահակ - Մեսրոպ եւ Նիսի Սայաթ - Նովա երգչախումբերը սիրտով եւ հոգիով, ներքին յուզումով, երաժշտական բազմերանգ շեշտաւորումներով եւ ձայնական ճշգրտութեամբ եկան ստեղծել խորհրդաւոր եւ թախծալի մթնոլորտ մը ... Այս մթնոլորտը փարատեցաւ Է. Յովհաննէսեանի նուագախումբի եւ երգչախումբի համար գրած, ծանօթ եւ սիրուած «Երեւան – Էրեբունի» կտորով, ուր մահը ձգեց իր տեղը՝ կեանքի եւ տխրութիւնը՝ ուրախութեան: Շնորհիւ բոլոր դերակատարներու շատ յաջող մեկնաբանութեան, երկարատեւ եւ անընդհատ ծափահարութիւններու, յնթացք տալու համար, ղեկավար՝ Խաչիկ Եըլմազեան կրկնեց այս վերջինը:

Միջնադադարէն յետոյ համերգը շարունակուեցաւ Ա. Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայի վերջին արարով (գրեթէ ամբողջութեամբ): Երգչախումբերու եւ նուագախումբի աննդադրոչ մեկնաբանած «Ծառ ու ծաղիկ»ը արդէն իսկ մուտքէն եկաւ ապաւորել մեզ բոլորս: Սոփրանօ Ֆայլին Շանոյեանի «Ես գառ» մեներգութիւնը, աղջիկներու խումբի «Ամպի տակից»ը եւ «Ափսոս Անոյշ»ը եւ յատկապէս Ֆ. Շանոյեանի «խելագարութեան» պատկերացումը գրաւեցին մեր սրտերը: Այս կտորը եւս մեծ ընդունելութիւն գտաւ բոլոր ունկնդիրներուն կողմէ, կ՚արժէ ընդգծել թէ ծանօթ երգչուհի՝ Ֆայլին Շանոյեան ունի զօրեղ, սակայն հնչեղ եւ թաւշային ձայն մը:

Յայտագիրը շարունակուեցաւ՝ Յ. Թումանեանի «Հայոց Լեռներ» բանաստեղծութեան վրայ, Է. Յովհաննէսեանի յօրինած երգով եւ «Արփա Սեւան»ով: Հարուածային զանազան եւ բազմաթիւ գործիքները, կուտային վկայութիւնը «Հայոց լեռներ»էն անցած ու գացած, աւերակներ ու աւերներ գործած ոսոխներու, ամբոխներու ժխորին: Համերգը վերջ գտաւ Ա. Յարութիւնեանի փառահեղ Հայկական գանթաթ՝ «Հայրենիքիս հետ»ով, յօրինուած՝ մենակատարներու, երգչախումբ եւ Սէնֆօնիք նուագախումբի համար, ուր կարեւոր դեր մը խաղաց Պաղտասար Օհանեան, իսկ մեներգչուհի Ֆայլին Շանոյեան եւ երգչախումբերու սրտագրաւ մեկնաբանութիւնը, բխեցուցին վայրկեաններ տեւող յոտնկայս ծափահարութիւններ եւ երգը կրկնուեցաւ՝ մեծ գոհունակութիւն պատճառելով ունկնդիրներուն:

Բեմը լեցուեցաւ ծաղկեփունջերով, որոնց առաջինը գնաց ղեկավար՝ Խաչիկ Եըլմազեանին, ապա մեներգիչներուն եւ առ ի երախտագիտութիւն՝ երգչախումբերու տարիներու մարզիչ, դաշնակահարուհի՝ Ժիւլիէթ Եըլմազեանին:

Ցուցամնախառն, ուրախութիւն մը կը տիրապետէր որքան բեմին վրայ, նոյնքան համերգասրահին մէջ, ուր կը լսուէր հետեւեալ արտայայտութիւնները. «Հայկական սրահեր ապրեցանք, հպարտ ենք»:

Այս համերգի յաջողութեան մէջ Մարսէյլի Սահակ _ Մեսրոպ եւ Նիսի Սայաթ _Նովա երգչախումբերու յարատեւ աշխատանքը, եղբայրական ոգին տուաւ իր պտուղը եւ յստակօրէն կրնանք ըսել թէ միաձուլուած, ներդաշնակութեամբ լեցուած, արական եւ իգական ձայները հաւասարակշռուած այս խումբերը, միասնաբար - տարին երաժշտական յաղթանակ մը: Շնորհաւորելի են բոլոր դերակատարները անխտիր եւ եթէ ցանկը շատ երկար չըլլար, կ՚արժէր յիշել անոնց անունները մի առ մի: Սակայն այս յաղթանակին մէջ իր արժանի տեղը պէտք է տանք Մարսէյլի Սահակ – Մեսրոպ եւ Նիսի Սայաթ _ Նովա երգչախումբերու սիրտն ու ոգին եղող՝ Խաչիկ Եըլմազեանին, որ անգամ մը եւս եկաւ ապացուցանել ղեկավարի իր շնորհքն ու տաղանդը, դիւթական ճկուն մը տիրապետելով բեմը լեցնող 65 հոգինոց Ֆիլհարմոնիք նուագախումբին եւ 100 երգիչ - երգչուհիներուն վրայ, հեշտութեամբ փոխանցելով իր զգացումները եւ ստեղծելով հարազատ հաղորդակցութիւն իր եւ անոնց միջեւ: Անկասկած որակաւոր, յաջող համերգ մը ապրեցանք, որ պիտի ձգէ մեր հոգիներուն եւ սրտերուն մէջ անմոռանալի յիշատակ մը...

*
**

Համերգի աւարտին, Ֆարոյի չքեղ դահլիճին մէջ, տեղի ունեցաւ վայելչափայլ ընդունելութիւն մը՝ երգչախումբի, նուագախումբի, քաղաքական անձնաւորութիւններու, հոգեւորականներու, Սուրբ Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ բոլոր յանձնախումբերու ներկայութեամբ: Հոս՝ խօսք առին նախ Սահակ _ Մեսրոպ երգչախումբի 20_ամեակի յանձնախումբի անխոնջ պատասխանատու՝ Ժիրայր Միհրանեան: Ան շնորհաւորեց այս յաջող համերգին ղեկավարը եւ երգիչ - երգչուհիները. ապա շնորհակալութիւն յայտնեց յանձնախումբի իր ընկեր – ընկերուհիներուն, որոնք ամիսներէ ի վեր մրջիւնի մը ժրաջանութեամբ աշխատեցան 20-ամեակի բոլոր ձեռնարկներուն եւ յատկապէս այս համերգին արժանավայել շուքով իրագործումին համար: Խօսքը տրուեցաւ ղեկավար՝ Խաչիկ Եըլմազեանին, որ յայտնեց ջերմագին շնորհաւորութիւնները բոլոր անդամ _ անդամուհիներուն, ի մասնաւորի հիմնադրութենէն մինչեւ այսօր եկող երգիչ _ երգչուհիներուն, յիշելով մի առ մի անոնց անունները: Ան լիասիրտ ողջունեց ներկայութիւնը օրուան մեներգիչներու, Մարսէյլի Ֆիլհարմոնիք նուագախումբին, Նիսի Սայաթ _ Նովա երգչախումբի անդամներուն եւ առ ի շնորհակալութիւն յանձնեց գեղեցիկ ծաղկեփունջ մը իրենց նախագահուհի՝ Տիկին Բոնքէ-ի: Խաչիկ Եըլմազեան իր խօսքը աւարտեց ըսելով. «Ներեցէք որ 21 տարիներ յետոյ, առաջին անգամ ըլլալով, հրապարակաւ իմ շնորհակալութիւնները յայտնեմ Ժիւլիէթ Եըլմազեանի, որ մեր բոլոր աշխատանքներուն մէջ կեցաւ մեր կողքին»: Հուսկ, խօսքի հրաւիրուեցաւ քաղաքապետի ներկայացուցիչ, երեսփոխան՝ Ռոլան Պլում, որ վեր առնելով հայ ժողովուրդի արժանիքները, չեշտը դրաւ Խաչիկ Եըլմազեանի տաղանդին եւ երգչախումբի տարիներու ընթացքին մշակութային գետնի վրայ տարած աշխատանքին եւ ըսաւ. «Հարստացէ՛ք լաւ ճանչնալով ձեր մշակոյթը եւ ճանչցուցէք՝ հարստացնելով մեզ»:

20–ամեակի կարկանդակը կտրուեցաւ հիմնադիրներէն մին եղող եւ հոն ներկայ գտնուող Գարեգին Արքեպիսկոպոսի, Խաչիկ եւ Ժիւլիէթ Եըլմազեանի եւ 20 տարիները լրացնող անդամներու կողմէ: Եկեղեցւոյ գործունեայ տիկիններուն յանձնուեցաւ մէյմէկ ծաղկեփունջ, որոնք շնորհաւորելի են իրենց պատրաստած համեղ եւ ճոխ հիւրասիրութեամբ: Շնորհաւորելի են նաեւ 20-ամեակի հանդիսութիւններու յաջողութեամբ պսակման համար գործակցող՝ քանակով քիչ բայց որակաւոր երիտասարդաց յանձնախումբը:

Տարեդարձի խնջոյքը շարունակուեցաւ խրախճանքով, ուրախ կերուխումով, մինչեւ ուշ գիշեր:

*
**

Մաղթանքներու կարգին դրուատիքի խօսքը նախ կ՚երթայ, քոյր երգչախումբ մը քաջալերելու համար Նիսէն ժամանած, նորակազմ՝ Սայաթ _ Նովա երգչախումբին, որուն կ՚ըսենք. «Դուք եւս արժանի ըլլաք 20_ամեակ տօնելու»: Իսկ այդ օրուան գլխաւոր դերակատարները եւ Մարսէյլի պարծանքը եղող՝ Սահակ _ Մեսրոպ երգչախումբին կը մաղթենք կրկնակի 20_ամեակներ:

Զայններին անսպառ շատ ապրիք եւ ապրեցնէք Հայ երգը:

ԱՆԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

LIVRES REÇUS

MANUSCRITS ARMENIENS
de la Bibliothèque Nationale de France
Catalogue

RAYMOND H. KEVORKIAN
ARMEN TER-STEPANIAN

Préface: *Jean-Pierre Angremy*
de l'Académie Française
Président de la Bibliothèque Nationale de France

Bibliothèque Nationale de France /
Fondation Calouste Gulbenkian

Paris 1998

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Սիրանոյշ Թաժոյեան իր քրոջ թոռան՝ Ալպէր Տէմիրճեանի վաղաժամ մահուան Բ. տարելիցին ի յիշատակ 1000 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Ս. Տէր - Դաւթեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Սաթենիկ Կարապետեանի, զաւակներուն եւ թոռներուն Կարպիս Կարապետեանի մահուան առթիւ: Այս առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Ակօ Գարաօղլանեանէ:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Հերմինէ Վարդանեանին, Տէր եւ Տիկին Ռոլան Վարդանեանին եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Շառլ Տէր - Գէորգեանին եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ԱՇՈՏ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

(Հիմնադիր անդամ Հայ Մշակոյթի Տան)

մահուան առթիւ:

(Շար. Ա. էջէն)

Զարաքոլու ամոլը միրայ կ'անդէ թուրք ընկերութեան թապուները, ինչպէս հայկական ցեղասպանութիւն կամ քրտական հարցը: Խանդարող կոչուած գրութիւններու հրատարակիչ, այլեւս չեն հաշուեր գիրքերու գրաւումները, դէչ վերաբերումները, սպառնալիքները եւ արգելափակումները:

Յօդուածագիրը Պոլիս եղած է Նոյեմբերին եւ այցելած գոյգին, Հին Պոլսոյ ծոցը, Սուլթան Ահմէտի թաղամասը, ներքնայարկ մը ուր դիզուած են հատորներ: Ռոլան - Փիէր Փրէնկօ կ'անդրադառնայ Զարաքոլուներու, մանաւանդ կնոջ՝ Այշէի կենսագրականին եւ գործունէութեան, որպէս պաշտպան մարդկային իրաւանց քսան տարիէ ի վեր: 1971-ին կ'ամբաստանուին երբ համալսարանի, ամուսինը ութ տարի բանտարկութեան կը դատապարտուի եւ կ'ազատի միայն 1974ին երբ զինուորական իշխանութեան տեղը կ'անցնին քաղաքայինները: Լրագրողը կը թուէ անոնց հրատարակած հեղինակները՝ տեղացի թուրք, հայ, յոյն, հրեայ գրողներու կողքին՝ Կրամշի, Մարքս, Գամիւ, Սթիւարթ Միլ, Սարթր, Փազոլինի: Գինը կը վճարէ գլխաւորաբար Այշէ որ հրատարակչատան պատասխանատուն է: Դատեր, բանտ, դէշ վերաբերումներ իրարու կը յաջորդեն: Մանրամասն նկարագրելէ ետք անոնց հրատարակութիւնները եւ հետեւանքները, յօդուածագիրը կը հասնի վերջին տարիներու դէպքերուն: 1993-ին զինուորականը որ իրենց վարձու կուտար բնակարան մը, կը պահանջէ որ մեկնին: Յորչափ ձախ հակում ունեցող գիրքեր կը հրատարակէին, համակերպած էր, բայց, երբ քրտական հարցով սկսած էին զբաղիլ, այլեւս չէր կրնար ընդունիլ: Նոյն շրջանին Զարաքոլուները խորապէս կ'ազդուին 19-ամեայ Քիւրտ լրագրողի մը մահէն, ան քննութիւն կը կատարէր թուրք բանակի բըռնութեանց վրայ: Կ'առեւանգուի ու կը սպաննուի, ուրիշ մը որ կը փորձէ շարունակել աշխատանքը նոյն ճակատագրին կ'ենթարկուի: Ըստ հրատարակիչին, թուրք զինուորականներու եւ քաղաքագէտներու ենթագիտակցութեան մէջ, այն գաղափարը կը տիրէ որ եթէ ազատութիւն տրուի փոքրամասնութիւններուն, անոնք կ'օգտուին Պետութեան դէմ գործելու համար: Չեն խորհրդածեր հարցերուն պատճառներուն մասին: Հարցերը կը լուծուին ուժի միջոցաւ կամ՝ բռնջնջումով: Զարաքոլուները կը խորհին թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը կրնայ կրկնուիլ, այս անգամ Քիւրտերուն դէմ: 1995-ին, կը հրատարակեն Թերնոնի հատորը՝ «Հայերը, ցեղասպանութեան մը պատմութիւնը»: Այշէ կը դատապարտուի, բայց բանտէն կը փրկուի: Կրկին ուրիշ գիրք մը կը հրատարակէ՝ Վահագն Տատրեանի «Ցեղասպանութիւն»ը: Զարաքոլու կ'երազէ որ, օր մը, թուրք նախարարապետ մը կ'երթայ ծնրադրել Հայկական ցեղասպանութեան յուշարձանի մը առջեւ:

Վերջաւորութեան, լրագրողը կը յիշէ որ զոյգը Փարիզ հրաւիրուած էր Մարդկային իրաւանց 50-ամեակին առթիւ:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՒԱԳ ՏՕՆԵՐ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Դեկտեմբեր 24

Տօն է Սրբոյն Դաւթի Մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնեղբայր Առաքելոյն

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 9·30-ին, առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

ՇԱԲԱԹ, Դեկտեմբեր 26

Տօն է Սրբոյն Ստեփանոսի Նախասարկաւագին եւ Առաջին Մարտիրոսին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 9·30-ին, առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏՕՆ Է ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ ԾՆՆԴԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5

Այս առթիւ, կէսօրէ վերջ ժամը 17·30ին Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ, որուն ընթացքին Հայ մանուկները պիտի հաղորդուին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԻՐԷՃԵԱՆ-ի

փափաքն է եւ որոշումը, որ ամէն տարի սոյն թուականը ըլլայ Հայ մանուկներու օր:

Ընդառաջելով առաջարկին, Մայր Եկեղեցւոյ «Խաչատուր Աբովեան» միօրեայ դպրոցի հոգաբարձութիւնը այս առթիւ կը կազմակերպէ՝

ՏՕՆԱԾԱՌԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Պատարագի աւարտին, Ջրբաշեան սրահին մէջ կը ժամանէ Կաղանդ Պապիկը՝ բաշխելու համար կաղանդչէքեր դաղութի բոլոր մանուկներուն:

Մեծ հաճոյքով կը հրաւիրենք ձեր փոքրիկները, որ ներկայ ըլլան պատարագին եւ մասնակցին սոյն տօնախմբութեան:

Պիտի խնդրենք ձեզմէ, որ Դեկտեմբեր 22-էն առաջ մեզ տեղեակ պահէք թիւը այն մանուկներուն, որոնք պիտի ուզեն, ծնողներուն հետ միասնաբար, դիմաւորել Հայ Կաղանդ Պապան:

ԴՊՐՈՑԻ
ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «*Djavo Chant*»
de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30
REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey VANICK
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 MARSEILLE

Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

***

Section «*Archalouys Tathéossian*»
de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section «*Archalouys Tathéossian*» de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL
du dimanche 28 février au dimanche 7 mars
à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :
- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

L'ECOLE TARKMANTCHATZ
vous invite
à son

REVEILLON
du jour de l'an

LE 31 DECEMBRE
à partir de 20 heures 30

LA SOIREE SERA ANIMEE PAR
GRICHA
et
Orchestre KAROUN

TRAITEUR AL DAR

Cotillons
Surprises
Loterie

Participation aux frais 400 F
Enfants — de 12 ans : 100 F

— *Nombre de places limités* —

RESERVATIONS AU :
Tél. : 01 46 45 60 55
01 46 44 62 16

19–27, SENTIER DES EPINETTES,
ISSY LES MOULINEAUX

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine (Jura)
- **Directeur diplômé BAFD**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

REPAS de NOEL

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

le Mardi 5 Janvier
à partir de 20 heures
MENU DE FETE
préparé par le chef Garo ENFICIAUR
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles —
M° COURCELLES 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Renseignements & réservations :
U.G.A.B. —
11, square Alboni — 75016 PARIS
Tél. : 01 45 20 03 18,
du lundi au vendredi de 9h à 18h.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. Թավրիզա Կարապետեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի. — Տիկին Արփինէ Տիւյմէճեան, Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան 300-ական ֆրանք:

Օր. Զմրուխտ Օպողեան 1500 ֆրանք:

Մատաղօրհնութեան առթիւ

Պր. Կարպիս Ճնկլրեան 10·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Մօրիս Բրաճեան, Պր. Ալեքսանտր Ալէքսանեան, Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան 1000-ական ֆրանք, Տիկին Պայծառ Կարմիրեան, Տիկին Տիրուհի Մարկոսեան, Տիկին Ալիս Ալաճի 500-ական Ֆր., Տիկին Տանիէլեան, Տիկին Զարուկեան 300-ական Ֆր., Պր. Արա Պահատուրեան, Արմուտեան ընտանիք, Պր. Տիրատուրեան, Տիկին Վարդուհի Արմուտեան, Տիկին Մարիամ Փաշանեան, Տիկին Մարի Փաշանեան, Տիկին Տօնժօն, Տիկին Շաքէ Անքըլըզեան, Տիկին Անի Փաշապէզեան, Տիկին Մերի Փաշապէզեան, Տիկին Շաքէ Աքսարլեան, Տիկին Արմենուհի Մասիսեան, Տիկին Մարի Թադէոսեան, Ռմն 200-ական ֆրանք, Տէր Պր. Մարտիկ Զաքէոսեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արսլանեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սերոբ Հերփոյեան, Տէր եւ Տիկին Սօմունեան, Տիկին Լուսին Թումլեան, Տիկին Սիլվա Ազատմլեան, Տէր եւ Տիկին Սամուէլ Փաշապէզեան, Օր. Նոյեմզար Սիւզմէճեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Արմուտեան, Տիկին Զեփիւռ Արմուտեան, Պր. Սարգիս Տէմիր, Պր. Վահան Պայընտըրեան, Տիկին Տէյիրմէնճեան, Տէր եւ Տիկին Պէշիկթաշլեան, Տիկին Արտեմիս Արմուտեան, Տէր եւ Տիկին Տէյիրմէնճեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս - Կարապետ Գույումճեան, Տիկին Թագուհի Գըզըլտաղ 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Գույումճեան եւ Տիկին Մալումեան 50-ական ֆրանք:

POUR LES FÊTES OFFREZ DES LIVRES
GRAND CHOIX SUR L'ARMENIE

ART
HISTOIRE
LITTERATURE

NOUVEAUTES :
— *ARMENIE, Splendeur d'un pays secret* (Album)
Photos: *W. Buss.* Préface: *Ch. Aznavour.*
— *IL VENAIT DE LA VILLE NOIRE. Souvenir d'un Arménien du Caucase*
Nikita Dastakian.

Librairie Orientale
H. SAMUELIAN
51, RUE MONSIEUR-LE-PRINCE — 75006 PARIS
TEL. : 01. 43. 26. 88. 65
— C.C.P. : 1278-35G. PARIS —

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 22
MARDI
22 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (աւիոնով առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 19.536
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
74e ANNEE — N° 19.536

ՅԱՌԱՋԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԼՂՀ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ՆԱՅԻՐԱ ՄԵԼՔՈՒՄԵԱՆԻ ՀԵՏ

Անցնող շաբթուան ընթացքին Փարիզ գտնուեցան Հայաստանի եւ ԼՂՀ պատուիրակութիւններ, հանդիպումներ, տեսակցութիւններ ունենալու համար եւրոպական քաղաքական առեւանններու, դէմքերու հետ: Երկու պատուիրակութիւններուն գեկավարներուն՝ Խ. Յարութիւնեանի եւ Ա. Ղուկասեանի հետ Հայաստանի դեսպանատան սրահին մէջ Դեկտեմբեր 15-ի հանդիպումին անդրադառնալէ ետք, առիթ նկատեցինք զրոյցով մը ծանօթացնելու նաեւ ԼՂՀ Արտաքին Գործերու նախարարուհին՝ Տիկին Նայիրա Մելքումեանը որ առաջին անգամ կը գտնուէր Փարիզ: Զրոյցը տեղի ունեցաւ Դեկտեմբեր 18-ի առաւօտեան, նախորդ օրը Սթրազպուրկ, Եւրոպայի Խորհրդարանի շրջանակին մէջ անոր ունեցած հանդիպումներէն ետք:

Ն. Մելքումեան ծագումով ղարաբաղցի է, ծնած՝ Երեւան: Բանասիրական ուսում կատարած է: Հայաստանի անկախութեան օրերուն սկսած է աշխատիլ Հայաստանի Գեր. Խորհուրդին մէջ որպէս վերլուծաբան: Մաս կազմած է նախագահի աշխատակազմին: Յետոյ անցած Հայաստանի Արտաքին Գործերու նախարարութեան համակարգը: Այդ շրջանին մօտէն կը ծանօթանայ Ղարաբաղի հարցին, իսկ 1995 Մայիսին Ա. Ղուկասեան որ այդ շրջանի ԼՂՀ Արտաքին Գործերու նախարարն էր, զինք կը հրաւիրէ աշխատելու Երեւանի իրենց ներկայացուցչութեան մէջ: Այդ աշխատանքին շրջանակին մէջ ձեռք ձգած է Արտաքին Գործերու կարեւոր փորձառութիւն: Երբ ԼՂՀ նախագահ Ռ. Քոչարեան ընդունած է Հայաստանի վարչապետութեան պաշտօնը եւ հարկ եղած է Ղարաբաղի իշխանութեան օղակները վերստին կարգաւորել, Արտաքին Գործերու նախարարին նախագահ ընտրութեամբ պարպուած այդ պաշտօնին հրաւիրուած է ինք: Ներկայիս կ՚ապրի Ստեփանակերտ:

Կ՚ըսէ թէ որպէս օտար լեզու ռուսերէնէն զատ շատ լաւ կը հասկնայ անգլերէն եւ ֆրանսերէն, բայց նկատի առած որ Արտաքին նախարարութիւնը շատ փափուկ մարզ է, կը նախընտրէ պաշտօնական հանդիպումներուն հայերէն կամ ռուսերէն խօսիլ՝ ինք ու թարգմանիլ, բծախնդրօրէն հսկելով կատարուած թարգմանութեան:

⁂

Հ. — Բացատրէիք նախ թէ ի՞նչ է աշխատանքի շրջանակը ԼՂՀ Արտաքին Գործերու նախարարութեան. երկրի մը որ ճանաչուած չէ միջազգային հանրութեան կողմէ եւ ուրեմն, գոնէ սկզբունքով՝ կարելիութիւն չունի ուղղակի յարաբերութիւն մշակելու այլ երկիրներու հետ:

Պ. — Սա առաւել յաճախ մեզ ուղղուած հարցերից է: Պարզապէս նոյնն է ինչ որ ճանաչուած պետութիւնների մօտ, բայց աւելի դժուար, որովհետեւ մեր վրայ չի տարածւում դիւանագիտութեան ընդունուած կանոնակարգը: Իսկ աւելի մանրամասն, հաշուի առնելով թէ ԼՂՀ արդէն եօթը տարիներից ի վեր գոյութիւն ունի եւ մեր խնդիրը կարգաւորւում է միջազգային կազմակերպութիւնների կողմից, մենք բազմաթիւ կապեր ունենք առաւել ազդեցիկ պետութիւնների հետ. Ռուսաստան, ԱՄՆ, Ֆրանսա: Նաեւ Մինսկի խմբի անդամ բոլոր երկրների հետ: Տարիներէ ի վեր ունենք ներկայացուցչութիւն Երեւանում որի միջոցով սերտ կապեր ենք պահում հօն գտնուող դեսպանութիւնների հետ. նաեւ ներկայացուցչութիւն ունենք Ռուսաստանում: Հիմա ունենք ներկայացուցիչ Ֆրանսիայում եւ տեղեկատուական գրասենեակ, ինչպէս նաեւ Ուաշինկթընում: Այս ամէնի նպատակն է ճիշդ ներկայացնել մեր դիրքորոշումները Կովկասի համար շատ պզայուն այս խնդրի մասին, որը շատ կարեւոր է եւ միջազգային քաղաքականութեան համար:

Մեր աշխատանքի Բ. ոլորտը, ի հարկէ, կապուած է Ղարաբաղեան խնդրի կարգաւորման հիմքերը մշակելուն: Վերլուծական մեծ աշխատանք ենք կատարում, հետեւելով տարբեր երկրների կնճիռների կարգաւորման: Վերլուծում ենք փոքր երկրների սահմանադրութիւնները, նման խնդիրների լուծումները:

Եւ Գ. ոլորտը կազմում է Սփիւռքի հետ մեր յարաբերութիւնները:

Հ. — Այս մասին արդէն պիտի հարցնէի վերջաւորութեան: Իսկ ինչ կը վերաբերի Փարիզի գրասենեակին, բացում մը կատարուած էր 1997 Ապրիլին...:

Պ. — Մեզ անհրաժեշտ էր Փարիզում մշտական աշխատող գրասենեակ որ կարողանայ կապերը պահել մամուլի, մեր խնդրով հետաքրքրուած անձերի հետ:

Հ. — Կարելի պիտի ըլլա՞յ Ղարաբաղի վիզա ստանալ հոսկէ, այս նորաբաց գրասենեակէն:

Պ. — Ոչ: Վիզաները, ինչպէս նախկինում, հարկ է ստանալ Երեւանի մեր ներկայացուցչութիւնից:

Հ. — Ի՞նչ էր Սթրազպուրկ երթալու ձեր պատճառը եւ ի՞նչ են ձեր տպաւորութիւնները:

Պ. — Անհրաժեշտութիւն կար նաեւ Եւրոպայի Խորհրդարանում ունենալ հանդիպումներ, ազդեցիկ եւ պատասխանատու մարդկանց որոշ շրջանակի հետ: Ասեմ միայն որ շատ հետաքրքիր էին հանդիպումները. որոշ ծրագրեր ունենք եւ յուսով եմ որ կը կարողանանք այդ ծրագրերը զարգացնել մօտ ապագային: Աշխատանքային հանդիպումներ ուզել էինք ունենալ:

Հ. — Արտաքին Գործերու շրջանակին մէջ ի՞նչպէս կը կարգաւորէք յարաբերութիւնները Հայաստանի հետ, այն պարագաներուն երբ կան անհամաձայնութիւններ, տարակարծութիւններ:

Պ. — Աշխատանքային հանդիպումների ընթացքում հաշտեցնում ենք հակասութիւնները: Կարող եմ ասել որ ներկայ պահին չափ փոխ — ըմբռնում չի եղել երբեք եթէ նոյնիսկ մեզ մօտ կան որոշ տարաձայնութիւններ. մենք միշտ փորձում ենք գտնել ընդհանուր եզրերը: Ամէնից կարեւորը այն է որ վերջապէս Հայաստանն ու Ղարաբաղը հասել են այն կէտին երբ կարող են գործնական եւ աշխատանքային հանդիպումներին հաշտեցնել տեսակէտները: Ես յոյս ունեմ որ մեր այս միասնական աշխատանքը արդիւնքի կը հասնի: Կարեւոր է որ վերջապէս մենք կարողացանք մի ձայնով, հետեւողականօրէն ասել մեր պահանջները: Սա մեզ ուրոշակի յաջողութիւնների հասցրեց:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԱՂՏԱՏ

ԳԼԻՆԹԸՆ ԴԱԴԱՐ ՀՌՉԱԿԵՑ

ՀԱԶԱՐԱՒՈ՞Ր ՄԵՌԵԱԼՆԵՐ ԵՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

70 ժամուան ռմբակոծումներէ ետք, Գլինթըն, Դեկտեմբեր 19-ին յայտարարեց որ վերջ կը դնէ անոնց, բայց սպառնաց վերսկսիլ եթէ «Սատտամ փորձէ կրկին պատրաստել զանգուածային բնաջնջման զէնքեր, յարձակի դրացիներուն վրայ, ապարէզ կարդայ զինակիցներու օդուժին կամ յարձակի Քիւրտերուն վրայ»:

Ամէն պարագայի մէջ, անկախ իր անձնական կեանքին վերաբերող խղճալի եւ ծիծաղելի հարցերէն, Գլինթըն ոչինչ չահեցաւ այս ինքնագլուխ նախաձեռնութենէն, ընդհակառակն Ս. Հիւսէյնն է յաղթականը դիւանագիտական դետնի վրայ: Ելոյթ ունենալով, ան շնորհաւորեց իր ժողովուրդը, կը թուի որ այլեւս փըրկուած է ՄԱԿ-ի քննիչ այդ յատուկ յանձնախումբի — Իւնսքոմ — այցելութիւններէն եւ անկարելի չէ որ անպարկօն ալ թեթեւնայ: Մինչ կը խօսուէր 73 մեռեալներու մասին, Իրաքի ՄԱԿ-ի մօտ դեսպանը կը յայտնէր թէ քանի մը հազար մեռեալ եւ վիրաւոր կար: Ամերիկա եւ Անգլիա 440 հրթիռներ արձակած էին, շատ աւելի քան Ծոցի պատերազմին առեն եւ հակառակ Ուաշինկթընի գոհունակութեան, հաստատ չէ որ շատ արդիւնաւէտ եղած է ռմբակոծութիւնը: Վնաս կրած են նախարարութիւններ, պահակազօրքը, Պասրայի քարիւղային կեդրոնը եւ ոչ զինուորական կէտեր: Այսպէս վնաս կրած են Պաղտատի կեդրոնի հիւանդանոցը, պատմութեան թանգարանը: Ռուսերն ալ «Անապատի ապուէս» գործողութեան անունը փոխած են՝ «Անապատի Լեվինսկի» անունով:

Ամէն պարագայի մէջ, այս ամբողջը ողբալի պատկեր մը պարզեց Ատլանտեանի մէկ ափէն միւսը: Արդարեւ Ուաշինկթըն ցոյց տուաւ թէ կ՚ընէ ինչ որ կ՚ուզէ եւ Եւրոպա, անգամ մը եւս, բացայայտ դարձուց թէ բացակայ է միջազգային դետնի վրայ եւ թէ քաղաքականութիւն չունի, փաստ՝ Անգլիոյ այպանելի դիրքը:

⁂

«Ֆիկարօ» հարցազրոյց մը ունեցած է Ե. Ճէրէճեանի հետ (Դեկտեմբեր 19) որ նախարարական նախկին կցորդը եղած է (1991 — 1993) Պուշի եւ Գլինթընի, Մերձաւոր — Արեւելքի համար: Ան չուզեր խորհիլ իսկ որ ռեւէ նախագահ կրնայ իր զինուորներուն կեանքը վտանգել քաղաքական ներքին հարցերու համար, բայց եւ այնպէս կը խոստովանի որ պատասխան չունի լրագրողին այն հարցումին որ կը վերաբերի Իրաքի ռմբակոծութիւններուն եւ կայսին Գլինթընի պաշտօնազրկման հետ: Կը յուսայ որ զինուորական գործողութիւնը պիտի ստիպէ Սատտամ Հիւսէյնը որ ընդունի արդիւնաւէտ եւ տեսական հսկակէտ մը: Եթէ մերժէ, կ՚ըսէ Ճէրէճեան, շատ աւելի ծանր տագնապ մը կը ծնի: Կ՚ընդունի որ Գլինթընի վարկը վնաս կրած է Ցանուարէն ի վեր, երբ Լե-

(Շար.ը Դ. էջ)

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՄԱՄՈՒԼԻ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ
16.12.98 թ.

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈԲԷՐ ՔՈՉԱՐԵԱՆԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՐԵՑ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՏՆՕՐԷՆ ՎԱՀԱՆ ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆԻՆ

ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՏՆՕՐԷՆԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ «ՀԱՅԼՈՒՐ» ԼՐԱՏՈՒԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻՆ

Դեկտեմբերի 16-ին, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ, «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհրդի նախագահ Ռոպէր Քոչարեան Հիմնադրամի աշխատակազմին ներկայացրեց գործադիր տնօրէն Վահան Տէր-Ղեւոնդեանին:

Խօսելով անցած ամիսներին Հիմնադրամի գործունէութեան անորոշութեան ու փափկութեան մասին, Հանրապետութեան նախագահը յոյս յայտնեց, որ դիւանագիտական աշխատանքի եւ սփիւռքահայութեան հետ շփումների մեծ փորձ ունեցող երիտասարդ մարդու նշանակումը Հիմնադրամի գործադիր տնօրէնի պաշտօնում լաւ հնարաւորութիւն է վերախմաստաւորելու համահայկական այս կառոյցի աւանդոյթները եւ բնականոն հունով շարունակելու յետագայ գործունէութիւնը:

Հայաստանի ազգային հեռատեսիլի «Հայլուր» լրատուական ծրագրին թըղթակցին տուած հարցազրոյցում, Հիմնադրամի գործադիր տնօրէն Վահան Տէր-Ղեւոնդեանն ասաց. «Ես կարծում եմ, որ նախ պէտք է վերականգնել «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի լաւ աւանդոյթները: Անշուշտ կան նաեւ նոր գաղափարներ, որոնք դեռեւս բիւրեղացած չեն: Դրա համար ժամանակ է հարկաւոր: Աւանդոյթների վերականգնումով եւ նոր գաղափարների, նոր ծրագրերի իրականացումով կարող ենք լաւ արդիւնք ունենալ: Մեր առաջ շատ լուրջ խնդիրներ են դրուած: Խորութեամբ գիտակցում եմ գործի պատասխանատուութիւնը: Կարծում եմ, աշխատակազմն էլ է գիտակցում»:

Այն հարցին, թէ որքանով է նոր պաշտօնը շարունակում նախկին դեսպանի դիւանագիտական աշխատանքն ու փորձառութիւնը, պարոն Տէր-Ղեւոնդեանը պատասխանեց. «Երկու դէպքում էլ աշխատանքի մղիչ ուժը պետականութեան եւ ազգային արժէքների գիտակցութիւնն է: Դիւանագիտական աշխատանքի փորձը կարող է օգտակար լինել նաեւ այս գործի համար: Եւ Եւրոպայում, եւ Հարաւային Ամերիկայում հնարաւորութիւն եմ ունեցել բաւականաչափ մօտիկից ծանօթանալու հայկական համայնքներին»:

«Այս պահին շատ բան չունեմ ասելու, քանի որ ծանօթանում եմ գործին: Կարծում եմ, առաջիկայում մամուլի հետ հանդիպելու առիթներ կը լինեն: Կարող եմ վստահաբար ասել, որ սերտօրէն համագործակցելու ենք լրատուութեան միջոցների հետ» եզրափակեց Հիմնադրամի գործադիր տնօրէնը:

ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ ԵՒ ՍՓԻՒՌՔԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ ԱՃԷՄԵԱՆ

Նոյեմբեր 21-ին, Նիւ – Եորքի Գոլումպիա Համալսարանին մէջ տեղի ունեցաւ գիտաժողով մը նուիրուած Յակոբ Օշականի գրական վաստակին: Ան կու գար աւելնալու անցնող տարուան երկայնքին զանազան վայրերու մէջ կատարուած ու անոր մահուան յիսնամեակը նշող ձեռնարկներու շարքին, այն տարբերութեամբ որ այս մէկը կը զետեղէր գրողին արտադրութիւնը ակադեմական ուսումնասիրութեան շրջարկի մը մէջ: Այսինքն, կը վերցնէր գործը որպէս կիզակէտ ու հրաւէր կ'ուղղէր զանազան մասնագէտներու անոր մօտեցման, իւրաքանչիւրը իր ուրոյն մասնագիտական կրթանքներուն, տեսակէտներուն ու մեկնարանական կառոյցներուն ընդմէջէն: Գիտաժողովը մէկ օրուան համար ու մէկ տանիքի տակ ի մի կը բերէր 8 դեկուցաբերներ, հրաւիրուած աշխարհի զանազան անկիւններէ, ինչպէս նաեւ ընթերցող հասարակութիւն մը, առիթը տալով գրողին ու գործին զանազան երեսակները պեղող աշխատանքներու հրապարակային ներկայացման ու համատեղման:

Գիտաժողովը կազմակերպուած էր նոյն Համալսարանի հայագիտական ամպիոնի վարիչ Մարկ. Նշանեանի կողմէ ու կը կրէր «Յակոբ Օշական ու Սփիւռքի գրականութիւնը» ընդհանուր խորագիրը: Նոյն հաստատութեան կողմէ ու նոյն վայրին մէջ անցեալ տարի կազմակերպուած էր նաեւ Եղիշէ Զարենցի նուիրուած երկօրեայ գիտաժողով մը: Այս տեսակ ձեռնարկներ, եւ՛ դեկուցաբերներուն, եւ ներկաներուն առիթը կ'ընծայեն մասնագիտական կարծիքներու փոխանակման, շփման ու խրերձանօթացումի, բայց նաեւ, տանձնելով յանձնառու դեր գրական կալուածին, անոր ընկալումին ու մեկնաբանութեան հանդէպ, կը հանդիսանան անոր աշխուժացման մղող ազդակներ, նոր յայտնաբերութիւններու, նոր հետաքրքրութիւններու խայծերով: Ինչպէս Մարկ. Նշանեան «Հայրենիք»ին (1) տրուած հարցազրոյցի մը մէջ կը նշէ, «Հայոց արդի գրականութիւնը պէտք ունի իր մըշակները համրելու, քով - քովի բերելու, զանոնք գործի մղելու, հետազօտութեան նոր պողոտաներ բանալու, աշխարհին բացուելու, իր աշխատանքը տեսանելի ու մատչելի դարձնելու, նոր սերունդ մը ներմուծելու»: Գիտաժողովը ուրեմն որպէս հանդիպման կէտ, ինչպէս նաեւ գործին ընկալման առաջնորդող աշխատանքի հրաւէր, «ոչ թէ միայն ոգեկոչելու սիրոյն», ինչպէս է պարագան ընդհանրապէս կազմակերպուած ձեռնարկներու մեծ մասին մը, «այլ որպէսզի Օշականեան ուսումնասիրութիւնները նոր թափ ստանան, նոր հունի մէջ մտնեն»: Ոգեկոչել գրողը՝ անոր գործը այժմէականացնելով, այսինքն՝ զայն կարդալով ու արժեւորելով, որովհետեւ «ժամանակը եկած է, պարզապէս, Օշականը կարդալու, իր գրուածքին արժէք տալու: Եւ գրուածքին արժէք տալ կը նշանակէ անոր ընդերքին մէջը մտնել, հարցադրական աշխատանք մը տանիլ, խաւարումներ մէջտեղ բերել, մեկնաբանական մօտեցումներէն չխուսափիլ: Կը նշանակէ գրուածքը խօսեցնել, խօսուն դարձնել»: Այս տարբերութիւնը անհրաժեշտ է մանաւանդ երբ գործ ունինք գրողի մը հետ որուն գործին ընկալումը յիսուն տարի է կը մնայ զանազան տեղի կամ անտեղի պիտակումներու ենթակայ, պիտակումներ որ ուրիշ բան չեն թելադրեր եթէ ոչ գործին ընթերցման մէջ տիրող բացակայութիւն մը: Կը մէջբերենք գիտաժողովի ծրագիրը պարունակող թղթիկին մէջ տեղ գտած ու Օշականի տեղին ու գիտաժողովի առաջադրանքին մասին կարճ ղրութենէն (2). «Յակոբ Օշականի գործին ընկալումը եղած է քաոսային: Իր ժամանակակիցներէն մեծ մաս մը անկարող էր կարդալու իր վէպերը, անոնց լեզուին ու կառուցուածքին բարդութեան ու նորութեան պատճառով: Անոր անունը արգիլուած էր Հայաստանի մէջ: Սփիւռքի ինքնանուաստումը, ցրուած համայնքներուն մօտ սեփական արժէքներու նկատմամբ խորունկ արհամարհանքը, Աղէտը դիմագրաւելու անոնց դժկամութիւնը, այլ ազդակներ են որ կը բացատրեն Օշականի գործին ուշացած ընկալումը: Այս գիտաժողովը, կազմակերպուած Գոլումպիա Համալսարանին մէջ, առիթ մըն է ոգեկոչելու գրողը անոր մահէն յիսուն տարի ետք, եւ վերջապէս սկսելու անոր գործին գիտական ուսումնասիրութեան: Պէտք է նաեւ հասկնալ զայն որպէս մղոնաքար մը այն դանդաղ գործընթացին մէջ որուն միջոցով հայկական Սփիւռքը վերջապէս կը սկսի մուտք մը գտնել իր ինքնագիտակցումի ու ոչ շատ հեռու անցեալի յիշողութենէն ներս»: Նաեւ տեսնելու համար, ու մէջբերումը կրկին յղելով վերեւ նշուած հարցազրոյցին՝ «թէ ո՛ւր հասած ենք մենք Օշականի ընդմէջէն եւ անկէ ետք», որովհետեւ ինքնագիտակցումի ճամբուն վրայ կարելի չէ անտեսել կամ անգիտանալ Օշականի փորձը: Ներքեւ պիտի փորձենք հակիրճ կերպով տալ ութ դեկուցաբերներու ներկայացումներէն մտքեր, որպէս ամփոփում եւ որպէս նախաճաշակ, յուսալով որ գիտաժողովի ներկայացումներու ամբողջական բնագրերը ապագային լոյս կը տեսնեն հատորով, տրուած ըլլալով նիւթին ու ներկայացումներուն ընթերցող լայն հասարակութիւնը հետաքրքրող խիստ շահեկանութիւնը: Վերջապէս յիշենք որ ելոյթները բաժնուած էին երկու ընդհանուր նիւթերու: Առաջինը կ'ընդգրկէր չորս դեկոյց անգլերէն լեզուով, երկրորդը՝ չորս դեկոյց հայերէնով, իսկ իւրաքանչիւր նիւթ բաժնուած էր երկու ենթանիւթի, առիթ ընծայելով նիւթերուն միջեւ հարց - պատասխան բաժիններու եւ դադարներու: Իւրաքանչիւր ենթանիւթ ունէր տարբեր նախագահ մը ու բոլոր հարց եւ պատասխանները կը թարգմանուէին անգլերէնի: Յիշենք որ ժամանակը սահմանափակ էր, ու կարգ մը դեկուցաբերներու իրենց տրամադրուած ժամանակի չարաշահումը, ինչպէս նաեւ կարգ մը ենթանիւթերու նախագահներուն ժամանակի նկատմամբ ոչ խստապահանջ կեցուածքը դժբախտաբար պատճառ եղան վերջին ենթանիւթի դեկուցաբերներու ներկայացումներուն հապճեպ ընթերցման, ինչպէս նաեւ վերջաւորութեան նախատեսուած դեկուցաբերներու ու նախագահներու միջեւ ընդհանուր զրոյցի նիւթի չկայանալուն: Բան մը որուն բացասական հետեւանքը կը կրկնապատկուի երբ յիշենք որ մասնակիցներէն շատեր կտրած էին հազարաւոր մղոններ ներկայ ըլլալու համար գիտաժողովի միօրեայ նիստերուն: Այժմ կ'անցնինք անոնց պարունակութեան:

Առաջին դեկուցաբերը Լոս - Անճըլըսէն Ռուբինա Փիրումեանն էր: Զեկոյցը կը կոչուէր՝ «Յակոբ Օշական՝ երեւոյթ մը Սփիւռքի գրականութեան մէջ»: Ան կը ներկայացնէր Սփիւռքի գրականութեան, անոր վիճակին, դժուարութիւններուն եւ ուղղութիւններուն մասին Օշականի բանաձեւումները, լոյս տեսած իր քննադատական գործերուն ու «Համապատկեր»ի թիւերուն մէջ: Օշական յստակօրէն կը զանազանէ Արեւմտահայ գրականութիւնը Սփիւռքեան գրականութենէն, այսինքն նախքան 1915 զարգացածը ու անկէ ետք սփիւռքի մէջ զարգացողը: Անոնք արդիւնք են տարբեր վիճակներու: Աղէտէն ետք կը տիրէ նախ անոր արդիւնք որբութիւնը, ինքնատելութեան թոյնը, ապա սփիւռքին հետեւանք օտարացումը ու անցեալի մերժումը: Այս ամէնուն մէջ, երբ կը պակսին բնական պայմանները գրականութեան, հրապարակը կ'ողողուի յուշագրութիւններով, կարօտախտի էջերով, մինչ անոնք որ կրնային գրականութիւն ընել նախ կը դրժեն նախկին սերունդը ու ապա կը կորսուին իրենք իրենց ապօրեայի հոգերուն մէջ: Օշական կը գիտակցի որ անկարելի է յաղթահարել այս դժուարութիւնները առանց ընդունելու ու դիմագրաւելու Աղէտը: Այդ դիմագրաւումը կը կայանայ ոչ թէ միայն վերջաւորութեան մը ընդունումով, այլ նաեւ փորձելով յաղթահարել զայն գրելու, այսինքն անոր ահաւորութիւնը լեզուի մակարդակին բանելու դժուարութիւնը: Գիտենք որ սփիւռք Օշականի համար եղած է հիմնական մտահոգութիւն մը, ու անոր հետ ճակատումը եղած է իր իսկ անաւարտ վէպին, «Մնացորդաց»ին մշտական հոլովոյթը: Այսպէս, կարելի չէ սփիւռքեան գրականութիւն մշակել փորձելով շարունակել նախա - աղէտեան աւանդութիւններ: Ասոր մէջ ալ կը կայանայ անոր քննադատութիւնը հանդէպ շատ մը վիրական պիտակով արտադրութիւններու: Փիրումեան յիշեց Օշականի կեցուածքը «Հայրենիք» ամսագրի նկատմամբ, այն երկար շարքերը յուշագրութեան, որոնց կը պակսի երեւակայութիւնն ու արուեստի ջիղը, եւ կամ ժողովրդական ճաշակին յարմարելու անպաշտպանելի կեցուածքը, փոխանակ ճաշակ ստեղծելու: Վերջապէս, Օշական կը քննադատէ անկեղծութեան պակասը սեփական գործին իսկ նկատմամբ, ու լայն տարածում գտած բաներ ծախելու անմէջ մարմաջը շատ մը գրողներու մօտ: Աւարտելով, դեկուցաբերը յիշեց որ Օշական այն հազուագիւտ տարրերէն էր որ կը գիտակցէր սփիւռքեան վիճակի իւրայատկութիւններուն՝ որպէս վերջաւորութիւն նախկին գրական միջավայրի մը, ուր բոլոր թերութիւններով հանդերձ, զայն առակ կը համարէր նորի մը ստեղծման, պայմանաւ որ Աղէտը բանալու ճիգը գիտակցուէր իր ամբողջ ահաւորութեան մէջ: Ան իր իսկ գործը դարձուց այդ աշխատանքին բեւեռը եւ ուրեմն կը մնայ երեւոյթ մը սփիւռքեան գրականութեան մէջ:

Երկրորդ դեկոյցով հանդէս եկաւ Պուէնոս - Այրէսէն Վարդան Մատթէոսեան: Անոր ներկայացումը կ'ընդգրկէր Յակոբ Օշականի ու Կոստան Զարեանի փոխ - յարաբերութիւնները, նիւթ մը որ կը մնայ նոյնքան խորհրդաւոր, որքան այս երկու անուններուն շուրջ տարիներու ընթացքին հիւսուած առասպելապատումը կը մնայ թանձր: Անոնց առաջին հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Պոլիս՝ 1913-ին: Այդ օրերուն Դանիէլ Վարուժան ու Յակոբ Սիրունի կը հրատարակէին «Նաւասարդ» տարեգիրքը՝ որպէս նոր գրական շարժումի մը կորիզը: Ե՛ւ Օշական, ե՛ւ Զարեան կ'աշխատակցին անոր: Անկէ կարճ ժամանակ մը ետք հրապարակ կու գայ «Մեհեան» ամսագիրը, որուն մէջ կ'երեւին Զարեան իբր տնօրէն - խմբագրապետ, իսկ Գեղամ Բարսեղեան եւ Յակոբ Քիւֆէճեան (Օշական) իբր խմբագիրներ: Անոր կ'աշխատակցին նաեւ Վարուժան ու Ահարոն: Բախտորոշ օրեր են ասոնք, երբ խումբ մը երիտասարդ գրողներ կը ստորագրեն նշանաւոր հանդղանակ մը «Մեհեան»ի առաջին իսկ թիւին մէջ, ուր կը յայտնեն գրական յեղափոխութեան համազօր գաղափարներ ու ծրագրեր: Կը յայտարարեն «Հայ Հոգիի պաշտամունք ու ազատագրում, ինքնուրոյնութիւն ու անձնականութիւն ձեւի մէջ, մշակում կենսանորոգ պատուաստումով մը հայ լեզուին, զատ գրականութիւնը հեռու պահել քաղաքականութենէ ու լրագրութենէ»: Խմբային հանդղանակ մըն է, եւ հաւանաբար ալ գրուած է խմբային հանդիպումներու ու մտքերու փոխանակումներու հիման վրայ: Մատթէոսեան փորձեց զանազան մէջբերումներով բացայայտել անոր ետեւ կանգնած մղիչ ուժերը, եւ մեկնելով հետաքրքրութիւններու բաժանումէն, եզրակացուց որ, թէկուզեւ ան կը կրէ հաւաքական արտայայտութեան մը կնիքը, հաւանական է նաեւ որ վերեւ նշուած չորս կէտերուն մէջ մղիչ ուժեր եղած ըլլան կարգով Բարսեղեան, Զարեան, Վարուժան ու վերջապէս Օշական: Ինչ որ յայտնի է այն է, որ գոյութիւն ունեցած են տարակարծութիւններ Վարուժանի ու Զարեանի միջեւ, մասամբ անձնական, մասամբ ալ գաւառի, կամ առհմիկ գրականութեան հասկացողութեան ու դերին մասին: Քանի մը ամիսէն Վարուժան կը ձգէ Մեհենականներու խմբակը, որմէ ետք ալ ամսագիրը կը դադրի: Այս առաջին հանդիպումը Զարեանի ու Օշականի միջեւ ընդհանրապէս եղած է բախումներէ զուրկ, բացի Օշականի տարիներ ետք պատմած ու 1915-ի Հալածանքի օրերուն հետ կապուած պատահարէ մը, որ նաեւ լաւ երեւոյթին հիմք չի հանդիսանար անոնց միջեւ կապերու սառեցումի, քանի որ պատերազմէն ետք անոնք կը շարունակեն նամակցիլ ու ապա 1922-ին Պոլսոյ մէջ միասին կը հրատարակեն «Բարձրաւանք» հանդէսը: Այս ալ կը հանդիսանայ անոնց երկրորդ հանդիպումը: Օշական այդ տարիներուն կը գրէ թատերախաղեր, ու մտաւորական մնացորդացը կը փորձէ վերակենդանացնել գրական կեանք մը, շարժում մը, բայց քէմալական ճնշումները վրայ կը հասնին: Զարեան կը մեկնի Երեւան, իսկ Օշական կ'անցնի Պուլկարիա, որմէ ետք Գահիրէ, Կիպրոս ու Երուսաղէմ: Զարեան 1924-ին կը ձգէ Երեւանը ու կը հաստատուի նախ Փարիզ, ապա Վենետիկ: Անոնց միջեւ նամակցութիւնը կը շարունակուի: Օշական կարծիք կը յայտնէ Զարեանի «Ճամբորդը եւ իր ճամբան» գործին մասին ու կ'ընէ որոշ յայտնարարութիւններ: 1928-էն 1937 երկարող տարիներու ընթացքին անոնց յարաբերութեան մասին տեղեկութիւն չունինք: Գիտենք որ 1932-ին Օշական կը քննադատէ Զարեանի «Տատրագոմի հարսը»: 1937-էն ետք վիճակը կը փոխուի ու անոնց յարաբերութիւնը կը մնայ խզուած մինչեւ վերջ: Օշական կը տպէ «Մինչեւ ուր...» թատերախաղը «Հայրենիք»ի մէջ, օգտագործելով Զարեանի անձնական կեանքէն դրուագ մը, որմէ ետք Զարեան իր կապերը կը խզէ «Հայրենիք»ի հետ մինչեւ 1946: Անկէ ետք Օշական ունի զանազան յղումներ Զարեանի արուեստը քննադատող, Զարեան ալ Օշականին մասին, զոնէ բերանացի: Զեկուցաբերը կը նշէր որ ժամանակի հեռաւորութենէն դժուար է հասկնալ թէ ճիշդ ի՛նչն է եղած անոնց յարաբերութիւններուն սկիզբի սիրալիր վերաբերմունքէն ապագային հակառակ բեւեռ անցումի պատճառը կամ պատճառները. գրական տարակարծութի՞ւն, անձնական ատելութի՞ւն, թէ միմիանց մեծութեան գիտակցում ու մէկը միւսին շուքի տակ ձգելու վախ: Մատթէոսեան կ'աւարտէր ներկայացումը նշելով որ ինչ որ կը յատկանշէ այսօր երկուքն ալ, այն է որ երկուքն ալ կը մնան լաւագոյն պարագային սխալ հասկցուած, լռութեան քօղի մը տակ ու ժամանակն է վերցնելու այդ քօղը երկուքին վրայէն:

Երրորդ դեկուցաբերը Գոլումպիա Համալսարանին մէջ տոքթորայի ուսանող Լենա Թագւորեանն էր: Անոր նիւթը կ'ընդգրկէր Օշականի «Հարիւրմէկ տարուան համար» վիպաշարքէն «Հաճի Մուրատ» ու «Հաճի Ապտուլլահ» վէպերը: Առաջին մասով մը ան խօսեցաւ Օշականի մօտ ընդհանուր վէպի հասկացողութեան ու համագրին մասին, յղուելով մանաւանդ «Մնացորդաց»ի ծրագրին ու Օշականի համար անոր կարեւորութեան, փորձելով մատնանշել անոր մէջ վիպող ուժի մտահոգութեան հիմնալարեր, եւ ապա բուն ամփոփում մը յիշեալ երկու վէպերուն ու անոնց մէջէն ի յայտ բերաւ այդ նոյն մտահոգութիւններուն տարբեր դրսեւորումները: Գաղտնիք չէ «Մնացորդաց»ի կրկնուող հոլովոյթը տարիներու երկայնքին Օշականի մտքին մէջ, ոչ ալ անոր վերջին մասին, այսինքն Աղէտը ընդգրկող մասին՝ չգրուած ըլլալը, որպէս ախտանշան անոր անպատմելիութեան: Թագւորեան կը թուէր այդ դժուարութիւններէն հիմնականները՝ Աղէտին ուժաթափող հետեւանքը, կարելի պատումի մը գոհագործումը անընդհատ կրկնող ու գոց օղակի մը մէջ յաւերժացնող դրոյթը, անկէ բխող մազոխական հոգեվիճակներն ու ինքնութեան նուաղումը այլի մը հաշւոյն: Ան կը նշէր որ Օշականի վիպական գործին մէջ գոյութիւն ունի վարակումի վիճակ մը, ուր «Մնացորդաց»ի դժուարութիւններն ու անկարողութիւնները կը փոխադրուին այլ գործերու, ընդ որում վերեւ նշուածներուն: Նոյն պրկումները կը բանին անոնց ու «Մնացորդաց»ին մէջ՝ սիրոյ, սեռի, ոճիրի ու մահուան իրար հանգուցուած շղթաները: Այս մազոխական ու սատական հոգեվիճակներու միջեւ լարուած տարուբերումը սակայն կը մերժէ հագնիլ վիպական ներկայացումի հասարակ կերպարանք մը: Օշականի մօտ պատումը ունի փրկարար բնոյթ, փորձելով վերականգնել կորսուած հօր հեղինակութիւնը, փորձելով վերստեղծել հաւաքական ինքնութեան պատում մը, առասպել մը, եւ ուրեմն կը ձգտի ներկայացումէն անդին բանի մը, ինչ որ Թագւորեան կը կոչէր becoming, «լինելութիւն»: «Փոխանակ նկարագրելու գաղափարներ, պատահարներ, եւայլն, վէպերուն մէջ կայ «լինել»ու անընդհատ մղում մը», ուր «լինելութիւնը կը նշէ դրացնութեան, անզանազանելիութեան միջոցի մը փնտռտուք, ուր եզրը կը դադրի զանազանուելէ իր ու այլին, դրացիին, զոհին, դահիճին, կնոջ, եւայլնի միջեւ»: Գրելը, գրութիւնը որպէս «լինելութիւն», անոր ձգտող: Այս անընդհատ «լինելութեան» մղումը վէպերուն մէջ է նաեւ Աղէտին անգրելիութեան մէկ արտայայտութիւնը: Այսպէս՝ վէպը Օշականի մօտ միաժամանակ ոճի փնտռտուք է, ոճ մը որ կարենայ հեղուլ ու վերականգնել կորսուած պատումը, եւ ուրեմն ան կը պեղէ վէպին աւանդական հասկացողութիւնները: Թագւորեան մէջբերեց քըսաներորդ դարու եւրոպական գրականութեան մէջ նման փնտռտուքներ Ճոյսի ու

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ԿԸ ՄԵԾԱՐԷ ԿԱՐԳԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԸ

Հազուադէպ է, մեր իրականութեան մէջ, որ գրագէտ մը կամ արուեստագէտ մը մեծարուի իր ողջութեան: Այս «բախտին» արժանացաւ Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբի տասնամեակներու ղեկավարը՝ Կարգիս Ափրիկեան: Արդարեւ, երգչախումբը նախաձեռնարկ եղած էր իր խմբավարին կիսանդրին պատրաստել տալ ծանօթ արձանագործ՝ Եւգինէ Եփրեմեան — ը Կրէֆի առ ի երախտագիտութիւն անոր տարած աշխատանքին եւ այս առթիւ, Դեկտեմբեր 15-ին, ճաշ մը կազմակերպած էր, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը: Հաւաքուած էին երգչախումբի անդամներ, բարեկամներ, համակիրներ եւ մամուլի ներկայացուցիչներ:

Երգչախումբի վարչութեան նախագահ՝ Արմէն Գիգիլեան բացման ելոյթ մը ունեցաւ, Ֆրանսերէն, նախ ոգեկոչելով Կ. Ափրիկեանի կենսագրական հակիրճ գիծերը Եգիպտոսէն Փարիզ: Յաճախելէ ետք Պօղոսեան վարժարանը, աշակերտած էր փրոֆ. Աշոտ Պատմագրեանի, ապա՝ Ֆրաժիչինիի եւ 1948-ին հիմնած Համազգային երգչախումբ, նախքան Փարիզ գալը 1953-ին, ուր պիտի յաճախէր Էքոլ Նորմալ տը Միւզիքը, աշակերտէր Օլիվիէ Մեսիանի Փարիզի Երաժշտանոցը, նախքան ստանձնելը Սիփան — Կոմիտաս երգչախումբի ղեկավարութիւնը: Ա. Գիգիլեան կը յիշէր համերգները, Ափրիկեանի ստեղծագործութիւնները, վերջինները՝ դեռ անտիպ, ստացած չքանչանները: Կը ծանօթացնէր նաեւ արձանագործ՝ Եւգինէ Եփրեմեանը որ Պէյրութէն ետք, ուսանած է Փարիզ (Գեղարուեստից վարժարան) եւ այժմ հաստատուած Մոնրէալ, կը թուէր նաեւ անոր գլխաւոր գործերը: Կաթողիկոսական Պատուիրակ Գիւտ Արք. խօսքն ուղղելով Կ. Ափրիկեանի, կ'ըսէր թէ երեկոյթը կոչուած չէր հանգստեան կոչումելու երեկոյթ մը ըլլալու, այլ ընդհակառակն, ուժ տալու, քաջալերելու առիթ մը: Ու վար կ'առնուէր շղարշը եւ ներկաները կրնային դիտել կիսանդրին որ յաջող գործ մըն էր եւ կ'արժանանար բոլորին գնահատանքին:

Կարգիս Ափրիկեան շնորհակալութեան իր խօսքին մէջ, նախ կը խոստովանէր որ նեղ կացութեան մատնուած է եւ կը խորհէր որ այսպիսի օրեր պատճառ կը դառնան որ մարդ ետին նայի եւ հաշիւ տայ ինքն իրեն, հարց տալով նաեւ թէ իր աշխատանքը դրակա՞ն եղած է թէ բացասական: Ու կը յիշէր Փարիզի իր առաջին օրերը ու երբ կը ստանձնէր Սիփան — Կոմիտասի ղեկավարութիւնը, իրեն կ'ըսէին՝ չես յաջողիր: Բայց ինքնավստահ էր ու յաջողիլը պատուոյ հարց բրած էր: Առաջին երգը զոր սորվեցուցած է եղած է Շուշօն, ապա համերգ մը տուած է 1953-ին: Իր համոզումը եղած է որ պէտք է թէ ժողովուրդին թէ երգչախումբին պարտադրել հրաժարիլ ծափ մուրալէ եւ հրամցնել արուեստի գործեր, արուեստը՝ արուեստին համար: Եւ այդ ըմբռնումը աւելի զօրացած է հաստատելով որ երգչախումբը զինք հասկցած է, ինք սիրած է երգչախումբին անդամները եւ անոնք ալ զինք սիրած են, 45 տարիներու ընթացքին փոքր վէճեր եղած են, սրոնք մեծ համեմատութիւններ չեն առած: Այսօր, հպարտալու պատճառներ ունի, անոնցմէ մէկն ալ այն է որ գործը շարունակուի իրմէ յետոյ, բայց շարունակուի նոյն ոգիով, երաժշտական լուրջ աշխատանքով եւ մինչ այդ ինք կը մնայ երգչախումբին գլուխը:

Արձանագործ՝ Ե. Եփրեմեան ալ քանի մը խօսք արտասանեց Ֆրանսերէն, յայտնելով թէ մեծ պատիւ մը եղած է իրեն համար Կ. Ափրիկեանի կիսանդրին պատրաստել:

Ճաշի աւարտին, ընդառաջ երթալով Ա. Գիգիլեանի հրաւէրին, յաջորդաբար խօսք առին երգչախումբին յոյն մենակատարը՝ Մարիօ Հանիոթիս, Յակոբ Պալեան, Մըկրտիչ Պօղոսեան, Երուանդ Տատեան, տոքթոր Լեւոն Մոմճեան, հուսկ՝ երգչախումբին ամէնէն հին անդամը (1942-էն) Արման Ջահրճեան: Բոլորն ալ գնահատանքով արտայայտուեցան Կ. Ափրիկեանի մասին, յիշուեցաւ նաեւ Տիկին Ա. Ափրիկեանը որ տարիներու երկայնքին միշտ կողքին եղած է իր ամուսնոյն: Խօսք առնելու հրաւիրուեցաւ նաեւ իր զաւակները եւ իր ու եղբօր անունով Ա. Ափրիկեան յիշեց թէ տունը, իրենց մանկութեան օրերէն, ամէն օր փորձեր կը լսէին ու նշելով թէ հայրը հարսանեկան յօրինում մը ունեցած էր իր ամուսնութեան առթիւ, փափաք յայտնեց որ նոր յօրինում ալ ընէ իր աղջիկներուն մերձաւոր մկրտութեան համար: Երեկոյթին ընթացքին երգչախումբի անդամները խմբովին երգեցին, ջերմացնելով մթնոլորտը:

Երեկոյթը, որ ընտանեկան հաճելի բնոյթ մը ունէր, վերջ գտաւ բաւական ուշ, ընդհանուր գոհունակութիւն պատճառելով բոլորին:

Ա. Մ.

Փրուստի մօտ, ուր լեզուի ու տեւողութեան հարցադրումները կը խառնեն նաեւ աւանդական վէպին մէջ առկայ նկարագրումի յղացքը ու կը հանդին անոր փոխանակումին աւելի բաց, անընդհատ «լինող» յղացքով մը: «Որովհետեւ գրելը երբե՛ք աւարտած ծրագիր մը չէ, այլ անընդհատ «լինող», գործընթաց մը որ միշտ ինքզինք կը նորոգէ»: Զեկուցաբերը մէջբերեց նաեւ Նշանեանի ու Պըլտեանի աշխատանքներէն Օշականի մօտ տեւողութեան պերկսոնեան հասկացողութեան, վայրկեանի մէջ մէջի բացուող փակագիծերու նմանող գործածումին, փորձելով աւելի եւս խորասուզուիլ հերոսներուն հոգեկան աշխարհներուն մէջ: Վերջապէս, երկրորդ մասով Թադէոսեան, օրինակներով բացատրեց թէ ինչպէս նշեալ երկու վէպերուն մէջ «լինելութեան» յղացքը կը գործէ, որպէս պատասխան Ադէտին, անոր անդրելիութեան, ու կը բնութագրէ Օշականի վիպական գործը ընդհանրապէս, հանելով զայն նկարագրումի գոց կառոյցէ մը դուրս ու բանալով զայն կեանքին: Այսինքն ընթերցողին ու անոր աշխոյժ մասնակցութեան, որպէս ծանր անցեալի մը բեռը լուծելու միջոց: Խոստովանինք որ շատ իւրայատուկ մեկնաբանութիւն մըն էր Օր. Թադէոսեանի ելոյթը եւ կը պատասխանէր Մարկ. Նշանեանի վերեւ նշուած գիտաժողովին առաջադրանքներուն, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի աշխարհին բացուելուն ու նոր սերունդ ներմուծելուն:

Բ. Ա.

Դեկտեմբեր 9, 1998
Սան – Ֆրանսիսքօ

(Մնացեալը յաջորդով)

(1) «Հայրենիք» շաբաթաթերթ, 1998, Նոյեմբեր 7:

(2) Գրութիւնը անգլերէն է: Կուտանք անկէ մասեր թարգմանաբար:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Ահա տասը տարիներ առաջ, Սպիտակի մեծ երկրաշարժը կը ճեղքէր Հայաստանի հողը եւ անոր հետ մեր բոլորին սրտերը: Տասը տարի յետոյ, «Աղէտեալ գօտիին» վիճակը բոլորիս ծանօթ է. ան այնքան յուսահատական է եւ զայթակղեցուցիչ որ ամէն խօսք աւելորդ է այլեւս զայն որակելու համար: Հակառակ այս բոլորին, Հայաստանի մէջ եւ Հայաստանէն դուրս, կը գտնուին մարդիկ հաւատալու համար որ Գիւմրին, Սպիտակն ու Նալբանդը, Վանաձորն ու Գուգարանը պիտի վերակառուցուին դառնալու համար վերստին աճող ու բարգաւաճող աւաններ ու քաղաքներ: Այս համոզումն էր, անտարակոյս, որ Դեկտեմբեր 6-ին երկու հարիւր Հայեր կը համախմբէր Վիէնի Թատրոնին մէջ մասնակցելու համար տեղւոյն Հայ Մշակութային Տան կազմակերպած բեղարուեստական ներկայացումին:

Ժամը երեք ու կէսին, Տան վարիչ՝ Փաթրիք Զօպոյեան հանդէսին բացումը կը կատարէր ներկաներէն խնդրելով որ մէկ վայրկեան լռութիւն պահեն զոհերուն յիշատակը յարգելու համար: Հուսկ խօսք կ'առնէր երեսփոխան – քաղաքապետ Լուի Մերմազ: Այս յայտագիրը իրականացնելու համար, Հայ Մշակոյթին Տան վարչութիւնը դիմած էր «տեղացի» արուեստագէտներէ կազմուած փաղանգի մը. հանդէսին իրենց մասնակցութիւնը բերին Մշակութային Տան «Գուսան» պարախումբը, Տանիէլ Պօղազեան եւ Ռաֆայէլ Վագարօ (դաշնակ եւ կիթառ), Կապի Տէմիրճեան (դերասան), Դաւիթ Պատաքեան (երգ), Արա Սուքիասեան եւ Սերժ Լօտի (երգ, դաշնակ եւ թմբուկ): Երեք ժամ շարունակ, վիէնցի երիտասարդ արուեստագէտները բեմին վրայ հրամցուցին իրենց տաղանդները հաճոյք պատճառելով ներկայ հանդիսատեսներուն: Երեկոյեան դէմ, ներկաներէն շատերը կը հաւաքուէին Հայ Մշակոյթի Տան սրահը: Այստեղ, վարչութեան անունով Ֆրանսայի Հայկական հիմնադրամի տեղւոյն երկու ներկայացուցիչներուն՝ Մարսէլ Տօնապետեան եւ Սուքիաս Սուքիասեան, կը յանձնուէր եօթը հազար ֆրանքի չէք մը:

Տասնամեակին ոգեկոչումը կը շարունակուէր յաջորդ Կիրակի օրը Սուրբ Թէոդորոս Եկեղեցին մէջ ուր պատարագին աւարտին տեղի կ'ունենար հոգեհանգստեան յատուկ արարողութիւն մը եւ մատաղի օրհնութիւն: Օրուան պատարագիչն էր Իզէռ նահանգի համայնքներուն նոր հոգեւոր տեսուչը Կարապետ Աբեղայ Յարութիւնեան:

ԿՈՐԻՒՆ

Դեկտեմբեր 13, 1998

ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ – ՕՐՏՐՈՆՕ ԶՈՅԳ ՆՇՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԵՐԳԸ

Փարիզի Շոփէն – Փլէյէլ սրահին մէջ Դեկտեմբեր 14-ին սենեակի երաժշտութեան համերգով մը հանդէս եկան ջութակահար Արա Մալիքեան եւ դաշնակահարուհի Գաթրին Օրտրոնօ: Երկու արուեստագէտներ որոնց կենսագրական նշումներուն մէջ տեղ գտած են յաջողութեան բազմաթիւ դափնեպսակներ: Ցատկապէս Ա. Մալիքեանի յատկացուած էջը հարուստ է միջազգային մրցանակներով, աւելի քան երեք տասնեակ երկիրներու մէջ տրըւած ունկնդրութեանց ճոխ ցանկով մը:

Մեծ մասով հայ ունկնդիրներէ բաղկացած շուրջ 300 հոգինոց լսարանի մը առնոնք ներկայացուցին Փրոքոֆիէֆի, Շուպէրթի, Ռախմանինովի, Ցիմանովսկիի գործերէն բաղկացած յայտագիր մը: Սկիզբին Ա. Մալիքեան յայտարարեց թէ տասնամեակն էր Հայաստանի աւերիչ երկրաշարժին, ու անոր ոգեկոչումին ձօնուած էր երեկոյթը. ապա հրաւիրեց վայրկեանի մը յատկայս լռութեամբ յարգելու անոր 30 հազար զոհերուն յիշատակը. ըսաւ նաեւ թէ անոնց կը նուիրէին Փրոքոֆիէֆի Ա. սոնաթին մեկնաբանութիւնը, այդ գործը գրուած ըլլալով Բ. աշխարհամարտին աւարտին: Բարդ ու հզօր գործ մը որուն առաջին նօթերէն երկու արուեստագէտները ի յայտ բերին շատ յաջող միասնութիւն մը: Յայտագրին Ա. մասին մէջ տեղ տրուեցաւ Ռախմանինովի Ռոմանսին եւ Հունգարական պարին ալ: Կարճ դադարէ մը ետք երկու արուեստագէտները նուագեցին Շուպէրթի տօ մաժէօր ֆանթէզին եւ Ցիմանովսկիի Նոթուրնօ է Թարանթէլլան:

Երկու փայլուն արուեստագէտի կողմէ հրամցուած հաճելի ու յիշարժան վայելք մըն էր Դեկտեմբեր 14-ի համերգը որով, ինչպէս կը յայտնէր երեկոյթին յայտագիրը, կը նշուէր միեւնոյն ատեն կազմակերպիչ միութեան Համազգայինի 70-ամեակը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Գալու երկրորդ, թէ երրորդ օրն էր, գնացինք բեմադրութիւնը դիտելու: Գնալուց առաջ ասաց.

- Վարդան Աճէմեան բարեկամս է, մեծ տաղանդ: Դեռ վաթսուն թուին, երբ հոս էի, ըսաւ. շատ կ'ուզեմ այդ խաղ (պիէսը միշտ «խաղ» էր անուանում) բեմադրել, դժուար խաղ է, ըսաւ, բայց բան մը կ'ընենք. երթանք տեսնանք բան մը ըրա՞ծ է...

Դահլիճը լեփ-լեցուն էր եւ ոչ այնքան բեմին էի նայում, որքան Սարոյեանին: Ես ինքս էլ կողքից հետեւում էի դիմախաղերին, հասկանալու՝ հաւանո՞ւմ է արդեօք բեմադրութիւնը:

Դեռ առաջին հանդիպումներից էի նըկատել, որ նրա դիմախաղերն ու հայեացքն առհասարակ շատ են խօսուն, որ վայրկեանական արագութեամբ է նա արձագանգում այն ամէնին, ինչին նայում է: Այդ դէմքով սահող հիացման լոյսեր էի տեսել, դժգոհութեան ստուերներ, երբեմն նաեւ զայրոյթ, բայց երբեք՝ անտարբերութիւն: Նա ոչինչի անտարբեր չէր նայում...

Եւ ահա նստած, կողքից նայում էի ու նկատում, որ գոհունակութեան լոյսերը շատ աւելի յաճախ էին սահում նրա դէմքով, քան դժգոհութեան ստուերները... Ու չէի սխալուել...

Երբ բեմադրութիւնն աւարտուեց, ականջիս տակ որոտաց նրա հզօր «պրաւօն» եւ ծանր ափերի ծափը:

Իսկ երբ բեմ կանչեցին, ասաց.

- Վարդան Աճէմեան մեծ տաղանդ է... Իմ պզտիկ երազէն մեծ, լման բեմադրութիւն մը շինած է, հաւնեցայ, հիանալի է...

Յետոյ առանձին ասաց.

- Բեմադրութիւն հաւնեցայ, լաւ է, շատ լաւ է: Բայց հոն՝ Ամերիկա, անոր ռիթմ աւելի արագ կ'ըլլէն: Եւ հասկնալի է, հոն ռիթմ աւելի արագ է, մարդիկ կը շտապին... Ո՞ւր կը շտապին, չես գիտեր... Չեն կրնար երկար նստիլ... Այն կին, Վարդուհի Վարդերեսեան, շատ աղէկ կը խաղար ձոնիի դեր, բայց պիտի գերադասէի, որ այդ դեր մանչ մը խաղար...

- Երբ նոր բեմադրեցին, դա երեւի մի տասը տարի առաջ էր, բոլորովին չէր զգացւում, որ խաղացողը կին է...

- Հիմա ալ համարեա չէր զգացուեր, որովհետեւ այդ կին հիանալի դերասանուհի է, բայց դարձեալ կը գերադասէի, որ մանչ մը խաղար, հոգ չէ, թէ աւելի գէշ խաղար... Մաք-Կրեկոր ալ լաւ կը խաղար, բայց պէտք է, որ պոռար, այդ մարդ լաւ չէր պոռար...

Շատ էր հաւանել պիէսի համար Առնօ Բաբաջանեանի գրած երաժշտութիւնը:

- Զարմանալի էր, հիանալի... Կը թըւէր, թէ սկովտական երաժշտութիւն կը լսեմ, բայց խորքին մէջ հայկական է... Ինչպէ՞ս գրած է, զարմանալի է...

Բեմադրութիւնից յետոյ թատրոնը պանքէ տուեց ի պատիւ Սարոյեանի: Եւ մինչ սեղանի շուրջը խօսք ու զրոյց էր գնում, հաճոյքով նստած զրուցում էր, խմում, կատակում... Բայց երբ սկսեցին լուրջ բաժակաճառեր ասել, երկար բաժակաճառեր, տեղից ելաւ.

- Ես երթամ, իմ գլուխը բռնեց...

Եւ գլխացաւով հեռացաւ:

Մի ուրիշ սեղանի վրայ, այս անգամ մի տան մէջ, երբ հերթը նորից լուրջ, նախօրօք պատրաստուած բաժակաճառերին հասաւ, տեղից ելաւ.

- Վահագն, ես շատ յոգնած եմ, ինծի օթէլս տար...

Չի սիրում ճառ, անգամ բաժակաճառ, խօսք ու զրոյց է սիրում, «պզտիկ պատմութիւններ»...

Սիրում է ե՛ւ լսել, ե՛ւ պատմել:

Յաճախ որեւէ բանի մասին խօսելիս ընդհատում էր խօսքն ու ասում.

- Այս մասին պզտիկ պատմութիւն մը ընեմ, լսէ:

Եւ այդ «պզտիկ պատմութիւններից» շատերը մանկութիւնից էին գալիս:

(Շար. 18)

(Շար. Ա. էջէն)

վինսկի հարցը ծնած է, ինչ որ ծանրակշիռ է Միացեալ – Նահանգներու արտաքին քաղաքականութեան համար եւ Ս. Հիւսէյն չէ անտեսած: Ցաւալի կը գտնէ որ Իրաքի զինուորական գործողութիւնները բոլորովին անհասկնալի հարցականներ ստեղծած ըլլան ինչ կը վերաբերի նախագահին դրդապատճառներուն:

***

Իրաքի փոխ – վարչապետը՝ Թարէք Ազիզ ծանր ամբաստանութիւններ ըրաւ Ֆրանսայի նախագահին հասցէին, զոր «պատեհապաշտ» եւ «անպարկեշտ» որակեց: Տիրաք կ'ըսէ թէ տագնապին պատասխանատուն Իրաքի նախագահն է, բայց Ֆրանսա չի մասնակցիր անգլեւամերիկեան յարձակման որ անհրաժեշտ չէր: Տիրաք կրկին փորձեց դեր մը խաղալ եւ առաջարկեց իր երկրին միջնորդութիւնը նոր կարգադրութիւններ գտնելու համար Իրաքի հետ:

***

Ներկայացուցչական ժողովը Շաբաթ օր կը զբաղէր Գլինթընի պաշտօնազրկման հարցով: Նախագահ Լիվինկթոն՝ «հրաժարեցէք» կը թացադանչէր Գլինթընի հասցէին ու օրինակն ալ տալով կը հրաժարէր իր աթոռէն խոստովանելէ ետք թէ արտամուսնական յարաբերութիւններ ունեցած է անցեալին: Ի վերջոյ, ժողովը 228 ձայնով (որոնց մէջ՝ 5 Դեմոկրատներ) 206-ի դէմ (որոնց մէջ 5 Հանրապետական) կը քուէարկէր Գլինթընի «Ամբաստանութիւնը»: Այժմ, եթէ կարգադրութիւն մը չգտնուի, Գլինթըն կը դատուի Ծերակոյտին կողմէ, Յունուարին իսկ: Հոս սակայն 2/3-ի մեծամասնութիւն մը անհրաժեշտ է որպէսզի իր պաշտօնազրկումը քուէարկուի եւ Հանրապետականներ 100-ի վրայ միայն 55 աթոռ կը գրաւեն:

ԷՕՃԱԼԱՆ ԲԱՆԱԿՑԱ՞Ծ Է ԹՈՒՐՔ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Մարի Ժեկօ կրկին կ'անդրադառնայ Ա. Էօճալանի ճակատագրին Իտալիոյ մէջ: Ան կը մնայ, կը գրէ, Հռոմէն 25 քիլոմեթր հեռու վայր մը որ կը կոչուի Ինֆէրնեթթօ, այսինքն փոքր դժոխք եւ փողոց մը որու անունն ալ Վիա մալէ է, այսինքն՝ «Չարի փողոց» ինչ որ մեծ հաճոյք կը պատճառէ Թուրք մամուլին: Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 22–ին է որ Իտալիա պէտք է վճռէ իր անկոչ «հիւրին» ճակատագիրը: Մինչ այդ, Էօճալան կը խօսի, կ'արտայայտուի ու ըստ «Մոնտ»ի աշխատակցուհիին, կ'ըսէ թէ շփումներ ունեցած է Թուրք զինուորականներուն հետ դեռ Թ. Էօզալի օրով (1989 - 1993) որոնք դրական արդիւնք չեն տուած: Այսօր, այլեւս անկախ Քիւրտիստանի մասին չի խօսիր, այլ կ'ակնկալէ որ ճանչցուի Քիւրտերու ինքնութիւնը եւ ստեղծուի դաշնակցային դրութիւն մը Թուրքիոյ ներկայ սահմաններուն մէջ: Կ'ըսէ թէ Թուրք բանակը քարուքանդ ըրած է Քիւրտիստանը: Չորս ժողովուրդներ տառապած են Թրքական ազգայնականութենէն՝ Հայերը, Ասորիները, Յոյներն ու Քիւրտերը: 3000 գիւղեր աւերի տրուած են: Ինք, ինքզինք կը բաղդատէ Մոհամէտի եւ իր շարժումն ալ՝ մահմետականութեան հետ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ խալամապաշտ Ֆազիլէթ կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը՝ Էյուփ Սանայ յայտնեց թէ պէտք է հրաւիրուի կառավարութիւն կազմելու համար քանի որ Էճէվիթ յայտնած է որ իր փորձերը ձախողած են: Ֆազիլէթ ժառանգորդն է Ռեֆահի որ լուծուեցաւ 1998 Յունուարին:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ քաղաքապետը՝ Լուժկով իր կուսակցութիւնը ստեղծեց՝ «Հայրենիք» եւ այս ձեւով ճամբայ կը բանայ դէպի Կրեմլին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 18/21)

ՊԱՏԱՆԻ ՄԸ ՊԱՅԹՈՒՄԻ ԶՈՀ

Դեկտեմբեր 18-ին Երեւանի հարաւ – արեւմտեան գանգուածին Շերամ փողոցը շէնքի մը մէջ պայթում մը եղած է, մահուան պատճառ ըլլալով 9 տարեկան պատանիի մը:

***

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՓՈԽ – ՆԱԽԱՐԱՐ

Արմէն Աթարեկեան նշանակուած է Առողջապահութեան փոխ - Նախարար: 47 տարեկան վիրաբոյժը վարած է նոյն Նախարարութեան մէջ զանազան պաշտօններ; Աշխատած է նաեւ Պաշտպանութեան Նախարարութեան մէջ:

ԼՂՀ

ԹԱՓՈՒՐ ՏԵՂԵՐՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Ազգային Ժողովի 4 թափուր տեղերուն համար ընտրութիւն տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 27-ին: Կան վեց թեկնածուներ: Արդէն սկսած է ընտրարշաւը:

***

ՆԵՐՈՒՄԻ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ

Նախագահ Ա. Ղուկասեանի Դեկտեմբեր 12-ին ստորագրած ներման հրամանագրով 12 դատապարտեալի մնացեալ պատիժը ջնջուած, 4 հոգիինը կրճատուած, 3-ին ալ մերժուած է որեւէ շնորհ: Հրամանագիրը պատասխան է նախագահին հասած դիմումնագիրներու:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՏԱՐՈՒԱՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՄԱՐԶԻԿԸ ԱՐԱ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Մշակոյթի, երիտասարդութեան, մարզանքի Նախարարութեան որոշումով 1998-ի լաւագոյն մարզիկ յայտարարուած է ազատ ոճի ըմբիշ աշխարհի եռակի ախոյեան Արա Գէորգեան: Ան Արարատի Քաղցրաշէն գիւղէն է: Ինք ու մարզիչը Ռ. Գոլեցեան 2000 եւ 1000 տոլարի մրցանակ կը ստանան այս առթիւ:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՖՈՒԹՊՈԼԻ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԲԱԺԱԿՆԵՐՈՒՆ

Ֆութպոլի յառաջիկայ տարեշրջանին, Եւրոպայի Բաժակներուն Հայաստանը կը ներկայացնեն երեք խումբեր՝ Արարատ, «Ցեմենտ»ը՝ ախոյեաններու Լիկային մէջ, Գիւմրիի «Շիրակ»ը եւ Երեւանի «Երեւան»ը Ի.Է.Ֆ.Ա.-ի Բաժակին մէջ: Բաժակակիրներու բաժակին ջնջումով Հայաստան եւս կը կորսնցնէ յաւելեալ խումբի մը մասնակցութեան իրաւունքը. բացի այդ հայաստանեան խումբերը պարտին նախնական զտման երեք փուլերէ անցնիլ, նախքան մրցաշարքին մասնակցիլը:

***

ԵՐԿՈՒ ԿՈՐՈՒՍՏ

Ազատ ոճի ըմբշամարտի մարզիչ Բենիկ Տաքարեան մահացած է 62 տարեկանին, Փարիզ: Անոր մարզած սաները - Գ. Պաղտասարեան, Ա. Շիրոյեան, Կ. Սիմոնեան եւ ուրիշներ միջազգային զանազան մրցաշարքերու յաղթանակներ արձանագրած են:

Գիւմրիի մէջ ալ մահացած է ծանրաբարձութեան մարզիչ Սերգէյ Վարդանեան որ մարզական աշխարհի ծանօթ անուն Եուրի Վարդանեանի հօրեղբայրը եւ առաջին մարզիչն էր:

FRANCE CULTURE

Vendredi 25 Décembre 9h05

Chants de mariage de Komitas par la Chorale **«Sipan-Komitas»**.
Direction : **Garbis Aprikian.**

Մեզմէ կը խնդրուի ծանուցանել

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԽԱՉԻԿԵԱՆԻ

ծանօթ բարտէսագէտ

վաղաժամ մահը յետ վիրաբուժական գործողութեան Դեկտեմբեր 11-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Դեկտեմբեր 17-ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Սէն - Թ'Ուէնի գերեզմանատունը:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 24, Ճրագալոյց Ծննդեան ժամը 17-ին, պատարագ ժամը 18-ին:

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 25, Ծնունդ, ժամը 11–ին պատարագ:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 26, Տօն է Ստեփանոսի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգուցեալ հայրենակից՝ Աշոտ Վարդանեանի մահուան առթիւ, Մարսէյլի Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր այրիին, զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն:

Այս տխուր առիթով 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ» թերթին:

APPEL DE L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les fêtes de fin d'année représentent un moment idéal pour se rappeler le sens du mot solidarité. C'est à ce sentiment de fraternité que nous faisons appel : n'oubliez pas que l'**Ecole Tarkmantchatz** existe et qu'elle a besoin de vous.

A l'Ecole **Tarkmantchatz** d'Issy - les - Moulineaux nous nous battons pour que la future génération d'Arméniens puisse acquérir et un jour transmettre à son tour notre héritage culturel.

Par vos dons et votre générosité participez à l'éducation des petits Arméniens.

Construisons nous-mêmes l'avenir de notre peuple.

La Direction

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Արփինէ Անտոնեան 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Արամ Անտոնեանի մահուան 23-րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՒԱԳ ՏՕՆԵՐ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Դեկտեմբեր 24

Տօն է Սրբոյն Դաւթի Մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնեղբայր Առաքելոյն

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 9.30-ին, առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

ՇԱԲԱԹ, Դեկտեմբեր 26

Տօն է Սրբոյն Ստեփանոսի Նախասարկաւագին եւ Առաջին Մարտիրոսին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 9.30-ին, առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏՕՆ Է ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ ԾՆՆԴԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5

Այս առթիւ, կէսօրէ վերջ ժամը 17.30ին Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ, որուն ընթացքին Հայ մանուկները պիտի հաղորդուին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐՃԵԱՆ-ի

փափաքն է եւ որոշումը, որ ամէն տարի սոյն Թուականը ըլլայ Հայ մանուկներու օր:

Ընդառաջելով առաջարկին, Մայր Եկեղեցւոյ «Խաչատուր Աբովեան» միօրեայ դպրոցի հոգաբարձութիւնը այս առթիւ կը կազմակերպէ՝

ՏՕՆԱԾԱՌԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Պատարագի աւարտին, Զրբաշեան սրահին մէջ կը ժամանէ Կաղանդ Պապիկը՝ բաշխելու համար կաղանդչէքեր գաղութի բոլոր մանուկներուն:

Մեծ հաճոյքով կը հրաւիրենք ձեր փոքրիկները, որ ներկայ ըլլան պատարագին եւ մասնակցին սոյն տօնախմբութեան:

Պիտի խնդրենք ձեզմէ, որ Դեկտեմբեր 22-էն առաջ մեզ տեղեակ պահէք թիւը այն մանուկներուն, որոնք պիտի ուզեն, ծնողներուն հետ միասնաբար, դիմաւորել Հայ Կաղանդ Պապան:

ԴՊՐՈՑԻ
ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

LE PERE NOEL
vous attend à

L'ARBRE DE NOEL DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

le Dimanche 10 Janvier à partir de 12 heures
à la Salle des Fêtes «Thierry-le-Luron»
9, Bd du Midi — LE RAINCY 93340

SPECTACLE DES ENFANTS

ANIMATION MUSICALE
BUFFET
TOMBOLA
DISTRIBUTION des CADEAUX par le PERE NOEL

SPECTACLE SURPRISE

Renseignements à l'Ecole Tebrotzassère : 01 43 81 01 72
Accès autoroute A3: Sortie Villemomble Le Raincy
Accès SNCF : Gare de l'Est — Gare Villemomble Le Raincy
Salle à 200 mètres

ENTREE GRATUITE

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 23
MERCREDI
23 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·537 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.537

ՅԱՌԱՋԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԼՂՀ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ՆԱՅԻՐԱ ՄԵԼՔՈՒՄԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հ. — ԼՂՀ միջազգային հանրութենէն չճանչցուելու պայմաններուն մէջ, ի՞նչպէս կարգաւորած է անցագրի հարցը:

Պ. — Այս խնդիրը Ղարաբաղի խնդրի մի շատ զգայուն կէտն է: Երբ մենք տարիներից ի վեր պնդում ենք որ Ղարաբաղեան խնդիրը չպէտք է ունենայ միջանկեալ լուծում, այլ պէտք է լուծուի արմատապէս, մի մասով հետեւանք է անցագրի խնդրի: Խորհրդային Միութեան փլուզումից յետոյ երբ սկսուեցին գործածուել նոր անցագրեր, Ղարաբաղի ժողովուրդը յայտնուեց պարզապէս ռեզերվացիայի մէջ: Մեզ մօտ սերունդ է մեծացել արդէն որ չունի խորհրդային անցագիր եւ պէտք է նրանք արտասահման մեկնեն ուսումի, աշխարհ տեսնելու, գործարարներ պէտք է զարգացնեն իրենց պիզնէսը. ունենք հիւանդներ որոնք բուժումի կարիք ունեն...: Այն որ մենք պնդում ենք եւ պնդելու ենք մինչեւ վերջ որ խնդիրը պէտք է ստանայ վերջնական լուծում եւ Ղարաբաղի օրինականացման հետ կապուած բոլոր խնդիրները պէտք է գտնեն իրենց կարգաւորումը, մեզ համար կենսական է: Մեր ժողովուրդը պէտք է հնարաւորութիւն ունենայ բնականոն քաղաքակիրթ պայմաններում ապրելու: Հէնց այս ոլորտում շատ լաւ երեւում է որ Ադրբէջանի կարծր դիրքի պատճառով Ղարաբաղում խախտւում են մարդու հիմնական իրաւունքները:

Հ. — Իսկ դուք, կամ Պր. Ա. Ղուկասեան ի՞նչ անցագրով արտասահման կը մեկնիք:

Պ. — Հայաստանեան դիւանագիտական անցագրով:

Հ. — Ի՞նչ կ'ըսէիք Բաքուի այն հակազդեցութեան որ բողոքելով Մոսկուայէն Հայաստան խարսխած ռուսական զօրաբաժիններուն տրուելիք հինգ ՄԻԿ–29 օդանաւերուն առթիւ, ըսած է թէ Ռուսաստան որ պէտք է չէզոք մնայ արդէն զինամթերք կուտայ Ղարաբաղին ալ:

Պ. — Այս յայտարարութիւնը եւս մէկ ապացոյց է որ Ադրբէջանը իրեն ոչ հաւասարակշռուած է պահում: Ես չեմ կարծում որ որեւէ երկիր իրաւունք ունի միջամտելու ուրիշ երկրի որոշումներին թէ ինչ զէնք պէտք է տայ իր զինուորական բազաներին: Սա Ռուսաստանի ներքին խնդիրն է: Իսկ այն մասին թէ ո՛վ զէնք է տրամադրել, կարող եմ ասել որ ամենամեծ քանակութեամբ զէնքը պատերազմի տարիներին մեզ տրամադրել է Ադրբէջանը: Ռուսաստանը վերջին տարիներին մեզ ոչ մի զէնք չի տրամադրում, քանի որ գնելու կարողութիւնը չունենք: Պարզապէս, մենք շատ լաւ ենք պահում այն զէնքը որ ժամանակին ստացել ենք Ադրբէջանից:

Հ. — Հակառակ որ Ղարաբաղի խնդիրը քաղաքական վերջնական լուծումի յանգած չէ տակաւին, անկախութիւնը կը շարունակէ իր ընթացքը եւ այսօր կայ նոր սերունդ մը որ չէ ճանչցած Ադրբէջանի ենթակայութիւնը. բանակցութիւններուն այս ազդակն ալ կարելի չէ՞ օգտագործել:

Պ. — Այո՛: Սերունդ է մեծացել: Տասը տարի է որ կապ չունենք Ադրբէջանի հետ: Կայ տասը տարեկան մի սերունդ որ չգիտէ ինչ է Ադրբէջանը եւ չի էլ ուզէ իմանալ: Շատ դժուար է համոզել: Պարզ մի բան ասեմ. Ղարաբաղում այսօր մեծանում է սերունդ որ խօսում է միայն հայերէն: Առաջին սերունդն է: Այլեւս ետդարձի ճանապարհ չկայ. սա հայկական պետութիւն է, հայկական մթնոլորտ է. այլընտրանք մենք չունենք:

Հ. — Կա՞յ միշտ արտագաղթի երեւոյթը: Կ'իմանանք, կը կարդանք թէ կան վերադարձողներ ալ:

Պ. — Կան մեկնողներ ալ, վերադարձողներ ալ: Բայց գերակշիռը վերադարձողների հոլովոյթն է: Գնացողները գնում են ընկերային ու տնտեսական պատճառներով: Ինձ թւում է սովորական երեւոյթ է զարգացող երկրների համար:

Հ. — Իսկ ի՞նչ վիճակի մէջ է Շուշին:

Պ. — Շուշին բնակեցւում է. բայց ինչպէս գիտէք, վերջին տարիների առաջնահերթութիւնը Լաչինի շրջանն էր, Գորիս — Ստեփանակերտ ճանապարհի վերակառուցումը. հասել ենք վերջի մասին, մնացել է Շուշին միացնել Ստեփանակերտին: Հիմա օրակարգում են ներքին ճանապարհները եւ Շուշին: Արդէն պատրաստ է Շուշիի վերակառուցման ծրագիրը: Անհրաժեշտ է աշխատատեղ ստեղծել: Կան մի քանի ծրագրեր; Բայց անշուշտ Շուշին արժանի է շատ աւելի մեծ ուշադրութեան եւ Սփիւռքի կողմից: Շուշին մեր պատմական, մշակութային կեդրոններից մէկն է եւ պէտք է շատ արագ վերադարձնենք այն տեսքը եւ նշանակութիւնը որի այդ քաղաքը արժանի է:

Հ. — Իսկ ի՞նչ են զբօսաշրջական ձեր կարելիութիւնները, առաւելաբար նկատի առած Սփիւռքը:

Պ. — Ստեփանակերտի հիւրանոցը վերակառուցւում է, յուսով եմ մինչեւ ամառ կ'աւարտի: Կան երկու փոքր, կիսամասնաւոր հիւրանոցներ եւս: Ունենք կիսակառոյց հիւրանոց որի համար փնտռում ենք ներդնող: Եօթը յարկանի շատ լաւ հիւրանոց կը լինի: Շատ մեծ են մեր հնարաւորութիւնները. բնապահպանական մաքուր շրջապատ, բազմաթիւ յուշարձաններ, հիւրասէր ժողովուրդ...: Համոզուած եմ որ այս ոլորտը տնտեսական ապագայ մեր ուղղութիւններից մէկն է:

Հ. — Ի՞նչ կ'ըսէք Սփիւռքի հետ ձեր ընդհ. յարաբերութիւններուն մասին:

Պ. — Իմ կարծիքով բաւական լաւ մակարդակի վրայ են մեր յարաբերութիւնները: Մենք Սփիւռքի հետ երբեք չենք ունեցել այն հարցերը որոնք ունեցել է Հայաստանը: Մենք միշտ ունեցել ենք մի դիրքորոշում. միացնել Սփիւռքը որ Ղարաբաղի տնտեսապէս, քաղաքականապէս աջակցող հիմնական ուժն է, կարելի է ասել: Սփիւռքի մասնակցութիւնը Ղարաբաղի, ուրանալ չի կարելի: Հիմա մտնում ենք մի շրջան որ տնտեսական աջակցութեան շրջան է. ներդրումների, շահ ըստանալու, այնտեղ ամրանալու, տուն, գործ ունենալու: Այսինքն, Սփիւռքը պէտք է իմանայ որ ունի ոչ թէ մէկ, այլ երկու հայրենիք: Շատ հաւանօրէն շուտով մենք կ'ունենանք երկքաղաքացիութեան օրէնքը որ մեզ հնարաւորութիւն կուտայ աւելի լայն ոլորտներ բացել մեր հայրենակիցների առաջ:

— Շնորհակալութի՛ւն:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ այլեւս մեծամասնութիւն չունենալով Խորհրդարանին մէջ, ստիպուեցաւ ինք ալ քուէարկել օրինագիծ մը որ կը հաստատէր երեսփոխանական կանխահաս ընտրութիւններ: Օրինագիծը քուէարկուեցաւ 30-ի դէմ 81 ձայնով եւ հաւանաբար ընտրութիւնները տեղի պիտի ունենան գարնան, պարտադրաբար երեքէն վեց ամսուան ընթացքին: Այս կացութիւնը բացասական ըլլալով հանդերձ Նեթանիահուի համար, ցնոր տնօրինութիւն անել կը մատնէ Ուայ Ռիվըրի համաձայնագիրը որուն նախատեսած տրամադրութիւններէն ոչ մէկը կը գործադրուի ցորչափ Իսրայէլ նոր կառավարութիւն մը չունենայ:

ՊԱՂՏԱՏԻ ՄԷՋ բնականոն կեանքը վերսկսած է, բայց ոչ մէկ ճշգրիտ հաշուեկշիռ կայ մարդկային եւ նիւթական վնասներուն: Ինսպեքսի (ՄԱԿ-ի քննիչ յանձնախումբը) նախկին քննիչ մը յայտարարած է նոյնիսկ թէ «ամերիկեան հարուածները ալ աւելի ամրապնդեցին Ս. Հիւսէյնը, սարսափելի սխալ մըն էր Միացեալ — Նահանգներու կողմէ»: Թարէք Ազիզ յստակ չի գտներ Ֆրանսայի առաջարկը եւ կ'ուզէ գիտնալ թէ ի՞նչ է Ժ. Շիրաքի բուն միտքը:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ, երկու այլախոհներ ծանր պատիժներու դատապարտուեցան, մէկը՝ 13, միւսը՝ 11 տարուան բանտարկութեան, ինչ որ կը փաստէ որ Չինաստան ոչ մէկ ձեւով տեղի կուտայ, ընդհակառակն վճռած է պայքարիլ «քաղքենի ազատականացման» դէմ:

ԳԱՍՊԱՐՈՎ «Ռուսը» կը գրէ «Լիպերասիոն» (Դեկտեմբեր 22) բաւական դառն խորհրդածութիւն կ'ընէ Թերթին հետ ունեցած հարցազրոյցին ընթացքին: Կը խոստովանի որ կոպիտ սխալ մը գործած է համակարգիչի մը հետ խաղալով (Տիփ Պլու որմէ պարտուեցաւ), բայց համոզուած կը մնայ որ ճատրակի թիւ մէկն է աշխարհի մէջ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 21 / 22)

ԱՐՑԱԽԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

ԼՂՀ Պաշտպանութեան նախարար Սամուէլ Բաբայեան Դեկտեմբեր 21-ին Երեւանի բանասիրական փաքիւլթէին մէջ հանդիպում մը ունեցած է ուսանողութեան հետ: Նախ խօսած է ԼՂՀ բանակին ներկայ վիճակին մասին ուր կը պակսին բարձր որակի տէր սպաներ որոնք պատրաստելու համար շատ անբաւարար է 150 հազարնոց բնակչութիւնը. ուստի մեծ են Հայաստանի երիտասարդութեան կապուած ակնկալութիւնները: Նախարարը հերքած է այն շշուկները թէ հարցեր կան ԼՂՀ իշխանութիւններուն մէջ: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի հետ կարելի հակասութիւններու մասին, Ստեփանակերտի մէջ կ'ուզեն գիտնալ թէ բանակցութիւններու մասին փոխզիջումի սահմանները ո՛ւր են: Հակասութեան նիւթ են Հայաստան — ԼՂՀ ընդհանուր հողային կապը, թէեւ Ս. Բաբայեան ըսած է որ Լաչինի ու Քելբաջարի յանձնումին մասին խօսելու տեղ չկայ. Ղարաբաղի տնտեսութեան զարգացման խնդիրները նոյնպէս վէճի նիւթ են:

Ս. Բաբայեան վճռապէս հերքած է ԼՂՀ նախագահութեան հեռանկարը, ինչպէս նաեւ Հայաստանի նախարարութեան մը: Ան ըսած է. «Արցախից դուրս ինձ չեմ պատկերացնում»:

Ինչ կը վերաբերի ռազմական գործողութիւններու վերսկսելու հաւանականութեան, նախարարին կարծիքն է որ Ադրբէջան յստակ կը հասկնայ թէ եթէ կռիւ սկսի, կը պարտուի:

***

Ա. ԹԱՄԱՆԵԱՆԻ 120–ԱՄԵԱԿԸ

Արամ Խաչատրեան համերգասրահին մէջ, Դեկտ. 21-ին նշուած է ճարտարապետ Ալեքսանդր Թամանեանի ծննդեան 120–ամեակը: Նիստին բացումը կատարած է Ճարտարապետներու Միութեան նախագահ՝ Ալպէր Զուրաբեան եւ շեշտած այն մեծ դերը զոր Թամանեան ունեցած է ճարտարապետական մարզին մէջ, 75 տարի առաջ ալ հիմը դնելով Նոր Երեւանի: Ելոյթ ունեցած է նաեւ քաղաքապետ՝ Սուրէն Աբրահամեան, հուսկ հանգամանօրէն արտայայտուած է փրոֆ. Վարազդատ Յարութիւնեան:

Համերգ մըն ալ տրուած է Լորիս Ճգնաւորեանի ղեկավարութեամբ:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՀՐԱՅՐ ՄԱՐՈՒԽԵԱՆ

Աթէնքի մէջ, Դեկտեմբեր 21-ի վաղ առաւօտեան իր մահկանացուն կնքած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծանօթ դէմքերէն, Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի նախկին անդամ՝ Հրայր Մարուխեան:

Հրայր Մարուխեան 1994, Յուլիս 17-ին, արկած մը ունեցած էր Աթէնքի ծովափը եւ ուշաթափ հիւանդանոց փոխադրուած: Այդ թուականէն ի վեր, նախ երկար ատեն հիւանդանոցը, ապա՝ իր բնակարանը, ողբացեալը պիտի «ապրէր», եթէ կարելի է այդպէս ըսել, անգիտակից կեանք մը, մինչեւ դեկտեմբերեան այս առաւօտը երբ վերջնապէս հրաժեշտ կուտար այդ տաժանակիր կեանքին:

Հ. Մարուխեան ծնած է Պարսկաստան 1928-ին, ուսանած է տեղւոյն համալսարանը եւ վկայուած որպէս ճարտարագէտ: Իր արհեստին առնչութեամբ ալ աշխատած է Պէյրութ, ապա՝ Աթէնք:

Պատանեկան շրջանէն մտած է Հ.Յ.Դ. շարքերը, ուր տարիներու երկայնքին վարած է պատասխանատու պաշտօններ, Կոմիտէներու, Կեդրոնական Կոմիտէի հուսկ՝ Բիւրոյի մէջ, որու անդամ կ'ընտրուէր 1963-ի ընդհանուր ժողովին եւ պիտի վերընտրուէր ամէն անգամ: 1992-ի Յունիս 29-ին է որ 48 ժամ պայմանաժամով կ'արտաքսուէր Երեւանէն, Լ. Տէր–Պետրոսեանի հրահանգով եւ կ'արգիլուէր նաեւ որ Հ. Յ. Դ. Ընդհ. Ժողովը գումարուի Երեւան: Փարիզ ժամանումին օրն իսկ, Յուլիս 1-ին, մամուլի ասուլիս մը կուտար Ռուասիի օդակայանը ուր շուրջ երկու ժամ կը պատասխանէր լրագրողներու հարցումներուն, շեշտելով թէ իրեն դէմ եղած ամբաստանութիւններուն ամէնէն ծանրը կը նկատէ ՔԱ-Կէ-Պէ-ի հետ գործակցութիւնը եւ հրաւէր կը կարդար Հայաստանի Նախագահին որ ապացուցանէ եւ կը ծրագրէր դատի դիմել:

Կրկին Փարիզի մէջ, 1994, Ապրիլ 8-ին է որ Հրայր Մարուխեան մամուլի ասուլիս մը կուտար որ, թերեւս, իր վերջին հրապարակային ելոյթն էր եղերական արկածէն առաջ:

Հրայր Մարուխեանի մարմինը կը փոխադրուի Երեւան ուր տեղի կ'ունենայ յուղարկաւորութիւնը Կիրակի, Դեկտեմբեր 27-ին:

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ ԵՒ ՍՓԻՒՌՔԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ ԱՃԸՄԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ցաջորդով ու անգլերէն բաժնի վերջին պեկոյցով ելոյթ ունեցաւ Մարկ. Նշանեան: Անոր ներկայացումը կ'առընչուէր Օշականի մօտ սկզբնաւորութեան խնդրին եւ կուտար զոհագործական ընթերցում մը «Մնացորդաց»ի առաջին էջերուն: Նշանեան կը նշէր որ մինչեւ վերջերս, գոյութիւն չէր ունեցած Օշականի հսկայական գործին ընդհանուր ընթերցում մը, ոչ իսկ «Մնացորդաց»ին: Եւ ուրեմն գոյութիւն ունի սկսելու հարց մը նախ ընթերցողին մօտ, տրուած ըլլալով անոր արտադրութեան բազմազանութիւնը: Բայց նաեւ, Օշական կը դնէ սկզբնաւորութեան հարց մը իր գործին մէջ ինքնիրեն, այսինքն Օշական գրողին համար: Ապա ան նկարագրեց «Կեանքին պէս» ինքնակենսագրական վէպին մէջ այն տեսարանը ուր իր մօր կը յայտնուի իր ծնունդը, որպէս աւետումը մեծ մարդու մը: Օշական կ'օգտագործէ փրկչական աւետումի այս պատկերը ոչ թէ իբր յաւակնութիւն կամ գրգռութիւն, այլ որովհետեւ կ'ուզէ նշել գրողի փրկարար հանգամանքը մը: Կայ այդտեղ նաեւ պատկերը երեք ամսու երախային որ պայմաններու բերումով կը զրկուի իր մօր կուրծքէն, որովհետեւ ըլլալով աղքատ, մայրը հարկադրուած է սնանել այլ երախայ մը: Եւ ուրեմն գրողին սկզբնաւորութիւնը կը կազմուի այս զրկումի, մօր մարմնի օգտագործման ու երախաներու փոխանակման փորձառութեամբ: «Կեանքին պէս» վէպը կը կրէ նաեւ «Հէքեաթ մը» ենթախորագիրը: Հէքեաթ մը, որովհետեւ Օշական վիպագիրը կը համարէ իր ժամանակին պատմիչը, ուրեմն պատմութիւնը որպէս հէքեաթ: Բայց նաեւ, որովհետեւ այդ կեանքը «պատմութիւն իսկ չի կրնար ըլլալ, այնքան որ ամէն իրողութիւն հոն ունեցած է ընթացիկէն տարբեր կերպարանք մը»: Վիպագրին պաշտօնն է դառնալ կեանքի գրագիրը, մնալով պատմութեան սեմին, փորձարկելու համար դժուարութիւնը կամ անկարելիութիւնը կեանքէն պատմութիւն ձեւափոխման: Ուրեմն սկիզբը նաեւ վէպին ու անոր ժամանակաշրջանին սկիզբն է, հէքեաթի աւարտին: Հէքեաթի ժամանակը կ'աւարտի Աղէտով: Նշանեան նշեց որ Սփիւռքի գոյութիւնը նաեւ վէպի ժամանակաշրջանն է, ու Օշական ոչ թէ միայն մեծագոյն վիպագիրն է Ի. դարուն, այլ նաեւ այս իմաստով է անոր առաջին վիպագիրը: Այսպէս պէտք է հասկնալ նաեւ Աղէտէն ետք գրողին, այսինքն վիպագիրին աւետումը: Այստեղ Նշանեան խօսեցաւ «Մնացորդաց»ի ծրագրի ծագումին ու զարգացումին մասին, Օշականի մտքին մէջ վիպասանի իր կարողութիւններուն ինքնանդրադարձումին հետ, վերադառնալով վիպասանի սկզբնաւորող փորձառութեան, այսինքն երախաներու փոխանակումի դրուագին, զեկուցաբերը նշեց որ փոխանակումին հետ կայ նաեւ այլին, միւս երախային ինքնութեան հետ նոյնացումի հոգեվիճակ մը, միւսը՝ որ պիտի դառնայ ապագային Թուրք փաշա, որ կը բխի զոհի ու դահիճի բարդութեան հոգեբանութենէն զոհին մօտ: Օշականի մօտ կայ իրականութեան ու եզերութիւններու զոհագործական ըմբռնում մը: Անիկա կ'երեւի «Մնացորդաց»ի առաջին մասին մէջ, ուր կայ ամլութեան դրուագ մը, եւ որուն կը զուգակցի հայրութեան աղէտի մը մասին հէքեաթ մը: Հէքեաթը կը պատմէ գերդաստանի մը հիմնադրի արարքին մասին, երբ ան կը փոխանակէ իր զաւակը ծառային զաւակով, փրկելու համար զայն Թուրք բարձր պաշտօնատարին ճիրաններէն: Այս դրուագը չորս սերունդ ետք կը յանգի նոյն գերդաստանին ամլութեան: Հայրութեան աղէտը տեղադրուած է զոհագործական համակարգի մը մէջ որ կը բանի իշխելու նպատակով, եւ ուրեմն կայ սկիզբէն: Աղէտը կուգայ նաեւ վերջ մը դնելու հէքեաթին: Վիպասանը կը յայտնուի այն պահուն երբ հէքեաթը պիտի կորսուի:

Դարձեալ ետք սկսան հայերէն ներկայացումները, Պէյրութէն՝ Պօղոս Սնապեանի ելոյթով, որուն նիւթն էր «Օշական ու իր ժամանակակիցները՝ խմբագրի մը տեսակէտը»: Պօղոս Սնապեան, ինչպէս ծանօթ է, Օշականի մահուընէ ետք անկէ հրատարակուած հատորներու մեծ մասին խմբագիրն է, եւ Մարկ. Նշանեան ծանօթութեան բաժնին մէջ յիշեց, որ փափաքած էր որ ան խօսէր այդ խմբագրական հսկայական աշխատանքին մասին, տրուած ըլլալով Օշականի ձեռագրին յարուցած ընթեռնելիութեան դժուարութիւնները, պարբերականներու մէջ ցրուած լոյս տեսած օրինակներու մէջ սպրդած բազմաթիւ գրաշարական սխալները, եւ այլն, ինչպէս նաեւ որպէս աշակերտ, խօսէր անոր յարաբերութիւններուն մասին իր ժամանակակիցներուն հետ: Սնապեան նախ տուաւ հակիրճ տեղեկութիւններ Օշականի առաջին գրական ծանօթութիւններուն մասին, սկսելով Պրուսայէն, Արմաշ, Պոլիս, Եւրոպա ու Միջին - Արեւելք: Ապա խօսեցաւ անոր մահուան տասնամեակին առթիւ իր աշակերտներուն կազմակերպած յարգանքի երեկոյին մասին, որուն առթիւ նաեւ հրատարակուած էր «Խոնարհներ»ու երկրորդ ու ճոխացած օրինակը, զանիկա կազմելու համար մամուլին մէջ ցրուած կտորները հաւաքելու աշխատանքին մասին: Ապա յիշեց 1973 թուականին Մելիտինեցի գրական մրցանակին հաստատման իր առաջարկը առաջին գիրքը Օշականէն հրատարակելու մասին: Զեկուցաբերը խօսեցաւ նաեւ ծննդեան 100-ամեակին եղած հրատարակութիւններու շարքին, «Մնացորդաց»ի երեք հատորներուն ու վերջերս լոյս տեսած չարքերուն մասին, ծանրանալով հրատարակչական աշխատանքին ու մեկենասի հարցերուն վրայ, փոխանակ խօսելու խմբագրական աշխատանքի, մանրամասնութիւններուն մասին, ձեռագրի ու գիրի վերծանման, աղբիւրներու զատորոշումին, կիրարկուած մեթոտաբանութեան, եւ այլն, որ պիտի ըլլար կը կարծենք այս առիթով աւելի պատշաճ ու շահեկան քան տրուած այլապէս հետաքրքրական տեղեկութիւնները, եւ ինչ որ, գոնէ ըստ ծրագրին ու Նշանեանի ներածականին, կը սպասէինք իրմէ:

Վահէ Օշական ներկայացուց «Օշական՝ իբրեւ մարդ եւ գրող» նիւթը: Առաջին մասով մը ան խօսեցաւ մարդ եւ գրող նոյնացումին մասին: Օշականի գրութիւններուն մէջ ան մատնանշեց խտութիւն մը, օրգանական թանձրութիւն մը, կարծես անոնք ըլլային մեզմէ անկախ էութիւններ որոնց մէջ ընթերցողը կը մխրճուի: Անոր մէջ կայ ոճի ու խորքի միաձուլում մը, հեղինակին խորհրդաւոր շունչով կնքուած: Գրելու արարքը անոր համար ճերմակ թուղթին առջեւ պարպուիլն էր, անոր հմայքին ու տուած ազատութեան արդիւնք: Պարպումի այս պահերը բարքերու բիւրեղացումի պահեր են, տեսակ մը պատուհաններ ուրկէ ներս նայողը մարդկային ողբերգութեան ու հրաշալի օրէնքներուն գաղտագողի հանդիսատեսը կը դառնայ: Գրելը բնակութիւն մը ունի անոր համար, մտքին մէջ մնայուն վիճակ մըն է, աշխարհը կայ մտքին մէջ ու կը բաւէ որ ան պարպէ զայն: Սէրը իր բոլոր դրսեւորումներով կը հանդիսանայ այն շաղախը որ կը միացնէ զայն մարդոց ու բնութեան: Անոր հերոսները սիրոյ եւ սեռի զոհեր են: Օշական մանրամասն կուտայ մոլուցքի ու տարփանքի, քաջութեան ու յանդգնութեան պահերը, անոնց մարդկային նկարագիրը կազմող պահերը, որովհետեւ ան ճանչցած է զանոնք մօտէն ու ստեղծելու պէտք չունի: Երկրորդ մասով զեկուցաբերը ընդգծեց չորս ստորոգութիւններ անոր գործին առընչուող: Ժամանակը, որ կը բաժնուի սովորական, վիպային, ներքին հոգեբանական ու սերունդներու ժամանակի տեսակներուն: Առաջինը կեանքի ու գործողութեան ժամանակն է, երկրորդը գրագէտը կ'օգտագործէ տրաման ստեղծելու համար, տրուած կեանքի շերտերով: Անոր մէջ կը զետեղուի բարքերու դրութիւնը, տրուած կեանքի որոշ առանձնաշնորհեալ պահերու ընդմէջէն: Երրորդը վիպային ժամանակը կազմող միաւորներն են, եւ չորրորդը կը տարածուի ետ ու առաջ, վէպէ վէպ ու կը պարփակէ ամբողջ մարդկային պատմութիւնը: Երկրորդ ստորոգութիւնը Արուեստն է, որ կ'առաջանայ երեք գլխաւոր տուեալներով՝ բառին ու նախադասութեան ընտրութիւնը, դասաւորումը ու այս երկուքին մէջ թաքուն, հաւանաբար անգիտակից կապը զօրաւոր իմացականութեան, ջղային ուժի, զգացական ցանցի մը կեդրոնին: Երրորդ ստորոգութիւնը Սեռականութիւնն է, իր բոլոր ձեւերուն մէջ, տարփանք, սեռ, հաւատք, ստեղծումի կիրք, որ կը հանդիսանայ մղիչ ուժը ու գլխաւոր շաղախը մարդկային կապերուն, մրցակցութիւններուն մէջ: Չորրորդ եւ վերջին ստորոգութիւնը Մահն է, որ եղած է Օշականի մնայուն ընկերը, թշնամին ու մրցակիցը իր գործի աւարտին, իսկ հերոսներու կեանքերուն մէջ անոր վախը գոյութիւն չունի, որովհետեւ բոլորը կը վազեն դէպի մահ, սակայն ոչինչ կը վերջանայ մահով:

Գրիգոր Պըլտեան ներկայացուց «Օշական եւ բանաստեղծութեան խնդիրը» նիւթը, մեկնակէտ ունենալով անոր կատարած Սփիւռքի մէջ բանաստեղծութեան տագնապի մասին զանազան մատնանշումները: Օշական կը խօսի «իրաւ» բանաստեղծութեան մասին ու Պըլտեան նշեց որ այս որակականը անոր գրչին տակ դարձած է քննադատական հմայքաբառ մը: Իրաւը անոր համար իրականութեան չէ որ կը յղուի, այլ քերթուածով եկող անխառն ապրումին, իբրեւ զուտ ապրում: Անիկա ընդօրինակութիւն, բանի մը երկրորդը կամ պատկերը չէ, այլ բնատիպ «ապրում»ը, անմիջական կերպով հաղորդուած, այսինքն՝ առանց միջանկեալ տարրի, բանաստեղծին ապրածը եւ ոչ թէ անոր կողմէ յօրինուածը: Բանաստեղծական ապրումը կայ, երբ յուզական տարր, իբրեւ նախանիւթ, գոյութիւն: Առընչուելով ապրումին, իրաւ բանաստեղծութիւնը արեան երեւոյթ է: Օշական այս յուզական տարրը կը հակադրէ իմացականին, զոր ցանկալի չի գտներ բանաստեղծութեան մէջ, սակայն մեղմացնելու ճիգով մը այս երկուքին միջեւ հակադրումը կը ներբերէ խորհրդանիշը որպէս անձնական ապրումի խտացում ու բիւրեղացում: Կը խօսի նաեւ իմաստի ու մտածումի մասին, զորս մերժելով հանդերձ կը տեղադրէ քերթուածին մէջ բանաձեւուած որպէս գաղափարներ: Պըլտեան նշեց որ այս կէտին Օշական կը շփոթէ գաղափար ու մտածում, այսինքն կը նոյնացնէ յղացքի փշրանքները, իմաստի տարրերը ու զանոնք արտադրող բարդ գործողութիւնները: Մտածումը իբր պատկերացման սկզբունք Օշականի աշխարհին մէջ գոյութիւն չունի: Քերթուածի գրութիւնը իբրեւ արեան երեւոյթ ենթաիմացական գործ մըն է: Ուրեմն ի՞նչ է բանաստեղծութեան ստեղծումը, երբ յուզումը, իբրեւ սոսկական նախանիւթ պէտք է դառնայ քերթուած: Օշական կը խօսի ապրումի ազատագրումին, առարկայացումին, անդրափոխման մասին, կամ «վերափոխում»ին մասին: Բանաստեղծական վերափոխումը, նման Աստուածածնի միստիկ վերափոխումին, մէկ կողմէ կը մարմնաւորէ յուզումը ու միւս կողմէ զայն կը բարձրացնէ վեր: Բանաստեղծութիւնը այսպէս կը ստանայ վսեմ, սրբազան նկարագիր մը: Մարմնաւորումը կը կատարուի բառերուն մէջ: Ի՞նչ է բառերուն օրինավիճակը: Օշականի համար բառերը մոխրամաններն են, ուր քերթուածին մոխիրը, որպէս մնացորդ անցած կրակէն կը հանգչի: Բանաստեղծը կը յօրինէ տապանաքարեր, առաւելագոյն պարագային յուշարձաններ: Այսպէս, Օշական բանաստեղծական հարցը կը դնէ արտայայտութեան ծիրին մէջ: Քերթուածը արտայայտութիւնն է յուզումներու աշխարհին, եւ ոչ թէ նկարագրութիւնը: Ոչ մէկ խօսք երեւակայութեան մասին, իբր իմացականութեան մղիչ, կերպադրող ուժ: Պըլտեան եզրակացուց որ Օշականի թերիմացութիւնը բանաստեղծութեան հարցին մէջ այստեղ է, որովհետեւ բանաստեղծութիւնը գործողութիւն է եւ ոչ թէ արտայայտութիւն, ուր կը բանին ե՛ւ յուզական, ե՛ւ մտածողական տարրը, երկուքն ալ արձակուած կերպաւորման, այսինքն երեւակայութեան ուժէն: Բանաստեղծութիւնը կը մտածէ պատկերով ու կշռոյթով:

Վերջին ելոյթով հայաստանցի մտաւորական՝ Գրիգոր Ցակոբեան ներկայացուց «Ժանրերու հարցեր Ցակոբ Օշականի գրութիւններուն մէջ» նիւթը: Ցակոբեան ճշդեց որ պիտի խօսէր մասնաւորապէս վէպի ժանրին մասին: Ան յիշեց որ Օշական ինքզինք չհամարելով տեսաբան, նոյնիսկ յաճախ հերքելով տեսութիւններ, մեր գրական դաշտին մէջ եղած է վէպի ժանրի հետեւողական ստեղծողներէն: Ան նշեց անոր վերլուծական ժառանգութեան ժխտում - հաստատում զուգադրական բնոյթը, ուր վէպի չեղումները միաժամանակ կը յանգին զայն հաստատող տեսութիւններու: Ան նշեց որ ժանրի երեւոյթը խարսխուած է ժանրագիտակցութեան երբեմն հիմերուն՝ ժանրը իբրեւ գրականութեան յիշողութիւն, իբրեւ ընկերային - մշակութային կենսոլորտի ստորոգելի եւ վերջապէս իբրեւ ընթերցողի ու գրողի պայմանաւորուածութեան արդիւնք: Օշականի մօտ կեանքի նուաճումը, անոր լիակատար անդետեղելիութիւնն ու անսպառելիութիւնը, ունին գերակայ կշիռ: Այսպէս, վէպը կը կիրարկուի իբրեւ կեանքի անդրափոխանցում, եւ իրաւ բանաստեղծութեան հաստատումները կը գործեն նաեւ վէպին մէջ: Վէպը կը միտի կեանքի գեղարուեստական ընդլայնումին ու եթէ ան հասու չէ պարզ մարդ մը նուաճելու իբրեւ հերոս, ապա ան դուրս է վէպի Օշականեան ժանրատեսութենէն: Զեկուցաբերը օրինակներով նշեց Օշականի կեցուածքը հանդէպ հայ դասական վէպի պատմութեան համապատկերին մէջ կիրարկուած ժանրերուն, սիրավէպ, թերթօնային - ժամանցային վէպ, արկածախնդրական վէպ, պատմավէպ, գաղափարաբանական վէպ: Առաջինի պարագային օրինակ, հեղինակներու մեծ մասի մը գրչին տակ ան ինկած է ժամանցային բնոյթին տակ եւ այդ կիրարկումները կ'իյնան ժանրի հերքման, մերժումի դաշտին մէջ, մինչ օրինակ Խրապաշտներու կարգ մը իրագործումները սիրավէպի, որ կը յատկանշուին վարքագրութեամբ, կ'իյնան ժանրի հաստատումի դաշտին մէջ: Օշական առհասարակ ժամանցայինը կը ժխտէ, ինչպէս նաեւ դիպուածի, առեղծուածի, գաղտնիքի, արկածի արտաքին մակարդակներու սեւեռումը, երբ անոնք չեն նուաճեր անոնց ներքին մակարդակը: Պատմավէպի պարագային նոյնպէս, երբ անոնք չեն նուաճեր ժամանակի, անհատներու, հերոսներու իրականութեան կենսոլորտը, ապա կ'իյնան ժխտումի դաշտին մէջ: Օշական կ'առանձնացնէ ծանր վէպի տեսակը, որ կը յատկանշուի ընդարձակութեամբ, ուր այն կը ծառայէ կեանքի ընդլայնումին, ներաշխարհներու, գործողութեանց ներքին ծաւալման, ինչպէս օրինակ «Մնացորդաց»ի մէջ, թելադրականութեամբ եւ վերջապէս բոլոր տարրերու համամասնութեամբ ու ներդաշնակութեամբ: Ի՞նչ է վէպը հարցումին Օշական կը պատասխանէ՝ «վէպը կեանքն է. եթէ մեր տարիքը սահման մը ունի, սահման չունին մեր օրական ապրումները»: Վէպը ուրեմն կեանքի, կենսոլորտի, ապրումի անդրատեսողութիւնն է, վերժամանակայնութիւնը ստեղծագործութեան մէջ, անոր նուաճումը:

Տրուած զեկոյցներու տարողութեամբ ու բնոյթով, տրուած ըլլալով նաեւ Օշականի տեղն ու դերը ոչ թէ միայն Ի. դարու հայ գրականութեան, այլ նաեւ Սփիւռքի, այսինքն մեր ինքնասեւեռման ու ինքնահասկացողութեան գործընթացին մէջ, կը կարծենք որ Օշականի գիտաժողովը կը բերէր մօտեցումի լրջութեան ու գրականութեան նկատմամբ յանձնառու դիրքորոշում մը, որուն յաճախ չէ որ կը հանդիպինք մեր իրականութեան երբեմն ուռուցիկ ու ընդհանրապէս ինքնանգիտակից երեւոյթէն ներս: Ողջունելի ձեռնարկ մը, որ կը զետեղէ գրողը իրեն պատշաճ լըրջութեան շրջարկի մը մէջ, դուռը բանալով նաեւ գործին ընթերցման խորացումին ու ծաւալումին, առիթը տալով նաեւ ներկաներուն նախաճաշակ մը քաղելու մէկ օրուան մէջ անոր շուրջ տարուած տարիներու աշխատանքէն ու տեղեկանալու այդ աշխատանքին ներկայ հանգրուաններուն:

1998 Դեկտեմբեր 9
Սան - Ֆրանսիսքօ

PUBLICATIONS REÇUES

NOUVEAUX LIVRETS SPIRITUELS
LA LUMIERE DE NOEL

VATCHÉ IKNADIOSSIAN,
Archimandrite

Marseille 1998, n° 8

ՕՁՈՒՆԻ ՄԷՋ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ԱՆՈՒՆՈՎ ԴՊՐՈՑԻ ՄԸ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Գրեց՝ ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Հոգեկան անհուն հրճուանքով կարդացի «Յառաջ»ի Դեկտեմբեր 4-ի թիւին մէջ լոյս տեսած Ֆրանսայի «Հայաստան» Հիմնադրամի որոշման վերաբերող լրատուութիւնը, ուր կ'ըսուէր թէ «Հիմնադրամը դպրոցաշինութեան իր ծրագիրներուն շարքին որոշած է Շաւարշ Միսաքեանի անունը տալ Օձուն կառուցուելիք դպրոցին»։

Արդարեւ, Շահան Շահնուրի, Նիկողոս Սարաֆեանի եւ Զարեհ Որբունիի անուններով Հայաստանի մէջ դպրոցներ կառուցանելու որոշումէն ետք, այս երրորդ դպրոցը «Հայաստան» Հիմնադրամի Ֆրանսայի Վարչութեան որոշումով պիտի կրէ անունը գլխագիր մարդու մը, գլխագիր Հայու մը՝ Շաւարշ Միսաքեանի, որ աւելի քան երեք տասնամեակ՝ իր հիմնած «Յառաջ» օրաթերթին միջոցով, եղաւ ֆրանսահայ գաղութին դիմագիծ տուող, արեւմտահայ մշակոյթի ջերմ պաշտպան, մայրենի լեզուի անաղարտ պահպանման արթուն պահակ, «Մեծասքանչին մեծ դրօշակակիրը», ինչպէս պիտի ըսէր Հ. Ներսէս Տէր - Ներսէսեան։

«Հայաստան» Հիմնադրամի Ֆրանսայի վարչութեան այս իմաստուն եւ յոյժ ողջունելի որոշման առթիւ անհրաժեշտ նկատեցի թարմացնել յիշողութիւնները «Յառաջ»ի ընթերցողներուն, անոնց փոխանցելով կարգ մը տեղեկութիւններ Օձուն գիւղի, միջնադարուն անոր ունեցած դերին մասին հայ մշակոյթի զարգացման մէջ։

Օձուն գիւղը կը գտնուի Թումանեանի շրջանը Դեբեդի կիրճի ձախափնեայ բարձրադիր սարաւանդի վրայ։ Օձուն անուանումը կը յիշուի Ը. դարու մատենագրական աղբիւրներու մէջ։ Կը յիշատակուի նաեւ Օծուն, Օգուն, Աձուն, Աւձուն, Ուձուն, Ուցուն ձեւերով։ Գուգարք նահանգի Տաշիրք գաւառի հնագոյն բնակավայրերէն մին, որ միջնադարուն եղած է գաւառին կեդրոնը։ Գիւղին մէջ եւ շրջակայքը կը գտնուին տարբեր դարաշրջաններու ճարտարապետական յուշարձաններ եւ մօտակայ քարայրերէ յայտնաբերուած են մեծ թիւով ձեռագիր յիշատակարաններ։

Գիւղին կեդրոնը կը գտնուի Օձունի գմբէթաւոր Բազիլիկ Եկեղեցին (Զ. դար), միջնադարեան երկու գերեզմանատուներ՝ խաչքարերով արեւելեան կողմը՝ Ծիրանաւոր - Ծաղկավանք Եկեղեցին, իսկ մէկուկէս քիլոմեթր դէպի հարաւ - արեւելք՝ Հոռոմայրի վանքը, որ բաղկացած է երկու յուշարձանախումբերէ։ Առաջին խումբի գլխաւոր՝ Ս. Նշան Եկեղեցին կառուցած են Զաքարէ եւ Իվանէ սպասալարները 1187-ին։ Այս եկեղեցւոյ կողքին կը գտնուի վանքին երկրորդ եկեղեցին։

Օձունը Հայ մշակոյթի պատմութեան տուած է բազմաթիւ դէմքեր, որոնցմէ ամէնէն հռչակաւորն է Յովհան Գ. Օձնեցի, Հայ եկեղեցւոյ բարոյական եւ մտաւորական փառքերէն մին, որ կաթողիկոսական աթոռ բարձրացած է եւ պաշտօնավարած 11 տարի (717 _ 728 թուականներուն)։ Ան իր կրթութիւնը ստացած է Այրարատի Արագածոտն գաւառին մէջ, աշակերտելով իր ժամանակի ամէնէն հռչակաւոր աստուածբաններէն՝ վանահայր Թէոդորոս Քռթենաւորին։

Յովհան Գ. Օձնեցի եղած է մտաւորական եւ դիւանագիտական բարձր արժանիքներով օժտուած իմաստուն հայրապետ մը։ Կաթողիկոսական աթոռ բարձրանալէն երկու տարի ետք, 719-ին, ան մեկնած է Դամասկոս, ուր հանդիպում ունեցած է Օմար ամիրայապետին հետ, խօսելով հայ եկեղեցին եւ հոգեւորականութիւնը յուզող հարցերու մասին։ Ամիրայապետը ընդառաջելով Հայոց հայրապետի խնդրանքին, հրովարտակով մը կը հրամայէ քրիստոնեաները չբռնադատել իրենց հաւատքը փոխելու, եկեղեցիներէն եւ եկեղեցականներէն հարկ չպահանջել եւ ամէն տեղ ազատ թողուլ քրիստոնէական պաշտամունքը։ Շնորհիւ իր իմաստուն քաղաքականութեան, Յովհան Գ. Օձնեցի Կաթողիկոս կրցած է ազատել 705 թուականին Խրամի եւ Նախճաւանի մէջ հայ իշխաններու ողջակիզումէն ետք աքսորուած նախարարները, որոնք վերստացած են իրենց ժառանգական հողատիրական իրաւունքները։

Յովհան Գ. Օձնեցի Կաթողիկոս եղած է առաջին Հայ Կանոնագիրքը կազմողը եւ Պաւղիկեան աղանդաւորներու դէմ բուռն պայքար ծաւալած եկեղեցական մը։ Ան, 720 թուականին, գումարած է Դուինի Ժ. ժողովը, որուն մասնակցած են աւելի քան 30 եպիսկոպոսներ, Աշոտ Բագրատունի իշխանը եւ երեւելի նախարարներ։ Ժողովին նպատակը եղած է բառնալ եկեղեցականներու կատարած շեղծումները եւ ամրապնդել ծիսական՝ աւանդաբար սրբագործուած կարգը։ Ժողովին ընթացքին սահմանուած են 37 կանոններ, որոնցմով արգիլուած է հոգեւորականներու, աշխարհականներու հարբեցողութիւնը, սահմանուած է պսակադրութեան, հարսնիքի եւ կրօնական պաշտամունքի միջոցներու՝ ժամերգութեան, պահեցողութեան, ջրօրհնէքի, մկրտութեան, աղօթքի, պատարագի արարողակարգը։ Վերջին կանոնով խստիւ արգիլուած է որեւէ ձեւով հաղորդակցիլ պաւղիկեան աղանդաւորներու հետ։ Կանոնը խախտողները կ'ենթարկուէին ծանր խոշտանգումներու։

Յովհան Գ. Օձնեցի Կաթողիկոսի՝ աղանդաւորներու դէմ մղած գրչի պայքարներէն հռչակաւոր են «Ընդդէմ երեւութականաց» եւ «Ընդդէմ Պաւղիկեանց» ճառերը։ Ան գրած է նաեւ բազմաթիւ շարականներ, նուիրուած՝ Դաւիթ մարգարէին, Ստեփանոս Սարկաւագին, Յակոբոս, Պօղոս եւ Պետրոս առաքեալներուն։ Իրեն կը վերագրուին նաեւ Աւագ Ուրբաթի շարականները։

Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեան իր «Սուրբք եւ տօնք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ» գիրքին մէջ, խօսելով Յովհան Գ. Օձնեցի Կաթողիկոսին մասին, կը նշէ. «Գրական եւ մտաւորական արդիւնքներէն աւելի, Օձնեցի անտարակոյս իր ժամանակակիցներուն վրայ մեծ տպաւորութիւն պէտք է թողուցած ըլլայ իր անձնական բարձր նկարագրովը, որ արտայայտութիւնն էր բարձրօրէն հոգեւէր ձգտումներու, ազգանուէր լուրջ խոհականութեան, պարկեշտ քաղաքական հայեացքներու եւ մաքուր կենցաղի»։

Այս տողերը կարդալով այնքա՜ն տեղին ու յատկանշական կը գտնեմ «Հայաստան» Հիմնադրամի Ֆրանսայի Վարչութեան նախագահ Պր. Պետրոս Թերզեանի այն հաստատումը, թէ «Հայ մշակոյթի այդ վայրին մէջ ... դպրոցին համար հարկ էր խորհրդանշական անուն մը եւ Շաւարշ Միսաքեանէն զատ ոչ ոք աւելի լաւ կը համապատասխանէր այդ պահանջին»։

Յիրաւի, «ազգանուէր լուրջ խոհականութեան, պարկեշտ քաղաքական հայեացքներու եւ մաքուր կենցաղի» տէր դէմք տուած Օձունի մէջ կառուցուելիք դպրոցին համար յարմար անունն է Շաւարշ Միսաքեան, յիշեալ առաքինութիւններով օժտուած մեծ երախտաւոր մը։

ԴՈՂԱՑՈՒԹԻ ԴՈՂԱՑՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Լեւոն եւ Սոֆիա Յակոբեան գոլէժի մէջ, Նոյեմբեր 26-ին, հանդիպում մը տեղի ունեցած է Շահանդուխտի «Պուրճ Համուտէն կուգամ» հատորին առիթով։ Զոյգ հատորներուն մեկենասութիւնը ստանձնած էր Սարգիս Սարգիսեան։ Սկիզբը Վիգէն Տիչչէքէնեան երգած է Շահանդուխտի «Պուրճ Համուտ» նոր քերթուածին բառերով Շանթ Տիչչէքէնեանի յօրինած երգը։ Բացման խօսքով հանդէս եկած է զոյգ հատորներու խմբագիր՝ Կարօ Յովհաննէսեան։ Ան ընդգծած է Պուրճ Համուտի կարեւորութիւնը հաւաքական կեանքի մէջ եւ ըսած է, որ Լիբանանահայութեան ամբողջ դրամագլուխը՝ քաղաքական, մշակութային, կրթական, մարզական, բարեսիրական այս վայրին մէջ կը գտնուի։ Արտասանուած են Շահանդուխտի քերթուածներէն։ Ապա, խօսք առած է Շահանդուխտ որ խօսքն ուղղելով նաեւ երիտասարդութեան թելադրած է որ չարհամարհէ այս քաղաքը։ Հանդիպումին եզրափակիչ խօսքը արտասանած է Գեղամ Ծ. Վրդ. Խաչերեան։ Հուսկ տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը։

***

ՇԱՐԺԱՅԻ նորակառոյց Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ օծման եւ կից գործող միօրեայ դպրոցին բացման զոյգ առիթներով, Միացեալ Արաբական Էմիրութիւններու մէջ, Նոյեմբեր 13 - 20 յայտարարուած էր «Հայկական Շաբաթ» որու ընթացքին տեղի ունեցած են շարք մը որակաւոր ձեռնարկներ Աբու Տաբի, Տուպայ եւ Շարժա։ Նոյեմբեր 17-ին տեղի ունեցած է գեղանկարչական եւ հայկական ձեռագործներու ցուցահանդէսին բացումը Տուպայի Ռընէսանս պանդոկին սրահը։

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ երաժիշտներու ընկերակցութեան կազմակերպութեամբ, յիշատակի համերգ մը տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 7-ին Էջմիածնական Թեմի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ առաջնորդանիստ եկեղեցւոյ մէջ, հովանաւորութեամբ առաջնորդ՝ Յովնան Արք. Տէրտէրեանի։ Համերգին մասնակցած են դաշնակահար Յակոբ Պօյաճեան, Արթօ Միւհէնտիսեան, Յասմիկ Ինճէճիկեան (պարիթոն եւ սոփրանօ), Զաւէն Զաքարեան, Նորայր Արթինեան։ Աւարտին գնահատութեան խօսք արտասանած է Յովնան Արք.։ Ձեռնարկին հասոյթը կը տրամադրուի Գիւմրիի երաժշտական ուսումնարանին։

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Հ.Մ.Ը.Մ. — Կամք մարզասրահին մէջ, 700 հոգիի ներկայութեան եւ նախաձեռնութեամբ տեղւոյն Հ. Յ. Դ. Միհրան Փափազեան եւ Լաւալի Սարգիս Զէյթլեան կոմիտէներուն, տօնուած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան 108-րդ տարեդարձը։ Յանուն Կոմիտէներուն խօսած է Շանթ Ժամկոչեան, Երիտասարդական Միութիւններու անունով ալ արտայայտուած է Ղալէ Մանճիկեան։

***

ԳԷՄՊՐԻՃԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնին մէջ, Դեկտեմբեր 6-ին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Արամ - Դրօ Կոմիտէի եւ Հայ Դատի կազմակերպութեամբ ճաշ մը սարքուած է ի նպաստ Հայաստանի դեսպանատան։ Ներկայ եղած են դեսպան՝ Լեւոն Բարխուդարեան, անձնակազմը եւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ։ Խօսք առած են Ստեփան Փանոսեան, դեսպանը։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՆԱՒԱՍԱՐԴ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ. — Ազգային Միութիւնը գնահատելի գաղափարն ունեցած էր Նաւասարդ պարախումբը հրաւիրելու։ Ձեռնարկին հովանաւորութիւնը եւ ծախքերը, ներառեալ սրահին վարձքը, ստանձնած էր քաղաքապետութիւնը, Եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութիւնն ալ ճաշի պատրաստութիւնը առած էր։ Հարկ է շնորհակալ ըլլալ քաղաքապետ՝ Պ. Թիոլիէրի եւ իր գործակիցներուն այս ազնիւ վարուելակերպին համար։

Կիրակի, Դեկտեմբեր 6-ին Փալէ տէ Սփէքթաքլի մեծ սրահը ամբողջովին լեցուած էր, նաեւ շրջաններէն եկած Հայերով։ Որոշ յապաղումով, ժամը 16.30-ին, Ազգային Միութեան նախագահ՝ Պ. Օվիկեան հակիրճ խօսքերով շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն եւ քաղաքապետութեան, ապա, հնչեց երաժշտութիւնը եւ բեմը գրաւեց պարախումբը։

Յաջորդական պարերով, իր ճոխ յայտագրով, Նաւասարդ խանդավառեց հանդիսականները։

Դադարէն ետք ալ, Բ. մասին «Զարթօնք», «Սարդարապատ», «Տաղ Կօռանի» եւ այլ եւոյթներով, պարախումբը շարունակեց ոգեւորել ներկաները որոնք չէին խնայեր իրենց ծափահարութիւնները։

Ձեռնարկին հասոյթը կը յատկացուէր երկրաշարժի գօտիին։

ՍՕՍ _ ՊԱՐԷՏ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

- Գիտե՞ս, սխտոր եղաւ պատճառ, որ ես քիչ գացի դպրոց...

- Ինչպէ՞ս...

- Պատմեմ՝ լսէ։ Մենք՝ Պիթլիսցիներս, սխտոր շատ կը սիրենք։ Ամէն առաւօտ սխտորով կերակուր կ'ուտէի, կ'երթայի դպրոց։ Հոտ դասարան կը բռնէր... Ուսուցիչ կը մտնէր, հոտ կը քաշէր ու վրաս կը պոռար. Նորէ՞ն սխտոր կերած ես... Այո՛, կ'ըսէի, սխտոր կերած եմ, հապա ի՞նչ ուտէի... Հոտ սենեակ բռնած է, կ'ըսէր... Է, լուսամուտ բաց, կ'ըսէի... Կը կատղէր, դուրս կ'ընէր... Իմ ուզած ալ այդ էր, կ'երթայի տուն։ Մայրս կը հարցնէր՝ ինչո՞ւ նորէն չուտ եկար... Ուսուցիչ դուրս ըրաւ, ըսաւ՝ սխտոր կերած ես... Թողեմ ատոնց գըլուխ, կ'ըսէր մայրս, ատոնց նայէք, Պիթլիսի ճաշեր չեն հաւնիր եղեր, իրենց կերա՞ծ ինչ է...

Ահա այդ սխտոր եղաւ պատճառ...

Բայց կատակ կ'ընեմ, հիմնական պատճառ այդ չէր, անշուշտ, հիմնական պատճառ այն էր, որ ես արագ կը սորվէի, անոնք՝ դանդաղ... Շատ կը կարդայի, իրենց նոր սորված ես չուտոնց սորված կ'ըլլայի։ Տեսայ դպրոց ընելիք չունիմ, չգացի, գացի փողոց, լրագիր կը վաճառէի, ետքը հեռագրատուն գացի, հեռագիրներ կը բաժնէի...

Ու յիշեցի «Մարդկային կատակերգութեան» հերոսին, հեռագրատան ցրիչ Հոմերին, այդ ուրախ, բարի եւ ողբերգօրէն տխուր մանկանը... Նորից կարդացի հին աշխարհի պատմութեան դասին մարդկային քթերի մասին արած նրա զարմանալի զուարթ չատախօսութիւնը, զարմանալի զուարթ ծաղրածութիւնը... Ու ծիծաղս եկաւ։

Նորից կարդացի վիպակի այն ցնցող կտորը, ուր զուարթ ու բարի այդ մանուկը ստիպուած է պատերազմում զոհուած որդու մահուան գոյժն ազդարարող հեռագիրը յանձնել մօրը, ու լացս եկաւ։

Ի՞նչ ուժով է գրուած այդ կտորը, մանկան հոգեբանութեան ինչպիսի իմացութեամբ...

Ամբողջովին մանկութիւնից է գալիս Սարոյեանը, աւելի ճիշդ, մի մեծ մանուկ է, ու ինչպէս ստեղծագործութիւնների, այնպէս էլ «պզտիկ պատմութիւնների» մեծ մասը, այո՛, իր իսկ մանկութեան շուրջն է պտտում...

Մի անգամ կերանք, կշտացանք ու սեղանից վեր կացանք։ Մէջը կատակելու, աղմկելու, երգելու տրամադրութիւն կար։

- Երբ պզտիկ էի, մայրս պղլուրով փիլաւ կ'եփէր, ես ու Հենրիկոս ախպարս կ'ուտէինք, կը կշտանայինք, կ'ելլէինք դուրս ու կը սկսէինք կռուիլ... Մայրս կ'ըսէր. կերան, կշտացան, կատղեցան...

Հիմա ալ ահա նորէն խմեցի, կերայ, կշտացայ, կատղեցայ...

Այդ «կատղեցայ»ի «կ»-ն ու «ղ»-ն այնպէս կոպտացնելով էր արտասանում, ասես պիթլիսեցու կերպար էր քանդակում։

Ու պատմում էր, պատմում մանկութիւնից.

- Մանկութեանս տեղն Ֆրէզնօ կիսովկէս հայ էր։ Պիթլիսի, Վանի, Մշոյ, Տիյարպէքիրի խօսք, զրոյց, երգ կը լսուէր չորս կողմ։ Ջարդէն փախած Հայեր պզտիկ ուրախութիւններու վրայ անանկ կը խնդային, անանկ կը պոռային, որ ամբողջ փողոց, ամբողջ թաղ կը բռնէր։ Տեղացիներ կը զարմանային, կը նեղուէին, է՜, մեզի ինչ, մենք կը խնդայինք, կը պոռայինք...

Հայ իր բոլոր դժբախտութիւններու մէջ կատակ կը սիրէ, քոմիքը կը սիրէ, որովհետեւ լաւատես է...

Պզտիկ պատմութիւն մը ընեմ, լսէ։

(Շար. 19)

Madame Onnig Kiatibian,
Monsieur et Madame Hugues Kiatibian et leur fille Ariane,
Madame Arto Kouyoumdjian, ses enfants et petits enfants,
ainsi que la famille Djérédjian
ont la douleur de vous faire part du décès de leur époux, père, grand-père et oncle,

Onnig KIATIBIAN

La cérémonie religieuse aura lieu le jeudi 24 décembre 1998 à 15 heures en l'église arménienne Saint Jean-Baptiste, 15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Cet avis tient lieu de faire*part.

Ni fleurs, ni couronnes.

Des dons peuvent être adressés aux Amis de la Fondation Marie Noubar,
57, bd. Jourdan, 75014 Paris.

70 bis, rue de l'Assomption, 75016 Paris

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Ս. Տէր - Դաւթեան մասնաճիւղը խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի Սիրանոյշ Տէր - Գալուստեանի եւ ընտանիքին իր քրոջ՝ Սիւզան Մալիճեանի (Մարսէյլ) արկածալի մահուան առթիւ: Շնորհակալութեամբ ստացած է այս առթիւ 300 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Ա. Տէր - Գալուստեանէ եւ 200 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Պօղոս Շտոյեանէ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին, շնորհակալութեամբ ստացած է 2500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Զարզաւաթճեանէ (Փարիզ):

⁂

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները:

Եկեղեցւոյ պայծառութեան.

Տէր եւ Տիկին Առաքել Ղարիպեան, Տէր եւ Տիկին Պերնար Անդրէասեան 1000-ական ֆրանք:

Կարապետ Կարապետեանի մահուան առիթով. – Տէր եւ Տիկին Եղիա Կարապետեան 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մկրտիչեան եւ զաւակները 1000 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Արա Տիրինեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պօղոս Շիտոյեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մորիս Շիտոյեան 100 Ֆր.:

⁂

Մարսէյլի Մշակոյթի Տունը շնորհակալութեամբ ստացած է. – Տիկին Անոյշ Փիրանեանէ 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Փամպուքեանէ 200 Ֆր., Տիկին Վարդուհի Պօյաճեանէ 150 Ֆր., Տիկին Փարիզ Արմաղանեանէ 100 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ժերար Խաչատուրեան 1000 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր մօր՝ Արփինէ Խաչատուրեանի մահուան Բ. տարելիցին եւ հօր՝ Խաչիկ Խաչատուրեանի յիշատակին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շէն – Ֆրանս իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ բոլոր անոնց, թերթ, ձայնասփիւռ, միութիւն թէ անհատ որոնք իրենց օժանդակութեամբ Թոյլ տուին որ 1998 Ծնունդի 7-րդ վաճառքը յաջողութեամբ պսակուի: Շահը 150.000 Ֆր. է:

Շէն – Ֆրանս լաւագոյն օրեր կը մաղթէ իր բոլոր բարերարներուն, շնորհաւորելով Նոր տարին եւ Ծնունդը:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «*Djavo Chant*»
de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30
REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey VANICK
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 MARSEILLE
Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

⁂

Section «*Archalouys Tathéossian*»
de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section «*Archalouys Tathéossian*» de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL
du dimanche 28 février au dimanche 7 mars
à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :
- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 24, Ճրագալոյց Ծննդեան ժամը 17-ին, պատարագ ժամը 18-ին:

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 25, Ծնունդ, ժամը 11-ին պատարագ:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ

FRANCE CULTURE

Vendredi 25 Décembre 9h05
Chants de mariage de Komitas par la Chorale **«Sipan-Komitas»**.
Direction : **Garbis Aprikian.**

L'ECOLE TARKMANTCHATZ
vous invite
à son

REVEILLON
du jour de l'an

LE 31 DECEMBRE
à partir de 20 heures 30
LA SOIREE SERA ANIMEE PAR
GRICHA
et
Orchestre KAROUN
TRAITEUR AL DAR
Cotillons
Surprises
Loterie
Participation aux frais 400 F
Enfants — de 12 ans : 100 F
— Nombre de places limités —

RESERVATIONS AU :
Tél. : 01 46 45 60 55
01 46 44 62 16

19–27, SENTIER DES EPINETTES,
ISSY LES MOULINEAUX

APPEL DE L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les fêtes de fin d'année représentent un moment idéal pour se rappeler le sens du mot solidarité. C'est à ce sentiment de fraternité que nous faisons appel : n'oubliez pas que l'**Ecole Tarkmantchatz** existe et qu'elle a besoin de vous.

A l'**Ecole Tarkmantchatz** d'Issy - les - Moulineaux nous nous battons pour que la future génération d'Arméniens puisse acquérir et un jour transmettre à son tour notre héritage culturel.

Par vos dons et votre générosité participez à l'éducation des petits Arméniens.

Construisons nous-mêmes l'avenir de notre peuple.

La Direction

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՒԱԳ ՏՕՆԵՐ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Դեկտեմբեր 24

Տօն է Սրբոյն Դաւթի Մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնեղբայր Առաքելոյն

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 9.30-ին, առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

ՇԱԲԱԹ, Դեկտեմբեր 26

Տօն է Սրբոյն Ստեփանոսի Նախասարկաւագին եւ Առաջին Մարտիրոսին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 9.30-ին, առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 26, Տօն է Ստեփանոսի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏՕՆ Է ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ ԾՆՆԴԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5

Այս առթիւ, կէսօրէ վերջ ժամը 17.30ին Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ, որուն ընթացքին Հայ մանուկները պիտի հաղորդուին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ-ի
փափաքն է եւ որոշումը, որ ամէն տարի սոյն Թուականը ըլլայ Հայ մանուկներու օր:

Ընդառաջելով առաջարկին, Մայր Եկեղեցւոյ «Խաչատուր Աբովեան» միօրեայ դպրոցի Հոգաբարձութիւնը այս առթիւ կը կազմակերպէ՝

ՏՕՆԱԾԱՌԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Պատարագի աւարտին, Ջրբաշեան սրահին մէջ կը ժամանէ Կաղանդ Պապիկը՝ բաշխելու համար կաղանդչէքեր գաղութի բոլոր մանուկներուն:

Մեծ հաճոյքով կը հրաւիրենք ձեր փոքրիկները, որ ներկայ ըլլան պատարագին եւ մասնակցին սոյն տօնախմբութեան:

ԴՊՐՈՑԻ
ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

REPAS de NOEL

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
le Mardi 5 Janvier
à partir de 20 heures
MENU DE FETE
préparé par le chef Garo ENFICIAUD
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles —
M° COURCELLES 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26
Renseignements & réservations :
U.G.A.B. —
11, square Alboni — 75016 PARIS
Tél. : 01 45 20 03 18,
du lundi au vendredi de 9h à 18h.

LE PERE NOEL
vous attend à

L'ARBRE DE NOEL DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

le Dimanche 10 Janvier à partir de 12 heures
à la Salle des Fêtes «Thierry-le-Luron»
9, Bd du Midi — LE RAINCY 93340

SPECTACLE DES ENFANTS

ANIMATION MUSICALE
BUFFET
TOMBOLA
DISTRIBUTION des CADEAUX par le PERE NOEL

SPECTACLE SURPRISE

Renseignements à l'**Ecole Tebrotzassère : 01 43 81 01 72**
Accès autoroute A3: Sortie Villemomble Le Raincy
Accès SNCF : Gare de l'Est — Gare Villemomble Le Raincy
Salle à 200 mètres

ENTREE GRATUITE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR D'HIVER

La Croix Bleus des Arméniens de France
organise un séjour d'hiver à *Bellefontaine* (Jura) du 20 au 27 février 1999
pour les enfants de 8 ans révolus à moins de 15 ans.
Prix : 2700 F comprenant
- **transport**
- **hébergement**
- **location et cours de ski**
- **remontées mécaniques**
- **assurance**

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. Conseil d'Administration, 17 rue Bleue 75009 Paris
tél. 01 48 24 46 57
Date limite d'inscription : 12 janvier 1999.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 24
JEUDI
24 DECEMBRE
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.538 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.538

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 22 / 23)

Ս. ԲԱԲԱՅԵԱՆ _ Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Դեկտեմբեր 21-ին Երեւանի ուսանողութեան հետ ունեցած հանդիպումին ԼՂՀ Պաշտպանութեան Նախարարը ակնարկած է ԱԺՄ նախագահ Վ. Մանուկեանի յայտարարութեան թէ Հայաստանի ամբողջ տնտեսութիւնը կը գտնուի չորս հոգիի ձեռքը, որոնցմէ մէկը Ս. Բաբայեանն է։ Տարածուած է կարծիքը թէ այս վերջինը Երեւան եկած է այդ վերագրումը պարզաբանելու։ Համալսարանի հանդիպումին ան ըսած է թէ տնտեսութեան զարգացման մասին իր տեսակէտը ունի եւ չի կրնար չպնդել այդ մասին առնուազն այն պատճառով որ բանակը կարելի չէ անօթի պահել ու ինք պատասխանատուութիւն ունի։ Նոյն երեկոյին Ս. Բաբայեան երկար տեսակցութիւն մը ունեցած է Վ. Մանուկեանի հետ. անոնք քննարկած են ԼՂՀ եւ Հայաստանի տնտեսական հարցերու մարզը։

***

ՎԱՐՁԱՊԵՏԻՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐԸ

Ա. Դարբինեան Դեկտեմբեր 22-ին Հայ ազատամարտիկներու փառքի Թանգարանին մէջ Ամանորի նուէրներ տուած է զոհուած ազատամարտիկներու աւելի քան 100 երախաներուն։ Թանգարանը հիմնուած է 1994-ին։ Հոն կան հազարէ աւելի զոհուած ազատամարտիկներու վերաբերող նիւթեր, լուսանկարներ, գիրքեր, եւայլն։

***

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գրողներու Միութեան մեծ դահլիճին մէջ, Դեկտեմբեր 22-ին ցերեկոյթ մը տեղի ունեցած է Յակոբ Օշականի յիշատակին անոր ծննդեան 115 եւ մահուան 50-ամեակներուն առթիւ։ Բացումը կատարած է Միութեան քարտուղար՝ Արդար Ափինեան շեշտելով թէ Օշական իր ամբողջ կեանքն ապրած է մեր գրականութիւնը բարձր եւ հզօր տեսնելու երազանքով, բայց իր ողջութեան չէ արժանացած ճիշդ գնահատման։ Ա. Ափինեան աւելցուցած է. – «Այսօր ժամանակն է արժանին մատուցելու հայ գրականութեան մեծ երախտաւորին, վերջ տալու հայ գրականութեան մէջ դեռեւս Խորենացու ժամանակներէն իշխող Եղեռնին՝ անհատականութիւններու եւ նուիրեալներու հանդէպ գոյութիւն ունեցող անհանդուրժողութեան ու հալածանքին»։

Այլ ելոյթ ունեցողներ, Միութեան անդամ, քննադատ ընդգծած են այն հանգամանքը որ իր խստապահանջութեան պատճառաւ «արեւմտեան գրականութեան դասալ» բնորոշման արժանացած մտաւորականը յետ մահու կը ստանայ իր գնահատականը, եւ հետզհետէ մոռացութեան կը տրուի իր անունին շուրջ յառաջացած տարօրինակ աղմուկը։

***

ԱՊՕՐԻՆԻ ՁԿՆՈՐՍՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Բնապահական պետական տեսչութիւնը Դեկտեմբեր 14 – 18 ժամանակաշրջանին Երեւան, Աշտարակ, Ապարան, Ջարենցաւան եւ Հրազդան քաղաքներու շուկաներուն մէջ կազմակերպած է սիգ ձուկերու վաճառքի կանխարգիլման ստուգումի այցեր։ Գրաւուած են 563 թարմ, 150 ապխտած սիգ։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ կ'ուզէ անպայման դեր մը խաղալ Իրաքեան տագնապին լուծման ուղղութեամբ եւ Ժոսփէն ու Վետրին առաջարկներ կ'ընեն Շիրաքի անորոշ առաջարկէն ետք։ Ժոսփէն կ'ուզէ որ Ապահովութեան Խորհուրդի դերը վերահաստատուի, քանի շատեր ճգնում ունին զայն անտեսելու։ Ակնարկութիւնը, պարզ է, Ամերիկայի կը վերաբերի։ Ֆրանսա կ'ուզէ որ հակակշիռ գոյութիւն ունենայ Իրաքի զինումին վրայ, բայց այդ հակակշիռին պէտք է ընկերանայ հսկումի դրութիւն մը, որպէսզի Պաղտատ իր նիւթական կարելիութիւնները չգործածէ արգիլուած կազմածներ ներածելու համար։ Պէտք է նաեւ նախատեսել շրջափակման ջնջումը։ Միւս կողմէ, Պըթլէր կը մերժէ հրաժարիլ, կ'ըսէ թէ կը հրաժարի միայն այն ատեն, երբ փաստուի որ ինք է միակ խոչընդոտը Իրաքի ապազինման ստուգման։ Ռ. Պըթլէր, որ ՄԱԿ-ի յատուկ յանձնախումբին պետն է (Իւնսքոմ) կը մեղադրուէր որ խեղաթիւրած է իր տեղեկագիրը թոյլ տալու համար որ Ուաշինկթըն յարձակման անցնի։ Նաեւ այդ տեղեկագիրը նախ Գլինթընի տուած է, փոխանակ յանձնելու Ապահովութեան Խորհուրդին։

ԱԴՐԲԵՋԱՆ շատ դժգոհ է Միացեալ – Նահանգներու Ներկայացուցչական Ժողովի նախագահ՝ Պոպ Լիվինկսթընի հրաժարումէն, որովհետեւ հանրապետական այս խորհրդարանականն է որ ջանք չէ խնայած ջնջել տալու համար 907 թիւ յօդուածը որ կ'արգիլէ Ամերիկայի որեւէ օժանդակութիւն ընել Ազրբէջանի ցորչափ Հայաստանի ու Ղարաբաղի շրջափակումը կը մնայ։ Ծանօթ է որ Լիվինկսթըն հրաժարեցաւ որովհետեւ ինք ալ արտամուսնական «մեղքեր» գործած էր եւ ուզեց օրինակ ծառայել Գլինթընի։

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ օդուժը սխալմամբ ռմբակոծած է լիբանանցի կին մը իր վեց զաւակներով, Դեկտեմբեր 22-ին, երկրին արեւելեան շրջանը որ սուրիական հակակշռի տակ է։ Ըստ Իսրայէլի, որ ցաւ յայտնած է, օդանաւերուն թիրախն էր Հեզպոլահի մարզումի կայան մը։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ վարչապետ՝ Պրիմակով որ Նոր – Տելհի ժամանեց առաջարկեց որ ռուս – չին – հնդկական երրեակ մը ստեղծուի։ Ռուսաստան դեռ ցնցուած է ամերիկեան ինքնագլուխ յարձակումէն Իրաքի վրայ եւ Պրիմակով կ'ուզէ ապարէզ կարդալ արեւմուտքի, որու, թէեւ, թշնամի չէ, բայց ինք քաջ արեւելագէտ է։

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ, Ռամազանի առաջին ոճրափորձերը գործուեցան Դեկտեմբեր 20-էն 21-ի լուսնալիք գիշերը, որոնց հետեւանքով երեք մեռեալ կայ, չորրորդ մըն ալ մորթուած է։

ՉԻՆԱՑԻ երրորդ այլախոհ մըն ալ դատապարտուեցաւ, այս անգամ 12 տարուան բանտարկութեան։ Այս մէկը բուռն պաշտպան մըն է մարդկային իրաւանց եւ ժողովրդավարութեան։

ԿՐԱՍՆՕՅԱՐՍԿԻ (Սիպերիա) դատաւորներու աշխատավարձքերը կարելի չէ դրամով վճարել ուրեմն կը փոխարինուին

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՐԱՔԻ ՏԱԳՆԱՊԸ ԱՄՆ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Թուրք մամուլը վերլուծելով Իրաքի վերջին զարգացումները, այն եզրակացութեան կը յանգի որ ԱՄՆ-ու եւ Անգլիոյ յետագայ նպատակներուն մէջ տեղ ունի Իրաքի մասնատումը։ Բան մը որ կը հակասէ Իրաքի հետ բարի դրացնութեան յարաբերութիւններ վերահաստատելու Անգարայի միտումին. մանաւանդ որ ամերիկեան ռմբակոծութիւններուն առթիւ Իրաքի Արտաքին Գործերու նախարար Թ. Ազիզ խստօրէն քննադատած է Թուրքիան։

Անգարա այս անախորժ կացութեան մէջ ունի նախագահ Գլինթընի պաշտօնազրկման հեռանկարին վախն ալ։ Ծանօթ է որ ԱՄՆ-ու նախագահը անայլեայլ թիկունք է Անգարայի, անոր բոլոր ծրագիրներուն մէջ։ Թուրք մամուլը կը նշէ յատկապէս երեք գլխաւորները. Խոճալանի տագնապը, Ազրբէջանի քարիւղին Բաքու – Ճէյհան խողովակաշարը և Կիպրոսի Ռուսաստանէն գնած հրթիռներուն հարցը։

Եթէ ԱՄՆ-ու Ծերակոյտը յաջողի պաշտօնազրկել Գլինթընի, տեղի պիտի անցնի փոխ նախագահ Ալ Կոր. իսկ Անգարա այնքան վստահ չէ որ այս վերջինը նոյն ձեւով կը շարունակէ Թուրքիոյ նկատմամբ Գլինթընի վարած քաղաքականութիւնը։

նիւթեղէն ապրանքներով՝ ալիւր, գինի, սաւան կամ՝ դաղաղ…։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ նոր վարչապետին՝ Շրէօտէրի եւ կանաչներու միջեւ տագնապ մը ծնած է հիւլէական հարցին կապակցութեամբ։ Շրջապատի նախարար՝ Թրիթէն յայտարարած էր, առանց վարչապետութեան հետ խորհրդակցելու, որ անմիջապէս կը լուծուին երկու յանձնախումբեր որոնց պաշտօնն էր խորհուրդ տալ կառավարութեան հիւլէական քաղաքացիական ապահովութեան մասին։ Շրէօտէր հրաւիրած է նախարարը որ կարգի գայ։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏԻ պառակտումը կը շարունակուի շրջանէ շրջան եւ 22-ի վրայ 14 շրջաններու մէջ Մէկրէի կողմնակիցները մեծամասնութիւն կը կազմեն։ Նահանգային շուրջ 33 քարտուղարներ (Մէկրէթիսթ) կախակայուած են գործադիր Բիւրոյին կողմէ։ Ասոնք կ'աւելնան կախակայուած 14 նախորդներուն վրայ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ կրտսերագոյն բանտարկեալը 13 տարեկան է եւ արդէն 30 յանցագործութեանց հեղինակ է։ Ցարդ ձեռք առնուած բոլոր միջոցները ապարդիւն եղած են եւ ի վերջոյ հարկ եղած է զինք Գանի բանտը դնել։

ԳԼԻՆԹԸՆ ԱՄՈԼԸ խոհանոց մտած է կերակուր եփելու անապաստան անձերու համար։ «Ֆիկառօ» իր առաջին էջին վրայ (Դեկտեմբեր 23) «Լիպերասիոն» 8-րդ, հրատարակած են համապատասխան նկարը ուր կ'երեւին Պիլ եւ Հիլարի գոգնոց կապած…։ Գլինթընի դատը պիտի բացուի Ծերակոյտին առջեւ Յունուար 6-ին, բայց կրնայ շատ կարճ տեւել, Հանրապետական եւ Դեմոկրատ բազմաթիւ խորհրդարանականներ կը խորհին թէ պարզ «յանդիմանութիւն» մը կը բաւէ։

ՕԹԱՆ-Ի ՄԷՋ ՀԻՒԼԷԱԿԱՆ ԶԷՆՔԵՐՈՒ ՎԷ՞Ճ ՄԸ

Հազիւ կազմուած, Գերմանիոյ նոր կառավարութիւնը առաջարկած է որ ՕԹԱՆ հրաժարի հիւլէական զէնքի գործածութենէն։ ԱՄՆ բնաւ համամիտ չեն ու կը յիշեցնեն որ այդ զէնքին գործածութիւնը մաս կը կազմէ կազմակերպութեան ռազմավարութեան։ Կ'աւելցնեն որ Գերմանիոյ կեցուածքը սխալ է և վտանգաւոր։ Մինչդեռ այն պահէն երբ վաւերացուեցաւ Գերմանիոյ կառավարութեան կարմիր–կանաչ համաձայնութիւնը, անսպասելի չէր նման առաջարկ. Մանաւանդ որ 1991էն ի վեր առաջին անգամն է որ Ատլանտեան ուխտը կը պատրաստուի նոր մարտավարութիւն ճշդել, 1999 Ապրիլին լրանալիք 50-ամեակին առթիւ։

Ճիշդ է որ Ջրամարտի տասնամեակներուն Ուխտը կը յայտնէր թէ Արեւմուտքի դէմ խորհրդային յարձակումի մը պարագային պատրաստ էր հիւլէական զէնքով փոխադարձելու։ Սակայն, այսօր, խորհրդային սպառազինութեան գերակայութիւնը անցեալին կը պատկանի. Միութեան անկումէն ի վեր Ռուսաստանի զինեալ ուժերը շատ անմխիթար վիճակի մէջ են. զինուորներու ամսականները չեն վճարուիր, զօրավարները ռազմավարութիւն չունին։

Ուխտին դէմ բուն սպառնալիքները քիմիական եւ մանրէներով պատրաստուած զէնքերն են, որոնք կ'արտադրուին Իրաքի նման երկիրներու կողմէ։ Ցետոյ, միակողմանի կերպով հիւլէական զէնքերու գործածութեան վերջ տալ, պիտի չարգիլէ անոնց ծաւալումը։ Եթէ ԱՄՆ պակսեցնեն հիւլէական իրենց ուժը, Ճափոնի կամ Հարաւային Գորէայի նման երկիրներ իրենք զիրենք պարտադրուած պիտի նկատեն հիւլէական զէնքի տիրանալու, որպէսզի պաշտպանուին Հիւսիսային Գորէայի դէմ։ Կայ նաեւ այն պարագան որ Ռուսաստանի թափթփած վիճակէն դատելով սխալ է արեւելեան սպառնալիքը մէկ օրէն միւսը մոռնալ։ Կ'ըսուի թէ ՕԹԱՆ եւ Ռուսաստան վերջերս նոր համաձայնագիր մը ստորագրած են։

Միւս կողմէ Եւրոպա տեղ գրաւած հիւլէական զէնքերու քանակութիւնը մեծ չէ, ինչ որ միայն խորհրդանշական արժէք մը կուտայ անոնց։ Իսկ հիւլէական զէնքի տէր ՕԹԱՆ-ի երկիրները աւելի կը նախընտրեն մեծ ճշգրտութեամբ ելեկտրոնիկ զինամթերք մը զարգացնել, անոր ազդեցութիւնը աւելի դիւրութեամբ հակակշռելի ըլլալով։ Աթոմական սպառնալիքը արդէն միշտ աւելի վախցնելու նպատակով գործածուած է. ոչ մէկ արեւմտեան կառավարութիւն լրջօրէն մըտածած է այդ աշխարհը աղէտին պատասխանատուութիւնը ստանձնել։

Բայց, ԱՄՆ-ու հակազդեցութեան պատճառը ուրիշ տեղ է։ Անոնք կ'ուզեն կազմակերպութեան տալ համաշխարհային հանգամանք։ Կ'ուզեն ՕԹԱՆ-ը ընել զինուորական միջամտութեան ուժ մը որ պատրաստ ըլլայ հարուածելու որեւէ վտանգի պարագային, առանց ՄԱԿ-ի հաւանութիւնը ունենալու պարտադրանքին։

Գերմանիոյ նոր կառավարութիւնը միակը չէ որ այս ուղղութեամբ մտահոգութիւններ կը յայտնէ։ Քոսովոյի մէջ ալ հաւանական միջամտութեան հեռանկարին առջեւ գրեթէ բոլոր անդամ երկիրները հակառակեցան։ Գանատա բացայայտ կերպով յայտնած էր թէ կողմնակից է նոր ռազմավարութեան մէջ հիւլէական յարձակումը բացառելու։ Արդէն ՄԱԿ-ի Նոյեմբերի համագումարին հիւլէական զինամթերքի դէմ բանաձեւ մը քուէարկուած էր։

Գերմանիոյ առաջարկը առաջին քայլ մը ըլլալով հանդերձ, այնպէս կը թուի որ վէճերու նոր շրջան մը պիտի բանայ ՕԹԱՆ-ի մէջ։

ՅԱՌԱՋԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՒԵՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ՄԻՆԱՍ ԼՈՒՌԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հ. — Ի՞նչ պարագաներու տակ ծնունդ առաւ այս կեդրոնը։ Ի՞նչպէս նախագծուած է առաքելութեան դաշտը. ի՞նչ պահանջքներու գոհացում տալ ծրագրուած է։

Պ. — Նախ քան ձեր հարցումին ուղղակի պատասխանել, կարգ մը տեղեկութիւններ պէտք է տամ մեր ընկերակցութեան վերջին հինգ - վեց տարուան նոր ժամանակաշրջանին մասին։

Այժմ մենք կը գտնուինք Վենետիկի հանրածանօթ ճարտարապետ՝ Թոմմազօ Թէմանցայի 1775 / 77 թուականներուն կառուցած շէնք եւ պատմա - ճարտարապետական արժէք ներկայացնող՝ Loggia del Temanza կոչուած երկյարկանի կառոյցին մէջ, որ նախապէս, մինչեւ 1850, «Zenobio» պալատի եւ 1851-էն սկսեալ՝ Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի գրադարանը եղած է։ 1970-ական թուականներուն, վարժարանի տնօրէնութիւնը կամաց - կամաց կը լքէ այս շէնքը գրադարանը փոխադրելով վարժարանի կեդրոնական շէնքը, տրուած ըլլալով որ կառոյցը լրջօրէն վտանգուած էր եւ հիմնական վերանորոգումի կը կարօտէր։ 1986 — 1987 տարիներուն վերանորոգումի մեծածախս աշխատանքները կը սկսին եւ կ'աւարտին 1992-ին։ Վերանորոգման ամբողջական ծախքը կ'ապահովեն միլանաբնակ Մանուկեան ընտանիքին անդամները, ի յիշատակ իրենց հօր՝ Իտալահայոց Միութեան հիմնադիր անդամ, եւ Մխիթարեան Միաբանութեան գլխաւոր բարերարներէն տոքթոր Օննիկ Մանուկեանի։

Նոյն թուականին, դարձեալ տոքթոր Մանուկեանի յիշատակին, Վենետիկի այս կառոյցին մէջ կը հաստատուի O.M.—Օէմմէ (*) ընկերակցութիւնը, իր մէջ ամփոփելով Միլանոյէն փոխադրուած՝ Հայ Մշակոյթի Ուսումնասիրութեան եւ Վաւերագրումի Կեդրոնը և Օէմմէ (OEMME) հրատարակչութիւնը, ժառանգելով այս երկու հաստատութեանց, գրեթէ 3 տասնամեակ տեւող ճոխ գործունէութեան ամփոփած գիտական, վաւերագրային եւ հրատարակչական հարուստ նիւթն ու փորձառութիւնը։

Այս բոլորը ծնունդ կ'առնեն 1968-ին, Միլանի բազմարուեստից համալսարանի ճարտարապետական մասնաճիւղէն մի քանի երիտասարդ ճարտարապետներու Ադրիանօ Ալփակօ Նովէլլոյի, Արմէն Մանուկեանի, Յարութիւն Գազանճեանի, Հերման Վահրամեանի եւ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայէն Արմէն Զարեանի ջանքերուն շնորհիւ։ Այս աշխատանքային կորիզին նպատակն էր, լուրջ գիտական ու առարկայական մօտեցումով, տասնամեակներէ ի վեր անտեսուած միջնադարեան հայկական ճարտարապետութիւնը ուսումնասիրել եւ զանազան միջոցառումներով, յատկապէս ցուցահանդէսներով, հրատարակութիւններով եւ գիտաժողովներով զայն ներկայացնել հայ եւ մանաւանդ օտար մասնագէտներուն ու հանրութեան։

Տարիներու երկայնքին, այս խումբին նախաձեռնութեամբ եւ այլ մասնագէտներու մասնակցութեամբ, ինչպէս նաեւ իտալահայ գաղութի կարգ մը անհատներու եւ մարմիններու օժանդակութեամբ, որոնց կարգին հարկ է նշել Մխիթարեան Վենետիկի Միաբանութիւնը, հայկական եւ իտալական պետական եւ ակադեմական հաստատութեանց հովանաւորութեամբ, ճարտարապետական հետազօտութեան եւ վերանորոգումի բազմաթիւ գիտարշաւներ կը կազմակերպուին, ամբողջ Կովկասեան, Պատմական Հայաստանի եւ Իրանի շրջանները ընդգրկելով։ Ասոնցմէ անկախ կը կազմակերպուին նաեւ սեմինարներ, միջազգային գիտաժողովներ, շրջուն ցուցահանդէսներ, եւայլն։

1977-ին, այս բեղուն գործունէութեան զուգահեռ, Յակոբիկ Մանուկեանի, Հ. Վահրամեան եւ Ճիրոլամօ Փաչիֆիչիի նախաձեռնութեամբ, Միլանոյի մէջ կը հիմնուի I/COM հիմնարկը, որուն գլխաւոր նպատակը եղած է Միջին - Արեւելեան «ոչ - տիրող» մշակոյթներու դասական եւ ժամանակակից իրականութեան զանազան բնագաւառներու ուսումնասիրութիւնն ու հրապարակումը, դարձեալ հանրային բազմաթիւ ձեռնարկներ եւ գիտաժողովներ կազմակերպելով, Իտալիոյ եւ եւրոպական բազմաթիւ քաղաքներու մէջ։

1981-ին, Լուտվիկ Բազիլի եւ Հ. Վահրամեանի նախաձեռնութեամբ, Միլանի մէջ կը հիմնուի «Musicam» երաժշտական հիմնարկը որու նպատակն էր դարձեալ հայկական եւ Միջին - Արեւելեան «ոչ - տիրող» մշակոյթներու երաժշտութեանց ուսումնասիրութիւնն ու հրապարակումը։ Նոյնպէս համերգաշարներ, ձայնագրութիւններ, հրատարակութիւններ։

1985-ին, պահանջքը կը զգացուի ի մի բերել վերոնշեալ բազմատեսակ եւ որակեալ փորձառութիւններն ու հրատարակութիւնները եւ ինքնուրոյն մշակութային ռազմավարութիւն մը հետապնդող հրատարակչատան մը միջոցաւ համադրել։ Այսպէս ծնունդ կ'առնէ Oemme Edizioni հրատարակչատունը, Յակոբիկ, Արմէն, Սեդրակ Մանուկեաններու եւ Հերման Վահրամեանի ղեկավարութեամբ։ Աւելի կազմակերպուած ձեւով, յատկապէս իտալերէն եւ անգլերէն լեզուներով, եւ երբեմն ֆրանսերէն, գերմաներէն, հայերէն եւ այլ լեզուներով կը հրատարակուին ճարտարապետական, ընկերաբանական, պատմական, մշակոյթի, կրօնքի, մարդաբանութեան, դասական եւ արդի արուեստի ու երաժշտութեան, պատմական լուսանկարներու ու խոհանոցային արուեստի բնագաւառներուն յատկացուած մենագրութիւններ եւ համեմատական ուսումնասիրութեանց մատենաշարներ։ Մօտ 200·000 տպաքանակով անցնող տարիներու այս արտադրութիւնը տարածուած է Ամերիկաներէն, Եւրոպայէն մինչեւ Ծայրագոյն - Արեւելք, ծախուած կամ դրկուած հայ ու օտար մասնագէտներու, սիրող անհատներու, մշակութային կազմակերպութեանց, պետական եւ ակադեմական հաստատութեանց, դիւանագիտական ներկայացուցչութիւններու, եւայլն։

Կարելի է ուրեմն հետեւցնել որ վերոյիշեալ առաքելութեանց նպատակը՝ հայկական եւ անոր յարակից «ոչ - տիրող» մշակութային արժէքներու նոր ուղիներով տարածումը, բաւականաչափ գոհացում գտած է։

Աւելցնեմ որ այս զոյգ գործունէութեան եւ իւրաքանչիւր ծրագրի յաջողութեան իրենց նպաստը բերած են բազմաթիւ հայ եւ օտար մասնագէտներ (ապահովելով առարկայական մօտեցում մը ուսումնասիրուած նիւթերուն), ինչպէս նաեւ օժանդակ անհատներ կամ ընտանիքներ, որոնց կարելի չէ այստեղ առանձնապէս անդրադառնալ եւ որոնց, անշուշտ, ուղղուած է բոլորիս երախտագիտութիւնը։

Հ. — Ի՞նչ է ներկայի գործունէութեան սահմանագիծը՝ Ա. ներհայկական մարզին մէջ, Բ. արտաքին յարաբերութիւններու շրջանակով։

Պ. — 1992-ի Միլանոյէն Վենետիկ փոխադրութեան թուականէն ի վեր, նորակազմ O.M. — Օէմմէ ընկերակցութիւնը աշխատանքի նոր փուլ մը կ'ապրի, անշուշտ նաեւ, պատմական այժմու ժամանակաշրջանին, Վենետիկ քաղաքին եւ մեզ պատսպարող շէնք - կառոյցին նոր պայմաններուն բերումով։

Ունինք հանրութեան բաց գրադարան եւ ընթերցասրահ։ Հետեւաբար տասնամեակներու կուտակուած նիւթը՝ գրադարանային, լուսանկարչական եւ ճարտարապետական չափագրութեանց հարուստ արխիւներու հաւաքածոն, դասաւորելու եւ մատչելի դարձնելու պահանջքը կար։ 1995 թուականէն ի վեր, կրցած ենք Իտալիոյ քաղաքապետական գրադարանային համակարգչային ցանցի յաջող ծրագիր մը ձեռք ձգել եւ պիտակաւորումի աշխատանքը համակարգիչով կը կատարենք։ Նախքան այդ, փորձած ենք երկլեզու՝ հայատառ եւ լատինատառ պիտակաւորումի ծրագիր մը մշակել տալ, բայց այդ փորձերը ձախողեցան։

Պիտակաւորումի այս աշխատանքը բաւական երկար ժամանակի կը կարօտի, տրուած ըլլալով որ միաժամանակ կը զբաղինք մշակութային զանազան ծրագիրներու մշակումով եւ իրագործումով, հրատարակչատան եւ նոյն կեդրոնի մատակարարութեամբ ինչպէս նաեւ արտաքին փոխ - յարաբերութեամբ։

Ներհայկական մարզին մէջ, Վենետիկ գտնուելով անշուշտ առաջին հերթին մեր հիմնական նպատակն է աջակցիլ եւ փոխադարձ նեցուկ հանդիսանալ բոլորիս սիրելի եւ մեզ հիւրասիրող Մխիթարեան Միաբանութեան, փորձելով վերարժեւորել Վենետիկի աւելի քան հազարամեայ հայ համայնքին ներկայութիւնը։ Յարաբերութիւններ ունինք Իտալիոյ եւ այլ հայ գաղութներու մշակութային կամ կրօնական հաստատութիւններու եւ անհատներու հետ։ Կան կապեր Հայաստանի պետական եւ անհատական զանազան մարմիններու եւ սերտ գործակցութիւն՝ Հայաստանի Հռոմի դեսպանութեան հետ։

1995 թուականէն ստանձնած ենք նաեւ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամին Իտալիոյ յանձնախումբին գործադիր վարչութեան պաշտօնը, որ Իտալահայոց Միութեան ջանքերով կը փորձէ փոքրաթիւ գաղութին նպաստները ի մի բերել եւ մասամբ հոգալ Իտալիոյ եւ Վատիկանի մօտ Հայաստանի զոյգ դեսպանութեան ծախքերը։

Նոյնպէս, արտաքին յարաբերութիւնները՝ տեղական կամ արտասահմանեան պետական, ակադեմական մարմիններու կամ մշակութային այլ ընկերակցութիւններու հետ, բնական երեւոյթներ են։

Այս երկուքին համադրումով, շատ անգամ կարելիութիւնը կը ստեղծուի, Վենետիկի մէջ կամ այլուր կազմակերպուած միջազգային նախաձեռնութեանց հայկական մասնակցութիւն ապահովելու։ Այդ միջոցառումներուն, մեր ընկերակցութիւնը կը հանդիսանայ երբեմն նախաձեռնողի, երբեմն կազմակերպիչ կամ համադրիչ տարրի եւ կամ պարզապէս արխիւային նիւթ հայթայթող դերով։

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱԲԵՂԵԱՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄՂՁԱՒԱՆՋԸ

Գրեց՝ ՄՈՎՍԷՍ ՊԱԶԱՐԵԱՆ

Հայաստանի Հանրապետութեան վարչապետ Արմէն Դարբինեանի պաշտօնական առաքելութեամբ Լիբանան գտնուած օրերուն, հայ հասարակութեան հետ հանդիպման մը պահին, ներկաներու կողմէ բազում անգամ հարց տրուած է, թէ դասական ուղղագրութիւնը ե՞րբ պէտք է վերահաստատուի։

Ազգային նման յոյժ այժմէականութիւն ունեցող հարցին պատասխանած է վարչապետի այցին մասնակից, Հայաստանի «Օպերատիւ» հարցերու նախարար՝ Պր. Շահէն Գարամանուկեան, չեշտելով թէ Աբեղեանական ուղղագրութեամբ Հայաստանի մէջ կրթուած են մի քանի սերունդ եւ ուղղագրութեան փոփոխութիւնը կրնայ մօտաւորապէս երեք միլիոն մարդ մէկ անգամէն անգրագէտ դարձնել։

Տեղին է հարց տալ, ազգային տեսանկիւնէն խոցելի Աբեղեանական ուղղագրութեան գործադրումով արդեօք հայութեան տուեալ ժամանակի երկու հատուածները միատեղ անգրագէտ չդարձա՞ն։

Հայաստանի հայութիւնը տուեալ ժամանակին բռնապետական օրէնքով, որոշ տարիներու ընթացքին դժուարութեամբ իւրացուց մեր լեզուին եւ մշակոյթին անյարիր ուղղագրութիւնը։ Բայց հայութեան Եղեռնով սփիւռքացած մեծագոյն մասը, մինչեւ օրս ալ մնաց անգրագէտ հանդէպ Աբեղեանական ուղղագրութեան։

Կը յիշեմ 20-ական թուականի վերջին տարիներուն, ինչպէս արտասահմանի միւս հայահոծ գաղութներու պարագային, Յունաստան եւս նոր ուղղագրութեամբ գրականութիւն կը ստացուէր։ Մեր գաղթակայանի մէջ քիչ թէ շատ ուսումնասէր պատանիներ կամ երիտասարդներ այդ գիրքերը կ'առնէին կը թղթատէին, ուղղագրութեան փոփոխումը խորթ կը թուէր, չէին կրնար սահուն կարդալ, կամ սխալ կը հնչէին, ու անախորժութիւն զգալով՝ առանց կարդալու կը վերադարձնէին, այդ գիրքերը գաղթակայաններու խեղճուկ ակումբներու դարակներուն մէջ փոշեթաթաւ կը մնային։ Յստակ կը յիշեմ, ակումբի մը պատասխանատուն ինծի տուաւ, ժամանակի Սովետական Հայաստանի նշանաւոր գրաքննադատ Սուրխաթեանի Շէյքսփիրի մասին ուսումնասիրութեան ծաւալուն գիրքը։ Այդ թուականներուն, գրական աշխարհի մէջ մեծ վէճ կ'երթար, թէ դերասան Շէյքսփիրը տաղանդաւոր գրողի մը բոլոր ստեղծագործութիւնները իւրացուցած է եւ իր անունով հրապարակ է հանած։ Երկու շաբաթ, գուցէ եւ աւելի, չարչարուեցայ մինչեւ գէշ - աղէկ ընտելացայ անընդունելի այդ ուղղագրութեան եւ աւարտեցի գրքին ընթերցումը։ Աւելի քան եօթանասուն տարի ետքն ալ կարելի է հաստատել, թէ սփիւռքը իր ամբողջութեամբ, տակաւին կիսագրագէտ է Աբեղեանական ուղղագրութեան հանդէպ։

Վերեւի հաստատումին առընչութեամբ տեղին է օրինակ մը թէեւ անձնական ըլլալով գուցէ անհամեստութիւն նկատուի, բայց խիստ բնորոշ ըլլալուն համար կ'ուզեմ մէջբերել։ Ստորագրեալիս «Նամակներ սովետական «դրախտէն»» նամականիի մասին շատ գրասէր եւ մտերիմ բարեկամ մը հետեւեալ արտայայտութիւնը ունեցաւ, «Գիրքդ արեւելահայերէնով եւ գրած, դժուարաւ բայց յուզումով կարդացի, բարեբախտաբար դասական ուղղագրութեամբ հրապարակուած է, եթէ Աբեղեանական ըլլար, ինչ մեղքս պահեմ, հաւատա չէի կարդար», եւ աս 70 եւ աւելի տարիներ ետք։

1922 Մարտ 4 չարաղէտ թուականին, նախորդած էր Կարսի պայմանագիրը, սովետականացած Մոսկուան — չեմ ուզեր «խորհրդայնացած» բառը օգտագործել, Հայոց լեզուի մէջ խորհուրդ բառը նուիրականացած իմաստ ունի, «Խորհուրդ Խորին...» — նպատակ ունէր հայութեան ամբողջականութիւնը կոտորակել եւ սոցիալիզմի համար վտանգաւոր, սովետի սահմանէն դուրս, բայց ազգային զգացումներով տոգորուն տարրը խորթացնել, նոյն լեզուի տարբեր ուղղագրութեան կառուցուածքային փոփոխութեամբ։ Եւ առաջին ճակատագրական սադրանքը հանդիսացաւ Աբեղեանական ուղղագրութեան պարտադիր որդեգրումը։

Այս ծրագրուած տարանջատումի նախաձեռնութիւններուն — Կարսի պայմանագրութեան եւ ուղղագրութեան տարբերութեան — պիտի յաջորդէին եւս ճակատագրական եւ կործանարար կարգադրութիւններ եւ որոշումներ, որոնք մեր պատմութեան դառնագոյն շրջանը պիտի բնորոշէին։

Պարոյր Սեւակ իր «Անլռելի զանգակատուն» պօէմի Ղօղանջ Աւետիսի առաջին մասնաբաժինը կը սկսի հետեւեալ տողերով.

Հազար ութ հարիւր վաթսունինն թուին.
Հայոց այգիներն ի՞նչ պտուղ տուին,
Հայոց արտերում ի՞նչ բերք է հասել,
Դժուար է ասել
Սակայն այդ թուին Մայր Հայաստանի
Արգանդը եղաւ սրբօրէն բեղուն։

Եւ կը գովերգէ երկու անմահներուն՝ Յովհաննէս Թումանեանի եւ Կոմիտաս Վարդապետի ծնունդները։ Երբ աչքի առաջ ունենանք 20-ական թուականներուն Հայոց Աշխարհին ենթարկուած պատուհասները, արդեօք յետագայ հայ մայրեր պիտի ծնի՞ն պատմաբան մը, որ Հայոց պատմութեան սեւաթոյր 1920-ական թուականը ճշգրիտ իմաստով բնորոշէ...։

Քսանական թուականի առաջին տարիներուն, սովետականացած մեծ ու փոքր հանրապետութիւններու մէջ միայն Հայաստանն էր, որ իր բնակչութեան գրեթէ

կրկնապատիկը ունէր թշնամի կապիտալիստական երկիրներու մէջ, հայրենանուէր պղացումներով տոգորուն: Մոսկուեան կոմունիստ տիրակալներու համար անընդունելի էր իր կողմէ, սոցիալիստական հանրապետութեան մը բնակչութեան մեծագոյն մասի իր փարախէն դուրս ըլլալը, ուստի պէտք էր խորթացնել սոցիալիզմի համար վտանգաւոր այդ հատուածը, որով երկրորդ ճակատագրական հարուածն էր Արեւելեանական ուղղագրութեան որդեգրումը: Առաջինը եղած է 1921-ի Կարսի նուաստացուցիչ եւ Հայաստանը անդամահատող դաշնագրութիւնը, ստորագրուած նոյն Սովետներու օգնութեամբ ստեղծուած Քեմալական հանրապետութեան հետ:

Կարսի չարագուշակ եւ աղիտալի դաշնագրով ափ մը մնացած Հայաստանի սահմանները աւելի եւս սեղմուեցան, եւ նոյնիսկ Անիի աւերակներն ու հայութեան յաւերժութեան խորհրդանիշ Արարատն ալ թողնուեցան հայաջինջ Թուրք տիրապետութեան ենթակայ: Աւելին, այդ վատահամբաւ դաշնագրով կեանքի կոչուեցաւ Նախիջեւանի ինքնավար մարզը, ենթակայ նորաբոյս Ազրբէջան սովետական հանրապետութեան, հակառակ այն փաստին, որ Ազրբէջանի հետ սահմանակից չէր եւ բնակչութեան, տուեալ ժամանակին, 60 տոկոսը Հայեր էին, եւ ատոր կարգավիճակը չէր կրնար, եւ այժմ ալ չի կրնար փոփոխութեան ենթարկուիլ առանց Թրքական կառավարութեան հաւանութեան:

Սովետական Հայաստանի սահմանը Իրանի հետ, ուր հայկական հոծ հաւաքականութիւն, եւ որուն հետ յարաբերելու վտանգը տեսած կրնար ըլլար սովետական ղեկավարութիւնը, Մեղրիի շրջանի նեղ_նեղ երիզը եւ Կարմիր Բանակի խիստ հսկողութիւնը, Արաքս գետի յորձանուտով անկարելի կը դարձնէին հայրենաբնակ ժողովուրդին, պատմութեամբ իր մասը կազմած իրանահայութեան հետ յարաբերելու հաւանականութիւնը:

Այդ նոյն չարաղէտ 20-ական թուականի 1923-ին, շարունակուեցաւ Հայաստանի անդամահատութիւնը, դիւական ծնունդ Ստալինի Թիֆլիսի մէջ հսկողութեամբ: Հոն ինչ_որ Անդրկովկասի Համայնավար կուսակցութեան կոմիտէներու որոշումով, Մելիքներու արծուաբոյն Ղարաբաղն ալ անջատուեցաւ Մայր Հայաստանէն եւ հռչակուեցաւ ինքնավար մարզ, ենթակայ Ազրբէջանին: Անկէ ետք Պաքիրովներ եւ Ալիեւներ անկաշկանդ աշխատեցան քայքայել դարերէն եկած Արցախի հայկական դիմագիծն ու մշակոյթը:

Սովետի փլուզումով Արցախի հերոս ժողովուրդը այսօր իր ճակատագրին տէրն է եւ կրնայ շարունակել իր ազգային երթը, իսկ անկախացած Հայաստանը Հայրենիք – Սփիւռք միասնութեան հարցը առանց բռնապետներու միջամտութեան, ինք կրնայ լուծել: Այդ անհրաժեշտ միասնութեան խոչընդոտներէն մէկն է պարտադրուած Արեւելեանական ուղղագրութիւնը:

Սահմանային միջ_պետական հարցերը միջազգային դաշնագրութիւններով ժառանգուած, ներկայիս փոփոխութեան ենթակայ չեն կրնար ըլլալ, բայց ուղղագրութիւնը վերականգնել մեր իրաւասութեան սահմաններուն մէջ ըլլալով, անյապաղ պէտք է վերահաստատել աւանդական ուղղագրութիւնը եւ ճանապարհ բանալ Հայրենիք – Սփիւռք սերտ համագործակցութեան:

Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնումը անշուշտ շատ դժուարութիւններ պիտի ունենայ: Անցեալին անօրինականը բռնութեամբ պարտադրուեցաւ, բայց հիմա անկախութեան պայմաններուն օրէնքով կը վերահաստատուի դասական ուղղագրութիւնը, թող մաս առ մաս ուղղումներ ըլլան: Այդ բոլորը արդէն լեզուաբաններու եւ Հայաստանի Հանրապետութեան համապատասխան նախարարութիւններու համագործակցութեամբ լաւագոյն լուծումը կը ստանայ:

«Ապագայ», Մոնրէալ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, նախաձեռնութեամբ Հայաստանի դեսպանատան, Դեկտեմբեր 6-ին, ժամը 1·30-ին Հայաստանի երկրաշարժին 10-ամեակը ոգեկոչուած է մայրաքաղաքին Վասիլէոս Գոնստանտինոս եւ Ռիգարի փողոցներու անկիւնը գտնուող խաչքար – յուշարձանին առջեւ: Ներկայ գտնուած են յոյն քաղաքական անձնաւորութիւններ, դեսպաններ եւ Հայկական կուսակցութեանց ու Միութեանց ներկայացուցիչներ: Ցաւակցական խօսք առած են Հայաստանի դեսպան՝ Արման Կիրակոսեան, Հայաստանի աղէտեալներու Օգնութեան Յունաստանի Կոմիտէի նախագահ՝ Գեղամ Եաղճեան, Յունաստանի Պաշտպանութեան Նախարարութեան սպառազինումներու վարչութեան պետ Եաննիս Զպոքոսի: Աւարտին Համազգայինի երգչախումբը երգած է հելլէն եւ հայկական փառերգները:

⁂

ՆԻՈՍ ԳՈՋՄՈՍԻ (Յունաստան) Սուրբ Կարապետ Եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 5-ին հանդէս մը տրուած է Հայաստանի երկրաշարժի 10-րդ տարելիցին առթիւ, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Ատտիկէի մասնաճիւղի վարչութեան; Երաժշտուհի Գոհար Սպարթալեանի ղեկավարութեամբ ելոյթ ունեցած են Աթէնքի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մանկական երգչախումբը եւ Թաղամասի փոքրերու «Անգինա» խումբը դասական եւ ազգային ստեղծագործութիւններով:

Բացման խօսքը արտասանած է Գրիգոր Դաւիթեան, ապա գործադրուած է խնամուած յայտագիր մը:

⁂

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Ակումբին 80-ամեակին առթիւ, շարք մը հանդիսութիւններ տեղի ունեցած են: Ձեռնարկները սկսած են Մարտին եւ շարունակուած Նոյեմբեր եւ Դեկտեմբեր ամիսներուն: Նոյեմբեր 12-ին Հայոց Հասարակական Միութեան սրահին մէջ, տեղի ունեցած է Ակումբին հիմնադրութեան յոբելենական հանդիսութիւնը: Ձեռնարկին սկիզբը կարդացուած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին կոնդակը: Յաջորդած են ելոյթներ եւ գեղարուեստական յայտագիր մը:

⁂

ԼԱԽԱԼԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնի պաշտօնական բացումէն ետք, Դեկտեմբեր 2-ին ալ, Հ·Օ·Մ·-ի տեղւոյն Շուշի մասնաճիւղին նախաձեռնութեամբ, բացումը կատարուած է համալիրին 3-րդ յարկը գտնուող Հ·Օ·Մ·-ի գրասենեակին:

⁂

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի Համազգայինի Յ· Մանուկեան գրադարանի սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 3-ին, բացումը կատարուած է Համազգայինի Արշիլ Կորքի ցուցասրահին կողմէ կազմակերպուած ցուցահանդէսին որ նուիրուած էր երկրաշարժի 10-րդ տարելիցին: Բացման խօսքը արտասանած է Արմէն Մարտիրոսեան որ ամփոփ գիծերով ներկայացուցած է Հայկ եւ Սէյրան Գասպարեան արուեստագէտ եղբայրներու կենսագրութիւնը: Ցուցահանդէսը տեւած է մինչեւ Դեկտեմբեր 6: 40 նկարներէն շատեր գնուած են:

⁂

ԹՕՓԳԱԲՈՒԻ Ս· Նիկողայոս Եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 6-ին, կատարուած է աւանդական տօնախմբութիւն եւ մատաղօրհնութիւն, նախագահութեամբ Մեսրոպ պատրիարքի, որ նաեւ քարոզած է: Եկեղեցական արարողութեան յաջորդած է սիրոյ սեղան մը որուն եւս նախագահած է Մեսրոպ Արք·: Օրուան խօսնակը եղած է Պ· Նալպանտ; Թաղային Խորհուրդի տեղեկագիրը ներկայացուցած է Յակոբ Սէօզիւթ: Վարժարանի տնօրէնուհին՝ Անի Աքչէհիրլի ուղերձ մը կարդացած է յայտնելով թէ Լեւոն Վարդուհեան վարժարանը կանգուն կը մնայ 180 տարիէ ի վեր համայնքին նուէրով: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք, փակումը կատարած է Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս:

ԽՍՏԱՊԱՀԱՆՋ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐ ԱԼ ԿԱՆ

Ուզպեկստանի նախագահը Կարիմով Հոկտեմբերի հրամանագրով մը արգիլած է մեծածախս ու շռայլ տօնակատարութիւնները որոնք տեղի կ'ունենային հարսանիքի, յուղարկաւորութեան եւ նման առիթներով: Անցեալէն փոխանցուած այդ սովորութիւններուն դէմ խիստ պայքարի ձեռնարկուած է: Նախագահին հրամանագիրը կ'ըսէ թէ նման պերճաշուք նշումներ ունայնամտութեան, սնափառութեան, ցուցամոլութեան առիթներ են ու արհամարհանք՝ ժողովրդական աւանդութիւններու եւ համեստ շրջանակներու հանդէպ: Հրամանագրին գլխաւոր թիրախն են պետական պաշտօնատարները որոնք կը չարաշահեն իրենց իշխանութիւնը եւ կը մոռնան ժողովուրդը:

Հրամանագրին հեղինակները կ'ուզեն որ փոխանակ ընտանեկան տօնակատարութիւններու առթիւ կատարուած շռայլութեան, մարդիկ գումարներ նուիրեն բարեգործութեան: Մասնակցին ճամբաներու, կամուրջներու շինութեան:

Անցեալի այս մնացորդներուն դէմ պայքարելու համար գործակցութեան հրաւիրուած են աշխարհավար եւ կրօնական կազմակերպութիւններ: Ամէնուն պարտականութիւնն է միջոցներ ձեռք առնել արգելք ըլլալու համար նման տօնակատարութիւններով մսխումներու: Նախագահը շարժման մղած է արդարադատութիւնն ալ որպէսզի մեծ ուշադրութեամբ հետեւին բարձրաստիճան անձնաւորութիւններու մեծագումար տօնակատարութիւններուն եւ հարկաւոր միջոցներուն դիմեն: Այդ մարզին պայքարը առաջին զոհեր տուած է արդէն: Հոկտեմբերի վերջաւորութեան բարձրաստիճան դէմք մը որ հարկերու յանձնախումբին պետն էր, պաշտօնազրկուած է մեծ շուքով տօնած ըլլալուն համար իր մէկ զաւկին թլփատումը: Լսելով իր պաշտօնազրկումի լուրը, ան անձնասպան եղած է, իր օգնականն ալ նետուած հինգերորդ յարկէն վար:

ՔԱՂՀԱՆ

VIENT DE PARAITRE (C D)

KOHARIK GAZAROSSIAN

Arthur Aharonian, Henri Alecian, Nora Armani, Sahan Arzruni, Chouchig Bulbulian, Haïk Davtian, Anton Matalaev, Rudolf Sulzenbacker.

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Օր մը Թագաւոր կուգայ ատաղձագործի մը քով, կ'ըսէ. մինչեւ առաւօտ ինծի հարիւր ջուվալ թեփ պիտի տաս, եթէ չտաս, գլուխդ պիտի կտրեմ: Մարդ տխուր կը նստի. մինչեւ առաւօտ հարիւր ջուվալ թեփ ուսկէ՞ց պիտի տայ: Այդ ժամանակ բարեկամ մը տունը կու գայ, կը հարցնէ. Ինչո՞ւ տխուր նստեր ես… Այսպէս ու այսպէս, կ'ըսէ, թագաւոր այսպէս պայման դրաւ… Հոգ մի ըներ, կ'ըսէ, հաց բեր, գինի բեր, քէֆ ընենք… Հայա թե՞փ… Բան մը կ'ըլլայ, կ'ըսէ… Կը նստին, կ'ուտեն կը խմեն… Ատաղձագործ պատուհանէն կը նայի դուրս՝ առաւօտ մօտ է, հայա թե՞փ, կ'ըսէ… Հոգ մի ըներ բան մը կ'ըլլայ… Թագաւորի մարդիկներ արդէն եկեր, դուռ կը ծեծեն, խեղճ ատաղձագործ, գոյնը նետեր, դարձեալ կը հարցնէ. հայա թե՞փ… Բարեկամ դարձեալ կ'ըսէ. հոգ մի ըներ, բան մը կ'ըլլայ… Եղբա՛յր, ալ ինչ պիտի ըլլայ, հիմա գլուխս կը կտրեն…

Թագաւորի մարդիկներ դուռ կը զարնեն, դուրսէն կը պոռան. ատաղձագո՛րծ, թագաւոր այս գիշեր մեռաւ, դագաղ մը շինէ անոր համար… Բարեկամ կ'ըսէ՝ ըսի չէ՞ հոգ մի ըներ, բան մը կ'ըլլայ…

Այս պատմութիւն մեծ մայրս՝ Լուսնթագ Կարողլանեան պատմած է ինծի: Այս տեսակ հազար-հազար պատմութիւն ունէր… Կը հարցնէի՝ այդքան պատմութիւն ինչպէ՞ս կը յիշես ու չես մոռնար… Կը յիշեմ, կ'ըսէր, որովհետեւ հետաքրքիր են…

Իմ մեծ մայր Ամերիկայի մէջ ալ Պիթլիս կ'ապրէր: Ան առանձին աստուած ունէր, կրօն չէր գիտեր, անոր աստուած ուրիշ էր, ան ամէնէն շատ մարդու խելքին ու կութին կը հաւատար ու չէր վհատեր, չէր յուսահատեր…

Պատմում էր Սարոյեանը, ու ես զգում, տեսնում, ասես շօշափում էի այն մթնոլորտը, որտեղից սերել, սկիզբ է առել նա, այն տառապած, ջարդից փախած մարդկանց, որոնք «պզտիկ ուրախութիւններու վրայ անանկ կը խնդային, անանկ կը պոռային, որ ամբողջ փողոց, ամբողջ թաղ կը բանէր, այն մարդկանց, որոնք կեանքի ամենածանր պահին կարող էին ասել. «Հոգ մի ըներ, բան մը կ'ըլլայ»… Սարոյեանը սիրել է այդ մարդկանց, նրանց էութեան մէջ յայտնաբերել հոգեւոր մեծ ու սուրբ արժէքներ, կեցութեան պարզ, բայց իմաստուն օրէնքներ ու ժառանգել դրանք: Եւ պատահական չէ, որ այդ մարդկանցից ամենամօտիկին, ամենաթանկագին, ամենասիրելիին՝ մօրը Թագուհի Սարոյեանին է նուիրել իր լաւագոյն գործերից մէկը «Մարդկային կատակերգութիւնը», նուիրել այսպիսի խօսքերով.

«Ես երկար պատրաստւում էի քեզ համար պատմուածք գրել, ես այնպէս ուզում էի, որ դա լինէր առանձնապէս լաւ պատմուածք, լաւագոյնը որ կարող եմ գրել, եւ հիմա ահա, վերջապէս, թէկուզեւ մի փոքր հապշտապ, ես փորձեցի դա անել…

Յուսով եմ, շուտով որեւէ ոչ սովորական թարգմանիչ իմ պատմուածքը հայերէն կը թարգմանի, եւ կը տպագրի այն տառերով, որոնք դու հեշտ ես կարդում: Թարգմանութեան մէջ պատմուածքը կարող է նոյնիսկ աւելի լաւ ստացուել, քան անգլերէնում է, եւ ինչպէս յաճախ էր պատահում, դու յանկարծ կ'ուզես ինձ համար բարձրաձայն մի որեւէ բան կարդալ այդ պատմուածքից, թէեւ այդ պատմուածքը ես ինքս եմ գրել: Խոստանում եմ ուշադիր լսել եւ հիանալ մեր լեզուի, այնքան քիչ մարդկանց հասկանալի եւ քեզ այնքան սիրելի լեզուի գեղեցկութեամբ…»:

Սարոյեանը սիրել է այդ լեզուն, այդ համբերատար, անվհատ, տոկուն հայ մարդկանց, ու ինքն էլ նրանց նման երբեք չի վհատուել:

Պատմում է.

- Երբ սկսայ գրել, ոչ ոք չէր հաւատար, թէ կրնամ գրող դառնալ: Միայն մէկ մարդ կը հաւատար՝ վարսավիր Նշան Փափազեան… Ան կ'ըսէր. մի նեղէք տղուն, անոր մէջ բան մը կայ, ան կրնայ նշանաւոր մարդ դառնալ… Իսկ եթէ մէկ մարդ քեզի կը հաւատայ, ուրեմն պէտք չէ, որ յուսահատիս… Ու չէի յուսահատեր, կը գրէի, ամէն օր կը գրէի, գրածներս կը ղրկէի թերթերուն, ամսագրերուն, չէին տպեր, բայց դարձեալ կը գրէի, չէի յուսահատեր: Օր մը բարեկամ մը հարցուց. եթէ այդպէս անվերջ գրես, ու չտպեն, ի՞նչ պիտի ընես, ինչով պիտի ընտանիք պահես… Ըսի՝ գումար պիտի խաղամ… Ըսածս չհասկցաւ, մինչդեռ կ'ուզէի ըսել, թէ դարձեալ պիտի գրեմ, որովհետեւ գրելն ալ գումար խաղալու պէս բան մըն է, եթէ համարձակութիւն չունիս ու չես հաւատար, թէ պիտի շահիս, պէտք չէ, որ խաղաս… Ես կը հաւատայի, որովհետեւ գրել շատ կը սիրէի, գրել ինծի համար շատ հետաքրքիր է: Ամէն ինչէ շուտ կը ձանձրանայի, գրելէ չէի ձանձրանար: Հասկայ, որ իմս գրելն է: Առաւօտ կ'ելլեմ, կը գրեմ, կը գրեմ ու տունէս դուրս կու գամ: Իրիկուն տուն կու գամ, կը մտածեմ՝ հետաքրքիր է, առաւօտ ի՞նչ գրած եմ…

(Շար· 20)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 3000 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Ժան Մինասեանէ (Փարիզ) Ս. Յակոբի տօնին առթիւ։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՒԱԳ ՏՕՆԵՐ

ՇԱԲԱԹ, Դեկտեմբեր 26

Տօն է Սրբոյն Ստեփանոսի Նախասարկաւագին եւ Առաջին Մարտիրոսին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 9·30-ին, առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 26, Տօն է Ստեփանոսի։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

UGAB - MARSEILLE

Dîner dansant de Noël

Samedi 9 Janvier 1999
à 20h30

à l'UGAB
327, bd. Michelet
13009 Marseille

Renseignements et réservations:
04 91 22 10 45

LEGS et DONATIONS au Fonds Arménien de France

Les enfants d'Arménie sont vos enfants. Donnez-leur un meilleur avenir

Le Fonds Arménien de France est une institution de bienfaisance qui regroupe l'ensemble des composantes de notre communauté, notamment les églises arméniennes Apostolique, Catholique et Évangélique. L'aide aux enfants d'Arménie et du Karabagh est au centre de son action humanitaire: construction d'écoles, création de cliniques (maternités, maladies infantiles,...), pensions mensuelles versées aux orphelins de la guerre, Bourses d'études, etc. Ces enfants souffrent des difficultés nées du blocus économique, des conséquences de la guerre et du séisme. Votre don peut améliorer sensiblement leurs conditions de vie. Ensemble, nous pouvons leur donner un meilleur avenir.

Inscrivez votre nom sur la terre d'Arménie.

Particuliers
récupérez 50 % de vos dons au Fonds Arménien de France

Notre statut fiscal permet à un particulier de déduire de ses impôts 50 % des dons effectués au profit du Fonds au cours d'une année fiscale, dans la limite de 6 % de ses revenus nets imposables. Ainsi une famille disposant de 100 000 F de revenus nets annuels imposables peut déduire du montant de son impôt jusqu'à 3 000 F pour un don de 6 000 F sur présentation d'un reçu cerfa délivré par nos soins. On peut allier ainsi une avantage fiscal non négligeable à une action de solidarité envers l'Arménie qui a tant besoin de se sentir soutenue en ces moments cruciaux pour son avenir.

Les legs et donations
au Fonds Arménien de France sont exempts de droits

Vous pouvez aussi désigner le Fonds Arménien de France comme bénéficiaire de dons ou de legs qui sont alors exonérés en totalité des droits de mutation.

Il peut s'agir d'argent, mais aussi de biens mobiliers et immobiliers.

Le legs est inclus dans un testament et ne prend effet qu'après le décès de son auteur, alors que la donation est faite du vivant de ce dernier. Dans ces deux cas, il est recommandé de se faire conseiller et assister par votre notaire.

Pour toute demande d'informations complémentaires relatives à ces questions, vous pouvez contacter le Fonds Arménien de France, qui peut également, si vous le souhaitez, vous mettre en relation avec son notaire.

Entreprises
déduisez de vos bénéfices la totalité de vos dons

Les entreprises peuvent également profiter de déductions fiscales. Elles peuvent déduire de leurs bénéfices la totalité de la somme donnée, jusqu'à 3,25 pour mille de leur chiffre d'affaires.

On ne saurait donc trop encourager les chefs d'entreprises qui génèrent des bénéfices à faire preuve de générosité sans que cela grève les résultats de leurs sociétés.

Ainsi une entreprise qui génère un chiffre d'affaires de 5 Millions de Francs peut déduire de ses bénéfices imposables quelque 16 000 F de don à une association de bienfaisance comme la nôtre.

Tél. : 01 43 68 29 29 - Fax : 01 43 68 15 91
Fonds Arménien de France,
BP 12 - 75660 Paris - Cedex 14

---

50 F par mois, 100 F par mois, plus...

Il n'y a pas de petits dons

La constance est le plus précieux des dons et le prélèvement mensuel en est la meilleure expression. Cette forme de don convient particulièrement aux salariés et pensionnés et elle assure au Fonds des ressources stables qui lui permettent de mieux planifier ses actions. Souscrivez et faites souscrire un prélèvement mensuel selon vos moyens. Vous serez sûr, ainsi de ne pas oublier ceux qui ont tant besoin de nous.

Merci de renvoyer dès aujourd'hui l'autorisation ci-dessous accompagnée d'un RIB, RIP ou RICE

AUTORISATION DE PRELEVEMENT J'autorise l'établissement teneur de mon compte à effectuer sur ce dernier, si sa situation le permet, tous les prélèvements ordonnés par le Fonds Arménien de France. En cas de litige sur un prélèvement, je pourrai en faire suspendre l'exécution, par simple demande à l'établissement teneur de mon compte. Je réglerai directement le différent avec le Fonds Arménien de France.

NUMERO NATIONAL D'EMETTEUR

406553

Nom, prénom et adresse du débiteur

N° DE TELEPHONE (falcultatif) :

DESIGNATION DU COMPTE A DEBITER

Code Banque	Code Guichet	Numéro de compte	Clé RIB

Date

Signature

Nom et adresse du créancier :

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
B.P. 12, 75 660 PARIS CEDEX 14

Nom et adresse de l'établissement teneur du compte à débiter (votre banque, ou CCP, ou Caisse d'Epargne)

Prière de renvoyer les deux parties de cet imprimé au créancier sans les séparer, en y joignant obligatoirement un relevé d'identité bancaire (RIB), postal (RIP) ou de Caisse d'Epargne (RICE).

DEMANDE DE PRELEVEMENT.

Valable jusqu'à annulation de ma part

Je soussigné(e) ....

....

autorise le Fonds Arménien de France à prélever le 10 de chaque mois sur mon compte la somme de :

- ☐ 50 F (cinquante francs)
- ☐ 100 F (cent francs)
- ☐ 150 F (cent cinquante francs)
- ☐ 200 F (deux cents francs)
- ☐ ... F (.................... francs)

(Cochez la case de votre choix)

Date :

Signature :

L'ECOLE TARKMANTCHATZ
vous invite
à son

REVEILLON
du jour de l'an

LE 31 DECEMBRE
à partir de 20 heures 30

LA SOIREE SERA ANIMEE PAR
G R I C H A
et
Orchestre K A R O U N

TRAITEUR AL DAR

Cotillons
Surprises
Loterie

Participation aux frais 400 F
Enfants — de 12 ans : 100 F

— *Nombre de places limités* —

RESERVATIONS AU:
Tél. : 01 46 45 60 55
01 46 44 62 16

19-27, SENTIER DES EPINETTES,
ISSY LES MOULINEAUX

REPAS de NOEL

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

le Mardi 5 Janvier
à partir de 20 heures

MENU DE FETE

préparé par le chef Garo ENFICIAUD

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles —
M° COURCELLES 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

COMPLET

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances — Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

présente ses meilleurs vœux pour l'année 1999 et souhaite une bonne fête de Noël

ԹԷՐԶԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը
լաւագոյն մաղթանքներով կը շնորհաւորէ
Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 25
VENDREDI
25 DECEMBRE
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice: Arpik MISSAKIAN

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01.47.70.86.60 Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամերիկեան առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·539 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.539

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ա. ՎՈԼՍԿԻ ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻԻՆ, ՂԱՐԱԲԱՂԻՆ, ԱԹՈՄԱԿԱՅԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ռուսաստանի Արդիւնաբերող եւ գործարարներու միութեան նախագահ Արկադի Վոլսկի ծանօթ է Ղարաբաղեան հարցին լուծումին համար ժողովուրդներու ինքնորոշման սկզբունքին նախընտրութեամբ: Ան Ղարաբաղի յատուկ կառավարման Կոմիտէին գլխաւորած է 1989 - 1990-ին: Մօտէն ծանօթ է հարցին զարգացման բոլոր փուլերուն: Վերջերս Հարցազրոյցի մը ընթացքին խօսած է աղէտի գօտիին, Արցախի հարցին մասին, ըսելէ ետք թէ մտադրած է կեանքին վերջին օրերը անցընել Հաղրութի Տող գիւղը:

Ինչ կը վերաբերի աղէտի գօտիին վերաշինութեան, ան ըսած է թէ զայն խանգարող ազդակներ եղան Լեռնային Ղարաբաղի մէջ կացութեան բարդացումը, Խորհրդային Միութեան քայքայումը, եւայլն: Մեղադրած է նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեանն ալ որ տարուած էր ինքնիշխանութեան գաղափարով, մինչդեռ կարելի էր անկախութենէն ետքն ալ աւելի ազդեցիկ աշխատանք տանիլ: Վոլսկի հաստատած է թէ իր գլխաւորած ընկերակցութիւնը գործօն մասնակցութիւն կը բերէ վերաշինութեան:

Անդրադառնալով Ղարաբաղի խնդրին, Վոլսկի գոհունակութիւն յայտնած է ներկայի կացութեան, քանի որ պատերազմ չկայ: «Միշտ կարծած եմ որ Ղարաբաղը պէտք է գերիշխանութիւն ունենայ: Լաւ ծանօթ եմ հարցի էութեան: Երկու տարի ապրած եմ Ղարաբաղ: Հարկ է եռանդով բանակցիլ եւ Ռուսաստան իր դերը կատարէ որպէս Մինսկի անդամ» ըսած է ան:

Ապա դժգոհած է հայեւռուս առեւտրատնտեսական համագործակցութենէն որ զարգացման լաւ ճամբու մէջ չէ: «Քաղաքական գերիշխանութեան կարելի է «այո» ըսել, բայց տնտեսականը անհեթեթութիւն է» կ'ըսէ Վոլսկի, աւելցնելով որ Ռուսաստանի ու Հայաստանի միջեւ ապրանքի փոխանակումը վեց անգամ նուազած է: Իսկ ատիկա երկու երկիրներուն ալ օգտակար չէ:

Խօսելով Մեծամօրի ատոմակայանին փակումին եւ վերաբացումին մասին, ան ըսած է թէ ժամանակին Լեւոն Տէր - Պետրոսեանին ըսած է թէ երկիրը առանց ատոր չի կրնար ապրիլ, ուժանիւթը չի բաւեր, բայց մերժած են արժէք ընծայել: Ներկայիս Ռուսաստանի օգնութեամբ թեւերէն մէկը նորոգուած է ու վերաբացուած, կը մնայ Բ. թեւն ալ վերանորոգել:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 23 / 24)

ԱՐՑԱԽԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԹԻՒԸ Կ'ԱՒԵԼՆԱՅ

ԼՂՀ դպրոցներուն մէջ տեղի կ'ունենան «Հրաժեշտ այբբենարանին» տօնահանդէսներ· այս տարի 2200 երախայ այբուբեն սորված են: Անոնք 1991-ի փոթորկոտ օրերուն նկուղներու մէջ ծնածներն են: Կրթութեան եւ գիտութեան փոխ - Նախարար Ս. Աւրեան ուրախութեամբ յայտնած է որ այս տարուան առաջին դասարանցինները աւելի շատ են, քան՝ 10-րդի աշակերտները:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Նախագահը՝ Եալըմ Էրէջի յանձնեց նոր կառավարութիւն մը կազմելու պաշտօնը: Ներկայիս Ճարտարարուեստի եւ Առեւտուրի նախարար է եւ եթէ յաջողի կառավարութիւն կազմել, ծագումով Քիւրտ առաջին նախարարապետը կ'ըլլայ Թուրքիոյ մէջ, Բնիկ Վանեցի է, 44 տարեկան եւ շատ յարգուած անձ է գործարար շրջանակներու մէջ:

ՄԵԾՆ -ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ վարչապետը նեղ կացութեան՝ մատնուած է իր երկու նախարարներուն հրաժարումէն ետք. արդարեւ, Դեկտեմբեր 23-ին, յաջորդաբար հրաժարեցան Ճարտարարուեստի նախարարը՝ Փիթըր Մէնտէլսոն եւ Ելմտական նախարարը՝ Ճօֆրուա Ռոպինսըն: Երկուքին պարագան ալ դրամի հետ կապուած է: Մանտէլսոն, 1997-ին, մեծահարուստ գործարարէ մը 3·730·000 ֆրանք ալ փոխ առած էր առանձնաշնորհեալ տոկոսով եւ տուն մը գնած Լոնտոնի ամէնէն պայծառ թաղամասին մէջ, Ռոպինսոն ալ խարդախութիւններու պատասխանատու է գործերու իրաւարանական մարզին մէջ:

ԻՏԱԼԻՈՅ վարչապետը յայտարարեց որ խօճալուն ազատ է եւ կրնայ իր ուզած երկիրը երթալ:

ԱԶԳ. ՃԱԿԱՏԻ ներքին ճակատումը կը շարունակուի եւ Դեկտեմբեր 23-ին, կուսակցութենէն արտաքսուեցան Պրինօ

(Շար.ը Դ. էջ)

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՆԱՑՔՆԵՐԸ ԵՒՐՈՊԱ

Հայաստանի, Պուլկարիոյ եւ Վրաստանի Փոխադրութեան նախարարները ստորագրած են յուշագիր մը որ Հայաստանի կարելիութիւն կուտայ իր գնացքներով Եւրոպա հասնելու: Ատիկա կարելիութիւն պիտի տայ բեռներու փոխադրութեան ծաւալները մեծցնելու. Իրանն ալ պիտի կրնայ միանալ դէպի Եւրոպա միջանցքին: Փոխադրութեան նախարար Ե. Զախարեան ըսած է թէ Հայաստան — Վրաստան — Պուլկարիա երկաթուղային միջանցքը «Տրասեկա»յի մաս կը կազմէ:

***

ԺԻԽԱ—Ի ԱԿՈՒՄԲԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի մէջ բացուած է ֆրանսահայ միջմասնագիտական խմբաւորումի (ԺԻԽԱ) ակումբը, կազմակերպութեան նախագահ Մանուէլ Տէյիրմէնճեանի նախաձեռնութեամբ: Ակումբին նպատակն է նպաստել Հայաստանի ընկերատնտեսական կեանքին վերելքին:

ԾՆՈՒՆԴԻ առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 25-ին (Շաբաթ / Կիրակի Դեկտեմբեր 26 / 27-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 29):

ԱՅՍ ԱՌԱՒՕՏ, ԱՅՍ ԵՐԵԿՈՅ

ԱՆՈՒՆ ՄԸ, ԱՆՈՒՆՆԵՐ

(Բ.— 1)

Երկուշաբթի է, Դեկտեմբեր 21, օր արձակուրդի, չեմ գտներ աւելի իմաստալից զբաղմունք, ահա թէ ինչպէս շարքի մը երրորդը կը գրուէ երկրորդին տեղը: Եթէ անցեալը այսքան արագ կը հեռանայ, ուրեմն ապագան ալ նոյնքան արագ պիտի հասնի, կրկին ունիմ այն զգացումը որ եթէ այսօր չգրեմ, ոչինչ գրած պիտի ըլլամ ապագայի անցեալին մէջ: Մինչ լուացքի մեքենաս կ'աշխատի մշիկ - մշիկ, ես կը յիշեմ Մայիսի այն օրը, երբ բարեկամուհիիս հետ գացած էինք, Սէն Տընիի Տաճարէն ետք, այցելելու ոտնագնդակի նորակառոյց «Մեհեան»ը: Հոն ուր տեղի պիտի ունենային աշխարհի բաժակի մրցումները: Զկար ելոյթ: Կարելի էր՝ փոխան վճարումի մը՝ մտնել, շրջագայիլ, պահ մը նստիլ հանդիսատեսի աթոռի վրայ, դիտել շրջապատը, սեւեռել խաղադաշտի մարգագետինը, ապա գալ դուրս յայտարարելու՝

— Ես տեսայ ամէնէն սկաւառակ մը՝ եկած տիեզերքէն եւ թառած Սէն Տընիի ծայրամասին: Այդ հրաշագեղ կառոյցին տուած են Stade de France անունը:

Կը հասնէր Յունիս 12-ը: Ոտնագնդակի երկրպագու ես ալ՝ երբ չունէի միջոցը տոմս ունենալու մրցումներէն որեւէ մէկուն համար, պիտի դիտէի խաղերը հեռատեսիլէն: Ուրեմն կը նստէի նստասենեակիս թիկնաթոռին վրայ, շուտով պիտի սկսէր խաղը: Ու յայտնատեսութիւն: Յանկարծ ինծի կը թուէր որ նստած էի ա՛յն աթոռին որուն վրայ նստած էի Մայիսի այդ օրը մարգադաշտ այցելութեանս: Շուրջս ութսուն հազար հանդիսատես, ծածանող դրօշակներ, տօնական օր: Տանս մէջ չէի, մարգադաշտն էի: Նոր կը հասկնայի որ միտքս՝ ինծմէ ծածուկ՝ մայիսեան այդ սիրուն յետմիջօրէին, առաջնորդած էր զիս մարգադաշտ, առաջնորդած էր որպէսզի մրցումներուն ատեն, վայրերու փոխանակութեան ճարտարութեամբ, գոնէ կարծէի որ խաղը կը դիտէի տեղւոյն վրայ, դաշտի մէկ աթոռէն:

Ու այն բոլոր մրցումները զորս դիտեցի բազկաթոռիս մէջ ընկղմած, ինծի թուեցաւ որ դիտեցի դաշտ հաւաքուած բազմութեան հետ:

Երեք բայեր էին որոնք կը շարունակէին կազմակերպել կեանքս:

Այսպէս կը խաղացուէին խաղերը, դէպքեր, երկիրները կը ճակատէին իրարու դէմ, ոտնագնդակը՝ գեղարուեստ, գլուխ եւ ոտք, փորձութիւն, ճակատ դիմադրականութեան, ահաւասիկ խուլիկաններ, մահաքունի մէջ կը մտնէր ոստիկան մը, գիս հետաքրքրողը Ֆրանսայի խումբն էր: Նախ, որովհետեւ՝ «Ամէն ոք երկու հայրենիք ունի, մէկը Ֆրանսան է», ապա, որովհետեւ՝ Ֆրանսան է հիւրընկալս, վերջապէս՝ բաղադրութիւնը խումբին: Քանի այդ խումբը կը շարունակէր իր յառաջխաղացքը, անսովոր երանութեան մը մագլցումը կը զգայի հոգիիս մէջ:

Ռոնալտօ, Շիլավէրդ, Էյ Հաճ, Սուքէր, Բաուլ, մրցումներուն զուգահեռ մամուլ կարդալով՝ կը հետեւէի խաղերուն, չէի գտներ Զինէտինին Զիտանը ակնկալութիւններուս մակարդակին, կը ցաւէի որ Ճորքաէֆ չէր ունենար այն փայլատակումը որուն արժանի էր, յիշողութեանս մէջ քանդակելով Թիւրամը, կը հետեւէի իմէ ժաքէի նուաստացումներուն, գնահատելէ ետք բոլոր արժանաւոր խաղացողներն ու նշանակուած կօլերը, մէկը միւսին ետեւէն կը կատարուէին զտումները, Ճափոն, Իրան, Հարաւ - Ափրիկէ, Ռումանիա, Արժանթին, Գերմանիա, անձնապէս՝ անգամ մը գոհ, անգամ մը՝ դժգոհ, չկար Հայաստանը, դուրս կուգային պարտուողները, Յուլիս 12, աւարտականի մնացած կ'ըլլային Ֆրանսան եւ Պրազիլը:

Ու երբ կը յաղթանակէր Ֆրանսան, երբ գլուխով նշանակած երկու հրաշակերտ կէտերով Զիտան կը վերարժեւորուէր սակարանիս մէջ, երբ կը հերոսանար նաեւ ժաքէ, ես անմիջապէս կը մտածէի այն բարերար ազդեցութեան մասին որ պիտի ունենար այդ յաղթանակը՝ խումբի բազմացեղ կազմութեան պատճառով: Կը նախատեսէի՝ յաջորդ առաւօտեան իսկ՝ շըրջափոխում մը երկրի համայնքային յարաբերութիւններու մէջ, Վստահ էի որ պիտի աւելնար փոխադարձ յարգանքը: Երկիրը իր բոլոր կոտորակներով պիտի ուղղուէր դէպի լուսաւոր ապագայ՝ իր ոտնագնդակի խումբին պատկերով:

Ամբողջական լաւատեսութեան մէջ կը լողար ակնկալութիւնս, այնքան խորունկ կը տեսնէի կատարուելու պատրաստուող այդ փոփոխութիւնը: Ինչ որ ընկերաբանները չէին կրցած ընել, հոն ուր դաստիարակները ձախողած էին, այնտեղ ուր քաղաքագէտներ տակաւին ելքեր կ'որոնէին, ոտնագնդակի խումբը բրած էր ահաւասիկ: Շնորհիւ այդ խումբի կատարումներուն՝ ահա հաստատուած էր եղբայրական մթնոլորտ մը, երկրին բոլոր բնակիչները կը ծափողջունէին հերոսները, հերոսներ խայտաբղէտ անուններով՝ Կիլար'չ եւ Տէշան, Հանրի եւ Պօղոսեան, Տիւկարրի եւ Պլան, Քարամպօ, Լիզարազու եւ Պարթէզ, սպիտակ եւ սեւ մորթով, Ֆրանսացի անշուշտ, նաեւ Քապիլ եւ Հայ, Նոր Գալէտոնիացի եւ Պասք, ողջոյններու նկարներուն մէջ Հանրապետութեան Նախագահ ու Վարչապետ, Նախարարներ, երեսփոխաններ, դերասաններ եւ արուեստագէտներ:

Ապա՝ ժողովուրդ՝ բազմամիլիոնաւոր:

Ու կը ցնծայի: Յաղթանակը տօնելու համար Շան - զ'Էլիզէ հաւաքուած բազմութիւններ հեռատեսիլիս պաստառին վրայ, ես պատուհանէս Փարիզի եւ ամբողջ Ֆրանսայի երկինքին մէջ կը կարծէի տեսնել հրավառութիւն մը, ի՜նչ կարեւորութիւն թէ կատարուած ուրիշ օր, ուրիշ տօնի մը առթիւ:

Մարող լոյսերուն հետ ակնկալութիւններս հետզհետէ կը կորսնցնէին իրենց փայլքը: Կը մխիթարէի ինքզինքս որ նըման փոփոխութիւններու համար բաւարար չէին նման իրադարձութիւններ: Անոնք, այո, կ'օգնէին, սակայն հիմնական դարման չէին կրնար դառնալ: Թէ ժամանակ պէտք էր: Կա՞ր վէրք որ անմիջապէս սպիանար: Միայն թէ եղածը անդառնալի քաղցկեղ չըլլար՝ կ'ընդունէի որ սպասածս չէր կրնար անմիջապէս իրականանալ, պէտք էր ըլլայի համբերատար, երբ ահա Թուլուզի մէջ Դեկտեմբերի 12-էն 13 լուսցող գիշերը կը սպաննուէր Հապիպ անունով երիտասարդ մը՝ ոստիկանի մը գնդակով:

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՅԱՌԱՋԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՒԵՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ՄԻՆԱՍ ԼՈՒՌԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հ. – Ի՞նչպէս կը բանի կեդրոնը.
ա. աշխատակազմ.
բ. նիւթական մատակարարում, պիւտճէ, եկամուտ, եւայլն:

Պ. _ Այս հարցումին պատասխանը մասամբ արդէն վերը տուի: 1992-էն 1997 տարիներուն, կեդրոնը ունեցած է երկու պաշտօնեայ. ճարտարապետ Արա Զարեանը որ ճարտարապետական մատենաշարի խմբագրական աշխատանքը յանձն առած էր եւ ստորագրեալս, որ ցարդ կ'ապահովէ կեդրոնի մատակարարական գործերը, գրադարանային պիտակաւորումի աշխատանքը եւ երաժշտական բաժինը: Իւրաքանչիւրս ունէր նաեւ յատուկ ծրագիրներու մշակման եւ համադրումի աշխատանքը: Միեւնոյն ժամանակ գոհացում կը տրուի նաեւ, մեր կարելիութեան սահմաններուն մէջ, որեւէ անհատի կամ հաստատութեան կատարած դիմումներուն: Կան նաեւ սիրայօժար կամ վճարովի արտաքին աշխատակիցներ:

Ընկերակցութիւնը որպէս կառոյց ունի տարեկան իր մնայուն պիւտճէն, յատկապէս ապահովուած միլանոյական Մանուկեան ընտանիքին Փոնտերով: Փոքր համեմատութեամբ եկամուտ մը կը գոյանայ հրատարակութեանց վաճառքով: Իսկ որեւէ յատուկ ձեռնարկ պէտք է իր տնտեսականը ապահովէ արտաքին աղբիւրներէ: Հազուադէպ են, կամ գրեթէ գոյութիւն չունին, նուիրատուութիւնները: Աշխատանք կը տանինք որ պետական որեւէ կառոյցէ տարեկան մնայուն հասոյթ մը ապահովուի, որպէս անշահախնդիր մշակութային կառոյց:

Հ. _ Ընդհանուր գործունէութեան մէջ ի՞նչ տեղ ունի հրատարակչական գործը, հատորներու եւ երաժշտական մարզի տեսակէտէն:

Պ. _ Հատորներու հրատարակչական աշխատանքը առ այժմ դադրած է: Այս չի բացառեր անշուշտ որ մօտ ապագային նոյն աշխատանքը, տարբեր մօտեցումներով վերսկսի:

Ան ինչ կը վերաբերի երաժշտականին, երկու - երեք տարիէ ի վեր սկսած ենք ձայնագրել, հմուտ եւ բարձրորակ մասնագէտներու խումբի մը աջակցութեամբ, ուղղակի մեր կողմէ կամ այլ հաստատութիւններու աջակցութեամբ կազմակերպուած երաժշտական միջոցառումները: Նախ եւ առաջ որպէս երաժշտական արխիւի փաստագրային նիւթ. իսկ այդ նիւթերէն ոմանք ընտրովի խտացեալ ձայնապնակի պիտի վերածուին եւ հանրութեան մատչելի պիտի դառնան: Առաջին ձայնապնակը արդէն յառաջիկայ Յունուարին լոյս կը տեսնէ եւ ամբողջութեամբ նուիրուած է Լ. Բաղիլի յիշատակին, ցարդ չմեկնաբանուած իր երգչախմբային գործերուն: Ձայնապնակներու այս շարքը պիտի կրէ նաեւ «Մուզիքամ» պիտակը, նպատակ ունենալով ժառանգել եւ շարունակել Բաղիլի ու Վահրամեանի նախաձեռնած առաքելութիւնը: Այս ծրագրին համար մեր ուշադրութիւնը սեւեռած պիտի ըլլայ յատկապէս միջնադարեան, աւանդական կամ ժողովրդային երաժշտութեան «Փիլոլոժիք» մօտեցում ունեցող համոյթները եւ ժամանակակից երաժշտութեան արտադրութիւնը:

Ձայնագրութեան եւ վաւերագրումի երկարաշունչ աշխատանքի մը ձեռնարկած ենք, որ է միջնադարեան հոգեւոր երգեցողութիւնը ըստ Ս. Ղազարու Մխիթարեան միաբանութեան աւանդութեան: Այս աշխատանքը արդէն ընթացքի մէջ է, շատ հմուտ եւ բացառիկ մեկնաբան, Մխիթարեանց ուխտէն՝ Հ. Վրթանէս Վրդ. Ուլուհոճեանի եւ Փարիզի «Ակն» երգչախումբին եւ խմբավարին Արամ Քերովբեանի աշխատակցութեամբ: Ծիսական տարուան ամբողջական այս երգացանկը խտացեալ ձայնապնակներու վրայ պիտի պահուի ապագայ սերունդներուն համար, իսկ լաւագոյն կտորները, ըստ նիւթի, ձայնապնակներու շարքին մաս կազմելով հրապարակ պիտի իջնեն, ընդարձակ ներածական գրքոյկներով:

Այս աշխատանքը պիտի ըլլայ Օէմմէ եւ Մխիթարեան հրատարակչական միացեալ արտադրութիւնը եւ պիտի նուիրուի միաբանութեան հիմնադրութեան 300-ամեակին, որ կը զուգադիպի Հայաստանի քրիստոնէութեան պետականացած կրօնքի 1700-ամեակին:

Հ. _ Ի՞նչպէս ծրագրուած է ապագային մէջ կեդրոնին շարունակականութեան հարցը:

Պ. _ 1998-ին ընկերակցութիւնը նոր փուլ մը եւս կը թեւակոխէ: Գործունէութեան դաշտը կ'ունենայ նոր եւ յստակ երեք ճիւղաւորում, բացի առօրեայ սովորական մատակարարումէ.

Ա) Պատմական յուշարձաններու վերանորոգման եւ ծրագիրներու մշակում եւ իրագործում, ճարտարապետ Գայեանէ Քասունիի համադրութեամբ:

Բ) Միջին Միջին - արեւելեան իրականութեան տարբեր երեսակներու ուսումնասիրութեան յատկացուած ձեռնարկներ, ընկերաբանական եւ մարդաբանական ակնոցով դիտուած, Տոքթոր Սեդրակ Մանուկեանի համադրումով:

Գ) Երաժշտական բաժինը, ստորագրեալիս համադրումով:

Ասոնց կից, կը մշակուի նաեւ կեդրոնի գեղանկարչի սրահները վենետիկեան մնայուն ցուցադրավայրի վերածելու ծրագիր մը, որուն նպատակը պիտի ըլլայ ցուցադրել Արեւմուտքի մէջ կայք հաստատած, արեւելեան եւ ափրիկեան երկիրներէ գաղթած ժամանակակից արուեստագէտ՝ քանդակագործ _ նկարիչներու գործերը:

Վերջերս համաձայնագրութիւն մը կնքեցինք նաեւ Վենետիկի համալսարանի Երրասիական բաժնի տնօրէնութեան հետ, որուն միջոցաւ, համալսարանի Բիւզանդական եւ Իսլամական արուեստի պատմութեան ամպիոնի ուսուցչական եւ աշակերտական կազմի աշխատասիրութեամբ եւ համալսարանի միջոցներով կեդրոնի նկարչական եւ չափագրութեանց նիւթերը պիտի խտացուին CD–ROM–երու վրայ: Այս աշխատանքին փոխարէն ամէն տարի պիտի ապահովուի «Օ. Մանուկեան» անուան դասախօսական շարք մը, նուիրուած՝ հայկական մշակոյթին:

Կեդրոնի շարունակականութեան հարցը այս ձեւով կ'ապահովուի, տրուած ըլլալով որ բոլորս երիտասարդ ուժեր ենք:

Հ. _ Ո՞վ է Մ. Լուռեան, ի՞նչպէս եղած է իր մասնակցութիւնը այս աշխատանքին. կա՞ն անձնական ծրագիրներ:

Պ. _ Այս զոյգ կեդրոններուն հետ իմ առաջին շփումս տեղի ունեցաւ 80-ական թուականներուն, Լ. Բաղիլի եւ Հ. Վահրամեանի միջոցաւ: Տրուած ըլլալով որ 1986-էն սկսեալ կ'աշխատակցիմ իտալական երաժշտական հաստատութիւններու, յատկապէս Վենեթօ Մուզիքա եւ «Մալիփիէրօ» հիմնարկութեան «Euromusica» բաժնին, պէտք եղաւ որ հայկական երաժշտական մի քանի ձեռնարկութեան եւ ամբողջովին օտար աղբիւրներէ հովանաւորուած հայկական երաժշտութեան փառատօններու համար իրենց աջակցութեան դիմեմ, ինչ որ շատ մեծ տրամադրութեամբ եւ խանդավառութեամբ կատարեցին:

Յետագային, նկատի ունենալով նաեւ իմ կազմակերպչական, իտալական ընկերակցութիւններու եւ իշխանութեան մարմիններու հետ շփման եւ մատակարարական փորձառութիւններս, 1992-ին, Օէմմէ ընկերակցութեան նախագահ՝ Տոքթոր Յակոբիկ Մանուկեան ինծի առաջարկեց ստանձնել ընկերակցութեան երաժշտական բաժնի եւ մատակարարման վարիչի պաշտօնը. ինչ որ ցարդ կը կատարեմ:

Նախ քան այս զրոյցը փակելը, կ'ուզէի յատուկ շնորհակալութիւն յայտնել «Յառաջ»ի խմբագրութեան մեզի վերապահած այս յատուկ ուշադրութեան համար, եւ վերջապէս ընթերցողներուն ուշադրութիւնը հրաւիրել հետեւեալ կէտին վրայ.

Վենետիկը արուեստի (եւ ո՛չ միայն) միջազգային առաջնակարգ բեմ է, եւ հոն կայք հաստատած են պատմական երեք մեծ համայնք՝ եբրայականը, յունականն ու հայկականը: Աշխարհի բոլոր երկիրները եւ մեծ կազմակերպութիւնները կը ձգտին հոս ունենալ իրենց ներկայացուցչական մէկ մարմինը բայց շատ քիչերուն վերապահուած է այդ կարելիութիւնը: Բոլորն ալ նախանձով կը նային թիւով ամենափոքր գաղութին գարերու ընթացքին կուտակած անհամեմատելի կերպով ամենահարուստ մշակութային ինչքերուն, պահպանուած՝ յատկապէս Մխիթարեան միաբանութեան եւ ազգային բարերարներու շնորհիւ: Հայկական որեւէ իրականութիւն, արեւմտեան որեւէ քաղաքի մէջ չունի այսքան կարելիութիւն: Բոլորիս պարտականութիւնը պէտք է ըլլայ առողջ եւ աշխոյժ պահել այս օճախը, լաւագոյն ձեւով օգտագործելով իր կարելիութիւնները, ոչ միայն ի շահ հայութեան, այլ նաեւ մեր բարեկամ դրացի երկիրներուն, եւ մանաւանդ առ ի երախտագիտութիւն տեղական իշխանութեանց եւ ժողովուրդին, որոնք միշտ յատուկ հետաքրքրութեամբ ու գուրգուրանքով մօտեցած են այս իրականութեան, օտարներուն ներկայացնելով Վենետիկը՝ որպէս օրինակելի համակերպութեան դարաւոր վայր:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(*) Օէմմէ ընկերակցութեան հասցէն՝

O.M. ASSOCIAZIONE
D.D. 1602 I - 30123 VENEZIA (ITALIA)
TEL./FAX: 0039/41/5224225
E-MAIL: OEMME@DIGIBANK . iT

ԳԻՐ ԵՒ ԳԻԾ

Հեղինակ՝ ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Մարդ գիրքը ստեղծեց՝ նախ զայն իր դէմը գնելով անոր հետ զրուցելու համար: Ապա զայն առաւ իր անութին տակ՝ ունենալու համար ճամբու ընկերակից մը իր կեանքի ուղեւորութեան երկայնքին: Այսպէսով է որ ճամբայ կտրելով, սահմաններ անցաւ ան, տեսնելու համար նո՛ր երկիրներ: Անուհետեւ անդրադարձաւ որ գիրքը ի վիճակի էր անցնելու ժամանակին սահմանները, ժամանակին սահմաններէն անդին երթալու համար: Եւ հաւատարիմ ուղեւոր՝ գրքին վստահեցաւ իր մտածումները եւ իր զգացումները, եւ զայն յանձնեց յոյսին թեւերուն:

Վերջին հաշուով գիրքը եղաւ տոմար մը, ուր գրանցուած էին յիշատակութեան արժանի՝ մեր կեանքին օրերը, Կիրակին ու Երկուշաբթին: Այս տոմարին տուինք ժամանակագրութիւն անունը: Յետադարձ հայեացք մը կը յաջողի ընդգրկել այն երկա՜ր ուղին, ուրկէ անցանք սեպագիր արձանագրութիւններէն մինչեւ վաղուան համակարգիչները: Քանի՛ հազարամեակ ... Ահա՛, այդ ժամանակ _ ուղիին վրայ կը տիրապետէ ի՛նքը, գիրքը:

Գիրք մը շահեկան է, երբ կը հետապնդէ մարդը՝ առաջի իր խղճին. գիրք մը շահեկան է, երբ կը վկայէ ու այլազան է. շահեկանութիւնը կը սնանի նաեւ այլազանութեամբ: Այս նախադրեալները համադրող հատոր մըն է «ԳԻՐ ԵՒ ԳԻԾ» հատորը (1), որ իր բովանդակութեան այլազանութեամբն իսկ կոչուած է ընդունելութիւն գտնելու՝ արծարծուած հիմնական նիւթերուն համապատասխան թիւով ընթերցող շրջանակներու մօտ, _ թատրոն, երգարուեստ, գեղանկարչութիւն, երգիծանկարչութիւն, եւ ասոնց բոլորին զուգահեռ ազգային _ քաղաքական մարզ, այսինքն՝ մենք բոլորս:

Եթէ այդ գրութիւնները առնուին մամուլի էջերուն մէջ կարդացուած էին, անոնք տարիներու երկայնքին ու բնականօրէն մոռցուած էին, իրենց ներգործօն դերը կատարելէ ետք: Բայց այսօր, քով - քովի գալով, անոնք կը ստանան խտացեալ համադրութիւն մը, խօսքի մը երեսակները ամբողջացնելով: Այս պարագան լաւապէս կը պատկերացուի՝ երեք մասերէ կազմուած գրութեամբ մը, որ կը կրէ «Դաշնակցութիւնը կրօ՞նք մըն է» խորագիրը: Գրութեանց ներքեւ դրուած տարեթիւերը կը հաստատեն իրողութիւնը, _ անոնցմէ առաջինը լոյս տեսած է 1981-ին, երկրորդը՝ 1986-ին, և երրորդը՝ 1987-ին: Արդ, եթէ չըլլային թուականները գրութեանց ներքեւ, ընթերցողը մտքին ծայրէն իսկ պիտի չանցընէր թէ այդ պատճէնները գրի են առնուած տարբեր թուականներու, այնքա՛ն միաձոյլ կը թուին անոնք, իրենց շունչով ու ոճով, արդարադատութեան առարկայական նոյն մօտեցումով, հեգնանքի երանգաւորումով, խտացեալ սրամտութեամբ, առանց ծանծաղումի: Ընթերցողին հանդէպ պարկեշտութեան փաստն է հեղինակին կողմէ:

Աւելին կը փաստէ նաեւ թէ մամուլի մէջ լոյս տեսած _ աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել՝ ցրուած _ գրութիւնները համադրութեան խմբագրական հոգածութեան արժանացեր են, գրքին մէջ տեղ գտնելու: Յարդուած է ուրեմն ըսկզբունքը, _ թէ անոնք դասաւորուելու էին նիւթերու համանմանութեան հիմամբ: Գրքին յագեցնող ճոխ բովանդակութիւնը կը հարկադրէր մասնակիները քով - քովի բերել առանցքներու շուրջ ամբողջութիւններ կազմելու համար: Այս ձեւով կը ստանանք գրքին մէջ խրախուսու զօդուած, առընչակից գիրքեր: Տարբեր մօտեցում մը պիտի դժուարացնէր վստահարար մտածումին ամբողջական ընկալումը, ընթերցողէն պահանջելով ջանալ ի՛նք բերել քով քովի ու համադրել արտայայտուած միտքերը:

Ապա, այդ գրութիւնները, «այժմէական» ըլլալով հանդերձ, այսինքն՝ «տեղադրուելու» դատապարտուած, կը պահեն իրենց այժմէականութիւնը: Անոնք եթէ գրի առնուէին թուականէս տասնամեակ մը աւելի ուշ, մատնանշուած, քննադատուած ու դատապարտուած թերութիւնը մեզի առհաւական ըլլալով, խօսքը պիտի չկորսնցնէր իր ուժականութիւնը: Այնուհետեւ եթէ բացարձակ եզրերով պիտի խօսէինք, այսօր դասական նկատուող երկերը, պատճէնները կը սահմանափակուին ժամանակին մէջ, անխուսափելիօրէն կը կրեն ժամանակին կնիքը, այսինքն կրնան տժգունիլ ձեւով մը: Չկայ պատճէն որ չտժգունի, որ լա՛ւ է որ կը տժգունի, քանի անոր բերած վկայութիւնը աւելի յստակ կը դառնայ, ժամանակը անոր ընծայած ըլլալով անհրաժեշտ, կենսական բիւրեղացում մը: Գիրքը կը վկայէ իր ժամանակի մասին:

Նոյն գործընթացով, ընթերցողը կը վերադառնէ հին, անցնող օրերու մթնոլորտը՝ գրքին էջերուն մէջ պահուած, աւելի մաքուր, իր իսկական հարազատութեան մէջ: Մեր յիշողութիւնը հոն է պահպանուած:

Այլ առաւելաբար գնահատելի կը մնայ համադրումի գործընթացը, դատելով արդիւնքէն, որ ստացուեր է: Գրքին ու մամուլին տարբերութիւնը կը կայանայ հոս: Այսպէս համախումբ ներկայացուած պատճէնները կը նպաստեն պայծառ լուսաւորումի տակ բերելու ամբողջութիւն մը: Մինչդեռ մամուլի էջերուն մէջ, երկար ժամանակի վրայ լոյս տեսած գրութիւններէն անորոշ տպաւորութիւն մը պիտի յամենար ընթերցողին մտքին մէջ:

Եւ կը բացայայտուին այսպէս ո՛չ միայն բուն արժէքը պատճէնին, այլ նաեւ արժանիքը վաւերագրութեան, որ կը պատուէ նաեւ շրջապատը, միջավայրը:

Այսպէս, թատերական կալուածին մէջ, հաշուեկշիռը մեր աչքին առջեւ, կ'անդրադառնանք թէ երեսուն-ինը առաւել մէկ գրութիւնները կը ցուցակագրեն լիբանանահայ գաղութին թատերական կեանքին մաս կազմող այլազան հեղինակութիւնները: Գրիգոր Քէօսէեան երախտաշատ գործունէութիւն մը ծաւալեց, եւ հայ մամուլը իրեն շնորհապարտ կը մնայ իր անսակարկ նուիրումին համար: Սխալած չեմ ըլլար, եթէ ըսեմ եղաւ նուիրեալ ըսպասարկուն, միա՛կը (ընդգծումը՝ յօդուածագրին կը պատկանի), որ այդ գործերէն փրկեց բան մը, իր վկայութիւնը՝ այդ իրագործումներուն մասին: Մարդ

Թատրոնի խե՜նթ, հաւատարի՜մ սիրահար ըլլալու էր այդպէս յարատեւօրէն, օրը օրին, վկայելու համար տարուող աշխատանքի մասին, վաղելու ներկայացում՝ ներկայացումի ետեւէն։ Եթէ Թատերական ճաշակը իր հասարակչռեալ, առարկայական չափանիշները ստացաւ Հայ Թատերասէրին մօտ, ան պարտական կը մընայ Գրիգոր Քէօսէեանին, որ չարունակեց հետապնդել Թատրոնի սէրէն բխող իր գեղեցիկ երազը, — ըսենք՝ ժամանակն է, — նուիրականօրէն անխարձահատոյց, հաւատարիմ աշխատակցութեամբ, առանց չեղելու իր ուղիէն, գծուած՝ իր խղճին թելադրութեամբ։ Որովհետեւ չզովեց ու չփառաբանեց, չխնկարկեց։ Աւելին՝ քըննադատեց, երբ հարկ եղաւ քննադատել, բայց ո՛չ քննադատելու սիրոյն, մերժելով ատան ու առատաձեռն գնահատանքներ բաշխել։ Բայց երբ պէտք եղաւ գնահատել, իր խօսքը չխնայեց։ Տուաւ Աստծոյնը՝ Աստուծոյ, եւ կայսրինը՝ կայսեր։ Այս իմաստով իր գրութիւնները այսօր կը ստանան իրենց բուն արժէքը։ Անոնք որեւէ արժէք պիտի չներկայացընէին, վերստին կարդացուելու արժանի պիտի չդառնային, եթէ հանրային դրամ գիրի մը պատճէնները ըլլային։ Անոնք, որոնք երէկ քննադատուեցան կամ գնահատուեցան, այսօր պատճառ մը ունին կրկնապէս շնորհապարտ ըլլալու իրեն՝ հեղինակին, նախ անոր համար որ տարիներու երկայնքին, մամուլի էջերուն մէջ, հայելիի այլաբանական իմաստով ներկայացուց Թատերական բեմադրութիւնները եւ խաղարկութիւնները՝ բեմադիրին եւ դերակատարներուն, ապա, անոր համար որ մամուլի էջերու հաւաքական փոսին մէջ ննջող, խաւարումի դատապարտուած այդ էջերէն դուրս բերած է այսօր իրենց անունները եւ առանց կուտայ պատուանդանը գրքին։ Կրկնապէ՞ս, եւ ո՞չ՝ աւելի։

Ու տակաւին, նոյն առիթով կը պարգեւի յարակից ուրիշ ներդրում մը, — Թատերական երկերու Թարգմանական գրականութեան մը ստեղծումը։ Այս արժէքին լրիւ իմաստը կը բացայայտուի, երբ պահ մը մտաբերենք թէ որքա՛ն աղքատ, բոպիկ ենք, թէեւ տուեալները հասկնալի են։

Վերը ըսի՝ երեսուն-ինը առաւել մէկ. խօսքը կը վերաբերի «Թատերական գայթակղութիւն մը» վերնագրեալ պատճէնին, ուր Գրիգոր Քէօսէեան մեզի կը ներկայանայ իր ամէնէն կորովի անկեղծութեան չեչտերով. երբ ո՛չ միայն Թատերագէտ — որով յիշեալ պատճէնը մաս կազմելու էր Թատրոնի վերաբերեալ գրութեանց խումբին — այլ նաեւ քաղաքացիական արիութեան համար, մինչ այս նկատումով ան մաս կը կազմէ՝ ընկերային եւ այլ հարցեր լուսարձակի տակ առնող գրութեանց շարքին։ Այդ գրութեան մէջ ան կը պաշտպանէ աներկբայ խօսքով՝ Ազատութեան անկապտելի իրաւունքը։ Գրութեան Թուականն է 1972, այսինքն այսօրուան օրով՝ ուշի՜նչ, 26 տարիներ առաջ գրուած պատճէն մը, որ սակայն մեր մէջ կ'արթնցնէ ընդվզումի նոյն հակազդեցութիւնները, զորս ունեցեր էինք նախապէս։ Լաւագոյն Քէօսէեանը պէտք է հոս, այս գրութեան մէջ փնտռել։

Կը մնայ, եւ ասիկա աւելորդ Թող չըլլայ, տարալուծումը մայթանքի մը, — այս գրութեանց վերահրատարակութիւնը առանձին հատորով մը, եւ ինչպէս այդ պարագային անկալելի պիտի ըլլար, յաւելումովը լուսանկարներու։ Փրկել յիշողութիւնը պարտ ու պատշաճ ձեւով, ինչպէս կը պահանջեն ու կը հարկադրեն օրէնքին տառն ու ոգին։ Եւ չկա՞յ մէկը, փրկող մը՝ մեր անցեալի մէկ էջին, միայն մէկ էջ՝ ուր դարձեալ մենք մեզ վերագտնէինք... Մոնրէալէն Լոս — Անճըլըս, Փարիզ, Աթէնք, Պէյրութ ու Սիտնէյ — Մելպուրն, Լիբանանահայեր բոլոր երկրներու...

Առանձին հատորով հրատարակելու նոյն գործընթացն ու մօտեցումը կարելի է ունենալ երգիծանկարչութեան վերաբերեալ պատճէնները համադրելով, եւ ասոր կըցելով այն բոլոր երգիծանկարները, որոնք տեղ գտած են ներկայ հատորին մէջ։ Գիրքը կը պարունակէ նաեւ գեղանկարչութեան վերաբերեալ պատճէններ։ Գեղանկարչութիւն, երգիծանկարչութիւն եւ Թատրոն, որոնք անկախ բնագաւառներ ըլլալով հանդերձ, իրարու հետ անպայման կապ ունին։ Երբ կ'ըսենք՝ գեղանկարչութիւն, Թոյլատրելի է դայն առնչել Թատրոնի. երբ կ'ըսենք՝ երգիծանկարչութիւն, երգիծանքի գծով կ'երթանք կատակերգութեան։ Գրիգոր Քէօսէեանի համար ակիզբէն էր ուրեմն Թատրոնը։ Այսպէս, Թատրոնի վերաբերեալ առաջին հատորէ մը ետք, երկրորդ հատոր մը պիտի կազմուէր երգիծանկարչութեան նուիրուած պատճէններուն առանձին համադրումով։ Նոյնիսկ նախապատիւ համարուելու էր հրատարակութիւնը ա՛յս հատորին, որ նուիրուած պիտի ըլլար հայ երգիծանկարչութեան։

Տակաւին կարելի է աւելցնել թէ ո՛չ մէկ պատճէն, որուն մէջ կը յիշատակուի անուն մը, երկ մը կամ դէպք մը՝ ժամանակին մէջ տեղադրուած, որեւէ մասնաւոր արժէք չի ներկայացներ, եթէ այդ գրութիւնը չի հիմնուիր ծանօթագրութեանց վրայ, որոնք կոչուած են հաստատելու վաւերականութիւնը մեկնաբանական տեսութեանց։ Շնորհիւ անոնց է որ գրութիւնը վաւերականութիւն կը ստանայ։ Այս տեսակէտով այս գիրքը յագեցած է վստահաբար։

Այս հիմնական տուեալները «ԳԻՐ ԵՒ ԳԻԾ» հատորը կը դարձնեն չահեկան ժամանակագրութիւն մը՝ մեր անմիջական անցեալին վերաբերեալ, որ կ'երկարաձգուի ներկային մէջ։

ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

«Նոր Օր»

---

(1) «ԳԻՐ ԵՒ ԳԻԾ», հեղինակ՝ Գրիգոր Քէօսէեան, 536 էջ (175 մմ × 250 մմ), կը բովանդակէ՝ 1) Արուեստ եւ արուեստագէտներ, 2) Շահնուրի հետ, 3) Թատերական քրոնիկներ, 4) Ընկերային քրոնիկներ, 5) Տոմսակներ, 6) Խմբագրականներ, 7) Աշխատասիրութիւններ, 8) Երգիծանկարներ։ Կողքի ճաշակաւոր ձեւաւորում՝ Մարք Մկրտիչեանի. հրատարակութիւն Մայրենի։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԾՈՒՄ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 29-ին, Ս. Սահակ Եկեղեցւոյ մէջ, քահանայական ձեռնադրութիւնն ու օծումը կատարուած է Յակոբ Մալճեանի, ձեռամբ Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց առաջնորդ՝ Գիւտ Արք.ի, խարտավիլակութեամբ Նորվան Եպիսկոպոսի, դայն վերանուանակոչելով՝ Անդրանիկ Քահանայ Մալճեան։

Նորօծ քահանան ծնած է Դամասկոս 1966-ին, մանկութիւնը Հալէպ անցընելէ յետոյ, ընտանիքին հետ փոխադրուած է Ֆրանսա եւ հաստատուած Վալանս։ 1996-ին մեկնած է Էջմիածին եւ երկու տարի ուսանած Գէորգեան Ճեմարանը, պատրաստուելով դալիք հովուական գործունէութեան։ 1998 Օգոստոսին վերադարձած է Վալանս եւ ստանձնած տեղւոյն Դաւիթեան Հայկական միօրեայ դըպրոցին տնօրէնութիւնը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ԹԱՂ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԲԱՐԵՐԱՐԻՆ ԱՆՈՒՆՈՎ

Գիւմրիի կեդրոնական մասին մէջ 3,24 հեկտար տարածք յատկացուած է ուր պիտի կառուցուի «Հանթսման» Թաղը նոյնանուն ամերիկացի գործ, մարդուն տրամադրելիք 10 միլիոն տոլարով։ Պիտի ունենայ 406 յարկաբաժին, դպրոց, 164 ինքնաչարժի կառատեղի, խաղի հրապարակ եւլն.։ Շէնքերու տանիքի ծածքին համար պիտի կառուցուի նաեւ կըղմինտրի փոքրիկ գործատուն մը որ արտադրութիւն կ'ունենայ ամերիկեան չափանիշերու համապատասխան։ Քաղաքին մէջ գործածութեան յանձնուած է երեք վերանորոգուած չէնք ուր բնակութիւն կը հաստատեն 120 ընտանիք։

***

Ս. ԽԱՆՋԱԴԵԱՆԻ ԱՆՈՒՆՈՎ ԴՊՐՈՑ

Ծննդեան 84-րդ տարեդարձին առթիւ, Ս. Խանջադեանի անունը յետ մահու տրուած է Գորիսի թիւ 6 դպրոցին։ Այդ առթիւ պատրաստուած է յատուկ գըրքոյկ մըն ալ։

***

ԻՐԱՆԻ ՀԵՏ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Աստրպատականի նահանգապետարանի հրաւէրով Դեկտեմբեր 9-13 Թաւրիզ գըտնուած է Հայաստանի Գիւղատնտեսութեան նախարարութեան պատուիրակութիւնը։ Նահանգապետին հետ հանդիպումներու ընթացքին գիւղատնտեսութեան սերտ գործակցութեան ծրագիրներ մշակուած են։ Իրանցի գիւղատնտեսներ առաջարկած են Հայաստանի մէջ 200 հեկտար տարածքի վրայ երկրագործական տիպար տնտեսութիւն ստեղծել։ Իրանեան կողմը փափաք յայտնած է նաեւ բարձրորակ կաթնամթերքներու պատրաստութեան ձեռնարկել Հայաստան, նաեւ կազմակերպել անասուններու փոխանակում, եւլն.։

***

ՄՈՐԹԱՅԻՆ — ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱՃ

Իջեւանի յատկապէս գիւղական շրջաններուն մէջ վերջին տարիներուն աւելցած են մորթային — վեներական հիւանդութիւնները։ Ենթակաները աւելի տնտեսական, անապահով խաւին պատկանողներ են եւ արտասահման աշխատանքի մեկնածներ։ Աւելցած են քոսի դէպքերն ալ։ 90-ական Թուականներու սկիզբին այս հիւանդութեան ոչ մէկ դէպք արձանագրըւած է, բայց 1997-ին 878 ախտաճանաչում կատարուած է։

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՄԵՐԳ ՄԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 19-ին, Սորպոնի Ռիշըլիէօ ամփիթատրոնը դրեթէ ամբողջութեամբ լեցուած էր ունկնդրելու համար ձայնասփիւռի Այր—Էֆ—Էմ կայանի կազմակերպած համերգը։

Ցայտագրին կը մասնակցէին Հերմինէ Երիցեանց (սոփրանօ), Ռուբէն Էլպաքեան (Թէնոր), Փարիզի Սենեկային լարեք նուագախումբը եւ «Էոլի երգիչներու» խումբը ղեկավարութեամբ՝ Հայկ Դաւթեանի։ Բացման խօսքը արտասանեց Անրի Փափազեան անդրադառնալով երկրաշարժի գործած աւերին ու վերջաւորութեան յայտնեց թէ փոքր փոփոխութեան մը ենթարկուած է յայտագիրը Սուրէն Շահճանեանի (պաս) բացակայութեան պատճառով։

Ցաջորդաբար ունկնդրեցինք Սարեանի Գառնին, Եկմալեանի եւ Բարաջանեանի «Յորժամ»ը (Հ. Երիցեանց), Սթրատելլայի Փիէթա Սինիորէն (Էլպաքեան), Պախի Իխ Հապէ Կենուկ (երգչախումբ), Մոցարթի՝ Աւէ Մարիան (Հ. Երիցեանց), այս առաջին մասը փակուեցաւ կ. Ֆօրէով։

Երկրորդ մասին Հերմինէ Երիցեանց, երգչախումբ, նուագախումբ եւ Ռ. Էլպաքեան մեզի հրամցուցին Գալէնտէրեանի Մոռացել եմ, Այվազեանի՝ Արաքս գետը եւ Աչուն, Կոտոյեանի Իմ Երեւան, Կանաչեանի՝ Օրօրը, Եկմալեանի՝ Կիլիկիան, Հուսկ՝ Յարութիւնեանի՝ Հայրենիքիս հետ ու արժանացաւ կրկնութեան։

Ընդհանուր ձեւով յաջող համերգ մը, որակաւոր արուեստագէտներով եւ որուն յայտագիրը, մանաւանդ հայրենասիրական երգերը խանդավառեցին ներկաները։ Հերմինէ Երիցեանց ծանօթ է արդէն գաղութին իր տաղանդով եւ միշտ գնահատուած է ունկնդիրներէն, հարուստ ձայն մը ունի նաեւ Ռուբէն Էլպաքեան։ Երգչախումբ եւ նուագախումբ ղեկավարութեամբ Հայկ Դաւթեանի ամբողջացուցին յայտագիրը։

Ա. Մ.

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Հաւատը իր, մարդու, աշխարհի, կեանքի նկատմամբ... Այդ հաւատից է բխում նրա հսկայական բարութիւնը, կենսասիրութիւնը։

Հանդիպումներից մէկի ժամանակ գըրաւոր հարց տուին.

«Ի՞նչ կ'ըսէիք մեռնող մարդուն եւ ինչ՝ ապրողին»։

Պատասխանը բանաձեւի պէս հակիրճ էր.

- Մեռնողին կ'ըսէի՝ կեանք աղուոր էր, դուն ինքդ գիտես, որ աղուոր էր, գնա, հանգիստ քնացիր... Ապրողին կ'ըսէի՝ վայելէ, պահանջ ունեցիր. աւելի լաւ է պահանջ ունենալ, քան չունենալ։

«Ի՞նչն է ձեր վերջին գրքի բովանդակութիւնը» հարցին պատասխանեց.

- Եթէ երկու խօսքով ըսեմ, աս է. ուրախ, զուարթ երթանք մեռնինք, բայց ոչ հիմա, ետքը, շա՜տ ետքը...

Դատապարտում էր Հէմինկուէյի ինքնասպանութիւնը.

- Հէմինկուէյ չկրցաւ հաշտուիլ ծերութեան հետ, ան միշտ կ'ուզէր հերոս մընալ, հնարաւո՞ր է...

Մի սեղանի շուրջ բանաստեղծ Հրաչեայ Յովհաննիսեանը բաժակաճառ ասաց ի պատիւ Սարոյեանի. պատմեց, թէ իրր գիշերը երազում տեսել է Սարոյեանի մեռած բարեկամներին՝ Զարենցին, Մարտիրոս Սարեանին, Մահարուն, Թոթովենցին, Հրաչեայ Ներսիսեանին, եւ նրանք ասել են. լսել ենք, որ Ուիլիըմ Սարոյեանը Երեւան է եկել, մեր կողմից բարեւիր նրան...

Սարոյեանը լսեց ու պատասխանեց.

- Սիրելի Հրաչեայ, եթէ այս գիշեր ալ անոնց երազիդ մէջ տեսնես, իմ կողմէս ալ բարեւ ըրէ, բայց ըսէ, որ առայժմ իրենց քով երթալու հէ՛չ միտք չունիմ...

Մի այլ առիթով ասաց.

- Պզտիկ պատմութիւն մը ըսեմ, լսէ...

Ու պատմեց, թէ ինչպէս Ֆրէզնոյի իր երիտասարդ բարեկամներից մէկին է հանդիպել, որ տխուր-տրտում անցնելիս է եղել փողոցով։

- Ինչո՞ւ ես տխուր, - հարցրել է Սարոյեանը։

- Գացի, սորվեցայ, համալսարան աւարտեցի...

- Է, շատ լաւ ըրիր, ատո՞ր համար ես տխուր...

- Սորվեցայ, իմացայ, որ աշխարք վերջ ունի...

- Է, ե՞րբ պիտի վերջանայ...

- Այսքան ու այսքան միլիոն տարի ետք...

- Ատոր համար հիմակուընէ տխո՞ւր ես...

- Այո, - ասել է երիտասարդը շատ լուրջ։

- Համալսարան ա՞յդ սորվեցար միայն...

- Ոչ, ուրիշ բաներ ալ սորվեցայ...

- Դուն ալ ուրիշ բաներ յիշէ, այն մէկն ալ անշուշտ մի մոռնար, մի մոռնար, որ աշխարք վերջ ունի, բայց դնա կեր, խմէ, վայելէ...

Պատմում էր Սարոյեանը, ու ես յիշում էի նրա գրական հաւատամքներից մէկը.

«Բռնութիւն գոյութիւն ունի։ Եւ դու, ի հարկէ, յիշեցրու այդ մասին։ Յիշեցրու պատերազմի մասին։ Յիշեցրու այլանդակութիւնների մասին։ Բայց անպայման դա սիրով արա։ Եւ ամէնից առաջ չեչտիր կեցութեան պարզ ճշմարտութիւնը»։

Կեցութեան պարզ ճշմարտութեամբ է ապրում ինքը, այդ ճշմարտութեամբ են ապրում նրա հերոսների մեծագոյն մասը, այդ ճշմարտութիւնն է յաղթանակում նրա ստեղծագործութիւնների մէջ։

«Կեանքի նախշը Իթաքայում, ինչպէս եւ մարդկային կեանքի նախշը ամբողջ աշխարհում, առաջին հայեացքից հիւսւում էր անմիտ ու խառն, բայց երբ այդ օրերից ու գիշերներից դումարւում էին ամիսներ ու տարիներ, այդ նախշը գեղեցկութիւն ու ներդաշնակութիւն էր ըստանում։ Այլանդակութիւն արտայայտող գծերը խաչաձեււում էին բարեսիրութեան ազնիւ գծերի հետ։ Դաժանութեան ուժերը մեղմանում էին մեծահոգութեան առաւել զօրաւոր ուժերից։ Անիրաւութեան չարագուշակ գոյները հանդչում էին ճշմարտութեան վառ գոյների դէմ եւ իրենց համադրութեան մէջ առաւել գրաւիչ նրբերանգ էին ստեղծում, քան մերկ ճշմարտութեան սուր փայլը»...

Սա Սարոյեանի հայեացքն է կեանքին, նրա հաւատոյ հանգանակներից մէկը, որ ձեւակերպել է նա իր «Մարդկային կատակերգութեան» մէջ։

(Շար. 21)

(Շար. Ա. էջէն)

Մէկրէ եւ իրեն կողմնակից վեց պատասխանատու դէմքեր, ինչպէս Ֆիլիփ Օլիվիէ, Սերժ Մարթինէզ, Ֆրանք Թիմերմանս եւ ուրիշներ: Այս վերջինները կը պնդեն որ զօրակցութիւնն ունին շարքերու 33%-ին եւ համագումարի հրաւէր կը կարդան Յունուարին համար: Այլեւս հրապարակ իջած են հաշուեյարդարները եւ կողմերը ամէնէն ծանր ամբաստանութիւնները կ՚ընեն իրարու դէմ: Պրինօ Մէկրէի կողմնակիցներուն համաձայն Լը Փէն ընտանիքը 2·159·000 ֆրանքի կը նստի տարեկան կուսակցութեան եւ ծանօթ է որ դրամը մեծ դեր կը խաղայ քաղաքական կեանքի մէջ եւ ընտրապայքարի համար Ազգային Ճակատը պէտք է 41 միլիոն ֆրանք ստանայ Պետութենէն...:

ՊՐԻՒՍԷԼԻ մէջ վերջ գտաւ կաշառակերութեան վերաբերող այն երկարապատում դատավարութիւնը, որու ամբաստանեալներէն մէկն ալ Սերժ Տասօն էր, Ֆրանսայի օդանաւային ճարտարարուեստի ծանօթ դէմքը: Ինք երկու տարուան բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, բայց յետաձգումով: Ամէնէն ծանր պատիժին (երեք տարի) դատապարտուեցաւ Ուիլլի Գլէս, ՕԹԱՆ-ի նախկին ընդհ. քարտուղար եւ դէպքերուն պահուն Տնտեսական Նախարար:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԷԱՅԻ մէջ, ներկայիս 200 հազար քաղաքական բանտարկեալ կայ արգելափակման 10 կայաններու մէջ: Արդէն 400 հազար ուրիշներ ալ մեռած են սոսկ սաեղծումէն ի վեր, 1972-ին: Ժողովրդավար Հանրապետութիւն (1948), 1994-էն Քիմ Սունկի զաւակն է որ կը վարէ այս ստալինեան մենատիրութիւնը: Բնակչութեան թիւը 23 միլիոն է, հարիւր հազարաւոր անձեր ալ սովէն մեռած են 1995-էն ի վեր:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ յանցագործութիւնը 56% յաւելում կրած է 1998-ի երրորդ եռամսեակին ընթացքին անցեալ տարուան նոյն շրջանին բաղդատմամբ: Այս կացութիւնը խիստ մտահոգիչ կը նկատուի:

UGAB - MARSEILLE

Dîner dansant de Noël

Samedi 9 Janvier 1999
à 20h30

à l'UGAB
327, bd. Michelet
13009 Marseille

Renseignements et réservations:
04 91 22 10 45

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԵՒ Ս. ԾՆՆԴԵԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ, Յունուար 1

Կաղանդ – Տարեմուտ –
Երրորդ օր Ծննդեան Պահոց:
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝

ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼՐԳԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ. – Կը յայտնենք որ Եկեղեցւոյ 1999-ի Տօնական Օրացոյցը լոյս տեսած է: Անոնք որոնք զայն ցարդ չեն ստանար, թող հաճին յայտնել Դիւանատուն, որպէս զի ուղարկուի:

«ԻՒՂԱԳԻՆ»

Կը յիշեցնենք մեր ժողովուրդին, թէ աւանդութիւն է որ բարեպաշտները, յատկապէս տարին երկու առիթներու, Սուրբ Ծնունդին եւ Ս. Յարութեան տօնին, իւղագինի նուիրատուութեամբ մասնակցին Եկեղեցւոյ հոգածութեան:

ԿԻՐԱԿԻ, Յունուար 3

Եօթներորդ Կիրակի Յիսնակաց:
Կը պատարագէ՝

ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՈՒՐԲԱԹ, Յունուար 1

Ամանորի պատարագ ժամը 10·30-ին:
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝

ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Յունուար 3

Պատարագ ժամը 10-ին:
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝

ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԿՈՉԸ

Տօնական օրերը լաւագոյն առիթներն են գնալու համար «զօրակցութիւն» բառին իմաստը: Թարգմանչաց վարժարանը ձեր այս գնացումին է որ կը դիմէ, որպէսզի յիշէք թէ այս վարժարանը գոյութիւն ունի եւ իր սկզբնական քայլերը կը կատարէ յաջողութեամբ:

Իսի - լէ - Մուլինոյի Թարգմանչաց վարժարանին մէջ մեր նոր սերունդին կը ջամբենք հայեցի դաստիարակութիւն եւ պապենական մշակութային ժառանգութիւն, որպէսզի ինք ալ զանոնք օր մը կարողանայ փոխանցել յետնորդ սերունդներու:

Ձեր սրտաբուխ նուէրներով կրնաք մասնակցիլ փոքրիկ Հայերու դաստիարակութեան՝ մեզի հետ միասնաբար կառուցելով Հայու մեր ապագան:

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

19-27, Sentier des Epinettes
92130 Issy les Moulineaux

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչ Անիէսի Ակնունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Տիկին Մարի Ծառուկեանէ եւ զաւակներէն իրենց ամուսնոյն եւ հօր յիշատակին:

EREVAN

2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES

Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH

Départ Paris 1890 F
Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté —
69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch —
75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Դեկտեմբեր 29

Տօն է Սրբոց Որդւոցն Որոտման՝ Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին, Բարեկենդան Ծննդեան Պահոց:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 9·30-ին, առաւօտեան Հանդիսաւոր Ժամերգութիւն կը կատարուի:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Դեկտեմբեր 28

Տօն է Սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի:

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ Առաւօտեան Հանդիսաւոր Ժամերգութիւն կը կատարուի՝ Եկեղեցւոյն անուանակոչութեան տօնին առիթով:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section *«Djavo Chant»*
de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30

REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey VANICK
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 MARSEILLE

Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

"ՇԱՆԹ - SCHANTH"

Արդիական համակարգիչներով օժտուած, եռալեզու
(հայերէն, ֆրանսերէն եւ թրքերէն) հաշուապահական
գրասենեակը կը շնորհաւորէ բոլոր Հայերուն

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ եւ Ս. ԾՆՈՒՆԴԸ

մաղթելով առողջութիւն, երջանկութիւն, ողջմտութիւն
եւ բոլոր փափաքներու իրականացում:

ԳԼԽԱՒՈՐ ՀԱՇՈՒԱՊԱՀ՝ ՇԱՆԹ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

Հասցէ. –

28, rue Saint Sauveur, 75002 Paris
Métro: Sentier, Réaumur-Sébastopol ou Les Halles

Հեռաձայն. – 01 – 45 – 08 – 43 – 10
Հեռապատճէն (Ֆաքս) – 01 – 45 – 08 – 04 – 58

POUR LES FÊTES OFFREZ DES LIVRES

GRAND CHOIX SUR L'ARMENIE

ART

HISTOIRE

LITTERATURE

NOUVEAUTES :

— *ARMENIE, Splendeur d'un pays secret* (Album)
Photos: *W. Buss*, Préface: *Ch. Aznavour*.

— *IL VENAIT DE LA VILLE NOIRE, Souvenir d'un Arménien du Caucase*
Nikita Dastakian.

Librairie Orientale
H. SAMUELIAN

51, RUE MONSIEUR-LE-PRINCE — 75006 PARIS
TEL. : 01. 43. 26. 88. 65
— C.C.P.: 1278-35G. PARIS —

LE PERE NOEL
vous attend à

L'ARBRE DE NOEL DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

le Dimanche 10 Janvier à partir de 12 heures
à la Salle des Fêtes «Thierry-le-Luron»
9, Bd du Midi — LE RAINCY 93340

SPECTACLE DES ENFANTS

ANIMATION MUSICALE
BUFFET
TOMBOLA
DISTRIBUTION des CADEAUX par le PERE NOEL

SPECTACLE SURPRISE

Renseignements à l'**Ecole Tebrotzassère** : 01 43 81 01 72
Accès autoroute A3: Sortie Villemomble Le Raincy
Accès SNCF : Gare de l'Est — Gare Villemomble Le Raincy
Salle à 200 mètres

ENTREE GRATUITE

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 29
MARDI 29 DECEMBRE 1998
LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.540 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.540

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 25 / 28)

ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐՆԵՐՈՒ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Նախարարութեան հանրութեան հետ յարաբերութիւններու վարչութեան պետ եւ բանբեր Արսէն Գասպարեանի քանի մը ամսուան բացակայութեան պատճառով իր տեղը նշանակուած է Արա Պապեան որ 1997 - 1998-ին ապահովութեան բաժնի վարիչն էր: Նոյն նախարարութենէն Արեգ Յովհաննիսեան ալ Հալէպի հիւպատոս նշանակուած ըլլալով գինք կը փոխարինէ Միքայէլ Բագրատունի որ նախապէս Հայաստանի ԱՄՆ-ու դեսպանատան բանբերն էր:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ՍՓԻՒՌՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Դեկտ. 24-ի հրամանագրով նախատեսուած է 1999 Սեպտեմբերին Հայաստանի մէջ հրաւիրել Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւններուն նուիրուած համահայկական խորհրդաժողով մը: Որոշումը արդիւնք է նախագահին նախընտրական ծրագրով նշուածին եւ կը հետապնդէ համազգային խնդիրներու լուծումը ներկայի պահանջներուն համաձայնեցնելու եւ ազգային միասնութեան գաղափարը արդիւնաւէտ կերպով իրականացնելիք կառոյցներ ստեղծելու նպատակը: Ստեղծուած է նախապատրաստող կառավարական յանձնաժողով մըն ալ Պաշտպանութեան եւ Արտաքին Գործերու նախարարներուն գլխաւորութեամբ: Անդամներն են Գիտութեան, Կրթութեան, Մշակոյթի նախարարները, նախագահի աշխատակազմի պետը, գիտութեան ակադեմիային նախագահը, տեղեկատուութեան եւ գրահրատարակչութեան վարչութեան պետերը, Հայաստանի, Անգլիոյ, ԱՄՆ-ու, Ռուսաստանի դեսպանները, Գրողներու Միութեան նախագահը, «Հայաստան» հիմնադրամի նախագահը, Սփիւռքի վարչութեան պետի պաշտօնակատարը, Կրօնքի գործերու պետական խորհուրդի նախագահը: Մէկ ամիսէն յանձնաժողովը պէտք է նախագահին ներկայացնէ ծրագիր ու առաջարկներ:

***

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԷՆ

Համահայկական խորհրդաժողովի նախապատրաստող յանձնաժողովի նախագահները Պաշտպանութեան նախարար Վ. Սարգսեան եւ Արտաքին Գործերու նախարար Վ. Օսկանեան յայտարարութեամբ մը կը շեշտեն ձեռնարկին կարեւորութիւնը, քանի որ անկախութենէն ի վեր պետութեան եւ տարբեր կազմակերպութիւններու բրածը բաւարար եւ համակարգուած չէ եւ չի համապատասխաներ ազգային խնդիրներու լուծումի պահանջներուն եւ մեր կարողութիւններուն: Հայութեան բոլոր հատուածներուն մօտ տիրապետող է բոլոր ուժերը միաւորելու համոզումը: Արդէն Հայոց պետութիւնը աւելի քան երբեք Սփիւռքի հայրենակիցներուն օժանդակութեան կարիքը ունի. իսկ ամէն սփիւռքահայ պէտք է զգայ Հայրենի պետութեան պաշտպանութիւնը: Այս կացութեան արդիւնք է համահայկական խորհրդաժողով հրաւիրելու գաղափարը որուն իրականացման համար նախապատրաստական աշխատանք եւ հանդիպումներ պիտի տարուին ԱՄՆ-ու եւ Եւրոպայի մէջ: Յանձնաժողովը պատրաստ է քննարկելու բոլոր ուշագրաւ առաջարկները:

***

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԱՍԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ – ԲԵԼԱՌՈՒՍ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Նախագահներ՝ Ելցինի ու Լուկաշենկոյի Դեկտեմբեր 25-ին ստորագրած 1999-ին միութենական պետութիւն ստեղծելու պայմանագրին մասին Հայաստանի Արտաքին Գործերու նախարարութեան բանբեր Ա. Պապեան ըսած է թէ համարկումի նոր փուլ մը կը բացուի այդ պայմանագրով եւ պետութիւններու յարաբերութիւնները նոր որակ կը ստանան: Ան ըսած է թէ Հայաստան ուշադիր կը հետեւի նման բոլոր զարգացումներուն:

Ինչ կը վերաբերի կուսակցական ղեկավարներուն, Վ. Մանուկեանի (ԱԺՄ) համաձայն Հայաստան որպէս անկախ պետութիւն համագործակցութիւն կ'ունենայ քաղաքական կառոյցներու հետ արդիւնաբերութեան եւ այլ ճիւղերու զարգացման հեռանկարով. իսկ Ռուսաստան – Բելառուս միութեան միանալու հարց ներկայացուած չէ:

Ս. Բադալեան (Համայնավար կուսակցութիւն) կողմնակից է հիմնուած միութեան անդամակցութեան: Ան չի փախաքիր որ «Հայ ժողովուրդը կրկնի 1918 – 1920 թուականների պատմական սխալը»:

Հ. Բաբուխանեան (ՍԻՄ) կողմնակից է համարկումի հոլովոյթներու, պայմանով որ անոնք չըլլան անկախութեան ի հաշիւ, այլ նպաստեն ընկերատնտեսական աճին. նպաստեն յատկապէս Հայաստան – Արցախ վերամիաւորման միջազգային ճանաչման:

***

ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԲՆԱՊԱՀԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Դեկտեմբեր 23-ին մամուլի առաջին ասուլիսին բնապահութեան նոր նշանակուած նախարար Գէորգ Վարդանեան արտայայտուած է իր մարզին երկու գլխաւոր հարցերուն մասին. առաջինը Սեւանի մտահոգիչ կացութիւնն է, երկրորդը՝ անտառներու վիճակը: Նախարարը ըսած է թէ ընկճուած է իրեն ձգուած ժառանգութեամբ, քանի որ Սեւանի մակարդակը վերջերս բաւական իջած է, զգալի կերպով պակսած են ձուկի պաշարները: Ճիշդ է որ 7 միլիոն դրամ յատկացուած է կացութեան բարելաւումին, բայց անիկա անբաւարար է:

Տօներու առիթով պիտի թոյլատրուի ձուկ որսալ Դեկտեմբեր 29 – Յունուար 5: Իսկ ուժանիւթի համար լիճին ջուրին գործածութիւնը պիտի տեւէ մինչեւ Մարտ:

Ինչ կը վերաբերի անտառներու, 1990էն ի վեր ապօրինի կերպով շուրջ 27 հազար ծառ կտրուած է: Սակայն ներկայիս միջոցներ ձեռք առնուած են զանոնք վերականգնելու համար: Կայ 17 հազար հեկտար ալ որ հիւանդ է եւ բուժումի կարիք ունի: Անցեալ տարի Ամանորի առթիւ ծախու հանուած եղեւիններուն մեծ մասը ծախուած չըլլալով, այս տարի որոշուած է միայն տասը հազար եղեւին կտրել շուկային համար:

***

Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ ՊԱՀԵՍՏԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԿԸ ՆԿԱՏԷ

ՀՀՇ վարչութեան նախագահ Վ. Սիրադեղեան Դեկտեմբեր 23-ին հեռատեսիլէն ելոյթով մը ըսած է թէ Ղարաբաղի հարցին լուծումին ընթացքին կրնայ գալ հերթը մը երբ իշխանութիւնը չկարենայ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀՐԱՅՐ ՄԱՐՈՒԽԵԱՆԻ ԹԱՂՈՒՄԸ ԵՐԵՒԱՆ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 26-ին, Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի նախկին անդամ՝ Հրայր Մարուխեանի թաղումը: Ինչպէս ծանօթ է, Հ. Մարուխեան իր մահկանացուն կնքած էր Աթէնք Դեկտեմբեր 21-ին, ուր տեղի ունեցած էր յուղարկաւորութեան արարողութիւն մը, նախագահութեամբ թեմին առաջնորդ՝ Սահակ Արք. Այվազեանի եւ ներկայութեամբ յարանուանութեանց, կուսակցութեանց եւ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներուն, նախքան մարմինին Երեւան փոխադրուիլը Դեկտեմբեր 24-ին:

Շաբաթ օր, ժամը 12-ին, Երեւանի Կամերային երաժշտութեան Տան մէջ, Հ. Մարուխեանի վերջին հրաժեշտ տուին գացած են Հանրապետութեան նախագահ՝ Ռ. Քոչարեան (որ նախապէս ալ ցաւակցական հեռագիր մը ղրկած էր), Ազգային Ժողովի նախագահ՝ Խոսրով Յարութիւնեան, նախարարներ՝ Վազգէն Սարգսեան, Վ. Օսկանեան, Ս. Սարգսեան, կաթողիկոսական փոխանորդ՝ Գարեգին Արք. Ներսիսեան, ԱԺՄ-ի նախագահ՝ Վ. Մանուկեան, Հ.Հ.Շ.-ի նախագահ՝ Վանօ Սիրադեղեան, ՍԻՄ-ի նախագահ՝ Հրանտ Խաչատրեան եւայլն, եւայլն: Մարմինը փոխադրուած է Երեւանի քաղաքային գերեզմանատունը եւ թաղուած պանթէոնի բաժինը: Հոն դամբանականներ խօսած են Բենօ Թոնդեան, Վահան Յովհաննիսեան, Մշակոյթի նախարար՝ Ռ. Շառոյեան եւ ողբացեալին աղջիկը՝ Տ. Մարուխեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՊԸ պատարագեց Դեկտեմբեր 24-ի գիշերը, բայց, Ծնունդին առաւօտը, միայն ժամը 12-ին է որ իր պատգամը տուաւ Ուռպի էթ օռպի, նաեւ Քրիստոսի Ծնունդը աւետեց 58 լեզուներով (հայերէնին անմիջապէս կը յաջորդէր թրքերէնը): Յովհ. Պօղոս Բ. ծանրացաւ երեք գլխաւոր կէտերու վրայ՝ 2000-ի յոբելեանը, Երուսաղէմ եւ Քիւրտերը: Պապը դատապարտեց նաեւ մահապատիժը, մաղթելով որ ան աշխարհի երեսէն վերնայ: Յովհ. Պօղոս Բ. ողջունեց քիւրտ ժողովուրդը, յոյս յայտնեց որ 1999 Դեկտեմբեր 24-ին պիտի կարենայ Երուսաղէմ երթալ: Առաջին անգամ ըլլալով, 30 տարիներէ ի վեր, Ծնունդը տօնուեցաւ Գուպայի մէջ: Բեթղեհէմի մէջ, Երուսաղէմի լատին պատրիարքը կոչ ըրաւ աղօթելու պաղեստինցի բանտարկեալներուն համար:

ՓՔՔ.Ի կին չարքային մը Վանի մէջ Դեկտեմբեր 24-ին անձնասպանական ապարքով մը փորձած է օդը հանել զինուորական փոխադրամիջոց մը: Սակայն, հարկաւոր ժամանակէն կանուխ կրակելով իր մարմինին կապուած պայթուցիկները, վրիպած է բուն թիրախը: Տեղւոյն վրայ գտնուող աշակերտ մը մահացած է, 17 զինուորական ալ վիրաւորուած:

ՌՈՒՍ ԳՐԱԳԷՏ՝ Անատոլի Ռիբակով մեռաւ 87 տարեկանին, Դեկտեմբեր 23-ին Նիւ-Եորքի մէջ: Իր համբաւը միջազգային բնոյթ առաւ միայն 1987-ին, երբ իր արգիլուած վէպը՝ Լէ զ'անֆան տէ լ'Արպաթ լոյս տեսաւ գորբաչովեան օրերուն: Գիրքը հաշուեյարդար մըն էր Ստալինի հետ: Ծնած էր Ուկրանիա, ապա հաստատուած Մոսկուա, Արպաթ թաղամասը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Խորհրդարանը վեց ամիսով երկարաձգեց բազմազգեան Նորթերն Ուաչ ուժերու կեցութիւնը Ինճիրլիքի զինուորական կայանը: Անոնց դերն է հսկել իրաքեան օդուժին արգիլեալ գօտիին վրայ:

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION» (28 Décembre)

DEBATS

Négationnisme au Collège de France

GILLES VEINSTEIN QUI NE RECONNAIT PAS LE GENOCIDE ARMENIEN, A ETE ELU AU COLLEGE DE FRANCE. LE GOUVERNEMENT DOIT REFUSER CETTE NOMINATION.

Գաթրին Գօքիօ որ բաղդատական գրականութեան դասախօս է Փարիզ – Դ եւ քարտուղար ցեղասպանութիւններու եւ մարդկութեան դէմ ոճիրներու հետազօտման միջազգային ընկերակցութեան, շահեկան յօդուած մը ստորագրած է, որուն ամբողջականութիւնը արդէն ամփոփուած է խորագիրներուն մէջ: Ան կը գրէ թէ Ժիլ Վայնշթայն ծայրը ծայրին ընտրուեցաւ Նոյեմբեր 29-ին թրքական պատմութեան ամպիոնին Գոլէժ տը Ֆրանս, աւելցնելով փակագիծի մէջ՝ այս ձեւով ջնջելով Եգիպտագիտութեան ամպիոնը: Կը յիշէ նախորդող բանավէճերը, հետեւանք Վայնշթայնի Հայոց ցեղասպանութեան ուրացման, կուտայ անունները Հայոց ցեղասպանութեան պատմաբաններուն եւ անոնց դէմ Գոլէժին վարիչին բերած թրքաբաններու վկայութիւնները:

Գաթրին Գօքիօ երկարօրէն կ'անդրադառնայ Հայկական ցեղասպանութեան, կուտայ Իսրայէլ Շարնիի կարծիքը Վայնշթայնի տեսակէտին մասին, զոր Շարնի վտանգաւոր կ'որակէ: Վերլուծական եւ փաստերով ճոխացած այս խիստ շահեկան յօդուածին վերջաւորութեան, Գ. Գօքիօ ամօթ կը նկատէ որ Գոլէժ տը Ֆրանսի նման համբաւաւոր հիմնարկ մը տեղ տայ ժխտողականութեան ու անհրաժեշտ կը գտնէ որ կառավարութիւնը մերժէ նման նշանակում մը:

ՊԻՆ ԼԱՏԷՆ, իսլամ միլիառատէրը կոչ ըրաւ պայքարելու եւ սպաննելու Ամերիկացիներն ու Անգլիացիները, որոնք զօրավիգ եղան իրենց պետերուն Իրաքի վրայ յարձակելու համար: Հարկ է սպաննել նաեւ Իսրայէլացիները:

ԵԼՑԻՆ հեռատեսիլէն ելոյթ ունեցած է Դեկտեմբեր 26-ին, ցոյց տալով թէ կա՛յ ու կը մնայ, կատակներ ալ ըրած է լրագրողին հետ: Բացառած է նախագահական կանխահաս ընտրութիւն:

ՔՈՍՈՎՈՅԻ ՄԷՋ կռիւները վերսկսած են սերպ ուժերու եւ գաւառին ալպանացի անջատողականներուն միջեւ: Ինչպէս ամէն անգամ ընակչութիւնն է որ հետեւանքները կը քաշէ, կրկին գաղթի ճամբան բռնելով յուրտին – փուքին:

ՍԱՍՏԻԿ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ աւեր գործած է Իրլանտա եւ Մեծն – Բրիտանիա ուր առնուազն 5 մեռեալ կայ, 160 հազար տուներ զրկուած են ելեկտրական հոսանքէ եւ հազարաւորներ ալ անապաստան մնացած են: Պրըթանըի շրջանն ալ փոթորիկ կայ, բայց վնասները նուազ են:

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ թաղապետութիւնը 4 միլիոն փրանք ծախսած էր կանխելու համար բրտութեան արարքները տօնական օրերու ընթացքին, ինչպէս եղած էր անցեալ տարի: Քաղաքապետին կցորդը, նոյնիսկ կը մերժէր յայտնելու հեռատեսիլէն, այն դիպուկ միջոցները զորս առած են «Միքս մաքս» մկրտուած գործողութեամբ մը: Ձախողութիւնը շատ մեծ է քանի աւելի քան 20 – 30 կառքեր կրակի տրուած են եւ քարկոծուած նաեւ հանրակառքեր:

«ՏԱՍԸ ՏԱՐՈՒԱՅ ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ» ՈՒ ԴԺՈՒԽՔԻՆ ՃԱՄԲԱՆ

Հայաստանի, Ղարաբաղի ու Սփիւռքի գրեթէ բոլոր կեդրոններուն մէջ նշուեցաւ 1988 Դեկտեմբեր 7-ի Սպիտակի երկրաշարժին տասնամեակը: Բնական էր որ յիշուէին, յարգանքի ոգեկոչումի մը առարկայ ըլլային քանի մը տասնեակ հազարաւոր զոհերը. սակայն, ոգեկոչումը կրնար արժանաւորութեան հաստատումի մը առիթն ալ ըլլալ, եթէ անցնող տասնամեակը ամոքած ըլլար այդ դժբախտութեան ցաւը: Մինչդեռ հակառակ այնքա՜ն ջանքերու, օժանդակութիւններու, «աղէտի գօտի» սահմանումը տակաւին գոյութեան պատճառ ունի: Ու նշումներուն եթէ ոչ առաջին, երկրորդ նպատակն ալ նոր թափ մը տալ էր օժանդակութեան, որպէսզի այդ մարզին ձեռնարկած կազմակերպութիւններ, մարմիններ կարենային շարունակել իրենց գործը:

Գաղափար մը ունենալու համար թէ ի՛նչ աստիճանի կենսական է այդ գործը, մանաւանդ երբ տեղական իշխանութիւններ, պատասխանատուներ անտարբերութեան, չարաշահումներու, երբեմն մոռացութեան ամբաստանութիւններու թիրախ կ'ըլլան վերակառուցման ցաւոտ նիւթին առընչութեամբ, կը բաւէ թերթատել Դեկտեմբերի սկիզբի օրերու հայաստանեան մամուլը. հոն պատկերագրող բազմաթիւ գրութիւններ, թղթակցութիւններ, նամակներ, հարցազրոյցներ տեղ գտած են, ցոլացնող՝ տիրող կացութիւնը եւ մանաւանդ տասը տարուան դառնութենէն ետք,, մարդոց ընդվզումը, յուսահատութիւնը:

Առաջին էջը կը վերաբերի երկրաշարժին վերնակեդրոնին՝ Նալբանդ (Շիրակամուտ) գիւղին («Առաւօտ», Դեկտեմբեր 5). Մարգարիտ Եսայեան այդ գօտիին մէջ այս առթիւ շրջագայելէ ետք գրած է թէ գիւղը 2600-էն աւելի բնակչութիւն ունի. երկրաշարժէն առաջ ունէր երեք հազար: Տարեկան 35 _ 40 մանուկ կը ծնի հոն: Զոհերու թիւը եղած է 323, 70 գիւղացի ալ հաշմանդամ մնացած է: Մ. Եսայեան կը գրէ. «Վերջին ռուս շինարարն այս գիւղից հեռացել է 1992-ից յետոյ, թողնելով կառուցած 270 քարէ տները: Դրանից յետոյ արդէն վեց տարի երկրաշարժի վերնակեդրոն ոչ մի շինարար ոտք չի դրել, ինչպէս նաեւ ոչ մի պաշտօնեայ: Խօսքն, ինչպէս մեծ, այնպէս էլ փոքր պաշտօնեաների մասին է: Ու ապրում է Նալբանդցին ցուրտ ձմեռների մէջ, իր արդէն կիսաքանդ «դոմիկ»ում ու երազում «կոմունիստներ»ի ժամանակուայ «երանելի օրերը»: Նոյն գիւղին մասին կայ տակաւին հետեւեալ նշումը. «գիւղի դպրոցն էլ աւելի անմխիթար վիճակում է: Յատակը փտել է, տանիքը փլւում է, երեխաներից շատերը հագուստ եւ կօշիկ չունեն, դասագրքեր վարձակալելու դրամ չունեն (գնելու մասին խօսելն անգամ ծիծաղելի է)»: Թերթը նախորդ օրուան թիւին մէջ ալ տեղ տուած է նոյն գիւղէն 130 ստորագրութեամբ Ռ. Քոչարեանի, վարչապետին, Լոռիի մարզպետին, Ազգային Ժողովէն, երկու երեսփոխանի եւ միւսներուն ղրկուած բաց նամակի մը: Տուն տուողը բնակարանի հարցն է որ յայտնապէս համբերութեան բաժակը յորդեցուցած է. անոնք կը գրեն. «Տասը տարի ըմբռնումով ենք մօտեցել. խնդրում ենք, հիմա էլ դուք ըմբռնումով մօտեցէք: Գիւղի 710 ծխերից առ այսօր 330 ընտանիք է տնաւորուել: Ի՞նչ է լինելու արդէն փտած վագոն _ տնակներում սովի ու ցրտի ճիրաններում տառապող միւս 380 ընտանիքի վիճակը: 1996 թուականին Համաշխարհային դրամատան միջոցներով Նալբանդում ընդամէնը հինգ կիսակառոյց տուն է աւարտին հասցուել: Եթէ շինարարութիւնը այս թափով շարունակուի, 380-րդ ծուխը 76 տարի յետոյ տուն կը ստանայ. այսինքն՝ այսօրուայ անտուններից շատերս մեր ողջ կեանքում պիտի ապրենք բաց երկնքի տակ, քանզի հայաստանաբնակներիս միջին կեանքը 70, իսկ վագոն _ տնակներինը 10 տարի է»:

Նկարագրուած կացութենէն մեկնելով, Նալբանդցիները կ'առաջարկեն. «Պարզ տեսնում ենք որ շինարարութեան գումարները կորչում են դրամատուն _ շինկազմակերպութիւն ճանապարհին եւ ծախսւում են եռայարկ եւ քառայարկ դղեակներ ու պալատներ կառուցելու վրայ: Աւելի նպատակայարմար չի՞ լինի այդ գումարից մաս _ մաս տալ աշխատող ձեռք ունեցող տնագուրկներին, մեր տները մեր ձեռքով կառուցելու պայմանով: Դրանով կը լուծուի նաեւ մեր աշխատանքի հարցը: Գիւղից ամէն տարի աւելի քան 300 տղամարդ է մեկնում արտագնայ աշխատանքի. զբաղւում են հիմնականում տնաշինութեամբ եւ մեծ մասամբ դատարկաձեռն վերադառնում»:

Տրամաբանական առաջարկ չէ՞: Տուն կառուցելու պայմանով գումարները ուղղակի յանձնել անտուն մարդոց, իշխանութիւններն ալ կ'ազատէ վարչարարական կարեւոր բեռէ մը: Կը մնայ միայն հակակշիռի գործը, ստուգելու համար թէ յարգուա՞ծ են գումարներու գործածութեան պայմանները: Կը մնայ նաեւ անշուշտ հարցականը թէ այդ պարագային պալատներն ու դղեակները ի՛նչպէս պիտի կառուցուին, եթէ տակաւին այդ շրջանակին կարիքին գոհացում տրուած չէ ամբողջովին...:

Մ. Եսայեան աղէտի գօտիին մէջ կայք լրած է Ջաջուռն ալ. այն գիւղը որ ծանօթ է որպէս Մինասին ծննդավայրը: Արդէն նախ այս յատկանիշը կը յիշէ գիւղապետ Նորայր Մխիթարեան լրագրողուհիին հետ ունեցած զրոյցին. կ'ըսէ թէ երկրաշարժէն առաջ «Գիւղը եղել է մի փոքրիկ քաղաք իր բոլոր յարմարութիւններով»: Իսկ ներկայիս «դպրոցը փայտաշէն տնակում է: Կայ 204 աշակերտ: Տնակն էլ արդէն շարքից դուրս է եկել Ջաջուռի բնակլիմայական պայմանների պատճառով: Ունենք փոքրիկ, փայտաշէն ակումբ որը զուրկ է յարմարութիւններից: Մանկապարտէզ ունենք, բայց չի գործում: Սննդի հարցը չենք կարողանում լուծել: Յետերկրաշարժեան ընթացքում պետականօրէն կառուցուել է 54 բնակարան եւ 31 կիսակառոյց կայ: Նախատեսուած էր կառուցել 225 բնակարան»:

Աղէտէն վնասուած գլխաւոր քաղաքը եղաւ Սպիտակը որուն անունով ալ կը յիշուի երկրաշարժը: Անոր մասին, Տաւուշի մարզպետ Պ. Ասատրեան եւ քաղաքապետ Ս. Աւետիսեան, պատասխանելով լրագրող Գ. Ն.-ի հարցումներուն («Հայաստանի հանրապետութիւն», Դեկտեմբեր 5), կը պարզեն տասը տարի առաջուան ու ներկայի վիճակը: 1988 Դեկտեմբեր 7-էն առաջ Սպիտակի շրջանի 20 գիւղերն ու քաղաքը ծաղկուն տարիներ կ'ապրէին որպէս գիւղատնտեսական շրջան. հոն կային հզօր գործատուներ: Անոնք բոլորը թաղուեցան հողին տակ, ինչպէս 5460 հոգիներու կեանքը: Անոնցմէ 4003-ը Սպիտակ քաղաքի բնակիչներ էին: Երկրաշարժին յաջորդած տարիներուն վէճեր կ'ըլլան քաղաքին վերակառուցման վայրին մասին: Վերաշինութեան յատակագիծը կը տարուի մինչեւ Պուլկարիա: Մարզպետը կ'ըսէ թէ ներկայի քաղաքապետին շնորհիւ նոր թափ առած է կառուցումը եւ եթէ նախորդները անոր բրածին 10%-ը բրած ըլլային, այսօր աղէտեալներուն ոչ թէ 18 _ 28%-ը, այլ կէսէն աւելին բնակարան կ'ունենար. կան գիւղեր որոնց 20 տոկոսը անգամ վերականգնած չէ:

Աղէտէն տասը տարի ետք, Սպիտակը կը պարզէ պատկեր մը ուր տեղ կը գրաւեն մեծ թիւով վակոն _ տնակներ եւ շատ քիչ քարաշէն տուներ: Քաղաքապետը կ'ըսէ թէ 4700 հոգի բնակարանի կարիք ունի: Տասը տարուան մէջ բնակարան ըստացած են 1340 հոգի: Քաղաքին բնակչութեան թիւը 21.500 է. գրեթէ նոյնքան որքան էր երկրաշարժէն առաջ: Միջին տարիքը շատ ցած է որովհետեւ 1988-ին յաջորդած տարիներուն շատ բարձր եղած է ծնունդներու տոկոսը: Աշխատունակ բնակչութեան միայն մօտ 35 տոկոսը աշխատանք ունի, ինչ որ կը նշանակէ թէ շատ տարածուն է գործազրկութիւնը: Այսուհանդերձ, քաղաքապետը լաւատես է. գրեթէ կը հաւատայ որ երկու - երեք տարիէն Սպիտակը վերաշինուած կ'ըլլայ:

Այս ուղղութեամբ նոյն լաւատեսութիւնը չի բաժներ Վահան Թումասեան որ Գիւմրիէն մութ գոյներով պատկեր մը կծէ տասնամեակին առթիւ («Այժմ», Դեկտեմբեր 9 _ 15): Նախ կ'անդրադառնայ նշումներուն, երկու տարիէն կառուցումը աւարտելու խոստումներուն. կ'ըսէ թէ ամէնէն ծանրակշիռը հոն աղէտի ենթարկուած հոգիներուն վիճակն է որ 20 տարիէն ալ չի կրնար վերականգնիլ: Իսկ ցոյց տրուած ուշադրութիւնը արտադրութիւնն է ազգային հեռատեսիլին ու պետական լրասփիւռներուն: Տրուած թիւերը, իսկապէս, ոգեւորիչ ըլլալու բնոյթ չունին: Տասը տարուան մէջ եօթը հազար բնակարան շինուած է, թէեւ պաշտօնական թիւերով կրկինը ցոյց տալու ջանք կ'ըլլայ: Առիկա ենթադրել կուտայ թէ երբ կ'ըսուի՝ մինչեւ 2001 տնակներ պիտի չմնան, պահպանուած յոյսը այն է որ այսօր դոմիկներու բնակիչներուն մէկ մասը մինչեւ այդ թուականը կը մեկնի Հայաստանէն, մէկ մասն ալ կը փոխադրուի Ղարաբաղ: Թղթակցութեան հեղինակը կ'աւելցնէ տակաւին թէ ճշդած են որ տուն ստացած 6.5 հազար ընտանիքէն բաւական թիւ մը կազմուած է «կեղծ փաստաթղթերով աղէտեալ դարձած երեւանցի, ախալքալակցի, ռուսաստանցի Հայերէ»: Առկէ զատ, արդէն «հնարաւոր չէ գտնել պաշտօնեայի, որը գիտի քաղաքի բնակիչների իրական թիւը, տնակաւորների եւ տուն ունեցողների թիւը»: Կան պարագաներ երբ տնակի մարդիկ կը մերժեն առաջարկուած տունը որովհետեւ ամպարանքով ու անորակ շինուած շէնքեր են, շատերը կոյուղի եւայլն չունին ու այդ տունը ստանալով բնակիչը կը զրկուի որոշ բաներ ստանալու կարելիութենէն: Այս պայմաններուն մէջ, Վ. Թումասեան տասնամեակի առթիւ հրապարակ դրուած քարոզչական ապրանք կը նկատէ հեռատեսիլէն ցուցադրուածը որ իրականութիւն չէ, այլ «մոնթաժ»ի արդիւնք: Մինչդեռ կան տեսարաններ որոնք երբեք չեն ցուցադրուիր: Աւերակ քաղաքին կիսաքանդ փողոցներուն եւ «ծխացող» տուներուն դրացի են պէնզինի շքեղ կայաններ: «Համատարած ընչաքաղցութիւն է եւ շքեղ խանութներ»:

Այս բոլորին արդիւնքը այն եղած է որ երբ իշխանութեան դէմքեր կը խօսին Գիւմրիի մասին, Գիւմրեցիները պաղ եւ անտարբեր կը մնան: Առիկա իրենց վրէժն է իրենց պարտադրուած սպասումին փոխարէն. սպասում որ տասը տարի տեւած է եւ այնպէս կը թուի որ վերջ չունի: Իշխանութիւններու խօսքին յատկացուած ժողովներ, հանդիպումներ տասնամեակի առիթով ալ եղած են, բայց ինչպէս կը գրէ Վ. Թումասեան «Ոչ մի ժողովում, ոչ մի միջոցառման չի քննարկուել այն հարցը թէ ինչ կարելի էր անել այս տասը տարիների ընթացքում, ինչ չարուեց եւ ինչու չարուեց: Ո՞ւմ մեղքով»:

«Տասը տարուայ մենութիւն» խորագրուած այս էջը քանի մը տողով կ'ամփոփէ Գիւմրեցիներուն մնացածը. «մասսայական մուրացկանութիւն, համատարած ընչաքաղցութիւն ու դպրոցի ճանապարհը վաղուց մոռացած հարիւրաւոր երեխաներ»: Իսկ ինչ կը վերաբերի Գիւմրեցիին երգիծելու աւանդական յատկանիշին, ան ստացած է մռայլ նրբերանգ մը. ան կ'արտայայտուի մինչեւ 2001 քաղաքը վերաշինելու նախագահ Ռ. Քոչարեանի խոստումին առթիւ. Գիւմրեցին կատակի նիւթ ըրած է այդ խոստումը, ըսելով որ նախագահը գիտէ որ մինչեւ այդ թուականը ինք գործի գլուխ պիտի չըլլայ, անոր համար ամենայն վստահութեամբ կը խոստանայ...:

Գիւմրիէն Մ. Եսայեանի թղթակցութեան մէջ խօսք կ'ըլլայ հոգեկան կորուստին մասին ալ. «Աւանդապաշտ ու ծնողապաշտ Գիւմրեցին այսօր հնարաւորութիւն չունի իր ծնողին պահելու եւ նրան փողոց է թողնում առանց հագուստի ու հացի: ... Ծերեցներից շատերը մահանում են տներում ոչ թէ հիւանդութիւնից, այլ սովից,, հիւծուածութիւնից»: Քանի մը տող անդին այլ պատկեր. «Եօթը վէրք տանող ժամկոչ Յարութիւնի կարծիքով, մարդիկ երկրաշարժից յետոյ խեղճացել են ու չարացել. "աղանդաւորներն ամբողջ երկրում շատացել են, սովետը որ վերացաւ, մարդկանց վիճակը վատացաւ ու մի քիլօ բրինձով մարդիկ իրենց հոգին ծախեցին: Ամերիկայից աղանդաւորների համար մթերք է գալիս, շոր է գալիս: Ով աղանդաւոր է դառնում, սկսում է լաւ ապրել: Բայց չեն հասկանայ որ յետոյ իրենց հոգին դժոխք է գնալու"»:

Օշականեան ժամկոչի տիպար մը վստահաբար այս մէկը որուն դժոխքի ու դժոխքցուի մատնանշումը 1 քիլօ բրինձով պայմանաւորուած է. ան երբեք չի մտածեր մէկ քիլօ բրինձը այդ հզօրութեամբ օժտողներու մասին, ոչ ալ իսկական դժոխքը ստեղծողներու:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱԿ-Ի ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ 50-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Միջազգային համայնքը պաշտօնական հանդիսութիւններով եւ գիտաժողովներով կը նշէ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան 1948 Դեկտեմբեր 9 _ 10-ի Մարդկային Իրաւանց Տիեզերական Յայտարարութեան 50-ամեակը, որ նոյն ատեն տարեդարձն է Ցեղասպանութեան Համաձայնագիրին: Հայաստան եւ հայութիւն պատճառ մը աւելի ունեցան վեր առնելու տարեդարձին կարեւորութիւնը:

Բնականաբար նորութիւն մը չէին մարդկային իրաւունքներու նուիրուած գաղափարները եւ ոչ ալ զանոնք բնորոշող տրամադրութիւնները, սակայն վերոնշեալ թուականէն սկսեալ _ ճիշդ պիտի ըլլար ըսել 1946-էն սկսեալ _ եւ անկէ ետք միջազգային ընտանիքին կողմէ շատ մը ոճիրներ ստացան իրենց եզրաբանութիւնները, իսկ կարգ մը ուրիշներ սահմանուեցան որպէս միջազգային օրէնքով պատժելի յանցանքներ:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ ԿՈՒԳԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐԵՐԷՆ

Մարդու իրաւունքները պատմութիւն չունին. կարելի չէ թուականով եւ տարեթիւով խօսիլ անոնց մասին, այնքան որ անոնց արմատները կ'երկարին մարդկային պատմութեան խորերը: Մարդ ազատ ծնի թէ ոչ, ազատ ծնած մարդը ազատ ապրի թէ ոչ, ազատութեան գաղափարը միշտ մաս կազմած է անոր էութեան: Այսօր միջազգային ամպիոնէն կը հաստատուի այն՝ ինչ որ աւելի քան հազար տարի առաջ յայտարարուած էր իր ծննդավայրին մէջ, որ միջերկրականեան երկիրներն էին, եւրոպական ընկերութիւններու մէջ ընդհանրանալէ առաջ: Բաբելոնի հիմնադիր Համուրապին է որ 36 դար առաջ կ'ուզէր «արդարութիւնը պայթեցնել, զօրաւորին արգիլելու համար որ վնաս պատճառէ տկարին»: Չինացի փիլիսոփայ Մէնկ _ Ցէու իր կողմէ կը գրէր 3-րդ (Ն.Ք.) դարուն թէ «անհատը անհունօրէն աւելի կարեւոր է, վեհապետին անձը ամէնէն նուազ կարեւորն է»: Նոյն շրջանին Պղատոն իր տեսութեամբ, կամ Մովսէս իր պատուիրաններով արդարութեան նոյն գաղափարի ընտանիքին կը պատկանէին, երբ այս վերջինը, օրինակ, փարաւոնին առջեւ կը խօսէր ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքին մասին: Ու դեռ պէտք է մտաբերել Սպարտակոսը որ ստրուկները մղեց ըմբոստութեան: Քրիստոնէութեամբ էր, սակայն, որ արդարութեան պահանջները ձեւ եւ տարածք ստացան, առանձնաշնորհելով մարդկային էակը: Օրինակ մըն ալ մեր պատմութենէն բերելով՝ 5-րդ դարու Նուարսակի պայմանագիրը դրացի Սասանեան Պարսկաստանի հետ՝ մարդկային իրաւունքներու եւ խղճի ազատութեան մէկ յաղթանակն է: Այդ պայմանագիրով, Սպարապետ Վահան Մամիկոնեանի հրամանատարութեամբ պարտութեան մատնուած Պարսկաստան հրաժարեցաւ պարտադրելէ Հայերու կրօնափոխութիւնը, ընդունելով նաեւ յարգանք եւ արդարամտութիւն ցոյց տալ հայ պաշտօնեաներու հանդէպ:

Աւելի մօտերը, անգլիական Խորհրդարանը կը պահանջէր եւ միապետութենէն ձեռք կը ձգէր մարդկային օրէնքներու օրինագիծը, յանուն «կեանքին, ազատութեան, երջանկութեան փնտռտուքին»: Այս սկզբունքներուն տէր կանգնեցան Ամերիկացիները, երբ 1776-ին յայտարարեցին իրենց անկախութիւնը, եւ երբ տասը տարի ետք, «ազատութեան բարիքները հաստատելու համար», անոնք հիմ ծառայեցին Միացեալ _ Նահանգներու սահմանադրութեան, որ այսօր ամէնէն հինն է աշխարհի մէջ: Այս տեսութեան ամրացումն է Ֆրանսական Մարդու Իրաւունքներու Յայտարարութիւնը 1789-ին: Այդ իրաւունքներու տրամադրութիւնները դարձան պահանջումներու խորհրդանիշ. Նկատի կ'առնուէր ոչ թէ քաղաքացին, այլ մարդը, «որովհետեւ մարդիկ կը ծնին եւ

կը մնան ազատ», եւ «մարդու իրաւունքներու անտեսումը, մոռացումը կամ արհամարհումը միակ պատճառներն են հանրային դժբախտութիւններուն»:

Մարդու իրաւունքներու այս ըմբռնումներով իշխանութիւնները կը գնահատուին միայն իրենց ծառայութեամբ, եւ կառավարութիւնները՝ ժողովուրդին «բարեկեցութիւնը եւ երջանկութիւնը» հայթայթելու, բաշխելու իրենց կարողութեամբ եւ ներգործութեամբ: Նոյնպէս՝ քաղաքական կուսակցութիւնները, «որոնց նպատակը կը կայանայ բնական իրաւունքներու պահպանում»ի մէջ: Այս իրողութեան վերահասու են – կամ պէտք է ըլլան – իշխանութիւնները: Անհատ – իշխանութիւն պայքարին մէջ, մարդիկ պէտք է գիտնան իշխանութիւնը դրկել ատելութենէն եւ ձեռնավարութենէ: Այս նպատակին հասնելու համար, անոնք պէտք է նաեւ գիտնան խուսափիլ անչափ, արուեստակեալ վիճարկութիւններէ, բողոքումներէ, «գաղափար» կոչուած՝ սակայն յաճախ խմբակցական մրցակցութիւններէ: Եթէ յաջողէին իրենց ուժերը տրամադրել միայն գերագոյն նպատակին, անոնք պիտի չգտնային իշխանութեան յաճախորդութիւնը, կարելի պիտի չդարձնէին չարաշահութիւնները: Մարդոց միջեւ անհաւասարութիւնները պիտի նուազէին, ինչպէս վերջ պիտի գտնէին թշուառութիւնը եւ վախը: Մարդիկ պիտի ապրէին ազատ: Վերջ պիտի գտնէր նաեւ Ժան – Ժաք Ռուսոյի հետեւեալ հաստատումը. «Մարդիկ կը ծնին ազատ եւ (սակայն) կ՚ապրին շղթաներով» (գերի՝ ստրուկ):

ՄԱԿ–Ի ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երկրորդ Աշխարհամարտը, անոր արհաւիրքները, Նիւրենպէրկի նացի ոճրագործներուն դատավարութիւնը եւ անոնց բոլորին լոյսին ներքեւ Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան Մարդու Իրաւունքներու Յայտարարութիւնը եւ Ցեղասպանութեան Կանխարգիլման եւ Պատժումին Համաձայնագիրը նոր էջ մը բացին մարդկութեան առջեւ, արդարութեան փնտռտուքին եւ մանաւանդ անոր գործադրութեան կարելիութիւններուն առընչութեամբ: Այսօր ՄԱԿ-ը, իր 185 անդամ երկիրներով, կը ներկայացնէ ամբողջ աշխարհի մանրակերտ պատկերը:

Մարդկային Իրաւանց Տիեզերական Յայտարարութեամբ ՄԱԿ-ը կը նուիրագործէր «կեանքի, ազատութեան եւ անձի ապահովութեան» իրաւունքը, կ՚արգիլէր որ մարդ «ենթարկուի չարչարանքի, անմարդկային վերաբերումի եւ պատիժի», նոյնպէս՝ «կամայական ձերբակալութեան, կամ աքսորի»: Իսկ Ցեղասպանութեան Համաձայնագիրով կ՚իւրացնէր 1946-ի յայտարարութիւնը «թէ ցեղասպանութիւնը ոճիր մըն է», եւ զայն կը սահմանէր որպէս «ազգային, տոհմային, ցեղային կամ կրօնական խումբ մը ամբողջութեամբ կամ մասամբ կործանելու դիտաւորութեան» մէջ: Համաձայնագիրը ստորագրող պետութիւնները յանձնառու կ՚ըլլային ցեղասպանութեան արգիլման եւ յանցագործ կողմին պատժումին:

Յիսուն տարուան ընթացքին ՄԱԿ-ը նոր օրէնքներով ընդարձակեց իր գործունէութեան դաշտը, ներշնչելով, ծնունդ տալով կազմակերպութիւններու եւ կամ հովանաւորելով մարմիններ, որոնք կը ծառայեն մարդկութիւնը յուզող հարցերու, – Եւրոպական Ընկերային Համաձայնագիր, Մանուկներու Իրաւունքներու Պայմանագրութիւն, կիներու հանդէպ ամէն կարգի խտրականութեան արգիլում, ցեղային ամէն տեսակի խտրականութեան միջազգային պայմանագրութիւն, եւայլն: 1995 թուականը ՄԱԿ-ի կողմէ հռչակուեցաւ Հանդուրժողութեան Տարի: Հանդուրժողութիւնը նկատուեցաւ հիմնաքարը ընկերային խաղաղութեան եւ մարդու յարգանքին: Համաշխարհային խղճմտութեան զարթօնքին կարեւոր արտայայտութիւնը կը կազմէ հիմնումը միջազգային պատժական ատեանին, որ կը դատէ ցեղասպանութեամբ եւ մարդկութեան դէմ ոճիրով ամբաստանուած անհատները:

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԸ

«Մարդու իրաւունքներ» եւ «Ցեղասպանութեան կանխարգիլում եւ պատժում» զուգահեռ կ՚ընթանան հայկական իրաւունքներու պաշտպանութեան: Մասնաւորաբար այս առթիւ Հայկական դատին – ցեղասպանութեան – արծարծումը ներդաշնակ կ՚ընթանայ ՄԱԿ-ի Համաձայնագիրին, որ իր յայտարարութեան տարեթիւով իսկ կ՚ընդունի մարդկութեան դէմ Ոճիրի անժամանցելիութիւնը:

Այս շրջագծին մէջ է որ Հայաստանի Արտաքին Գործոց Նախարարութիւնը նախաձեռնարկ եղաւ բանաձեւի մը, որ Դեկտեմբեր 2-ին ընդունուեցաւ առանց իսկ քուէարկութեան: Համաձայն գտնուող երկիրներուն մաս կը կազմէին Թուրքիա եւ Ազրպէյճան: ՄԱԿ-ի ամպիոնը ծառայեց հայկական ցեղասպանութեան նշումին եւ չեզոքացումին, երբ մանաւանդ Թուրքիոյ ներկայացուցիչը իր միջամտութեամբ փորձեց կատարել ուրացումի ծանօթ յանկերգը: Ասիկա յաւելեալ պատճառ մը դարձաւ որ դեսպան Մովսէս Աբելեանի ձայնակցին Կիպրոսի եւ ցեղասպանութեան զոհ Ռուանտայի ներկայացուցիչները:

Հայութիւնը կը կառչի ՄԱԿ-ի Մարդու Իրաւունքներու Յայտարարութեան եւ ցեղասպանութեան մասին Համաձայնագիրին՝ միջազգային օրէնքներով արժեւորելու եւ այժմէականացնելու համար իր դատը: Հարց չէ եթէ այդ աշխատանքը աշխարհի ներկայ պայմաններու ներքեւ շօշափելի արդիւնք չունենայ: Կարեւորը Հայկական դատին մոռացութենէ փրկուիլը եւ անոր անժամանցելի բնոյթը պահպանելն է միջազգային բեմերու վրայ, Նոր – Եորքի ՄԱԿ-ի Պալատին թէ անոր ենթակայ մարմիններու մէջ, ինչպէս որ կարելի դարձաւ 1985-ին, երբ ՄԱԿ-ի ենթայանձնախումբը իր տեղեկագիրին մէջ պաշտօնապէս ճանչցաւ Հայկական ցեղասպանութիւնը: Երեւան եւ Հայկական դիւանագիտութիւնը, այս անգամ, ետ չմնացին ժամանակէն:

* * *

Երբ աշխարհ կը տօնախմբէ 50–ամեակով խորհրդանշուող արժէքները եւ յաղթանակները, կարելի չէ սրտի հանդարտութեամբ եւ առանց վերապահութեան վեր առնել մարդու իրաւունքներու յառաջընթացը: Այս ուղղութեամբ ոչ - կառավարական կազմակերպութիւնները շատ գործօն էին շեշտը դնելու մարդկութեան կոտտացող վէրքերուն վրայ:

Վերջին կիսադարուն ՄԱԿ-ը եւ մարդկութիւնը չկրցան արգիլել հանդիսանալ նոր ցեղասպանութիւններու եւ փոքրամասնութիւններու բնաջնջումի արարքներու: Յիշենք Գամպոճիան, Ռուանտան, Պոսնիան, առանց մոռնալու Արցախի բնակչութեան մէկ մասը բնաջնջելու եւ մնացեալը տեղահան ընելու ձախող փորձը: Շատ մը պարագաներու, ՄԱԿ-ը դարձաւ նաեւ գերհզօրներու կամքին արտայայտիչը եւ անոր գործադրող գործիքը: Աշխարհի շատ մը երկիրներու մէջ կը շարունակուին անտեսուիլ մարդու եւ փոքրամասնութիւններու իրաւունքները, երբ անոնք վայրագ միջոցներով չեն ճնշուած: Կը բաւէ մատնանշել Թուրքիոյ մէջ Քիւրտերուն վիճակուած ահաւոր ճակատագիրը: Լրագրողներ եւ այլախոհներ կը շարունակուին բանտարկուիլ, երբ անոնք չեն սպաննուիր բռնատիրական իշխանութիւններու կողմէ: Ու դեռ՝ կարելի՞ է խօսիլ մարդու իրաւունքներու մասին կիսաքաղց ժողովուրդներու պարագային:

Իւրաքանչիւր անհատի թէ հաւաքականութիւններու համար 50–ամեակը նշելու լաւագոյն մերձեցումը հաւանաբար կը կայանայ նոր յանձնառութիւններ ստանձնելու մէջ: Մարդու իրաւունքը՝ ան ըլլայ ընկերային, արդարութիւն թէ խղճի եւ խօսքի ազատութիւն՝ մենաշնորհը չէ անձերու կամ դասակարգերու, ոչ ալ իշխողներէ բաշխուած բարիք: Ան իրաւունքն է ամէն անձի՝ առանց ցեղի, կրօնքի եւ սեռի խտրութեան. ի ծնէ իրաւունքն է մարդ էակին՝ ան ըլլայ քաղաքացի թէ գաղթական:

Հաւանաբար գլխագիր Արդարութիւնը երկրին վրայ տարածուն ըլլայ ա՛յն օրը, երբ մարդու իրաւունքը դառնայ տիեզերական մշակոյթ, անոր ենթակառոյցին շղախը: Կարեւորը այդ ուղղութեամբ յառաջ տարուած աշխատանքն է եւ շարունակուող պայքարը: 50-ամեակի տօնակատարութիւնները նաեւ յիշեցում մըն են մարդկութեան ակնկալութեան:

ՊօղԲըն

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՄԱՖԻԱՅԻՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ՄԷՋ

Վերջերս Ժընեւի Պատժական Ատեանը անպարտ արձակեց ռուս երիտասարդ մը՝ Սերգէյ Միխայլովը որ «Մոսկուայի ոճրային ամէնէն կարող կազմակերպութեան ղեկավարը կը նկատուի: Դատարանին որոշումը մեծ զարմանք պատճառեց ու ռուսական մամուլը համոզուած է անոր յանցաւորութեան: Հոն լոյս տեսած գրութիւններ կը պատմեն Ս. Միխայլովի անցած ճամբան ու վերջին տարիներու գործունէութիւնը որով օրէ օր ամրացուցած է չարագործներու իր կազմակերպութիւնը:

Ան զաւակն է խորհրդային աղքատիկ պաշտօնատարի մը: Ուսումի տարիներէն ետք սկսած է որպէս սպասեակ աշխատիլ ճաշարանի մը մէջ, սակայն շատ անբաւարար նկատելով շահը, ձեռնարկած է փոքր զեղծարարութիւններու: 1983-ին կը դատապարտուի:

Արգելարանը հիմնովին կը փոխէ անոր կեանքին ընթացքը: Ազատ արձակուելէ միջոց մը ետք, 1987-ին իր թաղէն իրեն նմաններով խմբակ մը կը կազմէ. անոնք կը սկսին թուղթի խաղերով գրպանները պարպել տալ շատ մը միամիտներու: Միխաս, ինչպէս կը կոչեն զինք իր գործակիցները, կը ղեկավարէ անոնց գործունէութիւնը: Քիչ ժամանակ ետք մայրաքաղաքին Կակարինի շրջանին սեփական վաճառատուները իր հսկողութեան կ՚ենթարկէ, անոնց վճարել տալով իր «պահպանութիւն»ը: Յատուկ հետաքրքրութեան առարկայ կ՚ըլլան ճաշարանները: 90-ական թուականներու սկիզբին արդէն ութ ճաշարան ենթարկած է իրեն: Քանի մը տարի ետք 150 գործօն անդամ ունի իր խումբը եւ նաեւ շրջաններէ մասնակիցներ: Հեռաւոր թաղերու աւազակները կրնան յայտարարել թէ նոյն խումբին կը պատկանին, որոշ գումարներ վճարելով Միխասին: Այդ գումարները միլիոնաւոր տոլարի կը հասնին:

1989 Դեկտեմբերին ոստիկանութիւնը կը կարծէ զինք ձերբակալելու առիթը գտած ըլլալ երբ կը տեղեկանայ որ ան հիմնարկի մը պատասխանատուէն պարտադրած է իրեն երեւակայական պաշտօն մը յանձնել եւ ամսական վճարել: Բոլոր փաստերը հաւաքուելով մինչ ատոյդ կը նկատուի դատապարտումը, հիմնարկին տնօրէնը լուրջ ազդարարութիւն մը կը ստանայ Միխասէն ու կը հրաժարի տրուած վկայութենէն: Փաստերու չգոյութեան պատճառով թղթածրարը կը փակուի:

18 ամսուան նոր արգելափակումը սակայն շատ զգուշաւոր կը դարձնէ այդ խմբապետը որ նուիրապետական զարգացած համակարգ մը կը ստեղծէ իր կազմակերպութեան համար, խուսափելով ուղղակի հրահանգ տալէ: Մոսկուայի սեփական առեւտուրի մարզը 30% համեմատութեամբ իրեն հարկատու կ՚ըլլայ եւ անոր անունը մեծ ազդեցութիւն կը գործէ թէ՛ փողոցի մանր վաճառորդներուն, թէ պաշտօնատարներուն վրայ: Յատուկ գործունէութիւն կը տարուի արդարադատութեան պատասխանատուն կաշառելու. ատոր շնորհիւ դատաւոր մը յանձն առած է Միխասի «Սոլցեւօ» մաֆիային վերաբերող թղթածրար մը ոչնչացնել եւ զինքը դատապարտումէ փրկել:

Ոստիկանութիւնը գրեթէ վստահ է որ ոճրային ամէն հինգ արարքէ մէկուն մէջ դեր մը ունեցած են Միխասի մարդիկը: 1993–ին երբ նոյն խումբին պահպանութեան ենթակայ խաղատան մը տնօրէնը կը սպաննուի, Միխայլով արտասահման կ՚անցնի: Կեղծ թուղթերով Իսրայէլեան քաղաքացի կը ձեւանայ. բայց այլեւս զինք կը հետապնդէ ոչ միայն Մոսկուայի ոճրային ոստիկանութիւնը, այլեւ ամերիկեանը եւ Ինթէրփոլը:

1996 Հոկտեմբերին հազիւ ոտք կոխած Ժընեւի օդակայանը, ոստիկաններ կը ձերբակալեն զինք ու զուիցերական մամուլը կը խօսի ամենափայլուն արարքի մը մասին: Հետաքննութեան պատասխանատուն Զէքքին հրաժեշտ կուտայ իր բնականոն առօրեային: Երկու տարի ան կ՚ապրի զրահապատ դուռներու եւ պատուհաններու ետին եւ կը տեղափոխուի պահականերու ընկերակցութեամբ: Միխայլովի պաշտպանութիւնը գործի կը մղէ ոչ միայն Զուիցերիոյ, այլեւ Պելժիոյ, Ռուսաստանի, նաեւ Իսրայէլի փաստաբանական շրջանները:

Հետաքննիչ դատաւորը տեղ կուտայ թէ՛ ԷՖ – ՊԻ – ԱՅ-ի, թէ Ռուսաստանէն առաջարկուած վկաներուն: Ամէն բան կը թուի թէ տեղն է անկաշառելի ատեանի մը կողմէ դատապարտելու համար յայտնի մաֆիականը: «Պիտի տեսնէք, ան պիտի դատապարտուի երկու տարուան» կ՚ըսէ Ռուսաստանի արդարադատութենէն դէմք մը: Սակայն, 1998-ի վերջին ամսուան սկիզբը Ժընեւի Ատեանին դատակազմը ներկայացուած ապացոյցները դատապարտումի համար անբաւարար նկատելով անպարտութիւն վճռեց Միխասի համար: Հետաքրքրական է ռուսական թերթի մը մեկնաբանութիւնը ուր կ՚ըսուի թէ անսխալական ժամացոյցներու, լաւագոյն պանիրի եւ Գ. Ռայխի դրամատուներուն երկիրը երկու տարուան պայքար մը մղելէ ետք ռուսական մաֆիային դէմ, թղթածրարը փակած է ծիծաղելի վիճակի մատնուելով:

ՔԱՂՀԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՃԱՇ՝ Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՒԱԳ ՀԻՒՊԱՏՈՍԻՆ

Հ. Յ. Դ. Օրէնճ Քաունթիի Հայ Դատի Յանձնախումբը, Ըրվայնի Գալիֆորնիա համալսարանի սրահին մէջ Դեկտեմբեր 6-ին կազմակերպած ճաշով մը պատուած է Հայաստանի Լոս - Անճըլըսի աւագ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեանը: Ներկայ եղած են 250 հոգի, որոնց շարքին՝ գաղութին զանազան կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները: Բացումը կատարած է հանդիսավարուհին՝ Յասմիկ Մուրատեան: Խօսք առած է Հայ Դատի Յանձնախումբի ատենապետ տոքթոր Կարօ Դերձակեան, որ շեշտելէ ետք Հայ Դատի աշխատանքներուն կարեւորութիւնը, ներկայացուցած է օրուան հիւրերը: Աւագ հիւպատոսը իր խօսքին մէջ ներկայացուցած է Հայաստանի քաղաքական եւ տնտեսական ընդհանուր պատկերը, անդրադառնալով Արցախի ազատագրական շարժումին, ինչպէս նաեւ սեփականութեան, աղքատութեան բարձր համեմատութեան եւ կաշառակերութեան վերաբերեալ հարցերու: Շեշտած է Հայաստանի երեք կարեւոր պէտքերը՝ տնտեսական զարգացում, ապահովութիւն եւ ազգային միասնականութիւն, նշելով որ Հայաստան արդէն իսկ քայլեր առած է տնտեսական դրութիւնը բարեփոխելու, օրէնքներու փոփոխութեամբ, որոնք սեփականութիւն եւ ազատ դրամական գործառնութիւններ կ՚արտօնեն եւ օտար դրամագլուխով հիմնուած ընկերութիւններու գործը կը դիւրացնեն: Անդրադառնալով Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւններուն, Արմէն Մելքոնեան դիտել տուած է թէ նոյն ժողովուրդին կը պատկանինք, բայց զիրար աւելի լաւ հասկնալու համար պէտք չունինք նոր մարմիններ հիմնելու, քանի որ անբաժանելի մասնիկներ ենք եւ ժամանակը պիտի օգնէ հասկացողութեան բարելաւումի տեսակէտով: Ձեռնարկի վերջաւորութեան, Հայ Դատի Յանձնախումբի անդամ Արտաշէս Այգնեան յուշանուէր մը յանձնած է աւագ հիւպատոսին, ինչպէս նաեւ նուիրատուութիւն կատարած՝ հիւպատոսարանի աշխատանքներուն յատկացուելու համար:

Հ.Օ.Մ.–Ի ՆՈՐ ԿԵԴՐՈՆԻ ՀԻՄՆՕՐՀՆԷՔԸ

Կլէնտէյլի մէջ, Դեկտեմբեր 13-ին, կատարուած է Հ. Օ. Մ.-ի Արեւմտեան Ամերիկայի Շրջ. Վարչութեան Նոր Կեդրոնի հիմնօրհնէքը: Ներկայ եղած են հայկական կազմակերպութիւններու եւ պետական պաշտօնատարներու ներկայացուցիչներ: Բացումը կատարած է Ստեփան Գասպարեան: Խօսք առած են յանուն Հ. Օ. Մ.-ի Շրջ. Վարչութեան Քրիստին Առաքելեան եւ ատենապետուհի Հելէն Քէօսէեան, Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ Վահէ Եաղուպեան, Հ. Օ. Մ.-ի Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչ Ռոզին Սաղաթէլեան եւ Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի կողմէ Ժան Գոսադեան: Առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեանի փակման խօսքէն ետք կատարուած է հիմնօրհնէքի արարողութիւնը, որուն ընթացքին նոր կառուցուելիք շէնքի հողին միախառնուած է Հայաստանէն եւ Արցախէն բերուած բուռ մը հող:

Յիշենք որ Նոր Կեդրոնի ծրագիրը յառաջ մղուած էր շնորհիւ Լինսի հիմնարկութեան 300 հազար տոլարի նուիրատուութեան, որ յատկացուած էր «Նազլիկեան» Կեդրոնին կից երկու հողամասերու գնման, 1996-ին: Ատոր վրայ աւելցաւ Սարգիս Պօղոսեանի (բարերար Ֆրէզնոյէն, այժմ հանգուցեալ) 100 հազար տոլարի նուէրը: Հ. Օ. Մ.-ի մասնաճիւղերը նուիրած են 95 հազար, իսկ զանազան նուէրներէ գոյացած է 170 հազար տոլար, ցարդ Կեդրոնի յատկացուած գումարը հասցնելով գրեթէ 700 հազար տոլարի:

ԳՈՒՐԳԷՆ Ա. ՔՀՆՅ. ԵԱՐԱԼԵԱՆ ՎԱԽՃԱՆԱԾ

Ֆրէզնոյի իր բնակարանին մէջ, Դեկտեմբեր 17-ին, վախճանած է Գուրգէն Ա. Քահանայ Եարալեան: 42 տարի քահանայագործութեան ընթացքին Տէր Հայրը ծառայած է Լիբանան եւ Միացեալ – Նահանգներ (Նիւ - Ճըրզի եւ Ֆրէզնօ): Եղած է վաստակաւոր ուսուցիչ, մտաւորական եւ բանաւոր մշակ: Հրատարակած է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ձայնագրեալ պատարագը եւ ծիսարանը, անգլերէն թարգմանութեամբ հանդերձ: Թաղման կարգը կատարուած է Դեկտեմբեր 21-ին, Ֆրէզնոյի «Մասիս – Արարատ» գերեզմանատան մէջ:

ԼՐԱՏՈՒ

(Շար. Ա. էջէն)

ղեկավարել երկիրը: Այդ հեռանկարէն խուսափելու համար ան հարկաւոր նկատած է քաղաքական պատրաստի կառոյց մը կամ համախոհական մարմին մը որ ստանձնէ երկրին ղեկավարութիւնը:

Յաջորդ օրը նախագահի խօսնակ Վ. Գասպարեանը բացած է որ Վ. Սիրադեղեան վառ երեւակայութեան տէր է, մեկնաբանելով Ներքին Գործերու նախկին նախարարին բառերը:

⁂

ԱՐՑԱԽ ԱԼ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ

Հ. Բագրատեանի գլխաւորած «Ազատութիւն» կուսակցութիւնը Դեկտեմբեր 25-ին առաջարկած է ընտրական օրէնսգրքի փոփոխութեամբ ապահովել որ յառաջիկայ երեսփոխանական ընտրութեան Արցախի բնակչութիւնն ալ մասնակցի: Հ. Բագրատեանի կարծիքով ատիկա լաւագոյն ձեւն է Ղարաբաղը հայացնելու:

⁂

ՄԱՀ ԽՄԲԱՎԱՐ ԱՐԱՄ ՔԱԹԱՆԵԱՆԻ

Դեկտեմբեր 21-ին 72 տարեկանին աշխատանքի ճամբուն վրայ յանկարծամահ եղած է Կոմիտաս երաժշտանոցի փրոֆ. Ա. Քաթանեան: Դեկտեմբեր 24-ին Օփերայի սրահին մէջ կատարուած է «քաղաքացիական հոգեհանգիստ»ը ուր վերջին հրաժեշտ տալու փութացած էին գրողներ, արուեստագէտներ, ուսանողներ: Եղած են ելոյթներ որոնք ոգեկոչած են խմբավարական ու դաստիարակչական մեծ վաստակը: Մարմինը ամփոփուած է Երեւանի կեդրոնական գերեզմանատունը:

⁂

ՀԱԲ-Ի ՆԱԽԿԻՆ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻՆ ԿՈՉԸ

ՀԱԲ-ը (Հայ Ազգային Բանակ) Ղարաբաղեան շարժման սկիզբի շրջանին կազմակերպուած ռազմական միաւոր էր: Յետոյ, 1990 Օգոստոսին զինեալ ապօրինի կազմաւորումները զինաթափելու որոշումով դադրեցաւ գոյութենէ: Հրամանատարն ալ Ռազմիկ Վասիլեան անցաւ Հայաստանի բանակին ծառայութեան: Դեկտեմբեր 24-ին ան կոչ մը հրապարակած է ուր անհեռանկարային կը նկատէ Հայաստանի վիճակը ու կը հրաւիրէ համախմբումի: Իր եւ համախոհներուն նպատակն է խմբաւորել ազգային գաղափարախօսութեան հիմով ստեղծուած կուսակցութիւնները:

⁂

ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՆ

Դեկտ. 24-ին զոհուած կամ հաշմանդամ մարտիկներու 13 ընտանիքի նոր բնակարաններու բանալիները յանձնուած են Երեւանի քաղաքապետին, Երկրապահ միութեան փոխ - նախագահին եւ Նոր Նորքի թաղապետին կողմէ: Հանդիսութեան մասնակցած են զոհ մարտիկներու երախաներէն կազմուած երգչախումբը եւ պարախումբը:

⁂

ԱՄԱՆՈՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱՒՈՐ ԿԱՑԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

Վանաձորի մէջ 3500 ընտանիք 11-րդ ամաւորը կը դիմաւորեն ժամանակաւոր կացարաններու մէջ: Քաղաքին Տարօն թաղամասին մէջ շուրջ 100 բնակարան թափուր է որովհետեւ անոնց տէրերը չեն ուզեր լքել իրենց կացարանները, ընկերային որոշ ծառայութիւններէ օգտուելի շարունակելու համար:

⁂

ԳՐԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐ

Ռ. Քոչարեանի Դեկտեմբեր 24-ի հրամանագրով ստեղծուած են գրական մրցանակներ որոնց գլխաւորն է «Ոսկէ եղէգն»ը: Նպատակն է «հայրենական գրականութեան զարգացման նպաստելն ու գրողների խրախուսել»ը: Նախատեսուած է մինչեւ Մայիս 31 յանձնաժողով մը ստեղծել որ մինչեւ Դեկտեմբեր 15 թեկնածուներ ներկայացնէ նախագահին: Պարգեւատրումը տեղի կ'ունենայ յաջորդ տարուան Յունուար 6-ին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Dirouhie Serengulian
d'Issy les Moulineaux
vous convie à un après-midi
Loto - Goûter
le 10 Janvier à partir de 14h30
Sallle de l'Eglise Arménienne
6, av. Bourgain, Issy les Moulineaux
Venez nous retrouver pour passer ensemble un après-midi plein de surprises.
Entrée libre

SAMEDI 9 JANVIER
à partir de 22h00
LA SECTION DES JEUNES
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise sa
Soirée
NOEL ARMENIEN
à la Salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille
AMBIANCE ASSUREE
PAF: 80 F + Conso.
Réservations tél. 04 91 34 77 44
04 42 03 05 63

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԵՒ Ս. ԾՆՆԴԵԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ, Յունուար 1
Կաղանդ – Տարեմուտ –
Երրորդ օր Ծննդեան Պահոց:
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԴԵԱՆ
ԾԱՆՕԹ. – Կը յայտնենք որ Եկեղեցւոյ

1999-ի Տօնական Օրացոյցը լոյս տեսած է: Անոնք որոնք գայն ցարդ չեն ստանար, թող հաճին յայտնել Դիւանատուն, որպէս զի ուղարկուի:

«ԻՒՂԱԳԻՆ»

Կը յիշեցնենք մեր ժողովուրդին, թէ աւանդութիւն է որ բարեպաշտները, յառակայէս տարին երկու անգամներու, Սուրբ Ծնունդին եւ Ս. Յարութեան տօնին, իւղագինն նուիրատուութեամբ մասնակցին

Եկեղեցւոյ հոգածութեան:

ԿԻՐԱԿԻ, Յունուար 3
Եօթներորդ Կիրակի Յիսնակաց:
Կը պատարագէ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՈՒՐԲԱԹ, Յունուար 1
Ամանորի պատարագ ժամը 10-30-ին:
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ
ԿԻՐԱԿԻ, Յունուար 3
Պատարագ ժամը 10-ին:
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Հիւկ Քիաթիպեան իրենց հօր՝ Օննիկ Քիաթիպեանի թարմ յիշատակին 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է.– Շէն կազմակերպութենէն 1000 Ֆր., Տիկին Վաղ Նշանեանէ 500 Ֆր.:

LEGS et DONATIONS au Fonds Arménien de France
Les enfants d'Arménie sont vos enfants. Donnez-leur un meilleur avenir

Le Fonds Arménien de France est une institution de bienfaisance qui regroupe l'ensemble des composantes de notre communauté, notamment les églises arméniennes Apostolique, Catholique et Évangélique. L'aide aux enfants d'Arménie et du Karabagh est au centre de son action humanitaire: construction d'écoles, création de cliniques (maternités, maladies infantiles,...), pensions mensuelles versées aux orphelins de la guerre, Bourses d'études, etc. Ces enfants souffrent des difficultés nées du blocus économique, des conséquences de la guerre et du séisme. Votre don peut améliorer sensiblement leurs conditions de vie. Ensemble, nous pouvons leur donner un meilleur avenir.

Inscrivez votre nom sur la terre d'Arménie.

Particuliers récupérez 50 % de vos dons au Fonds Arménien de France

Notre statut fiscal permet à un particulier de déduire de ses impôts 50 % des dons effectués au profit du Fonds au cours d'une année fiscale, dans la limite de 6 % de ses revenus nets imposables. Ainsi une famille disposant de 100 000 F de revenus nets annuels imposables peut déduire du montant de son impôt jusqu'à 3 000 F pour un don de 6 000 F sur présentation d'un reçu cerfa délivré par nos soins. On peut allier ainsi une avantage fiscal non négligeable à une action de solidarité envers l'Arménie qui a tant besoin de se sentir soutenue en ces moments cruciaux pour son avenir.

Les legs et donations au Fonds Arménien de France sont exempts de droits

Vous pouvez aussi désigner le Fonds Arménien de France comme bénéficiaire de dons ou de legs qui sont alors exonérés en totalité des droits de mutation.

Il peut s'agir d'argent, mais aussi de biens mobiliers et immobiliers.

Le legs est inclus dans un testament et ne prend effet qu'après le décès de son auteur, alors que la donation est faite du vivant de ce dernier. Dans ces deux cas, il est recommandé de se faire conseiller et assister par votre notaire.

Pour toute demande d'informations complémentaires relatives à ces questions, vous pouvez contacter le Fonds Arménien de France, qui peut également, si vous le souhaitez, vous mettre en relation avec son notaire.

Entreprises déduisez de vos bénéfices la totalité de vos dons

Les entreprises peuvent également profiter de déductions fiscales. Elles peuvent déduire de leurs bénéfices la totalité de la somme donnée, jusqu'à 3,25 pour mille de leur chiffre d'affaires.

On ne saurait donc trop encourager les chefs d'entreprises qui génèrent des bénéfices à faire preuve de générosité sans que cela grève les résultats de leurs sociétés.

Ainsi une entreprise qui génère un chiffre d'affaires de 5 Millions de Francs peut déduire de ses bénéfices imposables quelque 16 000 F de don à une association de bienfaisance comme la nôtre.

Tél. : 01 43 68 29 29 - Fax : 01 43 68 15 91
Fonds Arménien de France,
BP 12 - 75660 Paris - Cedex 14

50 F par mois, 100 F par mois, plus...

Il n'y a pas de petits dons

La constance est le plus précieux des dons et le prélèvement mensuel en est la meilleure expression. Cette forme de don convient particulièrement aux salariés et pensionnés et elle assure au Fonds des ressources stables qui lui permettent de mieux planifier ses actions. Souscrivez et faites souscrire un prélèvement mensuel selon vos moyens. Vous serez sûr, ainsi de ne pas oublier ceux qui ont tant besoin de nous.

Merci de renvoyer dès aujourd'hui l'autorisation ci-dessous accompagnée d'un RIB, RIP ou RICE

AUTORISATION DE PRELEVEMENT J'autorise l'établissement teneur de mon compte à effectuer sur ce dernier, si sa situation le permet, tous les prélèvements ordonnés par le Fonds Arménien de France. En cas de litige sur un prélèvement, je pourrai en faire suspendre l'exécution, par simple demande à l'établissement teneur de mon compte. Je réglerai directement le différent avec le Fonds Arménien de France.

NUMERO NATIONAL D'EMETTEUR
406553

Nom, prénom et adresse du débiteur

N° DE TELEPHONE (falcultatif) :

DESIGNATION DU COMPTE A DEBITER

Code Banque	Code Guichet	Numéro de compte	Clé RIB

Date

Signature

Nom et adresse du créancier :

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
B.P. 12, 75 660 PARIS CEDEX 14

Nom et adresse de l'établissement teneur du compte à débiter (votre banque, ou CCP, ou Caisse d'Epargne)

Prière de renvoyer les deux parties de cet imprimé au créancier sans les séparer, en y joignant obligatoirement un relevé d'identité bancaire (RIB), postal (RIP) ou de Caisse d'Epargne (RICE).

DEMANDE DE PRELEVEMENT.
Valable jusqu'à annulation de ma part
Je soussigné(e) ....
....
autorise le Fonds Arménien de France à prélever le 10 de chaque mois sur mon compte la somme de :
☐ 50 F (cinquante francs)
☐ 100 F (cent francs)
☐ 150 F (cent cinquante francs)
☐ 200 F (deux cents francs)
☐ ... F (.............. francs)
(Cochez la case de votre choix)
Date :
Signature :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 30
MERCREDI
30 DECEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 19.541 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.541

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՑԵԱԼ ՈՒ ՆԵՐԿԱՅ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Թրքական «Եօզկիւր փոլիթիքա» օրաթերթը (Դեկտեմբեր 28) լման էջ մը յատկացուցած է «Ցեղասպանութեան դէմ» Միութեան նախագահ Ալի Էրթէմի հետ կատարուած հարցազրոյցին: Ա. Էրթէմ ներկայացուած է որպէս «թուրք ժողովուրդին մէկ անդամը»: Միութեան հիմնումի թուականն է անցեալ Սեպտեմբերը: Հիմնուած է Ֆրանքֆուրթի մէջ ուր կ'ապրի նախագահ Ա. Էրթէմ:

Ան կ'ըսէ թէ պէտք է Թուրքիոյ մէջ կատարուած առաջին ցեղասպանութիւններուն — Հայերու, Ասորիներու, Գլտաններու, Պոնտացիներու — պատմական խոստովանութիւնը գիտակցութեան մակարդակի բերուի եւ մարդկութեան դէմ գործուած այդ ոճիրներուն յանցանքները դատապարտուին գլխաւորաբար Թուրք ժողովուրդին ու մահմետական ժողովուրդներուն կողմէ: Այս պարտականութիւնը պէտք է ստանձնէ երիտասարդ սերունդը:

Ա. Էրթէմ Թուրքերու կողմէ գործուած ցեղասպանութիւնները հիմնաքարը կը նկատէ քայքայման եզրին հասած Օսմանեան կայսրութիւնը փրկելու, անոր գերիշխանութիւնը վերահաստատելու եւ թրքական ազգայնացումի հոլովոյթին: 1915-ին առնչութեամբ կ'ըսէ. «1915-ին մարդկութիւնը մեզ մօտ անանկացաւ: Ջախջախիչ մեծամասնութիւնը սկսաւ մտածել բռնակալներու նման որոնք իրենց անասունի մը չափ անգամ արժէք չէին տար: Փաշաները մահուան հրովարտակ հանեցին ճանի մը ժողովուրդի դէմ: Կրօնաւորները մարդասպաններու վերածուեցան: Մարդկութեան փրկութեան համար փոխանակ աղօթելու, անմեղներու արիւնը հոսեցնելու հրամանագիր տուին: Թալանի, գողութեան, բռնաբարումներու ամէնէն սարսափելի օրինակները տրուեցան: Այսպէս մարեցին քրիստոնեայ ժողովուրդներու կեանքը»:

«Ցեղասպանութեան դէմ» Միութեան նախագահը կը համեմատէ նաեւ ցեղասպանութիւններու ճանաչումի պարագաները. կ'ըսէ թէ Թուրքերու գործած ցեղասպանութիւնները պետութիւններէ աւելի գոհ ժողովուրդներու ջանքերով լոյսին բերուած են: Կը յիշէ յատկապէս Հայկական Սփիւռքին պարագան: Կ'աւելցնէ թէ մինչդեռ Հրեաներու ցեղասպանութեան առնչութեամբ հակառակ կացութիւնը ստեղծուած է: Մասնաւորապէս մեծ տէրութիւնները նացիական Գերմանիոյ մարդկութեան դէմ յանցանքը գիտակցութեան առարկայ դարձնելու համար մեծ ջանք թափած են ու կը թափեն: Այս երեւոյթը դրական ըլլալով հանդերձ նոյն գգայնութիւնը չկայ Թուրք պետութեան գործած յանցանքներուն նկատմամբ: «Հայերու ցեղասպանութիւնը քաղաքական մթնոլորտին համաձայն Թուրքիոյ դէմ որպէս խաղաքուղթ կը գործածուի, իսկ երբ տնտեսական ու քաղաքական շահեր խնդրոյ առարկայ դառնան, մէկդի կը ձգուի: Ատոր քով Ասորիներու, Պոնտացիներու ցեղասպանութիւնները խօսքի նիւթ անգամ չեն ըլլար: Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ Քիւրտերուն կիրարկուած ցեղասպանական քաղաքականութեան, անոր երբեմն բացայայտօրէն, երբեմն ծածուկ կերպով նեցուկ կը տրուի, ինչ որ կը փաստէ արեւմուտքին կրկնակի չափանիշները: Նոյն ատեն անոր մեղսակցութիւնն է ցեղասպանութեան ոճիրին»:

Հարցազրոյցին մնացեալ մասը նիւթ ըրած է Քիւրտերու հալածանքը, Էօճալանի հարցը, Միութեան յետագայ ծրագիրները:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 28 / 29)

ՄԱՀ ԵՐԳԱՀԱՆ ԷՏԿԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ

«Արմէնփրէս» Դեկտեմբեր 28-ի հաղորդաշարով կը տեղեկացնէ մահը ծանօթ երգահան Է. Յովհաննիսեանի: Ծնած էր 1930-ին Երեւան. 1953-ին աւարտած էր Կոմիտաս երաժշտանոցը, ապա Մոսկուայի մէջ կատարելագործուած Ա. Խաչատրեանի ղեկավարութեամբ: Իր յայտնի գործերն են «Սասունցի Դաւիթ» օփէրա - պալէն, «Գրիգոր Նարեկացի» օրաթորիօն, պալէները, «Ճանապարհորդութիւն դէպի Էրզրում» օփերան. մեծ ժողովրդականութիւն գտած են «Երեւան — Էրեբունի», «Սարդարապատ», «Արփա — Սեւան» երգերը:

Է. Յովհաննիսեան պատասխանատու պաշտօններ վարած է Երգահաններու Միութեան, հեռատեսիլին, օփերային մէջ: Գլխաւորած է նաեւ Հայաստանի երգի – պարի համոյթը: Եղած է երաժշտանոցի տեսուչ եւ դասախօս:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Արտաքին Գործերու Նախարար Վ. Օսկանեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը Դեկտեմբեր 28-ին Մոսկուայի մէջ հանդիպում ունեցած է Ռուսաստանի Արտաքին Գործերու Նախարար Ի. Իվանովի հետ: Յաջորդած մամուլի ասուլիսին ռուս նախարարը ըսած է թէ իրենք կողմնակից են երկու երկիրներու գործակցութեան զարգացման եւ թէ միասնաբար քննարկած են Ղարաբաղի հարցը: Անոր բարդութիւնները պէտք է հարթել բանակցութեամբ: Ինչ կը վերաբերի ռուսեւհայկական ռազմական գործակցութեան ուղղուած Բաքուի քննադատութեան, Իվանով ըսած է թէ երբ որեւէ մէկը կասկածներ կ'ունենայ, պէտք է զանոնք փարատել: Այս մասին Վ. Օսկանեան կրկնած է թէ գործակցութիւնը ուղղուած չէ որեւէ երրորդ երկրի դէմ:

***

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ԱՅՑԸ ԼՂՀ

Դեկտեմբեր 25 — 27 գործադիր վարչութեան նոր տնօրէն Վ. Տէր - Ղեւոնդեանի գլխաւորութեամբ հիմնադրամի աշխատանքի խումբը մեկնած է Ղարաբաղ, հանդիպումներ ունեցած Նախագահ Ա. Ղուկասեանի, վարչապետ Ժ. Պօղոսեանի հետ, քննելով յառաջիկայ ծրագիրները: Կարեւորագոյն նկատուած են Գորիս — Ստեփանակերտ մայրուղիին Շուշի – Ստեփանակերտ հատուածը, Հարաւ — հիւսիս կառուղիին համար Սփիւռքի մէջ ձեռնարկներ կազմակերպելու գործը, Ստեփանակերտի Ֆիզիք — մաթեմաթիկի վարժարանին շինութիւնը եւ աւերուած գիւղերուն վերականգնումը: Մարտակերտի մէջ խումբը ճշդած է կատարելի աշխատանքները որոնց հարկաւոր գումարները մասամբ յատկացուած են Գերմանիոյ համայնքին ու Արժանթինէն բարերարներու կողմէ:

ԱՅՍ ԱՌԱՒՕՏ, ԱՅՍ ԵՐԵԿՈՅ

ԱՆՈՒՆ ՄԸ, ԱՆՈՒՆՆԵՐ

(Բ.—2)

Կը ստանայի լուրը, կը կարդայի հակասական վկայութիւններու մասին: Ողբերգութեան յաջորդող օրերուն՝ ըմբոստութիւն, վիրաւորներ, հրդեհուած ինքնաշարժներ, ուրիշ կը փոխուէր զգացածս: Որպէս մարդ սգաւոր էի նաեւ ես: Ամէն անգամ որ օտարականի հանդէպ մէկը վիրաւորանք մը կը ստանար՝ նոյն վիրաւորանքը կը ստանայի նաեւ ես, կը հայհոյէի նաեւ ես, կը նուաստանայի նաեւ ես: Եթէ կը զոհուէր, կը զոհուէի նաեւ ես: Գիտէի: Ոչ մէկ պատասխանատուութիւն ունէին անհատները: Պատասխանատուն մթնոլորտն էր, վարդապետութիւնը ծայրայեղ կուսակցութիւններու, որոնցմէ մէկը ահաւասիկ կը պատրաստուէր երկու ըլլալու, կը մաղթէի զայն տեսնել իր համակիրներուն թիւով բազմապատկուած: Մեղք կար, չկար մեղաւոր անհատ, Հապիպ կը նշանակէր «սիրելի», թերթիս մէջ կ'ըսուէր, թէ ան խիկապէս կիրթ, ուսումնասէր, հանդարտ տղայ մըն էր, ըրածը պարզ խենթութիւն ու՝ «Ո՞վ կեանքին մէջ խենթութիւն ըրած չէ»:

Անաչառ մօտեցումով՝ թերթը կը նկարագրէր դէպքին մանրամասնութիւնները, կը փոխանցէր կողմերուն կեցուածքները, հակասական վկայութիւններ: Հապիպին ընկերները ոստիկանութեան դէմ ծանր մեղադրանքներ կ'ընէին, մէկը կ'ըսէր՝ թէ ոճիրը ծրագրուած էր, միւսը՝ թէ իրենց առօրեային մէջ ենթակայ էին տեւական անարգանքի, երրորդը՝ թէ կարգապահութեան ներկայացուցիչները իրենց հետ կը վարուին ինչպէս պիտի վարուէին անասուններու հետ, թէ պարտաւոր էին օրը տասը անգամ իրենց անձնաթուղթերը ցոյց տալ, թէ զիրենք խուլիկանի տեղ կը դնէին, թերթը կ'արձանագրէր այս բոլորը, կ'արձագանգէր անոնց ատելութեան իրենց ապրած ընկերութեան հանդէպ, կը գնահատէի թերթը, անոր առարկայական կեցուածքը: Սակայն կարեւորը թերթին գրածը չէր: Այլեւս սորված էի: Տակաւին Հալէպ, երբ Հայերէն օրաթերթիս մէջ կը կարդայի եւրոպական թերթի մը հայանպաստ յօդուածին թարգմանութիւնը հայկական պահանջներու արդարութեան մասին, կը կարծէի որ ահա վերջապէս մեր խնդիրը իր լուծման ճամբուն մէջ կը մտնէր: Վերջն է որ ըմբռնեցի թէ թերթերուն գրածները միայն կարծիքներ էին, կրնային որոշ տրամադրութիւն ստեղծել, բայց կը մնային կարծիքի շրջագիծին մէջ: Կարեւորը իշխանութիւններուն կեցուածքն էր:

— Դատաւորը որո՞ւ պիտի հաւատայ:

Ոստիկանի՞ն, թէ Արաբին, — կը հեգնէր Հապիպի ընկերներէն մէկը, ապա կը խօսէր իր եւ իր նմաններուն անհանդուրժելի կեանքին մասին, իշխանութիւններուն հետ իրենց դժուարութիւններուն մասին, կը կարդայի, կը խորհրդածէի, եթէ Աստուած ստեղծած էր մարդ արարածը ու անոր մէջ դրած խուրձ մը զգացումներ, այդ զգացումներուն չէր կրնար մաս կազմել օտարատեացութիւնը: Անիկա ալ ստեղծագործութիւնն էր մարդ արարածին:

Երեկոյ, ահաւասիկ հեռատեսիլի պաստառին վրայ կը տեսնեմ Զիտանը: Հազիւ ստացած տարւոյս ոտնագնդակի լաւագոյն մարզիկի մրցանակը, Պալոն տ'Օռ 98, ան կը պատասխանէ լրագրողի մը հարցումներուն: Ահաւասիկ նաեւ ակնարկութիւն օտարատեացութեան զգացումին: Ըստ նոր հարցախոյզի մը, օտարատեացութիւնը նահանջի մէջ է, ի՞նչ կը մտածէ Զիտան այդ մասին: Ամչկոտ, սակաւախօս՝ գոհ է ան: Եւ ա՛յդքան:

Հապա Հապի՞պը:

Իսկ ես կը յիշեմ 1988-ի երկրաշարժը, որ ցնցեց իրենց հայութիւնը մոռցած, իրենց հայութենէն հեռացած անհամար անհատներու գիտակցութիւնը: Կը յիշեմ թէ ինչպէս մօտեցան անոնք իրենց արմատներուն, աշխատեցան օժանդակութեան յանձնախումբերու մէջ, պատահեցաւ որ մինչեւ իսկ երթան երկրաշարժի շրջան, բայց անոնցմէ միայն քիչեր մնացին իրենց առաջին խանդավառութեան մէջ: Կը յիշեմ, այս յիշողութիւնը կրկին կը մղէ զիս այն խորհրդածութեան, թէ ամէն տասը տարին նոր երկրաշա՞րժ մը պէտք է հարուածէ Հայաստանը, որպէսզի բոլոր ուծացած հայրենակիցներս վերադառնան, վերադառնան ու այլեւս մնան:

Նոյն տրամաբանութեամբ՝ ամէն տարի աշխարհի բաժակի մրցաշա՞րք պէտք է կազմակերպել, ընել այնպէս որ ամէն անգամ մրցաշարք շահի Ֆրանսան ու եղբայրակցութեան այն մթնոլորտը որ ստեղծուեցաւ Յուլիսին՝ կրկնուի, ըլլայ մնայուն: Ըլլայ տեւական:

***

Տօնական աս օրերուն, երբ մաղթանքներ կ'ըլլան, իմ ալ մաղթանքս ըլլայ ա՛յն՝ որ երբ շուտով մտնենք 21-րդ դար, ըլլայ այնպէս որ ո՛չ մէկ «Հապիպ»ի նոյնիսկ քիթը արիւնի: Վերջ տրուի օտարատեացութեան նաեւ պետութիւններու մակարդակով, վերջ տրուի մենատիրութեան, չծնին նոր Փինոշէներ, նոր Գլինթըններ չունենան արդարացում Իրաքի նման երկիրներ ռմբակոծելու, ըլլայ խաղաղութիւն Կովկասի մէջ, ինչ որ մնացած է Թուրքիներէն այլեւս իրենք զիրենք դզան ապահով, ո՛չ Ալին, ո՛չ Ուահիտը, ո՛չ Քաւէրը, ո՛չ Միլուար, ո՛չ ալ Հուարին իրենց ընկերային հարցերը լուծելու համար դիմեն վայրագութիւններու:

Ու չըլլան թիւրիմացութիւններ:

Լուծումի առաջա՞րկ մը:

Թողուլ ոչ ոք, յատկապէս երիտասարդը, առանց աշխատանքի:

Անգործութիւնը մայրն է բոլոր մոլութիւններուն:

Իսկ մոլութիւններուն յոռեգոյնը ծուլութիւնն է՝ պիտի ըսէր Գէորգ Պադըրճեան:

Կը յիշեմ յանկարծ լուացքի մեքենաս: Երբ կը սկսիմ ներքնազգեստներս փռել փարիզահայեաց պատուհանիս դիմաց՝ սիրելի խորագիր մըն է՝ «Լուացք փռուած տանիքի վրայ», որ կը յայտարարէ իր ներկայութիւնը:

Ահա զոհացուցած եմ զա՛յն ալ:

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՌՈՄԻ մէկ դատարանը մերժած է Ա. Էօճալանը հսկողութեան տակ պահելու Թուրքիոյ դիմումը, զայն անգործադրելի որակելով, քանի որ օրինաւոր չէ: Դատարանը աւելցուցած է թէ նման որոշումի իրաւասու է միայն երկրին Արդարադատութեան Նախարարը:

«ԵՒՐՕ»Ն օրինաւոր դրամը կը դառնայ Եւրոպական Միութեան 11 երկիրներու Յունուար 1-էն սկսեալ: Այդ թուականէն կարելի է նաեւ Եւրոյով վճարում կատարել Ֆրանսա, դրամատան քարտերով կամ չէքով: Փոխանցման շրջան մը կայ սակայն մինչեւ 2002 Յուլիս 1, երբ կը վերնան ազգային բոլոր դրամանիշերը եւ կը մնայ միայն Եւրօ-ն, որ, այսօր շուրջ 6. Ֆր. 65-ի կը համապատասխանէ:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ, ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Այս տարուան Դեկտեմբեր ամիսը խռովի բնոյթ կը կրէ հայ իրականութեան մէջ, Հայաստան տեղի ունեցած կործանարար երկրաշարժին տասնամեակով յատկանշուած:

Սակայն պատշա՞ճ է, կամ հարկ կա՞յ երկրաշարժի մը տասնամեակը նշելու: Եթէ առիթ մը կը նկատուի որպէս ազգային պարտականութիւն անպայման բան մը ընելու, կամ սիրտերը շարժելու, վերակենդանացնելու եւ զարկ տալու մարդոց եւ ի մասնաւորի Հայերու անով հետաքրքրութեան՝ նիւթական օժանդակութիւն ձեռք բերելու նպատակաւ, երկրաշարժէն տակաւին կիսաւեր կամ իրենց ճակատագիրին ձգուած շրջաններուն վերակառուցման գծով, գնահատելի ջանք մըն է, որ սակայն չենք գիտեր թէ որքանո՞վ յաջողեցաւ կամ կը յաջողի, քանի, երկրաշարժին մասին տարիներու ընթացքին յաճախ կամ պարբերաբար խօսուելով եւ գրուելով, հասարակութիւնը տեղեակ էր կացութեան եւ եթէ ուզէր տալ՝ կուտար, իսկ տուողները արդէն իսկ կուտան կամ կը շարունակեն տալ: Տեղի ունեցող ձեռնարկներուն, արդարացիօրէն կրկնուեցաւ որ, մինչեւ հիմա տրուածը շատ անբաւարար է, նկատի ունենալով Հայաստանի ծով կարիքները, նոյն ատեն «քօղարկուած» դառնութիւն արտայայտելով այն ծուարած անտարբերութեան նկատմամբ, որ հանրութեան մեծամասնութեան կողմէ կը ցուցաբերուի:

Սակայն հիմնական հարց մը կայ զոր թերեւս կ՚անգիտանան (իրենց բարի կամեցողութեամբ հանդերձ) այդ կանչերն ու կոչերը ընողները, ըլլան անոնք կազմակերպութիւններ կամ անհատներ, ան ազգային կամ հաւաքական գաղափարախօսութեան մը չգոյութիւնն է. գաղափարախօսութիւն մը՝ հասարակութեան յոյս, հեռանկար, վստահութիւն եւ լուսաւոր վաղորդայն ներշնչող եւ պարգող, քիչ մը ամէն կողմ հարստահարողներ, ընչաքաղցներ, պատեհապաշտներ կամ առաւփախներ գտնուին կամ ոչ, որովհետեւ գաղափարախօսութիւն – հաւատքը իր վսեմութեամբ այդ բոլորը կը գերազանցէ: Առանց այս գաղափարախօսութեան գոյութեան եւ խարսխուելուն, չենք խորհիր (եւ կը յուսանք սխալիլ) որ քանակական եւ որակական մեծ փոփոխութիւն կրնայ տեղի ունենալ նպատակադրուած տալուն եւ անոր բաժին բերելու գծով (օրինակ ազգային տուրքը նկատի առած), մնալով պարագայական, մասնակի կամ կիսկատար ծիրի մը մէջ:

«Առանց ազգային գաղափարախօսութեան չկայ ազգային ծրագիր», Գագիկ Մարտոյեան կը գրէ («Հայաստանի Հանրապետութիւն», 1998 Հոկտեմբեր 1 թիւին առաջին էջին վրայ, լոյս տեսած առաջին յօդուածին սկիզբը, ինչ որ կը հաստատէ հարցին տրուած կարեւորութիւնը). եւ «Եթէ չկայ ազգային գաղափարախօսութիւն ... չկայ ազգի ապագայ»: Նիւթին արծարծումն իսկ հասարակաց մտահոգութիւն մը կը յայտնէ կէտի մը շուրջ, որ կը կարծենք թէ անշրջանցելի եւ ամենակենսական խնդիրներէն մէկը պէտք է ըլլայ ներկայիս բոլորին համար, որովհետեւ ան հիմքն է որուն վրայ հաւաքականութեան մարմինը պիտի կերտուի, առանց որուն այդ մարմինը պիտի մնայ խախուտ եւ չկարենայ ըստ արժանւոյն դիմագրաւել իր ապագան:

Ազգային գաղափարախօսութիւն անպայման ազգայնականութիւն կամ ազգայնամոլութիւն չի նշանակեր: Կրնանք զայն կոչել հաւաքական գաղափարախօսութիւն, մարդկայնական վսեմ գաղափարի մը կամ գաղափարներու իրականացման համար: Ըլլալ հաւաքականութիւն մը որ համախմբող գաղափարի մը շուրջ գործէ (Հայ Դատէն, որպէս հասարակաց եւ ժամանակաւոր նպատակակէտ, աւելի հեռու գացող), ինչպէս ընկերակցութիւն մը, որուն ծիրին մէջ իւրաքանչիւր անդամ իր կանոնաւոր մասնակցութիւնը կը բերէ բանիւ եւ գործով, նիւթապէս եւ բարոյապէս:

Շուրջ տասը սուղ տարիներ անցած են Հայաստանի անկախութենէն եւ Հայաստան – Սփիւռք նոր յարաբերութենէն ի վեր: Բայց ի՞նչ փոխուած է հաւաքական գաղափարախօսութեան մը գծով, որ աւելի արդիւնաբեր դարձնէր այս յարաբերութիւնը: Անոր կարեւորագոյն բաղադրեալներէն, ինքնութիւն – լեզու – ուղղագրութիւն երբեւիցէ վերաբերող հարցը տակաւին անհրաժեշտ եւ դրական լուծումի չէ յանգած, համահայկական ձեւով ընդունելի, հակառակ որ համաշխարհայնացման բերումով, ինքնութեան ամրապնդումը, ուծացումը դիմագրաւելու համար, աւելի մեծ հրամայական մը դառնալու նշանները ցոյց կուտայ ամէնուրեք, Եւրոպական Միութենէն սկսեալ:

Այլապան առիթներով կ՚ըսուի թէ ըՍփիւռքին Հայաստանի բերած նպաստը շատ անբաւարար է, մինչ ոմանք զայն մինչեւ իսկ կ՚արհամարհեն մակերեսային եւ քինախնդիր ձեւով, առանց փորձելու կացութիւնը հասկնալ: Այս անհասկացողութիւնը բաւական մեծ է որպէսզի ուրիշներ խորհէին կամ խորհին որ, կը բաւէ մէկ որոշումով կոճակը կոխել եւ ահա բոլոր Սփիւռքահայերը իրենց քսակը կը բանան...: Բայց հարկ է նկատի ունենալ որ վերջին տասը տարիներու ընթացքին, եթէ Սփիւռքին Հայաստանի կատարած բարեբար օժանդակութիւններուն (որոնք պէտք է որ շարունակուին) կէսը կամ նոյնիսկ քառորդը Սփիւռքի տարածքին կատարուէին կամ անցեալին կատարուած ըլլային, այսօր Սփիւռքին կացութիւնը, բոլոր մարզերուն մէջ ալ, աւելի արդիւնաբեր կ՚ըլլար, ըլլա՛յ Հայաստանի նկատմամբ, ըլլա՛յ ինքնիր ծոցին մէջ: Այդպէս չէ եղած, որովհետեւ ազգային – հաւաքական գաղափարախօսութիւն գոյութիւն չէ ունեցած եւ իւրաքանչիւր կողմ տասնամեակներու երկայնքին, անհեռատեսութեամբ կամ այլ պատճառներով, ի՛ր սահմանափակ փոքր պարտէզը ջրած է: Արդիւնքը մեր աչքերուն առջեւն է: Ներկայի կաղ կացութիւնը այդ անցեալին հետեւանքն է. ապագայինը՝ ներկայինին հետեւանքը պիտի ըլլայ. նոյնքան եւ եթէ ոչ աւելի կաղ, եթէ հաւաքական գաղափարախօսութեան գծով քայլեր չառնուին: Հարկ է որ ան տեղէ մը սկսի: Պետութիւն, կազմակերպութիւններ, մտաւորականութիւն, դաստիարակութիւն (դպրոցէն եւ ընտանիքէն ներս), ահա այն Ջուլարանը որ այդ գաղափարախօսութիւնը պիտի կերտէ, եթէ այդ ուղղութեամբ փափաք եւ գիտակցութիւն գոյութիւն ունին:

ԱՆՏՈՆԻ Բ.

ՄԱՀԱԽՕՍԱԿԱՆԻ ՓՈԽԱՐԷՆ

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ ԱՆԱՐԳ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԻՆԱՍ ԳՈՃԱՅԵԱՆ

«Վարպետս»՝ Սարգիսը խոշտանգուա՞ծ եւ կախուա՞ծ իր խոհանոցի առաստաղէն: Ո՛վ՝ ով, բայց ինչո՞ւ Սարգիս Պօղոսեանը՝ «վարպետս», գիրքի, նկարչութեան, արուեստի, քերթութեան, առաջին հրատարակութիւններու, ֆրանսական գրականութեան խորհրդանշապաշտներու (Պոտլէր, Ռէմպօ, Վերլէն) երկրպագու, փորագրութիւններու եւ մանաւանդ հայկական փորագրութիւններու մասնագէտ ու հաւաքող Սարգիս Պօղոսեանը...

1960-ականներու վերջերէն սկսեալ Փարիզի կեդրոնական թաղերէն Շերշ – Միտիի փողոցի հետաքրքրական հընավար գրախանութն էր («պուքի - նիստ») Սարգիսի երեք սենեականոց «19-րդ Դար»ն որ ատեն մը ետք դարձած էր թաղին բնակիչներուն գովասանքին առարկան: Իր թաղին, փողոցին, անկիւնին ու նրբանցքին անուանապատիւ ու վարկի բծախնդիր Փարիզցին ակնածանքով կ՚անցնէր գրախանութին առջեւէն, կը բարեւէր մեզ, գործերուն մասին կը հարցնէր, ապա յաջողութիւն մաղթելով կ՚երթար իր գործին:

Սարգիս Պօղոսեան, բծախնդիր ու մարդամօտ «վարպետս» հեզահամբոյր էր, ժպիտն ու հիւմըրը անպակաս, ժուժկալ կեանքով ապրող եւ մանաւանդ հայասէր: Մեր գրախանութին մշտական այցելուներն էին դերասան – դերասանուհիներ, յայտնի գրականագէտներ, դասախօսներ Սորպոնէն:

Կը յիշեմ, անգամ մը, ֆրանսական խորհրդանշապաշտութեան մեծագոյն տեսաբաններէն մին ինծի ըսաւ. «Գիտէ՞ք ձեր վարպետը ի՛նչ անգնահատելի ծառայութիւն մատուցած է ֆրանսական խորհրդանշապաշտութեան տարածման ու գնահատման. այդ մասին ես պիտի անդրադառնամ Պոտլէրի «Չարի Ծաղիկները» յառաջիկայ քննական հրատարակութեանս մէջ»:

Մեր յաճախորդներէն էր նաեւ Ուլլա Ազնաւուր (Շարլ Ազնաւուրի կինը): Հերթական այցելութիւններէն մէկուն ընթացքին Տիկին Ուլլա կը փափաքէր գնել Արշակ Չօպանեանի յայտնի «Հայ Բանաստեղծութեան Ծաղկաքաղը» (ֆրանսերէն՝ «Լա Ռոզըրէ Արմէնիէն»): Սարգիսը մերժեց փոխարժէքը առնել (60 ֆրանք)՝ «ինծմէ նուէր բարեկամիս հայասէր կողակցին» ըսելով: Ուլլան արդէն 100 ֆրանքի չէքը կը մտցնէր Սարգիսի կապոյտ գործազգեստին գրպանէն ներս: «Վարպետս», Սարգիս Պօղոսեան, տակը մնալ չուզելով, Ուլլային նուիրեց 18-րդ դարու հայ գաւառացի կնոջ մը փորագրութիւնը...

Սպանութեան հետ կապուած հաղորդագրութեան մէջ կ՚ըսուի թէ ի պահ դրուած հնատիպ գիրքերու դիմաց 50.000 ֆրանք «չէ վերադարձուցած», այդ իսկ պատճառով սպաննած են...: Ո՞վ, «վարպետս»՝ Սարգի՞սը: Այն Սարգիսը, որուն հետ անգամ մը գացինք գիրք ու գրադարանի արժէքը չիմացող անշնորհք ժառանգորդի մը չքեղ բնակարանը՝ գնահատելու համար մեծ հօրմէն գիրքերու արժէքը: Սարգիս, նախքան գիրքերուն դպնալը, հպանցիկ ակնարկ մը նետելէ ետք ինծի դառնալով ըսաւ. «Այս գիրքերուն մէջէն գանձեր պիտի ելլեն...»: Գիրքերէն ձեռբազատիլ ուզող ապիկարը կը պահանջէր 4 – 5 հազար ֆրանք միայն: «Այս ապուշը գիրքի արժէք չի գիտեր...», ըսաւ Սարգիս, ապա սկսանք «յարձակիլ» գիրքերուն վրայ: Զայրոյթս ու ափսոսանքս, միախառնուած իր յայտնաբերած հազուագիւտ հրատարակութիւններու առթած բացականչութիւններուն, ստիպեց մեզ աւելի զուսպ ըլլալ մեր արտայայտութիւններուն մէջ, որպէսզի, Սարգիսի խօսքերով՝ «այս սէրսէրին գինը չբարձրացնէ»: Բայց խղճամիտ էր Սարգիսը՝ «վարպետս»: Քիչ ետք չկրցայ յուզմունքս պահել եւ ըսի. «Վարպե՛տ, այս Լարուսին վրայ Ն. կնիքը կայ, իսկակա՛ն է, Նափոլէոնինն է...»: Միայն այս գիրքը կայսեր կնիքով կ՚արժէր կոկիկ գումար մը, ուստի, դառնալով տանտիրոջ ըսաւ. «Պարո՛ն, եկէք վերջացնենք այս գործը եւ ես ալ հոգամ փոխադրութեան հարցերը: Ես ձեզի կ՚առաջարկեմ 6.000 ֆրանք. գո՞հ էք»: Անշուշտ թէ գոհ պիտի մնար անշնորհք թոռնիկը: Թուղթերը ստորագրեցինք: Գիրքերը մինչեւ երեկոյ փոխադրեցինք գրախանութ: Երբ Սարգիսին հարցուցի թէ ինչո՞ւ իր պահանջած գումարէն աւելի վճարեց, Սարգիս՝ «վարպետս» ըսաւ. «Այդ սէրսէրին շնորհքով մեծ հօրը համար քիչ մը աւելի տուի...»:

«Վարպետս»՝ Սարգիսը, գիտէր իմ նիւթական անձուկ վիճակս. վիճակ մը, որ տարբեր չէր հազարաւոր ուսանողներու պարագայէն: Ուստի, նիւթական կոկիկ վարձատրութենէ զատ՝ կէսօրուան փառաւոր ճաշ մըն ալ կը կերցնէր. ճաշ մը, որուն ամբողջ պատրաստութիւնը ի՛նք կը տեսնէր, բծախնդիր խոհարարի մը եւ գեղագէտի մը բոլոր հանգամանքները յարգելով: Կենցաղագէտ էր Սարգիս՝ «վարպետս»:

Սարգիս Պօղոսեան կուգար Մարսէյլէն, ուր 50 – 60-ականներուն հանդէս եկած էր ասմունքով, հայկական ձեռնարկներու ընթացքին: Ան լաւ տեղեակ էր ֆրանսահայ գաղութի ծալքերուն, հարցերուն եւ անձերուն: Մելինէն իր հիւրերէն մէկն էր: Մելինէն առասպելական Միսաք Մանուշեանի այրին էր: Նոր էր վերադարձեր Հայաստանէն՝ իր ետեւէն ալ հասեր էին չարախօս լեզուներու ճարտուքները: Ոմանք կը դատապարտէին զինք հայրենիքը «լքելու յանցանքին» համար, ուրիշներ՝ այրի մնալու, եւայլն: Սարգիս՝ «վարպետս», կ՚ըսէր. «սարսափ են այս մարդիկը, Մելինէ՛, սիրելիս, պարապ բան, ընաւ՛ կարեւորութիւն մի՛ տար այդ խօսքերուն»:

Սարգիս՝ «վարպետս», ներողամիտ էր: Իր հաւաքածոները կուտակելու ընթացքին եւ զուգահեռ, մասնաւոր ուշադրութիւն դարձուցած էր հայ դասականներու ձեռագիրները հաւաքելու գործին: Օր մը, պատահականօրէն, իր թուղթերը կարգի դնելու ընթացքին աչքիս զարկին Սիամանթոյի բացիկները՝ գրուած Զուիցերիայէն: Աչքերուս չհաւատացի... Նահատակ գրագէտին «Գաղափարներու հովիտէն» եկած լոյս ձեռագիրը իմ՝ հասարակ մահկանացուի մատներուս կը հպէր: «Վարպե՛տ», ըսի օր մը, «այս ձեռագիրներուն տեղը Հայաստան չէ՞»: Սարգիս՝ «վարպետս» իրեն յատուկ «հա՛հա՛» ծիծաղ մը փրցուց, կարծես ըսել կ՚ուզէր՝ «ատոր ժամանակը չէ հիմա»:

Այդ օր «դիւական» գաղափար մը յղացայ...: Դաւաճանութի՛ւն մը գուցէ: Անցան ամիսներ եւ ես առանձնաշնորհումը ունեցայ Հայաստան մեկնելու արտօնագիր ստանալու՝ որպէս «Ֆրանսահայ» ուսանող: «Դիւական» ծրագիրս ցցուեցաւ դէմս՝ «ատոնց տեղը Հայաստանն է...»: Ամիսներ ետք Սիամանթոյի հինգ բացիկները յայտնուեցան Եղիշէ Չարենց Գրականութեան Արխիւի վարիչ Գոհար Ազնաւուրեանի ձեռքերուն մէջ...:

Երեք տարի ետք բանասիրական հետազօտութեան համար ամրան արձակուրդիս մեկնեցայ Փարիզ: Սարգիս՝ «վարպետս», գրկաբաց ընդունեցաւ զիս: Ես շարունակեցի երբեմն – երբեմն յաճախել «19-րդ Դար» գրախանութը, ամէն այցելութեանս սպասելով լսել «դիւական» ծրագրիս ու «դաւաճանութեանս» մասին:

– Աշնան Հայաստան պիտի գամ, – ըսաւ «վարպետս»:

Ուրախութեանս չափ ու սահման չկար: Վերջապէս ես առիթը պիտի ունենայի իմ երախտագիտական վերաբերումս ցոյց տալու բարերար «վարպետիս»: Այդ տարի աշնան ի զուր սպասեցի զինք: Անցաւ տարի մը եւս: Յաջորդ աշնան, ամառնային արձակուրդէն վերադարձիս յաջորդող օրերուն, Երեւանի Պետական Համալսարանի գրականութեան ամպիոնի քարտուղարը յայտնեց թէ Գոհար Ազնաւուրեան կը փափաքի տեսնուիլ հետս: Շտապ գացի քով՝ Գրականութեան Արխիւ: Տնօրէնուհին ուղղակի ըսաւ.

– Աչքդ լոյս, Սիամանթոյի զուիցերիական բացիկները ամբողջացան... Սարգիս Պօղոսեանը շատ մը արխիւային նիւթերու հետ նաեւ ահաւասիկ ասոնք ալ յանձնեց...

Բացիկները ծանօթ էին: Գոհար Ազնաւուրեան խորամանկ ժպիտով մը աւելցուց՝ «յանցաւոր» կարմրութիւնս նկատելով.

– Բան մը չըսի նուիրատուին, անհոգ եղիր, բայց Պր. Պօղոսեանը քիչ մը զարմացած էր, որովհետեւ վստահ էր թէ ուրիշ բացիկներ ալ կային, որոնք տուփին մէջ չէին, երբ կը պատրաստուէր Հայաստան մեկնիլ...

– Որեւէ կասկած յայտնե՞ց «վարպետս», – հարցուցի իմ կարմրելուս վրայ ժպտացող Գոհարին:

– Ո՛չ, բան մը չզգացի:

Ամիս մը ետք նամակ մը ստացայ Սարգիսէն՝ «վարպետէս»: Խանդավառուած էր հայրենիք այցելութենէն եւ կը փափաքէր կրկին այցելել: Նամակին մէջ ինծի կը հարցնէր թէ արդեօք կը յիշե՞մ Սիամանթոյի զուիցերական բացիկները, որ ասինչ տեղը դրուած էին, եւ արդեօք ինծի տուած էր երեք – չորս տարի առաջ եւ ինք մոռցած էր տուած ըլլալը...:

«Վարպետս»՝ ներողամիտը:

Անհաւատալի է իր դառն մահը, մա՛նաւանդ սպանութեան վայրագ ձեւը: Ձեռքերնի՛դ կոտրուի, ճիւաղներ:

Քու ծիծաղդ տակաւին յիշողութեանս մէջ շատ թարմ է, սիրելի՛ «վարպետս»:

«Նոր Օր»
Լոս – Անճելըս

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

Հ.Օ.Մ.-Ի ՕՐԷՆՃ ՔԱՈՒՆԹԻԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ՃԱՇԸ

Օրէնճ Քաունթիի «Ղուկասեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 14-ին, տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.-ի «Սեւան» մասնաճիւղին տարեկան ճաշը, որուն մասնակցած են 275 հոգի: Յայտագիրը վարած է Նուարդ Պալեան: Ողջոյնի խօսք արտասանած է Հրանդ Քաջանայ Երէցեան: Խօսք առնելով ատենապետուհի Զարուհ Տէր — Դաւիթեան գոհունակութիւն յայտնած է մասնաճիւղի 26 տարիներու եւ յատկապէս Շաբաթօրեայ դպրոցի բեղուն գործունէութեան համար, նշելով որ այս տարի Շաբաթօրեայ դասընթացքի կը հետեւին 80 աշակերտներ:

***

«ՌՈԶ ԵՒ ԱԼԵՔ ՓԻԼԻՊՈՍ» ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՃԱՇԸ

Մոնթեպելլոյի «Բաղրամեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 14-ին, տեղի ունեցած է Հոլիվուտի «Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս» ազգային վարժարանի տարեկան ճաշը, որուն ներկայ եղած են 400 հոգի: Հանդիսութիւնը վարած է Արմանտ Քէօսեան: Խօսք առած են վարժարանին տնօրէնը, Թեմին Առաջնորդը եւ տնտեսական մարմնի ներկայացուցիչը, շեշտելով ազգային վարժարանի առաքելութիւնը Սփիւռքի տարածքին: Երեկոյթի ընթացքին եղած նուէրներէն գոյացած է 45 հազար տոլար, ի նպաստ դպրոցի զանազան կարիքներուն եւ ծրագիրներուն:

***

ԵՈՒ — ՍԻ — ԷԼ — ԷՅ-Ի «ՆԱՐԵԿԱՑԻ» ԱՄՊԻՈՆԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲ

Լոս - Անճըլըսի Եու - Սի - Էլ - Էյ համալսարանի Հայոց լեզուի եւ մշակոյթի «Նարեկացի» ամպիոնին աջակցելու նպատակով սեղծուած է բարեկամներու խումբ մը, որ համալսարանին կողմէ վաւերացուելէ ետք ունեցած է իր անդրանիկ հանդիպումը: Խումբին նպատակն է նեցուկ կենալ Հայկական ուսմանց ծրագրին, օգտակար դառնալով գիտական ժողովներու, սեմինարներու, ցուցահանդէսներու, համագումարներու եւ այլ ծրագիրներու կազմակերպման ընթացքին: Հանդիպումին ներկայ եղած է համալսարանին նոր նախագահը՝ տոքթոր Ալպըրթ Քարնսէյլ, որ խօսք առնելով գնահատած է Բարեկամներու խումբին նախաձեռնութիւնը եւ քաջալերած զիրենք, որ ստանձնած են ամպիոնի ծրագիրը իր բարձրութեան վրայ պահելու մարտահրաւէրը:

***

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅԹ, ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ 10-ԱՄԵԱԿԻՆ

Հոլիվուտի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 7-ին, տեղի ունեցած է Հայաստանի երկրաշարժի 10-ամեակին նուիրուած յիշատակի երեկոյթ մը: Բացումը կատարած է Վազգէն Քհնյ. Աթմաճեան: Դպրաց դասը, ղեկավարութեամբ Արա Մանաշի, մեկնաբանած է հոգեւոր եւ ազգային երգեր, մեղեդիներ, շարականներ: Խօսք առնելով բանաստեղծ Ժագ Յակոբեան, յետադարձ ակնարկով մը թերթատած է էջերը 10 տարի առաջ գրուած հայ գրականութեան եւ հայ մամուլին, որոնք կը վերաբերէին 1988-ի երկրաշարժին, եւ ափսոսանքով նշած է թէ բազմաթիւ գրութիւններ անէծք կը կարդային Աստուծոյ, իբրեւ «Հեղինակը» աղէտին: Ապա, խորունկ վերլուծումով յայտնած է թէ «մարդ իր անձին վրայ պէտք է կեդրոնացնէ իր հայեացքը, տեսնելու համար իր յանցանքները, քան թէ Աստուծոյ՝ որ համակ սէր է ու սրբութիւն»: Առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան փակման իր խօսքին մէջ կոչ ըրած է վերջ տալ լացին ու ողբին, եւ անոր փոխարէն լծուիլ աղէտեալ շրջաններու վերաշինութեան գործին: Հուսկ, կատարուած է հոգեհանգստեան պաշտօն:

***

ԾՈՐԾ ԿԵՐՇՈՒԻՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 100-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կլէնտէյլի «Լարք» երաժշտանոցին մէջ, Նոյեմբեր 13-ին, տեղի ունեցած է երգահան Ծործ Կերշուինի ծննդեան 100-ամեակին նուիրուած երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ «Երաժշտութեան պատմութիւն» դասընթացքի ուսանողութեան: Երգահանի գործերուն մասին խօսած է ուսուցչուհի Մարինէ Թահմիզեան: Կերշուինի գործերու մեկնաբանութեամբ հանդէս եկած են ուսանողներ: Դաշնակի բաժնի վարիչ դաշնակահար Վաչէ Մանկըրեան նուագած է Կերշուինի փրէլիւտները:

***

ԼՈՍ — ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՆՈՐ ՇԵՐԻՖԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

Լոս — Անճըլըսի նորընտիր շէրիֆ Լի Պաքա, Դեկտեմբեր 7-ին իր պաշտօնի ստանձնումի արարողութենէն ետք, իր անդրանիկ այցելութիւնը տուած է Մոնթեպելլոյի Նահատակաց Յուշարձանին, իր յարգանքը մատուցանելու համար Եղեռնի եւ Հայաստանի երկրաշարժի զոհերուն: Ներկայ եղած են շուրջ 150 հոգի, որոնց կարգին Թեմին գոյգ առաջնորդները, Հայաստանի աւագ հիւպատոսը, հայկական կազմակերպութիւններու եւ օտար պաշտօնատարներու ներկայացուցիչներ: Յուշարձանին շուրջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է, որմէ ետք իրենց շնորհակալութեան խօսքը արտասանած են Վաչէ Արք. Յովսէփեան եւ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Խօսք առնելով շէրիֆը իր վշտակցութիւնը յայտնած է ներկաներուն, յիշատակելով երկրաշարժին եւ Եղեռնին զոհ գացած Հայ ժողովուրդին նահատակները: Խօսք առած են աւագ հիւպատոսը, Հայ Դատի Յանձնախումբին ներկայացուցիչները: Ծաղկեպսակ դրուած է Յուշարձանին:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ 10-ԱՄԵԱԿԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Կլէնտէյլի Վէրտուկօ Հիլզ Քաունթրի Քլապին մէջ, Դեկտեմբեր 7-ին, տեղի ունեցած է Հայաստանի երկրաշարժի 10-ամեակին նուիրուած յիշատակի երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ Գիւմրիի Հայրենակցական Միութեան: Ներկայ եղած են 300 հոգի: Հանդիսութիւնը վարած է բեմադիր Րաֆֆի Գրիգորեան: Խօսք առած է Միութեան նախագահ Եուրի Վարդանեան, ծանրանալով այն երեւոյթին վրայ որ «Գիւմրին մոռացուած գօտի է, թողնուած է իր ճակատագրին, մինչեւ օրս չի վերակառուցուել»: Ցուցադրուած է երկրաշարժին նուիրուած կարճ ժապաւէն մը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Կարդացուած է նամակ մը՝ Միութեան կողմէ ղրկուելու համար Հայաստանի Նախագահին, վարչապետին եւ Ազգային Ժողովի Նախագահին:

***

ԴՊՐԱՑ ԴԱՍԵՐՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ՆՇՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, Նոյեմբեր 28-ին, նշուած է Թեմին Դպրաց դասերու Օրը, Ս. Թադէոս եւ Ս. Բարթուղիմէոս առաքեալներու տօնին առիթով: Ներկայ եղած են աւելի քան 100 դպիր — դպրուհիներ: Պատարագած է Խորէն Քհնյ. Պապօշեան: Քարոզած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Յաւարտ պատարագի, եկեղեցւոյ սրահին մէջ տեղի ունեցած է սիրոյ սեղան մը: Խօսք առնելով Գրիգոր Վրդ. Ջիֆթճեան, անդրադարձած է այն բծախնդրութեան զոր Թեմին Կրօնական Ժողովն ու քրիստոնէական դաստիարակութեան բաժանմունքը կը ցուցաբերեն դպրաց դասերուն հանդէպ: Վիգէն Քհնյ. Վասիլեան տուած է դասախօսութիւն մը՝ «Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Սուրբ Պատարագը» նիւթին շուրջ: Առաջնորդը վկայականներ յանձնած է բոլոր անոնց, որոնք կանոնաւոր կերպով մասնակցած են «Գործնական ծիսագիտութեան դասընթացք»ին: Կազմուած է Թեմին միացեալ երգչախումբը, բաղկացած եկեղեցիներու դպիրներէ, ղեկավարութեամբ Կոմիտաս Քէշիշեանի:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ՆՈՐ ՑՈՒՑԱՍՐԱՀ ՄԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Սերժ եւ Աննա - Մարի Պալեան ցուցասրահ մը բացած են (*) Մետիան մկրտուած եւ ուր առաջին անգամ ցուցադրուած են Սիլվի Սանճեանի գողտրիկ գործերը եւ Վէնսան Գորնուի քանի մը պրոնզէ քանդակներ:

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 19-ին, բացման առթիւ, հայ եւ օտար բազմութիւն մը եկած էր շնորհաւորելու ցուցասրահին նախաձեռնարկ զոյգը եւ դիտելու արուեստագէտներուն ստեղծագործութիւնները: Սիլվի Սանճեան, անկասկած նկարչութեան շնորհ ունի եւ իր փոքրիկ պաստառները լաւագոյնս կ'արտայայտեն այդ շնորհը:

(*) 27, rue de l'Abbé Grégoire 75005 Paris

***

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ԵՒ Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 50-ԱՄԵԱԿԸ

Էնսինոյի Ֆերահեան Ազգային վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ նշուած է Աւետիս Ահարոնեան եւ Յակոբ Օշականի մահուան 50-ամեակը, կազմակերպութեամբ վարժարանին հայկական ուսմանց բաժանմունքին: Ներկայ եղած են 200 հոգի: Բացումը կատարած է Կարօ Պետրոսեան, շեշտելով Օշականի եւ Ահարոնեանի վաստակին կարեւորութիւնը: Առաջին բանախօսը՝ Ստեփան Թոփճեան, ներկայացուցած է Աւետիս Ահարոնեանի կեանքն ու գործերը, Երկրորդ բանախօսը՝ Զարեհ Մելքոնեան, ներկայացուցած է Յակոբ Օշականի տիպարը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Փակման խօսքը արտասանած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան:

ԼՐԱՏՈՒ

ԳՈՂՏՐԻԹԻ ԳՈՂՏՐԻԹ

ԳՈՔԻՆԻՈՅ (Յունաստան) «Զաւարեան» կեդրոնին մէջ, Դեկտեմբեր 16-ին հրապարակային հանդիպում մը տեղի ունեցած է Հայաստանի Մշակոյթի նախարար՝ Ռ. Շառոյեանի հետ, կազմակերպութեամբ Համազգայինի, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Տրչ. վարչութիւններու եւ Յունաստանի Հ. Յ. Դ. Կեդրոնական Կոմիտէին: Աթէնք կեցութեան ընթացքին, Ռ. Շառոյեան տեսակցութիւն ունեցած է նաեւ նախարարներու հետ:

***

ՍՈՖԻԱՅԻ ՄԷՋ, Նոյեմբեր 21-ին իր մահկանացուն կնքած է պուլկար գրականութեան յայտնի դէմքերէն եւ Հայ ժողովուրդի մեծ բարեկամ՝ Վրբան Ստամատով: Իր վերջին գիրքին՝ «Պատանդ ու փախստական ոչ մէկ տեղի համար» կենսագրական հատորին համար, արժանացած էր Պուլկար Գրողներու Ընկերակցութեան 1997-ի մրցանակին: Վերջին քանի տարիներուն, Ստամատով սերտօրէն կապուած էր Հայաստանի եւ Հայ ժողովուրդին շնորհիւ իր կնոջ՝ Սեւդա Սեւանի: Առաջին անգամ Հայաստան այցելած է 1983-ին եւ 1985-ին հրատարակած է «Մակոյկով դէպի Արարատ» գիրքը:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 11-ին, տեղի ունեցած է Հայաստանի երկրաշարժի 10-ամեակին առթիւ փաստանկարի մը ցուցադրութիւնը: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Հ. Յ. Դ. Ս. Թէհլիրեան Կոմիտէի անունով՝ Վաչէ Իսքէճեան որ ներկայացուցած է «Վերապրիլ Ռիխթէրի աստիճանաչափին վրայ» ժապաւէնին հեղինակը՝ Արայ Արթինեան: Ան, բացատրած է երկրաշարժի նկատմամբ իր հետաքրքրութիւնը 14 տարեկանէն սկսեալ: Ջեռնարկէն գոյացած հասոյթը կը տրամադրուի Վանաձորի վերականգնումին: Նոյն ժապաւէնը, Դեկտեմբեր 11-ին ալ ցուցադրուած է ՀՕՄ-ի Գոլըլեան վարժարանի աշակերտներուն:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 7-ին, կազմակերպութեամբ Եկեղեցւոյ Արարատ — Կամար Մշակութային Միութեան գրական երաժշտական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է Հայաստանի երկրաշարժի 10-ամեակին նուիրուած: Խօսք առած է Մկրտիչ Մկրտիչեան, ներկայացուցած է Պարոյր Սեւակի «Եռաձայն պատարագը» ապաւորիչ բեմայարդարումով: Եղած են արտասանութիւններ, երգեր ու նուագ: Վերջաւորութեան խօսք առած են Զարեհ Քհնյ. Զարգարեան, Շնորհք. Ծ. Վրդ. Գասպարեան: Հասոյթը կը յատկացուի աղէտի գօտիին:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Պարզ ու բարդ հայեացք է դա: Բայց ոչ միամիտ, ինչպէս յաւակնութիւն ունէին կարծելու նրա քննադատներից ոմանք: Սարոյեանի գործերում ապրող անհուն բարութեան աշխարհը ոմանց առիթ է տուել կարծելու, թէ նա «դունաւորում է» կեանքը: Վերջերս մեր գրողներից մէկը ինձ հէնց այդպէս էլ ասաց. «Սարոյեանը գունազարդում է»... Ես նրան խորհուրդ տուեցի կարդալ «Մարդկային կատակերգութեան» գլուխներից մէկը, որ կոչւում է «Լարովի մարդը...»:

Մի ահաւոր պատկեր է դա, դոստոեւսկիական մի դաժան ու ցնցող պատկեր, ամերիկեան, եւ ոչ միայն ամերիկեան, կեանքի մի համապարփակ խորհրդանիշ...

Դժուար է վերարտադրել այդ պատկերը, պէտք նորից կարդալ, զգալու, թէ ցուցափեղկում դրուած մետաղեայ լարովի մարդու քամնելի շարժումներից ինչպէս է նրա դէմ կանգնած մանկան հոգում ծնունդ առնում անանուն, անդէմ, անծանօթ ու ահաւոր սարսափը...

Մեծահասակներ էլ են կանգնած նայում այդ մետաղեայ մարդուն, նայում հետաքրքրութեամբ, բայց բոլորը կամաց-կամաց ցրւում են, եւ չորսամեայ մանուկը մենակ է մնում այդ մետաղեայ մարդու քամնելի պատկերի ու շարժումների դէմ: Մանուկը, որ Սարոյեանի գործերում միշտ մարդկային մաքրութիւնը, անմեղութիւնը, արդարութիւնն ու գութն է խորհրդանշում...

Մենակ է մնում մանուկը ու սարսափահար փախչում է, փախչում ու կորչում է մթնող քաղաքի ամայի փողոցներում: Եւ նրա հոգում դնալով ահագնանում է անհասկանալի, անանուն սարսափը... Եւ այդ մանուկը ենթագիտակցաբար ըզգում է, որ սարսափից իրեն կարող է փրկել մի հարազատ դէմք, բաւական է, որ տեսնի իր ընտանիքից ռեւէ մէկին՝ մօրը, եղբօրը կամ քրոջը, որ սարսափը մահանայ....

Ստեղծելով իր բարութեան անհուն աշխարհ, չեշտը դնելով մարդկային բարեսրրտութեան, գթութեան ու սիրոյ վրայ, Սարոյեանը ոչ թէ ուզում է խաբել, այլ սփոփել մարդուն, համոզել նրան, որ չպիտի յուսահատուել, որ աշխարհում բարին աւելի շատ է, քան չարը, գեղեցիկն աւելի շատ է, քան տգեղը, որ մարդը սիրոյ կարիք ունի:

«Աշխատիր սիրել իւրաքանչիւր մարդու, ով կը հանդիպի քո ճանապարհին»...

Իր այդ սկզբունքին հաւատարիմ մընալու համար նա աշխատում է լաւ մարդկանց հանդիպել իր ճանապարհին:

Իսկ լաւին ու վատին տարբերելու մի զարմանալի բնազդ ունի:

Պատահում էր հանդիպում էինք խըմբուած մարդկանց. նայում էր, զննում ու խօսակցութիւն բացում ոչ թէ այն մէկի, այլ այս մէկի հետ... Եւ պարզւում էր, որ հետաքրքիր խօսակից է ընտրել...

Երեւան ժամանելու յաջորդ օրն էր:

Բարձրացանք Ցաղթանակի զբօսայգի: Աշնանային պարզ, մաքուր օր էր: Օդը, ինչպէս Բակունցը կ'ասէր, «ջինջ էր արցունքի պէս»: Արարատը արտակարգ գեղեցիկ ու մօտիկ էր:

Ձեռքի զոյգ ափերը մօտեցրեց իրար:

- Արարատ այսօր մօտեցաւ ինձի, երբեք այսքան մօտ չէր եղած: Հիանալի է:

Դիտեց «Մայր Հայաստան» կոթողը, կանգ առաւ անյայտ զինուորի յուշարձանի առաջ, երկար նայեց անշէջ կրակին:

Ցեռոյ հեւում ծերունիների խումբ տեսաւ, մօտեցաւ, զննեց ու դիմեց նրանցից մէկին.

- Քու անունդ ի՞նչ է...
- Գէորգ:
- Քու երկրորդ անունդ ի՞նչ է:

Ծերունին չհասկացաւ:

(Շար. 22)

ԼԻՈՆ .—

Տիկին Վերա Աճեմեան,
Պ. Վարդան Աճեմեան,
Տէր եւ Տիկին Մօրիս եւ Աշխէն Գրաճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արմէն եւ Ծովինար Դանիէլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Աճեմեան եւ զաւակները (Ամերիկա),
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Աճեմեան եւ զաւակները (Ամերիկա),
Պ. Ազատ Աճեմեան եւ զաւակները (Ամերիկա),
Տիկին Մարի Սիմոնեան եւ զաւակները (Լիբանան)
ինչպէս նաեւ Աճեմեան, Սիմոնեան, Աւագեան եւ Պօղոսեան ընտանիքները
եւ բոլոր պարագաները
սրտի խոր ցաւով կը գուժեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ԳԷՈՐԳ ԱՃԵՄԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 27-ին, 66 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին
295, rue André Philip (40, rue d'Arménie)
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պրոնի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Վ. Աճեմեանի եւ ընտանիքին:

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Dirouhie Serengulian
d'Issy les Moulineaux

vous convie à un après-midi
Loto - Goûter
le 10 Janvier à partir de 14h30
Salle de l'Eglise Arménienne
6, av. Bourgain, Issy les Moulineaux
Venez nous retrouver pour passer ensemble un après-midi plein de surprises.
Entrée libre

SAMEDI 9 JANVIER
à partir de 22h00
LA SECTION DES JEUNES
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise sa
Soirée
NOEL ARMENIEN
à la Salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille
AMBIANCE ASSUREE
PAF: 80 F + Conso.
Réservations tél. 04 91 34 77 44
04 42 03 05 63

LE PERE NOEL
vous attend à

L'ARBRE DE NOEL DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

le Dimanche 10 Janvier à partir de 12 heures
à la Salle des Fêtes «Thierry-le-Luron»
9, Bd du Midi — LE RAINCY 93340

SPECTACLE DES ENFANTS

ANIMATION MUSICALE
BUFFET
TOMBOLA
DISTRIBUTION des CADEAUX par le PERE NOEL

SPECTACLE SURPRISE

Renseignements à l'**Ecole Tebrotzassère : 01 43 81 01 72**
Accès autoroute A3: Sortie Villemomble Le Raincy
Accès SNCF : Gare de l'Est — Gare Villemomble Le Raincy
Salle à 200 mètres

ENTREE GRATUITE

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ՈՒՐԲԱԹ, Յունուար 1, Ամանոր
Պատարագ ժամը 11-ին:

L'ECOLE TARKMANTCHATZ
vous invite
à son

REVEILLON
du jour de l'an

LE 31 DECEMBRE
à partir de 20 heures 30
LA SOIREE SERA ANIMEE PAR
GRICHA
et
Orchestre KAROUN
TRAITEUR AL DAR
Cotillons
Surprises
Loterie

Participation aux frais 400 F
Enfants — de 12 ans : 100 F

— Nombre de places limités —

RESERVATIONS AU :
Tél. : 01 46 45 60 55
01 46 44 62 16

19–27, SENTIER DES EPINETTES,
ISSY LES MOULINEAUX

UGAB - MARSEILLE

Dîner dansant de Noël
Samedi 9 Janvier 1999
à 20h30

à l'UGAB
327, bd. Michelet
13009 Marseille

Renseignements et réservations:
04 91 22 10 45

ԾՆՈՒՆԴ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5
ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ ԾՆՆԴԵԱՆ
Սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեանց՝ ժամը 4-ին:
Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 5.15-ին:
Կը պատարագէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.30-ին,
հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10.30-ին:
Կը պատարագէ, կը քարոզէ եւ Հայրապետական Ծննդեան պատգամը կը փոխանցէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊՍ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ ՋՐՕՐՀՆԷՔ կը կատարուի:
Ուշադրութիւն. — Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ) այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն, իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Երկրորդ օր Ծննդեան; Յիշատակ Մեռելոց:
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:
Կը պատարագէ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5
Ճրագալոյց Ծննդեան: Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 16.45-ին, Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 17.30-ին:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան
Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.45-ին,
Ծննդեան պատարագ ժամը 11-ին:
Կը պատարագէ հոգեւոր հովիւ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Ջրօրհնէք ժամը 12.30-ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5
Ժամը 17-ին Ընթերցուածք, ժամը 18-ին պատարագ Ճրագալոյցի:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Պատարագ ժամը 10-ին, Ջրօրհնէք 12-ին:
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Ժամը 10-ին Մեռելոցի պատարագ, ժամը 12-ին հոգեհանգիստ Վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5
Ճրագալոյց Ս. Ծննդեան; Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 16-ին, Ընթերցուածք ժամը 16.30-ին, պատարագ ժամը 17-ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին, պատարագ ժամը 10-ին: Յաւարտ պատարագի ՋՐՕՐՀՆԷՔի արարողութիւն կը կատարուի:
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Ռոն - Ալփի Հայոց
Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուի եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Մեռելոց: Ժամը 10-ին պատարագ:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5
Ճրագալոյց Ծննդեան
Ընթերցուածք ժամը 16.30-ին, պատարագ ժամը 17.15-ին:
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Առաւօտեան Ժամերգութիւն ժամը 8.30,
Պատարագ ժամը 9.30, եւ Ջրօրհնէքի աւանդական արարողութիւն:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի:
Պատարագի կը մասնակցի Մայր Եկեղեցւոյ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խ. Երլմազեանի:
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Յիշատակ Մեռելոց
Պատարագ ժամը 10-ին:
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5, Ճրագալոյց:
Սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեան ժամը 17-ին, Ընթերցուածները ժամը 17.30-ին, պատարագ ժամը 18-ին:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Տօն Ծննդեան և Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:
Առաւօտեան Ժամերգութիւն 9-ին: Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10-ին: Սուրբ Հաղորդութիւն մանուկներուն եւ ժողովուրդին ժամը 11.30-ին: Պատարագի աւարտին Ջրօրհնէք:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Կը կարդացուի Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Սրբատառ Կոնդակը:

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5, Ճրագալոյց:
Գիրքերու ընթերցում, պատարագ ժամը 17-ին:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6, Ծնունդ:
Պատարագ ժամը 10-ին, Ջրօրհնէքի արարողութիւն ժամը 11.45-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Աշոտ Վարդանեանի մահուան առթիւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները, փոխան ծաղկեպսակի:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան. — Տիկին Հերմինէ Վարդանեան եւ զաւակները 2000 ֆրանք, Միլտոնեան ընտանիք 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Պօղոսեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լեւոն Չօլաքեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժաք Աւստոյեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Տավխեան, Տէր եւ Տիկին Էտուի Շալճեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Կարապետեան 150 Ֆր., Տիկին Մարի Տօրումեան 100 Ֆր.:

«Յառաջ»ին. — Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 200-ական Ֆր., Տիկին Մարի Տօրումեան 100 Ֆր.:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «*Djavo Chant*»
de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30

REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey VANICK
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 MARSEILLE

Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 31
JEUDI
31 DECEMBRE
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.542 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.542

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 29 / 30)

1 9 9 9-Ի
ՊԻՒՏՃԷՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ

Դեկտեմբեր 29-ի արտակարգ նստաշրջանին Ազգային Ժողովը 122 թեր, 22 դէմ, 3 ձեռնպահ քուէով հաստատած է 1999-ի պիւտճէն: Համոզում յայտնելով հանդերձ որ այս պիւտճէն մէկ քայլ կը մօտեցնէ բարգաւաճման, վարչապետ Ա. Դարբինեան բսած է թէ Հայաստան ապահովագրուած չէ միջազգային փինանսական ճգնաժամուն ժխտական ազդեցութեան դէմ:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Մոսկուայի հանդիպումները չարունակելով Վ. Օսկանեան Դեկտեմբեր 28-ին տեսակցած է փոխ - վարչապետներ Գուստովի, Մասլիւկովի, Արտաքին Նախարար Իվանովի, ՀԱՊ-ի հարցերու նախարար Պաստուխովի, Մինսկի խումբին ռուս նախագահ Եուկալովի հետ: Ընդհանուր առմամբ նիւթ եղած է հայեւռուսական տնտեսական, մշակութային եւ գիտական - կրթական յարաբերութիւնները, անոնց զարգացման հեռանկարները: Լեռնային Ղարաբաղի հարցին խաղաղ կարգաւորման խնդրին քննարկումին ընթացքին շեշտուած է կարելի չափով շուտ բոլոր կողմերուն մասնակցութեամբ բանակցութիւններու վերսկսելու կարեւորութիւնը: Օ - ԷՍ - Սէ - Ը-ի նախագահ, Լեհաստանի Արտաքին Գործերու նախարար Բ. Կերեմեքի հրաւէրով Վ. Օսկանեան Դեկտեմբեր 28-ին մեկնած է Վարշաւա, Ղարաբաղի հակամարտութեան մասին խորհրդակցութիւն ունենալու նպատակով:

***

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆ

Ազգային Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեան Դեկտեմբեր 29-ին ամփոփելով խորհրդարանական տարին, յատկապէս կանգ առած է միջխորհրդարանական կապերու ամրապնդման աշխատանքին վրայ: 1998-ի յաջողութիւններէն նկատած է շրջանին մէջ գործակցութեան կառոյցներու ձեւաւորումը: Խ. Յարութիւնեան ըսած է թէ երեսփոխաններու օրէնսդրական նախաձեռնութիւնները հետզհետէ աւելցած են, ինչ որ կը մատնէ ընտրութեան նախորդած շրջանին ուշադրութիւն գրաւելու միտումը:

***

ՀԵՐՈՍԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿԸ՝
ՅԱՐԳԵ՞Լ, ԹԷ ՉՅԱՐԳԵԼ

Դեկտեմբեր 29-ին ՀՀՇ-ի վարչութեան շէնքին մէջ նոյն կուսակցութեան երիտասարդական խորհուրդը նշած է յիշատակը երեսփոխան Վիտոլի Այվազեանի որ սպաննուեցաւ 1990 Օգոստոսին, ՀԱԲ-ի (Հայ Ազգային Բանակ) զինաթափման ընթացքին, Գեղամնիկ Միքայէլեանի հետ: Ան 1996 Սեպտեմբեր 20-ին յետ մահու ազգային հերոսի կոչում ստացած էր նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի կողմէ: Սակայն Վ. Այվազեանի 43-րդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպուած երեկոյթին համար նախապատրաստական աշխատանք տարուած չըլլալով, ձեռնարկը դժգոհութիւն պատճառած է անոր մօրը:

***

ԹԱՏՐՈՆԸ ՏԷՐ ՈՒՆԵՑԱԾ

Երեւանի Մհեր Մկրտչեան Թատրոնը երկար վէճերէ ետք յանձնուած է եղբօրը՝ Ալպէր Մկրտչեանին: Քաղաքապետ Ս. Արրահամեան այս մասին Սեպտեմբեր 1-ին հրամանագիր ստորագրած ըլլալով հանդերձ, նախկին տնօրէն Արմէն Մաղմանեան կ'ընդդիմանար յանձնումին: Թատրոնը որ սիրուած արուեստագէտին կողմէ ստեղծուած էր 6 - 7 տարուան ընթացքին, այսօր քանդուած վիճակի մէջ է, թալանուած են կարասին, գորգերը, սարքաւորումները կոտրտած:

***

Հ. ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ ԱՆՈՒՆՈՎ ՓՈՂՈՑՆԵՐ

Հայաստանի ողիմպիական եւ աշխարհի առաջին ախոյեան Հրանդ Շահինեանի անունով մարզական դպրոցը Դեկտեմբեր 26-ին բոլորած է 40-ամեակը: Նոյն օրը մարզիկին անունով փողոցներ բացուած են Երեւան եւ Մարալիկ:

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ

Ազրպէյճանի Խորհրդարանը Դեկտեմբեր 29-ին հաստատած է Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութեան սահմանադրութիւնը որուն մասին պէտք է հրամանագիր մը ստորագրէ պետութեան ղեկավարը: Ընդունուած Սահմանադրութեամբ Նախիջեւան ինքնավար պետութիւն է Ազրպէյճանի կազմին մէջ: Ղեկավարը Գերագոյն Ժողովի նախագահն է:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Աւելի քան ամիս մըն է, Թուրքիա կառավարութիւն չունի եւ գործերը կը վարէ նախկին կառավարութիւնը որու ղեկավարը հրաժարեցաւ Ազգային Ժողովի անվստահութեան քուէէն ետք:

Տէմիրէլ, նախ նշանակեց Էճէվիթը որու ձախողութենէն ետք, կառավարութեան նոր վարչապետի պաշտօնը յանձնեց Էրէզի որ կը փորձէ յաջողիլ:

Ծագումով քիւրտ, գործի մարդ, նախկին նախագահ Առեւտրական Սենեակին, Եալըմ Էրէզ քաղաքական ասպարէզ մտած է ՏԻՓ-ի (Ճիւլէրի Արդար Ուղին) ճամբով 1995-ի երեսփոխանական ընտրութեան առեն: Էրպաքանի համախմբման կառավարութեան մէջ Առեւտուրի եւ Ճարտարարուեստի նախարար էր, բայց, անդրադառնալով կացութեան եւ հակիրամ հոսանքին, քաշուած էր թէ՛ կառավարութենէն եւ թէ կուսակցութենէն եւ մօտեցած Եըլմազի որ իրեն յանձնած էր նոյն նախարարութիւնը: Ներկայիս կը վայելէ թէ Տէմիրէլի եւ թէ բանակի նեցուկը, կը մնայ սակայն իսլամապաշտներու բռնելիք դիրքը:

«Մոնտ»ի Պոլսոյ աշխատակիցը Նիքոլ Փոփ գիտել կուտայ («Մոնտ», Դեկտեմբեր 30) որ Առաքինութեան իսլամ կուսակցութիւնը, հակառակ չափաւորութեան իր ջանքերուն եւ շարքերուն մէջ կիներու մուտքին, կը մնայ փարիա մը իր 144 երեսփոխաններով, որոնց շնորհիւ Խորհրդարանին առաջին կուսակցութիւնն է: Էրէզ չուզեր հետեւիլ իր նախորդին եւ տրամադիր է իսլամապաշտներ առնել իր կազմելիք կառավարութեան մէջ, բայց, այդ պարագային ալ, աշխարհական կուսակցութիւններ, ինչպէս՝ Էճէվիթի ձախ ժողովրդավար կուսակցութիւնը, կրնան մերժել գործակցիլ: Կը թուի սակայն որ Էրէզի զօրավիգ է Եըլմազի կուսակցութիւնը (Անափ, Մայր Հայրենիք):

Եթէ Էրէզ յաջողի կազմել Թուրքիոյ 56-րդ կառավարութիւնը 75 տարուան ընթացքին, պիտի ներկայացնէ տնտեսական եւ քաղաքական բարենորոգումներու նոր եւ յանդուգն ծրագիր մը եւ օրէնքներու նախատեսուած փոփոխութիւնները կը մտահոգեն ընդդիմութիւնը: Մնաց որ կազմելիք կառավարութիւնը կարճ կեանք մը պիտի ունենայ քանի երեսփոխանական ընտրութիւնները տեղի պիտի ունենան Ապրիլ 18-ին եւ միաժամանակ տեղի կ'ունենան թաղապետական ընտրութիւններ, թէեւ Տէմիրէլ դէմ է:

Դեկտեմբեր 26-ին, Տէմիրէլ մամուլի ասուլիսին առեն, յստակ կերպով արտայայտուած է եւ շեշտած որ եթէ նոյնիսկ Էրէզ չյաջողի համախմբում մը գլուխ հանել, պիտի չօգտագործէ սահմանադրական իր իրաւունքը որ թոյլ կուտայ իրեն փոխանցման կառավարութիւն մը նշանակել եթէ, մինչեւ Յունուար 10, կառավարութիւն մը կազմուած չըլլայ (45 օր նախորդ կառավարութեան հրաժարումէն ետք):

***

Նոյն թիւին մէջ, Նիքոլ Փոփ կը խօսի կիներու մղած պայքարին մասին իսլամական կուսակցութեան ալղիական եւ հանդուրժող դիմագիծ մը տալու համար: Ն. Ըլըճաք, խմբագիր, անդամ իսլամական կուսակցութեան աւելի ազգայնապաշտ հակում ունի քան կրօնական եւ կը մերժէ իսլամապաշտ ոչակումը: Կ'ըսէ. - «Եթէ իսլամապաշտութեամբ, այն տեսակէտը կայ որ կրօնական պետութիւն մը ստեղծել կ'ուզենք, այն առեն Առաքինութեան կուսակցութիւնը չի կրնար իսլամապաշտ նկատուիլ: Մեր ծրագրին մէջ, կը պաշտպանենք ժողովրդավար աշխարհականութիւն մը, ինչպէս արեւմտեան երկիրներու մէջ, Այդ փաստելու համար է որ անդամակցեցայ կուսակցութեան»: Նիքոլ Փոփ կ'ըսէ թէ որքան ալ իսլամական շարժումը խոր արմատներ ունենայ բնակչութեան աղքատ խաւերուն մէջ, կիներու որոշ համեմատութիւն մը բարձրագոյն ուսման տէր է: Փաստաբան, ուսուցչուհի կամ բժիշկ, արդիական ոճ մը կը պահանջեն: Երեսփոխան՝ կիւլ կը բացատրէ. - Սպասուհի մը որ լաչակ կը կրէ չի խանգարեր, բայց երբ բժշկուհի է, անընդունելի կը նկատուի: Եթէ կուսակցութեան մտադրութիւնն էր կարգ մը կիներ ներս առնել ոչպէս արդարացում, Նիքոլ Փոփ կը գրէ թէ Ըլըճաք լաւ ընտրութիւն մը չէր, քանի այդ լրագրողուհին չի վարանիր իր տեսակէտները պարզելու եւ, արդէն իսկ բանավէճի դուռ բացած է, հրաւիրելէ ետք օտար լրագրողներ իր շքեղ ապարանքին մէջ Վոսփորի ափին: Այդ ընդունելութեան վաղորդայնին, մամուլը գրած էր որ հիւրընկալող տիկինը իսլամի սկզբունքներուն դէմ կը գործէ, ալքոլ հրամցուցած էր հիւրերուն: Տիկին Ըլըճաք կ'առարկէ. - «Քաղաքական կուսակցութեան մը անդամ եմ, ոչ թէ կրօնական աղանդի մը: Գինի կը խմեմ եւ միտք չունիմ կեանքիս ձեւը փոխելու»: Կը խորհի որ Թուրքիոյ իսլամական շարժումը սխալներ գործած է անցեալին եւ պէտք է այլեւս համոզէ աշխարհականութեան պաշտպանները որ չի ծրագրեր վարչակարգը տապալել, ոչ ալ կրօնքի սկզբունքներու վրայ հաստատուած ապրելակերպ մը պարտադրել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶՐՊԷՅՃԱՆԻ Խորհրդարանին Նախագահ Ալասքերով Թեհրան այցին ընդունուած է Իրանի Նախագահ Խաթամիի կողմէ. այս վերջինը հրաւիրած է ազրպէյճանցի նախագահը որ զարկ տան երկու երկիրներու յարաբերութիւններու բարւոքումին: Խաթամի շեշտած է որ շրջանի երկիրներու գործակցութիւնը աւելի դրական արդիւնք կուտայ, քան՝ զօրակցութիւններ, ակնարկելով Բաքուի եւ Թել - Աւիվի սերտ կապերուն ու Կասպից ծովու քարիւղի արտահանման համար արեւմտեան երկիրներու հետ հաստատուած կապերուն:

ՄԱՄՈՒԼ

«L'EXPRESS» (31 Déc - 6 Jan)

1915

Շաբաթաթերթը դարը 150 լուսանկարով ներկայացնող ալպոմի մը մէջ 1915-ի նըշելի առաջին դէպքը նկատած է Հայերու ցեղասպանութիւնը: Լուսանկարին ընկերացող տողերը խորագրուած են «Ցեղասպանութիւն Հայաստանի մէջ»: Տրուած բացատրութիւնը մեկնակէտ ունի «5000 Հայերու ռուսական բանակին մասնակցութիւնը» որմէ ետք օսմանեան ուժերը ջարդերու դիմելով, յատկապէս Վանի շրջանին մէջ 50 հազար զոհ կը պատճառեն: Ըստ ընդհանուր զոհերու թիւ տըրուած է մէկուկէս միլիոն ու նշուած որ նոյն տարուան Մայիսին քուէարկուած է բնաջնջումը քաջալերող օրէնք մը:

ԿԱՐՄԻՐ ԽՄԵՐՆԵՐԸ «ցաւ» կը յայտնեն ցեղասպանութեան համար որու պատասխանատու են Գամպոճի կառավարութեան մնացորդ ետք: Սանփան եւ Շէա, որոնք գործած են Փոլ Փոթի կողքին 1975 Ապրիլէն 1979 Յունուար (2 միլիոն զոհ) կ'ըսեն. - «Այո՛, իսկապէս կը ցաւինք ոչ միայն մարդոց կեանքին այլեւ կենդանիներուն որոնք տառապեցան պատերազմին առեն»:

ԿԻՊՐՈՍԻ իշխանութիւնները որոշեցին չզետեղել Ռուսաստանէն գնուած Սոյ - Խա 300 հրթիռները: Թուրքիա յայտարարած էր որ նման արարք մը զազուս - պէլլի կը նկատէ, այսինքն՝ պատերազմական պարագայ: Կրնայ ըլլալ որ Կրետէ զետեղուին:

ԵՄԷՆ որպէս պատանդ վար դրուած 16 զբօսաշրջիկներէն չորսը մեռան զիրենք ազատելու յարձակման մը ընթացքին, Դեկտեմբեր 29-ին: Շրջանին մէջ, առեւանգումները կը բազմանան եւ առջի օր արեւմտեան 16 զբօսաշրջիկներ են որոնք իսլամական ծիհատին ձեռքն ինկած էին եւ իշխանութիւններն ուզած էին ուժ ցոյց տալ եւ այդ առթիւ է որ երեք Անգլիացիներ եւ մէկ Աւստրալիացի մեռաւ, նաեւ առեւանգողներէն 3 անձեր: Վերջին հինգ տարիներուն շուրջ 150 օտարականներ առեւանգուած եւ ազատ արձակուած են, առաջին անգամն է որ մահ կայ:

ԳՐՈԶՆԻԻ (Չէչէնիա) մօտ շողագործօն հանք մը յայտնաբերուած է եւ անմիջապէս ամբողջ շրջագօտին փակուած է ու մասնագէտներ ղրկուած են:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ երեսփոխանական ընտրութիւնը տեղի պիտի ունենայ Մայիս 17-ին: Մինչ այդ խորայէլեան աջը պառակտումի մէջ է: Նախկին վարչապետ Պեկինի տղան՝ Պէնի Պեկին յայտարարած է թէ թեկնածու է նախարարապետի պաշտօնին եւ թէ կը քաշուի Լիքուտէն, զոր հայրը հիմնած էր աւելի քան 30 տարի առաջ:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ սնանկացած է Ռուսաստանի դրամական վերջին տագնապին հետեւանքով: Շուրջ 80.000 տոլար դրած է դրամատուն մը որ սնանկացած է: «Ամբողջ հարստութիւնս կորսնցուցի», կ'ըսէ ան որու համար կը գրէ «Լիպերասիոն», աւելի մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ արտասահման քան իր երկրին մէջ:

ՊԱՆՔ ՕԹՈՄԱՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՐԺԱՆԹԻՆ

Պանք Օթոմանի գրաւումն ու անոր շուրջ ծաւալած դէպքերը հարուստ գրականութեան ծնունդ տուած են: Համեմատաբար քիչ յայտնի է, սակայն, մասնակիցներու յետագայ ճակատագիրը: Անոնց մէկ մասը, պահ մը, առնչուած է Արժանթինի հետ, երբ տակաւին գոյութիւն չունէր Հայ գաղութ մը, հատ ու կենտ Հայեր կային միայն: Ու թէեւ կարճ պահ մը եղաւ, սակայն կ'արժէ, առկայ աղբիւրներու հիման վրայ, վերականգնել այս դրուագը:

Մեզի յայտնի գլխաւոր աղբիւրը դէպքին մասնակից Վարդան Շահպազի զոյգ յուշագրութիւններն են: Անոնցմէ առաջինը հրատարակուած է «Հայաստան» թերթին մէջ, 1925-ին, ու արտատպուած՝ «Հայրենիք» ամսագրին մէջ, որ յետմահու (1960) լոյս ընծայած է անոր ինքնակենսագրականը:

Ինչպէս յայտնի է, դրամատան մէջ տասնուերեք ժամ մնալէ ետք, դաշնակցական յեղափոխականներու խումբը յօժարած է աւարտել գրաւումը եւ մեկնիլ, 1896 Օգոստոս 28-ին: Փիրէա կեցութենէ մը ետք, գիրենք փոխադրող նաւը ուղղուած է Մարսէյլ, Սեպտեմբեր 6-ին, ուր արգելափակուած են Սէն Փիէռ բանտին մէջ: Բանտարկութիւնը պահանջուած էր Փարիզի մօտ Թուրք դեսպանին կողմէ, «որ այդ անձերուն յանձնումի պահանջ ներկայացուցած է, պնդելով որ սովորական յանցապարտներ են, քանի որ դրամատան մը վրայ յարձակիլը չի կրնար քաղաքական արարք համարուիլ» (1):

Յաջորդ օրն իսկ, յեղափոխականները յուշագիր մը յղած են ֆրանսական Ներքին Գործոց նախարարութեան, պահանջելով իրենց ազատութիւնը, ըստ պարպումի պահուն եղած պայմանադրութեան, թէ իրենցմէ ոչ մէկը հետապնդուէր (2): Ի վերջոյ, ֆրանսական մամուլի հակազդեցութիւնը պատճառ եղած էր որ բանտարկեալները ազատ արձակուին.–

«Տասնեւութը օր կը մնանք այնտեղ: Մենէ մէկ մասը կը փոխադրեն չէնքի վերի յարկը: Օր մ'ալ Գարոն ու Հրաչը կը յայտնեն, թէ որոշուած է որ իրենք երթան Ժընեւ, իսկ մնացեալներս՝ Ամերիկա: Յաջորդ օրը Գարոն ու Հրաչը մեկնեցան» (3):

Իր առաջին գրութեան մէջ, Շահպազ ոչինչ կը յայտնէ, թէ ո՞վ էր որոշումը տուողը: Երկրորդին մէջ, քիչ մը աւելի յստակացած է հարցը.–

«18 օր պառկեցանք հոն: Դուրսէն երբեմն լրագիր կը ստանայինք: Մէկ օր ալ կարդացինք մերոնք եւ տեսանք, որ լրագրին մէջ մենք Ամերիկա հասած էինք: Ասոր դէմ բողոքեցինք: Ամէն օր կը խոստանային ուղարկել մեզ:

Վերջապէս մէկ օր եկան՝ թէ պիտի գընանք: Հրաչը եւ Գարոն պահանջեցին որ գիրենք Ժընեւ ուղարկեն, իսկ մեզ՝ Ամերիկա:

Այդպէս ալ խոստացան: Հրաչն ու Գարոն մեզ համար քաղաքական նախօրէն ուսկի Թողուցին եւ իրենք մեկնեցան» (4):

Հակասութիւն մը կայ իր պատմածին եւ մամուլի հաղորդումներուն միջեւ, ինչ կը վերաբերի կալանաւորումի օրերուն: Արդարեւ, արժանթինեան «Լա Նասիոն» օրաթերթը կը գրէր Սեպտեմբեր 22-ին.–

«Մարսէյլ, 21.– Կառավարութեան հրամանով, որ մերժած է Թուրք դեսպանին խնդրած յանձնումին ընդառաջել, այսօր ազատ արձակուած են բոլոր Հայերը որ գրաւեցին Պանք Օթոմանը՝ Պոլսոյ առեւտրական Ղալաթիա թաղամասին մէջ, եւ հոս ձերբակալուած էին Թուրքիայէն գիրենք բերած նաւէն իջնելու պէս:

Երկու պետերը ուղարկուած են Ժընեւ՝ Լոնտոնի Հայկական Կոմիտէի գործակալներու կողմէ, իսկ մնացեալ 15-ը նաւ մըտած են Պուէնոս – Այրէսի ուղղութեամբ» (5):

Հետեւաբար, բանտարկութիւնը տեւած է 15 եւ ո՛չ թէ 18 օր:

Որոշումը տուողը, ուրեմն, ֆրանսական կառավարութիւնն էր՝ յեղափոխականներէն ձերբազատելու նպատակով, ըստ «Դրօշակ»ի մէջ հրատարակուած լըրատուութեան.–

«Կառավարութիւնը իր այս որոշումը կատարեց ամենատմարդի կերպով՝ նախ յանկարծակի երկու պարագլուխներին՝ Գարօին եւ Հրաչին Ժընեւ ուղարկեց, իսկ մնացած 15 հոգուն փոխանակ Հիւսիսային Ամերիկա ուղարկելու, ինչպէս խոստացել էր, բռնի կերպով քշեց Պուէնոս – Այրէս (Արգենտինեան հասարակապետութիւն Հարաւային Ամերիկայում)» (6):

Ամէն պարագայի, յայտնի չէ ինչո՞ւ ընդունուած է Արմէն Գարոն ու Հրաչ Թիրեաքեանը Ժընեւ ուղարկել, իսկ միւսները ղրկուած են Հարաւային Ամերիկա:

«Սեպտեմբեր 13-ին (7), եկան մեզ եւս ճամբու դնելու: (...) Մեզ յանձնեցին նաւապետին: Նաւահանգիստը հայ տղաներ կային, որոնց միջոցով հասկցանք, որ մեզ Հարաւային Ամերիկա կ'ուղարկէին եւ ոչ թէ Միացեալ – Նահանգները:

Մեր դրամները, որոնք կառավարութեան մօտ էին, յանձնեցին նաւապետին, որպէսզի ան մեր դուրս ելած ժամանակ տար մեզ:

Սեպտեմբեր 8ին նաւը ճամբայ ելաւ» (8):

1922-ին, Արժանթին ապրած հայ մը՝ Խորէն Ներսէսեան, իրենց մասին գրած է հետեւեալը, ըստ երեւոյթին բանաւոր աղբիւրէ քաղելով.–

«Հարաւային Ամերիկա գացող առաջին Հայերը եղած են Օսմանեան Դրամատան հերոսները, որոնք հիւրընկալուեցան Արժանթինի հանրապետութենէն, երբ Եւրոպան, քաղաքական հաշիւներով, կը մերժէր զանոնք իբրեւ «անիշխանականներ»: Մինչեւ այդ թուականը ո՛չ մէկ Հայու ծանօթ են եղեր այս երկիրները, այնպէս որ Սուրիայի քրիստոնեաներու խուռներամ բազմութիւն մը գացած է դիմաւորել, երբ անոնք, երկու մասի բաժնուելով, փողոցէ փողոց կը պտըտէին, հայ մը գտնելու համար: Բարեբախտաբար կը հանդիպին քըրիստոնեայ մեծահարուստ սուրիացիի մը, որ չատոնց իրենց կը սպասէ եղեր նաւահանգիստը, տեղական արաբ մամուլէն իմացած ըլլալով անոնց գալուստը» (9):

Պուէնոս – Այրէս ժամանելով 28 – 29 օրուան ճամբորդութենէ ետք, Հոկտեմ. 19 կամ 20-ին (Նոր տոմար), խալիական նաւը խարսխած է նաւահանգիստը: Կառապան մը մօտեցեր է առանձին, շուարած մնացած ու լեզուին անծանօթ ճամբորդ Հայերուն եւ առաջարկեր՝ տեղ մը տանիլ: «Կառքը շուկայի մը փողոցին մէջ կանգ առաւ: Կառապանը դրամ կը պահանջէր, դեռ չէինք վճարած՝ երբ մարդ մը մօտեցաւ մեզ եւ Թրքերէն լեզուով բարեւեց: Կարծէք լոյս աշխարհ տեսանք, վերջապէս մեր լեզուէն հասկցող մը կար» (10):

Անծանօթ մարդը խանութպան արաբ մըն էր՝ Ծիպրայիլ Էֆէնտի, որ դիմաւորած է բոլոր տարագիրները, վճարած ճանապարհածախսը եւ կերակուր ապըսպրած. «Անկէ ետք մեզ բոլորս ալ տարաւ ծանօթ արաբի մը ճաշարանը, որ պանդոկ ալ ունէր: Հոն պատուիրեց, որ մենք, 15 հոգի, հոն պիտի ճաշէինք եւ պառկէինք իր հաշուոյն» (11): Այս քրիստոնեայ արաբը իրենց համար գործ հայթայթած է՝ արհեստաւորները տեղաւորելով արհեստանոցներու մէջ, իսկ միւսներուն իր սեփական խանութէն ապրանք տալով՝ փերեզակութիւն ընելու:

Արժանթինի արաբական գաղութը նոր սկսած էր կազմուիլ. ըստ 1895-ի ազգային մարդահամարի վերլուծումին, Պուէնոս – Այրէս ապրող Արաբներու թիւը 302 էր (12): Արդէն ձեւաւորուած էր ժողովրդային կարծրատիպը, որ Արաբները կը ընորոշէր իբրեւ շրջուն վաճառականներ. առաջին գաղթականները կ'աջակցէին, բնականաբար, նորեկներուն, իրենց հայրենակիցներուն գործ տալով իրենց խանութներուն մէջ կամ ապրանք յանձնելով, որպէսզի վաճառքի ելլէին (13):

Տարբեր չէր կրնար ըլլալ Արաբներու վերաբերմունքը Հայերու հանդէպ, մանաւանդ եթէ նկատի ունենանք իրենց դարաւոր կապերը Օսմանեան կայսրութեան մէջ: Այստեղ կը զումարուէր նաեւ Հայ արաբերէններու համբաւը՝ Պանք Օթոմանի դէպքին առիթով: Վ. Շահպազ կը գրէ Ծիպրայիլի մասին, թէ «լրագիրներէն իմացած էր թէ մենք Պուէնոս – Այրէս պիտի գանք եւ ուզած էր մեզ դիմաւորել, բայց մեր նաւը ուշացած ըլլալով չէր կըրցած որոշել նաւին ժամանած ճիշդ թուականը՝ մեզ քարափին վրայ դիմաւորելու համար» (14): Կը տեսնենք, ուրեմն, որ Արաբներու «խուռներամ բազմութեան» կողմէ դիմաւորուիլը հիմք չունի:

Հետաքրքրական է, յամենայնդէպս, Խ. Ներսէսեանի հետեւեալ նշումը.–

«Մեր մարտիրոսացումները, մեր արտակեդէք պատմութիւնները աւելի շատ արդահատանք չարժած են այս երկիրներուն մէջ, որոնք դեռ ազգային մանկութեան շրջանին մէջ կ'ապրին: Յայտնի է որ բոլոր մանուկները աւելի կը սիրեն հերոսական պատմութիւններ, քան պարտեալներու մշտատեւ ցաւի արտայայտութիւնները: Զարմանալի չէ ուրեմն որ հերոսութեան, քաջութեան դրուագ մը խորապէս դրոշմուած է անոնց մտքին մէջ: Այսպէս, բնիկներէն շատերը աւելի շատ կը ճանչնան Հայերը՝ Պանք - Օթոմանի դէպքին յիշատակութեամբ, – մեզ անուանելով «պօմպայիստներ» – քան ամբողջ ազգային հին ու նոր պատմութիւնը» (15):

Սակայն, յատկանշական է, որ բացառելով այս յիշատակութիւնը, ընդհանրապէս չենք հանդիպած որեւէ ակնարկութեան արժանթինեան թէ արժանթինահայ մամուլին մէջ, որ անդրադառնար Պանք Օթոմանի դէպքին, այնպէս որ դժուար է ըսել, թէ գրաւումէն քառորդ դար ետք տակաւին անիկա կը ծառայէր Հայերը ճանչնալու: Հաւանաբար Մեծ Եղեռնը արդէն ջնջած էր այդ յիշողութիւնը:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
Պուէնոս – Այրէս

---

(1) *Cuestion de Oriente. La comision de pesquisas.* «La Nacion», 7 de septiembre de 1896, 4.

(2) *Los armenios arrestados pidiendo su libertad.* «La Nacion», 8 de septiembre de 1896, 4.

(3) Վարդան Շահպազ, Պանք Օթօմանէն Պուէնոս – Այրէս, «Հայրենիք» ամսագիր, Յունուար 1926, 139:

(4) Վարդան Շահպազի կեանքը, «Հայրենիք» ամսագիր, Սեպտեմբեր 1960, 65:

(5) *Los armenios en libertad. 15 en viaje a Buenos Aires,* «La Nacion», 22 de septiembre de 1896, 4: Նարսիսօ Պինայեան (որդի) գրած է, որ 16 հոգի էին, թէեւ կուտայ 15 հոգիներ ցանկը՝ առանց անդրադառնալու իր սխալին (Narciso Binayan Carmona, *Entre el pasado y el futuro: los armenios en la Argentina,* Buenos Aires, 1996, 71-72).

(6) Օսմանեան Բանկը տիրող հերոսները, «Դրօշակ», Յունուար 20, 1897, 16:

(7) Թուականը սխալ է, պէտք է ըլլայ Սեպտեմբեր 8 (հին տոմար), այսինքն, Սեպտեմբեր 21:

(8) Վարդան Շահպազ..., 66:

(9) Խորէն Ներսէսեան, Հայերը Հարաւային Ամերիկայի մէջ (ականատեսի վկայութիւններ), «Ճակատամարտ», Յունիս 22, 1922, 2:

(10) Շահպազ, նշ. աշխ., 139:

(11) Վարդան Շահպազ..., 66:

(12) Liliana Ana Bertoni, *De Turquia a Buenos Aires. Una colectividad nueva a fines del siglo XIX,* «Estudios Migratorios Latinoamericanos», 26, 1994, 72.

(13) Maria Alejandra Flores, *La integracion social de los inmigrantes. Los llamados turcos en la ciudal de Cordoba,* Cordoba, 1996, 56-57.

(14) Շահպազ, նշ. աշխ., 139:

(15) Ներսէսեան, նշ. աշխ., 2:

ԲԵԹՂԵՀԷՄԻ ՈՒ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ 2000-ԱՄԵԱԿԻ ՎԷՃԸ

Քրիստոսի ծննդեան երկուհազարամեակին առթիւ Երուսաղէմ եւ Բեթղեհէմ սուր մրցակցութեան մը մէջ կը գտնուին: Պաղեստինցիները 1996-ին «Բեթղեհէմ 2000» խորագրուած ծրագիր մը հրապարակեցին որուն հետեւեցաւ Երուսաղէմի «Երկուհազարամեակի ծրագիր»ը: Իսրայէլ ամբողջ աշխարհը կը հրաւիրէ Երուսաղէմ, հոն մասնակցելու կրօնական տօնակատարութիւններուն, քրիստոնէութեան գլխաւոր այդ կեդրոնին մէջ:

Պաղեստինցիներու առաջին առարկութիւնը այն է որ տօնը Քրիստոսի ծննդեան է եւ ո՛չ անոր խաչելութեան, կամ յարութեան: Իսկ ան ծնած է այսօր Պաղեստինի պատկանող տարածքին վրայ, ուրեմն Բեթղեհէմ պէտք է կեդրոնանան կըրօնական արարողութիւնները Ս. Ծննդեան այրին մէջ: Հոն ուր Ս. Կոյսը ծնունդ տուաւ փոքրիկ Յիսուսին:

Հարկ չկայ երկար մտածելու թէ այս մրցակցութեան կորիզը միջազգային քաղաքականութեան եւ եկամուտի մեծ խնդիրն է: Իսրայէլացիները չեն ուզեր որ Պաղեստին, պետական բազմաթիւ դեկավարներ եւ կրօնական պետեր ընդունելով որպէս անկախ պետութիւն ներկայանայ: Իսկ Պաղեստին չի փափաքիր որ միջազգային բարձրաստիճան պատուիրակութիւնները Երուսաղէմ խմբուելով, անուղղակի կերպով անոր մայրաքաղաքի հանգամանքը ընդունելու փաստը տան:

Կայ անշուշտ տակաւին հարցին նիւթական երեսը. Կը սպասուի որ աւելի քան չորս միլիոն զբօսաշըրջիկ երթայ Սուրբ քաղաքը: Հարց է նաեւ թէ ո՛վ որու հրաւէր պիտի ուղղէ. 1997 Փետրուարին Արաֆաթ Ռուսաստան այցին ընթացքին, Ելցինը հրաւիրած էր Բեթղեհէմի տօնակատարութիւններուն եւ ան ալ ընդունած էր հրաւէրը:

Քանի մը ամիս ետք Երուսաղէմի քաղաքապետը նոյն նախագահը հրաւիրեց Երուսաղէմ ու նոյնպէս դրական պատասխան ստացաւ:

Հրաւիրեալներու մրցակցութեան բ. թիրախը Մոսկուայի Ալեքսիս Բ. պատրիարքն է. ան երբ 1997-ին Բեթղեհէմ կ'այցելէր, խոստացած էր եկեղեցի մը եւ ուխտաւորներու կեդրոն մը կառուցանել հոն, ինչ որ շատ կարեւոր պղակ մը պիտի ըլլար կրօնական զբօսաշրջութեան համար: Այսուհանդերձ, Ալեքսիս Բ. լաւ կապեր ունի Նեթանիահուի հետ ալ որ իսլամական նուէր մը բրած է իրեն, վերջ տալով Երուսաղէմի ռուսական Ս. Սարգիս վանքին տիրութեան վէճերուն: Այդ շրջանակին մէջ կայ պալատ մը, Երբորդութեան տաճարը եւ տասնեակ մը այլ շէնքեր: Մինչեւ յեղափոխութիւն ան կը պատկանէր Պաղեստինի կայսերական օրթոտոքս ընկերակցութեան: Իսկ 1917-էն ետք կայսերական ընտանիքին անդամները, արտասահմանի ռուսական եկեղեցին եւ Խորհրդային Միութիւնը պնդած էին որ իրենք են անոր տէրը:

Պաղեստինցիներու Գ. թիրախը Մոսկուայի քաղաքապետն է. ան Բեթղեհէմի իր պաշտօնակիցին հետ բազմաթիւ անգամներ քննած է թէ ինչ մասնակցութիւն կրնայ բերել տօնակատարութիւններուն եւ նոյնիսկ գումար մը նուիրած է որպէսզի նորոգուի Ս. Ծննդեան այրին տանիքը: Սակայն, ան նաեւ կ'ուզէ մասնակցիլ Իսրայէլեան ծրագրին. այդ պետութեան 50-ամեակին առիթով Երուսաղէմ գտնուելով յայտարարած է թէ եթէ ռուս եւ հրեայ ժողովուրդները միանան, անյաղթելի կը դառնան, Իսրայէլ Մոսկուայի պիտի յանձնէ ռուս ուխտաւորներու (200 – 300 հազար) այցին կազմակերպութիւնը:

Այսուհանդերձ, Պաղեստինի նպաստաւոր կը նկատուի պարագան որ վարչապետ Պրիմակով ծանօթ արաբագէտ է եւ մանաւանդ համոզուած է որ Իսրայէլ միշտ ԱՄՆ-ու շրջածիրին մէջ պիտի մնայ եւ Ռուսաստան պէտք է Միջին - Արեւելեան իր քաղաքականութիւնը հիմնէ արաբական աշխարհին վրայ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿ. ԼԻՈՆԷՆ

ՌՈՆ – ԱԼՓԵԱՆ ՇՐՋԱՆՆ ԱԼ ՈՒՆԵՑԱՒ 1700–ԱՄԵԱԿԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Լիոնի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ հովանաւորութեամբ՝ Դեկտ. 20–էն ի վեր մարմին առած է Ռոն – Ալփեան Շրջանի 1700-ամեակի տօնախմբութեանց Յանձնախումբ մը, բաղկացած Շրջանին մէջ գործող կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներէ։ Ռոն – Ալփեան Յանձնախումբի նպատակն է օժանդակել Մայր Աթոռի Կեդրոնական Յանձնախումբի պատրաստած յայտագրին, ուր առնուած են կարեւոր որոշումներ Հայ ժողովուրդի հոգեւոր կեանքի նորոգութեան վերաբերեալ։ Ասոր զուգահեռ պատրաստել նաեւ մասնաւոր յայտագիր մը ֆրանսահայ հոգեւոր կեանքի վերաշխուժացման ի նպաստ։

Դիւանը քարտուղարութեան պաշտօնը վստահեցաւ Սէն – Թ'էթիէնի հոգեւոր հովիւ՝ Տաթեւ Աբեղայ Յակոբեանին։

Ժողովի օրակարգին առաջին գծին վրայ կը գտնուէր «Դէպի Երուսաղէմ 1999» կեդր. Յանձնախումբի ուխտագնացութեան ծրագիրը։ Այս մասին յառաջիկայ օրերուն մանրամասնութիւններ կը հաղորդուին Ռոն – Ալփեան Շրջանի Հայոց, ինչպէս նաեւ տեղեկութիւններ՝ «Հռոմ – Հայաստան» ցուցահանդէսի կապակցութեամբ։

* * *

80–ԱՄԵԱԿ ԼԻՈՆԻ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լիոնի մէջ 1918-ին է որ հիմնուած է Հայ Ազգային Միութիւն մը։ Միութեան 80-ամեակին առթիւ այս տարի տեղի ունեցան զանազան ձեռնարկներ։ Եզրափակիչ հանդիսութիւնը տօնուեցաւ Դեկտեմբեր 13-ին Ս. Յակոբայ տօնին օրը։

Սովորականէն տարբեր բազմութիւն մը ներկայ էր պատարագին։ Պատարագիչը՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան քարոզի պահուն ոգեկոչեց նախ յիշատակը բոլոր անոնց որոնք անցնող 80 տարիներու ընթացքին անձնուիրաբար ծառայած էին համայնքի հոգեւոր եւ մշակութային կեանքի բարգաւաճման, ապա՝ յարատեւութեան ոգին իբրեւ նիւթ ընտրելով զարգացուց այդ միտքը եւ կոչ ըրաւ նորերուն որ շարունակեն այդ ոգիով իրենց նախորդներուն սկսած գործը։ Մատաղօրհնութենէն ետք «Կալուստ Մանուկեան» սրահին մէջ պատրաստուած էր սիրոյ սեղան մը։ Կոկիկ յայտագիր մը գործադրուեցաւ։ Ազգային Միութեան նախագահ՝ Պր. Ռոպէր Տօնիկեան ֆրանսերէնով կարդացած իր ճառին մէջ երախտագիտութեամբ յիշեց անունը Վաղինակ Մխքճեանին որ Լիոնի գաղութը այդպիսի պատուական անձ մը դժբախտութիւնը ունեցած էր կորսնցնելու անցեալ Օգոստոսին։ Այնուհետեւ յաջորդաբար հայերէնով խօսք առին Տաթեւ Աբեղան, Իսահակ Քահանան, Պր. Սեպուհ Սարեան, եւ ուրիշներ։ Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին Տէսինի «Կիլիկիա» երգչախումբը, որու ղեկավարուհին է Տիկին Արուսեակ Յարութիւնեան եւ Լիոնի «Կոմիտաս» երգչախումբը։ Կարապետ Աբեղան մեկնաբանեց «Հայաստան Երկիր Դրախտավայր»ը, իսկ Օրիորդ Բրաբիոն Տապաղեան արտասանեց Թէքէեանի «Եկեղեցին Հայկական»ը։ Հայաստանէն հիւրաբար եկած՝ Օր. Ալվարդ, երգեց երգեր Սայաթ Նովայէն։

Խանդավառութիւնը գագաթնակէտին հասաւ սրահին մէջ, երբ Յակոբ Պօյաճեան թուտուկով եւ տհոլով իր երկու զաւակներուն՝ Ազատին եւ Անոյշին հետ հայկական ժողովրդական երգեր հրամցուց։

Նորվան Եպիսկոպոս «Պահպանիչ»էն առաջ շնորհակալութիւն յայտնեց բարերարուհի Տիկին Արփինէ Մարգարեանին, որ բարի գտնուած էր 20.000 Ֆրանք նուիրել Մարգարեան – Փափազեան վարժարանին։ Ներկաները ոտքընդոստ ծափերով իրենց յարգանքն ու սէրը արտայայտեցին Տիկին Մարգարեանին երբ իմացան թէ, անկախ վերոյիշեալ գումարէն, ան երկու նոր իշխանական նուիրատուութիւններ խոստացած է նորակառոյց վարժարանին պարտքը թեթեւցնելու համար։ Քաջալերուած Տիկին Մարգարեանին օրինակէն, յանկարծ սրահին մէջ նուիրատուներ յայտնաբերուեցան։ Անոնց նուէրներէ գոյացաւ 70.000 ֆրանքի շուրջ գումար մը։ Եւ այս՝ առանց հանգանակութեան կոչի։

* * *

ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ - ՓԱՓԱԶԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՆՈՐԱԿԱՌՈՅՑ ՇԷՆՔԻՆ ՊԱՐՏՔԸ

Ատենին մամուլով հանրութիւնը տեղեակ պահուած էր թէ Լիոնի Հայ Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը աւարտելու համար Մարգարեան – Փափազեան ամէնօրեայ վարժարանի նորակառոյց շէնքի աշխատանքները, ստիպուած էր դրամատունէ 3 միլիոնի փոխառութիւն կատարել։ Տոկոսները անշուշտ ծանր կը կշռեն 3 միլիոն Ֆրանքի պարտքին վրայ։ Շնորհիւ քանի մը առատաձեռն ազգայիններու, վերջերս կարելի եղաւ փոքր չափով թեթեւցնել պարտքը։ Վերջին հաշուեցուցակին համաձայն պարտքը իջած է 2.800.000 Ֆրանքի։

* * *

ԼԻՈՆԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան այժմու նախագահուհին՝ Տիկին Էլիզ Զօպանեան, հաւատալով հայ վարժարանի առաքելութեան, իր անդամուհիներուն հետ, ամբողջապէս լծուած է աշխատանքի նիւթապէս եւ բարոյապէս նեցուկ կանգնելու Մարգարեան – Փափազեան ամէնօրեայ, եւ Հայկազեան միօրեայ վարժարաններուն։ Ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի ալ իրենց տարեկան պարահանդէսին ամբողջ եկամուտը պիտի յատկացնեն վարժարանի նիւթական կարիքներուն։

* * *

ՆՈՐ ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒՆԵՐ

Ռոն – Ալփեան Շրջանի այն նահանգներուն մէջ ուր կան հայկական հաւաքականութիւններ, այն տեղերը Նոր Հոգեւոր հովիւներու նշանակումներ եղան հետեւեալ կերպով։

Բոլորին ծանօթ է թէ հայութիւնը խիտ հաստուած մը կ'ապրի Ռոն - Ալփ նահանգին մէջ։ Այնտեղ կան գործող երկու եկեղեցիներ, Լիոնի Ս. Յակոբը եւ Տէսինի Ս. Մարիամ Աստուածածինը, Իսահակ Քահանայ Հէքիմեանը 1978–էն ի վեր կը պաշտօնավարէ Լիոնի եւ Շրջակայից ծուխէն ներս։ Ան եկած է Պոլիսէն։ Ներկայիս քսան տարուան վաստակ մը ունենալով, աւագութեան աստիճանի բարձրացման դիմում կատարուած է Հայրապետական Պատուիրակ՝ Գիւտ Արքեպիսկոպոս Նազգաշեանի մօտ։ Պատասխանը դրական է։ Իսկ Ղեւոնդ Ա. Քահանայ Յարութիւնեանը հոգեւոր հովիւն է Տէսինի եւ Շրջակայից 1991-էն ի վեր։ Եկած է Հայաստանէն։ Նախկին վանահայրը եղած է Ս. Հռիփսիմէ վանքին։ Շնորհիւ երաժշտական բարձր գիտելիքներուն յաջողեցաւ հիմը դնել Տէսինի Եկեղեցւոյ «Կիլիկիա» երգչախումբին։

Իզեր նահանգին մէջ կայ մէկ կառուցուած եկեղեցի։ Շարվիէօ Փոն - տը – Շէրիւի Ս. Նշանը։ Իսկ երկու համայնքներ՝ Կրընոպլը եւ Վիէն թէեւ ունին եկեղեցական վարչութիւններ բայց տակաւին չունին կառուցուած եկեղեցիներ։ Անցեալ Սեպտեմբերէն ի վեր Իզեր նահանգի հոգեւոր հովիւ նշանակուած է Կարապետ Աբեղայ Յարութիւնեանը։ Ան երիտասարդ միաբաններէն է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի։ Կը հետեւի ֆրանսերէն լեզուի դասընթացքներու Լիոնի Ինսթիթիւ քաթոլիքի մէջ։ Կը բնակի Շարվիէօ։ Ամսուան առաջին եւ երրորդ Կիրակին կը պատարագէ Ս. Նշան Եկեղեցւոյ մէջ, երկրորդ Կիրակին Վիէնի Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ տրամադրած Ս. Թէոտորոս մատրան մէջ, իսկ չորրորդ Կիրակին ի մօտոյ պիտի յատկացուի Կրընոպլի։

Լուար նահանգի հոգեւոր հովիւն է Տաթեւ Աբեղայ Յակոբեանը։ Իբրեւ կեդրոն ունի Սէն - Թ'էթիէն քաղաքը։ Կը պաշտօնավարէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ։ Խաչատուր քահանայ Պօղոսեանի Ամերիկա մեկնումէն ետք, բաւական ատեն առանց հոգեւոր հովիւի մընաց Սէն - Թ'էթիէնի ծուխը։ 1997–ին երբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ Գարեգին Ա. հովուական այցելութիւն տուաւ Սէն - Թ'էթիէն, այդ առթիւ որոշեց Տաթեւ Աբեղան ղրկել Սէն – Թ'էթիէնցիներուն։ Հայր Սուրբը եկած է Պաղտատէն, երիտասարդ միաբաններէն է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, արդէն տարիէ մը ի վեր հովուական բեղուն գործունէութեամբ համակրանքը կը վայելէ Լուար նահանգի Հայ հաւատացեալներուն։ Ֆրանսերէն կը սորվի։ Իր ջանքերով հիմնուած է «Թարգմանչաց» երգչախումբը ղեկավարութեամբ ատամնաբոյժ Պր. Արշամ Մխլազըրեանին, Տիկին Սարաֆեան հմուտ երգէհոնահար ամէն Կիրակի մասնակցութիւնը կը բերէ առաւել փայլ մը տալով երգեցողութեան։

Յիշենք որ Սէն - Թ'էթիէնի Ազգային Միութեան 70-ամեակը տօնուեցաւ Նոյեմբեր 22-ին, նախագահութեամբ՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի։

Տրոմ – Արտէշ նահանգներու 38 տարիներու հոգեւոր հովիւն է Նարեկ Ա. Քահանայ Վարդանեանը։ Այդ նահանգներու մէջ կան 3 կառուցուած եկեղեցիներ, Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը, Ս. Սահակը եւ Ռոմանի Ս. Նիկողայոսը։

Վերջին տարիներուն Տէր Հայրը կարիքն ունենալով օգնական հոգեւոր հովիւի մը, բախտն ունեցաւ իր ծուխէն ներս գտնելու կոչնեալ մը յանուն Պր. Յակոբ Մալճեանի։ Այս վերջինը, երկու տարի առաջ ընդունուեցաւ Ս. Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանը։ Վալանսի Կրօնական ընկերակցութեան նախագահ՝ Պր. Հանրի Սիրանեան սիրայօժար յանձն առաւ Յակոբ Մալճեանի երկամեայ դասընթացքին ծախքերը հոգալ։ Քահանայից դասարանի ընթացքը յաջողապէս աւարտելէ ետք, Յակոբ Սարկաւագ Մալճեան, անցեալ Նոյեմբեր 29-ին, Վալանսի Սուրբ Սահակ Եկեղեցւոյ մէջ, ձեռամբ Հայրապետական Պատուիրակ՝ Գիւտ Արքեպիսկոպոս Նազգաշեանի ամուսնացեալ քահանայ ձեռնադրուեցաւ եւ օծուեցաւ, վերանուանուելով Տէր Անդրանիկ Քահանայ։ Նորընծայ քահանան այժմ կը բոլորէ քառասնօրեայ պահոց եւ խոկումի շրջան մը եւ հանդերձեալ է իր անդրանիկ պատարագը մատուցանելու 1999 Յունուար 6-ին Ծննդեան տօնին օրը։

Ռոն – Ալփեան Շրջանի մէջ նոր հոգեւոր հովիւներու նշանակումը կոչուած է նորոգելու շրջանի հայութեան հոգեւոր կեանքը։ Կը յուսանք թէ առաքելական գործունէութեան յատուկ ծրագիրով մը անոնք յառաջիկայ տարիներուն կը լուսաւորեն հայ նորահաս սերունդի միտքն ու հոգին Աւետարանի ճշմարտութեան եւ Հայ Եկեղեցւոյ աւանդութեան լոյսին տակ։

Բարի յաջողութիւն։

* * *

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍ

Լիոնի Ժան - Մուլէն համալսարանի հայերէն լեզուի դասերը կարճ ատեն մը դադրեցան Գեղամ Կանանեանի անսպասելի եւ յանկարծահաս մահուան պատճառով։ Աքատեմիին կողմէ նոր դասախօս նշանակուեցաւ, Լիոնի ու Շրջակայից ծանօթ մտաւորական, պատմութեան մագիստրոս եւ փորձառու մանկավարժ Սահակ Սուքիասեանը։

ԼԻՈՆՑԻ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

- Ազգանունդ ի՞նչ է, - միջամտեցի ես։
- Գաբրիչահանեան...
- Հետաքրքիր անուն է, ի՞նչ կը նշանակէ...
- Կողոպտողի տղայ, - հպարտօրէն ասաց ծերունին։
- Հօ՛, հօ՛, հօ՛, - որոտաց Սարոյեանը, - քու հայր ո՞ւմ կողոպտած է...
- Հայրս չէ, պապս կողոպտած է, - ասաց ծերունին։

Ու պատմեց, որ իրենց գեղթունցի են, ուրֆացի։ Երբ դէպի Հազար աղբիւրներ լեռը ուխտի են գնալիս եղել, Թուրքերը միշտ յարձակել, ուխտաւորներին թալանել են։ Պապը, որ արտակարգ ուժեղ ու քաջ տղայ է եղել, որոշել է թոյլ չտալ։ Ինքն է մի անգամ յարձակուել ու կողոպտել նրանց։ Դրանից յետոյ հօրը կողոպտողի տղայ են ասել, ու դա դարձել է իրենց ազգանունը։

Աւարտելով պատմութիւնը, ծերունին հուժկու ձայնով երգեց.

վիրաւոր Հայերն անխնամ մնաց,
ինչո՞ւ չես շարժեր, ապառաժ Սասուն...

Այնքան կիրք, այնքան ոգեւորութիւն կար ծերունու ձայնի ու կերպարանքի մէջ, որ Սարոյեանը դարձեալ որոտաց.

- Դուն հիանալի մարդ ես, արտիստ ես, դուն մեծ զգացմունք ունիս... ինծի մեծ պատիւ է քեզի հետ ծանօթանալ...

Յետոյ յաճախ էր մտաբերում այդ ծերունուն։

- Կը յիշէ՞ս, ինչ հպարտ-հպարտ ըսաւ... ինչպէս էր այն յա՞ռ...
- Թալանողի տղայ...
- Ո՛չ, այդ բառը չըսաւ, գեղեցիկ, գօրաւոր բառ ըսաւ, - ու ձայնը կոպտացնելով, վանկարկեց, - կո - ղոպ - տո - ղի տղայ... Հիանալի մարդ էր, զարմանալի...

Սիրում էր նման մարդկանց, արտառոց, ինչպէս ինքն էր ասում, «խենթ» մարդկանց։

Սունդուկեանի Թատրոնից դուրս էինք գալիս։

Ժողովուրդը հոծ խմբով շրջապատեց նրան։

Ճեղքելով այդ շրջապատումը, մի յաղթանդամ մարդ առաջ էր մղւում ու գոռգոռում.

- Թողէ՛ք, երեսուն տարի սպասել եմ...

Տեսնելով, որ հարբած է, ոմանք փորձեցին արգելել։

- Թողէ՛ք, - գոռում էր մարդը, - երեսուն տարի սպասել եմ...

Մի կերպ հասանք աւտոմեքենային ու տեղաւորուեցինք։

Մարդը դեռ գոռում էր ու մղւում առաջ։

Ինչի՞ էր սպասել երեսուն տարի...

Վերջապէս յաղթահարելով իրեն զըսպող մարդկանց, մօտեցաւ աւտոմեքենային, մի պլոքնօթ պարզեց ու ասաց.

- Երեսուն տարի սպասել եմ, որ Սարոյեանը գայ, այս պլոքնօթիս մէջ գրի...

Հասկանալով, որ ուզածը ինքնագիր է, շարժուեցինք։

- Ի՞նչ կ'ըսէր այդ մարդը, - հարցրեց Սարոյեանը, որ ամբողջը ոչինչ չէր հասկացել։
- Ասում էր, որ պլոքնօթը գրպանում դրած, երեսուն տարի սպասել է, որ դուք, մէջը ստորագրէք...
- Այդ մարդ խե՛նթ է, ինչո՞ւ կորսնցուցինք, վաղը գտէք այդ մարդ։

Յաջորդ օրը հարցրեց.

- Այդ մարդ չգտա՞ք...
- Չգտանք, չէ... Ոչ մէկս չէր ճանաչում...
- Ափսոս, խենթ մարդ էր, պատուական մարդ... Պէտք չէ, որ կորսնցնէինք։

Անցեալ անգամ գալուս Վիկտոր Համբարձումեանի հայր՝ Համազասպ Համբարձումեան ճանչցայ, շատ սիրելի, մեծ մարդ էր, խե՛նթ մարդ...

Լեւոն Մկրտչեանը հաստատեց, որ իրօք մեծ մարդ էր, խենթ մարդ ու պատմեց.

- Ուսանող էի, դասախօսում էր մեզ... Մի օր մտաւ լսարան, գրատախտակին մի աստիճանացոյց նկարեց, վերեւում գրեց 100, ներքեւում՝ 0։ Հիմա, ասաց, գրողներին պիտի դասակարգեմ ըստ աստիճանների...
- Իրա՞ւ, հետաքրքիր է, շարունակէ...
- Հոմերոսին տուեց 100 աստիճան, Շէյքսփիրին՝ մի քիչ ցածր, աստիճաններ տուեց ուրիշ շատ գրողների, Թումանեանին էլ պատուաւոր տեղ յատկացրեց... Ուսանողներից մէկը տուեց հայ ոչ սիրուած մի բանաստեղծի անուն ու հարցրեց, թէ նրա աստիճանը քանի՞սն է... Աստիճան չունի, ասաց, նա զրոյից ցածր է...
- Այդ աստիճանացոյց շատ հետաքրքրական է, ինքն ալ շատ հետաքրքիր էր։ Գըրութիւններ ունի, այնպէս չէ՞...
- Ունի, շատ ունի...
- Է, ինչո՞ւ չէք տպեր... Օրերս քանի մը պառաւած օրիորդներ ու տիկիններ եկան, իրենց բանաստեղծութիւններու գիրքերը բերին, իրենց նկարներով։ Խընդրեցի, որ այդ գիրքերէն քանի մը տող կարդան։ Կարդացին։ Ապուշութիւն... Եղբա՛յր, հիմա, որ անոնց գիրքերը կը տպէք, այդ մարդու գիրքեր ինչո՞ւ չէք տպեր... Կասկած չունիմ, որ հետաքրքիր պիտի ըլլան, որովհետեւ խենթ մարդ էր, պատուական մարդ...

Խենթերը...

(Շար. 23)

POUR LES FÊTES OFFREZ DES LIVRES

GRAND CHOIX SUR L'ARMENIE

ART

HISTOIRE

LITTERATURE

NOUVEAUTES :

— *ARMENIE, Splendeur d'un pays secret* (Album)
Photos: *W. Buss*. Préface: *Ch. Aznavour*.

— *IL VENAIT DE LA VILLE NOIRE, Souvenir d'un Arménien du Caucase*
Nikita Dastakian.

Librairie Orientale
H. SAMUELIAN

51, RUE MONSIEUR-LE-PRINCE — 75006 PARIS
TEL. : 01. 43. 26. 88. 65
— C.C.P. : 1278-35G. PARIS —

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեօ – Գաշանի Հ. Խաչակեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Յասմիկ Պաճաքեսեանի իր հօր՝ փանոս Նիկողոսեանի *մահուան առթիւ:*

ԷՍԱԵԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀԸ

Էսաեանի սաներուն աւանդական «Բաժակի Պահը» տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Յունուար 17, ժամը 12·30-ին

MAYRIG - CAFE
ճաշարանին մէջ
116, rue Amelot, Paris 11e
M° Filles du Calvaire

Սիրով կը հրաւիրուին Էսաեան վարժարանի սաներն ու համակիրները, հաւաքաբար բաժակ բարձրացնելու բոլոր Հայ վարժարաններուն կենացը:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝

01 - 43 - 08 - 12 - 06
կամ՝
01 - 47 - 80 - 42 - 76
Ճաշագին՝ 200 *Ֆրանք:*

SAMEDI 9 JANVIER
à partir de 22h00
LA SECTION DES JEUNES
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise sa
Soirée
NOEL ARMENIEN
à la Salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille
AMBIANCE ASSUREE
PAF: 80 F + Conso.
Réservations tél. 04 91 34 77 44
04 42 03 05 63

FRANCE-ARMENIE
recherche un
REDACTEUR EN CHEF

Sallarié à temps plein.
Poste à pourvoir sur Lyon.
Profil évolutif, qualités confirmées de travail en équipe et d'animation

Envoyer CV et photo à
FRANCE-ARMENIE
31, rue Romarin
69001 LYON

DONADZAR

L'Eglise arménienne de Chaville
organise le
N O E L   A R M E N I E N
avec la participation des élèves de l'école, de l'orchestre de la troupe de danse
Navassart
et de la chanteuse Rosine Tachdjian.
Le Père Noël fera des cadeaux
à tous les enfants méritants!

LE DIMANCHE 10 JANVIER à 15H
à l'Atrium de Chaville
Place Robert Schuman
entrée libre Venez nombreux

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Dirouhie Serengulian
d'Issy les Moulineaux

vous convie à un après-midi
Loto - Goûter
le 10 Janvier à partir de 14h30
Sallle de l'Eglise Arménienne
6, av. Bourgain, Issy les Moulineaux
Venez nous retrouver pour passer ensemble un après-midi plein de surprises.
Entrée libre

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «*Djavo Chant*»
de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30

REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey VANICK
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 MARSEILLE

Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

CONCERT
organisé par le Conseil d'administration de la Croix Bleue
Le 13 Mars à la Salle Gaveau

UGAB - MARSEILLE

Dîner dansant de Noël
Samedi 9 Janvier 1999
à 20h30

à l'UGAB
327, bd. Michelet
13009 Marseille

Renseignements et réservations:
04 91 22 10 45

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԾՆՈՒՆԴԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5
ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ ԾՆՆԴԵԱՆ
Սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեանց՝ ժամը 4-ին:
Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 5·15-ին:
Կը պատարագէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30-ին, հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10·30-ին:
Կը պատարագէ, կը քարոզէ եւ Հայրապետական Ծննդեան պատգամը կը փոխանցէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊՍ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ ՋՐՕՐՀՆԷՔ կը կատարուի:
Ուշադրութիւն. _ Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ) այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն, իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
·Երկրորդ օր Ծննդեան: Յիշատակ Մեռելոց:
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:
Կը պատարագէ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5
Ճրագալոյց Ծննդեան: Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 16·45-ին, Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 17·30-ին:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·45-ին, Ծննդեան պատարագ ժամը 11-ին:
Կը պատարագէ հոգեւոր հովիւ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Ջրօրհնէք ժամը 12·30-ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5
Ժամը 17-ին Ընթերցուածք, ժամը 18-ին պատարագ Ճրագալոյցի:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Պատարագ ժամը 10ին, Ջրօրհնէք 12ին:
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Ժամը 10-ին Մեռելոցի պատարագ, ժամը 12-ին հոգեհանգիստ Վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5
Ճրագալոյց Ս. Ծննդեան: Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 16ին, Ընթերցուածք ժամը 16·30-ին, պատարագ ժամը 17-ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8·30-ին, պատարագ ժամը 10-ին: Յաւարտ պատարագի ՋՐՕՐՀՆԷՔԻ արարողութիւն կը կատարուի:
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Ռոն - Ալփի Հայոց
Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուի եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Մեռելոց: Ժամը 10-ին պատարագ:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5
Ճրագալոյց Ծննդեան
Ընթերցուածք ժամը 16·30-ին, պատարագ ժամը 17·15-ին:
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8·30, Պատարագ ժամը 9·30, եւ Ջրօրհնէքի աւանդական արարողութիւն:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի:
Պատարագի կը մասնակցի Մայր եկեղեցւոյ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խ. Երլմազեանի:
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Յիշատակ Մեռելոց
Պատարագ ժամը 10-ին:
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5, Ճրագալոյց:
Սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեան ժամը 17-ին, Ընթերցուածները ժամը 17·30-ին, պատարագ ժամը 18-ին:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Տօն Ծննդեան և Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:
Առաւօտեան ժամերգութիւն 9-ին: Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10-ին: Սուրբ Հաղորդութիւն մանուկներուն եւ ժողովուրդին ժամը 11·30-ին: Պատարագի աւարտին Ջրօրհնէք:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Կը կարդացուի Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Սրբատառ Կոնդակը:

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5, Ճրագալոյց:
Գիրքերու ընթերցում, պատարագ ժամը 17-ին:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6, Ծնունդ:
Պատարագ ժամը 10-ին, Ջրօրհնէքի արարողութիւն ժամը 11·45-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances   Toutes Compagnies
MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION
13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

présente ses meilleurs vœux pour l'année 1999
et souhaite une bonne fête de Noël

ԹԷՐԶԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը լաւագոյն մաղթանքներով կը շնորհաւորէ Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը